

PROCEEDING BOOK

TUNCELİ
24 - 26 MAYIS 2024

MUNZUR 6. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

MUNZUR
6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
May 24- 26, 2024 – TUNCELİ

ISBN : 978-625-6283-18-3
Academy Global Publishing House

*MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
MAY 24-26, 2024
TUNCELI*

Edited By
PROF. DR. DWI SOLISWORO

CONFERENCE ORGANIZING BOARD

- Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay*
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Ali Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Başak Hanedan
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Həcər Hüseynova
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi Solisworo
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dody Hartando
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Raihan Yusoph
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade
Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Organizing Committee Member: Assist. Prof. Dr. K. R. Padma
Organizing Committee Member: Aynur Əliyeva
Organizing Committee Member: Amaneh Manafidizaji

*All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.*

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Global–2024 ©

Issued: 27.06.2024
ISBN: 978-625-6283-18-3

Conference ID

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

MAY 24- 26, 2024

TUNCELI

ORGANIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

**Turkey –Azerbaijan – Oman – Kazakhstan –India –Morocco - Egypt - Sri Lanka -
Czech Republic - Spain- China – USA - Republic of Kore – Russia – Indonesia –
Kazakhstan – Brazil – Poland – Bulgaria – Australia – Germany – Hungary –
Switzerland - Iran. Sout Korea – Nigeria — Georgia –Malaysia –**

PRESENTATION

Oral presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION

In the conference more than % 50 of papers have been presented by foreign participants

**Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an
"official assignment letter"**

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

- Prof. Dr. Ali BILGILI – Türkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Türkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Türkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Türkiye
Prof. Dr. Bülent KURTİŞOĞLU – Türkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Türkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Türkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Türkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Türkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Türkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Erkan EFILTI - Kyrgyzstan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Türkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan

- Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAŽI - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Türkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Türkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa QADIRI – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Türkiye
Assist. Prof. Dr. Hilal ARSLANOGLU ISIK - Türkiye
Assist. Prof. Dr. Özlem ERDEM - Türkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı : E-98102723-903.07-475454
Konu : Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:

Gereği:

Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:

Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSFN3RR3CF* Pin Kodu : 27962

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/gaziantep-universitesi-ebys>

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 -

GAZİANTEP

Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17

e-Posta : tipfaksekg@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi

Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel

Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

Sayı : 903.07/
Konu : Görevlendirme

TIP FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve gündeliksiz olarak Rektörlük makamının oluru ile görevlendirilmem hususunda gereğini bilgilerinize arz ederim.

Prof.Dr. Hülya Çiçek
Öğretim Üyesi

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 24 - 26, 2024
TUNCELİ

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/81604584722?pwd=y2kFvDBw8AEhxbZ5eSknYVkdXt0yTt.1>

Meeting ID: 816 0458 4722

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof. Dr. Mehmet ÖZBAŞ	1	BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK KONUSU İÇİN TASARLANAN OYUN HAKKINDA ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİ	Melike VARLIK Prof. Dr. Güldem DÖNEL AKGÜL, Dr. Öğrt. Üyesi Adem KENAN Mustafa DAĞDELEN
		2	DOLAŞIM SİSTEMİ İÇİN TASARLANAN EĞİTSEL DİJİTAL OYUN HAKINDA FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ	Prof. Dr. Güldem DÖNEL AKGÜL Melike VARLIK Dr. Mehmet ALİ PINAR Mustafa DAĞDELEN
		3	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS' PERCEPTION LEVELS OF ORGANIZATIONAL DEMOCRACY AND ORGANIZATIONAL SYNERGY	Yüksek Lisans Öğrencisi, Aysel DELİKTAŞ DEMİR Prof. Dr., Mehmet ÖZBAŞ
		4	EVALUATION of STUDENT PERFORMANCE in UNIVERSITIES that ACCEPT STUDENTS WITH SPECIAL APTITUDE TEST WITH ALTERNATIVE MEASUREMENT and EVALUATION METHODS	Arş. Gör. Bahtiyar DİLDEĞMEZ Levent KANDEMİR Prof. Dr. Mehmet ÖZBAŞ
		5	DİL FARKINDALIĞINA İLİŞKİN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI	Doktora Öğrencisi Serkan ÖZDEMİR Doç. Dr. İbrahim Seçkin AYDIN
		6	LİSE ÖĞRENCİLERİNİN EDEBİYATA YÖNELİK TUTUMLARI VE OKUMA KÜLTÜRÜNE YÖNELİK BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI	Doktora Öğr. Coşkan Tugay GÖKSU Doç. Dr. İbrahim Seçkin AYDIN
		7	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM BOYU ÖĞRENME EĞİLLİMLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	Resul ÇOBAN Dr. Öğr. Üyesi Didem YAVUZ SÖYLER Prof. Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL
		8	INVESTIGATION OF SPORTS VIOLENCE AND UNWANTED BEHAVIOR OF STUDENTS AT HIGH SCHOOL LEVEL ACCORDING TO SOME VARIABLES	Yüksek Lisans Öğrencisi Çisil EDİS, Prof. Dr. Mehmet ACET, Dr. Öğretim Üyesi Özlem EKİZOĞLU

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Arş. Gör. Dr. Ebru ERDOĞAN	1	ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Dr. Öğretim Üyesi Abdurrahman AKMAN Öğr. Gör. Umut GÜLOĞLU
		2	ÖĞRENCİLERİN İNTERNET VE CEP TELEFONU ALIŞKANLIKLARINA GENEL BAKIŞ	Dr. Öğretim Üyesi Abdurrahman AKMAN
		3	KORONAVİRÜS KORKUSUNUN PLANSIZ SATIN ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ	Leyla Dilara YAŞAR Kahraman ÇATI
		4	REKLAMLARIN HAFIZALARDA YER EDİNMELEİNDE KULLANILAN ARKETİPLER ÜZERİNE İÇERİK ANALİZİ	Leyla Dilara YAŞAR Kahraman ÇATI
		5	MOTIVATIONAL TOOLS OF CURRENT LEADERSHIP APPROACHES ON EMPLOYEES	Öğr. Gör. Dr. Mukaddes GÜLER
		6	Deprem Korkusunun Tüketici Davranışına Etkisi	Arş. Gör. Dr. Ebru ERDOĞAN
		7	Dürtüsel ve Kompulsif Satın Alma Davranışları Üzerinde Kişilik Özelliklerinin Etkisinin Değerlendirilmesi	Arş. Gör. Dr. Ebru ERDOĞAN
		8	PROZAC LİDERLİK: İŞ DÜNYASINA TOZPEMBE BİR BAKIŞ	Öğr. Gör. Dr. Merve Seda KARCIOĞLU

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof. Dr. Munise Aksöz	1	TV HABERLERİNDE MAGAZİNLEŞME OLGUSU	Öğr. Gör. İlkay UĞUR Doç. Ufuk UĞUR
		2	ZEKİ DEMİRKUBUZ SİNEMASINDA ÜÇLEME FİMLER	Öğr. Gör. İlkay UĞUR Doç. Ufuk UĞUR
		3	MUNZURLARA KARIŞAN FOTOĞRAF SANATÇISI YUSUF ZİYA ADEMİHAN: ŞAIR VE GAZETECİ KİŞİLİĞİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER	Dr. Öğr. Üyesi İhsan Gülüş
		4	CREATIVE LITERARY WORK: FROM NEWSPAPER ARTICLE TO FOLK TALE - FROM FOLK TALE TO LEGEND	Prof. Dr. Munise Aksöz
		5	THE EFFECT OF MUSIC ON EATING BEHAVIORS	Dr. Öğretim Üyesi Rabia BÖLÜKBAŞ Dr. Öğretim Üyesi Gizem Sultan KAMAN
		6	THE IMPACT OF CONSUMER VALUES AND LIFESTYLE ON RESTAURANT CHOICE	Dr. Öğretim Üyesi Rabia BÖLÜKBAŞ Dr. Öğretim Üyesi Gizem Sultan KAMAN

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Doç. Dr., Hüccet VURAL	1	BİNGÖL KENT MERKEZİ AKUSTİK KARAKTERİNİN VE ALINMASI GEREKEN BİYOTİK ÖNLEMLERİN BELİRLENMESİ	Doç. Dr., Hüccet VURAL Lisans öğrencisi, Fatoş ÖZTEKİN Lisans öğrencisi, Dilan SÖKMEN
		2	BİNGÖL KENT MERKEZİNİN GÜRÜLTÜ DÜZEYİ VE ÇEVRESEL GÜRÜLTÜ KAYNAKLARI ÜZERİNE KULLANICI DEĞERLENDİRMESİ	Doç. Dr., Hüccet VURAL Lisans öğrencisi, Serda ARSLAN Lisans öğrencisi, Çiçek ARMAN
		3	ELAZIĞ / KEBAN HACI MUSTAFA ASLAN KONAĞININ KORUMA SORUNLARI VE YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğretim Üyesi, Muhammet KURUCU Yüksek Lisans Öğrencisi, Ayşe KARAKAŞ
		4	CHANGES IN THE OPTIMUM WATER CONTENT OF BENTONITE CLAY REINFORCED WITH FIBER IN DIFFERENT RATIOS	Dr. Yasemin ASLAN TOPÇUOĞLU Prof. Dr. Zülfü GÜROCAK
		5	EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF THE USE OF REINFORCEMENT METAL IN THE OVERLAP AREA OF ADHESIVE JOINTS	Makine Mühendisi, Selahattin TOPÇUOĞLU Prof. Dr. Murat Yavuz SOLMAZ
		6	Geography-Geology Relationship in Terms of Common Scientific Approaches: Sedimentary Environment Studies Example	Dr. Öğretim Üyesi NURCAN AVŞIN
		7	GÜZELCEHİSAR (BARTIN) BASALT COLUMNS: MORPHOLOGICAL STRUCTURE, GEOGRAPHICAL FEATURES AND ECOTOURISM RESOURCE VALUE	Dr. Öğretim Üyesi NURCAN AVŞIN
		8	ESNEK KAPLAMALARIN BAKIMINDA ÇATLAK TAMİRATI VE MALİYET KARŞILAŞTIRMASI	İnşaat Yüksek Mühendisi, Hakan ERGAN Araştırma Görevlisi Doktor, Onur ŞAHİN
		9	YERİNDE SOĞUK GERİ DÖNÜŞÜM ASFALT KAPLAMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	İnşaat Yüksek Mühendisi, Hakan ERGAN Araştırma Görevlisi Doktor, Onur ŞAHİN
		10	PERDELERİ-ÇERÇEVELİ BETONARME SİSTEMLİ İŞYERİ YAPILARINDA ASMA KATIN YAPISAL DAVRANIŞA ETKİSİ	Dr. Öğretim Üyesi, Muhammet Zeki ÖZYURT Lisans Öğrencisi, Berkay GÜLTEKİN

		10	PERDELERİ DIŞ AKSLARDA YERLEŞTİRİLMİŞ OLAN BETONARME YAPILARDA ASMA KATIN YAPISAL DAVRANIŞA ETKİSİ	Dr. Öğretim Üyesi, Muhammet Zeki ÖZYURT Lisans Öğrencisi, Mürin GÜNDOĞDU
--	--	----	--	---

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assis. Prof. Dr. Olimpia Abe,	1	TRUST DYNAMICS AND LEARNING BEHAVIORS IN VIRTUAL TEAM ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Indiramma M., K. R. Anandakumar
		2	ENHANCED AUTOMATED DIFFERENTIATION BETWEEN ALCOHOL DEPENDENCE AND SOBRIETY	Dr. Palaniappan Abbamonte
		3	RHETORICAL STRATEGIES IN COGNITIVE SCIENCE DISCOURSE: ANALYSIS OF COGNITIVE NEUROSCIENCES (2004) IN SCIENTIFIC COMMUNICATION	Lucia Ramaswamy Assis. Prof. Dr. Olimpia Matarazzo
		4	MORAL REASONING AND BEHAVIORAL PATTERNS IN ADULTHOOD	Nigro Antunes, Matarazzo Abbamonte,
		5	INVESTIGATIONS INTO THE ROLE OF EMOTIONS IN MORAL DECISION-MAKING	A. Hassad Arthur
		6	EFFECTS OF PROBABILITY AND INSTRUCTION ON SYLLOGISTIC CONDITIONAL REASONING	Assis. Prof. Dr. Olimpia Abe, Ivana Minoru
		7	ANALYZING KANJI CHARACTER RECOGNITION PROCESSES USING EEG SIGNALS	Hiroshi Matarazzo Baldassarre Nakayama
		8	INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING INTRODUCTORY STATISTICS IN HEALTH, SOCIAL, AND BEHAVIORAL SCIENCES: HISTORICAL PERSPECTIVES AND JUSTIFICATIONS	Rossi Yan
		9	A COGNITIVE FRAMEWORK FOR CLASSIFYING FREQUENCY SIGNALS	Rui Coito Fernando V.

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Juliana Bo	1	A SIMULATION OF BASIC CONSCIOUSNESS PROCESSES	Nabila Charkaoui
		2	INVESTIGATING THE SIGNIFICANCE OF LIFE AND ITS PSYCHOSOCIAL FACTORS IN RECOVERING ADDICTS: AN INDIAN CONTEXT	Fouzia Koonmee Alsabah Anjali Koutstaal
		3	ENHANCING ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE DISTRIBUTION WITHIN THAILAND'S PUBLIC SECTOR	Assis. Prof . Dr. Kalayanee Shaikh,
		4	GENDER VARIATIONS IN AUTOBIOGRAPHICAL MEMORY AND ADAPTIVE RECOLLECTION	A. Aizpurua, Ghosh
		5	CULTURAL ANXIETY'S EFFECT ON STUDENTS: A STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS AT WUHAN UNIVERSITY	Nadeem Roundy Shan Panova
		6	HEALING OR HARMING: ADDRESSING THE RE-VICTIMIZATION OF VICTIMS	Prof. Dr. Juliana Bo
		7	UNDERSTANDING ORGANIZATIONAL CHANGE THROUGH NARRATIVE THEORY: THE CASE OF MERGERS AND ACQUISITIONS	Philip T. Akhtar
		8	COMPARING ATTACHMENT STYLES OF NURSERY-RAISED CHILDREN VERSUS FAMILY-RAISED CHILDREN IN IRAN	Assoc. Prof. Dr. Narges Bouri
		9	A NOVEL METRIC FOR HERDING BEHAVIOR: DEVELOPMENT AND APPLICATIONS	Abdelfettah Amirat Dr. Razeghi Amina
		10		

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assis. Prof. Dr. Saule Nassif	1	ASSESSMENT OF TRAFFIC CONDITIONS AND PREFERRED ENTERTAINMENT FOR DISTRACTION	Yoon-Hyuk Choi
		2	A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF POLITICAL DEFECTIONS IN INDIA	Dr. Diya Vien Lec. Prafulla C. Shashkova
		3	THE CONSTITUTIONAL COURT OF RUSSIA: LIMITATIONS ON CITIZENS' RIGHTS AND BANKING SECRECY	A. V. Mishra
		4	RECOGNITION AND PROTECTION OF INDIGENOUS COMMUNITIES IN INDONESIA	Sarkar Triyanto, Permata Hartanto
		5	THE NECESSITY FOR NATIONAL SPACE LAWS IN SPACEFARING COUNTRIES	Prof. Dr. Muhammad Rima Yang Naveed
		6	HUMAN RIGHTS AND CONSTITUTIONAL LAW IN ARMED CONFLICTS	Antonios Caixia Maniatis
		7	FORENSIC ANALYSIS OF SALIVA STAINS ON EVIDENCE AFTER LAUNDERING	Assis. Prof. Dr. Saule Nassif
		8	OVERCOMING OBSTACLES IN COLLECTING DIGITAL EVIDENCE FOR COURT ACCEPTANCE	Lilian Mussabekova Noronha
		9	THE EUROPEAN UNION'S ROLE IN GLOBAL GOVERNANCE	Yrfet Georgiev
		10	ANTI-CORRUPTION MEASURES IN THE CONTEXT OF MIGRATION WAVES IN EUROPE	Assoc. Prof. Dr. Shkreli Deliversky

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Amaize Adebomi	1	ADVANCING GENDER EQUITY IN ISLAM THROUGH CONTEXTUAL INTERPRETATIONS	Dr. Ali Akbar
		2	BA'ALBAKĪ'S IMPACT ON LEBANESE WOMEN WRITERS IN THE MID-20TH CENTURY	Khaled Ismelina Igbaria Farouk
		3	HUMAN-ENVIRONMENT INTERACTIONS THROUGH THE LENS OF ENVIRONMENTAL ETHICS	Mella Farma Rahayu
		4	THE ROLE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT IN HUMAN RIGHTS PROTECTION	Aleksandra Chiniaeva
		5	EISENHOWER'S FAREWELL ADDRESS: INITIAL AND LONG-TERM COMMUNICATION IMPACTS	B. Kuiper
		6	ENSURING HUMAN SECURITY IN FRAGILE STATES DURING ASYMMETRIC CONFLICTS	Dr. Luna Shamieh
		7	DEVELOPING A CREDIBILITY SCALE FOR NEW MEDIA: A MULTIFACETED APPROACH	Hanaa Schiffauerova
		8	GENDER DISPARITIES IN ACADEMIC OUTPUT, FUNDING, AND COLLABORATION	Ashkan Ebadi Assis .Prof. Dr. Andrea Saleh
		9	THE SWISS SCIENTIFIC SOCIETY AND ITS ROLE IN SUPPORTING DEVELOPING COUNTRIES	Jawad Oyewumi,
		10	CHALLENGES TO MARITAL EXPECTATIONS AMONG HEARING-IMPAIRED INDIVIDUALS IN OYO STATE	Assoc. Prof. Dr. Amaize Adebomi Sunday Alzeer

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Doç. Dr. Rabia GÖÇMEN	1	THE USE OF SPIRULINA IN LIVESTOCK	Doç. Dr. Rabia GÖÇMEN
		2	EFFECT OF BANANA PLANT WASTE ON SOME PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES OF SOIL	Doç. Dr. İlkur GÜMÜŞ
		3	İĞDIR'DA ORGANİK KIRMIZI ET TÜKETİMİNE İLİŞKİN SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER	Arş. Gör. Dr. İbrahim Hakkı KADIRHANOĞULLARI Dr. Öğr. Üyesi Hasan BİÇİM
		4	DETERMINATION OF POMOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SOME EARLY APRICOT VARIETIES UNDER MUT (MERSİN) ECOLOGICAL CONDITIONS	Assoc. Prof. Dr. Şeyma ARIKAN
		5	CHARACTERIZATION OF BREAD WHEAT (TRITICUM AESTIVUM L.) LANDRACES FOR DEEP SOWING	Mahir Mikailoğlu Hüsnü AKTAŞ
		6	INVESTIGATION OF SOME PHENOLICS AND BIOLOGICAL ACTIVITIES OF TWO DIFFERENT PLANTAGOS GROWN IN İĞDIR REGION	Araştırmacı, Yakup Kadri TEKEL Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Salih NAS
		7	ENDEMİK SİLİFKE DİKENLİ FARESİ ACOMYS CILICICUS (MAMMALIA: RODENTIA) UN POPULASYON BİYOLOJİSİNİN ARAŞTIRILMASI	Ayşe Yeni KAYLAN Prof. Dr. Ferhat MATUR
		8	Philonotis fontana (Hedw.) Brid TAKSONUNUN GLUTATYON İÇERİKLERİ	Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ Doç. Dr. Mevlüt ALATAŞ
		9	Orta Öğretim Düzeyinde Sigara Dumanının Bitkilerdeki Fotosentez Üzerine Morfolojik Etkileri	Doç. Dr. Mevlüt ALATAŞ Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Öğr. Üyesi, Seda Gozde TOKATLI	1	NATO'NUN ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİ : 75. YAŞINDA	Dr. Öğr. Üyesi, Seda Gozde TOKATLI
		2	YAPAY ZEKA DESTEKLİ PAZARLAMA İLETİŞİMİ: E-TİCARETTE YAPAY ZEKA KULLANIMI ÜZERİNE İNCELEME	Sevtap GÜNEŞ Doç. Dr. Sevim KOÇER
		3	EVALUATION OF THE EFFECT OF ORGAN TRANSPLANT CENTERS ON ORGAN DONATION	MSc., Mehmet Zeki ER Assist. Prof., Dilruba İZGÜDEN
		4	BAĞIMSIZ DENETİM SÜRECİNDE ÖNEMLİLİK KAVRAMI AÇISINDAN DENETİM KANITLARININ OLUŞTURULMASI VE BAĞIMSIZ DENETİM KANITLARI STANDARDI (BDS 500) AÇISINDAN DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Mehtap BULUT DENİZ Prof. Dr. Yusuf Cahit ÇUKACI
		5	YOUTH UNEMPLOYMENT AND EMPLOYMENT POLICIES IN TURKEY (2000-2023)	Prof. Dr. Bahar Burtan DOĞAN Seyir Ahmet YILMAZ

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Que-Nhu DUONG	1	CURRENT STATUS OF GREEN TOURISM AMONG YOUNG TOURISTS FROM CAN THO CITY, VIETNAM	Quoc-Khanh NGUYEN Thai-Quy NGUYEN Que-Nhu DUONG Nam-Khang Tri NGUYEN
		2	The Dialectic of Religion and Politics in the Reality of Contemporary Iraq	Dr. Najm Al-Deen M. Yaseen Reakany
		3	THE PSYCHOLOGICAL IMPACTS OF CLIMATE CHANGE AGRICULTURE-DEPENDENT COMMUNITIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Mina Mahbod
		4	CLIMATE CHANGE AND RURAL MENTAL HEALTH: A COMPREHENSIVE OVERVIEW AND SUGGESTIONS FOR ACTION	Mina Mahbod
		5	CLIMATE CHANGE AND GLOBAL WARMING: EFFECTS, AND CHANGES FOR COMMUNITIES AND SOCIAL LIFE	Mina MAHBOD Amir PARNIAN
		6	SHAPING EDUCATION GOVERNANCE: APPLYING TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP TO ENHANCE TEACHER PROFESSIONALISM	Nuniek Rahmatika Suyatno Dody HARTANTO
		7	EXPLORING THE EFFICACY OF DIFFERENTIATED INSTRUCTION IN ENHANCING LITERACY SKILLS AMONG ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS	Hindun Yafa CHOTIJAH SUPARMAN Dian Arta KUSUMANINGTYAS
		8	UNVEILING THE IMPACT OF TRANSFORMATIONAL EDUCATIONAL LEADERSHIP IN MUHAMMADIYAH SCHOOLS: A QUALITATIVE STUDY	Ummu Qurrota A'YUN Dwi SULISWORO Ika MARYANI

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Associate Prof. Dr. Muhammet Aydın	1	Omar bin Abdul Aziz's reforms and his administrative efficiency according to the method of the Prophet.	Yüksek lisans öğrencisi, Ahlam İBRAHİM Prof. Dr. Adil ŞEN
		2	The Relationship between Religious Discourse and Context in Nasr Hamid Abu Zayd	Associate Prof. Dr. Muhammet Aydın
		3	Human Action and Responsibility in Ibn Humam	Associate Prof. Dr. Muhammet Aydın
		4	Dialogue and discussion method in conversation skills for non-Arabic speakers	Doç.Dr, Ahmed ALDYAB
		5	Methods to improve the speech of non-native Arabic speakers and Arabic learners	Doç.Dr, Ahmed ALDYAB
		6	A COMPARATIVE ANALYSIS OF EARLY MĀTURĪDĪ THOUGHT IN THE CONTEXT OF MĀTURĪDĪ'S KĪTĀB AL-TAWHĪD AND HAKĪM AL-SAMARQANDĪ'S SAWĀD AL-AZAM	Dr.Öğr. Üyesi Samet Yahya BAL

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Dorota Rucińska	1	EXPLORING IRISH IDENTITY: MANIFESTATIONS OF 'IRISHNESS' IN THE WORKS OF WILLIAM BUTLER YEATS AND SEAMUS HEANEY	Rafik Massoudi
		2	DISASTER TOURISM: EXPLORING DARK TOURISM THROUGH NATURAL CALAMITIES	Dr. Dorota Rucińska
		3	THE INTERPLAY OF DEMOCRATIZATION AND MARKET LIBERALIZATION ON ANTI-CORRUPTION EFFORTS IN INDONESIA	Ahmad Naghizadeh
		4	CULTURAL AND ARTISTIC TRANSFORMATION DURING THE MODERNIZATION ERA OF KING RAMA VI	Weena Eiamprapai
		5	CREATING INNOVATIVE EVENTS THROUGH A DECONSTRUCTIVIST LENS	Maryam Kim Mahmood Khoirul
		6	IDENTITY RECONSTRUCTION: NARRATIVE (IN)CONSISTENCY DURING TRANSITIONAL PERIODS	Katerina Umam Antoniou
		7	IMPACT OF ORGANIZATIONAL RESOURCES ON ENHANCING INDEPENDENCE FOR INDIVIDUALS WITH SEVERE DISABILITIES: A STUDY OF VOCATIONAL REHABILITATION IN SOUTH KOREA	Dr. Soungwan Memarian,
		8	THE RELATIONSHIP BETWEEN CAPITAL ACCUMULATION AND UNEMPLOYMENT IN NAMIBIA, NIGERIA, AND SOUTH AFRICA	Prof. Dr. Abubakar Shakeela
		9	STRATEGIES FOR MANAGING WATER CRISIS IN TOURISM-DEPENDENT COMMUNITIES	Dikko Aishath

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assis. Prof. Bruno Aboutaleb	1	EXAMINING THE IMPACTS OF ASSISTED REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES ON WOMEN'S LIVES IN NEW DELHI: A FEMINIST PERSPECTIVE STUDY	Zairunisha
		2	ADDRESSING THE ABUSE OF LEGAL AUTHORITY IN SOCIETY	PHD . Student Niroobakhsh Ojo
		3	EXPLORING SOCIAL STRUCTURES, INVOLUNTARY RELATIONSHIPS, AND URBAN POVERTY DYNAMICS	Mahmood Ibraheem
		4	FACILITATING KNOWLEDGE TRANSFER THROUGH THE TRANSLATION OF TECHNICAL TEXTS	Ahmed Tajudeen Alaoui
		5	INVESTIGATING THE INFLUENCE OF ISLAMIC ARTS ON WEAVING PATTERNS IN OMAN	Ahmed Al-Zadjali Zahra
		6	APPROACHES TO MANAGING COMPLEXITY IN COMPLEX SYSTEM DESIGN: PARADIGMS, FORMALISMS, AND TRANSFORMATIONS	Hycham Barere Assis. Prof. Bruno Aboutaleb
		7	EUROPE'S ROLE IN PROMOTING LIBERTY, SECURITY, AND JUSTICE: AN INTERNATIONAL PERSPECTIVE	Dr. Sarah Monsuez
		8	UNDERSTANDING OUT-MIGRATION METHODOLOGIES IN GEORGIA	Lec. Dr. Lnenicka Shorena
		9	A COMPREHENSIVE EXAMINATION OF OPEN DATA PORTALS AS EMERGING PUBLIC E-SERVICES	Assis. Prof. Dr. Martin Tsiklauri

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Dr. Ruiz Bhim	1	THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL DYNAMIC CAPABILITIES ON INNOVATION PERFORMANCE	Lovorka Galetic, Zeljko Vukelic
		2	A COMBINED PARTICLE SWARM OPTIMIZATION AND NELDER-MEAD ALGORITHM FOR CALIBRATING THE NELSON-SIEGEL-SVENSSON MODEL	Sofia Aboulaich Rachid Ellaia, Rajae Ayouche
		3	THE EFFECTS OF OIL PRICE FLUCTUATIONS ON RENEWABLE ENERGY INVESTMENT	Osamah A. Alsayegh
		4	LEAN HEALTHCARE: CHALLENGES AND FACILITATORS IN THE COLOMBIAN HEALTHCARE SYSTEM	Erika Singh Ortiz Nestor
		5	IDENTIFYING BARRIERS TO LEAN IMPLEMENTATION IN INDIAN MANUFACTURING INDUSTRIES	Assoc. Prof. Dr. Ruiz Bhim
		6	ENHANCING LOCAL PRODUCTS: THE ONE VILLAGE ONE PRODUCT APPROACH AND CUSTOMER SATISFACTION	Assoc. Prof. Dr. Wardoyo Sabauri,
		7	ANALYZING THE DECLINE OF ENGINEERING FIRMS DURING THE FINANCIAL CRISIS	Dr. Humairoh Levan
		8	CONSUMER BEHAVIOR MODELS: THE ROLE OF EMOTIONS IN DECISION MAKING	Dr. Mikel Vukelic Assis. Prof. DR. López Galetic,
		9	DEVELOPING AN AUDIT QUALITY FRAMEWORK FOR AN EMERGING MARKET	Lec. Dr. Zeljko Lovorka Alonso

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 24 Mayıs / May 24, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Bita Kummamuru	1	COMPETENCE-BASED EDUCATION FOR PURCHASING PROFESSIONALS IN AUSTRIA	Volker Koch
		2	FORMULATING AN AUDIT QUALITY FRAMEWORK FOR DEVELOPING MARKETS	Assoc. Prof. Dr. Bita Kummamuru Azadeh Tahriri Arash Maddahi,
		3	FACTORS INFLUENCING PROFITABILITY IN INDIAN PHARMACEUTICAL COMPANIES UNDER THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY REGIME	Shilpi Tyagi, D. K. Nauriyal
		4	EFFECTS OF MOTIVATION, TRUST, AND CULTURAL DIFFERENCES ON KNOWLEDGE SHARING VIA EMAIL	Dr. Said Lotfi Al Saifi
		5	ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING EARNINGS RESPONSE COEFFICIENT IN EMERGING MARKETS	Assoc. Prof. Dr. Bita Kummamuru Zeynab Abdullah Aghel
		6	CHALLENGES AND BARRIERS IN ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS OF KUWAITI FIRMS	Assoc. Prof. Dr. Haya Y Alobaid
		7	SUPPLY CHAIN PLANNING WITH A FOCUS ON RISK AND ENVIRONMENTAL GOALS	Ghanima Al-Sharrah, Haitham M. Lababidi, Yusuf I. Ali
		8	ETHICAL GOVERNANCE AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN NETWORK MARKETING ORGANIZATIONS	Venugopal Mashayekhi,
		9	THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL REPORTING TRANSPARENCY AND INVESTMENT EFFICIENCY: INSIGHTS FROM IRAN	Assoc. Prof. Dr. Bita Kummamuru Hamid Kalhornia

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 24 - 26, 2024
TUNCELİ

Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

25 Mayıs / May 25, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator	Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors	
HALL / SALON 1	Doç. Dr. Ayşegül AYYILDIZ	1	THE POSITIVE AND NEGATIVE ATTITUDES OF HIGH SCHOOL STUDENTS TOWARDS THE PARTICIPATION OF INDIVIDUALS WITH INTELLEKTUEL DISABILITIES IN SPORTS ACTIVITIES.	Murat CANPOLAT Prof.Dr. Mehmet ACET, Dr. öğretim üyesi Özlem EKİZOĞLU
		2	INVESTIGATION OF THE PERSPECTIVES OF STUDENTS STAYING IN CDI DORMITORIES ON THE CONCEPT OF CDI	AYŞE ŞİMŞEK Doç. Dr. SİNAN YALÇIN
		3	EVALUATION OF THE PRIMARY SCHOOL 4TH GRADE MATHEMATICS COURSE CURRICULUM IN TERMS OF ACHIEVEMENT AND CONTENT DIMENSIONS ACCORDING TO THE HAMMOND EVALUATION MODEL	Yüksek Lisans Öğrencisi, Hilal ÇETİN Prof.Dr., Şenel ELALDI
		4	ATTITUDES AND SELF-EFFICACY OF 7TH GRADE SECONDARY SCHOOL STUDENTS TOWARDS SPEAKING SKILLS	ESRA BİRCAN MANAY Doç. Dr. ALİ TÜRKEL Doç. Dr. BEHSAT SAVAŞ
		5	VOCATIONAL TRAINING CENTERS AS A SYSTEM TO MEET THE NEED FOR INTERMEDIATE STAFF IN INDUSTRY: A RESEARCH ON THE PROS AND CONS OF THE SYSTEM	Yüksek Lisans Öğrencisi ÜNAL ULU Dr. Öğretim Üyesi BANU AÇIKGÖZ
		6	4. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ KAZANIMLARININ DEĞERLER AÇISINDAN CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Mevlûde Sümeyye POLAT Prof. Dr. Şenel ELALDI
		7	FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' PROBLEMS IN CLASSROOM MANAGEMENT AND STUDENT MOTIVATION	GONCA ATMACA Doç. Dr. SİNAN YALÇIN
		8	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KALİTE KÜLTÜRÜNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	Doç. Dr. Ayşegül AYYILDIZ
		9	SANAL GERÇEKLİĞİN EĞİTİMDE KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİ	Doç. Dr. Ayşegül AYYILDIZ

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Doç. Dr. Yavuz ÇOBANOĞLU	1	ALEVI PLACES IN THE UNITED KINGDOM: I AM SEEN, THEREFORE I AM!	Doç. Dr. Yavuz ÇOBANOĞLU
		2	HAPTONOMY AND CHAKRAS	Dr. Öğr. Üyesi., Hilal ÖZBEK Öğr. Gör., Esmâ KIR
		3	HAPTONOMY AND STRESS MANAGEMENT	Öğr. Gör., Esmâ KIR Dr. Öğr. Üyesi., Hilal ÖZBEK
		4	06 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREM SONRASI ÇOCUK ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üy., Mukadder ÖZKAN BARDAKCI
		5	ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARININ BENLİK SAYGISI İLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Psk. Baturhan TUĞRUL Psk. Alara CÖMERT GÖÇMEN Dr. Öğr. Üyesi Deniz İŞİKER BEDİR
		6	LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNDEN TÜRKİYE'DE ROMANLARI (GYPSY) KONUSUNDA EDİLEN AKADEMİK ÇALIŞMALARLA İTİBARLI BİBLİYOGRAFİK BİR İNCELEME	Doktorant, MAHMUT SAMİ KÖKTAŞ Doç. Dr., HARUN CEYLAN
		7	TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET ALANINDA HAZIRLANAN ÇOCUK TEMALILIK LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK İNCELEMESİ	NİSA NUR ŞAHİN Doç. Dr., HARUN CEYLAN

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Doç. Dr. Nazan GÜRARSLAN BAŞ	1	YENİDOĞANDA TARAMA PROGRAMLARI	Seda AYDIN Dr. Öğr. Üyesi, Yılmaz ALTUNER
		2	CİNSEL YOLLA BULAŞAN HASTALIKLARIN ÖNEMİ HEMŞİRE VE EBENİN ROLLERİ	Seda AYDIN Dr. Öğr. Üyesi, Ayşe ÇUVADAR
		3	İLAÇLARIN ORTODONTİK DİŞ HAREKETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Arş. Gör. Seda ERTÜRK ACARBULUT Prof. Dr. Dr. Mehmet İrfan KARADEDE
		4	OMEGA 3	Doç. Dr. İbrahim AKTAŞ
		5	FE DEFICIENCY ANEMIA AND CARE IN PREGNANCY	Hande Barış Yılmaz Altuner
		6	THE EFFECT OF AROMATHERAPY ON PAIN DURING BIRTH AND MIDWIFERY APPROACHES	Hande Barış Ayşe Çuvadar
		7	THE IMPORTANCE OF AVIDITY TEST IN DISTINGUISHING TOXOPLASMA DURING PREGNANCY	Zehra AKIN Dr. Öğr. Üyesi, Yılmaz ALTUNER
		8	DOĞUM VE HAPTONOMİ	Uzm. Ebe Selin Nur ALTUN Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÖZBEK
		9	HAPTONOMİ VE NEFES EGZERSİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÖZBEK Uzm. Ebe Selin Nur ALTUN
		10	DEPREM VE ÇOCUKLAR ÜZERİNE ETKİLERİ	Doç. Dr. Nazan GÜRARSLAN BAŞ

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assoc.Prof.Dr., Zeynep ÖZKURT	1	ENHANCING SIGNAL RECONSTRUCTION: LEVERAGING NONCONVEX PENALTY FUNCTIONS AND ITERATIVE METHODS	Assoc. Prof. Alireza Hosseini
		2	STEEPEST DESCENT DIFFERENTIAL INCLUSION NEURAL NETWORK FOR NONSMOOTH CONVEX OPTIMIZATION	Assoc. Prof. Alireza Hosseini
		3	THE DIEUDONN'E DETERMINANT ON LEIBNIZ ALGEBRAS	Assoc.Prof.Dr., Zeynep ÖZKURT
		4	APPLICATIONS OF THE DIEUDONNE DETERMINANT	Assoc.Prof.Dr., Zeynep ÖZKURT
		5	APPLICATION OF GCN MODEL TO SEARCH AND RESCUE OPERATIONS IN A POTENTIAL ISTANBUL EARTHQUAKE SCENARIO	Kubra Nur Canbay
		6	SMARTPHONE-BASED GONIOMETRIC SOLUTION FOR TRAINING SAFETY MONITORING	Kubra Nur Canbay
		7	Design and Interactive Use of Parabola Graphs with DMLOs: An Innovative Approach to Exploring Mathematics	Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAPOUR GOLEZANİ Prof. Dr. Yasin SOYLU
		8	Vertex and Roots of a Parabola: Dynamic Presentation with DMLOs	Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAPOUR GOLEZANİ Prof. Dr. Yasin SOYLU
		9	MAKİNE ÖĞRENİMİ VE YAPAY ZEKA TEKNİKLERİ İLE DISLEKSİ TANISINDA YENİ UFUKLAR: RANDOM FOREST ALGORİTMASININ GÜCÜ	Nihle Nur BOZKURT Dr.Öğr.Cem ÖZKURT

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assis. Prof. Dr. Jiří Barta	1	COORDINATED CONTROL OF NETWORKED AUTONOMOUS VEHICLES WITH COMMUNICATION RANGE CONSTRAINTS	Toru Murayama, Akinori Nagano, Zhi-Wei Luo
		2	SECURE MULTIMEDIA DATA PROTECTION THROUGH SPREAD SPECTRUM IMAGE WATERMARKING	Dr. Tirtha S. Das, Dr. Ayan Daewook Assoc. Prof. Dr. Subir K. Sarkar
		3	ENSURING SECURE COMMUNICATIONS FOR MOBILE AGENTS IN MULTI-AGENT ENVIRONMENTS	Olumide Galičić Shukor Abd Razak, Michael Akinori
		4	THE INFLUENCE OF ELECTRONIC GUEST RELATIONSHIP MANAGEMENT (E-GRM) ON BRAND LOYALTY: A STUDY OF CROATIAN HOTELS	Assoc. Prof. Dr. Marina Laškarin, DR. Vlado Ogunnusi,
		5	OPTIMIZED RELAY COMMUNICATIONS FOR EFFICIENT VIDEO STREAMING	Jung Ah Park, Zhijie Zhao, Young Suh, Joern Doug
		6	DESIGN AND ANALYSIS OF SECURITY-FOCUSED COMMUNICATION SYSTEMS	Assis. Prof. Dr. Jiří Barta
		7	DIGITAL DOOR LOCK SECURITY: INTRABODY COMMUNICATION WITH VARIOUS GROUND CONFIGURATIONS	PHD Kim, Simeon Sau, Dr. Gilwon Yoon
		8	NUMERICAL TREATMENT OF MATRIX DIFFERENTIAL MODELS USING MATRIX SPLINES	Kholod M. Abualnaja
		9	APPLICATION OF INTUITIONISTIC FUZZY CROSS ENTROPY MEASURE IN DECISION MAKING FOR MEDICAL DIAGNOSIS	Shikha Maheshwari, Amit Srivastava

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assoc. Prof. Dr. Sanjeev Kumar	1	A COMPACT VIA-LESS ULTRA-WIDEBAND MICROSTRIP FILTER BY UTILIZING OPEN-CIRCUIT QUARTER WAVELENGTH STUBS	Muhammad Yasir Wadood Fatemeh Babaeian
		2	RECEIVED SIGNAL STRENGTH INDICATOR BASED LOCALIZATION OF BLUETOOTH DEVICES USING TRILATERATION: AN IMPROVED METHOD FOR THE VISUALLY IMPAIRED PEOPLE	Muhammad Irfan Aziz Thomas Owens Uzair Khaleeq Uz Zaman
		3	12X12 MIMO TERMINAL ANTENNAS COVERING THE WHOLE LTE AND WIFI SPECTRUM	Mohamed Sanad Noha Hassan
		4	DEVELOPMENT OF MAINTENANCE SCHEDULE AND ROOT CAUSE ANALYSIS BASED ON COMPUTERIZED MAINTENANCE MANAGEMENT SYSTEM FOR A FERTILIZER PLANT	Assoc. Prof. Dr. Sanjeev Kumar
		5	AGENT/GROUP/ROLE ORGANIZATIONAL MODEL TO SIMULATE AN INDUSTRIAL CONTROL SYSTEM	Noureddine Seddari Assoc. Prof. Mohamed Belaoued Assis. Prof. Dr. Salah Bougueroua
		6	OPTIMIZING LOGISTICS FOR COURIER ORGANIZATIONS WITH CONSIDERATIONS OF CONGESTIONS AND PICKUPS: A COURIER DELIVERY SYSTEM IN AMMAN AS CASE STUDY	Nader A. Al Theeb Zaid Abu Manneh Ibrahim Al-Qadi
		7	REVISED TECHNOLOGY ACCEPTANCE MODEL FRAMEWORK FOR M-COMMERCE ADOPTION	Prof. Dr. Manish Gupta

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Prof. Dr. KIRANMAI Kaewnopparat	1	DESIGNING COMPREHENSIVE ONLINE HEALTH SERVICE SYSTEMS	Åsa Smedberg
		2	INTEGRATING PERVASIVE COMPUTING INTO HEALTHCARE SYSTEMS	Elham Rastegari Amirmasood Rahmani Saeed Setayeshi
		3	DEVELOPING A SECURITY ARCHITECTURE FOR HOME-BASED MEDICAL CARE USING SENSOR NETWORKS	S.S.Mohanavalli Sheila Shirvani
		4	INVESTIGATING KNOWLEDGE MANAGEMENT FACTORS IN ESFAHAN UNIVERSITY'S MEDICAL COLLEGE	Alireza Anand Shadi Draa Ebrahimi
		5	ANALYSIS OF A NEURAL NETWORK MODEL FOR DETECTING ATRIOVENTRICULAR HEART BLOCK IN ECG SIGNALS	Dr. Salama Meghriche, Dr. Amer Mehrabani Mohammed Boulemden
		6	EVALUATING THE NEUROGENIC POTENTIAL OF CLITORIA TERNATEA ROOT EXTRACT FOR ENHANCING LEARNING AND MEMORY	Assis. Prof. Dr. S.RAI Nattha
		7	VALIDATION AND APPLICATION OF AN OPTIMIZED RP-HPLC-FLUORESCENT DETECTION METHOD FOR NORFLOXACIN	Mahmood Ahmad, Ghulam Murtaza Sonia Kaewnopparat Muhammad Asadullah Madni
		8	FORMULATION AND EVALUATION OF VAGINAL SUPPOSITORIES CONTAINING LACTOBACILLUS	Sanae Khiljee Prof. Dr. KIRANMAI Kaewnopparat

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. DR. Dini Ubandawaki	1	NUMERICAL SOLUTION OF MATRIX DIFFERENTIAL EQUATIONS USING MATRIX SPLINES	Kholod M. Abualnaja
		2	OPTIMIZING AIRPORT CHECK-IN PROCESSES THROUGH INTEGRATED IP AND SIMULATION METHODS	Mussabekova Saule
		3	UTILIZATION OF INTUITIONISTIC FUZZY CROSS ENTROPY IN MEDICAL DIAGNOSTIC DECISION MAKING	Assis. Prof. Dr. Khadija Andrew
		4	SYNTHESIS AND ANALYSIS OF POLYANILINE (PANI)-PLATINUM NANOCOMPOSITES	Fahad Alanazi Ali Jones
		5	ESTIMATING THE MEAN OF SELECTED POPULATIONS	Dewi Heniarti Umar
		6	A NOVEL MODIFICATION OF NONLINEAR CONJUGATE GRADIENT METHODS WITH GLOBAL CONVERGENCE	Assoc. Prof. DR. Dini Ubandawaki
		7	FINDINGS ON GENERALIZED HIGHER RANK NUMERICAL RANGES	Assoc. Prof. Dr. Yezekyan Khodr
		8		

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Öğr. Gör. Büşra TUNÇ	1	MARKA ETİKETİ SÖKÜM SİSTEMİ	Öğrenci, Recep YONDEMİR Öğrenci, Semanur OCAK Öğrenci, Sema Nur YETKİN Öğr. Gör. Dr., Mustafa BUĞDAY
		2	SÜRTÜNME KAYNAĞI YÖNTEMİ İLE Ti6Al4V-Inconel 600 MALZEMELERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİNDE Cu ve Ni ARA TABAKASININ ROLÜ	Doç. Dr. Ertuğrul ÇELİK Öğr. Gör. Büşra TUNÇ
		3	BRONZ-NİKEL-KOBALT MATRİSLİ KOMPOZİTLERDE SiC ORANLARININ MİKROYAPI VE MEKANİK ÖZELLİKLERE ETKİSİ	Doç. Dr. Ertuğrul ÇELİK Öğr. Gör. Büşra TUNÇ
		4	GÜNEŞ ENERJİ SİSTEMLERİ YAPAY ZEKÂ ÇALIŞMALARI	Fatih HOŞOĞLU Fatma PAPATYA Doç. Dr. Mehmet DAŞ Prof. Dr. Ebru AKPINAR
		5	GÜNEŞ ENERJİLİ SERA TİPİ GIDA KURUTMA SİSTEMİNDE KONVEKTİF ISI TRANSFERİ KATSAYININ YAPAY ZEKÂ YÖNTEMLERİ İLE MODELLENMESİ	Fatma PAPATYA Doç. Dr. Mehmet DAŞ Prof. Dr. Ebru AKPINAR
		6	INVESTIGATION OF PREDICTIVE MAINTENANCE METHODS IN HYDROELECTRIC POWER PLANTS	Mechanical Engineer Emre KARATAŞ Assoc.Prof.Dr.Gökhan KAHRAMAN
		7	YOĞUNLAŞTIRICILI PARABOLİK GÜNEŞ KOLLEKTÖRÜNÜN DENEYSEL PERFORMANSININ İNCELENMESİ	Arş. Gör. Gizem Gül KATIRCIOĞLU Doç. Dr. Mehmet DAŞ Prof. Dr. Ebru AKPINAR

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Arş. Gör. Burak ATİK	1	Effect of pH on biodegradability for polycaprolactone produced by MEW	Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Burak BOZKURT Arş. Gör. Burak ATİK Arş. Gör. Yeşim Seçer KAVASOĞLU Doç. Dr. Halim KOVACI Doç. Dr. Yakup UZUN Prof. Dr. Ayhan ÇELİK
		2		
		3	THE INFLUENCE OF DESIGN PATTERNS ON THE MECHANICAL PROPERTIES OF MEW-PRODUCED PCL SAMPLES	Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Burak BOZKURT Arş. Gör. Yeşim Seçer KAVASOĞLU Arş. Gör. Burak ATİK Doç. Dr. Halim KOVACI Doç. Dr. Yakup UZUN Prof. Dr. Ayhan ÇELİK
		4	3Y-ZRO2 SERAMİKLERİNE BOR NİTRÜR (BN) KATKISININ ETKİSİ: MEKANİK ÖZELLİKLER VE TRİBOLOJİK DAVRANIŞLAR	Makine Mühendisi, Oğuz Emre ÇAYDAN Prof. Dr. Bülent AKTAŞ YÖK 100/2000 Doktora Bursiyeri, Esmenur ORUÇ ULAŞ YÖK 100/2000 Doktora Bursiyeri, Ruken DAŞ
		5	EVALUATION OF YOLO V3 AND SSD 300 ALGORITHMS IN OBJECT DETECTION WITH IMAGE PROCESSING TECHNIQUE	Assoc. Prof. Dr. Tijen ÖVER ÖZÇELİK Std. Aybuke ŞAHİN
		6	EVALUATION OF CNN AND YOLO V4 DEEP LEARNING ALGORITHMS IN OBJECT DETECTION	Assoc. Prof. Dr. Tijen ÖVER ÖZÇELİK Std. Çiğdem UYKUN

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Öğr. Gör. Hakan YILDIZ	1	TEKSTİL ENDÜSTRİSİ ATIK SULARINDA OLUŞAN BOYARMADDELER: AKTİF KARBON KULLANIMINDAKİ EĞİLİMLER VE BOŞLUKLAR	Öğr. Gör. Hakan YILDIZ
		2	ASSESSMENT OF NATURAL BACKGROUND RADIATION LEVELS OF EGE UNIVERSITY CAMPUS	Beyzanur ÖZKAN Doç. Dr. Buket CANBAZ ÖZTÜRK
		3	SONO-FOTOSENSİTİZER AMAÇLI YENİ HİDRAZON TÜREVİ FTALOSİYANİNLERİN SENTEZLENMESİ VE KARAKTERİZASYONU	Dilara ABDULLAHOĞLU Kevser CELEP Doç. Dr. Ömer Tahir GÜNKARA Doç. Dr. Göknur YAŞA ATMACA
		4	LİYOTROPİK HEKZAGONAL SIVI KRİSTAL FAZA TUZ VE POLİMER ETKİSİNİN POM VE FTIR YÖNTEMLERİ KULLANILARAK ARAŞTIRILMASI	YL Öğrencisi, Perihan UZMAN Doç. Dr. Özgür MASALCI
		5	HETARİL SUBTİTUE YENİ KUMARİN TÜREVLERİNİN SENTEZİ	Vahap Efe ÇİÇEKÇİ Prof. Dr. Çiğdem YOLAÇAN Prof. Dr. Feray AYDOĞAN
		6	BİOAKTİF YENİ KUMARİN TÜREVLERİNİN SENTEZİ VE KARAKTERİZASYONU	Ahmet Duran KABADAYI Prof. Dr. Çiğdem YOLAÇAN Prof. Dr. Feray AYDOĞAN

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assis. Prof. Dr. Goran Djukanovic	1	A STUDY OF GENERAL ATTACKS ON ELLIPTIC CURVE DISCRETE LOGARITHM PROBLEM OVER PRIME FIELD AND BINARY FIELD	Tun Myat Aung Ni Ni Hla
		2	INTEGRATED ACOR/IACOMV-R-SVM ALGORITHM	Hiba Basim Alwan Ku Ruhana Ku-Mahamud
		3	SOLAR-INDUCTED CLUSTER HEAD RELOCATION ALGORITHM	Assis. Prof. Dr. Goran Djukanovic Prof. Dr. Goran Popovic
		4	AUTOMATED JAVA TESTING: JUNIT VERSUS ASPECTJ	Manish Jain, Dinesh Gopalani
		5	EFFECT OF MODIFICATION AND EXPANSION ON EMERGENCE OF COOPERATION IN DEMOGRAPHIC MULTI-LEVEL DONOR-RECIPIENT GAME	Tsuneyuki Namekata Yoko Namekata
		6	EFFECT OF MODIFICATION AND EXPANSION ON EMERGENCE OF COOPERATION IN DEMOGRAPHIC MULTI-LEVEL DONOR-RECIPIENT GAME	Dr. Tsuneyuki Namekata Dr. Yoko Namekata
		7	MODELING AND ANALYZING THE WAP CLASS 2 WIRELESS TRANSACTION PROTOCOL USING EVENT-B	Phd. Can. Rajaa Filali Assoc. Prof. Mohamed Bouhdadi

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	prof. Dr. Yen Chung-Ruey	1	ISOLATION AND IDENTIFICATION OF DIACYLGLYCEROL ACYLTRANSFERASE TYPE- 2 (GAT2) GENES FROM THREE EGYPTIAN OLIVE CULTIVARS	Yahia I. Mohamed Ahmed I. Marzouk Mohamed A. Yacout
		2	EFFECT OF VARIOUS POLLEN SOURCES TO ABILITY FRUIT SET AND QUALITY IN 'LONG RED B' WAX APPLE	Dr. Nguyen Minh Tuan prof. Dr. Yen Chung-Ruey
		3	ELECTROCHEMICAL PERFORMANCE OF CARBON NANOTUBE BASED SUPERCAPACITOR	Jafar Khan Kasi Ajab Khan Kasi Muzamil Bokhari
		4	INHIBITORY EFFECT OF HELICHRYSUM ARENARIUM ESSENTIAL OIL ON THE GROWTH OF FOOD CONTAMINATED MICROORGANISMS	Assoc. prof. Dr. Ali Mohamadi Sani
		5	STATISTICAL MODELING FOR PERMEABILIZATION OF A NOVEL YEAST ISOLATE FOR B-GALACTOSIDASE ACTIVITY USING ORGANIC SOLVENTS	Shweta Kumari Parmjit S. Panesar Manab B. Bera
		6	ISOLATION AND IDENTIFICATION FIBRINOLYTIC PROTEASE ENDOPHYTIC FUNGI FROM HIBISCUS LEAVES IN SHAH ALAM	Mohd Sidek Ahmad Zainon Mohd Noor Zaidah Zainal Ariffin
		7	INFLUENCE OF THE FIELD TYPE (MOUNTAIN AND PLAIN) ON THE CUPRIC STATUS OF LAMBS	lecture Mouna Mallem, Assis. Prof. Dr. Majid Tlidjane

MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES MUNZUR 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES The ArtTown 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION MAY 24 - 26, 2024 TUNCELİ Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 25 Mayıs / May 25, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Elena Chernyshkova	1	COGNITIVE BEHAVIOUR THERAPY TO TREAT SOCIAL ANXIETY DISORDER: A PSYCHOLOGY CASE	Dr. Yasmin Binti Othman Mydin Assis. Prof. Mohd. Fadzillah Abdul Razak
		2	SERIOUS GAME FOR AUTISM CHILDREN: REVIEW OF LITERATURE	Helmi Adly Mohd Noor Faaizah Shahbodin Naim Che Pee
		3	IMPACT OF PERSONALITY AND LONELINESS ON LIFE: ROLE OF ONLINE FLOW EXPERIENCES	Asmita Shukla Soma Parija
		4	DYNAMIC OF AGGRESSIVE BEHAVIOR AT THE CONTEXT OF REFLECTIVE PROCESS	Prof. Dr. Elena Chernyshkova
		5	HOW DOES PSYCHOANALYSIS HELP IN RECONSTRUCTING POLITICAL THOUGHT? AN EXERCISE OF INTERPRETATION	Lecture Subramaniam Chandran
		6	ALIGNING IS DEVELOPMENT WITH USERS- WORK HABITS	Abbas Moshref Razavi Rodina Ahmad
		7	COMMUNITY BASED TOURISM AND DEVELOPMENT IN THIRD WORLD COUNTRIES: THE CASE OF THE BAMILEKE REGION OF CAMEROON	Assoc. Prof. Dr. Ngonu Mindzeng Terencia
		8	CAREER COUNSELING PROGRAM FOR THE PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF FRESHMEN UNIVERSITY STUDENTS	Dr. Sheila Marie G. Hocson
		9		

Contents

ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL DEMOKRASİ VE ÖRGÜTSEL SİNERJİ ALGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	1
ÖZEL YETENEK SINAVI İLE ÖĞRENCİ ALAN ÜNİVERSİTELERDE ÖĞRENCİ PERFORMANSININ ALTERNATİF ÖLÇME DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	11
DİL FARKINDALIĞINA İLİŞKİN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI.....	21
LİSE ÖĞRENCİLERİNİN EDEBİYATA YÖNELİK TUTUMLARI VE OKUMA KÜLTÜRÜNE YÖNELİK BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI.....	37
SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM BOYU ÖĞRENME EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	54
LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SPORDA ŞİDDET VE İSTENMEYEN DAVRANIŞLARIN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ.....	66
ÖĞRENCİLERİN İNTERNET VE CEP TELEFONU ALIŞKANLIKLARINA GENEL BAKIŞ	78
ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	94
KORONAVİRÜS KORKUSUNUN PLANSIZ SATIN ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ	110
REKLAMLARIN HAFIZALARDA YER EDİNMELEİNDE KULLANILAN ARKETİPLER ÜZERİNE İÇERİK ANALİZİ	128
ÇALIŞANLAR ÜZERİNDE GÜNCEL LİDERLİK YAKLAŞIMLARININ MOTİVASYON ARAÇLARI	153
DEPREM KORKUSUNUN TÜKETİCİ DAVRANIŞINA ETKİSİ.....	169
DÜRTÜSEL VE KOMPULSİF SATIN ALMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	178
PROZAC LİDERLİK: İŞ DÜNYASINA TOZPEMBE BİR BAKIŞ	188
ZEKİ DEMİRKUBUZ SİNEMASINDA ÜÇLEME FİMLER.....	197
TV HABERLERİNDE MAGAZİNLEŞME OLGUSU	206
YARATICI EDEBİYAT ÇALIŞMASI:	223
GAZETE HABERİNDEN SÖYLENCEYE - SÖYLENCEDEN MENKİBEYE.....	223
YEME DAVRANIŞLARINDA MÜZİĞİN ETKİSİ.....	235
YAPAY ZEKA DESTEKLİ PAZARLAMA İLETİŞİMİ: E-TİCARETTE YAPAY ZEKA KULLANIMI ÜZERİNE İNCELEME	251

BAĞIMSIZ DENETİM SÜRECİNDE ÖNEMLİLİK KAVRAMI AÇISINDAN DENETİM KANITLARININ OLUŞTURULMASI VE BAĞIMSIZ DENETİM KANITLARI STANDARDI (BDS 500) AÇISINDAN DEĞERLENDİRME.....	262
TÜRKİYE’DE GENÇ İŞSİZLİK VE İSTİHDAM POLİTİKALARI (2000-2023).....	278
CURRENT STATUS OF GREEN TOURISM AMONG	301
YOUNG TOURISTS FROM CAN THO CITY, VIETNAM.....	301
EXPLORING THE EFFICACY OF DIFFERENTIATED INSTRUCTION IN ENHANCING LITERACY SKILLS AMONG ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS	314
UNVEILING THE IMPACT OF TRANSFORMATIONAL EDUCATIONAL LEADERSHIP IN MUHAMMADIYAH SCHOOLS: A QUALITATIVE STUDY	321
İBNÜ’L HÜMÂM’DA İNSAN FİİLİ VE SORUMLULUĞU	326
NASR HÂMİD EBÛ ZEYD’DE DİNSEL SÖYLEM VE BAĞLAM İLİŞKİSİ.....	334
ANA DİLİ ARAPÇA OLMAYAN KONUŞMALARINI GELİŞTİRME YÖNTEMLERİ	343
ARAPÇA KONUŞAMAYANLAR İÇİN KONUŞMA BECERİLERİNDE DİYALOG VE TARTIŞMA YÖNTEMİ ...	351
MÂTÜRİDÎ’NİN KİTÂBÜ’T-TEVHÎD’İ VE HAKİM ES-SEMERKANDÎ’NİN ES-SEVÂDÜ’L-A’ZAM’I BAĞLAMINDA İLK DÖNEM MÂTÜRİDÎLİĞİN KARŞILAŞTIRMALI TAHLİLİ	358
ÖZEL LİSEDE EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN SPORTİF ETKİNLİKLERE KATILIMLARI KONUSUNDAKİ OLUMLU VE OLUMSUZ TUTUMLARI	373
KYK YURTLARINDA KALAN ÖĞRENCİLERİN KYK KAVRAMINA BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ.....	383
İLKOKUL 4. SINIF MATEMATİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ KAZANIM VE İÇERİK BOYUTUNDA HAMMOND DEĞERLENDİRME MODEİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	399
ORTAOKUL 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KONUŞMA BECERİSİNE YÖNELİK TUTUM VE ÖZYETERLİKLERİ.....	415
YABANCI DİL ÖĞRETMENLERİNİN SINIF YÖNETİMİNDE YAŞADIKLARI PROBLEMLER VE ÖĞRENCİ MOTİVASYONU.....	426
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KALİTE KÜLTÜRÜNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	434
SANAL GERÇEKLİĞİN EĞİTİMDE KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİ.....	445
4. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ KAZANIMLARININ DEĞERLER AÇISINDAN CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	456
LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNDEN TÜRKİYE’DE ROMANLARI (GYPSY) KONU EDİNER AKADEMİK ÇALIŞMALAR AİT BİBLİYOGRAFİK BİR İNCELEME	474
TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMET ALANINDA HAZIRLANAN ÇOCUK TEMALİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK İNCELEMESİ	489

NATO’NUN ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİ : 75. YAŞINDA 498

ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL DEMOKRASİ VE ÖRGÜTSEL SİNERJİ ALGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS' PERCEPTION LEVELS OF ORGANIZATIONAL DEMOCRACY AND ORGANIZATIONAL SYNERGY

Yüksek Lisans Öğrencisi, Aysel DELİKTAŞ DEMİR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, deliktasaysel@gmail.com – 0009-0003-5122-7651

Prof. Dr., Mehmet ÖZBAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, mozbas@erzincan.edu.tr – 0000-0002-7830-4763

ÖZET

Örgütsel demokrasi eğitim yönetimi alanında, katılımıcılığı, şeffaflığı ve adil karar alma süreçlerini vurgulayarak, öğrenim ortamlarını daha etkili, kapsayıcı ve demokratik hale getirmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, öğrencilerin, öğretmenlerin, yöneticilerin ve diğer paydaşların örgüt içinde daha etkin ve memnun bir şekilde çalışmalarına olanak tanır. eğitim yönetimi alanında örgütsel sinerji, paydaşların bir araya gelerek güçlü bir ekip oluşturmalarını, işbirliği yapmalarını ve ortak hedeflere ulaşmak için birlikte çalışmalarını vurgular. Bu, eğitim kurumlarının daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde başarı elde etmelerine olanak tanır.

Akademik literatürdeki incelemeler, örgütsel demokrasi ve örgütsel sinerji konularında birçok çalışmanın yapıldığını göstermektedir. Araştırmacılar ve çalışmalarda genellikle, örgütsel demokrasi ve örgütsel sinerji kavramlarının birbirleriyle ilişkisi, etkileşim düzeyi, demografik faktörlere göre gösterdiği farklılıklar, diğer örgütsel değişkenlerle olan ilişkiler ve etkileri ele alınmıştır. Çalışanların bireysel hedeflerine ulaşmanın yanı sıra, örgüt içindeki prensip ve amaçlara ulaşmada da örgütsel demokrasinin ve örgütsel sinerjinin önemi büyüktür. Her iki kavramın örgüt içinde çeşitli faktörlerle etkileşim içinde olmasına rağmen, bu iki kavramın genellikle birbirleriyle güçlü bir etkileşim içinde olduğu gözlemlenmiştir.

Örgütsel demokrasi, örgütün daha çok çoğulcu anlayışlarla yönetimini ve aynı zamanda yönetişimin uygulamalarının ne kadar önemli bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Örgütsel sinerji ise işbirliği ve ekip anlayışıyla eşgüdümlü yönetimi gerekli kılmaktadır. Örgütsel demokrasi ve örgütsel sinerji ikisi birlikte örgütte paylaşımcı ve dağıtımcı liderliği,

grup dinamiğinin etkisini vurgulamaktadırlar. Bu araştırmada öğretmenlerin örgütsel demokrasi düzeyleri ile örgütsel sinerji düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Farklı araştırmalarda örgütsel demokrasinin, örgütsel adalet, örgütsel güven, örgütsel vatandaşlık, yöneticilerin sergiledikleri liderlik stilleri, iletişim gibi konular ile ilişkisi araştırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Örgütsel Demokrasi, Örgütsel Sinerji

ABSTRACT

Organizational democracy aims to make learning environments more effective, inclusive and democratic by emphasizing participation, transparency and fair decision-making processes in the field of education management. This approach allows students, teachers, administrators and other stakeholders to work more effectively and satisfactorily within the organization. Organizational synergy in the field of education management emphasizes that stakeholders come together to form a strong team, collaborate and work together to achieve common goals. This allows educational institutions to achieve success more effectively and sustainably.

Reviews in the academic literature show that many studies have been conducted on organizational democracy and organizational synergy. Researchers and studies generally deal with the concepts of organizational democracy and organizational synergy, their relationship with each other, their level of interaction, their differences according to demographic factors, their relationships with other organizational variables, and their effects. In addition to achieving the individual goals of employees, organizational democracy and organizational synergy are of great importance in achieving the principles and goals within the organization. Although both concepts interact with various factors within the organization, it has been observed that these two concepts generally interact strongly with each other.

Organizational democracy reveals the management of the organization with more pluralistic understandings and also how important the practices of governance are. Organizational synergy requires coordinated management with cooperation and team mentality. Organizational democracy and organizational synergy both emphasize sharing and distributed leadership in the organization and the effect of group dynamics. This research aimed to examine the relationship between teachers' organizational democracy levels and organizational synergy levels. In different studies, the relationship between organizational democracy and issues such as

organizational justice, organizational trust, organizational citizenship, leadership styles exhibited by managers, and communication can be investigated.

Key Words : Teacher, Organizational Democracy, Organizational Synergy

1. GİRİŞ

Günümüzde, örgütsel demokrasi kavramı giderek daha fazla önem kazanmakta ve akademik çalışmalarda sıkça ele alınmaktadır (Beetham ve Boyle, 1998, s.4-8, Çelik, 2007, s.32). Demokrasinin toplumların refahı üzerindeki etkisi büyük olduğu gibi, örgütler açısından da bu kavramın incelenmesi, örgütlerin refahını anlamak açısından önemlidir. Ayrıca, topluma yön veren eğitim örgütlerinin demokratik bir yapıya sahip olmasının, bilimsel ve toplumsal gelişim için hayati bir rol oynadığı düşünülmektedir. Örgütsel demokrasi, bir örgüt veya organizasyon içinde karar alma süreçlerinin demokratik ilkelere göre yürütülmesini ifade eder. Bu yaklaşım, yönetimde katılımcılığı ve paylaşımcılığı vurgular, karar alma süreçlerine çalışanların etkili bir şekilde katılımını teşvik eder. Örgütsel demokrasi, hiyerarşik bir yapı yerine daha yatay ve katılımcı bir yönetim tarzını benimser. Örgütsel demokrasi çerçevesinde, çalışanlar genellikle karar alma süreçlerine katılma hakkına sahiptirler. Bu, toplu kararlar alınırken çalışanların fikirlerinin, görüşlerinin ve önerilerinin dikkate alınmasını içerebilir. Çalışanlara daha fazla sorumluluk ve özerklik verilerek, onların motivasyonu ve bağlılığı artırılmaya çalışılır. Artan bu bağlılıkla birlikte örgüt içinde var olan sinerji de etkilenmektedir. Sinerji, bir bütün olarak örgütün, bireylerin veya grupların ayrı ayrı elde edemeyeceği bir güç veya etki yaratma kapasitesidir. Örgütsel sinerji, bireylerin ve grupların bir araya gelerek, ortak amaçlarına ulaşmak için birlikte çalışmalarını sonucu ortaya çıkar. Örgütsel sinerji, işbirliği ve iletişimde yüksek düzeyde etkileşimi içerir. İşbirliği, farklı yeteneklere ve uzmanlıklara sahip olan bireylerin veya birimlerin, bir araya geldiklerinde ortaya çıkan sinerji ile daha başarılı olmalarını sağlar. Bu, toplam sonucun, bireylerin veya grupların ayrı ayrı elde edebilecekleri sonuçlardan daha büyük veya daha etkili olmasını ifade eder. Örgütsel sinerjinin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için açık iletişim, işbirliği kültürü, karşılıklı güven ve ortak hedeflere odaklanma gibi faktörler önemlidir (Burke, 1983). Bu çalışma, öğretmenlerin örgütsel demokrasi ve örgütsel sinerji düzeyleri arasındaki ilişkinin anlaşılması amacıyla planlanmıştır. Çalışmanın sonuçları, öğretmenlerin örgütsel demokrasi ve örgütsel sinerji düzeyleri arasındaki ilişkinin derinlemesine anlaşılmasına ve bu konudaki literatür ve araştırmalardan elde edilen verilerle örtüşüp örtüşmediğine ışık tutacaktır.

2. ÖRGÜTSEL DEMOKRASİ

Demokrasi terimi, Yunanca "demos" (halk) ve "kratos" (iktidar, güç) kelimelerinin birleşimiyle oluşturulmuştur. Bu bağlamda demokrasi, hakimiyetin halka ait olduğu bir yönetim biçimini ifade eder (Sartori, 2014, s. 23). Tarihsel olarak, her bireyin kendi hayatını etkileyen kararlarda söz sahibi olma düşüncesi, M.Ö. 5. Yüzyılda Atina'da demokrasinin kurumsal bir biçim kazandığı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Atinalı her vatandaşın eşit hakka sahip olduğu bir meclis sistemi, demokrasinin ilk işleyen örneğini oluşturmuş ve Atina, demokrasinin dünyada yayılmasına ilham kaynağı olmuştur (Beetham ve Boyle, 2005, s.5). Ayrıca demokrasi, eşitlik ve katılımı temel alan, diğer yönetim biçimlerinden ayrılan bir paradigma olarak öne çıkar. Günümüzde en yaygın kullanılan yönetim modelidir ve dünya genelinde farklı değerleri, gelenekleri ve görüşleri koruyabilecek güvenilir bir yol olarak kabul edilir. Demokrasi, örgütlere ve bireylere devletin tanımadığı bir serbestlik alanı tanıyarak öne çıkar; bu nedenle, diktatörlüğün istenmediği durumlarda demokrasinin alternatifinin olmadığı vurgulanır (Yörük ve Kocabaş, 2001, s.227). Demokrasi, temelde "insanlar tarafından ve insanlar için yönetim" olarak tanımlanabilir. Halkın çoğunluğunun, yönetimi kimin üstleneceğine ve çeşitli tercihler konusundaki kararların belirlenmesinde etkili olduğu bir modeldir. Bu, demokraside çoğunluk ilkesinin temelini oluşturur. Çoğunluğun aldığı kararların, mümkün olduğunca çok insanı memnun etmesi beklenir. Çoğunluğun kararları, geniş bir mutabakat sağlayarak insanları mutlu etmek için temel gereklilikleri içermelidir (Lijphart, 1999, s.2).

Demokrasiden bahsedebilmek için bir toplumda, seçim ve seçim sistemleri oldukça önemlidir. Seçim, yönetilenlerin, yasalara dayanarak belirlenen bir süreçte bir aday tercih etmelerini içerir. Gerçekleşen seçimler demokratik olmayabilir, ancak her demokratik yönetim, seçimle şekillenir (Lijphert ve Grofman, 1984, s.94). Demokratik yönetimi diğerlerinden farklı kılan temel özelliklerden biri, yöneten ve yönetilen ilişkilerini belirleyen "insana bakış açısı"dır. Demokratik sistemde insan, yüce bir değer olarak kabul edilir. Demokratik toplumlarda her bireyin değerli olduğu, kendi potansiyelini gerçekleştirme hakkına sahip olduğu ve kişisel düşüncelerini özgürce ifade etme yeteneğine sahip olduğu bir görüş hakimdir (Yalçın Durmuş ve Demirtaş, 2009, s.121). Demokrasinin neden önemli ve gerekli olduğu ve tanımı üzerindeki tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Bu nedenle, herkesin kabul ettiği bir tanıma ve uygulamaya ulaşmak mümkün değildir. Demokrasiyi "siyasi iktidarın toplumda, toplum için, bizzat toplum tarafından kullanılması" veya "halkın kendi kendini yönetmesi" olarak tanımlayan birçok bilinen tanım bulunmaktadır (Sartori, 1996, s.36).

Demokrasi, sadece devletin yönetim biçimi değil, aynı zamanda her türlü örgütün yönetim biçimidir. Demokrasi, ortak karar alma ilkesine odaklanır. Bir örgütü etkileyen tüm kararların, o örgütün tüm çalışanları tarafından alınması sürecine katılmak için her bir üyenin eşit haklara sahip olmasıdır (Brown, 1985, s.317). Örgütsel demokrasi, çalışma örgütlerinde uygulanan ve örgüt kontrolünün, denetiminin ve yönetiminin dağıtılmasını içeren bir yönetim anlayışıdır (Vredenburg ve Brender, 1993, s.102). Günümüz işletmeleri için önemli olan "işgörenler", insani değerlere, hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve demokratik katılıma vurgu yapan bir bakış açısının odak noktasında yer alır. Örgütsel demokrasi kavramı, Sidney ve Beatrice Webb tarafından 1897 yılında "endüstriyel demokrasi" adıyla ilk kez kullanılmıştır (Müller-Jentsch, 2008, s.261).

Demokratlar, işyerlerinin demokratikleştirilmesinin, çalışanların yaşamlarını belirleyen önemli unsurlardan biri olduğunu savunur. Bu düşünceye göre, demokratik bir toplum arayışında olanlar için işyerlerinin demokratikleştirilmesi önceliklidir (Beetham ve Boyle, 2005, s.107). Demokratik yönetim anlayışının örgütsel düzeyde uygulanması, örgütsel etkinliğin artırılmasında kilit bir rol oynar ve aynı zamanda büyük bir yenilik seviyesi ve performans için gereklilik olarak görülür (Forcadell, 2005, s.255). Günümüzde, örgüt üyeleri sadece işgören olmak istemez; aynı zamanda yönetim faaliyetlerine katılmak isterler. İşgörenler, kendilerini ilgilendiren kararlara aktif olarak katılmak, düşüncelerini ifade etmek ve karar mekanizmalarında yer almak isterler (Eren, 2015, s.403). Bu beklentiler, örgüt huzurunu korumanın ve daha etkin bir yönetim modeli oluşturmanın yanı sıra işgörenlerin daha verimli çalışmalarını sağlamak için demokratik bir örgüt ortamının oluşturulmasını zorunlu kılar.

Örgütsel demokrasi, çalışanların işyerlerinde kendilerini etkileyen kararlarda söz sahibi olmalarını sağlayan, gücün paylaşılmasını ve eşitliği vurgulayan bir yönetim şekli olarak tanımlanabilir (Hatcher, 2006, s.77). Hoffman'a (2002, s.211) göre, örgütsel demokrasi eşitlik, katılım, tartışma, fikir birliği, paylaşılan örgüt değerlerine destek ve insanlığın ortak değerlerine saygı gibi temel unsurları içeren bir uygulamadır. Başka bir deyişle örgütsel demokrasi, çalışanların kararlara katılma imkanı bulduğu, adil muamele ve eşitlik prensiplerinin geçerli olduğu, çalışan haklarının gözetildiği, yenilikçi ve girişimci olmaları için fırsat tanıyan bir yönetim şekli olarak da tanımlanabilir (Bakan vd, 2017, s.119). Örgütsel demokrasinin temelinde katılım, eleştiri, şeffaflık, hesap verilebilirlik, adalet, eşitlik ve gücün paylaşımı gibi kavramlar bulunur. Örgütsel demokrasi, verimliliği artırma, adil muamele, çalışan katılımı ve işbirliği gibi konuları içeren bir dizi temel konuya odaklanır (Crane ve Matten, 2005, s.7). Örgütsel demokrasinin örgütsel verimliliğe katkısı, çalışan katılımının daha iyi kararlar almayı

sağlamasıyla ilişkilidir (Smith, 1976, s.276). Doğrudan alıntılarda daraltarak ve bir punto daha küçük şekilde alıntıyı vurgulayalım ve bunu bütün doğrudan alıntılarda uygulayalım.

Örgütsel demokrasinin kurumsal anlamda, örgütün tüm üyelerinin eşit haklara sahip olduğu bir karar alma mekanizması içerdiği ve örgütteki tüm tarafların eşit haklara sahip olduğu idealini oluşturduğu söylenebilir (Beetham ve Boyle, 1998, s.4-8, Çelik, 2007, s.32). Katılımın artırıcı etkisi, çalışanların değerini artırır ve kendilerini gerçekleştirmelerine yardımcı olur (Lansbury, 2009, s.600). Bu kavram, özellikle eğitim yönetimi alanında önemli bir rol oynar çünkü eğitim kurumları, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve diğer paydaşlar arasında karmaşık bir etkileşim ağına sahiptir.

Eğitim kurumlarında örgütsel demokrasi, öğrencilere de katılım fırsatları sunar. Öğrencilerin öğrenme deneyimleri, okul politikaları ve etkinliklere katılımı konusunda söz sahibi olmaları teşvik edilir. Bu, öğrencilerin kendi öğrenme süreçleri üzerinde etkili olmalarını sağlayarak öğrenci katılımını artırır. Sonuç olarak, örgütsel demokrasi eğitim yönetimi alanında, katılımcılığı, şeffaflığı ve adil karar alma süreçlerini vurgulayarak, öğrenim ortamlarını daha etkili, kapsayıcı ve demokratik hale getirmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, öğrencilerin, öğretmenlerin, yöneticilerin ve diğer paydaşların örgüt içinde daha etkin ve memnun bir şekilde çalışmalarına olanak tanır.

3. ÖRGÜTSEL SİNERJİ

Sinerji, kökeni Yunanca'daki "synergos" kelimesinden gelen ve birlikte çalışmayı ifade eden bir terimdir. Bu kavram, bir bütünü oluşturan alt parçaların bir araya gelerek teker teker toplamlarından daha büyük bir etki yaratma durumunu ifade eder (Cüceloğlu, 1997). Sinerji, parçalar arası ağların gücü ve niteliği sayesinde ortaya çıkar, bu da bu güçlerin teker teker yapabileceklerinden daha büyük bir işi başarma potansiyelini taşır. Dökmen (2004), sinerjiyi birkaç unsurun etkileşimi sonucunda ortaya çıkan, her bir unsurun tek başına sergileyebileceğinden daha güçlü bir etki üreten bir durum olarak tanımlar. Yani, ortak veya yakın ilgi alanlarına sahip bireyler bir araya geldiğinde, tek başlarına yapacakları işlerin toplamından daha yüksek bir çıktı elde edebilirler. Bu, "bir elin nesi var, iki elin sesi var" veya "birlikten kuvvet doğar" gibi Türkçe deyimlerle ifade edilebilecek bir üstün etkiyi simgeler.

Sinerjinin ortaya çıkabilmesi için belirli şartların sağlanması gerekmektedir (Harris, 1981, s.25). Bu şartlar arasında parçaların bütünü güçlendirecek şekilde bir araya getirilmesi, sinerjinin sistemin tümünden beklenmesi, belirlenen amaçların birbirini destekler nitelikte gerçekleştirilmesi, sinerji oluşturacak faktörlerin çeşitlendirilmesi, farklı problem tanımları ve

çözümlerinin kabul edilmesi, en iyi birey veya takım tanımlamasında farklı yaklaşımların benimsenmesi bulunmaktadır. Bu bağlamda, yönetim sürecine vurgu yapılarak, yöneticilerin takım çalışmasını destekleyen, alternatif yaklaşımları benimseyen özelliklere sahip olmaları gerektiği anlaşılmaktadır. İnsanlar, net bir amaç belirleyen bir lider etrafında bir araya geldiklerinde, hayallerin ötesinde işler başarabilirler doğrudan alıntı kuralı uygulanmalıdır.

Sinerji, örgüt içindeki değişimleri yönetmede itici güç oluşturan, çalışanların enerjilerini sentezleyen ve verimliliği artıran bir dinamik durumu ifade eder (Lee, 1993). Töremen (2001), örgütsel sinerjinin bireyler arası anlayış geliştirme, karşılıklı bilgi alışverişi ve öğrenmeyi sağlama, örgütsel gelişimi destekleme gibi birçok yararı olduğunu vurgular. İşbirliği yoluyla ortaya çıkan sinerji, örgütlerin daha büyük bir etki ve başarı elde etmelerine olanak tanır. Ayrıca örgütsel sinerji, farklı birimler arasındaki uyumlaştırma ve bir katma değer yaratma sürecine vurgu yaparak tanımlanabilir. Barutçugil (2004), örgütsel amaç ve sorumluluk gibi ortak kültürel değerlere sahip bireylerin sinerji yaratabileceğini ve bu sayede beklenen performansın ötesinde sonuçlar elde edebileceğini belirtmektedir. Aynı zamanda örgütsel sinerjinin, daha az kaynak kullanarak daha hızlı ve nitelikli ürünler ortaya koyma potansiyeline sahip olduğuna dikkat çeker.

Eğitim yönetimi alanında örgütsel sinerji, bir okul veya eğitim kurumunun içindeki farklı paydaşların (öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, veliler vb.) işbirliği yaparak ortak hedeflere ulaşma sürecini ifade eder. Öğrenci başarısını artırmak, eğitim kalitesini yükseltmek gibi hedeflere ulaşmak için öğretmenler, idareciler ve diğer personel arasındaki işbirliği ve takım çalışması önemlidir. Örgütsel sinerji, bu grupların bir araya gelerek güçlü bir ekip oluşturmasını sağlar. Eğitimde başarıyı artırmak ve öğrencilere daha iyi bir eğitim sunmak için velilerin, toplumun ve diğer paydaşların katılımı önemlidir. Örgütsel sinerji, bu paydaşların bir araya gelerek ortak vizyonu paylaşmalarına ve birlikte çalışmalarına olanak tanır. Eğitimde sürekli iyileştirme ve değişim yönetimi, öğrencilerin ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verme amacını taşır. Öğretmenler, yöneticiler ve diğer paydaşlar arasında sinerji, inovasyonu teşvik eder ve değişim süreçlerini daha etkili hale getirir. Öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin işlerine duydukları memnuniyet ve motivasyon, öğrenci başarısını olumlu yönde etkiler. Örgütsel sinerji, çalışanların birbirlerini destekleyerek işlerine daha olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmalarını sağlar.

Sonuç olarak, eğitim yönetimi alanında örgütsel sinerji, paydaşların bir araya gelerek güçlü bir ekip oluşturmalarını, işbirliği yapmalarını ve ortak hedeflere ulaşmak için birlikte

çalışmalarını vurgular. Bu, eğitim kurumlarının daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde başarı elde etmelerine olanak tanır.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada öğretmenlerin örgütsel demokrasi düzeyleri ile örgütsel sinerji düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Farklı araştırmalarda örgütsel demokrasinin, örgütsel adalet, örgütsel güven, örgütsel vatandaşlık, yöneticilerin sergiledikleri liderlik stilleri, iletişim gibi konular ile ilişkisi araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Bakan, İ., Kara, E. ve Güler, B. (2017). “örgütsel demokrasi Algısının Çalışanların İç Girişimcilik Performansına Etkileri: Marmaris’teki otel işletmelerinde bir alan araştırması”. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 6(14): 115-138.
- Barutçugil, İ. (2004). Stratejik insan kaynakları yönetimi. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Beetham, D. Boyle, K. (1998) Demokrasinin Temelleri 80 Soru ve Cevap (Çev. Vahit Bıçak) Ankara: Liberte Yayınları.
- Beetham, D. ve Boyle, K. (2005). Demokrasinin Temelleri: 80 Soru ve 80 Cevap. (Çev. A. Z. Kopuzlu), Adres Yayınları, Ankara.
- Brown, H. L. (1985). Democracy in Organizations: Membership Participation and Organizational Characteristics in U.S. Retail Food Co-operatives. Organization Studies. Vol.6 No.4.
- Burke, J. B. (1983). Synergistic management: The task of the flight nurse. Aviation, Space, and Environmental Medicine, 54(3), 261-262.
- Chadwick, C. (2010). Theoretic insights on the nature of performance synergies in human resource systems: Toward greater precision. Human Resource Management Review, 20(2), 85-101.
- Covey, S. R. (2014). The 7 habits of highly effective families, New York: St. Martin's Press.
- Crane, A. Matten, D. (2005) “What is Stakeholder Democracy? Perspectives and Issues”, Business Ethics: A European Review, 14 (1), 6-13.
- Cüceloğlu, D. (1997). İyi düşün doğru karar ver. Sistem Yayıncılık: İstanbul.
- Çelik, O. (2007) İşletmelerde Muhasebe Bilgisi ve Şirket Demokrasisi, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Damodaran, A. (2005). The value of synergy (working paper), New York: Stern School of Business.
- Dökmen, Ü. (2004). Küçük şeyler. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Eren, E. (2015). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Forcadell, F. J. (2005). “Democracy, cooperation and business success: the case of Mondragon corporacion cooperativa”. *Journal of Business Ethics*, 56: 255-274.
- Harris, R. P. (1981). Professional Synergy. *Training and Development Journal*, 35 (1), 18– 33.
- Hatcher, T. (2006). “Democratizing the workplace through professionalization of human resource development”. *International Journal of Training and Development*, 10(1): 67-82.
- Hoffman, M. F. (2002). “Do all things with counsel: Benedictine women and organizational democracy”. *Communication Studies*, 53(3): 203-218.
- İnce, M. Bedük, A. ve Aydoğan, E. (2004). Örgütlerde Takım Çalışmasına Yönelik Liderlik Nitelikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 423–446.
- Kerr, A. (2004) “The Limits of Organizational Democracy” *Academy of Management Executive*, 18(3), 81-97.
- King, D. ve Griffin, M. (2019). “Nonprofits as schools for democracy: the justifications for organizational democracy within nonprofit organizations”. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 00(0): 1-21.
- Lansbury, D. R. (2009) ”Workplace Democracy And The Global Financial Crisis” *Journal Of Industrial Relations*, Sage Publications, 51, 1-22.
- Lee, L. G. (1993). Management presence and synergy (Doctoral dissertation). Seattle University.
- Lijphart, A. (1999). *Patterns of Democracy*. USA: Yale University Press.
- Lijphert A. ve Grofman B. (1984). *Choosing an Electoral System. Issues and Alternatives*. (ed. Gerald M. Pomper). New York: Praeger Publish.
- Müller-Jentsch, W. (2008). “Industrial democracy: historical development and current challenges”. *Management Revue*, 19(4): 260-273.
- Papatya, A. G. G. (1996). Dünya işletmelerinin joint venture stratejileri ve sinerjik yaklaşım, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 78-85.
- PAULUS, P. B. ve Brown, V. R. (2007). Toward more creative and innovative group idea generation: A cognitive-social motivational perspective of brainstorming. *Social and Personality Compass*, 1(1), 248–265.

- Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan), Sentez Yayınları, Bursa.
- Smith, M. (1976) “ Barries To Organizational Democracy In Public Administration” *Administration&Society*, 8 (3), 275-317.
- TÖREMEN, F. (2001). Okul yönetiminde bir tür yaratıcılık: sinerji. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 201-212.
- Vredenburgh, D. ve Brender, Y. (1993). “The relevance of democracy to organizational management”. *Employee Responsibilities And Rights Journal*, 6(2): 99-114.
- Yalçın Durmuş, G. ve Demirtaş, H. (2009). “Genel lise öğretmenlerinin sınıf yönetiminde gösterdikleri davranışların demokratikliğine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28: 121-138.
- Yörük, S. ve Kocabaş, İ. (2001). “Eğitimde demokratik liderlik ve iletişim”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 225-237.

ÖZEL YETENEK SINAVI İLE ÖĞRENCİ ALAN ÜNİVERSİTELERDE ÖĞRENCİ PERFORMANSININ ALTERNATİF ÖLÇME DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION of STUDENT PERFORMANCE in UNIVERSITIES that ACCEPT STUDENTS WITH SPECIAL APTITUDE TEST WITH ALTERNATIVE MEASUREMENT and EVALUATION METHODS

Arş. Gör. Bahtiyar DİLDEĞMEZ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, bahtiyar.dildegmez@erzincan.edu.tr

0009-0009-4854-2232

Levent KANDEMİR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, lkandemir74@hotmail.com - 0009-0002-0197-9698

Prof. Dr. Mehmet ÖZBAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, mozbas@erzincan.edu.tr - 0000-0002-7830-4763

ÖZET

Özel yetenek sınavlarıyla öğrenci alan orta ve yükseköğretim okullarında, öğrencilerin okul yaşantıları sürecinde elde ettikleri başarı düzeyinin saptanmasının, onların öznel performanslarının tam anlamıyla değerlendirilmesine bağlı olduğu açıktır. Ancak üniversite öğrenimlerine özel yetenek sınavlarıyla geçiş yapan öğrencilerin performans ölçümlerinin alternatif ölçme değerlendirme yaklaşımlarıyla yapılamadığına ilişkin önemli problemler mevcuttur. Öğrencilerin üniversitelere özel yetenek sınavlarıyla girişleri sağlanmış olsa bile üniversite öğrenimleri sürecinde ya da sonrasında yapılan değerlendirmelerde geleneksel ölçme değerlendirme yöntemlerinin kullanılmaya devam edildiği görülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, yükseköğretimde öğrenim gören ve bulunduğu akademik birimlere özel yetenek sınavı ile giren öğrencilerin üniversite performanslarının alternatif ölçme değerlendirme yöntemleri ile değerlendirilmesine ilişkin durumların incelenmesidir. Alternatif ölçme değerlendirme yöntemleri, öğrencinin kendi hızında ve süreç bazlı performans ölçümünü dikkate almaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda öğrencinin bulunduğu öğrenim kademesindeki okulun tür ve alanına göre, hangi yönde başarı sergilediğine odaklanmaktadır. Yapılandırmacı; hatta yeniden yapılandırmacı öğrenme stratejilerinin egemen olduğu 21. Yüzyılın bilişim çağında, öğrenciler için yapılan ölçme değerlendirme sınavlarının; başta üniversite sınavları olmak üzere daha çok geleneksel ya da klasik sınavlar olduğu görülmektedir. Üniversitelerde, yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı için gereksinim duyulan alternatif ölçme değerlendirme sınavlarına yeterince yer verilmediği görülmektedir.

Bu çalışmada, düzeyine göre betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modeli, var olan bir durumu, olabildiğince yakından inceleyen araştırma modeli olarak literatürde yer almaktadır. Araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılacaktır. Durum çalışması, bilimsel sorulara ve problem durumlarına cevap aramak amaçlı kullanılan bir yöntemdir.

Anahtar Sözcükler: Özel Yetenek Sınavları, Yükseköğretim, Öğrenci, Alternatif Ölçme Değerlendirme.

ABSTRACT

In secondary and higher education schools that admit students through special aptitude exams, it is clear that the determination of the level of success achieved by students during their school life depends on the full evaluation of their subjective performances. However, there are significant problems related to the fact that the performance measurements of students who transfer to university education through special aptitude exams cannot be carried out with alternative measurement and evaluation approaches. Even if students are admitted to universities through special aptitude exams, it is seen that traditional assessment and evaluation methods continue to be used in the evaluations made during or after their university education.

The aim of this study is to examine the situations related to the evaluation of the university performance of students who are studying in higher education and who enter the academic units with special aptitude exams with alternative assessment and evaluation methods. Alternative assessment and evaluation methods take into account the student's self-paced and process-based performance measurement. This approach also focuses on the direction in which the student exhibits success according to the type and field of the school at the level of education. In the information age of the 21st century, which is dominated by constructivist and even reconstructivist learning strategies, it is seen that the measurement and evaluation exams for students are mostly traditional or classical exams, especially university exams. In universities, it is seen that alternative assessment and evaluation exams required for constructivist learning approach are not sufficiently included.

In this study, descriptive survey model was used according to its level. The descriptive survey model is included in the literature as a research model that examines an existing situation as closely as possible. Case study, one of the qualitative research methods, will be used in the research process. Case study is a method used to seek answers to scientific questions and problem situations.

Keywords: Special Talent Exams, Higher Education, Student, Alternative Measurement and Evaluation.

Giriş

Üniversiteler öğrencilerini, akademik bilişsel gelişim özellikleri yanında sosyal, kültürel, ekonomik, politik, duyuşsal, psiko-motor, sanatsal, felsefi vb. açılardan başarıya ulaştırmak için çabalar göstermek zorunda olan çok yönlü eğitim alanlarıdır. Okulların varlık nedeni, öğrencilerini; yalnızca bir gelişim boyutu açısından değil çok yönlü gelişim ve eğitim ihtiyaçları bağlamında başarıya ulaştırmaktır. Öğrenciler, ihtiyaçlarının karşılandığı ve karşılanmaya devam edildiği eğitim ortamlarında bulunmak isterler. Öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanma durumları ve gelişim düzeylerinin okul performans ölçütleri anlamında, süreç odaklı ölçme değerlendirme yöntem ve teknikleri ile saptanması gerekir. Öğrencilerin çok yönlü gelişim düzeylerinin ya da okul başarılarına ilişkin durumlarının açıklıkla belirlenmesinde, çok değişkenli ve alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin önemi büyüktür. Alternatif ölçme değerlendirme yaklaşımı, bizzat öğrencinin bireyselliğine; yani her bir öğrencinin öznelliğine odaklanan bir ölçme değerlendirme anlayışıdır. Öğrencilerin öznelliği ve bireysel performans gelişiminin dikkate alınması açısından alternatif ölçme değerlendirme yaklaşımının önemi büyüktür.

Alternatif ölçme değerlendirme yöntemleri, öğrencinin kendi hızında ve süreç bazlı performans ölçümünü dikkate almaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda öğrencinin bulunduğu öğrenim kademesindeki okulun tür ve alanına göre, hangi yönde başarı sergilediğine odaklanmaktadır (Demirören, Aytuğ Koşan ve Palaoğlu, 2009; McMullan, Endacott, Gray, Jasper, Miller, Scholes ve Webb 2003). Alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemleri kullanılarak elde edilen değerlendirme dosyalarının, öğrencilere geniş bir yelpazede kendilerini kanıtama fırsatları yarattığı görülmektedir.

Alternatif ölçme değerlendirme yöntemleri arasında sayılabilecek uygulamalardan biri de ürün seçki dosyaları (portfolio)'dır. Ürün seçki dosyaları, öğrencilerin problem çözme, yaratıcı ve eleştirel düşünme gibi becerilerinin yansız ve nesnel bir şekilde ölçülmesine fırsat vermeleri açısından önemli imkânlar yarattıkları saptanmaktadır. Ayrıca öğrencinin sorumluluk almasına olanak sağlaması bağlamında geleneksel yöntemlerden ayrılmaktadırlar. Bu yöntem, diğer yandan ürün yanında sürecin değerlendirmesini yapmaya fırsat vermektedir (Kilmen, 2008). Özel yetenek sınavlarıyla öğrenci alan orta ve yükseköğretim okullarında, öğrencilerin okul yaşantıları sürecinde elde ettikleri başarı düzeyinin saptanmasının, onların öznel performanslarının tam anlamıyla değerlendirilmesine bağlı olduğu açıktır. Ancak üniversite öğrenimlerine özel yetenek sınavlarıyla geçiş yapan öğrencilerin performans ölçümlerinin

alternatif ölçme değerlendirme yaklaşımlarıyla yapılamadığına ilişkin önemli problemler mevcuttur.

Problem Durumu

Yapılandırmacı; hatta yeniden yapılandırmacı öğrenme stratejilerinin egemen olduğu 21. Yüzyılın bilişim çağında, öğrenciler için yapılan ölçme değerlendirme sınavlarının; başta üniversite sınavları olmak üzere daha çok geleneksel ya da klasik sınavlar olduğu görülmektedir. Üniversitelerde, yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı için gereksinim duyulan alternatif ölçme değerlendirme sınavlarına yeterince yer verilmediği görülmektedir (Kan, 2007).

Yöntem

Bu araştırmada, düzeyine göre betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modeli, var olan bir durumu, olabildiğince yakından inceleyen araştırma modeli olarak literatürde yer almaktadır. Araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılacaktır. Durum çalışması, bilimsel sorulara ve problem durumlarına cevap aramak amaçlı kullanılan bir yöntemdir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi içerisinde öğrenim gören, bulunduğu bölüme alternatif ölçme değerlendirme yöntemleri sonucu yerleşen resim, müzik ve beden eğitimi öğrencilerden oluşmaktadır. Ayrıca Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nin ilgili bölümlerinde görev yapan öğretim elemanları araştırmanın çalışma grubu içerisinde yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçlarına ilişkin bilgiler aşağıda kapsamlı bir şekilde belirtilmiştir.

Özel Yetenek Sınavı ile Öğrenci Alan Üniversitelerde Öğrenci Performansını Etkileyen Faktörler ve Alternatif Ölçme Değerlendirme Yöntemleri ile Değerlendirilmesine İlişkin Nitel Araştırma Ölçme Aracı 1

Araştırma kapsamında kullanılan ölçme aracı, öğrencinin özel yetenek sınavlarına giriş sürecini anlamaya ve bu süreçte karşılaştığı durumları anlamlandırmayı amaçlayan 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçme aracı hazırlık sürecinde madde havuzu oluşturulmuş ve bu havuzdan konuya ilişkin olarak 15 madde belirlenmiştir. Belirlenen maddeler uzman onayı almak ve ölçeğin kapsam yapısını belirlemek için 3 uzmana gönderilmiştir. Verilen dönütler doğrultusunda amaca hizmet etmeyen ve çalışmanın içeriğine uygun olmayan 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Kalan 10 madde ile ölçeğin nihai formu elde edilmiştir.

Özel Yetenek Sınavı ile Öğrenci Alan Üniversitelerde Öğrenci Performansını Etkileyen Faktörler ve Alternatif Ölçme Değerlendirme Yöntemleri ile Değerlendirilmesine İlişkin Nitel Araştırma Ölçme Aracı 2

Araştırma kapsamında kullanılan ölçme aracının amacı, özel yetenek sınavları ile öğrenci alan akademisyenlerin bu süreçte kullandıkları ölçme değerlendirme yöntem ve tekniklerini belirlemektir. Ayrıca ölçme ve değerlendirme süreçlerinin ne kadar sağlıklı olduğu, kullandıkları ölçme değerlendirme yöntem ve tekniklerinin ne gibi avantajları veya dezavantajlarının olduğuna ilişkin görüşlerini almaktır. Ölçme aracı hazırlık sürecinde madde havuzu oluşturulmuş ve bu havuzdan konuya ilişkin olarak 14 madde belirlenmiştir. Belirlenen maddeler uzman onayı almak ve ölçeğin kapsam yapısını belirlemek için 3 uzmana gönderilmiştir. Verilen dönütler doğrultusunda amaca hizmet etmeyen ve çalışmanın içeriğine uygun olmayan 4 madde ölçekten çıkarılmıştır. Kalan 10 madde ile ölçeğin nihai formu elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel çalışmalarda sıklıkla kullanılan betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöntemde, araştırmacı topladığı verileri ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde tanımlamak ve tanımlanan bu veriyi sunmak amacıyla kullanılmaktadır (Creswell, 2013).

Bulgular ve Yorumlar

Bu nitel araştırma sürecinde, cevabı aranan sorulara ilişkin bulgular maddeler halinde verilmektedir.

1. Özel yetenek alanınızı ne zaman ve nasıl fark ettiniz? Herhangi biri tarafından yönlendirildiniz mi? Araştırma katılımcılarının bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda kodlandığı şekilde ifade edilmiştir:

Öğrencilerden gelen dönütler incelendiğinde, büyük bir kısmının yeteneklerinin keşif zamanının ilköğretim kademesinde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin cevapları incelendiğinde, yönlendirme kısmında ağırlıklı olarak, öğretmenlerinin ve ailelerinin rol aldığı görülmüştür. Bu bağlamda genel yoğunluğun öğretilmekte olduğu saptanmıştır. Bazı öğrencilerde ise herhangi bir yönlendirme olmadan, öğrencilerin kendilerinin özel yeteneklerinin farkına vardıkları anlaşılmaktadır. Bu bulguya ilişkin birkaç örnek aşağıda yer almaktadır.

S1Ö1. “Ortaokulda resim dersinde fark ettim. Resim öğretmenim tarafından yönlendirildim.”

2. Özel yeteneğinizle ilgili ortaöğretimde herhangi bir eğitim aldınız mı? Araştırmaya katılan öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplar genel olarak aşağıda yer almaktadır:

Öğrencilerle yapılan görüşme sürecinde, öğrencilerin büyük bir kısmının özel yeteneklerinin geliştirilmesi bağlamında, ortaöğretim sürecinde herhangi bir eğitim almadıkları bulgularına ulaşılmıştır. Öğrencilerin cevapları değerlendirildiğinde, % 25’lik kesiminin (1/4) ortaöğretim sürecinde “Güzel Sanatlar Lisesinde” eğitim alarak kendi özel yeteneklerine katkı sağlayacak şekilde yetiştirildikleri görülmüştür. Bu duruma dair olarak öğrencilerden alınan dönütlere aşağıda yer verilmiştir:

S2Ö7. Hayır, ortaokuldan mezun olduğum sene eğitim almadan evde kendim hazırlanarak, özel yetenek sınavlarına girdim.

3. Özel yetenek alanınıza hangi koşullarda hazırlandınız ve karşılaştığınız zorluklarla nasıl baş ettiniz?

Öğrencilerle yukarıdaki soru konusunda yapılan görüşme sürecinde, öğrencilerin özel yetenek alanlarına hazırlanması sürecinde, çoğunluğunun profesyonel destek alarak özel ders veya kurslara gittiği gözlemlenmiştir. Güzel sanatlar lisesinde eğitim gören öğrencilerin ise

herhangi bir profesyonel destek almadan, aile katkısı ile evde bireysel hazırlandıkları bulgularına ulaşılmıştır. Bu duruma ilişkin olarak öğrencilerden alınan cevaplara aşağıda yer verilmiştir:

S3Ö4. “Özel ders alarak hazırlandım.”

4. Özel yetenek alanınızla ilgili birden fazla üniversitenin yetenek sınavlarına girdiniz mi? Girdiyseniz sizi en fazla zorlayan yetenek sınavı hangi üniversitenin sınavıydı?

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun yalnızca Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi’nde sınava girdikleri bulgusuna Öğrencilerle yukarıdaki soru konusunda yapılan görüşme sürecinde, ulaşılmıştır. Adı geçen üniversite dışında farklı üniversitelerde Gazi Üniversitesi’nde sınava giren öğrencilerin dönütleri incelendiğinde, diğer üniversitelerin özel yetenek sınavlarının daha zorlayıcı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu duruma ilişkin olarak öğrencilerden alınan cevaplara aşağıda yer verilmiştir:

S4Ö6. “Sadece Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi’nde sınava girdim.”

5. Özel yetenek alanınızla ilgili farklı üniversitelerin yetenek sınavlarına girdiyseniz, bu sınavlarda performansınızı değerlendirmek için herhangi birinde farklı alternatif yöntemler kullanıldı mı?

Öğrencilerle yapılan görüşme sürecinde, farklı üniversitelerde sınava giren öğrencilerin özel yetenek sınavı sürecinde, farklı bir ölçme değerlendirme süreciyle karşılaşmadıkları bulgusuna erişilmiştir. Bu duruma ilişkin olarak öğrencilerden alınan cevaplara aşağıda yer verilmiştir:

S5Ö9. “Farklı bir ölçme değerlendirme yöntemi kullanılmadı”

6. Özel yetenek alanınıza hazırlanırken hazırlık kursuna gittiyseniz kurs eğitimiyle üniversite sınav içeriği örtüşüyor muydu?

Öğrencilerle yukarıdaki soru konusunda yapılan görüşme sürecinde, özel yetenek sınavına hazırlık sürecinde kursa giden öğrencilerin, kurstan edindikleri bilgiler ile sınav içeriğinin birbirini tamamlar nitelikte olduğu, yani kursların içeriğinin, yapılan özel yetenek

sınavı içeriğine uygun olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna ilişkin öğrencilerden alınan cevaplara aşağıda yer verilmiştir:

S6Ö11. “Bir ay özel ders aldım ve aldığım dersin içeriği sınavla uyumluydu.”

7. Özel yetenek alanınızla girdiğiniz bölümdeki öğretim elemanları performans düzeyinizi belirlemede hangi ölçme değerlendirme teknikleri kullanarak nihai sonuca varmaktadır?

Öğrencilerin ilgili soruya ilişkin görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin, özel yetenek sınavlarına ilişkin değerlendirme sürecinde öğretim elemanlarının genel olarak portfolyo ve performans değerlendirme yöntemlerini kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Buna ilişkin öğrencilerden alınan cevaplara aşağıda yer verilmiştir:

S7Ö13. “Portfolyo ve performans değerlendirme teknikleri kullanıldı.”

8. Kendinizi geliştirmek için hangi kaynaklardan ve yöntemlerden yararlanıyorsunuz?

Öğrencilerin yukarıda ifade edilen soruya ilişkin görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin genel olarak basılı kaynaklardan (kitap, dergi, makale) ve internet ortamında bulunan video yada uygulama araçlarından yararlandıkları bulgusuna erişilmiştir. Bu bulguya kanıt olarak öğrencilerden alınan örnek bir cevaba aşağıda yer verilmiştir:

S8Ö2. “Çeşitli sanat kavramlarını inceleyip irdeleyen kitapları ve sanat alanıyla ilgili yayımlanan makale ve dergilerden faydalanıyorum.”

9. Özel yetenek alanınızı tercihte ailenizin tepkisi hangi yöndeydi? Olumlu veya olumsuz tepkileri motivasyonunuzu nasıl etkiledi?

Öğrencilerin yukarıda ifade edilen soruya ilişkin görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin ailelerinden gelen desteğin genel olarak olumlu yönde olduğu ancak bazı ailelerde, sanat bölümünün önünün kapalı olması vb. sebeplerden ötürü ailenin, çocuğunu göndermek istemediği veya ailenin, çocuğuna bunu sadece bir hobi olarak yapması yönünde tavsiyelerde bulunduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulguya ilişkin öğrencilerden alınan örnek bir cevaba aşağıda yer verilmiştir:

S9Ö3. “Tepkileri olumluydu ve motivasyonumu iyi yönde etkiledi.”

10. Özel yetenek alanınızla ilgili bölümde okurken nerede kalıyorsunuz? Nerede kalıyorsanız var olan koşullar, eğitiminizin gerekliliklerini yerine getirebileceğiniz ortam ve imkânlara sahip mi?

Öğrencilerin yukarıda ifade edilen soruya ilişkin görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun aile evinde kaldığı ve içinde bulunduğu koşulların eğitim sürecinde ihtiyacı olan gereklilikleri yerine getirebileceği düzeyde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yurtlarda kalan öğrencilerin ise kısıtlı imkânlara sahip oldukları ancak okulun imkânlarından yararlanarak bu kısıtlılığı aştıkları görülmektedir. Bu bulguya ilişkin öğrencilerden alınan örnek bir cevaba aşağıda yer verilmiştir:

S10Ö5. “Evde kalıyorum ve ev imkânlarım yeterli düzeyde.”

Sonuç Tartışma ve Öneriler

Bu nitel araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, özel yetenek sınavları ile yükseköğrenim süreçlerine yerleştirilen öğrencilerin, üniversitelerine giriş aşamalarında etkili olan özel yetenek sınavlarının, öğrencilerin akademik özel alan yetiştirme süreçlerinde aynı doğrultuda devam ettirilemediği görülmektedir. Öğrencilerin özel alan akademik yetiştirme süreçlerinde, alternatif ya da portfolyo türü çok değişkenli ölçme değerlendirme yöntemleri kadar geleneksel ölçme değerlendirme yöntemleri de etkili olmaktadır. Öğrencilerin özel yetenek alanlarının keşfinin daha çok ilköğretim yıllarında ve özellikle ortaokul öğrenimleri sürecinde ortaya çıktığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Öğrenciler, özel yetenek alanlarına, ailelerinin ve özel alan branş öğretmenlerinin yönlendirilmeleri ile girebilmektedirler. Okulların özel alan öğrencilerinin akademik bilişsel gelişimini istendik yönde destekleyecek imkânlardan yoksun olduğu görülmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıda yer verilen öneriler geliştirilmiştir:

- Üniversitelerde, Resim, Müzik, Beden Eğitimi, Tiyatro, Heykel, Sinema vb. özel alanlarda, öğrencilerin akademik yetiştirme süreçlerinin niteliğinin artırılabilmesi için öğrencilere daha fazla akademik, sosyal ve bireysel gelişim imkânları sağlanmalıdır.

- Öğrencilerin özel alan performans düzeylerinin daha iyi bir şekilde saptanabilmesi için özel alan derslerini yürüten akademisyenlere, alternatif ölçme değerlendirme becerileri kazandıracak eğitimler verilmesi için güncel gelişmelerin desteklenmesine çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (26. Baskı). Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2013). Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Demirören, M., Aytuğ Koşan, A. M. ve Palaoğlu, Ö. (2009). Bir öğrenme ve değerlendirme yöntemi olarak “portfolyo” - Portfolio as a learning and assessment method. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 2009, 62 (1), ss. 19-24.
- Kan, A. (2007). Portfolyo değerlendirme - Portfolio assessment. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, ss. 133-144.
- Kilmen, S. (2008). Öğrenme serüveninin izlenmesinde ürün seçki dosyalarının (portfolyo) kullanımı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Yıl 9, Sayı 16, ss. 156-170.
- McMullan, M., Endacott, R., Gray, M. A., Jasper, M., Miller, C. M. L., Scholes, J. & Webb, C. (2003). Portfolios and assesment of compotence: a review of the literature. doi: 10.1046/j.1365-2648.2003.02528.x *Journal of Advanced Nursing*, 41, 3, pp. 283-294.

DİL FARKINDALIĞINA İLİŞKİN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

Türkçe Öğretimi Doktora Programı Öğrencisi Serkan ÖZDEMİR

Dokuz Eylül Üniversitesi, serkan1925demir@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-2615-3043

Doç. Dr. İbrahim Seçkin AYDIN

Dokuz Eylül Üniversitesi, seckin.aydin@deu.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-0610-863X

ÖZET

Bu araştırmada sistematik derleme yöntemi kullanılarak öğrencilerin dil farkındalığı ile dil becerileri arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma için seçilen çalışmalar, sistematik inceleme yöntemine bağlı olarak belirli kriterler aracılığıyla araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada 440 çalışmaya ulaşılmış olup kriterlere bağlı olarak bu sayı 37'ye düşürülmüştür. Araştırma sonucunda özellikle fonolojik ve morfolojik farkındalık alanında yapılan çalışmaların öğrencilerin dil becerilerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Fonolojik farkındalıkla ilgili yapılan çalışmaların ağırlık noktasını “okul öncesi eğitimi” ve “ilk okuma-yazma süreci” oluştururken morfolojik farkındalık ile ilgili çalışmaların odak noktasını “okuma becerisi” oluşturmaktadır. Semantik farkındalık ile ilgili çalışmaların daha çok iki dilli-çok dilli sınıf ortamlarındaki dil becerileri ile ilgili olduğu gözlenmiştir. Öte yandan dilin gramer kurallarını anlama, cümleleri analiz etme ve dilin yapısal özelliklerini fark etme becerisini olumlu yönde etkileyen sözdizimsel farkındalıkla ilgili çalışmalarda, sözdizimsel farkındalık ve okuma becerisi arasında yüksek korelasyonlu bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fonolojik farkındalık, morfolojik farkındalık, semantik farkındalık, sözdizimsel farkındalık

1. GİRİŞ

Dil farkındalığı, insanların dili anlama, kullanma ve işleme yeteneklerine odaklanan karmaşık ve çok yönlü bir dilbilimsel kavramdır. Bu kavram; dilin yapısal özelliklerine, anlamına ve kullanımına yönelik farkındalık anlamına gelir ve dil edinimi, dil öğrenimi ve dil işleme alanlarında önemli bir rol oynar. Dil farkındalığı, genellikle farklı bileşenlere ayrılır. Bu bileşenler; fonolojik, semantik, sözdizimsel ve morfolojik farkındalık şeklinde sıralanmaktadır. Bu bileşenler, dilin farklı yönlerine odaklanarak incelenebilir ve dilin karmaşıklığı ile ilgili bir anlayış geliştirmemize yardımcı olur.

Dil farkındalığı “dinamik ve sezgisel” bir süreç (Tomlinson, 1994) olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç, öğrenci tarafından aşamalı ve içsel olarak meydana gelir. Bolitho ve Tomlinson (1995) dil farkındalığını, sağlıklı bir sorgulama ruhunu geliştirme aracı olarak ifade etmektedir. Bir bilinç yükseltme şekli olarak açıklanan (Leow,1997) dil farkındalığı, odak noktasını dil üzerine düşünme çabası üzerine kurmaktadır.

Dil farkındalığı konusundaki yabancı literatürdeki bulgular, dil öğrenme ve dil edinme süreçlerinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Yabancı literatürde, dil farkındalığı ve bu farkındalık türlerinin ana dil üzerindeki etkileri konusunda bir dizi araştırma bulunmaktadır. Elbro ve Scarborough (2004) yapılan çalışmada fonolojik farkındalığın özellikle okuma gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Çocukların dil farkındalığını geliştirmeleri, harf-ses ilişkilerini daha iyi anlamalarına ve bu nedenle okuma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Fonolojik farkındalık, kelime ayırt etme, okuma hızı ve kelime okuma becerileri üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Araştırmalar, morfolojik farkındalığın da okuma ve yazma becerilerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Kuo & Anderson, 2006). Ayrıca, Semel ve Rosner (2011), semantik farkındalığın kelime anlama becerilerini geliştirmede önemli olduğunu belirtmişlerdir. Semantik farkındalık, kelime anlamını derinlemesine anlama ve kelime anlamları arasındaki ilişkileri kurma becerisini artırabilmektedir. Sözdizimsel farkındalık, bir dilin cümle yapısını anlama yeteneğini ifade eder. Bu; dilin gramer kurallarını anlama, cümleleri analiz etme ve dilin yapısal özelliklerini fark etme becerisini içerir (Bishop & Snowling, 2004).

Bu derleme çalışması, dil farkındalığının özellikle ana dili kısmen de yabancı dil bağlamında nasıl incelendiğini araştıracaktır. Çalışmada fonolojik, semantik, sözdizimsel ve morfolojik farkındalık alanlarında yapılan çalışmalar ve bu farkındalıkların dili kullanma sürecindeki etkileri incelenecektir. Bu tarama, dil farkındalığının karmaşıklığını ve önemini anlama konusundaki mevcut çalışmaları derlemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada sistematik inceleme yöntemi seçilmiştir. Sistematik inceleme yönteminde çalışmalar; net olarak belirlenmiş kriterler çerçevesinde seçildiğinden diğer yöntemlere göre daha objektif sonuçlar vermekte ve daha az hata içermektedir (Moule ve Goodman, 2009). Alanyazında Türkiye’de daha önce bu konuyla ilgili sistematik bir derleme çalışması yapılmamış ve literatürde konu ile ilgili eksikliklerin olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmanın amacı; dil farkındalığı (fonolojik farkındalık, morfolojik farkındalık, semantik farkındalık ve sözdizimsel farkındalık) ile ilgili çalışmaların dil becerileri ile ilişkisini incelemektir. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi "Fonolojik, morfolojik, semantik ve sözdizimsel

farkındalık çerçevesinde yürütülen çalışmaların öğrencilerin dil becerilerine etkisi nasıldır?" şeklindedir.

2.YÖNTEM

Çalışmada kullanılan sistematik derleme yöntemi, aynı konuya ilişkin araştırma sonuçlarının sentezlenmesi ve özetlenmesine dayalı olarak geliştirilmiş bir araştırma yöntemidir (Gökdemir ve Dolgun, 2020). Sistematik derleme yönteminde alanında uzman kişiler tarafından benzer yöntemlerle yapılmış olan çok sayıdaki çalışmanın sonucu sentezlenir (Karaçam, 2013). Özellikle eğitim araştırmalarında sıklıkla kullanılan (Bearman vd., 2012) bu yöntemde, araştırmacının belirlediği kriterler doğrultusunda araştırmaya dahil edilecek veya araştırmanın dışında tutulacak çalışmalar belirlenir. Sistematik derleme yöntemi diğer derleme yöntemlerine göre daha objektif olup daha az hata içerir ve daha kapsamlı bir araştırma olanağı sağlar (Moula ve Goodman, 2009). Newman ve Gough'a (2020) göre eğitim araştırmaları çerçevesinde sistematik inceleme hazırlama süreci 9 boyuttan oluşmaktadır. Bu süreç şu şekildedir:

1. Araştırma sorusunun belirlenmesi
2. Kavramsal çerçevenin oluşturulması
3. Seçim kriterlerinin belirlenmesi
4. Arama stratejisinin geliştirilmesi
5. Seçim kriterleri yoluyla ulaşılan çalışmaların seçilmesi
6. Kodlama çalışmaları
7. Çalışmaların kalitesinin değerlendirilmesi
8. Araştırma sorusunu cevaplamak için bireysel çalışmaların sentez sonuçlarının incelenmesi
9. Bulguların raporlanması

Araştırma kapsamında ulaşılan çalışmaların kalitesinin değerlendirilmesinde Polit ve Beck (2009) tarafından belirlenen kriterler kullanılmıştır. Her çalışma belirlenen kriterlere göre değerlendirilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalardan kriterleri karşılayanlara 1 puan, kriterleri karşılamayanlara ise 0 puan verilerek değerlendirilmiştir. Kullanılan kriterler şu şekildedir:

- 1- Araştırmanın amacı ve soruları uygun bir şekilde sunuldu mu?
- 2-Araştırma sorularına uygun cevaplar verildi mi?
- 3- Araştırmada kullanılan kavramlar açıkça tanımlanmış mı?
- 4- Örneklemin özellikleri yeterince açıklanmış mı?
- 5- Örnek sayısı yeterli mi?
- 6-Kullanılan materyal ve yöntemler araştırmanın konusuna uygun mu?
- 7-Araştırmada kullanılan ekipmanlar geçerli ve güvenilir midir?
- 8- Bulgular açık ve uygun şekilde düzenlenmiş mi?
- 9- Tüm önemli sonuçlar tartışıldı mı?
- 10-Tartışma ve bulgular birbiriyle uyumlu mu?
- 11- Sonuçlar özet olarak sunuluyor mu?
- 12-Sonuçlar açıklandı mı?

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Bu çalışmada aşağıda yer alan 4 araştırma sorusuna yer verilmiştir:

“Fonolojik farkındalık ve dil becerileri arasındaki ilişki nasıldır?”

“Morfolojik farkındalık ve dil becerileri arasındaki ilişki nasıldır?”

“Semantik farkındalık ve dil becerileri arasındaki ilişki nasıldır?”

“Sözdizimsel farkındalık ve dil becerileri arasındaki ilişki nasıldır?”

Problem cümleleri belirlendikten sonra literatür incelendi ve 440 çalışmaya ulaşıldı. Ancak bu çalışmalar belirli kriterlere tabi tutulmuş ve bazı çalışmalar kapsam dışına alınmıştır. Söz konusu kriterlerin kapsam geçerliliği uzman görüşleri alınarak sağlanmış ve çalışmaların seçim kriterleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Çalışmalar fonolojik farkındalık, morfolojik farkındalık, semantik farkındalık, sözdizimsel farkındalık ile dil becerileri arasındaki ilişkiyi incelemeli,
- Çalışmalar 2000 yılı ve sonrasına ait olmalı,
- Çalışmaların tam metnine ulaşılabilmeli,
- Yayın dili İngilizce ya da Türkçe olmalı.

İlgili çalışmalar Association for Language Awareness (ALA), YÖK Tez Merkezi ve Google Akademik elektronik veritabanlarında "fonolojik farkındalık, morfolojik farkındalık, semantik farkındalık, sözdizimsel farkındalık, dil farkındalığı ve dil becerileri" anahtar kelimeleri ile taranmıştır. Elektronik veritabanlarında yer alan çalışmaların başlıkları ve özetleri araştırmacılar tarafından bağımsız olarak incelenmiştir.

Veri Analizi

Veriler analiz edilirken betimsel içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen çalışmalar çizelge haline dönüştürülmüştür. Çizelgelerde çalışmanın adı, yazarları, yayınlanma yılı, çalışmanın içeriği ve çalışmaların kalitesini değerlendirmeye yönelik puanlar yer almaktadır. Ayrıca araştırmaya dahil edilen çalışmaların içerikleri analiz edilmiştir.

3.BULGULAR

Bu araştırmaya dahil edilen 37 çalışmanın içeriği analiz edilerek belirlenen çalışmalar doğrultusunda fonolojik farkındalık, morfolojik farkındalık, semantik farkındalık ve sözdizimsel farkındalıkların dil becerisi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sistemik inceleme çalışması kapsamında ilgili çalışmalar analiz edilmiş ve bazı bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmaya dahil edilen çalışmalar tablolar halinde incelenmiştir.

3.1. Çizelgeler

Çizelge 1. Fonolojik Farkındalığın Dil Becerileri ile İlişkisi

Çalışmanın Adı	Yılı	Yazarı	Çalışmanın İçeriği	Kalite Değerlendirme Puanı
Nonword repetition and word learning: The nature of the relationship. Applied Psycholinguistics	2006	Gethorcole, S. E.	Bireylerin yabancı bir dilde belirli sesleri doğru bir şekilde telaffuz etmeleri, fonolojik farkındalığın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.	10
Phonological awareness: Implications for EFL learners. ELT Journal	2013	Archibald, J.	Fonolojik farkındalık, bir kişinin dilin ses yapısını anlama yeteneğini ifade eder. Özellikle, yeni bir dildeki farklı sesleri ayırt etme yeteneği üzerinde odaklanılır. Araştırmalar, fonolojik farkındalığın yabancı bir dil öğrenirken konuşma becerisini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir	11
Promoting phonological awareness in pre-primary education: possibilities of the 'awakening to languages' approach	2014	Mónica Lourenço ve Ana Isabel Andrade	Bulgular, dilsel çeşitliliği erken yaşta keşfetmenin ve üzerinde çalışmanın, okuryazarlık ve dil öğrenimine yardımcı olan üstdilsel becerileri geliştirebileceğini göstermektedir.	11
The Role of Phonological Awareness Development in Young Chinese EFL Learners	2008	Ching-ning Chien, Li-hua Kao ve Li Wei	Araştırmaya göre ana dildeki fonolojik farkındalığın gelişimi, erken yaşta yabancı dil öğrenenler için fayda sağlamaktadır.	11
Phonological Awareness and Speech Comprehensibility: An Exploratory Study	2007	H.S. Venkatagiri ve John M. Levis	Çalışma, fonolojik farkındalığın konuşmanın anlaşılabilirliğindeki farklılıklarla ilişkili olduğu görüşünü desteklemektedir ve sonuçlar, fonolojideki biçim odaklı öğretimin konuşma becerisinin anlaşılabilirliğine katkıda bulunduğunu göstermektedir.	11
Ses-Anlam-Duygu İlişkisini Kavramada Fonolojik Farkındalığın Rolü: Bir Durum Çalışması	2021	Behice Varışoğlu ve Levent Şahin	Çalışmada, örneklem grubunu oluşturan ortaöğretim öğrencilerinin ses bilimsel farkındalık becerileri ile ses-anlam ve duygu ilişkisi kurma ve ifade etme becerileri arasında güçlü bir bağlantı olduğu belirtilmiştir.	12
Seslerin Renkli Dünyası Programının	2016	Nurbanu	Çalışmada okul öncesi çocukların aktif katılabileceği oyun temelli	11

Okul Öncesi Çocukların Fonolojik Farkındalık Becerileri Üzerindeki Etkisi		Parbucu	etkinliklerle fonolojik farkındalık becerilerinde anlamlı bir gelişme olduğu gözlenmiştir.	
Okuma Gelişiminde Üst Dil Farkındalığı, Sesbilgisel Süreçler ve Bellek Süreçlerinin Etkisi: Kısa Süreli Bellek ve Çalışma Belleği	2012	Filiz Sayar ve Figen Turan	Çalışmada üstdil farkındalığı becerilerinin ve sesbilgisel farkındalığın, okuma gelişimini yordayıcı etkisi ifade edilmiştir. Özellikle üzerinde en çok çalışılan sesbilgisel farkındalık, okumanın en güçlü yordayıcısı olarak görülmüştür	9
Phonological awareness assessment and instruction: A sound beginning. Boston: Allyn & Bacon.	2004	Paige C. Pullen ve Holly Lane	Çalışmada özellikle erken okuma becerilerinin geliştirilmesinde fonolojik farkındalığın önemi açıkça ortaya konmuş ayrıca fonolojik becerilerin değerlendirilmesi ve öğretilmesi için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir.	9
İlk Okuma-Yazma Süreci İçin Önemli Bir Beceri: Fonolojik Farkındalık	2011	Özge Erdoğan	Araştırmada, okul öncesi dönemde gelişen fonolojik farkındalık becerisinin ilk okuma ve yazma becerilerinin kazanılmasında oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.	11
İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Fonolojik Farkındalık Becerileri ile Okuma Becerileri Arasındaki İlişki	2012	Özge Erdoğan	Araştırmada elde edilen bulgular, öğrencilerin birinci dönem ortasında sahip oldukları okuma becerilerinde, fonolojik farkındalık becerisinin etkili olduğunu göstermektedir.	10
Enhancing Phonological Awareness, Print Awareness, and Oral Language Skills in Preschool Children	2003	Paige C. Pullen ve Laura M. Justice	Araştırmaya göre fonolojik farkındalık, okuma becerisindeki başarının en önemli belirleyicilerinden bir tanesidir.	9
Sesbilgisel Farkındalık Öğretiminin, Erken Okuryazarlık Becerilerinin Gelişimine Etkisi	2020	İclal Gökkuş ve Hayati Akyol	Yapılan analizler sonucunda, uygulanan sesbilgisel farkındalık öğretiminin, erken okuryazarlık becerilerinin gelişiminde yüksek düzeyde bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.	10
Türkçe Fonolojik Farkındalık Testi: Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması	2017	Deniz Kazanoğlu	Fonolojik farkındalık becerileri, okuma-yazma öğrenmede önemli bir yordayıcı ve ön koşul olurken aynı zamanda okuma-yazmayı öğrenirken de gelişmektedir. Dolayısıyla aralarında karşılıklı, birbirini destekleyen bir ilişki söz konusudur.	11
Fonolojik Farkındalık ve Harf Bilgisinin İlkokuma Becerisi Üzerindeki Etkisi	2004	Sema Karakelle	Sonuçlar gerek harf isimlerini bilmenin gerekse kelimelerin ses ve söylenişlerinin farkında olmanın yıl sonu okuma akıcılığı üzerinde etkili	9

			olduğunu ve ortak yordama güçlerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir.	
Fonolojik Farkındalık ve Sözcük Bilgisinin Yazma Becerisi Üzerindeki Etkisi	2017	Ecehan Sönmez, Belma Haznedar ve Nalan Babür	Bulgular, fonolojik farkındalık ve sözcük bilgisi seviyesinin, nitelikli cümleler yazmadaki başarıyı önemli oranda yordadığına işaret etmektedir	11
İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Fonolojik Farkındalık Düzeyleri İle Akıcı Okuma Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	2022	Sevil Özkul Türkeri	Araştırma sonucuna göre öğrencilerin fonolojik farkındalık düzeyleri ile akıcı okuma becerilerinin aynı yönde bir gelişim izlediği görülmektedir.	11
İlkokul 1. ve 2. Sınıfta Karşılaştırmalı Olarak Fonolojik Farkındalık Becerisinin Okuma Performansına Etkisi	2020	Ceyda Başaran Mustafa Yeşilyurt	Araştırma sonucuna göre çocukların fonolojik farkındalık etkinlikleriyle okuma performansları gelişmektedir.	9

Çizelge 1 incelendiğinde fonolojik farkındalığın dil becerileri üzerindeki etkisini inceleyen 18 çalışmaya rastlanmıştır. Bu araştırmaların 10 tanesi, okul öncesi ve okuma-yazma becerisi ile ilk defa karşılaşmış olan öğrencilerle ilgilidir. Bu araştırmaların tamamında fonolojik farkındalığın, ilk okuma-yazma sürecini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. 4 çalışmada, fonolojik farkındalığın öğrenilmekte olan yabancı bir dildeki ses ve hece farkındalığını, kelime öğrenimini olumlu yönde etkilediği vurgulanmıştır. 2 çalışmada, fonolojik farkındalık ve okuma becerisi; 1 çalışmada, fonolojik farkındalık ve konuşma becerisi arasındaki ilişki ve yine 1 çalışmada fonolojik farkındalık ile yazma becerisi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmaların hepsinde fonolojik farkındalık, ilgili becerileri olumlu yönde etkilemektedir. Fonolojik farkındalıkla ilgili yapılan çalışmaların ağırlık noktasını “okul öncesi eğitimi” ve “ilk okuma-yazma süreci” oluşturmaktadır. Çalışmaların ortalama kalite değerlendirme puanı incelendiğinde 5 tanesinin 9 puan, 3 tanesinin 10 puan, 9 tanesinin 11 puan, 1 tanesinin 12 puan olduğu görülmektedir. Çalışmalar toplam 216 puanın, 186’sını almıştır.

Çizelge 2. Morfolojik Farkındalığın Dil Becerileri ile İlişkisi

Çalışmanın Adı	Yılı	Yazarlar	Çalışmanın İçeriği	Kalite Değerlendirme Puanı
Morphological awareness and learning to read: A cross-language perspective	2006	Li-jen Kuo ve Richard C. Anderson	Çalışma, morfolojik farkındalığın; okuma ve yazma becerilerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.	10
Morphological awareness intervention in school-age children with language and literacy deficits: A case study	2013	Julia A. Wolter ve Laura Green	Morfolojik farkındalık öğretimi, dil ve okuryazarlık eksikliği olan ilköğretim çağındaki çocuklarda fonolojik farkındalığı, kelime dağarcığını, okuma ve heceleme başarısını geliştirmek için klinik açıdan anlamlı bir öğretim yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir.	10
Children's morphological awareness and reading ability	2012	John R. Kirby S. He'le'ne Deacon Peter, N. Bowers, Leah Izenberg Lesly Wade-Woolley, Rauno Parrila	Morfolojik farkındalık kelime okuma ve okuduğunu anlamada önemli role sahiptir.	11
Morphological Awareness, Reading Ability, and The Reading of Multi-Morphemic Words	2010	B. Kelly Geier	Bu çalışma kelimelerin biçimbirimsel yapısının çocukların okuma becerisini etkilediği fikrini desteklemektedir.	10
Developing Enhanced Morphological Awareness in Adolescent Learners	2017	Rebecca A. Hendrix, Robert A.	Morfolojik farkındalık, ortaöğretim öğrencileri ve yetişkinlikler için okuma becerisi ile ilgili farkındalığı geliştirmede son derece etkilidir	11
Awareness of the structure and meaning of morphologically complex words: Impact on reading	2000	Joanne F. Carlisle	Morfolojik farkındalık, üçüncü ve beşinci sınıf öğrencileri için okuma becerisi üzerindeki olumlu etkisi bakımından olumlu sonuçlar göstermiştir.	9

A Comprehensive Definition on Morphological Awareness Implications for Assessment	2014	Kenn Apel	Morfolojik farkındalık, yazılı dilin (okuma ve yazma) gelişimini etkileyen önemli bir dilsel farkındalık becerisidir.	10
İlkokul İkinci Sınıfta Zayıf ve İyi Okuyucuların Okuma Akıcılığını Yordayan Dilbilimsel ve Bilişsel Beceriler	2021	Semanur Kuzucu Örge, Nalan Babür, Bengü Börkanc ve Belma Haznedar	Elde edilen bulgulara göre, fonolojik farkındalık ve hızlı otomatik isimlendirme zayıf okuyucularda akıcı okumaya ayrı ayrı önemli katkı sağlarken iyi okuyucularda sadece morfolojik farkındalığın akıcı okumaya önemli bir katkı sağladığı bulunmuştur.	12
Morfolojik Farkındalık Becerilerinin Okuma Sürecindeki Rolünün Gelişimsel Bakış Açısıyla İncelenmesi: İşiten ve İşitme Engelli Okuyuculardan Bulgular	2019	Tevhide KARGIN, Birkan Güldenoğlu, Halime Miray Sümer	İşitme engelli öğrencilerin morfolojik farkındalık bilgi ve becerilerinde işiten arkadaşlarına göre anlamlı derecede sınırlıdır ve bu sınırlılık ilgili bireylerin okuma becerisini olumsuz olarak etkileyebilmektedir.	11
Türkçedeki Kelime Türetme Özelliğinin İlköğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarına Yansımaları	2010	Özay Karadağ ve Mehmet Kurudayıoğlu	Araştırmaya göre Türkçenin kelime türetme özelliği kişilerin dili daha zengin ve etkili kullanmasına yardımcı olmaktadır.	9
Kelime Oluşturmaya Dayalı Sözcük Bilgisi Öğretimi Üzerine Öğrenci Görüşleri	2021	İbrahim Halil Yaprak	Araştırmaya göre öğrencilerin morfolojik farkındalık düzeyleri artırılarak öğrenmekte oldukları yabancı dildeki kelime bilgileri de artmaktadır.	10
İşitme Kayıplı Öğrencilerin Morfolojik Bilgi ve Becerilerinin Gelişimsel Olarak İncelenmesi	2021	Halime Miray Sümer Dodur, Tevhide Kargin ve Birkan Güldenoğlu	Çalışmaya göre işitme kaybına sahip olan öğrencilerin temel düzeyde kazanmaları gereken basit morfolojik yapıları ve bu yapıların kelimelere yükledikleri anlamları bile kazanamadıklarını göstermektedir.	12

Çizelge 2 incelendiğinde morfolojik farkındalığın dil becerileri üzerindeki etkisini inceleyen 12 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmalarda ağırlıklı olarak morfolojik farkındalık ile okuma becerisi arasındaki yüksek ilişki üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmalarda morfolojik farkındalık ile yazma

ve dinleme becerisi arasındaki olumlu ilişkiden de söz edilmiştir. Çalışmaların ortalama kalite değerlendirme puanı incelendiğinde 2 tanesinin 9, 5 tanesinin 10, 3 tanesinin 11, 2 tanesinin ise 12 puan olduğu görülmektedir. Çalışmalar toplamda 144 puanın 125'ini almıştır.

Çizelge 3. Semantik Farkındalığın Dil Becerileri ile İlişkisi

Çalışmanın Adı	Yılı	Yazarlar	Çalışmanın İçeriği	Kalite Değerlendirme Puanı
SL Learners' Semantic Awareness of English Words	2009	Chia-Hui Chiu	Yabancı dil öğrenimi bağlamında, semantik farkındalık kelime öğrenme sürecini etkilemektedir. Araştırmaya göre kelime bilgisi arttıkça semantik farkındalık düzeyi de artmaktadır.	12
The Fluctuating Development of Cross-Linguistic Semantic Awareness: A Longitudinal Multiple-Case Study	2014	Yongyan Zheng	Araştırmaya göre yabancı dil öğretmenleri, ana dili ve yabancı dildeki sözcük sistemleri arasındaki genel farklılıkları dikkate almalı ve öğrencilerin semantik farkındalıklarını geliştirmeye çalışmalıdırlar.	12
Ortaokul Öğrencilerinin Üst Dil Farkındalık Becerileri ile Yazma Becerileri Arasındaki İlişki	2015	Zekerya Batur ve Tuba Nur Beyret	Üst dil farkındalık becerilerinin ortaokul öğrencilerinin yazma becerilerini anlamlı bir oranda yordadığı, farkındalık becerileri yüksek olan öğrencilerin yazma becerilerinin de yüksek olduğu; bu becerilerin düşük olduğu öğrencilerde yazma becerisinin de düşük olduğu gözlemlenmiştir.	12

Çizelge 3'te 4 çalışmaya yer verilmiştir. Batur ve Beyret (2015) tarafından yapılan çalışmada semantik farkındalığın yanı sıra fonolojik, morfolojik ve sözdizimsel becerilerinin toplamından elde edilen üst dil farkındalık becerilerinin, yazma becerisini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Tabloda yer verilen diğer iki çalışma, iki dilli ve çok dilli sınıf ortamlarındaki dil becerileri ile ilgilidir. İki çalışmada da öğrenilen dildeki kelime bilgisi arttıkça buna paralel olarak semantik farkındalık düzeyi de artmıştır. Çalışmaların ortalama kalite değerlendirme puanları incelendiğinde 3 çalışma da 12 puan almıştır. Bu bağlamda ilgili makalelerin, çalışmaya katkısının yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Sözdizimsel Farkındalığın Dil Becerileri ile İlişkisi

Çalışmanın Adı	Yılı	Yazarlar	Çalışmanın İçeriği	Kalite Değerlendirme Puanı
Syntactic Awareness and Reading Ability: Is There Any Evidence for A Special Relationship?	2007	Kate Cain	7-10 yaş aralığındaki 196 öğrencinin sözcük düzeyinde okuma, okuduğunu anlama, hafıza, kelime bilgisi, sözdizimsel bilgi ve sözdizimsel farkındalık becerileri araştırılmıştır. Hiyerarşik regresyon analizinde gramer düzeltme görevi ve kelime sırası düzeltme görevleri; kelime, dilbilgisi bilgisi ve hafızayı kontrol ettikten sonra ek varyansa katkıda bulunmamıştır.	11
Examining The Contributions of Syntactic Awareness and Syntactic Knowledge to Reading Comprehension	2017	Danielle Brimo, Kenn Apel, Treeva Fountain	Araştırmada sözdizimsel bilginin yalnızca okuduğunu anlama becerisine önemli ölçüde doğrudan katkı sağladığını, sözdizimsel farkındalığın ise sözdizimsel bilgi aracılığıyla okuduğunu anlama becerisine dolaylı yoldan katkı sağladığı bulunmuştur.	12

Phonemes, Rimes, Vocabulary and Grammatical Skills as Foundations of Early Reading Development: Evidence from a Longitudinal Study	2004	J.S.Valerie Muter, Charles Hulme, Margaret J.Snowling	Araştırmada sözdizimsel farkındalığın kelime düzeyinde okuma ve okuduğunu anlama ile orta düzeyde ilişkili olduğunu bulmuştur.	11
The Relation of Morphological Awareness and Syntactic Awareness to Adults' Reading Comprehension: Is Vocabulary Knowledge a Mediating Variable?	2011	Ying Guo, Alysia D. Roehrig, Rihana S. Williams	Sözdizimsel farkındalık ile okuduğunu anlama becerisi arasında düşük korelasyonlu bir ilişki saptanmıştır. Araştırmada sözdizimsel farkındalığın okuduğunu anlamaya katkısı sözcük bilgisi aracılığıyla gerçekleşmektedir.	12

Çizelge 4 incelendiğinde sözdizimsel farkındalığın dil becerileri üzerindeki etkisini inceleyen 4 çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalarda sözdizimsel farkındalık ile okuma becerisi arasında ilişki kurulmuştur. Çalışmalarda sözdizimsel farkındalık ile okuma becerisi arasında yüksek korelasyonlu bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir. Araştırmalara göre sözdizimsel farkındalık; okuma becerisine ve kelime bilgisine bağlı olarak dolaylı şekilde katkı sağlamaktadır. Çalışmaların ortalama kalite değerlendirme puanı incelendiğinde 2 tanesinin 11, 2 tanesinin de 12 puan aldığı görülmektedir. Araştırmaya dahil edilen 4 makale, kalite değerlendirme puanı olarak 48 puanın, 46'sını toplamıştır. Bu bağlamda ilgili makalelerin, çalışmaya katkısının yüksek olduğu görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bireylerin dildeki belirli sesleri doğru bir şekilde telaffuz etmeleri, fonolojik farkındalığın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Gathercole, 2006). Çalışmalar, fonolojik farkındalığın konuşmanın anlaşılabilirliğindeki farklılıklarla ilişkili olduğu görüşünü desteklemektedir ve sonuçlar, fonolojideki biçim odaklı öğretimin konuşma becerisinin anlaşılabilirliğine katkıda bulunduğunu göstermektedir (Venkatagiri ve Levis, 2007). Fonolojik farkındalık, çocukların okuma ve yazma becerilerini geliştirmelerinde temel bir rol oynamaktadır (Norton, 2003). Çalışmalarda özellikle erken okuma becerilerinin geliştirilmesinde fonolojik farkındalığın önemi açıkça ortaya konmuştur. Fonolojik farkındalık ile yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunu da ilgili konu oluşturmuştur (Başaran ve Yeşilyurt,2020; Erdoğan, 2011; Gökkuş ve Akyol, 2020; Kazanoğlu, 2017; Paige C. Pullen & Holly Lane 2004; Parbucu, 2016).

Morfolojik farkındalığın okuma becerisini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Kirby, Deacon, Bowers, Izenberg, Wade-Woolley ve Parrila, 2012; Choi, Tong, Law ve Cain, 2018). Morfolojik farkındalık, kelime türetme ve kelime çözme becerilerini içerir (Carlisle, 2000; Wolter ve Green 2013). Araştırmalar, morfolojik farkındalığın okumanın yanı sıra yazma becerilerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Apel, 2014; Kuo ve Anderson, 2006).

Semantik farkındalık ile ilgili çalışmaların daha çok iki dilli ve çok dilli sınıf ortamlarındaki dil becerileri ile ilgili olduğu gözlenmiştir (Chiu,2009; Zheng, 2014). Semantik farkındalığın, dilin anlam yönüne dikkat çektiği ve kelime öğrenimi sırasında anlam ilişkilerini, anlama becerisini geliştirdiği bulunmuştur (Chiu, 2009; Zheng, 2014). Ayrıca Batur ve Beyret (2015) tarafından yapılan çalışmada semantik farkındalığın, yazma becerisini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

İlgili araştırmalara göre sözdizimsel bilgi, öğrencilerin okuduklarını anlamalarında önemli bir rol oynarken sözdizimsel farkındalık doğrudan bir katkı sunmamaktadır (Cain,2007; Brimo, Apel ve Fountain, 2017; Guo, Roehrig ve Williams 2011; Stevenson, Muter, Hulme, Snowling, 2004). Sözdizimsel farkındalık, dil öğrenenlerin cümleleri doğru bir şekilde oluşturmasına ve anlamı kavramalarına yardımcı olmaktadır.

5. ÖNERİLER

1. Dil farkındalığı, literatürümüze oldukça geç girmiş olan bir çalışma alanıdır. Bu nedenle dil farkındalığını inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu tür çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir.
2. Türkçe öğretimi alanında özellikle sözdizimsel ve semantik farkındalık kavramları ile ilgili çalışmalar son derece sınırlıdır. Bu alanda daha fazla çalışma yapılması önerilmektedir.
3. Literatürde Türkçe öğretimi alanında az sayıda sistematik derleme çalışmasının olduğu görülmektedir. Araştırmacıların Türkçe öğretimi uygulamalarını farklı değişkenler çerçevesinde inceleyerek bu alanda çalışmalar yapmaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Archibald, J. (2013). Phonological awareness: Implications for EFL learners. *ELT Journal*, 67(1), 97-105.
- Apel, K. (2014). A comprehensive definition of morphological awareness: Implications for assessment. *Topics in Language Disorders*, 34(3), 197-209.
- Başaran, C., & Yeşilyurt, M. (2020). İlkokul 1. ve 2. Sınıfta Karşılaştırmalı Olarak Fonolojik Farkındalık Becerisinin Okuma Performansına Etkisi. *Eğitim Araştırmaları Kongresi (Fsmvu-Eak2020) Tam Metin Kitabı*, 311.
- Batur, Z., & BEYRET, T. N. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Üst Dil Farkındalık Becerileri ile Yazma Becerileri Arasındaki İlişki. *Electronic Turkish Studies*, 10(15).
- Bearman, M., Smith, C. D., Carbone, A., Slade, S., Baik, C., Hughes-Warrington, M., & Neumann, D. L. (2012). Systematic review methodology in higher education. *Higher Education Research & Development*, 31(5), 625-640.
- Bishop, D. V., & Snowling, M. J. (2004). Developmental dyslexia and specific language impairment: Same or different?. *Psychological bulletin*, 130(6), 858.
- Brimo, D., Apel, K., & Fountain, T. (2017). Examining the contributions of syntactic awareness and syntactic knowledge to reading comprehension. *Journal of Research in Reading*, 40(1), 57-74.
- Cain, K. (2007). Syntactic awareness and reading ability: Is there any evidence for a special relationship?. *Applied psycholinguistics*, 28(4), 679-694.
- Cain, K., & Oakhill, J. (2011). Matthew effects in young readers: Reading comprehension and reading experience aid vocabulary development. *Journal of learning disabilities*, 44(5), 431-443.
- Carlisle, J. F. (2000). Awareness of the structure and meaning of morphologically complex words: Impact on reading. *Reading and writing*, 12, 169-190.
- Chiu, C. H. (2009). ESL learners' semantic awareness of English words. *Language Awareness*, 18(3-4), 294-309.
- Elbro, C., & Scarborough, H. S. (2004). Phonological Awareness Groups and Phoneme Awareness Training in Four- to Nine-Year-Old Children with Early-Indications of Dyslexia: A Randomized Controlled Trial. *Journal of Early Literacy Research*, 2(1), 1-31.
- Ellis, N. C. (2005). At the interface: Dynamic interactions of explicit and implicit language knowledge. *Studies in Second Language Acquisition*, 27(2), 305-352.
- Erdoğan, Ö. (2011). İlk Okuma â" Yazma Süreci İçin Önemli Bir Beceri: Fonolojik Farkındalık. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 161-180.
- Erdoğan, Ö. (2012). İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Fonolojik Farkındalık Becerileri ile Okuma Becerileri Arasındaki İlişki. *Eğitim ve Bilim*, 37(166).
- Gathercole, S. E. (2006). Nonword repetition and word learning: The nature of the relationship. *Applied Psycholinguistics*, 27(4), 513-543.
- Gökdemir, F. ve Dolgun, G. (2020). Writing material & method section in qualitative, quantitative, systematic review, meta-analysis, and meta-synthesis studies. *Archives of Health Science and Research*, 7(2), 189-195.
- Gökkuş, İ. ve Akyol, H. (2020). Sesbilgisel farkındalık öğretiminin, erken okuryazarlık becerilerinin gelişimine etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 368-385.

- Guo, Y., Roehrig, A. D., & Williams, R. S. (2011). The relation of morphological awareness and syntactic awareness to adults' reading comprehension: Is vocabulary knowledge a mediating variable?. *Journal of literacy research*, 43(2), 159-183.
- Harris, M. (1997). Self-assessment of language learning in formal settings. *ELT Journal*, 51(1), 12-20.
- Hattie, J. and Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review Of Educational Research*, 77(1), 81–112.
- Hendrix, R. A., & Griffin, R. A. (2017). Developing enhanced morphological awareness in adolescent learners. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 61(1), 55-63.
- Hu, G. (2005). Training Chinese ESL Student Writers for Effective Peer Review, *Asian Englishes*, 8(2), 64-76.
- Huisman, B., Saab, N., van Driel, J. and van den Broek, B. (2018). Peer feedback on academic writing: Undergraduate students' peer feedback role, peer feedback perceptions and essay performance. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 43(6), s. 955-968.
- Karadağ, Ö., & Kurudayıoğlu, M. (2010). Türkçedeki Kelime Türetme Özelliğinin İlköğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarına Yansımaları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 437-455.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik derleme metodolojisi: Sistematik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33.
- Kargın, T., Güldenoğlu, B., & Sümer, H. M. (2019). Morfolojik Farkındalık Becerilerinin Okuma Sürecindeki Rolünün Gelişimsel Bakış Açısıyla İncelenmesi: İşiten ve İşitme Engelli Okuyuculardan Bulgular. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(2), 339-367.
- Kazanoğlu, D., Doğan, M., & Ünal Logacev, Ö. (2020). Türkçe fonolojik farkındalık testi: Geliştirilmesi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*.
- Kuo, L. J., & Anderson, R. C. (2006). Morphological awareness and learning to read: A cross-language perspective. *Educational psychologist*, 41(3), 161-180.
- Kirby, J. R., Deacon, S. H., Bowers, P. N., Izenberg, L., Wade-Woolley, L., & Parrila, R. (2012). Children's morphological awareness and reading ability. *Reading and writing*, 25, 389-410.
- Kuo, L. J., & Anderson, R. C. (2006). Morphological awareness and learning to read: A cross-language perspective. *Educational psychologist*, 41(3), 161-180.
- Kuzucu Öрге, S., Babür, N., Borkan, B., Haznedar, B. (2021). İlkokul İkinci Sınıfta Zayıf ve İyi Okuyucuların Okuma Akıcılığını Yordayan Dilbilimsel ve Bilişsel Beceriler. *Bogazici University Journal of Education*, 38(2), 27-56. <https://doi.org/10.52597/buje.1008426>.
- Lane, H. B., & Pullen, P. C. (2004). Phonological awareness assessment and instruction: A sound beginning. Allyn & Bacon.
- Leow, R. P. (1997). Attention, awareness, and foreign language behavior. *Language Learning*, 47, 467–505.
- Lourenço, M., & Andrade, A. I. (2014). Promoting phonological awareness in pre-primary education: Possibilities of the 'awakening to languages' approach. *Language Awareness*, 23(4), 304-318.
- Moula, P., & Goodman M. (2009). *Nursing Research*. (pp. 111-149, 247-261). London: SAGE Publication Ltd.

- Muter, V., Hulme, C., Snowling, M. J., & Stevenson, J. (2004). Phonemes, rimes, vocabulary, and grammatical skills as foundations of early reading development: evidence from a longitudinal study. *Developmental psychology*, 40(5), 665.
- Nation, K., & Snowling, M. J. (2004). Beyond phonological skills: Broader language skills contribute to the development of reading. *Journal of Research in Reading*, 27(4), 342-356.
- Nagy, W. E. (2007). Metalinguistic awareness and the vocabulary-comprehension connection. In R. M. Joshi & P. G. Aaron (Eds.), *Handbook of orthography and literacy* (pp. 383-402). Erlbaum.
- Newman, M. and Gough, D. (2020). Systematic reviews in educational research: methodology, perspectives and application. In O. Zawacki-Richter, M. Kerres,
- Noonan, B. and Randy, D. (2005). Peer and self-assessment in high schools. *Practical Assessment Research and Evaluation*, 10(17), 1-8.
- Özkul Türkeli, S. (2022). İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Fonolojik Farkındalık Düzeyleri ile Akıcı Okuma Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Parpucu, N. (2016). Seslerin renkli dünyası programının okul öncesi çocukların fonolojik farkındalık becerileri üzerindeki etkisi (Master's thesis, Anadolu University (Turkey)).
- Polit, D. F., & Beck, C. T. (2009). International gender bias in nursing research, 2005–2006: A quantitative content analysis. *International journal of nursing studies*, 46(8), 1102-1110.
- Pullen, P. C., & Justice, L. M. (2003). Enhancing phonological awareness, print awareness, and oral language skills in preschool children. *Intervention in school and clinic*, 39(2), 87-98.
- S. Bedenlier, M. Bond, K. and Buntins (Eds.), *Systematic reviews in educational research: Methodology, perspectives and application* (pp. 3-22). Wiesbaden: Springer VS.
- Sayar, F., & Turan, F. (2012). Okuma gelişiminde üst dil farkındalığı, sesbilgisel süreçler ve bellek süreçlerinin etkisi: Kısa süreli bellek ve çalışma belleği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 13(02), 49-67.
- Semel, E., & Rosner, S. (2011). *The Neuropsychology of Reading Disorders: A Handbook for Clinicians*. Springer.
- Sönmez, E., Haznedar, B., & Babür, N. (2017). Fonolojik farkındalık ve sözcük bilgisinin yazma becerisi üzerindeki etkisi. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 85-91.
- Varışoğlu, B., ve Şahin, L. (2021). Ses-Anlam-Duygu İlişisini Kavramada Fonolojik Farkındalığın Rolü: Bir Durum Çalışması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(26), 313-330.
- Venkatagiri, H. S., & Levis, J. M. (2007). Phonological awareness and speech comprehensibility: An exploratory study. *Language awareness*, 16(4), 263-277.
- Wolter, J. A., & Green, L. (2013). Morphological awareness intervention in school-age children with language and literacy deficits: A case study. *Topics in Language Disorders*, 33(1), 27-41.
- Zheng, Y. (2014). The fluctuating development of cross-linguistic semantic awareness: A longitudinal multiple-case study. *Language awareness*, 23(4), 369-388.

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN EDEBİYATA YÖNELİK TUTUMLARI VE OKUMA KÜLTÜRÜNE YÖNELİK BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

Türkçe Öğretmenliği Doktora Programı Öğrencisi Coşkan Tugay GÖKSU

Dokuz Eylül Üniversitesi, coskantugaygoksu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003 4092-7188

Doç. Dr. İbrahim Seçkin AYDIN

Dokuz Eylül Üniversitesi, seckin.aydin@deu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0610-863X

ÖZET

Bu araştırmada sistematik derleme yöntemi kullanılarak lise öğrencilerinin edebiyat kavramına yönelik tutumları ve okuma kültürüne yönelik bakış açıları ile ilgili çalışmaların değerlendirilmesi ve söz konusu tutum ve bakış açılarının varsa ilişkilerine yönelik çıkarımlarda bulunulması amaçlanmıştır. Araştırma için seçilen çalışmalar, sistematik inceleme yöntemine bağlı olarak belirli kriterler aracılığıyla belirlenmiştir. Araştırmada 724 çalışmaya ulaşılmıştır. Sistematik derleme çalışması kriterlerine bağlı olarak bu sayı 39'a düşürülmüştür. Araştırmanın sonucunda lise öğrencilerinin edebiyat kavramına yönelik tutumlarının okuma kültürüne yönelik bakış açılarıyla benzer doğrultuda olduğu görülmüştür. Bu bağlamda edebiyata yönelik olumlu tutumun okuma kültürüne yönelik bakış açısını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: edebiyata yönelik tutum, okuma kültürü, okuma kültürüne yönelik bakış açısı, ortaöğretim.

1. EDEBİYAT KAVRAMI VE TUTUMLAR

Edebiyat; malzemesi dil, kaynağı yaşantılar ve hayal gücü olan bir yaratıcılık (Macit ve Soydan, 2004: 8) olmasının yanında tüm sosyal bilimler alanına katkıda bulunan bir güzel sanatlar alanıdır. Her kavramın ya da disiplinin özünde bir başka kavramın ya da olgunun yattığı kabul edildiğinde, edebiyat için söz konusu güzel sanatlar alanı için dil sanatı (Pospelov, 1995: 83) çıkarımında bulunulması yerinde olacaktır.

Edebiyatın genel tanımı bir imkânsızlık barındırır da (Moran, 1998: 246) dille yapılan bir sanat olarak edebiyat, Tanpınar'a göre, insanı dilde bulmaya çalışır (Tanpınar, 2015: 355). Wellek ve Warren'e göre (1983: 20), edebiyat hakikati verme uğraşındadır. Söz konusu hakikatin insanın kişisel tarihiyle ilintili olduğu kabul edilebilir. Günay (2001: 33) ise edebiyatın bir parçası olan metni, belirli bir bildirişim bağlamında, bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünü olarak tanımlarken Eco' da (2017: 72) metin bir kimlik kazanır ve kendi okurunu üreten bir nesne konumuna gelir. Edebiyat-birey-metin üçgeninin içine girildiğinde her üç kavram için de farklı tutumların ve eğilimlerin olduğu kabul edilebilir. Edebiyat, birey ve metin üçgeninin toplamı ise bütüncül

anlamda hem bireysel tarihe hem de toplum tarihine katkı sağlayan yapıdadır çıkarımında bulunmak yerinde olacaktır.

Kağıtçıbaşı'na (2014) göre, bir tutum doğrudan ölçülemez; ancak dolaylı olarak davranış yoluyla ölçülebilir. Bu ölçümün yapılabilmesi ise edebiyatın bir sanat olmasının yanı sıra bir sosyal bilim alanı olduğuna da işarettir. Tutumlar, bireylere atfedilen ve bireylerin psikolojik objelerle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını oluşturan bir eğilimdir (Smith, 1968; Aktaran Kağıtçıbaşı, 2014). İnceoğlu da (2004: 151) tutumların ölçülebilirliği konusunda Kağıtçıbaşı (2014)'ü destekleyen bir görüş ortaya koyarak tutumların varlıkları ve boyutları etkiledikleri davranışlar gözlemlenerek anlaşılabilirdiğini belirtmektedir.

Kağıtçıbaşı'na (2014: 132) göre, kimi görece zayıf tutumlarda davranışsal eğilim az olabilir. Üç boyuttan biri olan davranış boyutunun az olması ya da hiç olmaması söz konusu kavrama yönelik bir tutumun olmadığı anlamına gelmez. Kağıtçıbaşı'na (2014: 132) göre, tutumla davranış arasındaki zamansal mesafenin uzunluğu tutum-davranış tutarlığı ilişkisinde olumsuz yönde gelişmeye neden olabilmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın yaşamı dikkate alındığında, geliştirilen tutumun ardından geçen yaşantıların söz konusu olumlu ya da olumsuz tutumun davranışa dönmesine etkisi azalacaktır.

2. OKUMA KÜLTÜRÜ

Okuma; seslerin, sayıların, hecelerinin, sözcüklerin, tümcelerin, çeşitli imlerin veya görsel unsurların kişisel anlam süzgecinden geçirilip yorumlanması süreci olarak tanımlanabilir. Sever'e (2004: 12-13) göre okuma; bir iletişim, algılama, öğrenme bilişsel-duyuşsal-psikomotor boyutlu bir gelişim sürecidir. Güneş'e (2009: 3) göre anlam oluşturulan aktif bir süreç, Tazebay'a (1995: 3) göre iletiyi alıp kavramak Özbay'a (2007: 4) göre görsel olarak algılanan işaret ve sembollerin zihin tarafından değerlendirilip anlamlandırma süreci olarak okuma kavramının tanımı yapılmaktadır.

Okuma alışkanlığı ve sonrasında okuma kültürüne dönüşecek bu sürecin ilk aşaması dinlemedir. Sever'e (2008a: 28) göre bu süreç; dinleme becerisi, okuma-yazma becerisi, okuma alışkanlığı, eleştirel okuma becerisi ve evrensel okuryazarlık şeklinde aşamalı bir şekilde sıralanmaktadır.

Yazılı kültür ürünlerinden ve bilişim teknolojisinin olanaklarından etkilice ve amaca uygun biçimde yararlanma becerisi (Sever, İnce-Samur, Doğan, Çıldır ve Bulut, 2013: 80) olarak tanımlanan okuma kültürü, okuma eylemi için en üst basamak olarak görülmektedir. Toplumda bir yaşama biçimi olarak tanımlanan okuma kültürünün (Türkel, Özdemir ve Akbulut, 2017: 468) toplumsal gelişim bağlamında hayatın hemen her alanına yayılması, okul ya da boş zamanla sınırlandırılmamasının önemli olduğu düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin edebiyata yönelik tutumları ve okuma kültürüne yönelik bakış açılarının incelenmesi başlığı altında sistematik derleme çalışması yapılmıştır. Sistematik derleme yöntemi, aynı konuya ilişkin araştırma sonuçlarının özetlenip sentezlenmesine dayalı bir araştırma yöntemi (Gökdemir ve Dolgun, 2020) olarak tanımlanmaktadır. Eğitim araştırmalarında sıkça tercih edilen (Bearman vd., 2012) söz konusu yöntemde araştırma ölçütleri araştırmacı tarafından belirlenir. Belirlenen ölçütler doğrultusunda ulaşılan sonuçlar konuyla olan ilişkisi bağlamında araştırmacı tarafından sistematik değerlendirmeye eklenir ya da değerlendirmeden çıkarılır. Moula ve Goodman' a (2009) göre söz konusu yöntemin tercih nedeni nesnel bir yapıda olması ve olası hata durumlarının en aza indirgenmiş olmasıdır.

Newman ve Gough'a (2020) göre eğitim araştırmaları çerçevesinde sistematik inceleme süreci dokuz boyuttan oluşur. Bu boyutlar şöyle sıralanabilir: Araştırma sorusunun belirlenmesi, kavramsal çerçevenin oluşturulması, seçim kriterlerinin belirlenmesi, arama stratejisinin geliştirilmesi, seçim kriterleri yoluyla ulaşılan çalışmaların seçilmesi, kodlama çalışmaları, çalışmaların kalitesinin değerlendirilmesi, araştırma sorusunu cevaplamak için bireysel çalışmaların sentez sonuçlarının incelenmesi ve bulguların raporlanması.

Araştırma kapsamında ulaşılan çalışmaların kalitesinin değerlendirilmesinde Polit ve Beck (2009) tarafından belirlenmiş ölçütler temel alınmıştır. Söz konusu ölçütler şu şekildedir:

1. Araştırmanın amacı ve soruları uygun bir şekilde sunuldu mu?
2. Araştırma sorularına uygun cevaplar verildi mi?
3. Araştırmada kullanılan kavramlar açıkça tanımlı mı?
4. Örneklemin özellikleri yeterince açıklanmış mı?
5. Örnek sayısı yeterli mi?
6. Kullanılan materyal ve yöntem araştırmanın konusuna uygun mu?
7. Araştırmada kullanılan ekipmanlar geçerli ve güvenilir mi?
8. Bulgular açık ve güvenilir şekilde düzenlenmiş mi?
9. Tüm önemli sonuçlar tartışıldı mı?
10. Tartışma ve bulgular birbiriyle uyumlu mu?
11. Sonuçlar özet olarak sunuluyor mu?
12. Sınırlamalar açıklandı mı?

4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI VE VERİLERİN ANALİZİ SÜRECİ

Bu çalışmanın temel problem tümcesi “Lise öğrencilerinin edebiyata yönelik tutumları, okuma kültürüne yönelik bakış açıları ile bu tutumlar ve bakış açılarının çeşitli değişkenler açısından birbiriyle ilişkisi nasıldır?” olarak belirlenmiştir. Problem cümlesinin belirlenmesinin ardından literatür taraması yapılmış ve bu tarama sonucunda 724 çalışmaya ulaşılmıştır. Söz konusu sonuçlar uzman görüşleri ışığında şu şekilde sınırlandırılmıştır:

- Çalışmalar, lise öğrencileri ve ortaokul öğrencileri ile sınırlandırılmalıdır,
- Çalışmalarda okuma kültürü, edebiyat kavramı içerisinde olmalıdır,
- Çalışmaların tam metnine ulaşılabilmelidir.

Tr Dizin, ULAKBİM, YÖK Tez Merkezi, Google Akademik ve Dergipark elektronik veri tabanlarında “edebiyata yönelik tutum, okuma kültürüne yönelik bakış açısı, edebiyata yönelik tutum ve okuma kültürü ilişkisi, okuma kültürü” anahtar kelimeleri ile araştırma taraması yapılmıştır. Söz konusu taramada başlıklar ve özetler bağımsız incelenmiştir. Sınırlıkları karşılayan 39 çalışma sistematik derleme çalışmasına dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların içerik analizi yapılmış ve analiz sonuçları çeşitli faktörler bağlamında incelenmiştir. Bulgular, nitelik bağlamda yorumlanmıştır.

5. BULGULAR

Çizelge 1. Okuma Kültürü

Çalışmanın Adı	Yılı	Yazarı	Çalışma İçeriği	Kalite Değerlendirme Puanı
19. Yüzyıl Türk Romanında Okuma Kültürü	2024	Özge AKSOY SERDAROĞLU	İlgili doktora tezinde okuma kültürü tarihsel bağlamda değerlendirilmiştir.	10
Okuma Kültürü Üzerine Bir Araştırma	2006	Mustafa AYYILDIZ, Ümit BOZKURT, Suna CANLI	Türkçe Öğretmenliği lisans öğrencilerinin güncel edebiyata ve okuma eylemine yönelik tutumları değerlendirilmiştir.	6
Okuma Kültürü Edinme Sürecinde Hangi Kitaplardan Yararlanılmalıdır?	2018	A. Özgül İNCE SAMUR	Araştırmamada, 0-14 yaş süreci; okulöncesi dönem: 0-2 yaş, 2-4 yaş, 4-6 yaş, ilkokul dönemi: 6-8 yaş, 8-10 yaş ve ortaokul dönemi: 10-12 yaş ve 12-14 yaş olmak üzere yedi aşamada ele alınmıştır.	11
Türkiye'deki ve Dünyadaki Çalışmaların Tanıklığında "Okuma Kültürü"	2014	Özgül İNCE SAMUR	Söz konusu araştırmada okuma kültürü ve okuma eğilimi üzerine ulusal ve uluslararası düzeyde tarama çalışması yapılmış ve 2014 yılına kadarki çalışmalar derlenmiştir.	10
Okuma Kültürü Edinme Sürecini Etkileyen Temel Değişkenlerin İncelenmesi	2014	Serhat Adem Korkuyu	Söz konusu yüksek lisans tezinde okuma kültürünü etkileyen çevresel faktörler üzerine betimsel bir araştırma gerçekleştirilmiştir.	8
"Okuma Kültürü" Edinme Sürecinde Türkçe Öğretmenlerinin Etkisi (Muğla İli Örneği)	2019	Saadet ÜNLÜ	İlgili araştırmada öğretmenlerin okuma tercihleri ve bu tercihleri doğrultusunda öğrencilere okuma kültürü edindirmeleri ele alınmıştır.	12
Ortaokul Öğrencilerinin Okuma Güdülenmeleri ile Ebeveynlerinin Eğitim Düzeyi ve Okuma Kültürü Görünümleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme	2021	Ayşe TELLİ	İlgili çalışmada ortaokul öğrencilerinin okuma eğilimleri üzerine araştırma yapılmış ve öğrencilerin okuma eğilimlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.	12
Okuma Kültürünün Edindirilmesinde Okulun Rolü	2021	Mehmet SOYUÇOK	Söz konusu tez çalışmasında etnografik durum çalışması yöntemi tercih edilmiş ve okulun mekânsal ve içeriksel anlamda okuma kültürüne etkisi değerlendirilmiştir.	8

Okuma Kültürü Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	2017	Ali TÜRKEL, Eylem Ezgi ÖZDEMİR, Serdar AKBULUT	Söz konusu çalışmada okuma kültürü ölçeği geliştirilmiştir.	12
Dijital Çağda Okuma Kültürü Görünümleri: Youtube Kitap Kanalları Üzerine Bir İnceleme	2022	Merve ERCAN	Çalışma sonucunda öğrencilerin ilgili kanallar sayesinde okuma eğiliminde oldukları belirlenmiştir.	11
Ailede Okuma Kültürü Yeterliliği ve Bilişsel Duygu Düzenleme Becerileri Arasındaki İlişkinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi	2022	Gülcan UYAR	Nicel araştırma yöntemlerinden anket kullanılarak hazırlanan ilgili yüksek lisans tezinde birçok değişken açısından okuma kültürü bilişsel ve duyuşsal bağlamda değerlendirilmiştir.	10
Okuma Kültürünün Geliştirilmesinde Novella Türünün Kullanımı	2023	Hamza Can KILIÇ	Araştırmada novella türü ile ergenlik dönemi arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiştir.	12
Öğrencilerin Okuma Kültürü Düzeyleri ile Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerileri Arasındaki İlişki	2023	Fatma DÜZENLİ GÜR	Çeşitli ölçeklerle elde edilen verilerin sonucunda okuma kültürü düzeyi ile okuduğunu anlama ve yazılı anlatım becerileri arasında olumlu bir ilişki olduğu belirlenmiştir.	12
Okuma Kültürü Bağlamında Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Okuma Etkinliklerinin İncelenmesi	2023	Berna KAYA	İlgili yüksek lisans tezi; 5,6,7 ve 8. sınıf düzeyindeki Türkçe ders kitapları üzerinden hazırlanmıştır.	12

Araştırmaya dahil edilen 39 çalışmanın içerik analizi yapılarak belirlenen çalışmalar doğrultusunda söz konusu araştırmada; okuma kültürü, edebiyata yönelik tutum, edebiyata yönelik tutumun okuma kültürüne yönelik bakış açısına etkisi, edebiyat kavramı ve okuma kültürü ilişkisi incelenmiştir. Sistemik inceleme çalışması kapsamında edebiyata, metinlere, okuma kültürünün edebiyat ve metinlerle ilgisine yönelik öğretmen görüşleri, metin değerlendirmeleri, okuma kültürü ve edebiyata yönelik tutumları içeren çalışmalar analiz edilmiş ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmaya dahil edilen 39 çalışma çizelgeler hâlinde sunulmuştur. Çizelgeler, öğrencilerin edebiyata yönelik tutumları bağlamında okuma kültürüne yönelik bakış açılarının ilişkisi dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Çizelge 1 incelendiğinde, çalışmaların okuma kültürü ağırlıklı olduğu görülmektedir. İnce Samur (2018) tarafından yapılan araştırmada okuma kültürünün gelişimi için bireylerin yaş aralıklarına göre okumaları gereken kitap önerilerinde bulunulmuştur. Söz konusu çalışma ışığında yapılacak okuma eylemlerinin bireylerin okuma kültürünü geliştireceği ve bu doğrultuda edebiyata yönelik olumlu bir tutum geliştirmede yardımcı olacağı düşünülmektedir. Körkuyu (2014) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde ise okuma kültürü çevresel faktörler bağlamında değerlendirilmiştir. Ünlü (2019) tarafından hazırlanan çalışma, okuma kültürünün öğrencilere aktarılmasında önemli bir role sahip olan öğretmenlerin okuma eğilimleri ve kültürlerine üzerine eğilmektedir. Söz konusu araştırmanın edebiyata yönelik olumlu tutumun geliştirilmesi açısından değerli olduğu görülmektedir. Öğretmenler ve okul, toplumun temel taşlarından biridir. Bu doğrultuda, okuma kültürü yüksek öğretmenlerin öğrencilerin edebiyata ve okuma kültürüne yönelik tutumlarında olumlu rol alması beklentisi yüksektir. Telli (2021) tarafından yapılan araştırma, Ünlü (2019) tarafından yapılan araştırmanın aile boyutuna yöneliktir. Ailenin toplumun en temel ögesi olduğu düşünüldüğünde araştırma, literatürde değerli bir konuma sahip olacaktır. Türkel, Özdemir ve Akbulut (2017) tarafından hazırlanan “Okuma Kültürü Ölçeği” çalışmanın konusu olan inceleme için temel niteliğindedir. Ercan (2022) tarafından hazırlanan çalışmada okumanın güncel bir alanı olan dijital okuma üzerine eğilinmiştir. Küreselleşen dünyada dijital okuryazarlığın önemi tartışılmaz bir yapıdadır. Dijital okuma araçlarının geliştirilmesinin, okuma kültürüne ve edebiyata yönelik tutuma olumlu yönde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kılıç (2023) tarafından söz konusu çalışmanın, ergenlik dönemi olarak kabul edilebilecek lise öğrencilerinin edebiyata yönelik tutumları ile okuma kültürü ilişkilendirilmesinde önemli bir yer tutacağı düşünülmektedir. Kaya (2023) tarafından hazırlanan çalışmada 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinleri üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Edebiyata yönelik tutumun gelişmesinde Türkçe dersinin önemli bir yer tuttuğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, ilgili ders kitabının metinlerinin değeri oldukça artmaktadır. Çalışma sonucunda elde edilen veriler, metinlerin yetersiz ve ilgi çekici olmadığı yönündedir.

Çizelge 1'e dahil edilen 14 makale kalite değerlendirme puanı olarak 168 puanın 146'sını toplayabilmiştir. Bu bağlamda ilgili makalelerin, çalışmaya katkısının yüksek olduğu görülmektedir. Lise öğrencilerinin edebiyata yönelik tutumları ve okuma kültürüne yönelik bakış açılarının incelenmesi açısından ilgili tez ve makale çalışmalarının çalışmaya faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çizelge 2. Edebiyata, Türk Dili ve Edebiyatı Dersine, Okumaya Yönelik Tutum.

Çalışmanın Adı	Yılı	Yazarı	Çalışma İçeriği	Kalite Değerlendirme Puanı
Lise Öğrencilerinin Okumaya Yönelik Tutumları (Diyarbakır İli Örneği)	2015	Mehmet Akif ÇEÇEN, Ercan DENİZ	Araştırma sonucunda ortaöğretim öğrencilerinin okumaya yönelik tutumları orta düzeyde olarak belirlenmiştir.	12
Ortaöğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Edebiyatı Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi	2018	Ali ARSLAN, Gül Sevinç ŞİMŞEK	Çalışmada Türk Dili ve Edebiyatı dersine yönelik öğrencilerin tutumlarını ölçme amaçlı bir tutum ölçeği hazırlanmıştır.	10
Türk Edebiyatı Dersine Katılma Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi	2016	Remzi CAN	Çalışmada Türk edebiyatı dersine katılım merkezli tutum ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır.	9
Türk Edebiyatı Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi	2014	Remzi CAN	Çalışmada Türk edebiyatı dersi merkezli tutum ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır.	10
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Web 2.0 Araçlarının Öğrencilerin Derse Yönelik Tutumlarına ve Motivasyonel Stratejilerine Etkisi	2023	Pınar KAMAR, Murat İNCE	Araştırmada amaç olarak Türk dili ve edebiyatı öğretiminde Web 2.0 araçlarının öğrencilerin derse yönelik tutumlarına ve motivasyonel stratejilerine etkisi belirlenmiştir.	12
Ortaöğretim Öğrencilerinin Türk Edebiyatı Dersine Yönelik Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme	2013	Cem ERDEM	Ortaöğretim öğrencilerinin Türk edebiyatı dersine yönelik tutumlarında okul türü, sınıf düzeyi ve cinsiyet faktörüne ilişkin anlamlı farklılıklar bulunmuştur.	9
Türkçe Öğretmenlerinin Öğrencileri Motive Etme Düzeyleri ile İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Dersine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki	2013	Duygu UÇGUN	Araştırma, Türkçe öğretmenlerinin öğrencileri motive etmelerini ve öğrencilerin Türkçe dersine yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla tarama modelinde yapılmıştır.	10

Yaratıcı Yazma Teknikleri ile Öyküleyici Metin Oluşturmanın Türk Dili ve Edebiyatı Dersine Yönelik Tutum, Yazma Becerisi ve Akademik Başarı Üzerindeki Etkisi	2021	Fatih VEYİS	Bu çalışmanın amacı yaratıcı yazma teknikleri ile öyküleyici metin oluşturmanın 10. sınıf öğrencilerinin yazma becerisi, Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik tutum ve akademik başarı üzerindeki etkisini incelemek olarak belirtilmiştir.	12
Öğretmen Adaylarının Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Edebiyatı Dersine İlişkin Görüşleri, Çocuk Edebiyatına Yönelik Tutumları ve Tutumlarına Etki Eden Faktörler	2023	Ayşenur İYİSON, Hatice FIRAT	Araştırmanın sonucunda; öğretmen adaylarının çocuk edebiyatına yönelik olumlu tutuma sahip oldukları, çocuk edebiyatına yönelik farkındalık düzeylerinin düşük olduğu ancak çocuk edebiyatına yüksek düzeyde değer verdikleri ve çocuk edebiyatını yüksek düzeyde kabullendikleri tespit edildiği belirtilmiştir.	12
Çocuk Edebiyatına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	2020	Seda KARAGÜL	Çalışmada çocuk edebiyatına yönelik tutumu belirleme amaçlı ölçek geliştirme amaçlanmıştır.	9
Türkçe ile Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi	2022	Özkan CİĞA	Çalışmanın sonucunda öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının büyük ölçüde katılıyorum düzeyinde olduğunun olduğu belirtilmiştir.	9
8. Sınıf Öğrencilerinin Okuma Tutumları Üzerine Bir Araştırma (MEB Tarafından Ortaokul Öğrencilerine Önerilen 100 Temel Eser Örneğinde)	2013	Özge KARAKAŞ	Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda eserlerin hepsinin okunmadığı, okumada belli eserler üzerinde yoğunlaşma olduğunun tespit edildiği ifade edilmiştir.	10
Okuma Tutumlarının Bibliyoterapi Aracılığıyla İyileştirilmesinde Kullanılabilecek Kaynak Eser İncelemesi	2022	Şeyma BÜYÜKSAKALLI	İnceleme sonucunda, tüm kitapları karşılaştırabilmek adına ortak tablo oluşturulmuş; kitapların taşıdığı yüzde ve frekans değerleri, oluşturulan tabloda gösterilmiştir.	12
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Yeterlilik Alguları ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma	2012	Cem ERDEM	Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının mesleğe ilgi duydukları, öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının olumlu yönde yüksek olduğu belirlenmiş bununla birlikte özel alan bilgisi ve meslek bilgisi konularında kendilerini yetersiz hissettiklerinin tespit edildiği belirtilmiştir.	8
Anne Babaların Çocuk Edebiyatına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi	2023	Ahmet İhsan KAYA, Naime ÇEVİK GÜNEŞ	Bu çalışmada anne-babaların çocuk edebiyatına yönelik tutumlarının belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından incelenmesini amaçlanmıştır.	10

Öğretmen Adaylarına Yönelik Okuma Tutum Ölçeği Geliştirme	2015	Tülay SARAR KUZU, Türkan DOĞAN	Bu çalışmada, öğretmen adaylarının okumaya karşı tutumlarını belirlemeyi amaçlayan geçerlilik ve güvenilirliği sağlanmış bir okuma tutum ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır.	10
Lise Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Dersine Yönelik Tutum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	2018	Cahit SUNAY	İlgili yüksek lisans tez çalışmasında lise öğrencilerinin Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik tutumları ile okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkiler ele alınmıştır.	12
Lise Öğrencilerinin Okumaya İlişkin Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi	2019	Alper AYTAÇ, Necip KAYGISIZ	Bu araştırmada lise öğrencilerinin okumaya ilişkin tutumlarını çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.	12
Ortaöğretim Öğrencileri ve Öğretmenlerinin Türk Edebiyatı Dersine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi	2012	Burcu Aysel KARADAĞ	Araştırma sonucunda öğrencilerin Türk edebiyatı dersine yönelik olumlu tutum geliştirmelerindeki temel etkenin öğretmenler olduğu belirlenmiştir.	9
Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Edebiyatına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi	2022	Nafiye Bilge KOÇAK TÜMER, Ebru Hasibe TANJU ASLIŞEN	Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin çocuk edebiyatına yönelik tutumlarına ilişkin ölçek puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur.	8
Türkçe ve İngilizce Derslerine Yönelik Tutumun Akademik Başarıya Etkisi	2013	Semih KAZAZOĞLU,	Araştırmada elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.	10
Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Okumaya Yönelik Tutumları ile Yazılı Anlatım Ders Başarısı Arasındaki İlişki	2018	Nevin AKKAYA, Cenan İŞÇİ	Yapılan analizler sonucunda eğitim fakültesi öğrencilerinin okumaya yönelik tutum düzeyinin ölçek genelinde % 5,1 oranında düşük, % 56,8 oranında orta ve % 38,1 oranında yüksek olduğu görülmüştür.	9
Ortaöğretim Öğrencilerinin Ekran Okumaya Yönelik Tutumları	2016	Sedat MADEN, Aslı MADEN	Araştırma sonunda, ortaöğretim öğrencilerinin genel olarak ekran okumaya yönelik orta düzeyde ($X=2,85$) tutuma sahip olduğu belirlenmiştir.	12
Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Okumaya Yönelik Tutuma Etkisi	2014	Nurcan DALBOY	İlgili yüksek lisans tezinde deneysel desen tercih edilmiştir. Araştırma bulguları, çocuk edebiyatı eserlerinin olumlu okuma tutumu kazandırmada etkili olduğunu göstermektedir.	12

On Birinci Sınıf Öğrencilerinin Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatına Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi	2016	Ayşegül ÇINAR	Genel olarak Türk edebiyatı dersine ilgisi olan öğrencilerin Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı konusuna yönelik tutumları yüksek olarak tespit edilmiştir.	8
--	------	---------------	---	---

Çizelge 2 incelendiğinde, çalışmaların edebiyat, Türk edebiyatı, Türk dili ve edebiyatı ile söz konusu ders ve kavramlara ilişkin tutumların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Söz konusu incelemeye alınan araştırma konusunun temelini okuma kültürü ve edebiyat kavramı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Çizelge 2'ye alınan çalışmalar, incelemenin temelinden birine işaret etmektedir. Çizelge 2'deki tez ve makaleler genel değerlendirmeye alındığında, çalışmaların edebiyat kavramından daha çok Türk dili ve edebiyatı dersi ya da eski program adıyla Türk edebiyatı dersine yönelik olduğu görülmektedir. Edebiyat kavramı ve lise edebiyat dersinin birbirinden ayrı düşünülmesi oldukça zordur. Ancak alanyazındaki çalışmaların kavramdan ziyade ders eksenli olması bir eksik olarak görülmektedir. Çeçen ve Deniz (2015) tarafından yapılan araştırmada lise öğrencilerinin okumaya yönelik tutumları ölçülmüş ve bu ölçüm sonucunda olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmanın konusuyla birçok anlamda benzerlik gösteren çalışmada olumlu tutum sonucuna ulaşılmış olması değerlidir. Arslan ve Sevinç (2018), Can (2014, 2016) tarafından geliştirilen Türk dili ve edebiyatı ile Türk edebiyatı derslerine yönelik tutum ölçekleri; alanyazının bu bağlamda geliştirilmesi açısından önemli görülmektedir. Kamar ve İnce (2023) tarafından yapılan araştırma Ercan (2022) tarafından yapılan araştırma ile örtüşmektedir. Bu çalışmalar, Web 2.0 ve dijital okuma alanları, edebiyat kavramının geleneksel ve güncel bağlarına yönelik bir durum tespit çalışmaları olarak göze çarpmaktadır. Gelişimin kaçınılmazlığı dikkate alındığında söz konusu çalışmaların uzun vadede edebiyat kavramına yönelik tutum çalışmalarında birer kaynak niteliğine bürünecektir. Erdem (2013) tarafından yapılan tutum tespit çalışmasının alanyazın bağlamında değerli olduğu düşünülmektedir. Ancak kullanılan ölçeğin güvenilirlik katsayısının benzerleriyle kıyasta düşük olması çalışmanın eksi yönü olarak öne çıkmaktadır. Uçgun (2013) tarafından yapılan araştırma, Kılıç (2023) ve Kaya (2023) tarafından yapılan araştırmaların bir başka boyutu niteliğindedir. Birkaç yıl sonra lise öğrencisi olarak bireylerin Türkçe dersine yönelik tutumlarının, edebiyat kavramına yönelik tutumlarının oluşmasında önemli bir yer tutacağı düşünülmektedir. İyison, Fırat (2023), Karagül (2020) tarafından yapılan araştırmalar; Türkiye'deki tarihi eskilere dayanmayan çocuk edebiyatı sorunsalı üzerinedir. Eğitimin çocuk yaşlarda başladığı gerçeğinden yola çıkıldığında söz konusu çalışma bulgularının önemli olduğu düşünülmektedir. Ciğa (2022) tarafından yapılan araştırma, birbirinin devamı kabul edilebilecek derslerin öğretimini üstlenen öğretmenlerin okumaya yönelik tutumlarını tespit etme açısından değerlidir. Büyüksakallı (2022) tarafından hazırlanan tez çalışması, çizelgeye dahil edilen çalışmalar arasında psikolojik boyutunun yoğun olması ve alanyazındaki nadirliği açısından önem arz etmektedir. Bireyler, okuma eyleminde bilgi edindikleri gibi kendi içsel serüvenlerine de katkı sağlarlar. Bu bağlamda kitapların ve okuma eyleminin iyileştirici bir güç olarak bilimsel düzlemde ele alınmasının önemli olduğuna inanılmaktadır. Kaya ve Çevik Güneş (2023) tarafından hazırlanan çalışma, teknoloji ve güncel değişimlerin aile yaşantısındaki edebiyat ve özel anlamda çocuk edebiyatına fener tutmaktadır. Edebiyata yönelik tutumlara yönelik yapılacak çalışmaların çocuk edebiyatından başlaması gerektiği düşünüldüğünde ilgili çalışmanın önemli bir kaynak niteliğinde olacağı öngörülmektedir. Okul, tarihten bu yana tartışılacak bir yapıdadır. Bu bağlamda Sunay'ın (2018) çalışması okul kavramından yola çıkarak edebiyat dersine olan eğilimi incelemektedir. Aytaç ve Kaygısız'ın (2019)' çalışmaları lise öğrencilerinin okumaya yönelik tutumları üzerinedir.

Söz konusu çalışma çıktılarının, lise öğrencilerinin edebiyat kavramına yönelik tutumlarının tespitinde referans niteliğinde olabileceği düşünülmektedir. Karadağ (2012) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi, edebiyat dersine yönelik olumlu tutumun temelinde Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin olduğu anket yöntemiyle belirlenmiştir. Maden ve

Maden (2016) tarafından yapılan araştırmada ekran okuma eylemi üzerinde durulmuştur. Söz konusu tarih için teknolojik şartlar ve e-kitap gibi uygulamaların yaygınlığı düşünöldüğünde orta seviye tutum sonucuna ulaşılmasının doğal olduğu düşünölmektedir. Dalboy (2014) tarafından çocuk edebiyatı eserleri üzerine yapılan deneysel çalışma, yöntem bakımından önem arz etmektedir.

Genel olarak Çizelge 2 incelendiğinde, çalışmaların tutum ve okuma üzerine olduğu ve söz konusu tutum ve okuma çalışmalarının Türk edebiyatı, Türk dili ve edebiyatı, Türkçe dersleri çerçevesinde hazırlandıkları görölmektedir. Söz konusu derslerin evrensel yazın kavramıyla bağlantısı yadsınamaz. Ancak ders ve kavramın ayrı gerçekler olduğu da dikkate alınmalıdır. İncelemeye alınan ve kalite puanları değerlendirilen söz konusu 25 çalışmanın 300 puan üzerinden 256 puan aldığı görölmüştür. Söz konusu puanın, inceleme bağlamında değerli olduğu düşünölmektedir.

6. TARTIşMA VE SONUÇ

Bu çalışma, lise öğrencilerinin edebiyata yönelik tutumları ve okuma kültürüne yönelik bakış açılarının incelenmesi üzerine sistematik bir derleme amacıyla hazırlanmıştır. Okuma; bir anlam çıkarma biçimi (Bircan ve Tekin, 1989; Kurulgan ve Çekerol, 2008), bir yazının harflerini anlamak (Keskinılıç, 2005) ve okurla yazar arasındaki etkili bir iletişim sonucu ortaya çıkan anlam olarak (Akyol, 2006) tanımlanabilir. Tutum ise insanların önceki yaşantılarında oluşturdukları eğilimleri (Thurstone, 1928), obje ve sembollere olumlu ya da olumsuz tepki gösterme hazırlığı (Sanford, 1961; Akt. Tavşancıl, 2006: 66) ve bir düşünceyi kabul ya da reddetme (Özgüven, 1994) olarak tanımlanabilir. Bu araştırmada, aracı ve ortamı dil olan (Kavcar, 1994: 853) edebiyat ile okuma kültürünü ilişkilendiren alanyazın incelenmiş ve ilgili çalışmalar iki çizelge şeklinde verilmiştir. Çizelgelere toplamda 39 çalışma dâhil edilmiş ve bu çalışmalar belli kriterler doğrultusunda puanlamaya alınmıştır. Söz konusu puanlama sonucunda iki çizelge için de olumlu düşünölmektedir. Çalışmaya göre Türk dili ve edebiyatı dersleri ve öğretmen tutumları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna ek olarak okuma kültürünün oluşmasında Türkçe dersinin, ders kitaplarının ve öğretmenlerinin de etkisinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların edebiyat kavramından öte ders bağlamıyla sınırlanması bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma ile birlikte edebiyat, tutum ve okuma kültürü kavramlarına yönelik detaylı bir alanyazın taraması hazırlandığı düşünölmektedir. İlgili kavramlara dair araştırmaların sistematik inceleme yöntemi ile bilimsel çerçeve içinde toplanmasının bir kaynak niteliğinde olduğu düşünölmektedir.

7. ÖNERİLER

Yapılan inceleme sonucunda araştırmacılara getirilebilecek öneriler şu şekildedir:

1. Araştırmaların ders bağlamından da öte kavram boyutlarıyla yapılması alanyazına zenginlik getirecektir.
2. Edebiyat kavramına yönelik alanyazında herhangi bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu bağlamda edebiyat kavramı üzerine tutum çalışmalarının yapılması önemlidir.
3. Okuma kültürü ile edebiyat kavramının hem öğrenci hem okul dışı bireyler üzerinde ilişkilendirilip araştırılması gerekmektedir.
4. Yapılan araştırmalarda tutum ve bakış açısının ilişkilendirildiği görölmemiştir. Tutum ve bakış açılarının detaylı olarak incelenmesi alanyazın için bir kazanım olacaktır.
5. Karşılaşılan araştırmalarda tür bazlı (öykü, roman, tiyatro, şiir vb.) incelemeler oldukça azdır. Söz konusu kavramların tür bağlamında

değerlendirilmesinin daha detaylı ve gerçekçi sonuçlar elde etmek bağlamında önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, N., & İsci, C. (2018). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Okumaya Yönelik Tutumları ile Yazılı Anlatım Ders Başarısı Arasındaki İlişki. *Uluslararası Türkçe edebiyat kültür eğitim (teke) dergisi*, 7(2), 1161-1171.
- Arslan, A., & Şimşek, G. S. (2018). Ortaöğretim Öğrencileri için Türk Dili ve Edebiyatı Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 109-115.
- Aytaç, A. ve Kaygısız, N. (2019). Lise öğrencilerinin okumaya ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(4), 2240-2255.
- Aytaç, A., & Kaygısız, N. (2019). Lise Öğrencilerinin Okumaya İlişkin Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 8(4), 2240-2255.
- Ayyıldız, M., Bozkurt, Ü., & Canlı, S. (2006). Okuma Kültürü Üzerine Bir Araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 34(169).
- Bearman, M., Smith, C. D., Carbone, A., Slade, S., Baik, C., Hughes-Warrington, M., & Neumann, D. L. (2012). Systematic review methodology in higher education. *Higher Education Research & Development*, 31(5), 625-640.
- Bircan, İ. Ve Tekin, M. (1989). Türkiye’de Okuma Alışkanlığının Azalması Sorunu ve Çözüm Yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 393-410.
- Büyüksakallı, Ş. (2022). Okuma Tutumlarının Bibliyoterapi Aracılığıyla İyileştirilmesinde Kullanılabilecek Kaynak Eser İncelemesi Master's thesis, Erzincan Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.
- Can, R. (2014). Türk Edebiyatı Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences/Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17).
- Can, R. (2016). Türk Edebiyatı Dersine Katılıma Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 325-344.
- Çiğa, Ö. (2022). Türkçe ile Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi (Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Örneği). *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 120-131.
- Çeçen, M., & Deniz, E. (2015). Lise Öğrencilerinin Okumaya Yönelik Tutumları (Diyarbakır ili Örneği). *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 193-212.
- Çınar, A. On Birinci Sınıf Öğrencilerinin Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatına Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Çınar, A. On birinci sınıf öğrencilerinin Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatına yönelik tutumlarının değerlendirilmesi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Dalboy, N. (2014). Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Okumaya Yönelik Tutuma Etkisi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Demirel, Ö. (1999). Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Düzenli, Gür, F. (2024). Öğrencilerin Okuma Kültürü Düzeyleri ile Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerileri Arasındaki İlişki. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.*
- Eco, U. (2017). *Yorum ve Aşırı Yorum*. (Çev. K. Atakay) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ercan, M., & Çıldır, B. (2024). Dijital Çağda Okuma Kültürü Görünümleri: Youtube Kitap Topluluğu (Booktube). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 1-1.

- Erdem, C. (2012). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Yeterlilik Algıları ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 7(4).
- Erdem, C. (2013). Ortaöğretim Öğrencilerinin Türk Edebiyatı Dersine Yönelik Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 381-414.
- Gennadiy N. Pospelov, *Edebiyat Bilimi*, Evrensel Basım Yayın, 1995, İstanbul.
- Gökdemir, F. ve Dolgun, G. (2020). Writing material & method section in qualitative, quantitative, systematic review, meta-analysis, and meta-synthesis studies. *Archives of Health Science and Research*, 7(2), 189-195.
- Günay, D. (2001). *Metin bilgisi*. İstanbul: Papatya Yayınları.
- Güneş, F. (2009). *Hızlı okuma ve anlamı yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- İnceoğlu, M. (2004). *Algı, iletişim*. Ankara: Elips Kitap Kesit Tanıtım Ltd. Şti.
- İyison, A., & Fırat, H. (2023). Öğretmen Adaylarının Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Edebiyatı Dersine İlişkin Görüşleri, Çocuk Edebiyatına Yönelik Tutumları ve Tutumlarına Etki Eden Faktörler. *Asya Studies*, 7(25), 13-36.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar-Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kamar, P., & Murat, I. N. C. E. (2023). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Web 2.0 Araçlarının Öğrencilerin Dersine Yönelik Tutumlarına ve Motivasyonel Stratejilerine Etkisi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 13(2), 263-271.
- Karadağ, B. A. (2012). Ortaöğretim Öğrencileri ve Öğretmenlerinin Türk Edebiyatı Dersine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi: Taşköprü Örneği (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Karadağ, B. A. (2012). Ortaöğretim Öğrencileri ve Öğretmenlerinin Türk Edebiyatı Dersine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi: Taşköprü örneği (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Karagül, S. (2020). Çocuk Edebiyatına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi*, 3(2), 203-226.
- Karahan, B. Ü. (2017). Türkçe Öğretmenliği ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimlerinin Mesleğe Yönelik Tutumları ile İlişkisi. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 4(3), 30-44.
- Karakaş, Ö. (2013). 8. Sınıf Öğrencilerinin Okuma Tutumları Üzerine Bir Araştırma: MEB Tarafından Ortaokul Öğrencilerine Önerilen 100 Temel Eser Örneğinde (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kavcar, C. (1994). "Yeni Türk Edebiyatı Öğretimi" 1. Eğitim Bilimleri Kongresi Kuram Uygulama-Araştırma (Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi 28–30 Nisan 1994) Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay.
- Kaya, A. İ., & Güneş, N. Ç. Anne Babaların Çocuk Edebiyatına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 24-36.
- Kaya, B., & Çıldır, B. (2023). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Okuma Etkinliklerinin Okuma Kültürü Bağlamında İncelenmesi. *International Journal of Language Academy*, 11(4).

- Kazazoğlu, S. (2013). Türkçe ve İngilizce Derslerine Yönelik Tutumun Akademik Başarıya Etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 38(170).
- Kazazoğlu, S. (2013). Türkçe ve İngilizce Derslerine Yönelik Tutumun Akademik Başarıya Etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 38(170).
- Keskinkılıç, K. Ve Keskinkılıç, S. B. (2005). *Türkçenin Temel Becerileri ve Ses Temelli Cümle Yöntemi İle İlk Okuma Yazma Öğretimi*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kılıç, H., C. (2023). *Okuma Kültürünün Geliştirilmesinde Novella Türünün Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Koçak Tümer, N.B., Tanju Aslışen, E.H., (2022). “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Edebiyatına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (31): s. 179-194. Gönderim Tarihi:02.06.2022 Kabul ve Yayın Tarihi: 14.10.2022 29.10.2022 DOI: 10.54600/igdirsosbilder.1125204.
- Körkuyu, S. A. (2014). *Okuma Kültürü Edindirme Sürecini Etkileyen Temel Değişkenlerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kurulgan, M. Ve Çekerol, G. S. (2008). Öğrencilerin Okuma ve Kütüphane Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 237-258.
- Kuzu, S., & Tülay-Doğan, T. (2015). Öğretmen Adaylarına Yönelik Okuma Tutum Ölçeği Geliştirme. *Journal of Turkish Studies*, 10-15.
- Macit, M., Soldan, U. (2004). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Maden, S. (2016). Ortaöğretim Öğrencilerinin Ekran Okumaya Yönelik Tutumları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5(3).
- Maden, S. Ve Maden, A. (2016). Ortaöğretim Öğrencilerinin Ekran Okumaya Yönelik Tutumları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(3), 1305-1319.
- Moran, B. (1998). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Moula, P., & Goodman M. (2009). *Nursing Research*. (pp. 111-149, 247-261). London: SAGE Publication Ltd.
- Newman, M. and Gough, D. (2020). Systematic reviews in educational research: methodology, perspectives and application. In O. Zawacki-Richter, M. Kerres,
- Özbay, M. (2007). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özgüven, E. İ. (1994). *Psikolojik Testler*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Polit, D. F., & Beck, C. T. (2009). International gender bias in nursing research, 2005–2006: A quantitative content analysis. *International journal of nursing studies*, 46(8), 1102-1110.
- R. Wellek-A. Warren (1983). *Edebiyat Biliminin Temelleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Samur İnce, Ö. A. (2016). *Okuma Kültürü Nasıl Kazandırılır*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Samur, A. İ. (2014). Türkiye’deki ve Dünya’daki Çalışmaların Tanıklığında “Okuma Kültürü”. *HAYEF Journal of Education*, 11(2), 157-188.
- Samur, A. Ö. İ. (2018). Okuma Kültürü Edinme Sürecinde Hangi Kitaplardan Nasıl Yararlanılmalıdır? *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(4), 343-363.
- Serdaroğlu Aksoy, Ö. (2024). *19. Yüzyıl Türk Romanında Okuma Kültürü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sever, S. (2004) *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Sever, S., Samur İnce, Ö. A., Doğan, B.N., Çıldır, B., Bulut, S. (2013). İlkokul 4.Sınıf Öğrencilerinin Okuma Kültürü Edinme Düzeyleri ile Kitle İletişim Araçlarını Kullanma Alışkanlıklarının İncelenmesi. 1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Volume: 1, 371-395.
- Soyuçok, M. (2021). Okuma Kültürünün Edindirilmesinde Okulun Rolü (Doctoral dissertation, Bursa Uludag University (Turkey)).
- Sunay, C. (2018). Lise Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği ile Türk Dili Ve Edebiyatı Dersine Yönelik Tutum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Tanpınar, A. H. (2015). Yaşadığım gibi. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Tavşancıl, E. (2006). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tazebay, A. (1995). İlkokul 3. ve 4. sınıf Öğrencilerinin Okuma Becerilerinin Okuduğunu Anlamaya Etkisi. Unpublished Phd Thesis, Hacettepe University, Social Science Institute.
- Telli, A. (2021). Ortaokul Öğrencilerinin Okuma Güdülenmeleri ile Ebeveynlerinin Eğitim Düzeyi ve Okuma Kültürü Görünümleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Thurstone, L. L. (1928). Attitudes can be measured. The American Journal of Sociology, 33(4), 539-554.
- Tumer, B. K., & Aslışen, E. H. T. (2022). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Edebiyatına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (31), 179-194.
- Türkel, A., Özdemir, E. E., & Akbulut, S. (2017). Okuma Kültürü Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Turkish Studies, 12(14), 465-490.
- Uçgun, D. (2013). Türkçe Öğretmenlerinin Öğrencileri Motive Etme Düzeyleri ile İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Dersine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(2), 449-460.
- Uyar, G. (2022). Ailede Okuma Kültürü Yeterliliği ve Bilişsel Duygu Düzenleme Becerileri Arasındaki İlişkinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi.
- Ünlü, S. (2019). Okuma Kültürü Edindirme Sürecine Türkçe Öğretmenlerinin Etkisi (Muğla ili örneği) (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Veyis, F., & Kolıkpınar, N. (2021). Yaratıcı Yazma Teknikleri ile Öyküleyici Metin Oluşturmanın Türk Dili ve Edebiyatı Dersine Yönelik Tutum, Yazma Becerisi ve Akademik Başarı Üzerindeki Etkisi. Asya Studies, 5(18), 43-51.

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM BOYU ÖĞRENME EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Resul ÇOBAN

Fırat Üniversitesi, resulcoban2321@gmail.com-0009-0001-9268-0757

Dr.Öğr.Üyesi Didem YAVUZ SÖYLER

Fırat Üniversitesi, dysoyler@firat.edu.tr-0000-0002-9625-996X

Prof.Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL

Fırat Üniversitesi, oaltingul@firat.edu.tr-0000-0002-2572-7324

ÖZET

Bu araştırmada; Spor Bilimleri Fakültesindeki öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışma ilişkisel tarama yöntemi ile yapılmış nicel bir çalışmadır. Çalışmanın evreni Fırat üniversitesi spor bilimleri fakültesi öğrencilerinden oluşmakta örnekleme ise 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde rastlantısal örnekleme yöntemi ile seçilmiş 222 öğrenciden oluşmaktadır. Bu çalışmada öğrencilerin kişisel bilgilerini belirlemek için araştırmacının hazırladığı kişisel bilgi formu ve Gür Erdoğan ve Arsal'ın geliştirdiği yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinden yararlanılmıştır. Çalışmada betimleyici istatistiklerden yüzde, frekans, minimum, maximum, standart sapma ve aritmetik ortalama kullanılmış olup değişkenler arasındaki farklılaşmayı incelemek içinde ikili gruplarda t-testi çoklu gruplarda ise anova testinden yararlanılmıştır. Sonuç olarak; öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimi ölçeğinden almış oldukları puanların genel toplamda ve ölçeğin alt boyutlarında yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Cinsiyet, spor yapma, sınıf düzeyi ve yaş değişkeninin yaşam boyu öğrenme eğilimi ölçeğinin genel toplam puanında ve diğer iki alt boyutunda her hangi bir farklılaşmaya sebep olmadığı görülmüştür. Ancak bölüm değişkeni ölçeğin genel toplam puanında ve gelişime açıklık alt boyutunda farklılaşmaya sebep olurken öğrenmeye isteklilik alt boyutunda her hangi bir farklılaşmaya sebep olmadığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Spor Bilimleri, Öğrenme, Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi

GİRİŞ

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, hayatın her alanında değişimler ve ilerlemeler yaşanıyor. Bu büyük değişimler ve gelişmeler, hem bireyleri hem de toplumu etkiliyor. Hızlı gelişmeler, toplum yaşamını olumlu yönde değiştirirken, bireylerden beklenenleri de artırıyor. Bugünün koşullarında, bireylerin sorunları çözme yetenekleri, olaylara eleştirel bakabilme yetisi, yaratıcı çözümler üretebilme becerisi ve sürekli öğrenme kapasitesi önem kazanıyor (Koçak Şirin, 2023). Sürekli değişen bilgi ve teknolojik gelişmeler, bireyler üzerinde ve toplumlarda önemli etkilere sahiptir. Bu hızlı değişime adapte olabilmek için, bireylerin devamlı olarak yeni beceriler edinmeleri gerekir. Bu nedenle, yaşam boyu öğrenme artık kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir (Polat ve Odabaş, 2008). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tanımlanan yaşam boyu öğrenme kavramı, belirli bir konum veya demografik grup sınırlarını aşarak, herkesin okul dışında katılabileceği bir olgudur (Kabal, 2019). Yaşam boyu öğrenme, belirli mekânlara (ev, okul, iş yeri gibi) bağlı olmayan bir süreçtir. Bu süreç, bireylerin hayatlarının herhangi bir noktasında karşılaşılabilecekleri her türlü durumda sürekli gelişme ve öğrenme imkânları sunar. Bu fırsatlar, bireylerin demografik özellikleri, yaşları, eğitim seviyeleri veya sosyal statüleri ile sınırlı olmayıp, herkes için erişilebilirdir (Akpınar, 2020). Yaşam boyu öğrenme terimi, özellikle 1950'lerden sonra daha geniş bir kabul görmeye başlamıştır. Erdamar (2011) tarafından belirtildiğine göre, 1960 yılında Montreal'de düzenlenen Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konferansı'nda eğitimin ömür boyu sürmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bundan sonra, 1965 yılında Uluslararası Yetişkin Eğitimi Komitesi'nin toplantılarını takiben UNESCO, yaşam boyu öğrenme ile ilgili çeşitli belgeler yayınlamıştır. Türkiye'de yaşam boyu öğrenme kavramı, 2000'li yılların başlarında önem kazanmıştır ve 8. ve 9. Kalkınma Planlarıyla eğitim sisteminin buna uygun şekilde düzenlenmesi sağlanmıştır (Uçtu, 2021). Yaşam boyu öğrenme yaklaşımının ana hedefi, bireylerin sürekli değişen ve gelişen topluma uyum sağlamalarını, toplumsal ve ekonomik yaşamlarını etkin bir şekilde planlamalarını ve düzenlemelerini desteklemektir. Bu yaklaşım, istihdam edilebilirlik için gerekli insan kaynağının sağlanmasına yardımcı olacak ve böylece ekonomik ilerlemeye katkıda bulunacaktır (Samancı ve Ocakcı, 2017). Yaşam boyu öğrenme, bireylerin ve toplumun sosyal ve mesleki başarısına rehberlik edecek bilgi ve yeteneklerin sürekli ve planlı bir şekilde kazanılmasını sağlar (MEB, 2009). Yaşam boyu öğrenmenin bireysel, toplumsal ve ekonomik açıdan pek çok fayda sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Yaşam boyu öğrenmenin bireye olan faydalarını sıralayacak olursak bunlardan bazıları şunlardır. İnsanın kendini gerçekleştirme sürecinde insana güçlü bir yaşam sunar, yeni arkadaşlıklar ve ilişkiler kurma olasılığını artırır, bireylerin aktif bir yardımcı olarak toplumda yer almalarını sağlar, değişimlere uyum sağlamada yardımcı olur, dünyayı daha yaşanabilir bir yer haline getirir ve insanın merakını artırır (Nordstrom, 2006). Öte yandan yaşam boyu öğrenen bireyler bazı özellikler bakımından öne çıkarlar bu özelliklerden bir kaç şunlardır: Yaptıkları her eylemde öğrenme potansiyeli görürler (McMahon, 2021). Öğrenmeye açık, uyum sağlayabilen ve düşünce lideri olabilme yeteneğine sahiptirler (Krasnic, 2012). Öncelikle kendi kariyer süreçlerini kontrol etmeye odaklanırlar ve organizasyonlar tarafından değil, bireyler tarafından yönetilirler (Holmes, 2002). Farklı bilgiyi anlama, yorumlama ve işleme yeteneklerine

sahiptirler (Laal ve Salamati, 2012). Yaşam boyu öğrenme sürecinde karşılaşılan bazı zorluklar vardır. Önemli zorluklardan biri, bireylerin farkındalık düzeyinin yetersiz oluşudur. Bu durum, eğitim etkinliklerine katılımı olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca, izleme ve değerlendirme süreçleri de yaşam boyu öğrenmeyle ilgili sorunlar arasında önemli bir yer tutar. Yaygın eğitim kurumlarının artması, bu kurumlardan alınan verilerin ve sertifikaların doğruluğunu ve itibarını olumsuz etkileyebilir. Bu durum, yaşam boyu öğrenme alanında koordinasyon eksikliği olarak da yorumlanabilir (Akpınar, 2020). Bu eksikliği gidermek için bazı çözüm önerileri sıralayabiliriz. Bireylerin farkındalık düzeyini yükseltecek etkinlikler düzenlenebilir, bu etkinlikler icra edilirken bilimsel standartlardan ve uzmanlardan destek alınabilir ve bölgesel ihtiyaçlar analiz edilebilir. Örgün Eğitim Merkezleri ile Yaygın Eğitim Merkezleri çatısı altında düzenlenecek eğitim programlarının uluslararası standartlara uygun olmasına dikkat edilmeli. Yaşam boyu öğrenme programlarının tamamlanmasının ardından verilen belgelerin ulusal ve uluslararası standartlara uygun olması gereklidir. Yaşam boyu öğrenme programlarıyla ilgili istatistiksel verilerin tespit edilmesi ve yayınlanması, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilmelidir. (MEB, 2006: s. 5-6).

DENEYSEL UYGULAMALAR

Bu araştırmada Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışma, ilişkisel tarama modelinde nicel bir çalışmadır. Çok sayıda değişken arasındaki ilişki ve bu ilişkinin derecesi saptanmaya çalışıldığı için ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2016). Bu çalışmanın evrenini 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde öğrenimine devam eden spor bilimleri fakültesi öğrencileri oluşturmakta örneklemini ise rastlantısal örnekleme yöntemi ile seçilmiş 222 öğrenci oluşturmaktadır. Rastlantısal örneklemede, araştırmacı örnekleme seçilecek kişileri belirlemez; bunun yerine, seçilen bireylerin örneğe alınma olasılıkları önceden belirlenmiştir. Bu yaklaşım, seçime bağlı yanlılık olasılığını azaltmayı hedefler. (Kılıç, 2013). Çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin kişisel bilgilerini için kişisel bilgi formu hazırlanmış ve yaşam boyu öğrenme eğilimlerini ölçmek için Gür Erdoğan ve Arsal (2016) tarafından hazırlanan “Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeği”(YBÖEÖ) kullanılmıştır. Ölçek 5’li likert türündeki (Kesinlikle Katılmıyorum (1), Kesinlikle Katılıyorum (5).) 17 maddelik iki alt boyutlu bir yapıdan oluşmaktadır. Öğrenmeye isteklilik alt boyutunu 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 ve 11. maddeler temsil ederken gelişime açıklık alt boyutunu ise 12, 13, 14, 15, 16 ve 17. Maddeler temsil etmektedir Ölçekten en çok 85 en az 17 puan alınabilmektedir. Alınan puan arttıkça yaşam boyu öğrenme eğilim düzeyi artmaktadır. Araştırma betimleyici istatistiklerden yüzde, frekans, minimum, maximum, standart sapma ve aritmetik ortalama kullanılırken değişkenler arasındaki farklılaşmayı incelemek için ise ikili gruplarda t-testi çoklu gruplarda anova testinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçları tablolara aktarılarak bilimsel genellemelere dayalı önerilere dönüştürülerek çalışma tamamlanmıştır.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çizelge 1. Çalışmaya Katılan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin demografik bilgi tablosu

Değişken		N	%
Cinsiyet	Erkek	137	61,7
	Kadın	85	38,3
	Toplam	222	100,0
Sınıf	1.Sınıf	56	25,2
	2.Sınıf	71	32,0
	3.Sınıf	42	18,9
	4.Sınıf	53	23,9
	Toplam	222	100,0
Bölüm	Öğretmenlik	63	28,4
	Rekreasyon	34	15,3
	Antrenörlük	49	22,1
	Spor Yöneticilik	56	34,2
	Toplam	222	100,0
Yaş	18-21	105	47,3
	22-25	98	44,1
	26 ve üzeri	19	8,6
	Toplam	222	100,0
Spor yapma	Evet	120	54,1
	Hayır	102	45,9
	Toplam	222	100,0

Çizelge 1’de çalışmaya dahil edilen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin demografik bilgileri göre dağılımları verilmiştir. Buna göre katılımcıların %61,7’si erkek (n=137) katılımcıların %38,3’ü ise kadın (n=85) öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların % 25,2’si 1.sınıf (n=56), %32,0’ı 2.sınıf (n=71), %18,9’u 3.sınıf (n=42) ve %23,9’u ise 4.sınıf (n=53) öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların %28,4’ü öğretmenlik (n=63), %15,3’ü Rekreasyon (n=34), %22,1’i Antrenörlük (n=49) ve %34,2’sinin spor yöneticiliği (n=56) bölümünün öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların %47,3’ü “18-21“ yaş (n=105) grubunda, %44,1’i “22-25“ yaş (n=98) grubunda ve %8,6’sının “26 ve üzeri“ yaş (n=19) grubunda olduğu görülmektedir. Katılımcıların %54,1’i (n=120) düzenli olarak spor yapıyorken %45,9’unun (n=102) düzenli olarak spor yapmadığı görülmüştür.

Çizelge 2. Çalışmaya Katılan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeğinden Almış Oldukları Puan Tablosu

YBÖEÖ	N	Min.	Max.	X	Ss
Öğrenmeye isteklilik	222	11	55	41,16	9,98
Gelişime açıklık	222	6	30	23,33	5,36
Genel toplam	222	17	85	64,50	14,77

Çizelge 2’de Katılımcıların yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinden alabilecekleri minimum, maximum puanlar ve almış oldukları toplam puanların aritmetik ortalaması ile standart sapma değerleri verilmiştir. Buna göre katılımcıların yaşam boyu öğrenme eğilimi ölçeğinden almış oldukları puanların genel toplam aritmetik ortalamasının ($X=64,50$) yüksek düzeyde olduğu, gelişime açıklık alt boyutunda aritmetik ortalamasının ($X=23,33$) yüksek düzeyde ve öğrenmeye isteklilik alt boyutunda ise aritmetik ortalamasının ($X=41,16$) yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Çizelge 3. Çalışmaya Katılan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeğinden Almış Oldukları Puanların Normallik Testi Sonuçları

YBÖEÖ	Skewness(çarpıklık)	Kurtosis(basıklık)
Öğrenmeye İsteklilik	-1,201	1,309
Gelişime Açıklık	-1.302	1,445
GENEL TOPLAM	-1,209	1,439

Çizelge 3’te yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeği’ nin (YBÖEÖ) ve alt boyutlarının skewness ve kurtosis değerlerinin -1,5 ile + 1,5 arasında olduğu görülmektedir. Verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri -1.5 ile +1.5 arasında olduğunda, verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir. (Tabachnick ve Fidell, 2007).

Çizelge 4. Çalışmaya Katılan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeğinden Almış Oldukları Puanlarının T-Testi Sonuçları

YBÖEÖ	Cinsiyetiniz	N	X	Ss	t	P
Öğrenmeye isteklilik	Erkek	137	41,28	10,68	,223	,824
	Kadın	85	40,97	8,79		
Gelişime açıklık	Erkek	137	23,65	5,44	1,126	,261
	Kadın	85	22,82	5,22		
Genel toplam	Erkek	137	64,94	15,47	,559	,577
	Kadın	85	63,80	13,62		

Çizelge 4’te katılımcıların yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinden almış oldukları puanların cinsiyet değişkenine göre t-testi sonuçları verilmiştir. Buna göre spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinin genel toplam puanlarında ve diğer iki alt boyutunda aldıkları puanlarında cinsiyet değişkenine göre İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Çizelge 5. Çalışmaya Katılan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Düzenli Olarak Spor Yapma Değişkenine Göre Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeğinden Almış Oldukları Puanlarının T-Testi Sonuçları

YBÖEÖ	Spor yapma durumu	N	X	Ss	t	P
Öğrenmeye isteklilik	Evet	120	42,22	10,22	1,721	,087
	Hayır	102	39,92	9,58		
Gelişime açıklık	Evet	120	23,83	5,49	1,497	,136
	Hayır	102	22,75	5,16		
Genel toplam	Evet	120	66,05	15,10	1,707	,089
	Hayır	102	62,67	14,22		

Çizelge 5'te katılımcıların düzenli olarak spor yapma değişkenine göre yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinden almış oldukları puanlarının t-testi sonuçları verilmiştir. Buna göre spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinin genel toplam puanlarında ve diğer iki alt boyutunda aldıkları puanlarında düzenli spor yapma değişkenine göre İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Çizelge 6. Çalışmaya Katılan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeğinden Almış Oldukları Puanlarının Anova Testi Sonuçları

YBÖEÖ	SINIF	N	X	Ss	f	p	Tukey
Öğrenmeye isteklilik	1. sınıf ^A	56	41,46	10,12	2,419	,067	-
	2.Sınıf ^B	71	41,11	10,23			
	3.Sınıf ^C	42	37,97	11,20			
	4.Sınıf ^D	53	43,45	7,86			
Gelişime açıklık	1. sınıf ^A	56	23,17	5,42	1,133	,337	-
	2.Sınıf ^B	71	23,18	5,60			
	3.Sınıf ^C	42	22,45	5,71			
	4.Sınıf ^D	53	24,41	4,60			
Genel Toplam	1. sınıf ^A	56	64,64	14,89	2,016	,113	-
	2.Sınıf ^B	71	64,29	15,42			
	3.Sınıf ^C	42	60,42	16,05			
	4.Sınıf ^D	53	67,86	11,99			

Çizelge 6'da katılımcıların sınıf değişkenine göre yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinden almış oldukları puanlarının Anova Testi Sonuçları verilmiştir. Buna göre spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinin genel toplam puanlarında ve diğer iki alt boyutunda aldıkları puanlarında sınıf değişkenine göre İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Çizelge 7. Çalışmaya Katılan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Okudukları Bölüm Değişkenine Göre Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeğinden Almış Oldukları Puanlarının Anova Testi Sonuçları

YBÖEÖ	BÖLÜM	N	X	Ss	f	p	Tukey
Öğrenmeye isteklilik	Öğretmenlik ^A	63	43,31	8,76	2,137	,097	-
	Rekreasyon ^B	34	42,50	7,16			

	Antrenörlük ^C	49	40,16	10,21			
	Yöneticilik ^D	76	39,43	11,51			
Gelişime açıklık	Öğretmenlik ^A	63	24,82	3,82	3,489	,017	A-D
	Rekreasyon ^B	34	24,23	4,69			
	Antrenörlük ^C	49	22,44	5,20			
	Yöneticilik ^D	76	22,27	6,46			
Genel Toplam	Öğretmenlik ^A	63	68,14	12,04	2,772	,042	A-C,D
	Rekreasyon ^B	34	66,73	11,33			
	Antrenörlük ^C	49	62,61	14,32			
	Yöneticilik ^D	76	61,71	17,65			

Çizelge 7’de katılımcıların öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinden almış oldukları puanlarının Anova Testi Sonuçları verilmiştir. Buna göre spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin almış oldukları puanların bölüm değişkenin öğrenmeye isteklilik alt boyutunda istatistiki açıdan farklılığa sebep olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Ancak gelişime açıklık alt boyutunda ve yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinin genel toplam puanında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Gelişime açıklık alt boyutunda öğretmenlik bölümü öğrencileri ile spor yöneticiliği bölümü öğrencileri arasında yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinin genel toplam puanında ise öğretmenlik bölümü öğrencileri ile antrenörlük ve spor yöneticiliği bölümü öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Çizelge 8. Çalışmaya Katılan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Yaş Değişkenine Göre Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeğinden Almış Oldukları Puanlarının Anova Testi Sonuçları

YBÖEÖ	YAŞ	N	X	Ss	f	p	Tukey
Öğrenmeye isteklilik	18-21 ^A	105	40,52	10,50	2,352	,098	-
	22-25 ^B	98	40,94	9,57			
	26 Ve üzeri ^C	19	45,84	8,13			
Gelişime açıklık	18-21 ^A	105	23,03	5,74	1,177	,172	-
	22-25 ^B	98	23,23	5,06			
	26 Ve üzeri ^C	19	25,52	4,82			
Genel Toplam	18-21 ^A	105	63,56	15,66	2,315	,101	-
	22-25 ^B	98	64,18	14,01			
	26 Ve üzeri ^C	19	71,36	12,12			

Çizelge 8’de katılımcıların yaş değişkenine göre yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinden almış oldukları puanlarını anova testi sonuçları verilmiştir. Buna göre spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinin genel toplam puanlarında ve diğer iki alt boyutunda aldıkları puanlarında yaş değişkenine göre İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$).

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Yapılan çalışmada elde edilen bulgulara göre: çalışmaya katılım gösteren Fırat Üniversitesinin Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin (YBÖEÖ) yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinden ve ölçeğin alt boyutlarından almış oldukları puanların yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Cinsiyet değişkeninin öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinde istatistiksel olarak bir farklılığa sebep olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Literatür incelendiğinde bu çalışmaya benzer çalışmalar mevcuttur: Altın (2018), Ayaz (2016) ve Boztepe ile Demirtaş (2018) öğretmenler ve öğretmen adaylarının YBÖE'nin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığını rapor etmişlerdir. Aksi çalışmalarda mevcuttur. Yalçın İncik (2020) çalışmasında Öğretmenlerin YBÖE'nin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Erdoğan ve Eker (2020) yaptıkları çalışmada öğretmen adaylarının YBÖE'nin cinsiyet açısından farklılaştığını saptamışlardır. Bilici ve Bağcı (2020) öğretmen adayları üzerine yaptıkları çalışmada cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olduğunu saptamışlardır.

Düzenli olarak spor yapma değişkenine göre spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin YBÖE'nin genel toplam puanlarında ve diğer iki alt boyutunda aldıkları puanlarında düzenli spor yapma açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Literatür incelendiğinde benzer çalışmalar mevcuttur: Baydar Arıcan (2022) sporcu- sedanter öğrenciler üzerine yapılan bir çalışma incelediğinde spor yapma değişkeninin anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yine Mülhim (2018) spor bilimleri fakültesi öğrencileri üzerine yapılmış bir çalışma incelediğinde araştırma sonucundan spor yapma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı fark oluşturmadığını saptamıştır. Aksi çalışmalarda mevcuttur: Türker (2022) beden eğitimi öğretmeni adayları üzerine yaptığı çalışmasında düzenli spor yapma değişkeninin YBÖE'nin üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sınıf düzeyi değişkenine göre öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinden ve ölçeğin alt boyutlarından almış oldukları puanlarda sınıf düzeyi değişkeninin istatistiksel olarak farklılığa sebep olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Literatür incelendiğinde bu çalışmaya benzer çalışmalar mevcuttur: Oran, Arıbaş ve Işıklı (2020) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin sınıf düzeyi değişkenine göre bir farklılığa sebep olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Gödeneli ve Aksoy (2023) müzik öğretmeni adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini inceledikleri çalışmalarında sınıf düzeyi değişkeninin anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Aksi çalışmalarda mevcuttur: Erdoğan ve Eker (2020) yaptıkları çalışmada öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaştığını saptamışlardır. Bilici ve Bağcı (2020) öğretmen adayları üzerine yaptıkları çalışmada sınıf düzeyi değişkeninin yaşam boyu öğrenme eğilimi düzeyinde bir farklılığa sebep olduğunu saptamışlardır. Türker (2022) beden eğitimi öğretmeni adayları üzerine yaptığı çalışmasında yaş değişkeninin yaşam boyu öğrenme eğilimi üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bölüm değişkenine göre spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin almış oldukları puanların bölüm değişkeninin öğrenmeye isteklilik alt boyutunda istatistiki açıdan farklılığa sebep olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Ancak gelişime açıklık alt boyutunda ve yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinin genel toplam puanında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Gelişime açıklık alt

boyutunda öğretmenlik bölümü öğrencileri ile spor yöneticiliği bölümü öğrencileri arasında yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinin genel toplam puanında ise öğretmenlik bölümü öğrencileri ile antrenörlük ve spor yöneticiliği bölümü öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($p < 0,05$). Literatür incelendiğinde benzer çalışmalar mevcuttur: Özoğlu ve Kaya (2021) z kuşağı öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin okudukları bölüme göre farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Aksi çalışmalarda mevcuttur: Aybakan (2023) beden eğitimi öğretmenlerini incelediği çalışmasında öğretmenlerin mezun oldukları bölümün yaşam boyu öğrenme eğilimleri üzerinde her hangi bir farklılaşmaya sebep olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Yaş değişkenine göre spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ölçeğinin genel toplam puanlarında ve diğer iki alt boyutunda aldıkları puanlarında Yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p > 0,05$). Literatür incelendiğinde benzer çalışmalar mevcuttur: Gökbulut (2021) öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin yaş değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Türker (2022) beden eğitimi öğretmeni adayları üzerine yaptığı çalışmasında yaş değişkeninin yaşam boyu öğrenme eğilimi üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aksi çalışmalarda mevcuttur: Çakır Aksungur (2023) çocuk gelişimi öğretmen adayları üzerine yaptığı çalışmasında yaşın yaşam boyu öğrenme eğilimleri üzerinde bir farklılığa sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Korkmaz ve diğerleri (2023) ülkemizde yaşam boyu öğrenme eğilimi üzerine yapılmış çalışmaları incelemek için toplam 191 tez ve 176 makaleyi incelemişlerdir. Yapılan tezlerin büyük bir çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğunu, nicel araştırma içerdiğini ve çalışmaların çoğunluğunun Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde gerçekleştirildiği belirtmişlerdir. Bu nedenden ötürü yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile ilgili doktora tezlerine ağırlık verilmesi, nitel ve karma araştırmalarda yapılması ve farklı disiplinlerde daha fazla araştırmanın yapılmasını önermektedirler. Ayrıca, örneklem grubunun düzeyinin çoğunlukla üniversite öğrencileri, öğretmenler ve dokümanlardan oluştuğunu ve örneklem büyüklüğünün en fazla "0-300" aralığında olduğunu belirterek yapılacak olan yeni çalışmalarda çalışma kapsamlarının daha da çeşitlendirilmesini ve örneklem büyüklüğünün artırılması gerektiğini önermişlerdir. Yapılan bu çalışmada korkmaz ve diğerlerinin önerileri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akpınar, Ş. Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile iyilik hali ve özyeterlik inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi: Afyonkarahisar ili örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. 2020.

Altın, S. Ortaöğretim öğretmenlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak. 2018.

Ayaz, C. Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Mardin ili örneği). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın. 2016.

- Aybakan, M.(2023). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Mesleki Değerleri İle Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimlerinin Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi). <https://hdl.handle.net/11363/4587>
- Baydar Arıcan, H. Ö. (2022). Sporcu-Sedanter Öğrencilerin Yaşam Boyu Öğrenme Eğiliminin Dijital Okuryazarlık Düzeyine Etkisi ve Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. Türk Spor Bilimleri Dergisi, 5(1), 38-48. <https://doi.org/10.46385/tsbd.1051798>
- Bilici, O., & Bağcı, H. (2020). Öğretmen Adaylarının Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri İle E-Öğrenmeye Hazır Bulunuşlukları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(2), 205-219.
- Boztepe, Ö., & Demirtaş, Z. (2018). Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme ve iletişim memnuniyet düzeylerinin incelenmesi. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 8(2), 327-335.
- Çakır Aksungur, F. (2023). Çocuk Gelişimi Öğretmen Adaylarının Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi İle Mutluluk Seviyeleri Arasındaki İlişki. Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7(2), 127-139.
- Erdamar, G. (2011). Yaşam boyu öğrenme. Ö. Demirel (Ed.), Eğitimde yeni yönelimler içinde (s. 219-237). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Erdoğan, D., & Eker, C. (2020). Türkçe Öğretmen Adaylarının 21. yy Becerileri ile Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(1), 118-148.
- Gödeneli, İ., & Aksoy, Y. (2023). Müzik Öğretmeni Adaylarının Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri. Bilim Eğitim Sanat Ve Teknoloji Dergisi, 7(2), 126-142.
- Gökbulut, B. (2021). Öğretmenlerin Dijital Okuryazarlık Düzeyleri ile Hayat Boyu Öğrenme Eğilimlerinin İncelenmesi. Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi, 11(3), 469-479. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.896998>
- Holmes, A. (2002). Lifelong Learning. Oxford: Capstone Publishing.
- Kabal, D. Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve mutluluk düzeyleri üzerine bir çalışma (kocaeli örneği). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü). Sakarya. 2019.
- Karasar, N. (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıç, S. (2013). Örneklemeye yöntemleri. Journal of Mood Disorders, 3(1), 44-6. <https://doi.org/10.5455/jmood.20130325011730>
- Koçak Şirin, S. Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Becerileri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modellemesi İle İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim bilimleri Enstitüsü. Ankara. 2023.

- Korkmaz, A., Sever, M. N., Aydın, M. V., & Gültekin, N. D. (2023). Yaşam Boyu Öğrenme Üzerine Hazırlanan Tezlerin ve TR Dizinde Taranan Makalelerin İçerik Analizi. Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi, 6(4), 462–479. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1213>
- Krasnic, T. (2012). How to Study with Mind Maps: The Concise Learning Method for Students and Lifelong Learners (Expanded Edition). Florida: Concise Books Publishing.
- Laal, M. & Salamati, P. (2012). Lifelong Learning; Why Do We Need It?.ProcediaSocial and Behavioral Sciences, 31: 399-403.
- Mcmahon, M. F. (2021). Lifelong Learning. Journal of Trauma Nursing Jtn, 28(6): 339-340.
- MEB (2006). 17. Milli Eğitim Şurası Kararları. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165619_17_sura.pdf
- MEB (2009). Türkiye hayat boyu öğrenme strateji belgesi-yüksek planlama kurulu. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mülhim, M. A. Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin bireysel yenilikçilik düzeyleri ve yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin incelenmesi: Bartın Üniversitesi örneği. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın. 2018.
- Nordstrom, N.M.ve Merz, J.F. (2006). Learning later, Living greater. Boulder: SentientPublications. Erişim adresi: <https://books.google.com.tr/books>
- Oran, M., Arıbaş, B., ve Işıklı M.(2020). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimlerinin İncelenmesiİ. Anadolu Ve Balkan Araştırmaları Dergisi 3, No. 5 : 87-98. <https://doi.org/10.32953/Abad.645880>.
- Özoğlu, C., & Kaya, E. (2021). Z Kuşağı Öğretmen Adaylarının Yaşam Boyu Öğrenmeleri ve Dijital Okuryazarlıkları Arasındaki İlişki. Anadolu Journal of Educational Sciences International, 11(1), 415-437. <https://doi.org/10.18039/ajesi.824040>
- Polat, C. ve Odabaş, H. (2008). Bilgi Toplumunda Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı: Bilgi Okuryazarlığı. Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı. Antalya.
- Samancı, O. ve Ocakcı, E. (2017). Hayat Boyu Öğrenme. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(24): 711-722.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. Using multivariate statistics, Allyn & Bacon, Pearson Education, 2007.
- Türker, Ü. (2022). Beden Eğitimi Öğretmeni Adaylarının SARS-CoV-2 Pandemisinde Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 5(Özel Sayı 1), 92-105. <https://doi.org/10.38021/asbid.1201341>
- Uçtu, M. Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Üniversitesi. Sosyal bilimler enstitüsü. Kırşehir 2021.

Yalçın İncik, E. (2020). Öğretmenlerin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ve 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(2), 1099-1112. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2020.-638602>

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SPORDA ŞİDDET VE İSTENMEYEN DAVRANIŞLARIN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Çisil EDİS

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,

cisiledis@gmail.com, ORCID No: 0009-0008-3557-3518

Prof.Dr. Mehmet ACET

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,

mehmet.acet@dpu.edu.tr- ORCID No: 0000-0003-3601-1601

Dr. Öğr. Üyesi Özlem EKİZOĞLU

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

ozlem.ekizoglu@erzincan.edu.tr- ORCID No: 0000-0002-5705-7134

ÖZET

Bu araştırma, lise düzeyinde öğrenimine devam eden öğrencilerin sporda şiddet ve istenmeyen davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya, İzmir ilinin Torbalı ilçesinde lise düzeyinde öğrenim gören 192 kadın ve 126 erkek olmak üzere toplam gönüllü 318 öğrenci katılmıştır. Aydın (2019), tarafından geliştirilen Sporda Şiddet ölçeği kullanılmıştır. Ölçe; 33 sorudan, 6 alt boyuttan (medyada şiddet, spor müsabakalarında şiddet, sporda güvenlik, bayanların spora katılımı, spor ahlakı ve şiddet, okullarda ve evde şiddet) ve 5'li likertten oluşmaktadır. Veriler normal dağılım göstermediğinde Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir.

Sonuç olarak, araştırmaya katılan lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre sporda şiddet görüşlerinin tüm alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu ve tüm alt boyutlarda erkek öğrencilerin ortalamaları kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Aile gelirleri de arttıkça spor müsabakalarında şiddet konusuna ilişkin görüşlerinde de artış olduğu tespit edilmiştir. Ancak desteklediği takımlar ise katılımcıların sporda şiddet konusuna ilişkin görüşlerine bir etki yaratmadığı bulgulanmıştır.

Anahtar kelime: Lise, öğrenciler, şiddet, spor.

INVESTIGATION OF SPORTS VIOLENCE AND UNWANTED BEHAVIOR OF STUDENTS AT HIGH SCHOOL LEVEL ACCORDING TO SOME VARIABLES

This research was carried out to examine the violence and undesirable behaviors in sports of students who continue their education at high school level according to some variables. A total of 318 volunteer students, 192 female and 126 male, studying at high school level in Torbalı district of İzmir province, participated in the research. The Violence in Sports scale developed by Aydın (2019) was used. Measure; It consists of 33 questions, 6 subscales (violence in the media, violence in sports competitions, safety in sports, women's participation in sports, sports ethics and violence, violence in schools and at home) and a 5-point Likert scale. When the data did not show normal distribution, they were analyzed with the Mann Whitney U test and the Kruskal Wallis test.

As a result, it is seen that there is a significant difference in all sub-dimensions of the views of violence in sports according to the gender of the high school students participating in the research, and the averages of male students are higher than females in all sub-dimensions. It has been determined that as family income increases, their views on violence in sports competitions also increase. However, it was found that the teams it supported did not have an impact on the participants' views on violence in sports.

Key words: High school, students, violence, sports.

1.GİRİŞ

Spor, belirli bir disiplin ve kuralları uyararak yöntemli çalışmaya dayanan, eğlenme, boş zaman değerlendirme, güç harcama, mücadele etme yoluyla yapılan bir uğraştır. Sporun amacı insanın beden sağlığını korumanın dışında insanları birbiri ile kaynaştırmaktır. İnsanın bedenlen, ruhen ve sosyal yönden gelişmesine katkı sağlamanın temel amaç olduğu spor faaliyetleri hem ulusal hem uluslararası arenada barış, hoşgörü ve iş birliği sağlar. Spor bireysel bir eylem olmasının yanında toplumsal barış ve hoşgörü oluşturmanın, aynı zamanda modern toplumlar yaratmada da oldukça etkili bir olgudur. Sporun insanlık tarihinin uyumlu gelişiminde ve barış sağlanan dönemlerde önemli bir rolü olduğuna inanılmaktadır. Newman (2020), agresif ve şiddet içeren davranışları teşvik eden belirli spor ortamlarının ve spor türlerinin olduğuna dikkat çekmiş ve çeşitli araştırmalarla fikrini destekleyerek temassız sporların (örneğin tenis) agresifliği ve şiddeti azalttığını, temaslı sporlara (örneğin futbol) katılımın ise fiziksel şiddet ve saldırgan davranışları teşvik ettiğini öne sürmektedir.

Günümüzde spor camiasının büyük maddi imkanları ile kazanmayı ödül ile taçlandırarak, mağlup ile galip arasındaki ekonomik getiri asimetrisini oluşturmakta ve rekabete olan bakış açısına da etki etmektedir. Spor kulüpleri arasındaki rekabet genellikle toplumun geniş kesimini ilgilendiren durum olarak görülmektedir (Türen ve Dere, 2020). Bugünün teknolojisini düşündüğümüzde sosyal medya kullanımı sayesinde taraftarların; sporcuya, antrenöre, yönetim kadrosuna ulaşması oldukça kolaydır. Hatta taraftar gerekli gördüğünde olaylara bu yoldan müdahilde olabilmektedir (Özsoy ve Karlı, 2023).

Bu bağlamda seyirciyle oynanan spor dallarından olan ve günümüzde popüler bir disiplin haline gelen futbolun günümüzde hala en çok rağbet gören spor dallarından biri olduğunu söylememiz mümkündür. Futbolun, spor seyircisi için diğer branşlara göre daha özel bir yerde olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle taraftar olgusu, hassas ve önemli maçlar esnasında ve maç sonrasında, stadyumlarda sergilediği davranışları ciddi derecede etkileyebilmektedir. Tek başına bir endüstri dalı diyebileceğimiz spor etkinlik alanları dikkate alındığında büyük toplulukları etkisi altına alabilmektedir. Özellikle futbol aracılığı ile büyük kitleler maçları izlemek amacıyla statlara giderek, artarak devam eden rekabet koşullarının da etkisi ile hem saha içinde hem saha dışında sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır (Güçlü vd., 2022).

Futbolun, yapısı gereğince büyük kitlelerin amacından farklı ve büyük anlamlar yükleyerek spor üstü bir kavram haline getirildiğini söylemek mümkündür. Dünyanın birçok yerinde hem kulüpler hem taraftarların belirli değerler üzerinde ortak noktada birleştiklerini görmekteyiz. Şiddetin;

bölgesel rekabet, ideolojik, kültürel, dini değerler doğrultusunda şekillenen birçok sebepten dolayı ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Taraftar ve grupların olması gerekenden fazla anlam yüklemeleri sebebiyle, duygusal ve fiziksel şiddet, spor terörü gibi olayların dahil kabul edildikleri kavram olan holiganizm ortamı oluşmaktadır. Holiganizm, sadece bireylere değil sporculara da zarar vermektedir. Sporcular, müsabakalarda yaptıkları bir hata ya da yanlış bir hareket sebebiyle kötü sözlere, nefret söylemlerine veya duygusal olarak baskı ortamına maruz kalabilmektedir (Tokmak, 2022).

Araştırmaları incelediğimizde, sporda şiddete yönlendiren birtakım faktörlerin olduğunu görebilmekteyiz. Seyircilerin, oyuncuların, amigoların ve antrenörler tarafından verilen ipuçlarının bu kapsamda olduğunu söylemek mümkündür. Spor ortamında bulunan seyirciler, takımları aracılığı ile sosyal kimlik kazanırlar. Sporcular, taraftar ve antrenör arasında seyircinin grup birliği yaratan bir bağ kurarak rakip takımları düşman gibi algıladıklarını söyleyebiliriz. Başka takımların düşman olarak algılanması da şiddeti, istenmeyen davranışları ortaya çıkarır. Düşmanlık ve şiddet destekçilerinin, coğrafi bölgeleri, bölgedeki küçük grupları ve diğer sosyal sınıfları içerdiği söylenebilir. Şiddet eğilimi vakiasının anlaşılması için sosyal, kültürel ve ekonomik hem bireysel hem çevresel faktörlerin de rol oynadığının da anlaşılması gerekmektedir. Şiddet eğilimini çevrebilim ilişki açısında değerlendirirsek; bireyin içinde bulunduğu kişisel, ailevi, çevresel özelliklerin öne çıktığını söylememiz mümkündür. Medya ve toplumun şiddet duyarlılığını çevresel etkenlerde, şiddet araçlarının erişilebilir olması, sosyal alandaki düzensizlik, eğitimin niteliğindeki yetersizlikler toplumsal etkenlerde değerlendirilmektedir (Pakyardım, 2020). Dünyada olduğu gibi ülkemizde de şiddet eğilim yaşı gittikçe düşmektedir. Bu durum hakkında ülkemizde yapılmış olan 2008 yılındaki çalışma ile 5765 ergenle detaylı bir araştırma gerçekleştirilmiş, ergenlerin %21,2'sinin fiziksel şiddet, %33,3'ünün sözlü şiddet ve %2.9'unun cinsel şiddet uyguladığı saptanmıştır. Ergenlerin özgür bir birey olduğunu kanıtlama arzusu ya da içinde buldukları akran gruplarına ait olan tutum ve davranış kalıplarına uyma çabasına bağlı olarak şiddet gibi riskli davranışlara yönelebildiklerini söylemek mümkündür (Özcan vd., 2020).

Çocukların ve gençlerin yaşlarının küçük oluşu, yeterli düzeyde deneyim sahibi olmamaları, beyin kortekslerinin hala gelişmeye devam ediyor olması; davranışlarını bilinçli şekilde yönlendirememelerine neden olmaktadır. Bu sebeple dışardan destek ve yönlendirme ihtiyaçları mevcuttur. Bu yaş gruplarında beyinlerinde uyarı süreçlerinin geniş alana yayılmaları sebebiyle bilinçli bir şekilde bir amaç doğrultusunda gitmeleri zorlaşır. Fiziksel aktivite ve spor, çocukların ve gençlerin oyun hayatlarında oldukça önemli olup ilerleyen yaşlarında da sorumluluk duygusunun artışı ile spor yapmak arasında ters orantı gelişmektedir (Obaid, 2021) Aile için ilişkiler, toplumsal roller vasıtası, sosyal öğrenme gibi etkilerle oluşan şiddete eğilim düzeyi hem ülkemizde hem Dünya'da spor alanlarında zaman zaman dikkat çekici boyuta ulaşmaktadır. Literatürde şiddetin sebebini anlamak, şiddeti farklı boyutlarıyla değerlendirmek ve şiddeti önlemek için yapılabilecekleri ve alınacak önlemleri tespit etmek amacıyla yapılan inceleme ve araştırmalar mevcuttur.

Bu çalışmada; lisede öğrenime devam eden son sınıf öğrencilerin, sporda şiddet ve istenmeyen davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmakta ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Etik Yönü

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 2024/03 toplantı nolu 282663 sayılı yazısı gereğince etik açıdan uygun görülmüştür.

2.2.Evren ve Örneklem

Araştırmaya, İzmir ilinin Torbalı ilçesinde lise düzeyinde öğrenim gören 192 kadın ve 126 erkek olmak üzere toplam gönüllü 318 öğrenci katılmıştır.

2.3.Veriler Toplama Araçları

Aydın (2019) tarafından geliştirilen Sporda Şiddet anketi kullanılmıştır. 5 'li likertten (hiçbir zaman, nadiren, ara sıra, sıklıkla, her zaman) oluşan ölçek, 6 alt boyuttan (medyada şiddet, spor müsabakalarında şiddet, sporda güvenlik, bayanların spora katılım, spor ahlakı ve şiddet, okullarda ve evde şiddet) ve 33 sorudan oluşmaktadır.

2.4.Verilerin Toplanması

İzmir ilinin Torbalı ilçesinde lise düzeyinde öğrenim veren okulların müdürlerinden, katılımcıların velilerinden ve İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Ayrıca bilgilendirilmiş onam formu ile araştırma gönüllük esasına dayalı gerçekleştirilmiştir.

2.5.Verilerin Analizi

Veriler SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir. Verilerin dağılım normallikleri incelenmiş ve dağılım normalliği saptanmamıştır. Verileri analiz ederken aritmetik ortalama (X), Frekans (f), Yüzde (%), Standart sapma (SS), Kruskal Wallis testi ve Mann Whitney U testi yardımıyla çözümlenerek yorumlanmıştır.

3.BULGULAR

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	192	60,4
	Erkek	126	39,6
Aile Gelir Durumu	Asgari Düzey	62	19,5
	Orta Düzey	225	70,8
	Yüksek Düzey	31	9,7
Desteklenen Takım	Beşiktaş	63	19,8
	Fenerbahçe	89	28,0
	Galatasaray	126	39,6

Trabzonspor	11	3,5
Diğer	29	9,1
Toplam	318	100

Araştırmaya çoğunlukla; kadın (n=192, %60,4), orta düzeyde gelir sahibi (n=225, %70,8) ve Galatasaray takımını destekleyen (n=126, %39,6) katılımcılardan oluşmaktadır.

Çizelge 2. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Sporda Şiddet ve İstenmeyen Davranışlara Karşı Görüşleri

	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	U	Z	P
Medyada Şiddet	Kadın	19 2	141,40	8620,5	-4,36	0,00
	Erkek	12 6	187,08			
Spor Müsabakalarında Şiddet	Kadın	19 2	136,39	7659	-5,54	0,00
	Erkek	12 6	194,71			
Sporda Güvenlik	Kadın	19 2	146,20	9543	-3,26	0,00
	Erkek	12 6	179,76			
Bayanların Spora Katılımı	Kadın	19 2	171,76	9742,5	-2,96	0,00
	Erkek	12 6	140,82			
Spor Ahlakı ve Şiddet	Kadın	19 2	150,24	10319	-2,22	0,02
	Erkek	12 6	173,60			
Okullarda ve Evde Şiddet	Kadın	19 2	148,76	10033,5	-2,70	0,01
	Erkek	12 6	175,87			

Katılımcıların cinsiyetlerine göre sporda şiddet ve istenmeyen davranışlara karşı görüşleri arasındaki farklılık Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir. Cinsiyetlerine göre medyada şiddet (U=8620,5; p=0,00; z=-4,36), spor müsabakalarında şiddet (U =7659; p=0,00, z=-5,54), sporda güvenlik (U =9543; p=0,00; z=-3,26), bayanların spora katılımı (U =9742,5; p=0,00; z=-2,96), spor ahlaki ve şiddet (U=10319; p=0,02; z=-2,22) ve okullarda ve evde şiddet (U =10033,5; p=0,01, z=-2,70) konularında anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır. Tüm alt boyutlarda erkeklerin ortalamaları kadınlara göre daha yüksektir.

Çizelge 3. Katılımcıların Aile Gelir Durumuna Göre Sporda Şiddet Ve İstenmeyen Davranışlara Karşı Görüşleri

	Aile Gelir Durumu	N	Sıra Ort	df	X ²	P
Medyada Şiddet	Asgari Ücret	62	142,35	2	3,95	0,14
	Orta Düzey	225	161,29			
	Yüksek Düzey	31	180,84			
Spor Müsabakalarında Şiddet	Asgari Ücret	62	132,58	2	11,97	0,00
	Orta Düzey	225	161,09			
	Yüksek Düzey	31	201,77			
Sporda Güvenlik	Asgari Ücret	62	143,57	2	3,99	0,14
	Orta Düzey	225	160,75			
	Yüksek Düzey	31	182,29			
Bayanların Spora Katılımı	Asgari Ücret	62	165,18	2	2,63	0,27
	Orta Düzey	225	154,90			
	Yüksek Düzey	31	181,50			
Spor Ahlakı ve Şiddet	Asgari Ücret	62	150,44	2	3,23	0,20
	Orta Düzey	225	158,35			
	Yüksek Düzey	31	185,97			
Okullarda ve Evde Şiddet	Asgari Ücret	62	148,81	2	3,43	0,18
	Orta Düzey	225	159,02			
	Yüksek Düzey	31	184,37			

Katılımcıların aile gelir durumlarına göre sporda şiddet ve istenmeyen davranışlara karşı görüşleri

arasındaki farklılık Kruskal- Wallis Testi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre spor müsabakalarında şiddet alt boyutunda anlamlı farklılık vardır ($x^2= 11,97$; $df=2$; $p= 0,00$). Aile gelir düzeyi arttıkça spor müsabakalarında şiddet algıları artmaktadır. Diğer alt boyutlarda ise anlamlı fark olmadığı anlaşılmaktadır ($p>0,05$).

Çizelge 4. Katılımcıların Tuttuğu Takıma Göre Sporda Şiddet ve İstenmeyen Davranışlara Karşı Görüşleri

	Desteklenen Takım	N	Sıra Ort	df	X ²	P
Medyada Şiddet	Beşiktaş	63	164,13	4	2,81	0,59
	Fenerbahçe	89	168,94			
	Galatasaray	126	155,47			
	Trabzonspor	11	156,50			
	Diğer	29	139,10			
Spor Müsabakalarında Şiddet	Beşiktaş	63	163,62	4	2,12	0,71
	Fenerbahçe	89	167,10			
	Galatasaray	126	157,01			
	Trabzonspor	11	153,00			
	Diğer	29	140,52			
Sporda Güvenlik	Beşiktaş	63	149,89	4	3,7	0,45
	Fenerbahçe	89	153,76			
	Galatasaray	126	162,68			
	Trabzonspor	11	198,95			
	Diğer	29	169,21			
Bayanların Spora Katılımı	Beşiktaş	63	165,52	4	5,69	0,22
	Fenerbahçe	89	174,92			
	Galatasaray	126	146,63			
	Trabzonspor	11	143,68			
	Diğer	29	161,03			

Spor Ahlakı ve Şiddet	Beşiktaş	63	168,37	4	1,32	0,82
	Fenerbahçe	89	153,94			
	Galatasaray	126	157,96			
	Trabzonspor	11	175,91			
	Diğer	29	157,72			
Okullarda ve Evde Şiddet	Beşiktaş	63	166,86	4	2,75	0,60
	Fenerbahçe	89	166,81			
	Galatasaray	126	154,70			
	Trabzonspor	11	162,00			
	Diğer	29	140,98			

Katılımcıların desteklediği takımlara göre sporda şiddet ve istenmeyen davranışlara karşı görüşleri arasındaki farklılık Kruskal- Wallis Testi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre tüm alt boyutlarda anlamlı fark olmadığı anlaşılmaktadır ($p>0,05$).

4.GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Literatürde, sporda şiddet ve istenmeyen davranışlar ile ilgili yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların bir kısmının sonuçları araştırmamızı destekler nitelikte olduğu gibi ters düşen bulgular da mevcuttur.

Araştırmamızın bulgularına göre araştırmaya katılan lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre sporda şiddet görüşlerinin tüm alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu ve tüm alt boyutlarda erkek öğrencilerin ortalamaları kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Aile gelirleri de arttıkça spor müsabakalarında şiddet konusuna ilişkin görüşlerinde de artış olduğu tespit edilmiştir. Ancak desteklediği takımlar ise katılımcıların sporda şiddet konusuna ilişkin görüşlerine bir etki yaratmadığı bulgulanmıştır.

Lise öğrencilerinin sporda şiddet ve istenmeyen davranışlara dair görüşlerinin incelenmesi adına yapılan bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında alt boyutlarda anlamlı fark yaratan *cinsiyet* değişkeni için literatürde destekleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Aksu ve Varol (2022)'un yaptıkları araştırmada bireylerin şiddete dönük tutum ve davranışları ile cinsiyetleri arasındaki farklılıkta erkeklerin kadınlara oranla, şiddete yönelik davranışlarının önemli ölçüde yüksek olduğu tespit edilmiştir (Aksu ve Varol, 2022). Cinsiyet değişkeninin birçok çalışmada şiddet eğilimi üzerinde anlamlı fark yarattığını göz önüne aldığımızda toplumda güvenlik ve savunma alanlarında erkeklerin kabul görmesinin, vatanseverlik

milliyetçilik kahramanlık gibi kavramlarla erkeklerin ilişkilendirilmesinin, erkekliğin kazanılması ya da hak edilmesi gereken bir olgu olarak tanımlanmasının dolayısıyla tüm bu ve benzeri unsurların toplumsal cinsiyet sistemine hizmet ederek bu duruma zemin hazırladığını söyleyebiliriz (Kavas, 2021).

Araştırma sonucunda elde edilen, *aile gelir düzeyi* arttıkça şiddete yönelik görüşlerde de artış olduğu bulgusunu destekleyen literatür taraması yapılmıştır. Lise öğrencilerinin sporda istenmeyen davranışlar ve sporda şiddete karşı görüşlerinin incelenmesi araştırmasında, öğrencilerin sporda şiddete ilişkin fikirlerinin ailelerinin gelir seviyelerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu bulgulara dayanarak öğrenci ailelerinin gelir seviyesinin, sporda şiddet ve istenmeyen davranışlar konusundaki fikirleri üzerinde etkisi olduğu söylenebilir (Aydın, 2019).

Araştırmada lise öğrencilerinin sporda şiddet ve istenmeyen davranışları üzerinde tuttukları *takımın* etkisi olmadığı tespit edilmiş ve bu alandaki literatür taraması yapıldığında farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Kurak (2020) 'de yaptığı araştırmadaki grubun tuttuğu takım değişkenine göre taraftarlık tutumları arasında şiddete yönelik anlamlı fark olduğu saptanmıştır. Başka bir araştırmada ise taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin yüksek olduğu ancak taraftar toplulukları arasında belirgin fark görülmediği belirlenmiştir (Koçer, 2012).

Araştırmadaki alt boyutlardan olan *medyada şiddet* konusu ile ilgili olan bölümde toplanan verilere göre cinsiyet değişkeni dışındaki demografik özelliklerin anlamlı fark yaratmadığı belirlenmiştir. Bu alanda literatür taraması yapılmış ve medyanın, şiddet görüşleri üzerinde etkiye sahip olduğu yönünde destekleyici çalışmalar bulunmuştur. Gezginci (2022), araştırmasında 2020 yılı itibariyle yeni medya platformları üzerinde yapılan ve basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımların sayısında artış görülmüştür. TikTok kullanıcılarının özellikle ergen ve genç yetişkinler olduğu göz önünde bulundurulduğunda şiddet unsurlarının yer aldığı paylaşımların da özellikle 2020 yılı itibariyle artış göstermesi özendiriciliğe yol açığının göstergesidir.

Ailenin ekonomik düzeyi şiddete yönelmenin kaynağı olabilmektedir. Bu sebeple araştırmanın alt boyutlarında biri olan *sporda müsabakalarında şiddet* konusuna ilişkin verilerin analizinde *aile gelir düzeyinin* anlamlı fark yarattığı tespit edilmiş ve bu konuda literatür taraması yapılmıştır. Literatürde farklı sonuçlara rastlanmıştır. Bunu sebebi şehir ve bölge kültürünün aile gelir düzeyi değerlendirmesi algısının farklılaşmasında etkili olabileceği görüşü oluşturmaktadır. Çalışmada ailesinin gideri gelirinde fazla olan öğrencilerin şiddete eğilimlerinin yüksek olduğu gözlenmiş ancak istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Özcan vd., 2020).

Araştırmanın *sporda güvenlik* konulu alt boyutu sorularında yer alan müsabakalara kesici alet getirilmesinin uygun bulunmadığını, Emniyet Mensuplarının daha fazla sayıda bulunarak etki yaratabilecekleri görüşünü destekleyen literatür çalışmaları bulunmaktadır. Taştan (2019) çalışmasında güvenlik önlemlerinin müsabakalara gitme etkisi üzerine yaptığı araştırma bölümünde, elde ettiği sonuçlar seyircilerin spor karşılaşmalarını izlemeye gitmelerinde, mevcut güvenlik önlemlerinin etkili olduğunu göstermektedir. Cleland (2019), bazı sporseverlerin müsabaka alanlarına dair risk algısına rağmen çoğunluk sayılabilecek kesimin

rutinlerine devam ederek, aynı zamanda stadyum çevrelerindeki güvenlik seviyelerini de takip ettiklerini tespit etmiştir.

Araştırmanın *bayanların spora katılımı* ile ilgili bölümünde diğer alt boyutlarda olduğu gibi cinsiyet demografik özelliği fark yaratmış, diğer değişkenler için anlamlı fark bulunmamıştır. Diker (2021)'in araştırmasında; “katılımcıların, kadınların spor etkinliklerinde bulunmalarına dair görüş ölçeği ortalama puanının cinsiyet göre farklılaşma durumunu tespit etmek amacıyla uygulanan t-testi sonucuna göre, istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Bu farklılığın erkek katılımcıların lehine olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın *spor ahlakı* konusundaki alt boyutu verileri analiz edilmiş ve cinsiyet değişkeninin fark yarattığı saptanmıştır. Turan (2020), araştırma sonuçlarında da anlamlı fark yaratan cinsiyet değişkeni yorumuna göre, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere kıyasla daha fazla ahlaktan uzaklaştığı görülmektedir. Altyapı sporcularının ahlaki karar alma tutumlarının araştırıldığı çalışmada kullanılmış olan ahlaki karar alma tutumları ölçeği puan sonuçları, cinsiyet değişkeninin hileyi benimseme ve adilce kazanmayı koruma boyutları üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığını göstermektedir (Çağlayan vd., 2018).

Araştırmanın son alt boyutu olan *okulda ve evde şiddet* konulu bölümünde de cinsiyet değişkeninin fark yarattığı tespit edilmiştir. Literatürde bu alandaki çalışmalar incelendiğinde; Kelleci'nin araştırmasında geçen ‘çocuk açısından şiddet döngüsü bölümünde belirtilen çocuğun şiddeti öğrenmesi sonrasında kendisinin de yetişkinlik döneminde çocuklarına ya da eşine uygulaması sonucunda kendi çocuğu da bu davranışı öğrenmekte ve uygulamakta olduğu görüşünün belirtilmesi, *okulda ve evde şiddet* boyutunun önemini destekleyici niteliktedir (Kelleci, 2023).

Şiddet ve saldırganlığa dönük davranışların çocukluk dönemlerinde öğrenildiğini ve yetersiz güven duygusunun bu davranışlara sebep olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda çocukları özellikle erken yaşlarda şiddet içerikli videolardan, saldırgan davranışlar içeren oyunlardan uzak tutmak, şiddeti önlemede önemli bir ilerleme sağlayacaktır. Aileler, çocuklarında davranış problemleri tespit ederlerse görmezden gelmemesi ve bir uzman ile sorun çözümü için iş birliği yapmaları şiddete yönelik davranışları önlemede fayda sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Aksu, H. S. ve Varol, F. (2022). Ergen ve erken yetişkinlik dönemindeki bireylerde şiddet algısının rekreasyonel fiziksel aktivite, zararlı alışkanlıklar ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 5(2), 269-281. <https://doi.org/10.53353/atrss.1101769>

Cleland, J. (2019). Sports fandom in the risk society: Analyzing perceptions and experiences of risk, security and terrorism at elite sports events. *Sociology of Sport Journal*, 36(2), 144-151.

Çağlayan, A., Özbar, N., Duran, M., Tarakçı, O. (2018). Alt yapı sporcularının ahlaki karar alma tutumlarının incelenmesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 2(3), 57-68.

Dere, G. ve Türen, U. (2020). Sporda taraftar şiddeti ve saldırganlığı açıklayan kuramlara bütüncül bir bakış. *Journal of Management & Labor/Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 4(1).

Güçlü, M., Polat, E., Yıldız, K. (2022). Sporda seyirci saldırganlığı ve şiddet ölçeği Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin yeniden değerlendirilmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 994-1015.

Kavas, B. (2021). Toplumsal cinsiyet ve erkeklik: Full metal jacket filmi örneği. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 7(3), 453-467.

Kelleci, A. (2023). Aile içi şiddet ve şiddet döngüsü: Bir alanyazın derlemesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 47(1), 87-97.

Koçer, M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 111-135.

Kurak, K. (2020). Lise öğrencilerinin futbol fanatiklik düzeylerinin incelenmesi. *Germanica Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 28-36.

Newman, T., Magier, E., Kimiecik, C., & Burns, M. (2020). The relationship between youth sport participation and the onset of and/or adherence to aggressive and violent behavior: A scoping review of the literature. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 2, 3.

Özcan, A., Kaya, Ş. Ş., Özdil, K., Öztürk, G. K., Sezer, F., Niğdelioğlu, D., Yaşar, Z. (2020). Lise öğrencilerinde şiddet eğilimi ve etkileyen faktörler. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2(1), 2-13.

Özsoy, A. ve Karlı, Ü. (2023). Sosyal ağ sitelerinde sergilenen taraftar bağlılığı ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(2), 32-47. <https://doi.org/10.33689/spormetre.1196042>

Taştan, H. Ş. (2019). Niğde ilinde stadyuma maç izlemeye giden seyircilerin alınan güvenlik önlemlerine ilişkin algıları. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 52-65.

Tokmak, M. C. (2022). Halkla ilişkiler perspektifinden sporda holiganizm ve nefret söylemi: Euro 2020 finaline dair bir inceleme. *Uluslararası Halkla İlişkiler Ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 141-168.

Turan, S. (2020). Okul sporlarına katılan ortaöğretim öğrencilerinin sporda ahlaktan uzaklaşma durumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, 4(1), 8-19.

Aydın, E. H., *İlköğretim ve Lise Düzeyinde Öğrenim Gören Öğrencilerin; Sporda Şiddet ve İstenmeyen Davranışlara Karşı Görüşlerinin İncelenmesi*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2019.

Diker, S., *Üniversite Öğrencilerinin Spora Yönelik Tutumları ve Kadınların Spor Etkinliklerine Katılımlarına Dair Görüşlerinin İncelenmesi*, (Balıkesir Üniversitesi örneği) Master's Thesis, Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,2021.

Gezginci, G., *İletişim Psikolojisi Açısından Yeni Medyada Şiddet*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2022.

Obaid, M. A. O., *Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sporda Şiddet ve İstenmeyen Davranışlara İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi*, (Balıkesir Üniversitesi örneği) Master's Thesis, Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2021.

Pakyardim, C., *15-18 Yaş Müsabık Taekwondo Sporcularının Şiddet Eğilim Düzeylerinin İncelenmesi*, Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü,2020.

ÖĞRENCİLERİN İNTERNET VE CEP TELEFONU ALIŞKANLIKLARINA GENEL BAKIŞ

Dr. Öğretim Üyesi Abdurrahman AKMAN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, abdurrahmanakman@osmaniye.edu.tr-ORCID: 0000-0002-7156-3172

ÖZET

Bu makalede üniversite öğrencilerinin internet ve cep telefonu alışkanlıkları incelenmiştir. Ayrıca çalışmada öğrencilerinin internet ve cep telefonu alışkanlıkları cinsiyet, sınıf, okuduğu alan ve bağlı olduğu birime göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evreni Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nde ön lisans düzeyinde kayıtlı öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme gönüllük esasına göre araştırmaya katılan 291 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada veri toplamak için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmada ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Verilerin normallik analizi, t-testi, ANOVA testi analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda internet ve cep telefonu alışkanlıkları öğrencilerin cinsiyet ve bağlı oldukları birime göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterirken, okudukları alan ve sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: internet, cep telefonu kullanımı, üniversite öğrencileri, alışkanlık

GİRİŞ

Gelişen teknolojik yeniliklerle beraber hayatımıza giren çeşitli yeni kablosuz iletişim cihazları, nasıl ve neden iletişim kurduğumuzu yeniden sorgulamamıza sebep olmaktadır. Yeni iletişim biçimlerinin kullanımlarını, motivasyonlarını ve özelliklerini anlamak, bu teknolojileri giderek daha fazla benimseyen uygulayıcılar için önem arz etmektedir (Peslak, Shannon & Ceccucci, 2011: 407). Cep telefonunun kullanımı o kadar yaygınlaştı ki özellikle de üniversite öğrencilerinin eğitim araçlarını geçerek yanından ayırmadıkları birer araç haline geldi (Özeren ve Akpınar, 2016: 22). 2019 yılı içerisinde açıklanan "Mobil İletişim Sektörü Raporu"nda Türkiye'de yetişkinlerin %98'i cep telefonu kullandığı ve bunların yüzde 77'sinin akıllı telefon kullandığı rapor edildi. Türkiye'de nüfusun %67'sine denk gelen 54 milyon internet kullanıcısının %36'sı masaüstü bilgisayar veya laptoplarından, %62'si cep telefonundan, %3'ünün tabletlerinden internete bağlandığı rapor edilmiştir. Ayrıca internete bağlantı süresinin 7 saat 9 dakika olduğu, sosyal medya kullanım süresinin 2 saat 48 dakika, TV izleme süresinin 2 saat 44 dakika olduğu görülmüştür. Aynı raporda sosyal medya kullanımı süresinin TV izleme süresini geçtiği dile getirilmiştir (URL-1).

Zaman ve mekândan bağımsız sanal değişken olarak sınıftaki öğrenme çevresinde yerini alan internet ve cep telefonunun öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır (Özeren ve Akpınar, 2016: 20). Bireylerin cep telefonlarıyla ilgili yaptığı seçimler, kendilerine (ve başkalarına) nelerden hoşlandıklarını ve meşgul olduklarını yansıtan bir gösterge durumundadır (İftikhar, Gangopadhyay, & Shampur, 2010: 14). Bu çalışmada, bir devlet üniversitesinde ön lisans düzeyinde kayıtlı üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde internet ve cep telefonu alışkanlıklarıyla ilişkili etkinlikleri ve değişkenleri incelenmiştir. Çalışma, günümüzde internet ve cep telefonu alışkanlıklarına ilişkin genel bilgilerin yanı sıra, kullanım motivasyon unsurları, cinsiyet, sınıf, okuduğu alan ve bağlı olduğu birim hakkında da bilgi verilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız özellikle üniversite öğrencilerinin internet ve cep telefonu kullanımına odaklanmaktadır.

2. LİTERATÜR

Bu bölümde internet ve cep telefonu alışkanlıkları kavramını açıklayarak, bu konuda yapılan yerli ve yabancı literatür taramasına ilişkin bilgiler verilmiştir.

2.1. İnternet ve Cep Telefonu Alışkanlıkları

Cep telefonları/el telefonları Motorola ekibinin yardımıyla ilk kez 1973'te tanıtılan ve 1984'ten itibaren ticari olarak satışa sunulan iletişim cihazlarıdır. O günden itibaren her geçen yıl cep telefonları hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (URL-4; Parasuraman, vd. 2017: 125). Eski nesil için telefon, sesli iletişim aracı olarak kullanılıyordu. Günümüzde cep telefonlarına yüklenen çeşitli uygulamalarla telefonlar hızla eğlence ve sosyal ağ aracı haline geliyor. Kullanıcıların, telefonu sesli ve/veya yazılı iletişim olarak kullanmanın yanı sıra, kendi telefonlarını da kişiselleştirmelerine olanak sağlanmaktadır (Peslak, Shannon & Ceccucci, 2011: 409). Akıllı telefon, gençlere yönelik bilgi, mesaj, e-posta, eğitim ve eğlence gibi özel olarak içeriklerini hedef alan çeşitli mobil uygulamalar içermektedir (Kaya, Bostancı Daştan ve Durar, 2021: 407). İletişimde bireyleri yer ve zaman kısıtından kurtaran cep telefonları, her geçen gün başta gençler olmak üzere toplumun tüm bireylerini etkisi altına almaktadır (Bal, 2017: 112). Akıllı telefonlar modern yaşamın önemli bir bölümünü temsil eder hale gelmiştir. Çünkü neredeyse her yerden iletişim kurmamıza (telefon sinyali mevcut olduğu sürece), internet'e erişmemize, e-postalarımızı ve sosyal ağlarımızı kontrol etmemize olanak sağlamaktadır. 21. yüzyılda internet ve cep telefonu kullanım alışkanlıkları günlük yaşamlarımız üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, konunun daha iyi anlaşılması için daha fazla çalışmanın yapılması gerekmektedir (Montag, vd., 2015: 1).

Cep telefonları ve tabletler aracılığıyla birlikte sosyal ağlar, oynanan online oyunlar, video paylaşım siteleri ve mobil uygulamalar günümüzün gençlik kültüründe olmazsa olmazlar arasında yerini almıştır. Genç bireyler kendilerini ifade etmek ve benliklerini ortaya koymak için bu araçları kullanmaktadır. Dijital teknolojiler sayesinde zevklerini, tercihlerini, beğenilerini, arzularını paylaşmakta, kim olduklarını/kim olmak istediklerini bu ortamlar aracılığıyla anlatmaya çalışmaktadır (Özata, 2009: 18).

Teknolojinin hızla geliştiği bugünlerde internet artık insanların hayatında vazgeçilmez bir araç haline geldi. İnternetin gösterdiği bu gelişmeyle birlikte mobil iletişim de ortaya çıktı. İnternet ve cep telefonu kolaylık, hız, çok işlevli olma, gerçek zamanlı olma vb. özelliklerinden dolayı yavaş yavaş insanların yaşam alışkanlıklarını ve çalışma şeklini değiştirir hale gelmiştir (Yi & Yin, 2010: 315). Cep telefonu teknolojisi, iletişim teknolojileri içinde en fazla ilerleme gösteren mobil iletişim biçimi olarak kendini göstermektedir (Karaaslan ve Budak, 2012: 4548). Kullanıcılarına ilk başlarda sadece aramalar ve yazılı/resimli mesaj gönderme özelliği sunan cep telefonları zamanla e-posta ve internet erişimi, video oyunlar ve eğlence, müzik dinleme, gazeteler, iş, sosyal ağ, tv izleme, fotoğrafçılık, video çekme veya yol tarifi alma, sosyal etkileşim ve birçok uygulamaya erişim olanağı sunmaktadır (Bal ve Balcı, 2020: 369). Mobil uygulamalar aracılığıyla aile üyelerini ve arkadaşları aramak için mesaj gruplarını kullanmakta, mümkün olan her yer ve zamanda onlarla etkileşim halinde olmak, internete erişmek, oyun oynamak ve müzik dinleyip hoş vakit geçirmek gibi özellikler, her birey için zorunlu bir araç olarak kullanımını da beraberinde getirmiştir. Kullanımının ve işlevlerinin her geçen gün çeşitlenmesinden ve artmasından dolayı sosyal bilimler alanında cep telefonları hakkında yapılan çalışmaların sayısını da artırmaktadır (Bulduklu ve Özer, 2016: 2965).

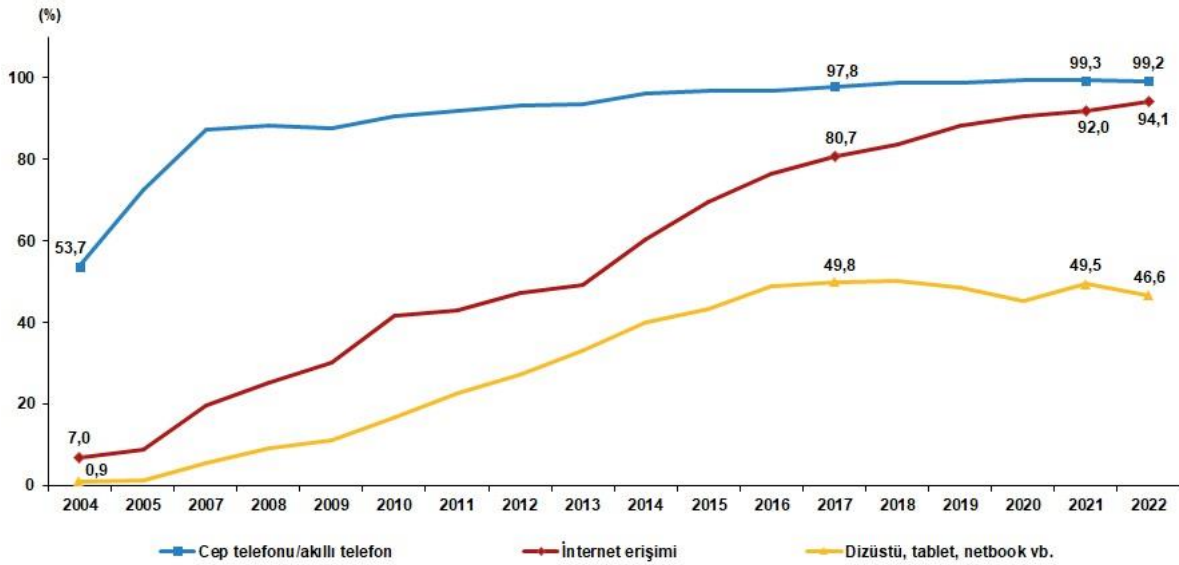
Mobil teknolojideki gelişmeler ve akıllı telefonların yaygınlaşması nedeniyle internete erişim giderek daha kolay hale gelmektedir (Demirci, Akgönül ve Akpınar, 2015: 85). İnternet, kişilerin kolay ve hızlı bir şekilde bilgi ve görüşlerini paylaştıkları ve dünya genelinde iletişim kurabildikleri bir ortam sunmaktadır (Kaşıkçı vd., 2014: 232). İnternet kullanım nedeniyle ilgili on altı başlık sıralanmıştır: sorunlardan kaçış, eğlence, sosyal medya, film-dizi-müzik, spor, eğitim, oyun, bağımlılık, araştırma, iletişim (Büyükgebiz Koca ve Tunca, 2020: 92).

Erikson (1998)'e göre, üniversite hayatının gençlerin gelişimi üzerindeki en temel katkısı aynı veya karşıt cinsteki kişilerin yaşlıları ile yakın ilişkiler kurabilmesine yardımcı olmasıdır. Genç nüfus günümüzde bunu başarabilmek adına akranlarıyla sosyal ilişkilerini teknolojik araçlar aracılığıyla sağlama eğilimindedir. Bu teknolojik araçlardan başında da cep telefonları gelmektedir. Bilhassa internet imkânı sunan cep telefonları gençlerin kendi aralarında iletişim kurmalarına olanak sağlamakta ve gençlerin birbirleriyle devamlı iletişimde kalmalarına da yardımcı olmaktadır (akt. Arslan ve Tutgun Ünal, 2013: 184). Günümüzde bilhassa sosyal ağlar, oyun, bilgilenme ve gündelik hayatın akışını yönlendirme açısından cep telefonu gençlerin hayatında tesadüfi olmayacak kadar bir araç olarak işlev görmektedir (Ayhan ve Akman, 2012: 1320).

Mobil iletişim ve internetin gençlik kültürü, ergenlerin iletişim kalıpları ve gençlerin yaşam dünyasının inşası üzerinde etkileri vardır. En önemlisi gençler sosyal ağlarını sürdürmek ve yeni ilişkiler kurmak için mobil iletişimi kullanıyor. Cep telefonu gençlerin kişisel alanlarını tanımlamak için kullandıkları önemli bir araç haline geldi. Gençlerin kullandığı cep telefonlarının kendilerine ait olması, özellikle aile bağlamında önemlidir; çünkü gençler çoğunlukla hem iletişimi hem de içeriklerini kişisel olarak, ebeveyn kontrolü alanının dışında deneyimliyorlar (Oksman ve Turtiainen, 2004: 324). Oksman ve Turtiainen (2004: 335) tarafından yapılan araştırma sonucunda mobil iletişim gençlerin kişisel alanlarının tanımlanmasında önemli bir araç haline geldiği ve Finlandiyalı gençlere göre cep telefonu

günlük yaşamlarındaki en önemli iletişim aracıdır. Gençler bu sayede işlerini yönetiyorlar ve kendilerini yakın sosyal çevrelerine, yani arkadaşlarına ve ailelerine bağlıyorlar.

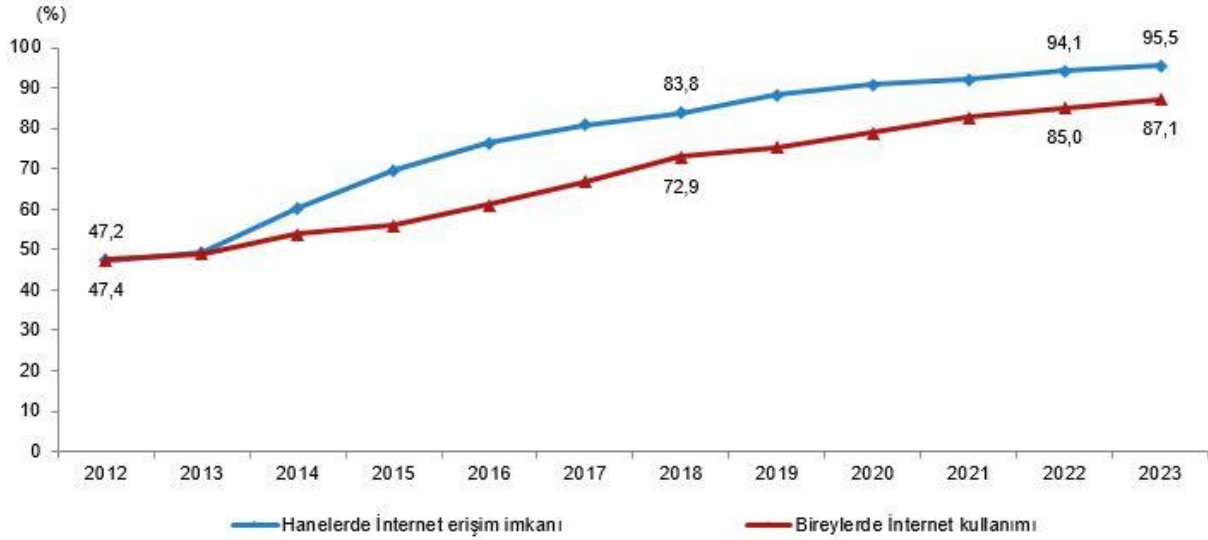
COVID-19'un ortaya çıkmasıyla beraber hayatlarımızda birçok değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerle birlikte bireyler ve toplumlar zorunlu olarak internet, sosyal medya, mobil bağlantı, cep telefonu ve bilgisayar gibi dijital araçlara yönelmiştir. Tüm bu yönelimler çevrim içi toplantı, video konferans, online sohbet imkânı sağlayan dijital araçların popülaritesini artırmıştır (Ünalın, 2022: 2). 2012 yılında sekiz ülkede yaklaşık 5.000 kişiyle yapılan anket çalışmasının sonucuna göre insanların %84'ünün mobil cihazları ellerinde olmadan bir gün bile geçiremeyeceklerini söylüyor. Ayrıca dört kişiden biri her otuz dakikada bir, beş kişiden biri ise her on dakikada bir telefonunu kontrol ettiğini ifade etmiştir (URL-3).

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2004-2022
Araştırma 2006 yılında yapılmamıştır.

Görsel 1: Hanelerde Bilişim Teknolojileri ve İnternet Erişimi Bulunma Oranı, 2004-2022

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım raporunda dikkat çeken sonuçlara göre, evden internete erişim imkânına sahip olan hanelerin oranı 2004 yılında %7 iken bu oranın 2022 yılında gelindiğinde %94,1'e çıktığı görülmüştür. Benzer şekilde hanelerde dizüstü, tablet, netbook gibi taşınabilir bilgisayar bulunma oranı %0,9'dan %46,6'ya çıkmıştır. Aynı yıllar içerisinde cep telefonu/akıllı telefon bulunma oranı %53,7'den %99,2'ye yükselmiş durumdadır (URL-2).

Görsel 2: Hanelerde İnternet Erişim İmkânı ve Bireylerde İnternet Kullanımı, 2012-2023

Kaynak: TÜİK, 2023. ([https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407) Erişim tarihi: 16.05.2024).

16-74 yaş grubundaki bireylerde 2022 yılında internet kullanım oranı %85,0 iken 2023 yılına gelindiğinde bu oran %87,1'e çıkmıştır. 2023 yılında internet kullanım oranının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında erkeklerde %90,9 olarak görülürken, kadınlarda bu oranın %83,3 olarak gözlenmiştir.

2.2. İnternet ve Cep telefonu Alışkanlıklarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Kaya, Bostancı Daştan ve Durar (2021: 407) tarafından üniversite öğrencilerinde akıllı telefon kullanımıyla ilgili yaptıkları çalışma sonucunda günlük akıllı telefon kullanım süresinin 7,85 saat olduğu hesaplanmıştır. Ayrıca akıllı telefon bağımlılığı ile uyku kalitesi ve depresyon puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler bulunmuştur. Sonuç olarak üniversite öğrencilerinde akıllı telefon kullanımının artması, uyku kalitesinin kötüleşmesine ve depresif belirtilerin artmasına neden olmaktadır.

Okae (2018:58) tarafından Gana'da insanların akıllı telefon satın alma nedenleriyle ilgili yaptığı çalışma sonucunda, en az eğitilmiş olanlar da dahil olmak üzere çoğu bireyin teknolojiye o kadar alışmış olmasıydı ki, internet özellikli bir telefon, başta sosyal ağlar olmak üzere çok sayıda uygulamayı (whatsapp, facebook, twitter ve instagram) kullanabilmek için az çok sahip olunması gereken bir telefon haline gelmesi gerekçe gösterilmektedir.

Montag, vd. (2015: 1) tarafından yapılan çalışma neticesinde genel günlük akıllı telefon kullanım ortalaması 161,95 dakika olduğu, kadınların whatsappı erkeklerden önemli ölçüde daha uzun süre kullandığı ve genç yaştaki kullanıcıların whatsapp kullanımının daha uzun olduğu belirlenmiştir.

Parasuraman, vd. (2017: 126-127) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların çoğunluğu cep telefonunu iletişim (%87,8), fotoğraf çekimi (%59,7), eğlence (%58,2) ve eğitim/akademik (%43,8) amaçlı kullandığını ifade etti. Araştırmaya katılanların yarısından daha fazlası (%58,2) cep telefonu olmadan kendini rahatsız hissediyor ve akıllı telefon sahibi olmamaya

dayanamıyor, pilin bitmesinden rahatsızlık duyuyor (%73,8), en sevdikleri akıllı telefon uygulamasına göz atmadıklarında kaygılanıyor (%41,1), katılanların %50,4'ü, günlük yaşam tarzları etkilense bile akıllı telefon kullanmayı asla bırakmayacaklarını ifade etmişlerdir.

Peslak, Shannon & Ceccucci (2011: 411) tarafından yapılan çalışma sonucunda telefonun kullanım amacına göre sonuçları değerlendirildiğinde akıllı telefon mu yoksa öncelikli olarak ses ve metin telefonu mu olduğuna göre kullanımı incelediğimizde, normal cep telefonlarının hâlâ sesten ziyade mesajlaşmak için kullanıldığı görülmüştür. Hem mesajlaşma (%44,5) hem de internet kullanımı (%17,33) ses kullanımından (%15,32) daha yüksek çıkmıştır. Telefonların artık telefon değil, taşınabilir mesajlaşma veya internet tarayıcı cihazları olduğu öne sürülmektedir. Akıllı telefon olsun ya da olmasın mesajlaşmanın çok önemli bir aktivite olmaya devam edeceği söylenebilir. Ayrıca mesajlaşma süresi yaşa veya akıllı telefona göre değişirse de cinsiyete göre değiştiği görülmektedir. Kadınlar anlamlı düzeyde erkeklerden daha fazla mesaj attığı tespit edilmiştir.

Buldukları ve Özer (2016: 2963) tarafından akıllı telefon kullanım motivasyonlarını incelemek için yapılan çalışma sonucunda toplumsallaşma/bilgiye erişim, eğlence, teknoloji ve gelişmelere ayak uydurma, sunduğu kolaylıklar ve telefonun sağladığı güven hissi gibi kullanım gerekçelerinin beş başlık altında toplandığı görülmüştür.

Aslan, Turgut, Göksu ve Aktı Aslan (2019: 793) tarafından ortaokul düzeyindeki çocukların medya kullanım alışkanlıklarını incelemek amacıyla yapılan çalışmada her 3 çocuktan ikisinin mobil internet kullandığı ve internet kullandığı bulunmuştur. Ayrıca çocuklar arasında televizyon izlemek en çok tercih edilen aktivite olsa da çocukların yarısı müzik dinleme, sosyal ağlar, cep telefonları ve interneti kullanımı etkinlikleri tercih etmektedir.

Bal ve Balcı (2020: 369) tarafından akıllı cep telefonu bağımlılığı üzerinde yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin orta düzey bağımlılığa sahip oldukları bulunmuştur. Ayrıca kadın öğrencilerin bağımlılık düzeyleri, erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Günlük cep telefonu kullanım süresi arttıkça, öğrencilerin bağımlılık düzeyinde bir artış yaşandığı tespit edilmiştir.

Sırakaya (2018: 714) tarafından ön lisans öğrencilerinin akıllı telefon kullanımları ile nomofobi düzeylerini incelediği çalışmada yanında şarj aleti bulunduran, sabah uyandığında veya gece uyumadan önce akıllı telefonunu kontrol eden ve gece akıllı telefonunu kapatmayan öğrencilerin nomofobi seviyeleri, bunları yapmayan öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek bulunmuştur.

Kuyucu (2017: 845) tarafından yapılan çalışmada Y kuşağının özellikle cep telefonları geleneksel medyaya oranla daha çok tercih ettikleri bulunmuştur. Y kuşağı açısından en vazgeçilmez iletişim teknoloji aracının cep telefonu olduğu tespit edilmiştir.

Karaaslan ve Budak (2012: 4559) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin cep telefonu zararından haberdar olmaları konusunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha bilinçli oldukları tespit edilmiştir.

Büyükgebiz Koca ve Tunca (2020: 77) tarafından yapılan çalışmada ailelerin internet ve sosyal medya kullanımının öğrencilerin okul başarısını ve çevreyle olan iletişimlerini olumsuz etkilediğini düşünmelerine rağmen öğrencilerin ergenlik döneminde olmalarından ötürü öğrencilere çok fazla müdahale edemedikleri sonucuna varılmıştır.

Bal (2017: 112) tarafından 1175 katılımcıyla gerçekleştirdiği çalışmada üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanımında etkili olan faktörler önem sırasına göre şu şekilde ortaya sıralanmıştır: moda/statü, işlevsellik/sosyalleşme, eğlence/rahatlama, mobilite ve bilgilenme.

Gültekin, Elmasoğlu ve Yılmaz (2018: 85) tarafından ilkökul öğrencilerinin internet kullanma alışkanlıklarını incelemek amacıyla 9-10 yaşlarında 236 öğrenciyle yapılan çalışmanın sonucunda yarısının kızlardan yarısının erkeklerin olduğu örneklem çıktısında, öğrenciler internette en çok oyun oynamakta, video/ çizgi film izlemekte ve google/ araştırma/ ödev yapmaktadırlar.

İnce ve Kılıç (2016: 123) tarafından yapılan çalışma neticesinde öğrencilerin derslerde cep telefonları olmadığına ders başarılarının yükseldiği tespit edilmiştir. Ayrıca akıllı tip telefon kullanan öğrenciler gün içerisinde daha az hareket ettiği, cep telefonları olmadığına ise daha fazla hareket ettikleri ölçülmüştür. Bunların yanında ders anlatımı sırasında öğrencilerin cep telefonları toplatıldığında öğrencilerin o dersteki anlama düzeyi de yükselmektedir.

Karaca (2017: 581) tarafından yapılan 298 öğrenciyle yapılan çalışma sonucunda öğrencilerin internet bağımlılığı skorlarının akıllı telefonlarını kontrol etme sıklıklarına ve cinsiyete göre değiştiği ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek internet bağımlılığı skorlarına sahip oldukları bulunmuştur.

Kaşıkçı vd. (2014: 230) tarafından yapılan çalışmada çocukların büyük bölümünün internet kullanım becerilerinin yeterli olmadığı ve birçok çevrimiçi risklere maruz kaldıkları bulunmuştur. Ayrıca Türkiye'deki ebeveynlerin internet kullanım oranının oldukça düşük olduğu ve çocuklarını internet risklerinden uzak tutmayı sağlayacak yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür.

Arslan ve Tutgun Ünal (2013: 182) tarafından cep telefonu kullanım amaçları hakkında 952 üniversite öğrencisiyle yapılan çalışmada internete cep telefonları aracılığıyla erişim durumunun gençler arasında yaygın olduğu bulunmuştur. Cep telefonu kullanım amaçlarından "mesaj amaçlı kullanımları" boyutunda cinsiyet değişkene istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve kadın öğrenciler lehine ortalaması daha yüksek bulunmuştur.

Ayhan ve Akman (2012: 1325) tarafından Kırgızistan'da eğitim gören üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanma alışkanlıkları hakkında yaptıkları çalışmada; üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanmaya yönelen faktörleri öncelik sırasına göre şu şekilde sıralanmaktadır: anında erişim, iletişim ve sosyalleşme, statü ve moda motivasyonu, güvenlik ve sosyal kaçış, bilgiye erişim.

Demirci, Akgönül ve Akpınar (2015:85) tarafından 319 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışma neticesinde kadın öğrencilerin akıllı telefon bağımlılığı ölçeği skorlarının erkek öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur.

Büyükgebiz Koca ve Tunca (2020: 93) tarafından yapılan çalışmada veliler öğrencilerin interneti eğitim amacıyla kullandıkları zaman okul başarısının artacağını düşünmektedir. Diğer yandan çoğu öğrencide eğitim portallarının kullanım alışkanlığının henüz istenilen seviye olmadığı düşünülmektedir. Velilerin bir kısmı öğrencilerin interneti sadece vakit harcamak ve eğlenmek için kullandığını düşünürken, bir kısmı da internetteki eğitici kanallar aracılığıyla kendi çocuklarının okul başarısına katkı sağlayacağını ifade etmektedir.

3. METODOLOJİ

Araştırma hedefleri sayısal ve rakamsal verilerle ele alınacağından dolayı üniversite öğrencilerinin internet ve cep telefonu alışkanlıklarını incelenmek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, bir popülasyonu, durumu veya olguyu doğru ve sistematik bir şekilde tanımlayabilmektedir (Lilian, 2022: 4). Bu çalışmanın araştırma tasarımında anket yöntemi kullanılmıştır. Anketler inançlar, tutumlar, algılar ve diğerleri gibi psikolojik ve sosyolojik değişkenler arasındaki ölçülebilir ilişkileri inceleyebilir ve sağlayabilir. Geniş bir birey popülasyonundaki eğilimleri tanımlamaya çalışmak istediğiniz durumda anket kullanmak iyi bir prosedürdür. Anket tasarımları, nicel araştırmada, büyük bir insan grubunun (evren olarak adlandırılır) tutum, fikir, davranış veya özelliklerindeki eğilimleri belirlemek için küçük bir grup insana (örneklem adı verilen) bir anket veya soru formu uyguladığımız prosedürlerdir (Creswell, 2012). Genel tarama modellerinde amaç örnekleme yoluyla evren hakkında kestirimlerde bulunma ve genellemeler yapmaktır (Şimşek, 2018: 92). Bu amaç için kişisel bilgi formu ve öğrencilerinin internet ve cep telefonu alışkanlıkları ölçeğinden faydalanılmıştır.

3.1. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmadaki katılımcıların cinsiyet (erkek- kadın), sınıf düzeyi (1. sınıf- 2. sınıf), okudukları alan (sosyal bilimler/sözel bölümler), (Fen / sağlık bilimleri/teknik bilimler), bağlı oldukları birim (Osmaniye MYO, Sağlık Hizmetleri MYO, Düziçi MYO) gibi kişisel bilgileri belirlemek amacıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.

İnternet ve cep telefonu alışkanlıkları ölçeği: Özeren ve Akpınar (2016) tarafından üniversite öğrencilerinin cep telefonu ve interneti kullanma alışkanlıklarını belirlemek için geliştirilen 10 madde ve 1 boyuttan oluşan internet ve cep telefonu alışkanlıkları ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert şeklinde cevap seçenekleriyle sunulmuştur.

3.2. Evren ve Örneklem

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nde ön lisans düzeyinde kayıtlı öğrenciler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Ankete katılımlar google formlar aracılığıyla online şeklinde sağlanmıştır. Gönüllülük esası kapsamında, eksik veya hatasız geri dönüş yapan 291 öğrenciden elde edilen veriler üzerinden analizler yapılmıştır.

3.3. Veri Analizi

Çalışmada kullanılan veriler SPSS-22 paket programı yardımıyla değerlendirilmiştir. Analiz sonuçları değerlendirilirken $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde bakılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenirlik analizi yapılmıştır. Katılımcıların ortalamalarının karşılaştırılmasında Independent t Testi ve One Way ANOVA testi kullanılmıştır. Çalışmadaki değişkenlerin normallik testlerinde Kolmogorov-Smirnov testi ve çarpıklık ve basıklık testleri kullanılmıştır. Tabachnick & Fidell'e (2013) göre basıklık ve çarpıklık (kurtosis-skewness) değerlerinin +1.5 ile -1.5 aralığında bulunuyorsa verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilebileceğinden dolayı verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş ve parametrik testler yapılmıştır.

Çizelge 1: Normallik Dağılımına İlişkin Değerler

Değişkenler	Min.	Mak.	Mean	Çarpıklık	Basıklık
İnternet ve cep telefonu alışkanlıkları	1	5	3,4186	-0,123	-0,906

3.4. Araştırma Soruları

Araştırmada üniversite öğrencilerinin cep telefonu ve interneti kullanma alışkanlıklarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur;

- H1: Öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıkları cinsiyete göre değişmektedir.
H2: Öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıkları sınıf düzeyine göre değişmektedir.
H3: Öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıkları okuduğu alana göre değişmektedir.
H4: Öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıkları bağlı olduğu birime göre değişmektedir.

3.5. Bulgular

Veri analizi sonucunda ulaşılan sonuçlar 2 görsel ve 8 çizelge yardımıyla verilmiş ve bu kısımda bu sonuçlar değerlendirilmiştir.

Çizelge 2 . Katılımcılara İlişkin Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Erkek	129	44,3
	Kadın	162	55,7
	Toplam	291	100,0
Sınıf	1. sınıf	144	49,5
	2. sınıf	147	50,5
	Toplam	291	100,0
Okuduğu alan	Sosyal bilimler (sözel bölümler)	201	69,1
	Fen / sağlık bilimler (teknik bilimler)	90	30,9
	Toplam	291	100,0
Bağlı olduğu birim	Osmaniye MYO	210	72,2
	Sağlık Hizmetleri MYO	51	17,5
	Düziçi MYO	30	10,3
	Toplam	291	100,0

Katılımcılara ilişkin betimleyici istatistikler Çizelge 2’de sunulmuştur. Araştırmada yer alan katılımcıların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında %44’ü (129 kişi) erkek, %56’sı (162 kişi) kadın olduğu; sınıf düzeylerine göre %51’i (147 kişi) 2. sınıf, %49’u (144 kişi) 1. sınıf olduğu; okudukları alana göre %69’u (201 kişi) sosyal bilimlerde (sözel bölümler) okuduğu, %31’inin (90 kişi) Fen / sağlık bilimlerinde (teknik bilimler) okuduğu; bağlı oldukları birime göre %72’si (210 kişi) Osmaniye MYO’da, %17’si (51 kişi) Sağlık Hizmetleri MYO’da ve %11’i (30 kişi) Düziçi MYO’da eğitim aldıkları görülmektedir.

Çizelge 3. Ölçeklerin Güvenirlik Katsayısı, KMO Analizi ve Bartlett Test Değerleri

Ölçek Türü	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha	KMO Değeri	Bartlett testi anlamlılık düzeyi (p=.000)
İnternet ve cep telefonu alışkanlıkları ölçeği	10	,922	,875	,000

Yapılan bu çalışmada öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıkları ölçeğinin Cronbach Alfa güvenirlilik katsayısı .922 olarak ölçülmüştür. Bu değere göre ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

Çizelge 4. Cinsiyete Ait Bulgular

Değişken	Gruplar	N	X	ss	p
İnternet ve cep telefonu alışkanlıkları	Erkek	129	3,62	1,09	,005
	Kadın	162	3,26	1,07	

Öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar için t-testi kullanılmıştır. Test sonucunda öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği ($p < 0.05$) görülmektedir. Erkek öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıkları ortalaması ($x=3,62$) kadın öğrencilerin ($x=3,26$) ortalamasından istatistiksel olarak daha yüksek oldukları tespit edilmiştir. H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 5. Sınıf Düzeyine Ait Bulgular

Değişken	Gruplar	N	X	ss	p
İnternet ve cep telefonu alışkanlıkları	1. sınıf	144	3,39	1,09	0,679
	2. sınıf	147	3,44	1,10	

Öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar için t-testi kullanılmıştır. Test sonucunda öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p > 0.05$) görülmektedir. H2 hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 6. Okudukları Alana Ait Bulgular

Değişken	Gruplar	N	X	ss	p
İnternet ve cep telefonu alışkanlıkları	Sosyal bilimler (sözel bölümler)	201	3,49	1,14	0,121

Fen / sağlık bilimler (teknik bilimler)	90	3,27	0,98
--	----	------	------

Öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının okudukları alana göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar için t-testi kullanılmıştır. Test sonucunda öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının okudukları alana göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0.05$) görülmektedir. H3 hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 7. Bağlı oldukları Birime Ait Bulgular

Değişken		Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
İnternet ve cep telefonu alışkanlıkları	Gruplar arası	36,377	2	18,188	16,873	,000	(1-3)
	Gruplar içi	310,443	288	1,078			(2-3)
	Toplam	346,820	290				

Öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının bağlı oldukları birime göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar için varyans analizi yapılmıştır. Anova tablosunda öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıkları ortalamalarında anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için Post Hoc analizlerinden Tukey testi yapılmıştır. Test sonucunda Osmaniye MYO'da okuyan öğrencilerin ortalaması ($x=3,567$) ile Düziçi MYO'da okuyan öğrencilerin ortalaması ($x=2,39$) arasında Osmaniye MYO lehine, Sağlık Hizmetleri MYO'da okuyan öğrencilerin ortalaması ($x=3,411$) ile Düziçi MYO'da okuyan öğrencilerin ortalaması ($x=2,39$) arasında Sağlık Hizmetleri MYO lehine anlamlı olarak daha yüksek oldukları tespit edilmiştir. H4 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 8. Katılımcıların Yanıtları

İfadeler (N=291)	X	ss
Derse ilişkin bilgi ve haber ve duyuruları, cep telefonu ve internet yoluyla arkadaşlarımla paylaşıyorum.	4,08	1,20
Dersle ilgili bilgileri arkadaşlarımla paylaşmada cep telefonunu kullanırım.	4,03	1,18
Çektiğim resimleri cep telefonu üzerinden arkadaşlarla paylaşıyorum.	3,48	1,47
Öğretmenlerime ait bilgi ve haberleri cep telefonu ile arkadaşlarıma duyururum.	3,45	1,54
Okulda arkadaş çevresi oluşturmada interneti (sosyal ağları) kullanırım.	3,37	1,41
Derse yönelik kendi düşüncelerimi cep telefonu ile arkadaşlarımla paylaşıyorum.	3,35	1,42
Öğretmenlerime ait bilgi ve haberleri internet yoluyla arkadaşlarıma duyururum.	3,33	1,61
Derse yönelik kendi düşüncelerimi internet yoluyla arkadaşlarımla paylaşıyorum.	3,27	1,43
İnternet arkadaşlarımla gün içinde dersle ilgili yaşadığım her türlü bilgiyi paylaşıyorum.	3,04	1,49
Ahlaki değerlere yönelik inancımı internet yoluyla arkadaşlarımla paylaşıyorum.	2,77	1,46

Katılımcıların anketteki ifadeler verdikleri ifadelerin ortalamaları değerlendirildiğinde en yüksek puanı olan ifadenin “*Derse ilişkin bilgi ve haber ve duyuruları, cep telefonu ve internet yoluyla arkadaşlarımla paylaşıyorum.*” ve “*Dersle ilgili bilgileri arkadaşlarımla paylaşmada cep telefonunu kullanırım.*” şeklinde olduğu, en düşük puanı alan ifadelerin “*Ahlaki değerlere*

yönelik inancımı internet yoluyla arkadaşlarımla paylaşıyorum.” ve “İnternet arkadaşlarımla gün içinde dersle ilgili yaşadığım her türlü bilgiyi paylaşıyorum.” şeklinde öne çıkmaktadır.

4. TARTIŞMA

Üniversite öğrencilerinin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının araştırıldığı bu çalışma sonucunda internet ve cep telefonu alışkanlıkları öğrencilerin cinsiyet ve bağlı oldukları birime göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterirken, okudukları alan ve sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Erkek öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıkları ortalaması ($x=3,62$) kadın öğrencilerin ($x=3,26$) ortalamasından istatistiksel olarak daha yüksek oldukları tespit edilmiştir. Benzer bir anlamlı farklılık öğrencilerin bağlı oldukları birime göre de çıkmıştır. Diğer yandan öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0.05$) görülmektedir. Aynı şekilde öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının okudukları alana göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0.05$) görülmektedir.

Öğrencilerin internet ve cep telefonu alışkanlıkları ölçeğindeki ifadelerde ortalamaları değerlendirildiğinde en yüksek puanı olan ifadenin “*Derse ilişkin bilgi ve haber ve duyuruları, cep telefonu ve internet yoluyla arkadaşlarımla paylaşıyorum.*” ve “*Dersle ilgili bilgileri arkadaşlarımla paylaşmada cep telefonunu kullanırım.*” şeklinde olduğu görülmüştür. Öğrencilerin verdikleri bu cevaplardan yola çıkarak cep telefonu ve interneti daha çok dere ilişkin bilgileri arkadaşları paylaşmak için kullandıkları söylenebilir. En düşük puanı alan ifadelerin ise “*Ahlaki değerlere yönelik inancımı internet yoluyla arkadaşlarımla paylaşıyorum.*” ve “*İnternet arkadaşlarımla gün içinde dersle ilgili yaşadığım her türlü bilgiyi paylaşıyorum.*” şeklinde öne çıkmaktadır. Bu değerlere bakarak öğrencilerin ahlaki değerlere yönelik inancını internet ve cep telefonu alışkanlıklarında paylaşmaktan kaçındıkları görülmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Üniversite öğrencilerinin internet ve cep telefonu alışkanlıkları incelemek ve cinsiyet, sınıf, okuduğu alan ve bağlı olduğu birime göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmak amacıyla analizler sonucunda internet ve cep telefonu alışkanlıkları öğrencilerin cinsiyet ve bağlı oldukları birime göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterirken, okudukları alan ve sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçları örneklem büyüklüğü, uygun örneklem, cinsiyet, sınıf, okunan alan, bağlı olunan alan sınırlamaları nedeniyle sınırlıdır. Bu kısıtların göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Öğrencilerinin internet ve cep telefonu alışkanlıklarının farklı eğitim düzeylerinde yapılması ve sonuçlarının karşılaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Arslan, A. ve Tutgun Ünal, A. (2013). Eğitim fakültesi öğrencilerinin cep telefonu kullanım alışkanlıkları ve amaçlarının incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*. (10)1, 182-201.

Aslan, A., Turgut, Y. E., Göksu, İ., Aktı Aslan, S. (2019). Çocukların Medya Okuryazarlık Düzeylerinin ve Kullanım Alışkanlıklarının Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 793-815. <https://doi.org/10.17152/gefad.561190>

- Ayhan, B. ve Akman, E. (2012). *Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonları: Kırgızistan Örneği*. II. Uluslararası İletişim Sempozyumu. 1319-1331, 2-4 Mayıs 2012.
- Bal, E. (2017). Teknoloji çağında cep telefonu kullanım alışkanlıkları ve motivasyonlar: Selçuk üniversitesi öğrencileri üzerine bir inceleme. *Humanities Sciences(NWSAHS)*, 12(3), 112-132. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2017.12.3.4C0220>
- Bal, E. ve Balcı, Ş. (2020). Akıllı cep telefonu bağımlılığı: kişilik özellikleri ve kullanım örüntülerinin etkinliği üzerine bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(1), 369-394. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.654569>
- Bulduklu, Y. ve Özer, N. P. (2016). Gençlerin Akıllı Telefon Kullanım Motivasyonları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2963-2986. <https://doi.org/10.15869/itobiad.265374>
- Büyükgebiz Koca, E. ve Tunca, M. Z. (2020). İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığının Öğrenciler Üzerindeki Etkilerine Dair Bir Araştırma. *Alanya Akademik Bakış*, 4(1), 77-103. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.597820>
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. (fourth edition), Pearson, New York.
- Demirci, K., Akgönül, M. ve Akpınar, A. (2015). Relationship of smartphone use severity with sleep quality, depression, and anxiety in university students. *Journal of Behavioral Addictions*, 4(2), 85–92. <https://doi.org/10.1556/2006.4.2015.010>
- Gültekin, G. G., Elmasoğlu, K. ve Yılmaz, E. B. (2018). *İlkokul öğrencilerinin internet kullanma alışkanlıkları: Ankara pınar eğitim kurumları örneği*. I. Atlas Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi. 74-88. 19-21 Ekim 2018, Kapadokya – Nevşehir
- Iftikhar, U.S., Gangopadhyay, A., & Shampur, N.V. (2010) Web-based geospatial services: Implementing interoperability speculations. in Lloyd, Cl. & Gillard, P. (2010). *Discursive practices and creation of identity using the mobile phone*. In Taiwo, R. (Ed.) *Handbook of research on discourse behavior and digital communication: language structures and social interaction*. Hershey: Pennsylvania. IGI Global.
- İnce, Z. ve Kılıç, V. A. (2016). Ortaöğretim öğrencilerinin akıllı tip cep telefonu teknolojisini kullanma alışkanlıkları ve bu teknolojinin ortaöğretim öğrencileri üzerindeki etkileri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi* 3(6), 104-123.
- Karaaslan, İ. A. ve Budak, L. (2012). Üniversite öğrencilerinin cep telefonu özelliklerini kullanımlarının ve gündelik iletişimlerine etkisinin araştırılması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 7(26), 4548-4571. <https://doi.org/10.19168/jyu.48010>
- Karaca, F. (2017). Üniversite Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeyleri ile Akıllı Telefon Kullanma Alışkanlıkları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (44), 581-597. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.334953>
- Kaşıkcı, D. N., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E. ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki Çocukların İnternet Alışkanlıkları ve Güvenli İnternet Kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 230-243.
- Kaya, F., Bostancı Daştan, N., ve Durar, E. (2021). Smart phone usage, sleep quality and depression in university students. *International Journal of Social Psychiatry*, 67(5), 407-414. doi:10.1177/0020764020960207
- Kuyucu, M. (2017). Y kuşağı ve teknoloji: y kuşağının iletişim teknolojilerini kullanım alışkanlıkları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 845-872. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.285714>

- Lilian, A. (2022). Motivational beliefs, an important contrivance in elevating digital literacy among university students. *Heliyon* 8(12), e11913. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e11913>
- Montag, C., Błaszczewicz, K., Sariyska, R. *et al.* (2015). Smartphone usage in the 21st century: who is active on WhatsApp?. *BMC Res Notes* 8, 331. <https://doi.org/10.1186/s13104-015-1280-z>
- Okae, P. (2018). A Qualitative Study of Smartphone Usage Patterns: The Case of Ghana. *Science World Journal* 13(2), 58-63
- Oksman V., & Turtiainen J. (2004). Mobile communication as a social stage. Meanings of mobile communication in everyday life among teenagers in Finland. *New media & society*, 6(3), 319–339. DOI: 10.1177/1461444804042518
- Özata, Z. F. (2009). *Yüksek teknoloji yeniliği olarak akıllı telefonların genç tüketiciler tarafından benimsenmesinde etkili olan faktörler*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Özeren, E. ve Akpınar, B. (2016). İnternet kullanım alışkanlıkları ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(9). 20-29
- Parasuraman, S., Sam, A.T., Yee, S. W. K., Chuon, B. L. C., & Ren, L. Y. (2017). Smartphone usage and increased risk of mobile phone addiction: A concurrent study. *International Journal of Pharmaceutical Investigation* 7(3), 125-131.
- Peslak, A., Shannon, L., & Ceccucci, W. (2011). An empirical study of cell phone and smartphone usage. *Issues in Information Systems*. XII, (1), 407-417. https://doi.org/10.48009/1_iis_2011_407-417
- Sırakaya, M. (2018). Ön Lisans Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Akıllı Telefon Kullanım Durumlarına Göre İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 714-727. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.359458>
- Şimşek, A. (2018). Araştırma Modelleri, Ali Şimşek içinde, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (s. 80-106), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Boston: Pearson.
- Ünalın, N. (2022). COVID-19 sonrası Değişen Dijital Alışkanlıklar Normlar ve Yaşanan Küresel Zorluklar. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 8(1), 1-11.
- Yi, H. H. & Yin, S. L. (2010). Uses and Gratifications of Mobile Application Users. *International Conference on Electronics and Information Engineering* (ICEIE 2010), 1, 315-319.
- (URL-1) <https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/turkiye-nufusunun-yuzde-77si-akilli-telefon-kullaniyor-67006B00640038004B0076003000310059002D00440039007900700046006200610041004F003200370077003200> (Erişim tarihi: 12.05.2024).
- (URL-2) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Statistics-on-Family-2022-49683#:~:text=Ta%C5%9F%C4%B1nabilir%20bilgisayar%20bulunan%20hanelerin%20oran%C4%B1%20%46%2C6%20oldu&text=Di%C4%9Fer%20yandan%20hanelerde%20diz%C3%BCst%3%BC%2C%20tablet,99%2C2've%20y%C3%BCkseldi.> (Erişim tarihi: 12.05.2024).
- (URL-3) Duerson MH. We're Addicted to our Phones: 84% Worldwide say they couldn't go a Single day without their Mobile Device in their Hand. New York Daily News. <https://www.nydailynews.com/2012/08/16/were-addicted-to-our-phones-84-worldwide-say-they-couldnt-go-a-single-day-without-their-mobile-device-in-their-hand/> (Erişim tarihi: 16.05.2024)

(URL-4) Meet Marty Cooper – The Inventor of the Mobile Phone.
http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/click_online/8639590.stm (Erişim tarihi:
16.05.2024)

ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Öğretim Üyesi Abdurrahman AKMAN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, abdurrahmanakman@osmaniye.edu.tr-ORCID: 0000-0002-7156-3172

Öğr. Gör. Umut GÜLOĞLU

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, umutguloglu@osmaniye.edu.tr- ORCID: 0000-0003-4680-1631

ÖZET

Bu makalede çalışanların örgütsel sessizlik nedenlerinin iş tatmini algıları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışanların örgütsel sessizlik nedenleri ve iş tatmini düzeylerinin cinsiyet, medeni durum, görev yaptığı sektör, eğitim düzeyi, yaş, kıdem ve toplam çalışma yılı gibi değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi olan tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evreni Osmaniye ili genelinde özel güvenlik görevlisi olarak çalışan kimseler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini gönüllük esasına göre araştırmaya katılan 416 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada veri toplamak için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmada ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik analizi, normallik analizi, korelasyon analizi, t-testi, ANOVA testi analizi ve çok değişkenli regresyon analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda çalışan kişilerin örgütsel sessizlik nedenlerinin iş tatminini etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmada örgütsel sessizlik nedenlerinin cinsiyet, medeni durum, görev yaptığı sektöre göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur. İş tatmini düzeylerinde medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur. Örgütsel sessizlik ve iş tatmini düzeylerinin eğitim düzeyi, yaş, kıdem ve toplam çalışma yılı gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: örgütsel sessizlik, çalışan sessizliği, iş tatmini

GİRİŞ

Rekabetin her geçen gün arttığı, değişim hızının ve kapsamının olağandışı boyutlara ulaştığı günümüz iş yaşamında örgütlerin ayakta kalabilmesinde sahip olduğu insan sermayesinin rolü büyüktür (Afşar, 2013: 1). Çünkü örgütsel amaçlara ulaşılmasında kritik faktörler olarak görülen değişim, yaratıcılık, öğrenme, rekabet ve inovasyonun ana kaynağı çalışanlarla yakından ilişkilidir (Kalay, Oğrak ve Nişancı, 2014: 128). Geçmişe kayışla günümüzde örgüt çalışanları işyeri kararlarına katılma, yetkilendirilme, güçlendirme gibi çeşitli uygulamalarla daha aktif bir rol üstlenmektedir (Çakıcı, 2008: 118). Örgütsel amaçların yerine getirilebilmesi için örgüt bileşenlerinin bir araya getirilmesi, birbirleriyle organize edilmesi, birbiriyle uyumlu biçimde çalışması gerekmektedir. Ortak bir amacı gerçekleştirmek için çalışanların sevk ve idaresinin sağlanabilmesinde yöneticinin en güçlü silahı iletişimdir (Tutar, 2003: 44). Örgütlerde gelişim ve değişimin sağlıklı biçimde gerçekleşebilmesi için sağlıklı bir iletişim ortamının oluşturulması önemlidir. Sağlıklı iletişim ortamı için de çalışanların işle ilgili görüşlerini, düşüncelerini ve eleştirilerini ifade edebilme konusunda istekli ve özgür olmalıdır. Bu gerçeğin farkına varamamış ve iş görenlerini örgütsel sessizlik kültürüyle yönetmeye çalışan örgütlerin var olduğu da bilinmektedir (Algın, 2014: 1).

Sessizlik alçakgönüllülük, başkalarına saygı, sağduyu, görgü gibi birçok erdemle ilişkilendirilebilir. Kökleşmiş görgü kuralları sayesinde insanlar utançtan, yüzleşmeden ve algılanan diğer tehlikelerden kaçınmak için kendilerini sustururlar. Sessizliğin erdemlerini özetleyen eski deyişler vardır: "Sessiz olup aptal sanılmak, konuşup öyle tanınmaktan iyidir." (Perlow ve Williams, 2003). "Bir şey söyleyip aptal gibi görünme riskine girmektense, sınırların dışında kalarak işimi sürdürmeyi tercih ederim (Merchant, 2011). "Etliye sütlüye karışmayacaksın işini yapacaksın", "söz gümüşse sükut altındır", "erken öten horozun başını keserler" gibi ifadeler açıkça konuşmanın sorun/sorunlar doğurabileceğine işaret etmektedir (Çakıcı, 2007: 147).

Örgüt içerisindeki belirli konu ve sorunları bildiği halde bu gerçeği üstleriyle konuşmayan iş görenlerin varlığı örgütsel sessizlik konusunu araştırmaya değer kılmaktadır. Çalışanlar çeşitli nedenlerden dolayı çoğu zaman sessiz kalmayı yeğlemektedir. Bu seçimler örgütte kolektif hale gelmişse, o örgütün kurumsal gelişimi bu durumdan olumsuz etkilenecektir (Çakıcı, 2008: 119). Çalışan sessizliğinden dolayı farklı görüş, fikir ve bilgi zenginliğinin atıl kalmasının neticesinde örgütlerin performans hedeflerini tutturmalarını zorlaştıracaktır (Acaray 2014: 141). İş görenlerini sessiz kalmamaları yönünde teşvik edemeyen örgütlerin karşılaşılabileceği muhtemel problemlerin başında çalışan verimliliğinin, iş tatmininin ve örgütsel bağlılık düzeylerinin düşmesi gösterilmektedir (Özgen ve Sürgevil, 2009: 321).

Örgütte faaliyetler yerine getirilirken çalışanlar bazen konuşmayı, bazen de susmayı tercih ederler. Çalışanların sıklıkla sorunları ve kaygılarını patronlarına iletmekten rahatsız olduklarını öne süren çok sayıda araştırma akışına rağmen, insanların neden çoğunlukla sessiz kaldıkları hakkında bilmediğimiz çok şey var. Çalışanların endişelerini dile getirmek yerine nasıl ve neden sessiz kalmayı tercih ettiklerini ve çalışanların dile getirmekte en isteksiz oldukları konu türlerini araştırmak ve bu konuların açıklığa kavuşturulması anlamlı ve elzemdir (Milliken, Morrison ve Hewlin, 2003: 1454). Bu araştırmanın amacı, örgütsel sessizlik nedenlerinin çalışanların iş tatmini üzerindeki etkisi ölçmek ve hem örgütsel sessizlik nedenlerinin hem de iş tatmininin çalışanların demografik değişkenlere göre farklılıklar gösterip göstermediğini araştırmaktır.

2. LİTERATÜR

Bu bölümde örgütsel sessizlik kavramı ve iş tatmini kavramıyla ilgili yerli ve yabancı literatür taramasına ilişkin bilgiler verilmiştir.

2.1. Örgütsel Sessizlik Kavramı

Örgütsel sessizlik hakkında yapılan çalışmalar literatürde hala önemini korumaktadır. Örgütsel sessizlik, çalışanların örgütsel sorunlarla ilgili görüş ve endişelerini saklamalarına yönelik kolektif bir olgu şeklinde tanımlanmaktadır (Morrison ve Milliken, 2000: 707). Örgütsel sessizlik kavramı, çalışanların iyileşme ve gelişme adına işi veya işyeriyle ilgili teknik ve/veya davranışsal konulara ilişkin görüş ve düşüncelerini bilinçli olarak esirgemesini ifade etmektedir (Taşkıran, 2010: i). Örgütsel sessizliğin, örgütsel uygulamalar karşısında çalışanların duyarlı veya duyarsız kalmaları göz önüne alınarak değerlendirilen bir olgu ifade edilmektedir (Özçınar, Demirel ve Özbezek, 2015).

Çalışanların katkıları, yetkilendirme ve daha açık iletişim hatları için ve çalışanların değişim, yaratıcılık ve yenilik kaynağı olması için çok önemlidir. Örgütsel ses, örgütsel eylemleri etkilemek için insanların görüşlerinin gönüllü olarak ifade edilmesidir. Örgütsel ses, kurumsal değişimin güçlü bir kaynağı olsa da, seslendirme isteğe bağlıdır ve çalışanlar genellikle açıkça konuşmak konusunda isteksizdir. Özellikle bireyler, kendi konularının başkaları tarafından desteklendiğine inandıklarında açıkça konuşmaya, desteklenmediğine inandıklarında ise sessiz kalmaya daha yatkındırlar. Tüm bu nedenlerden dolayı örgüt üyeleri, örgütsel konularda fikir ve görüşlerini ifade ederken özgürce ve dürüstçe konuşup konuşmama arasında seçimler yapmak zorunda kalmaktadır. Sesin tersi olan örgütsel sessizlik, insanların örgütsel söyleme özgürce katkıda bulunamamasıyla sonuçlanır (Bowen ve Blackmon, 2003: 1393-1394).

Morrison ve Milliken (2000: 706, 718) tarafından yapılan çalışmada örgütlerdeki sistematik sessizliğin örgütteki kritik organizasyonel süreçleri ve sonuçları etkileyebileceği, örgütsel değişim ve gelişmenin önünde potansiyel olarak tehlikeli bir engel olduğu ve çoğulcu örgütlerin gelişmesinin önünde önemli bir engel oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Örgütsel sessizliğin doğurabileceği sonuçlar arasında düşük içsel motivasyon, düşük tatmin, işten ayrılma, yüksek personel devir oranı sayılmaktadır. Benzer şekilde örgütlerde yaşanan çalışan sessizliğinin birey, grup ve örgüt düzeyinde birçok olumsuz etkisinin olacağını gösteren çalışmalardan biri olan Nikmaram vd., (2012) tarafından ortaya konulan çalışmada iş görenler arasındaki fikir, düşünce ve yaratıcılığa ilişkin çeşitliliklerin ve farklılıkların artan çalışan sessizliği ile kaybolacağı ve bunun doğal sonucu olarak birbirinden farksız iş görenler yaratacağı vurgulanmıştır.

İş yaşamında çalışanların sessiz kalması gibi tepki vermesi de zor bir tercih olabilir. Çünkü iş görenlerin sessiz kalmasının ya da sesini duyurmasının doğurabileceği sonuçlar bakımından sadece kendisini ilgilendiren bir durum değildir. Bu durum diğer çalışanlar, yönetim, örgütsel yapı, iş ahlakı, örgütsel kültür gibi birçok faktörden etkilenilerek varılabilecek bir davranıştır. Örgütlerde yaşanan sessizlik gerek iş görenleri gerekse örgütün kendisi için oldukça değişik sonuçlar ortaya koyabilecek bir davranış türüdür. Hem kurumun kendisi hem de çalışanları bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir (Demir ve Demir, 2012: 185).

İş yerindeki insanlar her zaman, çoğunlukla da iyi niyetle, aralarındaki farklılıkları dile getirmektense sessiz kalmanın daha verimli olduğu düşünmektir. Hatta insanlar sıklıkla sessiz kalmanın ilişkileri korumanın ve işleri halletmenin en iyi yolu olduğuna inanırlar. Oysa yapılan araştırmalar, sessizliğin yalnızca organizasyonlarda her yerde mevcut ve beklenen bir durum olmadığını, aynı zamanda hem firma hem de birey açısından son derece maliyetli olduğunu gösteriyor. Farklı sektör ve büyüklükteki çeşitli kuruluşlardaki üst düzey yöneticiler ve çalışanlarla yapılan görüşmeler sonucunda, sessizliğin bireyler üzerinde olumsuz psikolojik etkileri olduğunu, aşağılanma, zararlı öfke, kırgınlık ve benzeri duygular yaratabileceğini ortaya koymaktadır. Hatta sessizlik örgütlerdeki her etkileşimi kirlenmekte, yaratıcılığı engellemekte ve verimliliği baltalamaktadır (Perlow ve Williams, 2003). Örgütlerdeki çalışanların konuşma konusundaki isteksizliği ve bunun yol açtığı sessizlik veya bilgi saklama, kurumsal karar almayı ve hata düzeltmeyi zayıflatma ve çalışanların güvenine ve moraline zarar verme potansiyeline sahiptir (Milliken, Morrison ve Hewlin, 2003: 1454). Buna karşın azınlık

bakış açılarının jürilerde, ekipler tarafından ve yenilik amacıyla alınan kararların kalitesine yardımcı olduğu kanıtlanmıştır. Araştırmalar, farklı bakış açıları yanlış olsa bile insanların daha iyi düşünmesine, daha fazla çözüm üretmesine ve problem çözüme yaratıcılığının artmasına neden olduğunu kanıtlar niteliktedir (Merchant, 2011).

Pek çok kuruluş, sözlü veya sözsüz olarak, kurallara uymanın işimizi korumanın ve kariyerimizi ilerletmenin en güvenli yolu olduğu mesajını gönderiyor. Milyonlarca insanın işini kaybettiği ve çok daha fazlasının da bu durumdan endişe ettiği günümüzün zorlu ekonomisi, sessiz teslimiyet ihtiyacını abartıyor. Ancak güncel araştırma sonuçlarına göre susturmak işleri yumuşatmıyor veya insanları daha üretken kılmıyor. Yalnızca farklılıkları yüzeyin altına iter ve güçlü, yıkıcı güçleri harekete geçirebilir. İnsanlar önemli anlaşmazlıklar konusunda sessiz kaldıklarında kaygı, öfke ve kızgınlıkla dolmaya başlayabilirler. Çatışma çözülmediği sürece, bastırılmış duyguları güçlü kalır; bu da onları giderek daha güvensiz, kendini koruyucu hale getirir ve açıkça konuşurlarsa utanacakları veya reddedilecekleri korkusunu daha da artırır. Güvensizlik duyguları büyür, daha fazla sessizlik eylemlerine, daha fazla savunmacılığa ve daha fazla güvensizliğe yol açar, böylece yıkıcı bir "sessizlik sarmalını" harekete geçirir. Er ya da geç, zihinsel olarak vazgeçerler. Bu kısır sessizlik sarmallarının yerini erdemli iletişim sarmalları alabilir, ancak bu, bireylerin farklı davranma cesaretini bulmasını ve yöneticilerin, insanların farklılıkların ifade edilmesine değer vereceği koşulların yaratılmasıyla mümkün olacaktır (Perlow ve Williams, 2003).

Örgütlerde sessizlik ikliminin oluşmasında rol oynayan önemli faktörlerden biri de üst düzey yönetici/yöneticilerin özellikle astlarından olumsuz geri bildirim alma korkusudur. Bu bilgilerin ister kişisel olarak kendileri hakkında ister tanımladıkları bir eylem planıyla ilgili olsun, insanların sıklıkla olumsuz geri bildirimlerden dolayı kendilerini tehdit altında hissettiklerine dair güçlü kanıtlar vardır (Morrison ve Milliken, 2000: 708). Otorite sahibi kişilerin fikirlerine verdikleri tepkilerin olumsuz kişisel ve mesleki sonuçlara yol açabileceğini vurgulayan kişiler, ağırlıklı olarak kuruma veya kendilerine fayda sağlayacağına inandıkları önemli yorumları dile getirmemeyi tercih ettikleri görülmüştür. Ancak bilinen ve en iyi olunan konularda kendilerini koruyan sessizlikleri, bireyde hayal kırıklığı ve duygusal acı şeklinde kişisel zararlara yol açabilmektedir (Detert ve Edmondson, 2005). Örgütsel sessizliğin örgütsel işleyiş ve iş görenler üzerinde olumsuz etkileri muhtemeldir. Örgütün karar süreçlerine sessiz kalarak herhangi bir katkıda bulunamayan çalışanın iş motivasyonunun düşeceği gibi, çalışanların alınan kararları sahiplenme düzeyleri de azalacaktır. Bu olumsuz etkilerinden birisi de çalışanların işten ayrılma niyetlerinin artmasına neden olabileceği ileri sürülmüştür (Acaray 2014: 1).

2.2. İş Tatmini Kavramı

İş tatmini, farklı çalışanlara göre farklı anlamlar ifade edebilen karmaşık ve çok yönlü bir kavramdır. İş tatmini, çalışanlarını yönetmek zorunda olan yöneticilerin karşılaştığı en karmaşık alanlardan birisidir. İş tatmininin, işin maddi ve psikolojik ihtiyaçların karşılanmasını

sağladığı algısı sonucu ortaya çıkan bir duyguyu temsil ettiği düşünülmektedir. İş tatmini, çalışanların işlerine karşı beslediği olumlu ya da olumsuz duyguların birleşimini temsil etmektedir. İş tatmininin çalışanların motivasyonu üzerinde olağandışı derecede büyük bir etkisi olduğunu, motivasyon düzeyinin ise üretkenlik ve dolayısıyla ticari kuruluşların performansı üzerinde etkisinin olduğu birçok çalışmayla ortaya konulmuştur (Aziri, 2011: 77). Kişinin keyif aldığı bir işi yapması, o işi iyi yapması ve çabalarının karşılığını alması anlamına gelen iş tatmini kavramı, çalışanın işteki başarı ve başarı duygusudur. İş tatmini ayrıca kişinin işine olan coşkusunu ve mutluluğunu ifade etmesinin yanında tanınmaya, gelire, terfiye ve doyum duygusuna yol açan diğer hedeflere ulaşılmasına yol açan temel unsurdur (Kaliski, 2007). İş tatmininin tanımı, bireyin çalışma koşullarına ilişkin pozitif ölçülebilir yargısıdır. İş doyumunu, işi sevmeye veya sevmeme ve derecesine göre duygusal bir duygusal değerlendirilmez. Bilişsel açıdan bakıldığında iş tatmini, çalışma koşullarının daha mantıklı ve akılcı bir değerlendirmesi olarak ifade edilebilir. Çalışma koşullarının, fırsatların ve çıktılarının değerlendirilmesi iş tatmini sayesinde ölçülmüş olabilir (Zhu, 2013: 294). İş tatmin düzeyi yüksek olan işgörenlerin, işten ayrılma niyetleri ve devamsızlık oranları daha düşük olduğu bulunmuştur (Bingöl, 1996: 271). İş tatmininin çalışanların işten ayrılma niyetlerini azalttığı tespit edilmiştir (Igbaria & Guimaraes, 1993: 154; Mbah & Ikemefuna, 2012: 275).

3. METODOLOJİ

Çalışmada güvenlik görevlisi olarak çalışanların örgütsel sessizlik nedenlerinin iş tatmini üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma hedefleri sayısal ve rakamsal verilerle ele alınacağından dolayı nicel araştırma yöntemi olan tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, bir popülasyonu, durumu veya olguyu doğru ve sistematik bir şekilde tanımlayabilmektedir (Lilian, 2022: 4). Bu çalışmanın araştırma tasarımında anket yöntemi kullanılmıştır. Anketler inançlar, tutumlar, algılar ve diğerleri gibi psikolojik ve sosyolojik değişkenler arasındaki ölçülebilir ilişkileri inceleyebilir ve sağlayabilir. Geniş bir birey popülasyonundaki eğilimleri tanımlamaya çalışmak istediğiniz durumda anket kullanmak iyi bir prosedürdür. Anket tasarımları, nicel araştırmada, büyük bir insan grubunun (evren olarak adlandırılır) tutum, fikir, davranış veya özelliklerindeki eğilimleri belirlemek için küçük bir grup insana (örneklem adı verilen) bir anket veya soru formu uyguladığınız prosedürlerdir (Creswell, 2012). Genel tarama modellerinde amaç örnekleme yoluyla evren hakkında kestirimlerde bulunma ve genellemeler yapmaktır (Şimşek, 2018: 92). Bu yaklaşım bu çalışmanın amacına uygundur çünkü ankettan toplanan veriler, çalışanların örgütsel sessizlik nedenlerinin iş tatmini düzeyleri üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlamaktadır. Bu amaç için kişisel bilgi formu ve örgütsel sessizlik ölçeği ve iş tatmini ölçeğinden faydalanılmıştır.

3.1. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmadaki katılımcıların cinsiyet (kadın-erkek), medeni durumu (evli-bekar), görev yeri (kamu-özel sektör), eğitim durumu, yaş, mevcut işindeki çalışma yılı, toplam çalışma süresi gibi kişisel bilgileri belirlemek amacıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.

Örgütsel Sessizlik Ölçeği: Çakıcı ve Çakıcı (2007) tarafından geliştirilen örgütsel sessizlik ölçeği 28 madde ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğe ait boyutlar şu şekildedir: yönetsel ve

örgütsel nedenler (12 madde), işle ilgili konular (5 madde), tecrübe eksikliği (4 madde), izolasyon korkusu (4 madde), ilişkileri zedeleme korkusu (3 madde). Ölçek 5'li likert şeklinde cevap seçenekleriyle sunulmuştur.

İş Tatmini Ölçeği: Brayfield ve Rothe (1951) tarafından geliştirilen, Judge, Locke, Durham ve Kluger (1998) tarafından kısaltılan iş tatmini ölçeğinin Başol ve Çömlekçi (2020) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan tek boyutlu ve 5 maddeden oluşan iş tatmini ölçeği, 5'li likert şeklinde cevap seçenekleri sunulmuştur.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Osmaniye ili genelinde kamu ve özel sektörde özel güvenlik görevlisi olarak çalışan kimseler oluşturmaktadır. Ankete katılımlar yüz yüze görüşme yoluyla sağlanmıştır. Gönüllülük esası kapsamında 420 kişiden geri dönüş sağlanmıştır. Eksik veya hatalı olan 4 anket değerlendirme dışı tutulmuş ve geriye kalan 416 kişinin elde edilen veriler üzerinden analizler yapılmıştır. Bu araştırma 1.7.2023-30.09.2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu araştırmayı yürütmek için Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 15.05.2023 tarihli ve 16437 sayılı yazısında etik kurul onayı alınmıştır.

3.3. Veri Analizi

Çalışmada kullanılan veriler SPSS-22 paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Analiz sonuçları $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Katılımcıların ortalamalarının karşılaştırılmasında Independent t Testi ve One Way ANOVA testi kullanılmıştır. Anova tablosunda anlamlı bir farkın olduğu durumlarda, bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu öğrenmek için Post Hoc analizlerinden Tukey testi yapılmıştır. Örgütsel sessizlik nedenlerinin boyutu ve iş tatmini arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmadaki değişkenlerin normallik testlerinde Kolmogorov-Smirnov testi ve çarpıklık ve basıklık testleri kullanılmıştır. Tabachnick & Fidell'e (2013) göre basıklık ve çarpıklık (kurtosis-skewness) değerlerinin +1.5 ile -1.5 aralığında bulunuyorsa verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilebilir. Kurtosis ve skewness değerlerinin bu aralıkta yer almasından dolayı, verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş ve parametrik testler yapılmıştır.

Çizelge 1: Normallik Dağılımına İlişkin Değerler

Değişkenler	Minimum	Maksimum	Çarpıklık	Basıklık
Yönetsel ve örgütsel nedenler	1	4,417	-0,408	-0,892
İşle ilgili konular	1	4,8	-0,079	-0,664
Tecrübe eksikliği	1	3,5	-0,238	-1,156
İzolasyon korkusu	1	5	0,103	-1,413
İlişkileri zedeleme korkusu	1	4,667	-0,304	-0,89
İş tatmini	1,8	4,8	0,335	-1,209

3.4. Araştırma Soruları

Araştırmada örgütsel sessizliğin çalışanların iş tatmini üzerindeki etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada özel güvenlik görevlisi olarak çalışanların sessiz kalma nedenlerinin iş tatmini düzeylerini incelemek için aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur;

- H1a: Örgütsel sessizlik nedenleri cinsiyete göre değişmektedir.
H1b: İş tatmini düzeyleri cinsiyete göre değişmektedir.
H2a: Örgütsel sessizlik nedenleri medeni duruma göre değişmektedir.
H2b: İş tatmini düzeyleri medeni duruma göre değişmektedir.
H3a: Örgütsel sessizlik nedenleri çalıştığı sektöre göre değişmektedir.
H3b: İş tatmini düzeyleri çalıştığı sektöre göre değişmektedir.
H4a: Örgütsel sessizlik nedenleri eğitim düzeylerine göre değişmektedir.
H4b: İş tatmini düzeyleri eğitim düzeylerine göre değişmektedir.
H5a: Örgütsel sessizlik nedenleri yaş düzeylerine göre değişmektedir.
H5b: İş tatmini düzeyleri yaş düzeylerine göre değişmektedir.
H6a: Örgütsel sessizlik nedenleri işindeki kıdeme göre değişmektedir.
H6b: İş tatmini düzeyleri kıdeme göre değişmektedir.
H7a: Örgütsel sessizlik nedenleri toplam çalışma yılına göre değişmektedir.
H7b: İş tatmini düzeyleri toplam çalışma yılına göre değişmektedir.
H8: Örgütsel sessizlik nedenleri iş tatmini düzeylerini etkilemektedir.

3.5. Bulgular

Veri analizi sonucunda ulaşılan sonuçlar 2 görsel ve 7 çizelge yardımıyla verilmiş ve bu kısımda bu sonuçlar değerlendirilmiştir.

Çizelge 2 . Katılımcılara İlişkin Betimleyici İstatistikler

Demografik Özellikler	N	%	Demografik Özellikler	N	%		
Cinsiyet	Kadın	288	69,2	Kamu	128	30,8	
	Erkek	128	30,8	Görev yeri Özel sektör	288	69,2	
	Toplam	416	100,0	Toplam	416	100,0	
Medeni durum	Evli	224	53,8	Mevcut işteki çalışma yılı	1-5 yıl	256	61,6
	Bekar	192	46,2		6-10 yıl	64	15,4
	Toplam	416	100,0		11-15 yıl	96	23,0
Eğitim düzeyi	Lise	64	15,4	Toplam çalışma süresi	Toplam	416	100,0
	Ön lisans	160	38,5		1-5 yıl	256	61,6
	Lisans	192	46,2		6-10 yıl	64	15,4
	Toplam	416	100,0		11-15 yıl	96	23,0
Yaş	21-30 arası	224	53,8	Toplam	416	100,0	
	31-40 arası	160	38,5				
	41-50 arası	32	7,7				
	Toplam	416	100,0				

Katılımcılara ilişkin betimleyici istatistikler çizelge 2’de sunulmuştur. Araştırmada yer alan katılımcıların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında %69’u (288 kişi) kadın, %31’inin (128 kişi) erkek olduğu; medeni duruma göre %54’ü (224 kişi) evli, %46’sı (192 kişi) bekar olduğu; %69’unun (288 kişi) özel sektörde, %31’inin (128 kişi) kamuda çalıştığı, eğitim düzeylerine

göre dağılımlara bakıldığında lise %15'i (64 kişi), ön lisans %39'u (160 kişi), lisans %46'sı (192 kişi); yaş dağılımlarında 21-30 arası olanlar %54'ü (224 kişi), 31-40 arası olanlar %38'i (160 kişi), 41-50 arası olanlar %8'i (322 kişi); mevcut işteki çalışma yılı dikkate alındığında 1-5 yıl arası olanlar %62'si (256 kişi), 6-10 yıl arası olanlar %15'i (64 kişi), 11-15 yıl arası olanlar %23'ü (96 kişi); toplam çalışma yılı dikkate alındığında 1-5 yıl arası olanlar %62'si (256 kişi), 6-10 yıl arası olanlar %15'i (64 kişi), 11-15 yıl arası olanlar %23'ü (96 kişi) olduğu görülmektedir.

Çizelge 3. Ölçeklerin Güvenirlik Katsayısı, KMO Analizi ve Bartlett Test Değerleri

Ölçek Türü	İfade Sayısı	Cronbach' s Alpha	KMO Değeri	Bartlett testi anlamlılık düzeyi (p=.000)
Çalışanların Sessiz Kalma Nedenleri	28	,968	,830	,000
Yönetmel ve örgütsel nedenler	12	,947	,804	,000
İşle ilgili konular	5	,785	,757	,000
Tecrübe eksikliği	4	,702	,719	,000
İzolasyon korkusu	4	,935	,809	,000
İlişkileri zedeleme korkusu	3	,857	,782	,000
İş tatmini ölçeği	5	,924	,822	,000

Yapılan bu çalışmada örgütsel sessizlik ölçeğinin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .968 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarının güvenirlilik değerleri ,719 ile ,830 arasında olduğu görülmektedir. İş tatmini ölçeğinin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .924 olarak bulunmuştur.

Çizelge 4. Verilere İlişkin Korelasyon Değerleri (N= 416)

Boyutlar/Alt boyutlar		1	2	3	4	5	6	7
Çalışanların Sessiz Kalma Nedenleri (1)	r	1	,986**	,851**	,817**	,918**	,888**	-,563**
	p		0,000	,000	,000	,000	,000	,000
Yönetmel ve örgütsel nedenler (2)	r		1	,785**	,798**	,894**	,872**	-,534**
	p			,000	,000	,000	,000	,000
İşle ilgili konular (3)	r			1	,598**	,717**	,732**	-,532**
	p				,000	,000	,000	,000
Tecrübe eksikliği (4)	r				1	,696**	,655**	-,280**
	p					,000	,000	,000
İzolasyon korkusu (5)	r					1	,756**	-,473**
	p						,000	,000
İlişkileri zedeleme korkusu (6)	r						1	-,746**
	p							,000
İş tatmini (7)	r							1

P

Örgütsel sessizlik ölçeği ve alt boyutları ile iş tatmini arasındaki korelasyon değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Çizelge 5. Cinsiyete Ait Bulgular

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	t testi		
					t	sd	p
Çalışanların sessiz kalma nedenleri	Kadın	288	2,59	0,99	-11,56	414	,000
	Erkek	128	3,64	0,43			
Yönetmel ve örgütsel nedenler	Kadın	288	2,65	1,02	-13,07	414	,000
	Erkek	128	3,90	0,51			
İşle ilgili konular	Kadın	288	2,93	1,14	-3,41	414	,001
	Erkek	128	3,30	0,64			
Tecrübe eksikliği	Kadın	288	2,08	0,83	-10,99	414	,000
	Erkek	128	2,94	0,45			
İzolasyon korkusu	Kadın	288	2,44	1,26	-11,78	414	,000
	Erkek	128	3,88	0,82			
İlişkileri zedeleme korkusu	Kadın	288	2,67	1,12	-11,05	414	,000
	Erkek	128	3,83	0,60			
İş tatmini	Kadın	288	3,16	1,16	0,95	414	,343
	Erkek	128	3,05	0,72			

Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar için t-testi kullanılmıştır. Test sonucunda katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin tüm alt boyutlarında (yönetmel ve örgütsel nedenler, işle ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği ($p < 0.05$) görülmektedir. Erkek çalışanların örgütsel sessizlik ortalamasının kadın çalışan ortalamasından istatistiksel olarak daha yüksek oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların iş tatmini düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için yapılan bağımsız gruplar için t-testi sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar göstermediği görülmüştür ($p > .05$). H1a hipotezi kabul edilmiştir. H1b hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 6. Medeni Duruma Ait Bulgular

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	t testi		
					t	sd	p
Çalışanların Sessiz Kalma Nedenleri	Evli	224	3,42	0,79	13,45	414	,000
	Bekar	192	2,33	0,85			
Yönetmel ve örgütsel nedenler	Evli	224	3,56	0,85	12,75	414	,000
	Bekar	192	2,42	0,96			
İşle ilgili konular	Evli	224	3,49	0,99	10,66	414	,000
	Bekar	192	2,53	0,81			
Tecrübe eksikliği	Evli	224	2,57	0,81	6,24	414	,000
	Bekar	192	2,08	0,77			
İzolasyon korkusu	Evli	224	3,61	1,12	14,95	414	,000
	Bekar	192	2,04	1,00			
İlişkileri zedeleme korkusu	Evli	224	3,62	0,79	14,05	414	,000
	Bekar	192	2,33	1,07			
İş tatmini	Evli	224	2,49	0,54	-17,08	414	,000

	Bekar	192	3,87	1,00			
--	-------	-----	------	------	--	--	--

Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin medeni duruma göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar için t-testi kullanılmıştır. Test sonucunda katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin tüm alt boyutlarında (yönetmel ve örgütsel nedenler, işle ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) medeni duruma göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği ($p<0.05$) görülmektedir. Evli çalışanların örgütsel sessizlik ortalamasının bekar çalışan ortalamasından istatistiksel olarak daha yüksek oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların iş tatmini düzeylerinin medeni duruma göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için yapılan bağımsız gruplar için t-testi sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterdiği ($p<0.05$) ve bu anlamlı farkın bekar gruplar lehine olduğu görülmektedir. H2a hipotezi kabul edilmiştir. H2b hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 7. Çalıştığı Sektöre Ait Bulgular

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	t testi		
					t	sd	p
Çalışanların Sessiz Kalma Nedenleri	Kamu	128	3,38	0,84	6,83	414	,000
	Özel sektör	288	2,71	0,97			
Yönetmel ve örgütsel nedenler	Kamu	128	3,63	0,94	8,13	414	,000
	Özel sektör	288	2,77	1,01			
İşle ilgili konular	Kamu	128	3,25	0,69	2,73	414	,001
	Özel sektör	288	2,96	1,13			
Tecrübe eksikliği	Kamu	128	2,44	0,62	1,50	414	,086
	Özel sektör	288	2,31	0,91			
İzolasyon korkusu	Kamu	128	3,69	1,14	9,04	414	,000
	Özel sektör	288	2,53	1,24			
İlişkileri zedeleme korkusu	Kamu	128	3,50	1,12	5,94	414	,000
	Özel sektör	288	2,81	1,07			
İş tatmini	Kamu	128	3,25	1,01	1,65	414	,099
	Özel sektör	288	3,07	1,06			

Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin çalıştığı sektöre göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için bağımsız gruplar için t-testi kullanılmıştır. Test sonucunda katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin alt boyutlarında (tecrübe eksikliği boyutu hariç) (yönetmel ve örgütsel nedenler, işle ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) çalıştığı sektöre göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği ($p<0.05$) görülmektedir. Kamuda çalışanların örgütsel sessizlik ortalamasının özel sektörde çalışan ortalamasından istatistiksel olarak daha yüksek oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların iş tatmini düzeylerinin çalıştığı sektöre göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için yapılan bağımsız gruplar için t-testi sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar göstermediği görülmüştür ($p> .05$). H3a hipotezi kabul edilmiştir. H3b hipotezi reddedilmiştir.

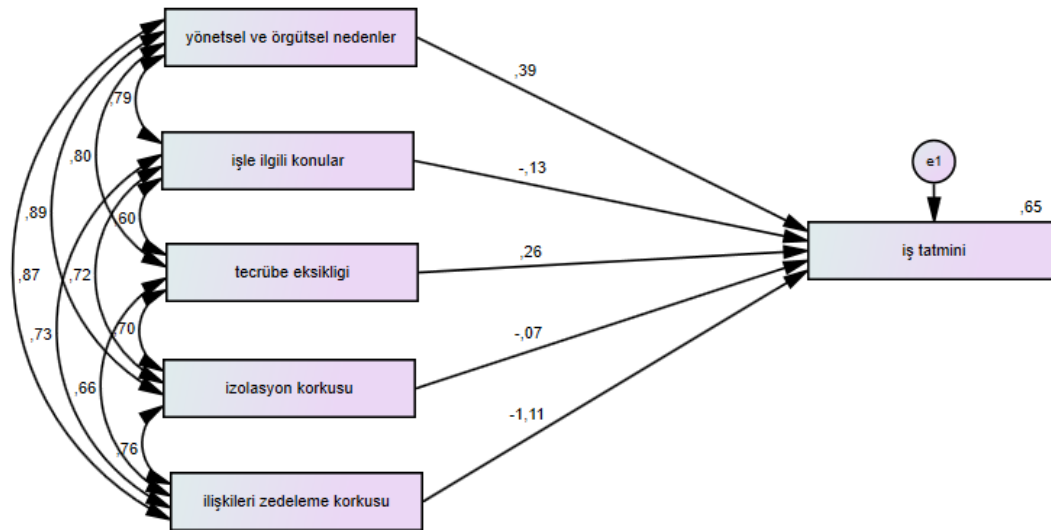
Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenleri eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için varyans analizi yapılmıştır. Anova tablosunda Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin (yönetmel ve örgütsel nedenler, işle

ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) tüm alt boyutlarında ve iş tatmini düzeylerinde eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>.05$). H4a hipotezi reddedilmiştir. H4b hipotezi reddedilmiştir.

Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenleri yaş düzeylerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için varyans analizi yapılmıştır. Anova tablosunda Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin (yönetsel ve örgütsel nedenler, işle ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) tüm alt boyutlarında ve iş tatmini düzeylerinde yaş düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>.05$). H5a hipotezi reddedilmiştir. H5b hipotezi reddedilmiştir.

Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenleri işindeki kıdeme göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için varyans analizi yapılmıştır. Anova tablosunda Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin (yönetsel ve örgütsel nedenler, işle ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) tüm alt boyutlarında ve iş tatmini düzeylerinde işindeki kıdeme göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>.05$). H6a hipotezi reddedilmiştir. H6b hipotezi reddedilmiştir.

Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenleri toplam çalışma yılına göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için varyans analizi yapılmıştır. Anova tablosunda Katılımcıların örgütsel sessizlik nedenlerinin (yönetsel ve örgütsel nedenler, işle ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) tüm alt boyutlarında ve iş tatmini düzeylerinde toplam çalışma yılına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>.05$). H7a hipotezi reddedilmiştir. H7b hipotezi reddedilmiştir.

Görsel 1: Standardize edilmiş regresyon katsayıları

Çalışanların sessiz kalma nedenlerinin alt boyutları olan (yönetsel ve örgütsel nedenler, işle ilgili konular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) değişkenlerini kullanarak iş tatmini değişkenini yordamak amacıyla bir çok değişkenli doğrusal regresyon

analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda anlamlı bir regresyon modeli, $F(5, 410) = 151,66$, $p < .001$, ve bağımlı değişkendeki varyansın %65'ini (R^2 adjusted =.65) bağımsız değişkenler tarafından açıkladığı bulunmuştur. Buna göre, yönetsel ve örgütsel nedenler iş tatminini olumlu ve anlamlı olarak yordamaktadır, $\beta = .388$ $t(410)=3.68$, $p < .000$, $pr^2 = .03$. ; işle ilgili konular iş tatminini negatif ve anlamlı olarak yordamaktadır, $\beta = -.134$ $t(410)=-2.79$, $p < .005$, $pr^2 = -.019$. ; tecrübe eksikliği iş tatminini olumlu ve anlamlı olarak yordamaktadır, $\beta = .265$ $t(410)=5.37$, $p < .000$, $pr^2 = .07$. ; izolasyon korkusu iş tatminini anlamlı olarak yordamamaktadır, $\beta = -.071$ $t(410)=-1.074$, $p > .05$, $pr^2 = -.002$. ; ilişkileri zedeleme korkusu iş tatminini negatif ve anlamlı olarak yordamaktadır, $\beta = -1.106$ $t(410)=-17.99$, $p < .000$, $pr^2 = -.44$. Özetle oluşturulan model şu şekildedir: iş tatmini= $4.87 + (.38 * \text{yönetsel ve örgütsel nedenler}) + (-.14 * \text{işle ilgili konular}) + (.33 * \text{tecrübe eksikliği}) + (-1.03 * \text{ilişkileri zedeleme korkusu})$.

4. TARTIŞMA

Örgütsel sessizlik nedenlerinin iş tatmini üzerindeki etkisini incelemek amacıyla özel güvenlik görevlisi olarak çalışan kişilerle gerçekleştirilen çalışmada örgütsel sessizlik nedenlerinin iş tatmini üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Bu etkiler arasında en büyük payın özellikle örgütsel sessizlik nedenlerinin alt boyutlarından olan “ilişkileri zedeleme korkusu”nda olduğu görülmüştür. Çalışan bireylerin ilişkileri zedeleme korkusu yükseldikçe çalışanların iş tatmin düzeylerinin düştüğü tespit edilmiştir. Benzer şekilde işle ilgili konulardan dolayı örgütsel sessizliğe kapılan çalışanların iş tatmini düzeylerinin düştüğü görülmüştür. Örgütsel sessizlik alt boyutlarından olan “yönetsel ve örgütsel nedenler” ile “tecrübe eksikliği” nedenlerinden dolayı sessiz kalan çalışanların iş tatmini düzeyi ile aralarında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu görülmüştür.

Çalışanların örgütsel sessizlik nedenlerinin demografik değişkenlere göre farklılıkları incelendiğinde cinsiyet, medeni durum ve görev yeri değişkenlerinde istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Erkek çalışanların kadın çalışanlara göre, evli olanların bekar olanlara göre; kamuda çalışanların özel sektör çalışanlarına göre örgütsel sessizlik boyutlarının çoğunda ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer yandan eğitim düzeyi, yaş düzeyi, kıdemi ve toplam çalışma yılına göre çalışanların örgütsel sessizlik nedenlerinin istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar göstermediği tespit edilmiştir.

Çalışanların iş tatmini düzeylerinin demografik değişkenler açısından farklılıklar gösterip göstermediği incelendiğinde medeni durum değişkeninde istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Bekar çalışanların evli çalışanlara göre iş tatmini ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer yandan cinsiyet, görev yeri, eğitim düzeyi, yaş düzeyi, kıdemi ve toplam çalışma yılına göre çalışanların iş tatmini düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar göstermediği tespit edilmiştir.

Amah ve Okafor (2008: 5) tarafından yapılan çalışmada çalışan sessizliği davranışı ile iş tatmini arasında olumsuz yönde ilişki tespit edilmiştir. Literatür taramasında örgütsel sessizlik ile ilgili yapılan çalışmalarda öne çıkan tespitler şu şekildedir; Acaray (2014: 200) tarafından İstanbul ilinde özel bir firmada çalışan 462 çalışandan elde edilen verilerle yapılan çalışmada örgüt kültürü tipleri, örgütsel sessizlik türleri ve işten ayrılma niyeti arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Örgütsel sessizliğin alt boyutları (kabullenici sessizlik ve korunma amaçlı

sessizlik) ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ünlü, Hamedoğlu ve Yaman (2015) tarafından 350 öğretmen ile yapılan çalışmada örgütsel adalet algıları ve örgütsel sessizlik düzeyleri arasındaki istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Kahya (2015: 538) tarafından 132 akademik personel ile yapılan çalışmada örgütsel sessizliğin tükenmişlik sendromu üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu bulunmuştur.

Literatürde yapılan çalışmalar bu çalışmanın sonuçlarını doğrular niteliktedir. Acaray (2014: 206) tarafından yapılan çalışmada kabullenici sessizliğin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösterdiği ve erkek çalışanların ($x= 2,28$) kadın çalışanlardan ($x= 2,09$) daha fazla kabullenici sessizlik davranışı gösterdikleri bulunmuştur. Taşkiran (2010: 197) tarafından yapılan çalışmada çalışanları bireysel sessizlik tutumları bakımından cinsiyete göre anlamlı farklılıklar ($p>0,05$) gösterdiği ve kadınların erkeklere oranla daha az bireysel sessizlik tutumunda olduğu görülmüştür. Diğer yandan Ünlü, Hamedoğlu ve Yaman (2015: 150) tarafından yapılan çalışmada kadın ve erkek öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeylerinin cinsiyet değişkene göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılık göstermediği görülmüştür. Kalay, Oğrak ve Nişancı (2014: 135) tarafından yapılan çalışmada örgütsel sessizlik tutumunun cinsiyete göre değişmediği görülmektedir ($p>0,05$). Taşkiran (2010: 197) tarafından yapılan çalışmada çalışanları örgütsel sessizlik tutumları bakımından medeni duruma göre anlamlı farklılıklar göstermediği bulunmuştur. Algın (2014) tarafından örgütsel sessizlik üzerine yaptığı çalışma sonucunda öğretim elemanlarının genellikle sessiz kaldıklarını, konu ve kişi sınırlaması yaparak konuşmayı tercih ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların sessizliğin nedenleri ve olası sonuçlarına yönelik algılarında cinsiyet, unvan, idari görev, çalışma süresi ve fakülte değişkenlerine göre istatistiksel açıdan farklılık gösterdiği görülmüştür. Kahveci ve Demirtaş (2013) tarafından yönetici ve öğretmenlerin örgütsel sessizlik algılarını ölçmek amacıyla 444 okul yöneticisi ve öğretmenden oluşan grupla yapılan çalışma sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni açısından kadın katılımcıların örgütsel sessizlik algılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların örgütsel sessizlik algılarının branş değişkeni ve okuldaki hizmet süresi değişkeni açısından anlamlı farklılıklar gösterirken; yaş ve öğretmenlikteki hizmet süresi değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar göstermemektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada çalışanların kendilerini ilgilendiren bir konu hakkında ne zaman ve nasıl sessiz kalmaya karar verdiklerini ve çalışanların bu kararı verirken dikkate aldıkları faktörleri daha iyi anlayıp anlayamayacağımızı görmek ve örgütsel sessizlik nedenlerinin iş tatmini üzerindeki etkilerini incelemek amaçlanmıştır. Genel olarak çalışmasının sonuçları değerlendirildiğinde örgütsel sessizlik nedenlerinin iş tatminini etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca örgütsel sessizlik nedenlerinin cinsiyet, medeni durum, görev yaptığı sektöre göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. İş tatmininin medeni duruma göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Örgütsel sessizlik nedeninin ve iş tatmininin eğitim düzeyi, yaş, mevcut işteki çalışma süresi ve toplam çalışma yılı gibi değişkenlere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir.

Çalışmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi araştırmaya katılanların Osmaniye ili genelinde özel sektörde ve kamuda çalışan özel güvenlik çalışanlarıyla sınırlı tutulmuştur. İkinci sınırlılık olarak çalışmanın örneklem büyüklüğü ($n: 416$ katılımcı)

gösterilebilir. Çalışmada bulunan sonuçların genellemesinde bu kısıtların göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Örgütsel sessizlik nedenlerinin iş tatmini üzerindeki etkilerinin ölçülebilmesi için farklı sektöründe yer alan bireylerle yapılması ve sonuçlarının karşılaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acaray, A. (2014). *Örgüt kültürü, örgütsel sessizlik ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora tezi). Kocaeli
- Afşar, L. (2013). *Örgütsel sessizlik ve örgütsel güven ilişkisi: konuya ilişkin bir araştırma*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul
- Algın, İ. (2014). *Üniversitelerde örgütsel sessizlik*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Ankara
- Amah, O. E., & Okafor, C. A. (2008). Relationships Among Silence Climate, Employee Silence Behaviour and Work Attitudes: The Role of Self-Esteem and Locus of Control. *Asian Journal of Scientific Research*, 1(1), 1–11. <https://doi.org/10.3923/ajsr.2008.1.11>
- Aziri, B. (2011). Job Satisfaction: A Literature Review. *Management Research & Practice*, 3(4), pp. 77-86.
- Bingöl, D. (1996). *Personel yönetimi*. (2. Baskı). İstanbul: Beta.
- Bowen, F., & Blackmon, K. (2003). Spirals of silence: the dynamic effects of diversity on organizational voice. *Journal Of Management Studies*, 40(6), s.1393- 1417. <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00385>
- Brayfield, A., & Rothe, H. F. (1951). An Index of Job Satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 35(5), pp. 307-311.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. (fourth edition), Pearson, New York.
- Çakıcı, A. (2007). Örgütlerde sessizlik: sessizliğin teorik temelleri ve dinamikleri, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 145-162.
- Çakıcı, A. ve Çakıcı, A. C. (2007). "İşgören sessizliği: konuşmak mı zor, sessiz kalmak mı zor?", 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi. Sakarya Üniversitesi, 2007, ss.389-400.
- Çakıcı, Y. (2008). Örgütlerde sessiz kalınan konular sessizliğin nedenleri ve algılanan sonuçları üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 117-134.
- Demir, M., ve Demir, Ş. Ş. (2012). Yükseköğretim kurumlarında örgütsel sessizlik: turizm lisans eğitimi kurumları örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(193), 184-199.
- Detert, J. R., & Edmondson, A. C. (2005). No exit, no voice: the bind of risky voice opportunities in organizations. *Academy of Management Proceedings*. <https://doi.org/10.5465/ambpp.2005.18780787>
- Igbaria, M., & Guimaraes, T. (1993). Antecedents and consequences of job satisfaction among information center employees. *Journal of Management Information Systems*, 9(4). 145-174.
- Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C & Kluger, A. N. (1998). Dispositional effects on job and life satisfaction: the role of core evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 83(1), pp. 17-34.
- Kahveci, G. ve Demirtaş, Z. (2013). Okul yöneticisi ve öğretmenlerin örgütsel sessizlik algıları. *Eğitim ve Bilim*, 38(167), 50-64.
- Kahya, C. (2015). Örgütsel sessizlik ve tükenmişlik sendromu ilişkisi. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*.

- Volume 10/10 Summer 2015, p. 523-546. DOI Number:
<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8335>
- Kalay, F., Oğrak, A., ve Nişancı, Z. N. (2014). Mobbing, örgütsel sessizlik ve örgütsel sinizm ilişkisi: örnek bir uygulama. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 127-143.
- Kaliski, B. S. (2007). *Encyclopedia of Business and Finance*, Second edition, Thompson Gale, Detroit, p. 446
- Perlow, L. S., & Williams, S. (2003). "Is Silence Killing Your Company?", *Harvard Business Review*, May, 2003, ss. 3-8. (<https://hbr.org/2003/05/is-silence-killing-your-company>, (Erişim tarihi: 16.04.2024)
- Lilian, A. (2022). Motivational beliefs, an important contrivance in elevating digital literacy among university students. *Heliyon* 8(12), e11913. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e11913>
- Mbah, S. E., & Ikemefuna, C. O. (2012). Job satisfaction and employees' turnover intentions in total Nigeria plc. in Lagos State. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(14), 275-287
- Mcshane, S. L., & Glinow, M. A. V. (2016). *Organizational Behavior*. (2th ed.) McGrawHill.
- Merchant, N. (2011). "Your Silence Is Hurting Your Company", *Harvard Business Review*, September 07, (<https://hbr.org/2011/09/your-silence-is-hurting-your-company>, (Erişim tarihi: 16.04.2024)
- Milliken F. J., Morrison E. W., & Hewlin P. F. (2003). An exploratory study of employee silence: issues that employees don't communicate upward and why. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1453-1476.
- Morrison, E. W., & Milliken, F. J. (2000). Organizational silence: a barrier to change and development in a pluralistic world. *The Academy of Management Review*, 25(4) (Oct., 2000), pp. 706-725. <https://doi.org/10.2307/259200>
- Nikmaram, S., Yamchi, H. G., Shojaii, S., Zahrani, M. A., & Alvani, S. M. (2012). Study on relationship between organizational silence and commitment in Iran. *World Applied Sciences Journal*, 17(10), 1271-1277
- Özçınar, M. F., Demirel, Y. ve Özbezek, B. D. (2015). Çalışanların örgütsel adalet algıları ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 150-171.
- Özgen, I. ve Sürgevil, O. (2009). Örgütsel sessizlik olgusu ve turizm işletmeleri açısından değerlendirilmesi, *Turizm İşletmelerinde Örgütsel Davranış'ın İçinde*, Editör: Zeyyat Sabuncuoğlu, Bursa: MKM Yayıncılık.
- Şimşek, A. (2018). Araştırma Modelleri, Ali Şimşek içinde, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (s. 80-106), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Boston: Pearson.
- Taşkıran, E. (2010). *Liderlik tarzının örgütsel sessizlik üzerindeki etkisinde örgütsel adaletin rolü ve ve bir araştırma*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi): İstanbul
- Tutar, H. (2003). *Örgütsel iletişim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ünlü, Y., Hamedoğlu, M. A. ve Yaman, E. (2015). Öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ve örgütsel sessizlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*, 5/2, ss. 140-157.
- Zhu, Y. (2013). A review of job satisfaction. *Asian Social Science* 9(1), 293-298. doi:10.5539/ass.v9n1p293

KORONAVİRÜS KORKUSUNUN PLANSIZ SATIN ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ

Doktora Öğrencisi, Leyla Dilara YAŞAR

İnönü Üniversitesi, leyladilarayasar@gmail.com - 0000-0003-1287-455X

Prof. Dr. Kahraman ÇATI

İnönü Üniversitesi, kahraman.cati@inonu.edu.tr - 0000-0002-7440-5436

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, koronavirüs salgını korkusunun plansız satın alma eğilimine etkisinin olup olmadığını belirlemektir. Ayrıca bu çalışmada katılımcıların sahip oldukları sosyo-demografik özelliklere göre koronavirüs korkularının ve plansız satın alma eğilimlerinin farklılık gösterip göstermediği de belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın evrenini, Türkiye’de yaşayan 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Katılımcıların 298’ini kadınlar 161’ini de erkekler oluştururken, toplam 459 katılımcı çalışmaya destek olmuştur. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve veriler online anket tekniğiyle toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizi, SPSS Statistics 26 programı kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada öncelikli olarak koronavirüs korkusu ve plansız satın alma ölçeklerinin boyutları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Koronavirüs korkusu ölçeği tek boyut, plansız satın alma ölçeği ise, “plansız satın alma öncesi” ve “plansız satın alma anı” olarak iki boyut olarak belirlenmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine göre yaşanan koronavirüs korkusu ve plansız satın alma davranışlarının farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca, koronavirüs korkusunun plansız satın alma davranışı üzerinde etkili olduğu da belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs, Koronavirüs Korkusu, Plansız Satın Alma

1. GİRİŞ

Dünya çapında pek çok biyolojik hastalık meydana gelmiş, ailelerin, toplumların ve kültürlerin yok olmasına neden olmuştur. 1347'de başlayan veba salgını Avrupa nüfusunun dörtte birini öldürdü. Amerika kıtası keşfedildiğinde yerli nüfusun %95'i gripten ölmüştü. Kolera, 1817 yılında Hindistan'da başlayıp tüm dünyaya yayıldı ve 1817-1918 yılları arasında meydana gelen yedi büyük kolera salgınında onbinlerce insan hayatını kaybetti. Geçtiğimiz yüzyılda salgınlar ağırlıklı olarak virüslerden kaynaklandı. 1918'deki İspanyol gribi salgınında (H1N1) 40 milyon kişi, 1957'deki Asya gribi (H2N2) sırasında 100.000 kişi ve 1968 Hong Kong gribi (H2N2) sırasında 700.000 kişi öldü. Pandemi sürecinde sağlık sistemi çöktü, tüm kaynaklar seferber edilmesine rağmen salgın öncesi hazırlıkların yetersiz olması nedeniyle çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir (Dizer, Demirpek, 2009, s. 29-34).

Dünya'da ve Türkiye'de hızlı bir şekilde yayılan virüs, artan vaka ve sonucunda insanların hayatını hızlı bir şekilde kaybetmesi kişilerde korku, endişe, stres ve büyük psikolojik sorunları beraberinde getirmektedir. Yaşanan korku halleri tüketicilerin satın alma davranışlarını da doğrudan etkilemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı (SB), hastalığın ortaya çıkmasından bu yana süreci yakından takip etmektedir. İlk aşamada halkı bilgilendirmek için bir açıklama yapılmış, ardından DSÖ ile işbirliği içinde ilerlemeye dayalı önlemler alınmıştır. Türkiye'de ise Kovid-19 hastalığı hakkında yeterli bilginin elde edilmesi ve hastalıkla kapsamlı bir şekilde mücadele edilmesi amacıyla uzmanlardan oluşan Bilim Kurulu kurulmuştur (Koçak, Sarı, 2021, s. 38).

Bu çalışmada, tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs pandemisinin insanlarda yol açtığı korkuların aynı zamanda gündelik hayatın bir parçası olan plansız satın alma eylemi üzerindeki etkilerini yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve medeni durum gibi demografik farklılıklarla beraber incelemek amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Koronavirüsün Çin'de ortaya çıkıp kısa sürede tüm dünyayı etkilemesi küresel çapta tepkiye neden oldu. 50 Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi (Journal of Theory and Practice in Marketing) Covid-19 araştırma ve raporlarına göre, dünyada Covid-19'un doğuş haberleri duyulmaya başladığından bu yana; insanların hayatında, sosyal hayatında ve iş hayatında pek çok değişikliği beraberinde getirdi. Dünyanın farklı yerlerinde tüketici davranışlarındaki değişikliklere ilişkin bilgiler, kısa vadeli bir ölçüt olarak önemli bir yere sahip olmuştur (Duygun, Şen, 2020, s. 45-68). Pandemi döneminde salgın hastalıkların sosyal, psikolojik ve ekonomik etkileri açıkça görülmektedir. Toplumsal düzeyde ise salgının ilk aylarında yüz yüze iletişim veya sosyal temas kurulamaması insanları etkilemiş ve birçok psikolojik hasara neden olmuştur (Bulut, Tunç, 2024, s.75-86). Kovid-19 salgınının insanların fiziksel ve ruhsal sağlığını bozacağı, stres düzeylerini artıracacağı, kaygı ve depresyon gibi birçok psikolojik soruna neden olacağı kesindir (Harper ve ark., 2020). Kovid-19 salgını nedeniyle enfeksiyon riskindeki artış, pozitif vaka sayısı ve ölümlerdeki artış, insanlarda ciddi bir psikolojik etki yaratmış, dolayısıyla korkunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gencer, 2020, s.1156). Kovid-19 korkusu, enfeksiyon kapmama ve virüsün bulaşmaması ile doğrudan ilişkili olduğu gibi işsizlik, evde yalnız kalmak zorunda kalma, hastalık ve ölümlerin sayısı ile de doğrudan bağlantılıdır (Abdullah, 2020).

Kovid-19 salgınının kaygıya neden olduğu, kaygıyı artırdığı ve dolayısıyla insanların davranışlarında olumsuz değişikliklere neden olduğu düşünülüyor. Çünkü Kovid-19'un ortaya çıkışının üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen yayılımın durdurulamaması ve güçlü bağışıklığın yayılmaması, korkuyu artırmış ve insanları öldüren, kaygı düzeyi yüksek bir ruhsal duruma dönüştürmüştür (Erol, Kalay, 2022, s. 1515).

Koronavirüs salgınının giderek artmasıyla birlikte tüketici davranışları da değişmeye başladı (Güven, 2020: 513). Küresel karantina, sosyal mesafe ve Kovid-19 salgınının yayılmasını sınırlamak için alınan diğer önlemler tüketicilerin çevrimiçi alışverişlerini artırmaya yol açmıştır (Alessa ve ark. 2021).

Her sorun gibi salgınlar da karmaşık bir süreçtir. Salgın sırasında korku, tehdit, risk ve kaygı gibi duyguların çeşitliliği dolayısıyla bireyler ve aileler üzerinde farklı etkiler oluşmasına neden olmaktadır. Bireylerin bu hastalığa yakalanma konusundaki endişeleri kendilerine, ailelerine ve sevdiklerine aittir. Bu gibi sorunların arasında çalışanlar üzerindeki olumsuz etkiler,

performans ve verimliliğin azalması, üretim için hammadde ihtiyacının karşılanamaması, malzeme iyileştirme ve tedarik sorunları, mali ve mali kapasite yetersizliğinden kaynaklanabilecek sorunlar yer almaktadır. Öte yandan psikolojik ve yaşam aktivitelerinin bir parçası olan iş, ev ve sosyal güvenlik gibi sorumlulukların kişi ve kuruluşlarda kaygının artmasında önemli rol oynadığı gösterilmiştir (Erol, Kalay, 2022, s. 1515) .

Plansız satın alma; kullanıcının aklında bir satın alma düşüncesi olmasa bile hızlı bir kararlar yaptığı bir satın alma eylemi olarak kabul edilmektedir (Altunışık, 2007, s. 124). Stern (1962) plansız satın almayı tüketicilerin ne satın alacaklarını önceden planlamadıkları alışveriş olarak tanımlamıştır. Bayley ve Nancarrow (1998) plansız satın almanın, ürünle bağ kurma, heyecanlanma ve moral yükseltme şeklinde ortaya çıkan davranışlar olduğunu belirtmiştir. Plansız satın alma davranışı, bir kullanıcın birdenbire bir malı satın almak için güçlü ve ısrarcı bir istek duyması ve hemen satın alma kararını vermesi durumudur (Rook, 1987).

Plansız satın alma davranışı, mantıklı ve gerekli bir şekilde gerçekleştirilen uzun bir süreçtir. Ancak planlanmamış satın almalarda önceden hiçbir mantıksal olay meydana gelmeyebilir. Satın alma davranışı aynı anda gösterilir (Özgüven Tayfun, 2015, s. 94). Geleneksel satın alma süreciyle karşılaştırıldığında, plansız satın alma sürecinde tüketiciler alternatif değerlendirme aşamasına çok fazla odaklanmamaktadır (Türk, 2018). Yang vd. (2011) tarafından yapılan bir araştırmaya göre kadınlar, gelirleri düşük olduğunda beklenmedik şeyler satın alıyorlar. Paraları çoksa planladıkları şeyleri yapmazlar ama promosyon varsa promosyondan etkilenip beklenmedik satın almalar yapabilirler. Baron ve Wass (1996) da araştırmalarında kadın ve erkeklerin satın alma davranışları arasında çok az fark olduğunu bulmuşlardır. Tüm dünyayı etkileyen Kovid-19 pandemisi, dünya genelinde ve hayatın birçok alanında değişikliklere neden olmuştur. Bu değişimler tüketici davranışlarını da etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir (Hacıoğlu, Sağlam, 2021, s, 16-29). Kişilerin yaşadıkları pandemi korkusunun yanında ayrıca üretici firmaların ürünleri için kullanmış oldukları reklamlar da kişileri korku, stres ve paniğe sevk etmiştir.

Kovid-19 salgını sırasında reklamlarda insan sağlığının tehdit edilmesi gibi konular ele alındı ve şirketler tarafından korku haberleri yapıldı. Salgın sırasında neredeyse tüm tüketiciler çeşitli mecralarda şu gibi korkutucu reklamlarla karşılaştı: “Bu deterjanı, dezenfektanı veya mendili kullanırsanız virüsten korunabilirsiniz, kullanmazsanız virüse yakalanma riskiniz vardır”.

Salgın döneminde insanların evde daha fazla vakit geçirmesi nedeniyle televizyon izleme sıklığı artarak ve insanlar televizyon reklamlarına maruz kalmıştır (Aydın, 2021, s. 870).

Literatürün detaylı incelenmesi neticesinde Covid-19 korkusuna yönelik çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Ancak, pandemi korkusunun plansız satın alma davranışına etkisinin çalışıldığı araştırma çok sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda literatürdeki söz konusu boşluğu doldurmak adına bu araştırmanın önemli olacağı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Dünyanın her yerinde olduğu gibi koronavirüs korkusu Türkiye’de de büyük oranda kendisini göstermiş ve gerek Dünya Sağlık Örgütü gerekse Türkiye’deki yetkililerce sosyal ortamlarda bulunmanın tehlikeleri üzerine uyarılar yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı mecburi sosyal izolasyona ayak uydurmaya çalışırken, değişen alışveriş alışkanlıklarıyla beraber tüketicilerin korku ve stres altında alışverişi ne derece planlı ya da plansız yaptıklarını tespit etmektir. Ayrıca, tüketicilerin demografik özelliklerine göre pandemiden korku dereceleri ve plansız satın alma davranışlarının farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır.

3.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini 2019 Aralık ayı itibariyle tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgını sürecini Türkiye’de yaşayan 18 yaş üstü tüketiciler oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde koronavirüs salgın döneminde T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından alınan önlemler sebebiyle katılımcılara online ya da telefonla iletişim kurmak yoluyla ulaşılabileceği için ve yaşanacak süre sıkıntısını en aza indirmek amacıyla basit rastgele örnekleme yöntemi seçilmiştir. Uygulanması kolaydır ve örnekleme sürecinin her parçasıyla ilgili bilgiden başka bir şeye ihtiyaç duymaz (Fricker, 2008). Hazırlanan anket soruları, WhatsApp ve Instagram sosyal medya uygulamaları vasıtasıyla katılımcılarla paylaşılmıştır. Veriler 2021 yılı Ocak-Şubat aylarında elde edilmiştir. Araştırmanın amacına hizmet edecek Türkiye’de yaşayan 459 kişiden veri toplanmıştır. Sosyal bilimlerde 1 milyon ve üzeri olan deneklerden 384 verinin toplanması yeterli görülmektedir (Sekaran, 1992: 253). Dolayısıyla bu çalışmada toplanan 459 veri, sağlıklı bir sonuç ortaya koymak için yeterli bulunmuştur.

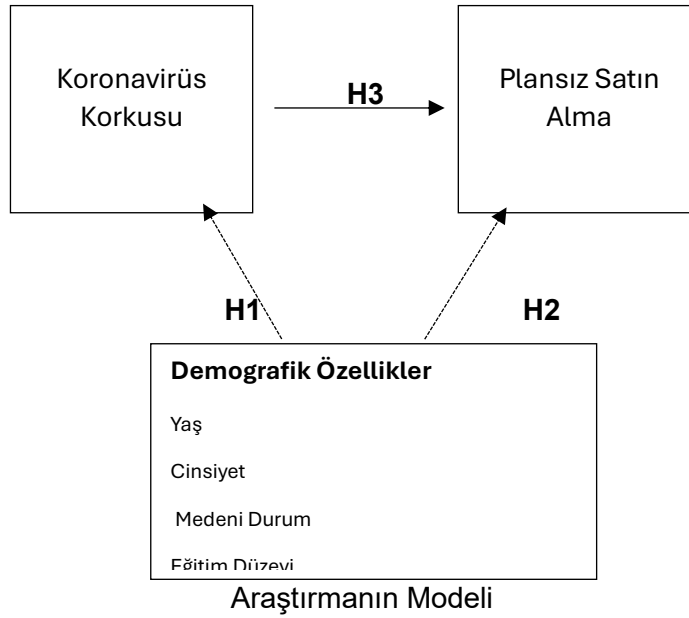
3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerini toplamak için geliştirilen anket toplam üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin çoktan seçmeli sorular sorulmuştur, ikinci bölümde tüketicileri plansız satın alma düzeylerini ölçmek için, Rook ve Fisher’in (1995) plansız satın alma ölçeğinden yararlanılmıştır. Rook ve Fisher (1995) tarafından geliştirilen

ölçek daha sonar Beytulova ve Yaşın, (2018, s. 83) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Son bölümde ise tüketicilerin koronavirüs korkularını belirlemeye yönelik Fuad Bakioğlu, Ozan Korkmaz, Hülya Ercan (2020) tarafından geliştirilen Covid-19 korkusu ölçeğinden yararlanılmıştır.

3.4. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Literatürdeki araştırmalar neticesinde tüketicilerin içinde buldukları ruh halinin yaptıkları alışverişlerle bağlantısı olduğu sonuçlanmıştır. Bu ruh haline pandemi korkusunun plansız alışverişe etkisini saptamak amacıyla aşağıdaki model ve hipotezler geliştirilmiştir.

H₁: Katılımcıların demografik özelliklerine göre koronavirüs korkusu farklılık göstermektedir.

H_{1a}: Katılımcıların yaşına göre koronavirüs korkusu farklılık göstermektedir.

H_{1b}: Katılımcıların cinsiyetine göre koronavirüs korkusu farklılık göstermektedir.

H_{1c}: Katılımcıların medeni durumuna göre koronavirüs korkusu farklılık göstermektedir.

H_{1d}: Katılımcıların eğitim düzeyine göre koronavirüs korkusu farklılık göstermektedir.

H₂: Katılımcıların demografik özelliklerine göre plansız satın alma davranışı farklılık göstermektedir.

H_{2a}: Katılımcıların yaşına göre plansız satın alma davranışı farklılık göstermektedir.

H_{2b}: Katılımcıların cinsiyetine göre plansız satın alma davranışı farklılık göstermektedir.

H_{2c}: Katılımcıların medeni durumuna göre plansız satın alma davranışı farklılık göstermektedir.

H_{2a}: Katılımcıların eğitim düzeyine göre plansız satın alma davranışı farklılık göstermektedir

H₃: Koronavirüs korkusu plansız satın alma davranışını etkilemektedir

4. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu bölümde çalışmaya ilişkin faktör analizleri T testi, ANOVA ve regresyon analizleri yapılmıştır.

4.1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Katılımcılara ait demografik özellikler tanımlayıcı istatistikler tarafından incelenmiştir. Elde edilen analiz bulguları Tablo 1 'de detaylı olarak ifade edilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

	N	%
Cinsiyet		
Kadın	298	64,9
Erkek	161	35,1
Yaş		
18-24	109	23,7
25-34	241	52,5
35-44	64	13,9
45-55	35	7,6
55 ve üstü	10	2,2
Eğitim Durumu		
İlköğretim	4	,9
Lise	36	7,8
Lisans ve Lisansüstü	419	91,3
Medeni Durum		
Evli	181	39,4
Bekar	278	60,6
Toplam	459	100,0

Katılımcılara ait demografik özellikler incelendiğinde araştırmaya katılan katılımcıların % 64,9'luk bir kısmı kadın katılımcılardan oluşurken geri kalan %35,1'lik kısım ise erkeklerden oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş özellikleri ise şu şekildedir; 109'u 18-24 yaş aralığını, 241'i 25-34'ü, 64'ü 35-44'ü ve 35'i 45-55'i oluştururken 10 kişi ise 55 ve üstünü oluşturmaktadır.

Katılımcıların eğitim bilgileri şu şekildedir; İlköğretim mezunu 4 kişi, Lise mezunu 36 kişi lisans ve lisansüstü mezunu ise toplam katılımcıların 419'unu oluşturmaktadır. Katılımcıların medeni durum bilgileri ise şu şekildedir; toplam 459 katılımcının 181'i evli 278'i ise bekadır.

4.2.Faktör Analizi

Faktör analizi, birden fazla değişkenli verileri az sayıda boyutlara düşürerek temel faktörlerin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır (Uyanık, 2019, s. 91). Faktör analizi neticesinde faktörlere ait varyans yükleri toplamının %50' den fazla olması istenen durumlardan biridir (Çatı, Koçoğlu, Gelibolu, 2010: 437). Araştırmanın varyans yüzdesi toplamı 57,819 çıkmış ve bu oran 0,50'den fazla olduğundan dolayı analizin istatistiksel olarak geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Koronavirüs korkusuna ilişkin faktör analizi sonucu Tablo 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Koronavirüs Korkusu Faktör Analizi

Faktörler	Faktör Yükleri	Güvenilirlik Analizi
1.Koronavirüs Korkusu		
KK 1	,831	,874
KK 4	,826	
KK 5	,796	
KK 2	,754	
KK 3	,714	
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterlilik Ölçüsü		,829
Barlett Küresellik Testi	X ² :	1179,650
	df:	15
	p:	,000

Koronavirüs korkusu ölçeği için yapılan faktör analizi sonucunda tüm ölçek tek bir boyutta toplandığı için faktör ismi koronavirüs korkusu olarak belirlenmiştir. Test sonuçlarına göre faktör analizi için verilerin yeterli olduğu görülmektedir (KMO değeri: 0,829 Bartlett testi<0,000). Yapılan faktör analizi sonucunda koronavirüs korkusu ölçeğine ait "KK 7" (Koronavirüse yakalanacağımı düşündüğümde kalbim hızla çarpmaya başlıyor.) ifadesi faktör yüklerinin çakışmasından dolayı analize dahil edilmemiştir.

Çizelge 3. Plansız Satın Alma Faktör Analizi

Faktörler	Faktör Yükleri	Güvenilirlik Analizi
1.Plansız Satın Alma Öncesi		
PSA 5	,824	,612
PSA 3	,786	
PSA 2	,769	
PSA 9	,685	
PSA 8	-,560	
PSA 4	,537	
2.Plansız Satın Alma Anı		
PSA 6	,847	,666
PSA 7	,825	
Toplam Güvenilirlik		,749
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterlilik Ölçüsü		,849
Barlett Küresellik Testi	X ² :	1168,196
	df:	28
	p:	,000

Çizelge 3 'te çalışmanın diğer ölçeği olan plansız satın almaya ait faktör analizi bulunmaktadır. Toplam varyans oranının %58,797 olduğu çalışmada istatistiksel olarak analizi geçerli olduğu görülmektedir. Yapılan faktör analizinde 2 faktör belirlenmiştir. Bu faktörler: *Plansız satın alma öncesi* ve *plansız satın alma anı* olarak isimlendirilmiştir. Faktör analizi sonucunda plansız satın alma alt boyutlarından olan "PSA 1" (Sık sık plansız (spontane) alışveriş yaparım.) ifadesi faktör yüklerinin çakışmasından dolayı analize dahil edilmemiş ve çalışma 2 boyut ve 8 ifade şeklinde belirlenmiştir. Tablo 3'te ifadelerin faktör yükleri ve güvenilirlik analizi sonuçları gösterilmiştir.

4.3. Farklılık Analizine İlişkin Bulgular

Demografik özelliklere bağlı olarak katılımcılar arasında koronavirüs korkusu ve plansız satın alma boyutlarının büyüklüğü arasında fark olup olmadığını belirlemek için T testleri ve ANOVA yapıldı.

Çizelge 4. Koronavirüs Korkusunun Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi

Faktörler	Kadın (Ort)	Erkek (Ort)	T	Df	Sig
Koronavirüs Korkusu	2,5460	2,2484	3,643	457	0,000

Yapılan analiz sonucunda, katılımcıların cinsiyetlerine bağlı olarak koronavirüs korkularının farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Çünkü anlamlılık düzeyi (0,000) 0,05'ten küçük çıkmıştır. Koronavirüs korkusu katılım ortalamalarına bakıldığında erkeklerin 2,24 iken ve kadınların 2,54 oldukları görülmektedir. Koronavirüs korkusu, Kadınlarda erkeklere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre “H1b: Katılımcıların cinsiyetine göre koronavirüs korkusu farklılık göstermektedir.” hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 5. Koronavirüs Korkusunun Medeni Durum Değişkenine Göre T Testi

Faktörler	Evli (Ort)	Bekar (Ort)	T	Df	Sig
Koronavirüs Korkusu	2,4917	2,4090	1,023	457	,307

Koronavirüs korkusunun medeni durum değişkenine bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında anlamlılık düzeyi (0,307) yani 0,05'ten büyük çıktığı için meden duruma göre koronavirüs korkusunun farklılık göstermediği söylenebilir. Dolayısıyla, “**H1c: Katılımcıların medeni durumuna göre koronavirüs korkusu farklılık göstermektedir.**” hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 6. Katılımcıların Yaş ve Eğitim Düzeylerine Göre Koronavirüs Korkularının Değerlendirilmesi

Faktörler	Yaş		Eğitim Düzeyi	
	F	Sig.	F	Sig.
Koronavirüs Korkusu	5,258	0,00	,456	,713

Yapılan ANOVA analizi sonucunda, yaş durumlarına bağlı olarak koronavirüs korkuları farklılık olduğu görülmüştür. “**H1a: Katılımcıların yaşına göre koronavirüs korkusu farklılık göstermektedir.**” hipotezi kabul edilmiştir. Anova testinden farklılıkları belirlemek için post hoc testlerden biri olan Hochberg GT2 testi kullanılmıştır. Hochberg'in GT2'si ile analiz edilmesinin nedeni örneklem büyüklükleri arasında büyük fark olmasıdır (Field, 2013). Ayrıca varyansların homojen dağıldıkları tespit edilmiştir ($p>0,05$). Yapılan Hochberg's GT2 testi sonucunda yaş gruplarından 55 ve üstü yaş grubu ile 18-24, 25-34, 35-44, 45-55 yaş grupları arasında anlamlı farklılığın olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre koronavirüs korkuları incelendiğinde ise, katılımcıların eğitim düzeylerine bağlı olarak koronavirüs korkularının anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır. Buna bağlı olarak “**H_{1d}: Katılımcıların eğitim düzeyine göre koronavirüs korkusu farklılık göstermektedir.**” hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 7. Cinsiyet Değişkenine Göre Plansız Satın Alma Değerlendirilmesi

Faktörler	Kadın (Ort)	Erkek (Ort)	T	Df	Sig
Plansız Satın Alma Öncesi (2,3,4,5,8,9)	2,3434	2,2857	,979	457	,328
Plansız Satın Alma Anı (6,7)	3,5503	3,4814	,763	457	,446

Yapılan T testi analizi sonucunda, katılımcıların cinsiyetlerine bağlı olarak plansız satın alma algılarının “plansız satın alma öncesi” ve “plansız satın alma anı” alt faktörleri üzerinde anlamlı farklılıklarının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre “**H_{2b}: Katılımcıların cinsiyetine göre plansız satın alma davranışı farklılık göstermektedir.**” hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 8. Medeni Duruma Göre Plansız Satın Almanın Değerlendirilmesi

Faktörler	Evli (Ort)	Bekar (Ort)	T	Df	Sig
Plansız Satın Alma Öncesi	2,2643	2,3615	-1,694	457	,091
Plansız Satın Alma Anı	3,4392	3,5827	-1,630	457	,104

Çizelge 8’de katılımcıların medeni durumlarının plansız satın alma alt boyutları üzerindeki etkisinin belirlenmesi üzerine yapılan t testi sonucunda, plansız satın alma öncesi ve plansız satın alma anı boyutlarının medeni duruma göre farklılaşmadığı görülmektedir. Çünkü her iki boyut için de t testi sonucu $p > 0,05$ olarak çıkmıştır. Bu neticeye göre; “**H_{2c}: Katılımcıların medeni durumuna göre plansız satın alma davranışı farklılık göstermektedir.**” hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 9. Katılımcıların Yaş ve Eğitim Düzeylerine Göre Plansız Satın Almanın Değerlendirilmesi

Faktörler	Yaş		Eğitim Düzeyi	
	F	Sig.	F	Sig.
Plansız Satın Alma Öncesi	,579	,678	1,619	,184
Plansız Satın Alma Anı	,695	,596	2,520	,057

Çizelge 9’da katılımcıların yaş ve eğitim düzeylerine göre plansız satın alma öncesi ve plansız satın alma anı boyutlarının farklılaşmadığı görülmektedir. Çünkü her iki değişkene göre ANOVA analiz sonucu $p > 0,05$ olarak çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da “**H_{2a}: Katılımcıların yaşına göre plansız satın alma davranışı farklılık göstermektedir.**” ve “**H_{2a}: Katılımcıların eğitim düzeyine göre plansız satın alma davranışı farklılık göstermektedir.**” hipotezleri reddedilmiştir.

4.4. Koronavirüs Korkusunun Plansız Satın Almaya Etkisi

Koronavirüs korkusunun plansız satın almaya etkisinin olup olmadığını belirlemek için öncelikle korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda koronavirüs korkusu ile plansız satın alma arasında bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur.

Çizelge 10. Koronavirüs Korkusu ile Plansız Satın Alma Arasındaki İlişki

		Koronavirüs Korkusu	Plansız Satın Alma Öncesi	Plansız Satın Alma Anı
Koronavirüs Korkusu	Pearson Correlation	1	,033	,082
	Sig. (2-tailed)		,479	,081
	N	459	459	459
Plansız Satın Alma Öncesi	Pearson Correlation	,033	1	,441**
	Sig. (2-tailed)	,479		,000
	N	459	459	459
Plansız Satın Alma Anı	Pearson Correlation	,082	,441**	1
	Sig. (2-tailed)	,081	,000	
	N	459	459	459

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Çizelge 10’da görüldüğü gibi koronavirüs korkusunun hem plansız satın alma öncesi hemde satın alma anı boyutları ile ilişkisinde anlamlılık düzeyleri $p > 0,05$ şeklindedir. Dolayısıyla regresyon analizi yapmaya gerek kalmadan, “**H₃: Koronavirüs korkusu plansız satın alma davranışını etkilemektedir.**” hipotezi reddedilmiştir.

5. SONUÇ

Küresel bir sağlık sorunu olan Kovid-19 salgını dünyanın hemen her yerinde sağlığı negatif yönde etkiledi. Devlet başkanları toplantıları, spor müsabakaları, bilim konferansları, eğitim etkinlikleri ve daha birçok sosyal etkinlik ertelendi. İnsanlar virüsün yayılmasını önlemek için evde kalmaya başladılar. Belli bir yaş grubuna sokağa çıkma yasakları konuldu. İnsanların şehirlerinden ayrılmaları bile yasaklandı (Afacan ve ark. 2011). Kovid-19 dünya üzerinde sürekli değişen bir vaziyete neden olmuştur. Bu durum insanların hayatlarını kaybedecekleri korkusunun yanı sıra sağlık merkezlerine ulaşamama korkusu, yiyecek bulamama korkusu, her an enfeksiyon kapma korkusuna da neden olmaktadır (Biçer ve ark., 2020: 217). Ayrıca, virüs yüzünden başkasını hasta etme ve işsiz kalma korkusu gibi korkulara da neden olmuştur (Gencer, 2020). Bu gibi düşünceler insanların fiziki sağlıklarını ve refahını tehdit altına almakta, kaygı seviyeleri artırmakta ve depresyon gibi birçok psikolojik soruna neden olmaktadır (Harper vd., 2020; Pakpour ve Griffiths, 2020).

Bu çalışma da kişilerin salgın dönemlerinde yaşadıkları pandemi korkusunun plansız satın almalarında etkili olup olmadığını öğrenmeye yönelik yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda bu etki incelenmiştir. Çalışma 2021 yılı Ocak-Şubat aylarında Türkiye’de yaşayan 18 yaş üstü 459 katılımcı tarafından elde edilen verilerden oluşmaktadır.

Koronavirüs korkusunun alt faktörlerinin belirlenmesi için faktör analizi yapılmış ve neticede tek alt boyutlu olduğu belirlenmiştir. Diğer değişken olan plansız satın almanın ise faktör analizi sonucunda iki alt boyutlu olduğu belirlenmiştir. Bu alt boyutlara “plansız satın alma öncesi” ve “plansız satın alma anı” isimleri verilmiştir.

Araştırma modeli doğrultusunda koronavirüs korkusu ve plansız satın alma değişkenlerinin demografik özelliklere bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için T testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Koronavirüs korkusunun katılımcıların demografik özelliklerden cinsiyet ve medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için T testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda katılımcıların cinsiyetlerine ve medeni durumlarına bağlı olarak koronavirüs korkusunun farklılaştığı tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş ve eğitim düzeylerine bağlı olarak koronavirüs korkularının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan ANOVA analizi sonucunda, yaş değişkenine bağlı olarak farklılık gösterdiği ancak eğitim düzeylerine bağlı olarak farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırmanın bir diğer değişkeni olan plansız satın almanın alt faktörlerinden plansız satın alma öncesi ve plansız satın alma anı boyutları, katılımcıların yaşları, eğitim durumları, medeni durumları ve cinsiyetlerine bağlı olarak değişip değişmediği incelenmiştir. Yapılan analizler

sonucunda söz konusu demografik özelliklere göre plansız satın alma davranışının değişmediği belirlenmiştir.

Çalışmanın esas amacı olun; koronavirüs korkusunun plansız satın alma davranışını etkilemesi ile ilgili regrasyon analizi yapmadan önce yapılan korelasyon anali sonucunda iki değişken arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamsız olduğundan etki analizi yapılmamıştır. Yapılan analiz sonucunda koronavirüs korkusunun plansız satın alma davranışını etkilemediği belirlenmiştir. Ancak, literatürde koronavirüs korkusunun anlık satın almayı etkilediğini belirten çok sayıda çalışma vardır (Gupta vd., 2021). Ayrıca, sosyal yapıların ve algılanan kısığın da anlık satın almayı etkilediği ifade edilmektedir (Yuen vd., 2022). Başka bir çalışmada ise, belirsizlik algılarının, koronavirüs salgınının ciddiyetine ilişkin algılarının ve mağazalarda yiyecek kalmayacağına dair kıtlık algılarının kaygı düzeylerini ve panik satın alma davranışlarını etkilediği ifade edilmektedir (Omar vd., 2021).

Bu çalışmanın sonucu Türkiye’de kovid korkusunun toplumsal bir baskıya dönmediği ve tüketicileri plansız satın almaya itmediği şeklinde açıklanabilir.

KAYNAKÇA

Abdullah, I. Covid-19: Threat and fear in Indonesia, *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12, 488-490, <https://doi.org/10.1037/tra0000878>, 2020.

Afacan, E., Avcı, N., Koronavirüs (Covid-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 1-14, 2020.

Alessa, A.A., Alotaibie, T.M., Elmoez, Z. and Alhamad, H.E., Impact Of COVID-19 On Entrepreneurship And Consumer Behaviour: A Case Study In Saudi Arabia. *J. Asian Financ. Econ. Bus*, 8, 201–210.,2021.

Altunışık, R., *Yeni Tüketicinin Tüketime Yansıyan Farklılıkları, Yeni Müşteri*. İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2007.

Aydın, C., *A ve B Kişilik Tiplerinin Boş Zaman Davranışlarının Kıyaslanması*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Aydın, İ., Covid-19 Pandemi Döneminde Korku Ögesi Barındıran ve Virüsten Korunma Temalı Reklamların Satın Alma Niyeti ve Reklama Yönelik Tutum Üzerindeki Etkileri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021.

Beytulova, E., Yaşın, B., Tüketicilerin Plansız Satın Alma Kararları Üzerinde Tüketici Özelliklerinin ve Mağaza Atmosferinin Rolü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Yıl: 2018-Cilt :7-Sayı :3, 2018.

Biçer, İ., Çakmak, C., Demir, H., Kurt, M. E., Koronavirüs Anksiyete Ölçeği Kısa Formu: Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 25(Özel Sayı 1), 216-225, 2020.

Bora Semiz, B., A ve B Kişilik Tiplerine Göre Tüketicilerin Plansız Kompulsif ve Hedonik Satın Alma Davranışlarının Araştırılması. *Pazarlama İçgörüsü Üzerine Çalışmalar (Studies on Marketing Insights)* Cilt / Vol:1 Sayı / Issue :1 / 2017 13, 2017.

Bulut, M. B., Tunç, A., Kovid-19 Korkusu, Akademik Motivasyon ve Stresle Başa Çıkma Stilleri: 2021 Ve 2022 Yılı Verilerinin Karşılaştırılması. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(1), 75-86. <https://doi.org/10.24315/Tred.1327639>, 2024.

Çatı, K., Koçoğlu, Ö. M., Gelibolu, A., Müşteri Beklentileri İle Müşteri Sadakati Arasındaki İlişki: Beş Yıldızlı Bir Otel Örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(1), 429-446, 2010.

Çolakoğlu, E., Seyrek, İ. H., COVID-19 Korkusunun Kompulsif Satın Alma Üzerindeki Etkisinde Yaygın Anksiyetenin Aracı Rolü. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 24(43), 614-633, 2022.

De Carlo, L., On the Meaning and Ufe of Kurtosis. Psychological Methods, 292-307, 1997.

Dizer, U., Demirpek, U., Pandemilerde Kan Hizmetleri. İnfeksiyon Dergisi (Turkish Journal of Infection), 29-34, 2009.

Duygun, A., Şen, E., Evaluation of Consumer Purchasing Behaviors in the COVID-19 Pandemic Period in the Context of Maslow's Hierarchy of Needs. Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi, 45-68, 2020.

Erciş, A., Kotan, G., Türk, B., Ölüm Kaygisinin Tüketici Tutumları Üzerindeki Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(23), 107-134, 2016.

Erol, F., Kalay, F., Covid-19 Krizinin İşgörenler Üzerindeki Korku, Kaygi, Stres Düzeyleri Ve İşgören Performanslarına Etkileri: Van İli Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. Academic Social Resources Journal, 2022.

Field, A. , *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage Publications Ltd., 2013.

Fricker, R. D., *Sampling Methods For Web And E-Mail Surveys. The Sage Handbook Of Online Research Methods*. London: SAGE Publications Ltd., 2008.

Gencer, N., Pandemi Sürecinde Bireylerin Koronavirüs (Kovid-19) Korkusu: Çorum Örneği. USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 2(4), 1153-1173, 2020.

Gupta, R. , Nair, K. ve Radhakrishnan, L., "COVID-19 Krizinin Tüketicilerin Stoklama ve Anlık Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi", International Journal of Social Economics , Cilt. 48 No. 12, s. 1794-1809. <https://doi.org/10.1108/IJSE-03-2021-0163>, 2021.

Güven, H., Covid-19 Sürecinde E-Ticaret Sitelerine Yöneltilen Müşteri Şikâyetlerinin İncelenmesi. Turkish Studies, 15(4), 511-530, 2020.

Groeneveld, R., Meeden, G., *Measuring Skewness and Kurtosis*, The Statistician, 1984.

Hacialioğlu, A., Sağlam, M., Covid-19 Pandemi Sürecinde Tüketici Davranışları v e E-Ticaretteki Değişimler. *Medya Ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3(1), 16-29, 2021

Hatun, O., Dicle, A., Demirci, İ., Koronavirüs Salgınının Psikolojik Yansımaları ve Salgınla Başa Çıkma. *Turkish Studies*, 15 (4), 531-554, 2020.

Hopkins, K., Weeks, D., Tests of Normality and Measures of Skewness and Kurtosis: Their Place in Research Reporting. *Educational and Psychological Measurement*, 50: 717-729, 1990.

Irwan, A. "Covid-19: Threat and Fear in Indonesia," *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12, 2020.

Kennett-Hensel Julie, Z., Pamela, A., & Sneath Russell , L., Liminality and Consumption in the Aftermath of a Natural Disaster. *Journal of Consume Marketing*, Vol.29 Iss 1 pp., 52-63, 2012.

K.F. Yuen, L.S. Tan, Y.D. Wong, X. Wang., Social Determinants of Panic Buying Behaviour Amidst COVID-19 Pandemic: the Role of Perceived Scarcity And Anticipated Regret, *J. Retailing Consum. Serv.*, 66, 2022.

Koçak, H., Sarı, B., Türkiye’de Covid-19 ile Mücadele Sürecine Afet Yönetimi Açısından Bir Yaklaşım. *Resilience*, 5(1), 37-49, 2021.

Lázaro P, C.; Martínez L, J.Á.; Gómez G, J. and López M, E., Anxiety About The Risk Of Death Of Their Patients In Health Professionals In Spain: Analysis At The Peak Of The Covid-19 Pandemic. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 17, 5938, 2020.

Sekaran, U., *Research Methods For Business*, Canada: John Wiley Ve Sons, Inc., 1992.

Omar, N.A. , Nazri, M.A., Ali, M.H., Alam, S.S., The Panic Buying Behavior of Consumers During The COVID-19 Pandemic: Examining The Influences of Uncertainty, Perceptions of Severity, Perceptions of Scarcity, and Anxiety, *Journal of Retailing and Consumer Services*, 62 (2021), Article 102600, 10.1016/j.jretconser.2021.102600, 2021.

Özgüç, S., Kaplan Serin, E. ve Tanriverdi, D., Death Anxiety Associated With Coronavirus (Covid-19) Disease: A Systematic Review And Metaanalysis. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 00302228211050503, 2021.

Özğüven T, N., Market Alışverişlerinde Plansız Satın Alma Davranışında Demografik Farklılığı Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2015; (34), 87-94, 2015.

Pakpour, A. H., Griffiths, M. D., The fear of COVID-19 and its role in preventive behaviors. *Journal of concurrent disorders*, 2(1), 58-63, 2020.

Rook, D. W., The Impulse Buying. *Journal of Consumer Research*, 14 (2),189-199, 1987.

T.C.Sağlık Bakanlığı., Covid-19 (Yeni Koronavirüs Hastalığı) nedir <https://covid19bilgi.saglik.adresinden> alındı, 2020.

Sheth, J., Howard, J., *The Theory of Buyer Behavior (Marketing)*. John Wiley Publishing, 1969.

T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Sayfası. (2020). <https://covid19.saglik.gov.tr> adresinden alındı

Tekin, İ. Ç.,Pandemi Sürecinde Değişen Tüketici Davranışları. *Business and Management Studies: An International Journal*, 8(2), 2331-2347, 2020.

Türk, Z., Hedonik ve Faydacı Tüketim Eğiliminin Plansız Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 2018.

Uyanık, Ö., *Sosyal Medya Pazarlaması İle Marka Sadakati Arasındaki İlişkide Marka İlişkili Sosyal Medya Bağlılığının Rolü: Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek lisans tezi). Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul, 2019.

REKLAMLARIN HAFIZALARDA YER EDİNMELEİNDE KULLANILAN ARKETİPLER ÜZERİNE İÇERİK ANALİZİ

Doktora Öğrencisi, Leyla Dilara YAŞAR

İnönü Üniversitesi, leyladilarayasar@gmail.com - 0000-0003-1287-455X

Prof. Dr. Kahraman ÇATI

İnönü Üniversitesi, kahraman.cati@inonu.edu.tr - 0000-0002-7440-5436

ÖZET

Artan rekabet ortamında işletmeler insanların ilgilerini çekebilmek için oldukça albenili, dikkat çekici ve akılda kalıcı reklam üretmeye başlamışlardır. Bu akılda kalıcılık reklamlar markaların hedefledikleri satışlara ulaşmaları konusunda oldukça faydalı olmaktadır. Bu çalışmada global pazar araştırma şirketi Ipsos'un 2019 ve 2020 yılında Türkiye'de yapmış olduğu çalışmalarda elde etmiş olduğu verilerde insanlar tarafından en çok hatırlanan on reklamın içerik analizi yapılmıştır. Araştırma için gerekli veriler, sosyal medya paylaşım sitesi olan "youtube.com" adresinden elde edilmiştir. Reklamlarda oynayan ünlü ya da ünü olmayan kişilerin arketip özellikleri analiz edilmiştir. Çalışmada insanların diğer reklamlara oranlara en çok hatırladıkları reklamların hatırlanmasının altında yatan nedenlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu reklamlarda kullanılan arketiplerin özellikleri incelenmiştir. Sonuç olarak 2019 ve 2020 yıllarında insanların dikkatlerini çekmeyi başarmış reklamlarda kullanılan kişilere ait "kahraman, yardımsever, sıradan insan, masum insan, kral, sihirbaz ve bilge" arketiplerin kullanıldığı ve etkili olduğunun sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Reklam, Arketip Özellik, İçerik Analizi

1. GİRİŞ

Gelişen teknoloji ile beraber değişen tüketim alışkanlıkları beraberinde marka sayıları ve ürün miktarlarının artmasını neden olmuştur. Bu da piyasada rekabet koşullarını oldukça zorlaştırmıştır. Zorlaşan koşullar pazarlama, reklamcılık ve tanıtım faaliyetlerinin önemini oldukça artırmıştır.

Reklamcılık ürünlerin daha fazla kitleye ulaştırılması açısından önemli bir pazarlama faaliyetidir. Bu faaliyetin doğru zamanda doğru kişilerle yapılması ürünlerin ya da hizmetlerin daha fazla kitlelerce bilinirliği açısından büyük bir basamaktır. Durum böyle olunca reklamcılık faaliyetlerini yürüten şirketler rakipleri arasında fark yaratabilmek için en doğru tekniklerle ürünlerin ya da hizmetlerin çekiciliğini, farklılığını abartıya kaçmadan genel etik çerçevesinde tüketiciye sunmak zorunda kalmışlardır. Jhally (1990, s. 1-2), insanlarla nesnelere arasındaki ilişkinin hayata veya iradeye ait olarak görülmemesi gerektiğini savunur. Bu sorunun insan varlığını tanımlayan bir şey olduğunu, insanların daima kendilerinin dışında olanı alıp günlük yaşamlarına ve etkinliklerine dahil ettiklerini, nesnelere dair bir söylem olarak reklamın insanın esas yönlerinden biriyle ilgili olduğunu söylüyor (Alıcı, Kılınç, 2018, s. 535-555).

Pazarlama iletişimi faaliyetlerinin büyük bir kısmı reklam yoluyla marka imajını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Marka kişilgi yapılarını geliştirmenin en yaygın yöntemlerinden biri arketiplerin kullanılmasıdır. Anlatısal bir yapıya sahip olan markalara ve markalara sayılar aracılığıyla anlamlar ve nitelikler yüklenmektedir (Yılmaz vd., 2019, s. 91).

Bu çalışmada global pazar araştırma şirketi Ipsos'un 2019 ve 2020 yılında Türkiye'de yapmış olduğu çalışmalarda elde etmiş olduğu verilerde insanlar tarafından en çok hatırlanan on reklamın içerik analizi yapılmıştır. Çalışmada, insanların diğer reklamlara oranla en çok hatırladıkları reklamların hatırlanmasının altında yatan nedenlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2. REKLAM VE REKLAMCILIK

Ürünleri tüketiciye ya da kullacıya ulaşmasında en büyük etkenlerden biri olan reklamın birçok tanımı bulunmaktadır. Reklamda mesajların ve iletinin diğer bir deyişle anlamın, kaynaktan alıcılara kodlandığı şekli ile ulaşmasını sağlamak temel amaçtır (Yarar vd.,2019,s.105-124). Reklam, bir ürün veya hizmetin, bir kurumun, bir kişinin veya bir kamuoyunun, kimliği belirli bir kişi tarafından belirlenen bir bedel ödenerek medya aracılığıyla olumlu yönde tanıtılması ve desteklenmesidir (Taşyürek, 2010, s. 4). Bir iletişim aşaması olan reklam, her türlü yayın mecrası kullanılarak, para karşılığı satışı belli olan, davranış değişikliğinde gönüllülük ve istek esasına dayalı bir ilan etme ve talep oluşturma yöntemidir (Karahan, 2021,s. 28). Reklama en kısa tabiriyle “Duyuru yapmaktır” demek mümkündür (Taşkiran, Yılmaz, 2013, s.3).

Reklam, tarih boyunca üreticiler ve tüketiciler için önemli bir rol oynamış olup, medya araçları özellikle günümüzde testinin genişletilmesiyle güçlü bir pazarlama faaliyetini temsil etmektedir (Işıktaş, 2018). Reklam, herhangi bir fikir, ürün veya hizmet için, amaçlanan hedeflerle ilgili ve şirketi açıkça gösterecek şekilde kitle iletişim araçları aracılığıyla belirli bir miktar karşılığında düzenlenen ve temel amacı hedef kitleyi ikna etmektir. Halk belirli bir ürün veya hizmeti kullanmak ister. Bir iletişim aracıdır (Eşiyok, 2017). Reklamcılık; Bir şeyi satın alma isteğini yaratan, izleyicinin zihindeki çekiciliğidir. Reklamlarda; bilginin formatı, içeriği ve sunumu geliri artıracak şekilde tasarlanmıştır (Jones vd., 2004, s. 398).

Reklamın tanımı beş özelliği içermektedir (Yaman, 2014);

- Reklamın, kamu yararına yönelik hediye ve iletişim dışında ücretli bir araç olduğu,
- Mesajlara para ödenmesinin yanı sıra bağışçı desteği de alınabiliyor,
- Pazarlama, tüketicilere yalnızca ürünler ve şirketler hakkında bilgi sağlamakla kalmaz, aynı zamanda tüketicileri ikna etmek ve etkilemek için bir süreç kullanır,
- Mesajlar farklı medya ve araçlarla birçok kişiye ulaşabilir,
- Reklam kişisel değildir.

Unutulmaz reklamlar oluşturmak ve rekabette öne çıkmak tamamen güçlü bir pazarlama stratejisi uygulamakla ilgilidir. Pazarlama stratejisi denince ise hedef kitle ile iletişimde iletilmek istenen mesaj anlaşılmaktadır (Kotler ve Armstrong, 2006, s. 460).

3. REKLAMLARDA ARKETİP KULLANIMI

Psikolojide ilk kez Carl Gustav Jung tarafından kullanılan 'arketip' kavramı kolektif bilinçdışının unsurlarıdır. Soyutta yer alan arketipler, duygusal içerikli ve çok fazla enerji taşıyan genel düşünce kavramlarıdır (Yılmaz, Sarı, 2019, s. 94). Arketipler her insanın zihninde vardır ve bunları inkar etmek, yani bu tür görüntülerin her insanda yeni bir deneyim yoluyla yaratıldığını inkar etmek, güneşin her gün doğduğuna ve dünyanın her gün döndüğüne dair ilk inanç kadar imkansız değildir (Jung, 2013, s. 20). Arketipler, yaşamda karşılaştığımız bazı problemler nedeniyle atalarımızdan kalma nesne veya kalıpların düşünerek zihnimizde belirmesi ve psikolojik düzeye ulaşması olarak tanımlanabilir. Üstelik arketipler, olay ya da şeylerle karşılaşmanın içsel kavramları olduğundan davranışlarımızı kontrol etme görevini üstlenirler (Savaş, Doruk, 2018, s. 211). Arketipler; İmaj, mitsel imaj, temel imaj, davranış gibi farklı isimlerle anılabilir (Altınköprü, 2003, s. 125). Arketiplerin reklamlarda kullanılması yalnızca insanların zihninde belirli anlamlar yaratmanın bir yolu değildir; Bu açıklamaların duygularla nasıl ilişkili olabileceğine ışık tutması açısından da önemlidir (Fleischman, 1997, s. 83). Arketipler, mitler ve metaforlar reklamcılıkta yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu konu iletişim ve pazarlamada önem kazanmıştır (Kuru, 2023, s. 25).

Arketipsel imge olarak, Mark ve Pearson on iki tane marka kişiliği arketipinden bahsetmektedir.

3.1.Kahraman (The Hero) Arketipi

Kahraman arketipi, uygunsuz durumlarda öfkelenme, fırsatlara veya sorunlara hızlı tepki verme, zorluklarla baş edebilme özelliklerine sahiptir (Özcan, 2021, s. 172). Kahraman arketipinin doğası zorluklara karşı direniştir. Dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek için mücadele eder (Summak, Aytekin, Gençoğlu, 2020, s. 487). Kahraman arketipi, cesaret, ilkeler, güçlü irade, rekabetçilik, engelleri aşma yeteneği ve meydan okuma sevgisi özellikleriyle karakterize edilir (Batey, 2008, s. 43). Üstelik bu arketipin temel özellikleri arasında cesaret, rekabetçilik, zorlukların ve zor görevlerin üstesinden gelme ve öz disiplin yer almaktadır (Mark, Pearson, 2001, s. 105-106). Sloganı şudur: 'Nerede bir hedef varsa,

ona ulaşmanın bir yolu da vardır. “Onun asıl arzusu, değerini cesur eylemlerle ortaya koymaktır. Amacı dünyayı iyileştirecek bilgiyi kazanmaktır (Yılmaz, 2018, s. 103).

3.2.Yardımsaver (The Caregiver) Arketipi

Yardımsaver arketipi başkalarına yardım etmeyi amaçlar ve doğası gereği fedakardır, dünyayı daha yaşanabilir bir yer haline getirmeye çalışır (McPeck, 2008, s. 54). “Kendini sevdiğin gibi insanları da sev” hedefiyle çalışan yardımsaver karakterinin diğer tanımları ise aziz, fedakar, anne, baba, yardımcı ve destekçidir (Yılmaz, 2018, s. 104). Yardımsaver figürlerin ortak özellikleri; koruyucu, yardımsaver, şefkatli ve verici, özverili, iyiliksever, arkadaş canlısı, yardımsaver ve güvenilir, benmerkezci gibi niteliklerdir (Ay, Yakın, 2017, s. 347).

3.3.Masum (The Innocent) Arketipi

Masum arketip, kötülük düşünmeyen, sadık, saf ve çocuksu kimseler tarafından temsil edilmektedir (Faber ve Mayer, 2009, s. 309). Masum arketipinin sloganı: ‘Benimle yalnız kalmakta özgürsün. Asıl arzusu cennete ulaşmak olsa da hedefi mutlu olmaktır.’ Yanlış veya yanlış bir şey yapmaktan dolayı cezalandırılma korkusu; Strateji işleri doğru yapmaktır (Kuru, 2023, s. 31). Çoğu zaman bir çocuk ya da aptal bir genç olarak görülen ama aynı zamanda bir aziz ya da mistik olarak görülen masumiyet arketipi, saflığı ve inancı simgelemektedir (Batey, 2008, s. 41).

3.4.Kâşif (The Explorer) Arketipi

Kâşif arketipi bağımsız birey tarafından temsil edilmektedir (Faber, Mayer, 2009, s. 309). Kendini farklı hissettiren, serbest biçimli, doğada ve çevrede yaşayabilen kalıcı bir arketip olarak kabul ediliyor. Bu arketipin amacı bir tür yenilik, bazen bilgi, bazen mutluluğun anahtarı veya sadece daha iyi bir yol bulmaktır (Taheri ve Jalaly, 2013, s. 248-249). Amacı "Beni kısıtlama" olan araştırmacının profili; yerleşik, önemli ve kişisel gelenekleri göz ardı eden, arayış içinde olanlar olarak sınıflandırılabilirler (Yılmaz, 2018, s. 104).

3.5.Bilge (The Sage) Arketipi

Bilge arketip, felsefi olan, düşünen, bilgi veren, bilgiyi paylaşan, bilgeliğe ve pratik şeylere değer veren kişiler tarafından temsil edilir (Yıldız, 2021, s. 177). Bilge, 'gerçek insanı özgür kılar' mottosuyla işliyor; Gerçeği bulmak, mantığı kullanmak ve onu anlamak için dünyayı analiz etmek temel amaçtır.

Karakterin diğer tanımları ise uzman, konu, gözetmen, danışman, düşünür, filozof, araştırmacı, profesyonel, öğretmen, düşünür şeklinde sınıflandırılabilir (Kuru, 2023, s. 36).

3.6.Asi (The Outlaw) Arketipi

Asi arketipi yolculuk teması üzerinden araştırılır, ancak bu yolculuk daha iyi bir yer bulmak, kaderinize ve yaşamınıza ulaşmak, direnmek veya isyan etmek için yapılan bir yolculuktur (Woodside ve Megehee, 2009, s. 89). Asi arketip, yerleşik geleneklere direnen asi, devrimci bir karakterle karakterize edilir (Batey, 2008: 40). Asi arketipin faaliyet gösterdiği tüketiciler, hakim kültürden ve o kültürün koyduğu kurallardan memnun değiller. Asi arketipi aslında çevreyi bozmak, insanları rahatsız etmek, bir devrimi tetiklemek, eylemlerinin sonuçlarından kaçmak ya da sadece "kötü" olmaktan keyif almak ister. Asi arketip, kendisini güçsüz hissettiği için şok ve direnç de olsa güç bulmak ister (Kurultay, 2017, s. 361).

3.7.Sihirbaz (The Magician) Arketipi

Bu arketip, danışanlarına değişim vaat eden ve farkındalık yaratmaya yardımcı olan bir arketip olarak kabul edilmektedir. Sihirbaz arketipinin mottosu "İmkansızın gerçekleşmesine izin verme"dir (Kuru, 2023, s. 33). Markalar bu arketipi yansıtan reklamlarında sıklıkla mucizevi sonuçlara yer verirler ve küçük hilelerin harika sonuçlar doğurduğu bilinmektedir (Mark, Pearson, 2001, s. 140).

3.8.Sıradan Biri (The Regular Guy/Gul) Arketipi

Sıradan insan arketipine sahip markalar, mamuller, tüketicilerin kendilerini rahat hissetmelerini sağlamaya yöneliktir (Ay ve Yakin, 2017: 168). Sıradan adam arketipi toplumun bir parçası olmayı, ait olmayı ve bir grubun parçası olmayı arzular. Günlük hayata değer vermesine rağmen pratiktir ve toplumsal kurallara ve geleneklere eleştiri yapmadan saygı duyar (Siraj ve Kumari, 2011, s. 53). Sıradan insan, insanlar arasında olmanın ve günlük hayattaki şeylerden keyif almanın basit ve evrensel deneyimini temsil eder (Hartwell ve Chen, 2012, s. 47).

3.9.Aşık (The Lover) Arketipi

Aşık arketipi ister anne, ister kardeş, ister dostluk, ister mistik aşk olsun tüm sevgi duygularını kapsar (Akbudak, 2020, s. 54). Bu arketip etrafındaki insanları sever ve davranışları duygusal çatışmaların temelini oluşturur (Munteanu ve diğerleri, 2010, s. 2275).

Size romantik bir his veren ürünlerin yanı sıra sanat formlarına da uygun bir arketiptir. Sevgili arketipinin ayırt edici özelliği, markanın iletişiminde cinsiyetin seçilmesi ve tüketici tarafından kabul edilmesidir. Bu markanın temel felsefesi "Gözlerim sadece seni görüyor" düşüncesidir (Mark ve Pearson, 2001, s. 178-195). Onun asıl arzusu kültür ve tecrübedir. Amacı; sevdiği ve çevresindeki insanlarla ilişki kurar (Yılmaz, 2018, s. 104).

3.10.Soytarı (The Cester) Arketipi

Soytarı Eğlence ve eğlence için yaşayan insanlar palyaço arketiplerini temsil etmektedir (Kuru, 2023, s. 34). Bu arketipte yer alan ürünler tüketiciyi memnun etmeyi, eğlenmeyi ve birlikte iyi vakit geçirmeyi amaçlamaktadır. Tüketici katılımı ve hatırlanması açısından en başarılı arketiptir (Summak, Aytekin, Gençoğlu, 2020). Bu arketip hedonizm felsefesine odaklanır. Hedef odaklı olmak yerine hedefe giden yola değer verirler (Du Toit vd., 2012,s.5). Öte yandan soytarılar özgürlük ve mutluluk gibi olumlu değerlerle kutsanmaktadır (Hautala vd., 2008, s. 2).

3.11.Yaratıcı (The Creator) Arketipi

Yaratıcı Yaratıcı arketipi, insanlar için bir ilham ve yansıma kaynağı olmakla ilişkilidir (Woodside ve diğerleri, 2012, s. 595). Temel arzusu kalıcı değere sahip şeyler yaratmak ve yön bulmak olsa da korkusu sınırlı olmaktadır. Bu bağlamda karakterin diğer tanımları sanatçı, yenilikçi, müzisyen, yazar vb. şeklindedir (Yılmaz, 2018, s. 104). Bu arketip bir sanatçının, yazarın, girişimcinin ve yenilikçinin özelliklerini taşıyor. İsterseniz yatırımcı, müzisyen, hayalperest olarak da farklı olabilir. Ürün markalaması için uygun değildir. Bu arketipin amacı şudur: "Hayal edilebiliyorsa yaratılabilir" (Mark ve Pearson, 2001, s. 227).

3.12.Kral (The Ruler) Arketipi

Kral arketipi, ahlaki çıkarların yönlendirmediği gücünü kontrol etmeye çalışır (Kociatkiewicz, Kostera, 2012, s. 865). Bu arketip aslında güç veya güce sahip olmak gibi şeylere, patronlar, liderler gibi figürlere atıfta bulunur. Sorunları daha iyi çözebilen, kolaylıkla sıyrılabilen güvenilir kişiyi temsil eder (Akbulak, 2020, s. 47-48). Kral arketipi bilgeliğini ve onurunu başkalarına emanet eder, böylece topluma büyüklük kazandırır (Zambo, 2007, s. 126). Kral arketipinin kimliğini kullanan markalar, kendilerini sektörlerinin en iyisi olarak kabul ettirmek ve pazara hakim olmak için çabalamaktadırlar. Bu arketipler aynı zamanda güvenilir ve istikrarlıdır (Yılmaz, Sarı, 2019, s. 96).

4. YÖNTEM

Çalışmanın birinci bölümünde reklam ve reklamcılık kavramları, ikinci bölümünde arketip kullanımı ve bu arketiplerin özellikleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırma kapsamında, global bir pazar araştırma şirketi olan IPSOS'un 2019 ve 2020 yılında çıkardığı "Yılın En Çok Hatırlanan Reklamları" esas alınarak, Türkiye'de bu yıllarda yayınlanan ve raporlara göre en çok hatırlanan 10 markanın reklam çalışmaları incelenmiştir. Yayınlandıkları dönem itibariyle Koronavirüs (Covid-19) süreci ve öncesi (2019) markaların hangi arketipleri kullanarak akıllarda kalma sebepleri incelenmiştir. Araştırmada veri toplama IPSOS'un kendi resmi sitesinde ilan ettiği raporlar ve video paylaşım platformu olan Youtube'da bulunan reklam videolarına ulaşılarak yapılmıştır.

5. VERİLER

Ipsos tarafından 2019 ve 2020 yıllarında gerçekleştirilen AdWatch Araştırması kategorilerden bağımsız olarak televizyonda yayınlanan reklamların spontan bilinirlik, beğeni ve ağızdan ağıza konuşulma (WOM) düzeylerinin izlenmesi amacı ile gerçekleştirilen düzenli bir araştırmadır. Reklamların etkisi bu üç kriterde değerlendirilmektedir. Araştırma, kantitatif yöntemle, CATI (Bilgisayar destekli telefonla anket) tekniği kullanılarak, haftalık 300 ve aylık 1200 örnek ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma kapsamında; Türkiye kentsel alanı temsilen 81 ilde; 15-60 yaş arası, AB, C1, C2, D ve E SES gruplarına mensup kadın ve erkekler ile görüşülmektedir (<https://www.ipsos.com/tr-tr/reklam-hatirlama-seviyeleri-dususte-reklamlari-en-cok-hatirlanan-sektor-ise-hazir-giyim>).

Görsel 1: Ipsos raporlarına göre 'Yılın (2019) En Çok Akılda Kalan Reklamları'

Kaynak : Ipsos Adwatch Raporu

Görsel 2: Ipsos raporlarına göre ‘Yılın (2020) En Çok Akılda Kalan Reklamları’

Kaynak: Ipsos Adwatch Raporu

6. BULGULAR

Reklam filminde öncelikli olarak Çizelge 1’de görseli bulunan tanıtıcı reklam ardından ise birbirini takip eden günlerde 6 adet indirim reklamı yayınlanmıştır. Reklamların tamamında kendi alanlarında tanınan ve başarılarıyla gündem olmuş oyuncu, yazar, sunucu, sporcu ve gurmelere yer verilmiştir. Reklamlarda geri plan sesi olarak ortam sesi kullanılmış, mekan olarak gündelik yaşamlarını devam ettirdikleri doğal ortamlar olmuştur ve oyuncuların tamamı kendilerini oynamışlardır.

Çizelge 1: Reklam Analizi

Reklam Künyesi	Arketipi	Reklam Görseli ve Kaynağı
<p>Marka: Trendyol</p> <p>Reklamın adı: Trendyol Efsane Günler</p> <p>Yayınlanma Tarihi: Kasım 2019</p>	Kral, Sihirbaz	 <p>Reklam linki:https://www.youtube.com/watch?v=WGD9ujCGwFo</p>

Ana tema ise indirimın cazibesine kapılan oyuncuların esprili bir şekilde ‘Trendyol Efsane Günler’ indirimlerinden yararlanarak online alışveriş yapmalarınıdır. Bu reklam filmi oyuncularının kendi alanlarında etkileyici lider vasfı gören kişiler olmaları nedeniyle *kral* ve etkiyi iletmek vasfıyla da *sihirbaz arketipine* örnek teşkil etmektedir. Bu reklam serisinin akıllarda kalması oldukça renkli, eğlenceli ve yaratıcı senaryoda kendi alanlarında başarılarına imza atmış güvenilir, eğlenceli, güzel ve sempatik oyuncuların kullanılmış olmalarına bağlıdır.

Çizelge 2: Reklam Analizi 2

Reklam Künyesi	Arketipi	Reklam Görseli ve Kaynağı
<p>Marka: Eti Boron</p> <p>Reklamın adı: Türkiye'nin Markası Boron Şimdi Daha Güçlü</p> <p>Yayınlanma Tarihi: Ocak 2019</p>	<p>Sıradan İnsan Tipi/ Masum</p>	 <p>Reklam linki: https://www.youtube.com/watch?v=ZsNrQ_gC9EA</p>

Eti Maden firmasına ait üretilen Boron deterjan reklamı için Ocak 2019’da çekilen reklam filminde, oyunculardan ilki önünde bulunan su dolu leğene bilim kimyevi madde ekleyerek oluşturduğu deterjanla piyasada alerjen etki yaratan ve kimyasal madde içeren şampuanlara gönderme yapmaktadır. Filmde geçen “Çocuklarınızı böyle bir suda yıkamazsınız, Peki çamaşırlarınızı neden yıkıyorsunuz” cümlesi deterjanların da en az şampuanlar kadar önemli olduğuna dair bir gönderme yapmaktadır. Reklam filminin akıllarda yer edinmesini sağlayan unsur, petrol türevi maddeler içermeyen tamamen doğal mineralli bor teknolojisiyle üretilen bir deterjan olmasının yanında en önemli özelliğinin de Türkiye’ye ait ve yerli olmasıdır. Reklam filminde oynayan oyuncuların arketipi ise *sıradan insan arketipi* ve *masum arketipidir*.

Çizelge 3: Reklam Analizi 3

Reklam Künyesi	Arketipi	Reklam Görseli ve Kaynağı
<p>Marka: Huawei</p> <p>Reklamın adı: Seninle Aynı Modda</p> <p>Yayınlanma Tarihi: Şubat 2019</p>	Sıradan İnsan	 <p>Reklamlinki: https://www.youtube.com/watch?v=UWrXcFoeZpM</p>

“Seninle aynı modda” sloganıyla yayınlanan reklam filminde Huawei telefonu kullanıcıları Türkiye’nin önemli yerlerini gezerlerken aynı zamanda doğal güzelliklerin fotoğraflarını yüksek kaliteli telefonla çekmenin mutluluğunu yaşamaktalar. Reklam filminde ülkenin gezilecek doğal güzelliklerinin vurgusu yapılırken aynı zamanda güzellikleri içerisinde Anadolu ezgilerinin de olduğu bir müzikle yayınlamışlardır. Reklam filminde oynayan kişilerin gezip gördükleri yerleri aynı anda birbirleriyle paylaşmaları ve bunun mutluluğunu yaşamaları da yansıtılmıştır. Huawei’ye ait bu reklam filminde Türkiye’de gezip gördüğü yerlerin ve çektiği fotoğrafların mutluluğunu yaşayan *sıradan insan arketipi* kullanılmıştır. Reklam filminin hafızalarda yer edinmesinin nedeni şu şekilde açıklanabilir; öncelikli olarak Türkiye’nin dört bir tarafından tabiat güzellikleriyle insanları etkileyen Hazar Gölü, Şanlıurfa / Halfeti, Bitlis / Güroymak, Antalya / Tazı Kanyonu gibi yerlerin etkileyici bir müzik eşliğinde sunulmasıdır.

Çizelge 4: Reklam Analizi 4

Reklam Künyesi	Arketipi	Reklam Görseli ve Kaynağı
<p>Marka: Coca Cola</p> <p>Reklamın adı: Ramazan 2019– Memleket Apartmanı</p> <p>Yayınlanma Tarihi: Nisan 2019</p>	Sıradan İnsan	 <p>Reklam linki: https://www.youtube.com/watch?v=_Hncr1Bw1Pk</p>

Coca Cola'nın 'Memleket Apartmanı' temalı ramazan reklamı, aynı apartmanda oturan farklı görüşteki ailelerin ramazanın birlik, beraberlik, hoşgörü ve paylaşım ruhuna istinaden aynı sofrada buluşmalarını konu edinmiştir. Memleket Apartmanı isimli reklam aslında apartmanın metafor olarak kullanıldığı bir reklam olmakla beraber, yaşadığımız toprakların ne denli zengin kültürel mirasa sahip olduğunu, farklılıklarımızdan beraberlikler oluşturduğumuzu konu edinen oldukça etkileyici bir reklamdır. Reklamda Ajda Pekkan'ın 'Hoş Gör Sen' adlı şarkısının Ramazan ayı'na göre uyarlanmış şekliyle alt metni ise "Bizler komşuyuz, dostuz, arkadaşız, hep beraberiz. Tüm farklılıklarımızla ve ortak noktalarımızla bu Ramazan'da da haydi hep beraber sofraya" cümlesi ile desteklenmiştir. Bu şekilde duygusal bir mesaj veren reklam Ramazan ayının birçok açıdan önemli ve değerli olması, barış, kardeşlik, paylaşma mesajları vurgulanması açısından akıllarda yer edinmiştir. Ayrıca reklamda oynayan karakterler *sıradan insan arketipine* uymaktadır.

Çizelge 5: Reklam Analizi 5

Reklam Künyesi	Arketipi	Reklam Görseli ve Kaynağı
<p>Marka: Ziraat Bankası</p> <p>Reklamın adı: Ziraat Bankası 155 Yaşında</p> <p>Yayınlanma Tarihi: Ağustos 2019</p>	<p>Kahraman, Yardımsever, Sıradan İnsan</p>	 <p>Reklam Linki https://www.youtube.com/watch?v=UZMF4Er_1Sg</p>

Ziraat Bankası'nın 155.yılına özel hazırlanan reklamda Yeşilçamın unutulmaz filmlerine ve karakterlerine göndermeler yapılırken, müşterilerin yaşadıkları olumsuzlukları ve kötü günleri Yeşilçamdaki kötü karakterlere, bankaların müşterileriyle olan desteklerini ise yeşilçamdaki iyi, yardımsever karakterlere benzetmektedir. Reklam filminin müziğinde ise Melih Kibar tarafından bestelenen 'Hababam Sınıfı' film müziği kullanılmıştır. "Biz birlikteyse eğer, gücümüz her şeye yeter ve filmin sonunda sevinen hep biz oluruz." sloganının kullanıldığı reklamda hem insanların birlik beraberlik gücüne hem de Ziraat Bankası'nın köklü tarihine vurgu yapılmıştır. Reklam filminde kullanılan arketipler için ise arketipinin doğasında mücadele zorluklara karşı savaşıma olgusu olduğu için *kahraman arketipi*, en temel özelliklerinden biri kendinden feragat ederek fedakârlık göstermek olan *yardımsever arketipi* ve *sıradan insan arketipleri* kullanılmıştır.

Reklamın hafızalarda yer edinmesinin nedeni ise, insanların yeşilçam filmlerine, o filmlerdeki karakterlerin samimiyetlerine sıcaklıklarına, birlik ve beraberlik olgularına duydukları özlemdir.

Çizelge 6: Reklam Analizi 6

Reklam Künyesi	Arketipi	Reklam Görseli ve Kaynağı
<p>Marka: Kamu Spotu</p> <p>Reklamın adı: Covid-19 Kamu Spotu-Taner Ölmez-Timuçin Esen</p> <p>Yayınlanma Tarihi: Eylül 2020</p>	<p>Bilge, Kahraman, Kral</p>	 <p>Reklam linki: https://www.youtube.com/watch?v=l0IDtItQWzE</p>

Sağlık Bakanlığı, Covid-19 ile mücadele için başlattığı iletişim kampanyasında iki yeni kamu spotu daha hazırlamıştır. İnsanları alınması gereken tedbirler konusunda bilgilendirmek ve hastalığın yayılmasını önlemek amacıyla hazırlanan reklamlar, Türkiye’de en çok izlenen ve akıllarda en çok yer edinen reklamlardandır. Reklamın gerçekçi olması için oynadıkları dizilerde doktor rolleri almaları ve insanları kurallara uymaları konusunda ikna edebilecekleri fikri nedeniyle oyuncu Timuçin Esen ve Taner Ölmez rol almışlardır. Oyuncular reklam filminde yaşanan salgının önemini vurgularken, insanların bu salgından en az hasar almaları için uymak zorunda oldukları kurallardan bahsetmişlerdir.

Taner Ölmez’in rol aldığı spotta birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olan pandemide tedbirlerin önemine dikkat çekmiştir. Kısıtlamaların tekrar gelmemesi için herkesin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi gerektiği vurgulamıştır.

Timuçin Esen’in rol aldığı spotta ise, pandeminin devam ettiği ve rehavete kapılmanın olumsuz sonuçlar doğurabileceği vurgulanmıştır. Pandeminin bir kişiden başladığının ve bir kişinin bile kurallara uymamasının bedelinin ağır olabileceğinin altını çizirken, bireylerin kendini kontrol etmesiyle vakaların da kontrol edileceği, aksi takdirde büyük güçlüklerle elde edilen kontrollü sosyal hayat kazanımlarının kaybedilebileceği uyarısında bulunmuştur.

Yayınlanan iki ayrı spotta temizlik, maske ve mesafenin önemine dikkat çekilerek “Unutmayın, Koronavirüs alacağımız tedbirlerden daha güçlü değildir” sloganı kullanılmıştır. Bu reklamların insanlar tarafından önemsenmesinin nedeni tüm dünya ile beraber ülkemizi de etkisi altına alan koronavirüs salgınının insanlar üzerindeki korku etkisidir. İki reklam için de

seçilmiş olan karakterler arketip olarak kaostan çıkabilmek için en iyi yolu bilen ve ona göre hareket eden *kral arketipi*, doğasında mücadele zorluklara karşı savaşma olgusu bulunan *kahraman arketipi* ve düşüncelerinde, neyi, nerede ve ne zaman yapacakları konusunda uzmanlaşmış *bilge arketipi* kullanılmıştır.

Çizelge 7: Reklam Analizi 7

Reklam Künyesi	Arketipi	Reklam Görseli ve Kaynağı
<p>Marka: Trendyol</p> <p>Reklamın adı:Efsane Günler</p> <p>Yayınlanma Tarihi: Kasım 2020</p>	Sıradan İnsan	 <p>Reklam linki: https://www.youtube.com/watch?v=L4WVbOd2gJY</p>

Trendyol'un Efsane Günler adı verdiği (09-12 Kasım 2019) indirim günlerini kaçıran ve üzülenler için yeni ürün ve yenilenmiş stoklarla başka bir indirimin habercisi olan reklam filminde doğal ortamlar kullanılmış ve Trendyol'un 2019 Kasım indirimlerinin müziği olan Kenan Doğulu'ya ait 'Şans Meleşim' şarkısının indirime uyarlanmış versiyonu kullanılmıştır. Arketip olarak ise *sıradan insan arketipine* yer verilmiştir.

Reklam filminin akıllarda kalıcı olmasının nedeni ise, reklamlarda "Efsane indirimler için 25 Kasım'ı bekleyin" repliği ile yaratılan merak duygusu, bireyleri tüketime yönlendirmek için uygulanmış olması ve gelecek olan daha büyük indirimlerin habercisi niteliğinde olmasıdır.

Çizelge 8: Reklam Analizi 8

Reklam Künyesi	Arketipi	Reklam Görseli ve Kaynağı
<p>Marka: Trendyol</p> <p>Reklamın adı:Trendyol Süper İndirim Günleri</p> <p>Yayınlanma Tarihi: Kasım 2020</p>	<p>Sihirbaz ve Sıradan İnsan</p>	 <p>Reklam linki: https://www.youtube.com/watch?v=Vo8QbRxOEy0</p>

Trendyol'un 'Süper İndirim Günleri' isimli reklam çalışmalarında yer alan birçok tanınmış simadan sonra kampanyanın en büyük ve son reklam filminde Kenan Doğulu yer almıştır. Konser ortamları ve ev ortamına dönüştürülmüş stüdyolarda çekilen reklam filminde Kenan Doğulu da indirimlerin cazibelerine kapılmış olup istediği her şeyi her zaman Trendyol'dan uygun fiyata sipariş vermenin ayrıcalığını vurgulamıştır. Ayrıca reklam filmi için kullanılan müzik kendisine ait olan 'Şans Meleğim' şarkısı olup markanın diğer reklamları için de kullanılmıştır. Arketip olarak da reklam filminde yer alan Kenan Doğulu değişime açık, yenilikçi ve pratik çözümler üretme özelliği nedeniyle *sihirbaz arketipi*, konser ortamında ünlü kişinin hayranları ve dinleyicileri olan kişiler ise özellikleri itibariyle *sıradan insan arketipine* uymaktadırlar.

İnsanlar için kalıcı olmasının nedeni ise, tam bir tüketici toplum haline gelinen böyle bir dönemde markaların yapmış oldukları indirimler ve bu indirimli ürünlere online bir şekilde sipariş verme gibi bir seçenek pandemi şartlarında dışarı çıkıp alışveriş yapmanın oldukça zor olduğu dönemlerde insanlar için oldukça değerli ve önemli olmuştur. Bu nedenledir ki, pandemi şartlarında insanlar online alışveriş ve ürünlere yapılan indirimlere oldukça ilgi göstermişlerdir.,

Çizelge 9: Reklam Analizi 9

Reklam Künyesi	Arketipi	Reklam Görseli ve Kaynağı
<p>Marka:Baby Turco</p> <p>Reklamın adı:Katkısız Bebek Bezi</p> <p>Yayınlanma Tarihi:Şubat 2020</p>	<p>Kahraman, Sihirbaz, Kral, yardımsever, masum,sıradan insan</p>	 <p>Reklam linki: https://www.youtube.com/watch?v=K4ggcmIIIzE</p>

Baby Turco'ya ait reklam filminde Celebrity Güven Endeksi'nin yaptığı araştırmaya göre 2019 yılının en güvenilir ismi olan Haluk Levent oynamıştır. Film konser alanı haline getirilmiş stüdyoda çekilirken Haluk Levent ve müzisyen ekibine konsere katılım sağlayan figuranlar eşlik etmişlerdir. Reklam filminde konser esnasında işittiği bebek ağlama sesi üzerine performansına ara veren Haluk Levent, dinleyicilerinin de yardımıyla anneye Baby Turco bebek bezi yolluyor ve ağlamanın kesilmesinden sonra, duyduğu bebek gülüşüyle Baby Turco cingılımı seslendirerek konserine devam ediyor. Konseri dinleyenler arasında Haluk Levent ile bebek bezi bağıını anlamayan hayranlarından birinin sorusu üzerine yanıtını sosyal medyada vereceğini dile getiren Haluk Levent, reklam filminin yayınlanmasının ardından sosyal medya hesaplarında şöyle bir açıklama yapıyor; Baby Turco bezlerinin katkısız olmasının ilgisini çektiğini, tesislerde inceleme yaptıktan sonra işbirliğine ikna olduğunu ifade ediyor. Ayrıca insani değerlere ve yardımlaşmaya verdiği önemle dikkat çeken sanatçı kendilerine burs başvurusu yapan 200 kişiye Baby Turco tarafından burs desteği verildiğini dile getirmiştir. Reklamda kullanılan *arketipler, kral, yardımsever, masum ve sıradan insan'dır*. Reklam filminin kalıcı olmasının nedeni; yapılan araştırmalar tarafından, ihtiyaç halinde olan insanlara yapılan destekler sebebiyle Türkiye'nin en güvenilir insanı olma sıfatı taşıyan Haluk Levent'in aynı zamanda sevilen sanatçı kimliğinin Baby Turco Bebek bezi markasının doğal ve katkısız olma özelliğiyle örtüşmesidir.

SONUÇ

Günümüzde değişen tüketim alışkanlıkları ile beraber tüketiciler, markaların ihtiyaçlarına karşılık vermeleri ve aynı zamanda kendileriyle duygusal bağ kurmalarını istemektedirler. Reklamlar bu duygusal bağların kurulması için önemli iletişim aracı olarak görülmektedir.

Markalar kendilerine farklı anlamlar yükleyerek tıpkı bireylerde olduğu gibi kişilik kazanmaktadırlar. Böylelikle kişiliğe bürünen markalar ve ürün/hizmetleri, benzer markalar arasında farklılaşarak mesajlarını hedef kitlelerine daha etkili iletebilmektedirler. Bu noktada markalara kişilik kazandırmak amacıyla arketiplerden faydalanılmaktadır. İlk kez Jung tarafından ortaya atılan arketip (dört arketip) kavramı, sonraki dönemde pek çok araştırmacının ilgisini çekmiş ve özellikle Mark ve Pearson'un toplam on iki arketip üzerinde yoğunlaşan araştırmalarıyla genişletilmiştir (Yılmaz, Sarı, 2019). Ipsos Araştırma Merkezi'nin yaptığı araştırmaya göre 2019 ve 2020 yıllarında yayınlanan ve akıllarda yer edinmeyi başaran 10 reklam üzerinde yapılan araştırmada; tüketiciler, komik içerikleri ve mizahı sevmektedir. Ancak, pandeminin ilk dönemlerinde öncelikli "güvenin" ihtiyaç haline geldiğine şahit olunmuştur. Ipsos'un Koronavirüs dönemine özel yaptığı başka bir araştırmada tüketiciler; öncelikle iyi hissettiren (pozitif tonlu, "evde kal" mesajı veren; evde uygulanabilecek fikirler, sağlıklarını koruma tüyoları, indirimli ürünler içeren; umut veren; sosyal mesafeyi teşvik eden; aile bireylerinin kucaklaştığı reklamlar) ve güvende hissettiren (Korunma yollarına dair mesajlar veren, kurallara uymayı teşvik eden, daha fazla endişelendirmek yerine, nasıl önüne geçeriz sorusunu cevaplamaya yardımcı olan) reklamlar görmek istemişlerdir. Bilgilendirici içeriği ile güvende hissettiren, topluma yol gösteren kamu spotları Mart-Haziran döneminde neredeyse hatırlanan tek iletişim kanalı olmuşlardır.(<https://www.ipsos.com/tr-tr/reklam-in-pandemiyle-imtihani-iste-2020-yilinin-reklam> performansı).

Ipsos'a göre tüketici öncelikli olarak ihtiyacı olana odaklanmıştır ve e-ticaret firmalarına ait internet siteleri ya da uygulamaların da hatırlatma özellikleri bu doğrultuda kullanılmıştır. Reklam verileri markaların reklamlarında kullandıkları ünlülerin hatırlanmaları desteklediğini göstermektedir ancak reklamda yer alan ünlü gerçek kişiliği ve kendi karakteriyle reklamda yer alması ve toplumda sahip olduğu algıyla örtüştüğü zaman başarılı hatırlanma da olabilmektedir. Reklamlarda kullanılan arketipler bu anlamda marka-tüketici etkileşimi ve dolayısıyla akılda kalma oranıyla doğrudan ilgilidir.

Ipsos verilerine bakıldığında, izleyiciler tarafından hafızalarda yer edinen reklamların, Fleischman (1997), Yakın (2013), Yılmaz (2018) ve Holt (2003)'ün vurguladığı üzere marka

kişiliği inşa etme ve tüketici ile marka arasında duygusal bir bağ oluşturma amacıyla arketip kullanımından etkin bir biçimde yararlandıklarını ortaya koymaktadır (Yılmaz, Sarı, 2019, s.113).

Araştırma bulguları incelendiğinde, 2019 ve 2020 yıllarında Türkiye’de en çok hatırlanan 10 reklam baz alınarak hazırlanan rapor hazırlandığı dönem itibariyle koronavirüs süreci ve koronavirüs öncesi dönemlerini kapsamaktadır. Trendyol, Eti Boron, Huawei, Coca Cola, Ziraat Bankası, Trendyol, Baby Turco ve iki adet kamu spotu olmak üzere toplam 10 reklamda kullanılan arketiplere bakıldığında çoğunlukla insanları etkileme potansiyeli yüksek, güçlü lider vasfına sahip kahraman, kral, sihirbaz, bilge arketipleri kullanılırken, topluma ait olmayı ve toplumla bütünleşmeyi, alçakgönüllü ve günlük yaşamın bir parçası olduğunu hissettiren, şefkatli, iyiliksever ve güvenilir arketipler olması nedeniyle sıradan insan, masum, yardımsever arketipler kullanılmıştır.

Karakter özelliklerinde amaç; İnsani duyguları deneyimleyerek, müşteri kazanarak ve sadık müşteriler yaratarak tüketicilerle duygusal ve haza dayalı ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır (Gençoğlu, Summak, AYTEKİN, 2020, s. 502). Markalar da kullandıkları bu arketiplerle tamamen müşteri üzerinde bir güven ortamı yaratarak, müşterilerle duygusal bağ kurma stratejileri geliştirmişlerdir. Özellikle Kovid-19 sonrası yayınlanan kamu spotlarıyla amaçlanan virüse, virüsün tehlikesine karşı tüketiciyi bilinçlendirmek olmuş ve bunu da bilge, kahraman, kral arketiplerinin etkisini kullanarak gerçekleştirmişlerdir.

Araştırma bulguları göstermiştir ki; tüketiciler ya da kullanıcılar markalarda, ürünlerde ve hizmetlerde kendileri gibi olanı, kendileri ile bütünleştirebildiklerini daha kolay benimsemektedirler. Böyle markalarla daha kolay duygusal bağ kurarak, arketipin verdiği mesajı güvenli görmektedirler.

KAYNAKÇA

Akbudak, S., *Üç Boyutlu Marka Karakteri Tasarımında Kişilik Arketiplerinin İncelenmesi*, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Altinköprü, T., *Şahsiyet Analizi*. 5. Basım, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Arıcı, A., Kılınç, Ö., İkna Teorileri Çerçevesinde Yapı Reklamlarının Analizi. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 535-555, 2018.

Ay, C., Yakın, V., Reklamlarla Marka Kişiliği Geliştirmek: Arketipler Tüketicileri Yakalayabiliyor Mu?. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 46(2), 161-178, 2017.

Batey, M., *Brand Meaning*, Routledge, 2008.

Du Toit, D. ve Coetzee, M., Archetypal Values of Science and Engineering Staff in Relation to Their Career Orientations. SA Journal of Industrial Psychology, 38(1), 1-14, 2012.

Eşiyok, E., Dergi Reklamlarındaki Reklam Çekiciliklerine Yönelik Bir İnceleme: All Dergisi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5(2), 641-656, 2017.

Faber, M. ve Mayer, J., Resonance to Archetypes in Media: There's Some Accounting for Taste. Journal of Research Personality, (43), 307-322, 2009.

Fleischman, M. R., Archetype Research for Advertising: A Spanish-language Example, Journal of Advertising Research, September-October: ss. 81-84, 1997.

Gençoğlu, Ö., Summak, M., AYTEKİN, M., Marka Kişiliği Oluşturmada Kullanılan Arketipler: Koronavirüs Sürecindeki Reklamlara Yönelik Bir İçerik Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(4), 483-504, 2020.

Hartwell, M. and Chen, J. C. *Archetypes in Branding: A Toolkit for Creatives and Strategists*. How Books Blue Ash, New York, 2012.

Hautala, T., ve Routamaa, V., Archetypes and Types, Psychological Type and Culture-East and West: A Multicultural Research Conference Honolulu, Hawaii, January 4-6, 2008.

Işıқтаş, S., *Türkiye'de Reklam Tarihi Gelişimi ve Televizyon Reklam Araştırmaları*. Hiperlink eğit. ilet. yay. san. tic. ve ltd. sti., 2018.

İplikçi, H. G., Reklamlarda Tüketiciyi İkna Etmek İçin Kullanılan Stratejiler ve Reklam Örnekleri. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 7(1), 65-77, 2015.

Jones W. J., The ethics of personel advertising in surgery, *Surgical ethics challenges*, 40,2, 397-399, 2004.

Jung, C. G., *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yayınları. 2013.

Karahan, H., Tüketicilerin Satın Alma Dürtüleri Üzerine Kolaya Kaçma-Lipton Ice Tea Reklamı Bağlamında İnceleme. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 25-38, 2021.

Kociatkiewicz, J. ve Kostera, M., The Good Manager: An Archetypical Quest for Morally Sustainable Leadership. *Organization Studies*, 33(7), 865, 2012.

Kotler, P., Armstrong, G., *Principles of Marketing*, 11th edition. Pearson Prentice Hall: United Kingdom, 2006.

Kuru, A., *Televizyon Reklamlarında Arketip, Mit ve Metafor Kavramlarının Metinlerarasılık Bağlamında Analizi: Apple Ve Samsung Örneği* (Master's thesis, Ege Üniversitesi), 2023.

Kurultay, A. B., *Arketipler: Markaların Yeni Anlam YarATICILARI*. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 352-370, 2017.

Margaret M., Pearson, C. S., *The Hero and the Outlaw: Building Extraordinary Brands*, McGraw-Hill, New York, 2001.

Mark, M. & Pearson, C. S., *The Hero And The Outlaw: Building Extraordinary Brands Through The Power of Archetypes*. New York, NY: McGraw-Hill, 2001.

McPeck, R. W., The Pearson-Marr Archetype Indicator and Psychological Type. *Journal of Psychological Type*, 68(7), 52-66, 2008.

Munteanu, A., Costea, I., Palos, R. ve Jinaru A., Entering in the Essences Of Personality Studies Over Archetypes. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 2272-2276, 2010.

Özcan, Z., Arketipler Bağlamında Covid-19 Salgını Döneminde Türkiye'deki Kurumsal Reklamlarda İkna Söylemleri. *Kuram ve Uygulamalarla İkna*, 159, 2021.

Özer, N. P., Yarar, A. E., Göstergebilimsel Bir Reklam Analizi: Burger King “Ateş Seni Çağırıyor”. *Atatürk İletişim Dergisi*, (18), 105-124, 2019.

Savaş, S., Doruk, S. K., Arketipsel imgelerin ikna boyutu ve Türk reklamlarında görülme sıklığı üzerine bir araştırma. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (28), 205-237, 2018.

Siraj, S. ve Kumari, S., *Archotyping the Brand: Strategy to Connect*. The IUP Journal of Brand Management, 8(3), s.53, 2011.

Taheri, M. ve Jalaly R., The Archetype of the Hero's Journey in Odyssey. International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World (IJLLALW) 4(2), 246-260, 2013.

Taşkıran, N., Bolat, N., Reklam ve Algı İlişkisi: Reklam Metinlerinin Alınlanmasında Duyu Organlarının İşlevleri Hakkında Bir İnceleme. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Derisi, s:49-69, 2013.

Taşyürek, N., *Reklam ve Reklamın Tüketicilerin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2010.

Woodside, A. G. ve Megehee, C. M., Travel Storytelling Theory and Practice. *Anatolia*, 20(1): 89, 2009.

Woodside, A. G., Megehee, C. M. ve Sood, S., Conversations with (in) the Collective Unconscious by Consumers, Brands, and Relevant Others. *Journal of Business Research*, 65(5), 595, 2012.

Yaman, F., Reklamlarda Kullanılan Renkler Ve Gazete Reklamlarının Nitel Analizi, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (38), 2014.

Yıldız, M., Arketipsel Teori Bağlamında Reklamlarda Sunulan Kadın Temsillerinin Göstergibilimsel Analizi. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 171-195, 2021.

Yılmaz, B., Sarı, B., Marka Kişiliği Oluşumunda ve Yansıtılmasında Reklamlarda Arketip Kullanımı: Türkiye'nin En Değerli İlk 10 Markasının Reklamlarına Yönelik Bir Analiz. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (32), 90-116, 2019.

Yılmaz, F. B., Carl Gustav Jung'un Arketipleri Bağlamında "Persil, Magnum ve Eti Canga" Reklam Filmlerinin Çözümlemeleri. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 98-114, 2018.

İnternek Kaynakları

<https://www.ipsos.com/tr-tr/reklam-hatirlama-seviyeleri-dususte-reklamlari-en-cok-hatirlanan-sektor-ise-hazir-giyim>

(Erişim Tarihi: Nisan 2020)

<https://www.youtube.com/watch?v=K4ggcmIIIzE>

<https://www.youtube.com/watch?v=Vo8QbRxOEy0>

<https://www.youtube.com/watch?v=L4WVbOd2gJY>

<https://www.youtube.com/watch?v=l0IDtItQWzE>

https://www.youtube.com/watch?v=UZMF4Er_1Sg

<https://www.youtube.com/watch?v=Hncr1Bw1Pk>

<https://www.youtube.com/watch?v=UWrXcFoeZpM>

https://www.youtube.com/watch?v=ZsNrQ_gC9EA

<https://www.youtube.com/watch?v=WGD9ujCGwFo>

(Erişim Tarihi: Nisan 2020)

ÇALIŞANLAR ÜZERİNDE GÜNCEL LİDERLİK YAKLAŞIMLARININ MOTİVASYON ARAÇLARI

Öğr. Gör. Dr. Mukaddes GÜLER

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
muguler@cumhuriyet.edu.tr - ORCID: 0000-0001-7159-1547

ÖZET

Örgütlerin küresel çapta rekabet ortamında ayakta kalabilmesi için insan faktörüne her zamankinden daha fazla önem vermesi gerekmektedir. Özellikle çalışanların daha fazla üretken ve verimli olabilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu noktada yönetim alanında çalışanın iyi bir şekilde örgüte fayda sağlayabilmesi ve işini iyi yapabilmesi yönünde motive edilebilmesi, yöneticinin liderlik vasfını kullanabilmesine bağlı olmaktadır. Liderlik, bireyleri kendi istekleri doğrultusunda hareket edebilmelerini sağlama sanatı olarak kritik bir görev üstlenmektedir. Bugüne kadar yapılmış birçok çalışma liderin kişilik özellikleri, üyelerine olan davranışları ve buldukları ortamlar açısından inceleyerek sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ancak modern liderlik teorileri kapsamında ortaya atılan birçok liderlik tarzı güncel anlamda çalışmaların merkezinde yer almaktadır. Her örgüt kendi bünyesinde bulunduğu şartlar doğrultusunda farklı liderlik tarzlarının ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu farklılık liderin çalışanlarını motive ederken kullanabileceği motivasyon araçlarını da yansıtmaktadır. Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak karizmatik, dönüşümcü, etkileşimci, hizmetkâr, otantik, çevik ve etik liderlik tarzlarının özellikleri doğrultusunda en etkili şekilde kullanılacak motivasyon araçları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu, birden fazla liderlik tarzını birleştirerek işletme yöneticilerine ve bu alanda araştırma yapmak isteyenlere rehberlik sağlayan önemli bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, motivasyon, motivasyon araçları.

MOTIVATIONAL TOOLS OF CURRENT LEADERSHIP APPROACHES ON EMPLOYEES

ABSTRACT

Organisations need to give more importance to the human factor than ever before in order to survive in a globally competitive environment. In particular, necessary measures should be taken for employees to be more productive and efficient. At this point, in the field of management, the ability of the employee to benefit the organisation in a good way and to be motivated to do his/her job well depends on the manager's ability to use leadership qualities. Leadership assumes a critical role as the art of enabling individuals to act in line with their own wishes. Many studies to date have revealed results by examining the personality traits of leaders, their behaviours towards their members and the environments in which they work.

However, many leadership styles put forward within the scope of modern leadership theories are at the centre of current studies. Each organisation may lead to the emergence of different leadership styles in line with its own conditions. This difference is also reflected in the motivational tools that leaders can use to motivate their employees. In this study, by using the literature review method, the motivational tools that can be used most effectively in line with the characteristics of charismatic, transformational, transactional, servant, authentic, agile and ethical leadership styles are tried to be explained. This is an important study that provides guidance to business managers and those who want to do research in this field by combining more than one leadership style.

Keywords: Leadership, motivation, motivation tools.

1. GİRİŞ

Bugün hiç kimse herhangi bir kuruluşun başarısının anahtarının çalışanlar olduğundan şüphe duymamaktadır. Çalışanların işyerinde kendilerini iyi hissetmeleri, rollerini ve önemini bilmeleri ve iyi motive olmaları son derece önemlidir (Borowski ve Daya, 2014: 665). Çalışanların bu potansiyellerini ortaya çıkarmak ise iyi bir liderlik gerektirir. Liderlik, “bir veya daha fazla kişinin, ne yapılması gerektiğini açıklayarak ve belirlenen hedeflere ulaşmak için gerekli araçları ve motivasyonu sağlayarak bir veya daha fazla takipçiyi etkilediği bir sosyal etki süreci” olarak görülmektedir (Roberson, 2010: 314). Özellikle motivasyon konusunda liderleri birçok zorlu süreç beklemektedir.

Motivasyon, liderin örgütte çalışanlarını daha etkili ve verimli hale getirmesinde hayati bir rol oynamaktadır (Önen ve Kanayran, 2015: 56). Liderlerin, işteki insan motivasyonunu, kişiler ve çalışma ortamları arasında ve farklı motivasyon türleri arasında sinerji elde etmenin mümkün olduğu karmaşık bir sistem olarak düşünmesi gerekmektedir (Amabile, 1993: 199). Her insanı etkileme ve yöneltme konusunda kesin kurallar ve yöntemler yoktur. Bununla beraber, birçok kişinin etkilendiği, önem ve değer verdiği ortak faktörler ve değerler vardır. Örgüt yaşamında bir yöneticinin çalışanlarını etkin ve verimli olarak kullanabilmesi, her şeyden önce yönetimde etkili motivasyon tekniklerini bilmesini ve tatbik etmesini gerektirir (Aytürk, 2010: 115-116).

Örgütsel davranış alanında liderlik ve motivasyon birlikte sıklıkla kullanılan kavramlardan iki tanesidir. Ancak halen hangi liderlik türünün hangi motivasyon araçlarını kullanması gerektiğine ilişkin bir soru işareti vardır. Literatürdeki araştırmaların liderlik tarzları ile içsel ve dışsal motivasyon arasındaki ilişkileri belirlemekten öteye gitmemiş olması bu konuda net bir cevap alınamamasına yol açmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı güncel liderlik yaklaşımlarının özellikleri üzerinden motivasyon araçlarına değinmek ve aynı zamanda literatürde eksik kalan yerlerin doldurulması gerektiğine vurgu yapmaktır. Daha önceden liderlik tarzlarının motivasyon araçlarını gösterir nitelikte bir çalışmanın yer almaması bu çalışmayı değerli kılmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle liderlik kavramı ve önemi, liderlik yaklaşımları, motivasyon kavramı ve araçları verildikten sonra güncel liderlik yaklaşımlarının (karizmatik, dönüştürücü, etkileşimci, hizmetkâr, otantik, çevik ve etik liderlik) özelliklerinden yola çıkılarak liderlerin kullanabilecekleri motivasyon araçlarına değinilmiştir. Son olarak, bir rekabet aracı olarak

çalışanlara liderlik ederken kullanmaları gereken motivasyon araçlarına dikkat çektiği için işletmelere ve yöneticilere fayda sağlayacağı düşünülmüş ve öneriler sunulmuştur.

2. LİDERLİK KAVRAMI VE ÖNEMİ

Liderlik kavramı insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen son yüzyılda bilimsel olarak incelenmeye başlanmış, tanımlara bakıldığında ise dönemin liderlik anlayışı ile paralellik gösterdiği görülmektedir (Songur ve İnce, 2020: 909-910). Liderlik, “bir kuruluşta takipçileri, ortak yarar için özel olarak tanımlanmış hedefler doğrultusunda coşkuyla çalışmaya etkilemek için kullanılan bir beceri”dir (Pawar vd., 2020: 63-64). Bu tanımla uyumlu olan başka bir tanım da liderliğin, “örgütsel hedeflere ulaşmak için ihtiyaç duyulan insanlar arasında güven ve destek uyandırma yeteneği” olduğunu ifade etmektedir (Singh, 2009: 261).

Araştırmacılar, hangi kişisel özelliklerin liderliği en iyi tanımladığı konusunda çoğu zaman fikir birliğine varmazlar, ancak genel olarak ikisi en önemli olarak kabul edilir. Birincisi, liderlik, bir grubun veya organizasyonun diğer üyeleri üzerinde etkide bulunmayı içerir. İkinci olarak liderlik, bir grubun veya örgütün amaçlarına ulaşmasına yardım etmeyi içerir. Bu iki temel özelliği birleştirerek liderlik, “bir grubun veya örgütün amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmak için bir bireyin diğer üyeler üzerinde etki ve kontrol uygulama yeteneği olarak tanımlanır. Bir grup veya organizasyonun liderleri, bu tür etki ve kontrol uygulayabilen kişilerdir (George ve Jones, 2012: 339).

Örgütlerin verimli ve başarılı olmasını sağlayan en önemli unsur olan işgücünü yönlendirmenin en önemli yollarından biri de etkili liderlik uygulamalarının ve becerilerinin sergilenmesidir (Yeşil, 2016: 159). Bu, arzu edilen bir gelecek tasavvur etmeyi, net bir amaç veya misyonu, destekleyici değerleri ve akıllı stratejileri teşvik etmeyi ve ilgili herkesi güçlendirmeyi ve dâhil etmeyi gerektirir (Gill, 2011: 9). Liderlik, çalışanların memnuniyetsizliğini azaltmaya çalışmak için de önemli bir uygulamadır (Mullins, 2005: 282). Örgütlerin başarıya ulaşabilmesi için örgütsel yapıya ve güncel anlamda çalışanların moral ve motivasyonunu arttırabilecek lidere ihtiyacı vardır. Bununla birlikte, diğer rakiplerine karşı örgütü ileriye götürmek için liderin fark yaratması beklenmektedir.

3. LİDERLİK YAKLAŞIMLARI

Geçmişten günümüze liderlik araştırmaları çevresel koşulları, liderliği deneyimleme sürecini ve liderin kişisel özelliklerini dikkate alan farklı liderlik türlerini ön plana çıkarmıştır (Songur ve İnce, 2020: 910). İlk liderlik araştırmacıları, liderlik etkinliği için hangi özellik ve becerilerin gerekli olacağından emin değillerdi, ancak bunların ampirik araştırmalarla tanımlanabileceğinden emindiler. Özellik araştırması, 1920’den 1950’ye kadar psikolojik testlerin hızla gelişmesiyle kolaylaşmıştır. İlk liderlik araştırmalarında daha sık incelenen özellikler arasında fiziksel özellikler (boy, görünüm vb.), psikolojik testlerle ölçülen kişiliğin yönleri (benlik saygısı, baskınlık, duygusal istikrar vb.) ve psikolojik testlerle ölçülen yetenekler (genel hoşgörü, sözel akıcılık, yaratıcılık vb.) yer almıştır (Singh, 2009: 265).

İlk özellik araştırmalarının başarısızlıkları, araştırmacıları 1940’ların sonlarından 1960’lara kadar etkili liderlerin davranışlarında benzersiz bir şey olup olmadığını merak etmeye

yöneltmiştir (Robbins ve Judge, 2012: 370). Bu doğrultuda ortaya çıkan davranışsal yaklaşımın ana fikri, liderleri başarılı ve etkili yapan hususun, liderin özelliklerinden çok, liderin liderlik yaparken sergilediği davranışlar, liderlik ettiği grubu oluşturan insanlar ile ilişkilerinin özellikleri olduğudur. Bir liderin astları ile nasıl iletişim kurduğu, yetki devredip devretmediği, karar verme tarzı, planlama ve kontrol tarzı, amaçları belirleme şekli, anlaşmazlıkları çözme şekli gibi davranışlar liderin etkinliğini belirleyen önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir (Koçel, 2015: 678).

“En iyi” özellikler veya davranışlar kümesi arayışı, tüm durumlar için etkili bir liderlik karışımı ve tarzı keşfedemediğinde, liderlik etkinliğinin liderlik durumunun çeşitli yönlerinin bir işlevi olduğunu öne süren durumsal liderlik yaklaşımını geliştirmiştir (Ivancevich vd., 1990: 440). Bu yaklaşım, en uygun liderlik tarzının, liderin karşı karşıya olduğu durumun doğasının analizine bağlı olduğunu belirtmektedir. Öncelikle durumdaki temel faktörlerin tanımlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Araştırma kanıtlarıyla birleştirildiğinde bu faktörlerin, belirli koşullar altında hangi tarzın daha etkili olması gerektiğini göstereceği varsayılmıştır (Newstrom, 2007: 167). Bu üç liderlik yaklaşımı da liderlik araştırmalarında yetersiz kalarak güncel anlamda modern liderlik yaklaşımlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Liderlik süreci çok çeşitli faktörlerden etkilenen karmaşık sosyal ilişkileri içerir. Ancak örgütlerin başarısı için etkili liderlik şarttır. Liderliğin etkililiğinin tanınması, birçok modern liderlik yaklaşımın temelini oluşturur (Singh, 2009: 275). Bu yaklaşımlar alternatif olarak etkili liderliğin çeşitli süreçlerinin daha iyi anlaşılmasını desteklemek ve çoğunlukla kolaylaştırmak için ortaya çıkmıştır (Luthans, 2010: 439). Bunlardan bazıları karizmatik, dönüştürücü, etkileşimci, hizmetkâr, otantik, çevik ve etik liderliktir. Bu liderlik yaklaşımları ilerleyen kısımlarda daha ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

4. MOTİVASYON KAVRAMI VE ARAÇLARI

Motivasyonla ilgili araştırmalar, 1930'lu yılların başında Elton Mayo'nun öncülüğünde açıklanan Hawthorne Araştırmaları sonuçlarıyla ayrıcalıklı bir araştırma konusu haline gelmiş (Demircioğlu, 2015: 55) ve çalışan motivasyonu, geniş çapta incelenen önemli bir örgütsel davranış değişkeni olmuştur (Aljumah, 2023: 15). Motivasyon, insanları harekete geçiren ve hareketlerinin yönünü belirleyen, onların düşünceleri, arzuları, inançları ve korkuları olarak tanımlanmaktadır (Akbolat vd., 2013: 38). Bir başka tanıma göre ise motivasyon, kişinin işbirliği yapmaya istekli olması, etkili bir şekilde çalışması ve doyumuna ulaşmak için tüm çabalarıyla bütünleşmesi için iş coşkusu yaratan itici gücün sağlanmasıdır (Suhendra, 2021: 196).

Literatürde motivasyonun içsel ve dışsal olmak üzere iki yönü olduğu savunulmuştur. Dışsal motivasyon, bir çalışanın dışsal bir ödül (en önemlisi finansal ve somut olan para) alma ve cezadan kaçınma dürtüsü iken; içsel motivasyon, bir çalışanın doğrudan dışsal bir ödül aramadan veya istemeden çeşitli organizasyonel faaliyetlere katılmaya yönelik içsel, doğal arzusunu ifade eder (Aljumah, 2023: 15). Ayrıca motivasyonun anlaşılmasını kolaylaştıran farklı faktörler sağlayan bir dizi teori de vardır; örneğin ihtiyaç teorisi, eşitlik teorisi, beklenti teorisi, amaç teorisi vb. (Løvaas vd., 2020: 573).

Örgütsel yaşamda başarı için motivasyon şarttır (Aytürk, 2010: 109). Ancak çalışan motivasyonu, liderler ve yöneticiler için her zaman merkezi bir sorun ve endişe olarak yer almıştır (Amabile, 1993: 185; Schermerhorn Jr vd., 2001: 147). Çalışanları motive etmenin şekli, işletmenin yönetim tarzına, çalışanların içinde yaşadığı toplumsal çevreye ve bu çevreden aldığı kültürel değer yargılarına göre değiştiği bilinmektedir (Demircioğlu, 2015: 67). Her çalışanın kişilik özelliklerinin, istek ve taleplerinin birbirinden farklı olması onların motivasyon açısından da farklı araçlardan etkilenmesine sebep olmuştur. Motivasyon araçları üç farklı sınıfta incelenmiştir. Bunlar (Ece, 2019: 125);

Ekonomik Araçlar: İş görenlerin çalışma amacının temelinde geçimini sağlayacak olan ücret gibi maddi imkânlarla erişmek yatmaktadır (Ece, 2019: 125). Bu yüzden diğer motivasyon araçları arasında ekonomik nedenler daha etkilidir. Ekonomik araçlar (ücret artışı, kâra katılma, primli ücret, ekonomik ödül, sosyal haklar vb.) genellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki çalışanlar için birinci derecede motive edici araçlardır. Özellikle alternatif iş imkânı olmayan bir bireyin endişesi, başlıca gelir kaynağı olan işini kaybetmek olduğundan birey, işverenin kendisinden beklediğini yerine getirmeye çalışacaktır (İnce ve Gençay, 2017: 117; Sevinç, 2015: 957-958).

Psiko-Sosyal Araçlar: Bu araçların işgörenleri motive etmede kullanılan araçlar arasında önemi oldukça büyük olmasına rağmen çoğu işletmede yöneticiler tarafından fazla önemsenmemektedir. Ancak zaman içerisinde bu tür araçların önemi anlaşılmıştır. Psiko-sosyal araçlar (sosyal katılma, sosyal uğraşlar, çalışmada bağımsızlık, değer ve statü, terfi ve kariyer olanakları, psikolojik güvence, örgüte ve çevreye uyum, işin çekiciliği vb.) bireylerin iç dünyasıyla ilişkili olup mutlaka dikkate alınması gereken motivasyon araçlarıdır (Ece, 2019: 127; İnce ve Gençay, 2017: 117; Sevinç, 2015: 959-960).

Örgütsel ve Yönetimsel Araçlar: Bir örgütte işgören ile örgüt yöneticilerinin birbirlerinden karşılıklı beklentileri vardır (Ece, 2019: 129). Bu beklentilerin karşılanması için örgütsel ve yönetimsel araçların (yetki ve sorumluluk devri, amaçlar doğrultusunda yönetim, iş zenginleştirme, iş genişletme, iletişim, esnek zaman uygulamaları, fiziksel koşulların iyileştirilmesi, etkili iletişim, performansla yönelik geri bildirim sağlamak, yönetime katılmayı sağlamak vb.) karşılanması gerekir (Aytürk, 2010: 116-128; Borowski ve Daya, 2014: 668; Sevinç, 2015: 960-962).

Günümüzde çalışanları motive edebilecek maddi ancak nakdi olmayan teşvikler de olabilmektedir. Örneğin, teçhizat, tıbbi bakım ek sigortası, garantili çocuk bakımı, ekstra tatiller, geziler, sosyal etkinlikler, eğitim sübvansiyonları gibi (Borowski ve Daya, 2014: 667). Günün koşulları doğrultusunda çalışanların motive edilme şekilleri değişebilmektedir. Önemli olan çalışanları tanımak ve onların isteklerine duyarlı olup takipte kalarak işlerinde en yüksek verimi sağlayacak motivasyon araçlarını keşfetmektir. Burada en önemli görev işletmedeki liderlere düşmektedir.

5. GÜNCEL LİDERLİK YAKLAŞIMLARININ MOTİVASYON ARAÇLARI

Örgütlerin temel amaçlarına ulaşabilmesi için ihtiyaç duyduğu en önemli unsurlardan biri insandır. Örgütlerde insan unsuru en önemli ve temel faktör olduğundan, örgütlerde “liderlik”

ve “motivasyon” göz ardı edilmeyecek yere sahiptir (Yeşil, 2016: 175). Liderler, örgütün etkinliğini ve başarısını güvence altına alma çabalarının bir parçası olarak çalışanları motive eder ve etkinleştirir. Motivasyon, işle ilgili davranışların yönünü, yoğunluğunu ve süresini belirleyerek çalışanların bilgi, beceri ve yeteneklerini çaba ve performansa dönüştürdüğünden, çalışanları motive etmek çok önemli bir liderlik görevidir (Roßnagel, 2017: 217-226).

Blanchard (1999 akt. Isaac vd., 2001: 223), “Çalışanlarınızın neden iyi performans göstermediğini öğrenmek istiyorsanız, aynaya bakın” uyarısında bulunmuştur. Liderlik, kısmen motive edici ortamlar yaratarak insanlarda motivasyonu ortaya çıkarmakla ilgilidir (Gill, 2011: 262). Yöneticiler astlarını hangi koşullar altında, nasıl bir çalışma ortamında, ne zaman ve hangi ödüllerle motive edebileceğini bilmelidir. Başka bir anlamda motivasyon konusunda bilgi sahibi olmalıdır (Demircioğlu, 2015: 67). Bu doğrultuda hangi liderlik türünün hangi motivasyon araçlarını kullanmasının daha uygun olduğunu bilmek önemlidir. Bu kısımda liderlerin özelliklerinden yola çıkarak kullanması gereken motivasyon araçlarına değinilmiştir.

5.1.Karizmatik Liderlik

Weber (1963) karizma terimini ilk kez teolojik çalışmasında ortaya koymuştur. Karizmayı bir bakıma insanüstü bir nitelik veya “ilahi lütuf armağanına sahip bir bağış” olarak tanımlamıştır (DeGroot vd., 2000: 356). Bass (1985 akt. Roberson, 2010: 314) ise karizmatik liderleri büyük referans gücüne ve etkiye sahip kişiler olarak nitelendirmiştir. Karizmatik lider, astlarına rehberlik eder, koşullar belirsiz olduğunda netlik sağlar, eksiklikleri giderir ve stratejik bir vizyon sunarak değişimi motive eder. Ayrıca karizmatik liderler yüksek performans beklentilerini iletir, güven sergiler, statükoya aykırı riskler alır ve kolektif kimliği vurgular. Karizmatik liderlerin sıklıkla sergilediği diğer davranışlar arasında kişisel örnekler oluşturmak ve kişisel fedakârlıklar yapmak yer alır.

Karizmatik liderlerin takipçileri, rolleriyle bağlantılı olarak yüksek bir anlamlılık duygusuna sahip olma eğilimindedir (Roberson, 2010: 315). Karizmatik liderler, motivasyonu artırarak ve bir amaç duygusu aşılıyarak önceden morali bozuk takipçileri heyecanlandırır ve aktif takipçilere dönüştürür (DeGroot vd., 2000: 356). Takipçilerin içsel motivasyonuna daha fazla vurgu yaparken (Shamir vd., 1993: 577) onların motivasyonunu arttırmak için her bir çalışanını ayrı ayrı tanımakta, başarılı ve eksik yönlerini analiz ederek buna göre görevler vermektedir (Demircioğlu, 2015: 55).

Shamir vd. (1993: 590) çalışmalarında karizmatik liderlerin takipçileri üzerindeki bazı temel etkilerine odaklanmıştır. Bu etkilerin, takipçilerin benlik kavramlarını içeren ve kendini ifade etme, öz saygı, öz değer ve öz tutarlılık ile ilgili motivasyonları harekete geçiren liderlik eylemleri tarafından üretildiğini savunmuştur. Mullin (1987 akt. Demircioğlu, 2015: 55) tarafından yapılan araştırmada ise, karizmatik bir sistemde çalışan takipçilerin karizmatik olmayan bir sistemde çalışanlardan daha yüksek hedeflere sahip olduğunu belirtmekte ve çalışanların motivasyon ve performans düzeylerinin daha yüksek olduğunu savunmaktadır. Bu liderler etkileyici kişilik özellikleri, etkili iletişim teknikleri, yüksek güven ve saygı içeren ortamlar gibi daha çok psiko-sosyal motivasyon araçlarını kullanarak takipçilerinin daha verimli çalışmasını sağlama konusunda yeteneklidirler.

5.2.Dönüşümcü Liderlik

Dönüşümcü liderlik son yıllarda oldukça ilgi gören bir liderlik yaklaşımıdır (Løvaas vd., 2020: 574). Dönüşümcü liderlik, örgütün amaçları doğrultusunda çalışanların kendi ihtiyaç ve beklentilerinin desteklendiği, motive edildiği bir süreçtir (Akbolat vd., 2013: 38). Geniş bir perspektiften dönüşümcü liderliği ele alan Northouse (2001 akt. Songur ve İnce, 2020: 910) bu liderliği “tüm kültür ve örgütün etkisinin genişlediği ve özellikle takipçilerin etkilerini değerlendiren” şeklinde ifade etmiştir. Northouse’a göre bu liderler, değişimi mümkün kılarak öncülük ederler. Bu nedenle değişim sürecinde çalışanlar ve lider ayrılmaz bir şekilde iç içedir.

Liderler neyin doğru, iyi, önemli ve güzel olduğuna dair farkındalığı artırdıklarında, takipçilerinin başarı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarını yükseltmeye yardımcı olduklarında, takipçilerinde yüksek ahlaki olgunluğu teşvik ettiklerinde ve takipçilerini gruplarının, kuruluşlarının veya toplumlarının iyiliği için kendi çıkarlarının ötesine geçmeye sevk ettiklerinde gerçekten dönüşümcüdürler (Singh, 2009: 288). Dönüşümcü liderliğin temel amacı, hızla değişen çevreye uyum sağlayarak örgütsel dönüşümü gerçekleştirmektir. Ayrıca bu liderler, kısıtlamaları ortadan kaldırarak iş yerinde değişimi ortaya çıkaracak özgünlük, inisiyatif ve yaratıcılığı açığa çıkarmaya yardımcı olurlar (Akbolat vd., 2013: 37-38).

Dönüşümcü liderlik dört boyutla karakterize edilir: idealleştirilmiş etki, ilham verici motivasyon, entelektüel uyarım ve bireyselleştirilmiş ilgi. İdealleştirilmiş etki, liderin etik davranış için bir rol model olarak hizmet ettiği; ilham verici motivasyon, liderin çalışanlara net bir amaç, vizyon veya misyon sağladığı; entelektüel uyarım, liderlerin çalışanları sorunları çözenin geleneksel ve yaygın yollarını sorgulamaya motive ettiği ve onları iyileştirmek için kullandıkları yöntemleri sorgulamaya teşvik ettiği; bireyselleştirilmiş ilgi ise, liderin her çalışanın ihtiyaçlarını anlamaya odaklandığı ve çalışanın tam potansiyelini geliştirmek için sürekli çalıştığı anlamına gelir (Løvaas vd., 2020: 574).

Dönüşümcü liderler organizasyon için net bir vizyon (Andersen vd., 2016: 3) ve uzun vadeli amaçlar belirlemeye çalışırlar. Bu tür liderler genel olarak takipçilerinin üst düzey ihtiyaçlarını karşılayacak motivasyon araçları kullanmaktadır. Adalet, özgürlük, eşitlik gibi değerleri kullanarak takipçilerin moral ve motivasyonunu yükseltmektedirler. Dönüşümcü bir lider, astlarının veya takipçilerinin tüm beceri ve yeteneklerini ortaya çıkararak ve kendilerine olan güvenlerini artırarak, onlardan normalde beklenenden daha fazla sonuç almayı hedefleyerek motive eder. Başka bir deyişle dönüşümcü liderler, örgütsel amaçlar doğrultusunda takipçilerin motivasyonuna önem vererek; kendini takip edenlerin duygusal ve entelektüel ihtiyaçlarını karşılayarak motivasyonlarını artırır. Ayrıca dönüşümcü liderlikte, çalışanlar maddi unsurlara dayanmayan, adalet ve düzeni sağlamak gibi kişisel değer sistemlerine dayalı içsel motivasyon araçlarıyla ödüllendirilmektedir (Akbolat vd., 2013: 39-40). Bu doğrultuda dönüşümcü liderin daha çok psiko-sosyal, örgütsel ve yönetsel motivasyon araçlarını kullandığı söylenebilir.

5.3.Etkileşimci Liderlik

Etkileşimci liderler, “rol ve görev gerekliliklerini açıklığa kavuşturarak takipçilerini belirlenen hedefler doğrultusunda yönlendiren veya motive eden liderler”dir (Robbins ve Judge, 2012: 376). Bir diğer tanıma göre ise, “bir örgütün liderlerinin bir değişim aracı kullanarak takipçilerini etkileme eğiliminde olduğu fikrini” ifade etmektedir (Aljumah, 2023: 2). Bu liderlik, üstlerin, çalışanların ihtiyaçlarını ve çıkarlarını yöneterek onları etkileme girişimi

olarak her çalışanın karşılamak istediği ihtiyaçları ve istekleri olduğu argümanına dayanmaktadır (Suhendra, 2021: 195).

Liderler ve takipçileri arasında bir değişim ilişkisini içermesinden yola çıkan (Aljumah, 2023: 4; Luthans, 2010: 430) etkileşimsel liderlik yaklaşımının amacı; sadece belirlenen örgütsel hedeflerin gerçekleştirilmesi (örneğin daha kaliteli çıktı, daha fazla satış, daha düşük üretim maliyeti) ve bu süreçte temel hedef, bu amaçların gerçekleştirilmesine katkı sunacak çalışanlara karşı adil davranmaktır (Çakınberk ve Demirel, 2010: 106; Ivancevich vd., 1990: 453). Dolayısıyla etkileşimsel liderlikte, üstler ve çalışanlar arasında karşılıklı bir ilişki vardır ve bu ilişki, çalışan davranışını belirlemektedir (Suhendra, 2021: 196).

Etkileşimsel liderliğin özü, insanların ödül ve cezayla motive edilmesidir. Genel olarak etkileşimsel liderlikte, dışsal motive edici unsurların kullanımını savunulur (Singh, 2009: 287). Bu konuda çalışma yapan Aljumah (2023: 3-5), dış motivasyon faktörleri (ücret memnuniyeti ve performans dayalı teşvikler gibi) ve içsel motivasyon faktörleri (çalışanların güçlendirilmesi, çalışanların tanınması gibi) kullanarak etkileşimsel liderlik yoluyla iş memnuniyetinin artırılabilirliğini savunmuştur. Bu liderlerin çalışan performansına karşılık olarak daha çok dışsal teşvikler (ödülleri ve takdir gibi) sunduğunu öne sürmüş ve bu dış teşviklerin çalışanların davranışını yönlendirdiğini belirtmiştir.

Songur ve İnce (2020: 919-921) ise liderlik türleri üzerinden motivasyonla ilişki durumunu incelemiştir. Bu sonuçlara göre içsel motivasyon ile dönüşümcü ve etkileşimsel liderlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dönüşümcü liderlik, etkileşimsel liderlik ve serbest bırakıcı liderlik değişkenlerinin motivasyonu ne ölçüde etkilediğini ortaya koyan regresyon analizi sonucunda; üç liderlik türünün içsel motivasyonu %27,9 oranında açıkladığı, dışsal motivasyonu ise %34,3 oranında açıkladığı tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde Suhendra (2021: 205) yaptığı araştırma sonucu etkileşimsel liderlik ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Bu sonuçlar etkileşimsel liderliğin örgütün politikaları, yönetim biçimi, ücret politikaları, terfi imkanları, iş güvenliği, çalışma ortamı gibi daha çok ekonomik, örgütsel ve yönetsel motivasyon araçlarının kullanımına işaret etmektedir.

5.4.Hizmetkâr Liderlik

Birçok bilim adamı ve uygulayıcı, Greenleaf'in (1970) düşündürücü makalesinden bu yana hizmetkâr liderlik kavramını benimsemiştir (Barbuto ve Wheeler, 2006: 300). Greenleaf'in bu makalesine göre, "hizmetkâr-lider önce hizmetkardır" (Hunter vd., 2013: 318; Sousa ve van Dierendonck, 2015: 14). Bunun yanı sıra inisiyatif, dinleme ve anlama, hayal gücü, empati kurma, sezgi, farkındalık ve algılama, ikna etme yeteneği, kavramsallaştırma yeteneği, iyileştirme ve hizmet etme yeteneği ve topluluk oluşturma yeteneği gibi temel özellikleri de tanımlamıştır (Joseph ve Winston, 2005: 9; Robbins ve Judge, 2012: 387).

Ehrhart (2004 akt. Hunter vd., 2013: 318) literatürü kapsamlı bir şekilde gözden geçirerek hizmetkâr liderliğin yedi boyutunu belirlemiştir. Bunlar, takipçilerle ilişkiler kurmayı, takipçileri güçlendirmeyi, takipçi başarısını teşvik etmeyi, takipçilerin becerilerini geliştirme fırsatları sunarak takipçilerinin büyümesine ve başarılı olmasına yardımcı olmayı, etik davranmayı, kavramsal becerileri sergilemeyi ve takipçilerini iş dışında toplumsal hizmet fırsatlarına katılmaya teşvik ederek kuruluş dışındakiler için değer yaratmayı içermektedir.

Uzun vadede sürdürülebilir performansa odaklanan (Eva vd., 2018: 111) hizmetkâr liderlik, başkalarını karar alma sürecine dahil etmeye çalışır, etik ve özenli davranışlara güçlü bir şekilde dayanır ve çalışanların gelişimini arttırırken, örgütsel yaşamın bakımını ve kalitesini geliştirir (Spears, 2010: 26).

Modern liderlik anlayışının birçok özelliğini bünyesinde barındıran hizmetkâr liderliğin bilfiil işin içerisinde olması, çalışanlar için büyük bir motivasyon kaynağı olarak görülmektedir. Liderliğin en önemli özelliklerinden biri olan motivasyon, hizmetkâr liderlikte de açıkça görülmektedir. Bu liderin bireysel ve örgütsel verimliliğin yanı sıra önemli fonksiyonlarından biri de takım oluşturma sonucunda diğer çalışanların da birbirlerini motive etmesi beklenen sonuçtur (Oğuzhan, 2023: 9-10).

Hartnell vd., (2023: 546-548) hizmetkâr liderlik ile ilgili çalışmalarında kişilerarası ortamın iki yönünün (etkileşimsel adalet ortamı ve iş arkadaşı desteği) çalışanların içsel motivasyonunu ve dolayısıyla performanslarını ve görüşlerini kolaylaştırdığını bulmuşlardır. Ayrıca bu çalışma, çalışanların içsel motivasyonunu kolaylaştırmada akranların oynadığı rolün altını çizerek alana katkı sunmuştur. Ruiz-Palomino ve Zoghbi-Manrique-de-Lara (2020: 1) ise çalışmalarında, İspanya'daki 259 otel çalışanından oluşan bir örneği analiz etmek için yapısal eşitlik modellemesini kullanarak, hizmetkar tutumunun, hizmetkar liderlerin yaratıcılığı teşvik etmek için kullandığı mekanizmalardan biri olduğunu ve hizmetkar tutumunun bu aracılık rolünün, çalışanın içsel motivasyonu arttıkça güçlendiğini bulmuştur. Bu liderlerin takipçilerin gelişimlerine odaklanmak, takım içinde sosyal ilişkiler inşa etmek, güven ortamı oluşturmak, performanslara ilişkin geri bildirim sağlamak ve kararlara katılmayı teşvik etmek gibi daha çok psiko-sosyal, örgütsel ve yönetsel motivasyon araçlarını kullandığı söylenebilir.

5.5.Otantik liderlik

Otantik liderliğin kökleri antik Yunan felsefesine dayanmasına rağmen (Luthans, 2010: 433), kavram yeni olduğu için üzerine çok az araştırma yapılmıştır. Ancak lider olmanın ahlaki yönlerine odaklandığı için etik ve liderliğe güven hakkında düşünmenin umut verici bir yolu olarak ortaya çıkmıştır (Robbins ve Judge, 2012: 386). Luthans ve Avolio (2003: 243) ilk olarak otantik liderliği “hem pozitif psikolojik kapasitelerden hem de gelişmiş bir örgütsel bağlamdan yararlanan, hem liderlerin hem de çalışanların daha fazla öz farkındalık ve öz-düzenlemeli pozitif davranışlar sergilemesiyle sonuçlanan ve pozitif öz-gelişimi teşvik eden bir süreç” olarak tanımlamıştır (Ahmad vd., 2015: 7).

Otantik lider, kendisine ve başkalarına karşı dürüsttür ve kayda değer bir pozitif psikolojik sermayeye sahiptir, kendinden emin, iyimser, umutlu, şeffaf, dirençli, ahlaki/etik, gelecek odaklıdır ve lider olmaları için iş arkadaşları geliştirmeye öncelik vererek onların özerklik duygusunu arttırır (Ahmad vd., 2015: 9; Luthans, 2010: 433-439). Ayrıca bu lider, çalışanlarını zorlamaya veya hatta rasyonel bir şekilde ikna etmeye çalışmaz; bunun yerine liderin otantik değerleri, inançları ve davranışları çalışanların gelişimine model olur (Luthans ve Avolio, 2003: 243). Bu liderler kim olduklarını, neye inandıklarını ve değer verdiklerini bilirler ve bu değer ve inançlara uygun olarak açık ve samimi davranırlar. Takipçileri onları etik insanlar olarak gördükleri için otantik liderliğin ürettiği temel kalite güvendir. Ayrıca bu liderler bilgiyi paylaşır, açık iletişimi teşvik eder ve ideallerine sadık kalırlar. Sonuç olarak insanlar onlara

inanmaya başlar (Robbins ve Judge, 2012: 386). Bu inanç onların çalışmasında en önemli motivasyon kaynağıdır.

Özerten'in (2018) çalışmasında, öğretmenlerin algıladıkları otantik liderlik ile mesleki motivasyonları arasında olumlu ve yüksek bir ilişki olduğu ve okul yöneticilerinin otantik liderlik niteliklerinin, öğretmenlerin motivasyon düzeylerini güçlü bir yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ahmad vd., (2015: 15) yaptığı araştırmada, otantik liderlik tarzının personelin içsel motivasyonunu etkili bir şekilde artırabileceğinden, bu tarzın üst yönetim tarafından farklı departmanların başkanları için teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü otantik liderlerin, çalışanlarını şeffaf süreçleri, açık iletişimi, dengeli yaklaşımı ve kendi zayıf yönlerini kabul edip geliştirme yoluyla kolayca motive edebileceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda otantik liderliğin örgütsel ve yönetsel motivasyon araçlarını daha fazla kullandığı söylenebilir.

5.6.Çevik liderlik

Çevik liderlik, hızlı değişim ve yüksek karmaşıklık koşullarında etkili bir şekilde yönetme yeteneğidir (Joiner ve Josephs, 2007: 36). Çevik liderler, baskın bireyleri ödüllendirmek yerine güçlü ekipler oluşturmaya öncelik verir. Bir çalışan performans hedeflerini kaçırdığında, çevik liderler onları tekrar yoluna sokmak için nasıl bir performans iyileştirme planı oluşturacaklarını bilirler (Betterworks, 2021).

İş gücünü güçlendirmeye odaklanan çevik liderlik, vizyonu oluşturur, harika ekipler kurar, onları destekler ve yoldan çekilir. Çevik liderler ayrıca yetkilendirme ile güç ve otorite devri yapar ve ekiplerini sürekli gelişmeye teşvik ederek ihtiyaç duydukları eğitimi almalarını sağlar (Kon, 2020; MacIntyre, 2017: 4). Çevik liderler, ekip üyeleriyle açık ve şeffaf bir şekilde iletişim kurar; onları her zaman dinler ve gözlemler (Betterworks, 2021). Ayrıca herkes için katma değer yaratmaya inanan (Kon, 2020) bu liderler, emir komuta zinciri ilkesini reddederek ortak yönetim duygusu sergilerler (Attar ve Abdul-Kareem, 2020: 184). Çevik liderliğin bu özellikleri çalışanların motivasyonunu en üst seviyeye çıkarmaya yetebilecek niteliktedir.

Akkaya (2020 akt. Attar ve Abdul-Kareem, 2020: 183-184) tarafından yapılan bir araştırmanın bulguları, çevik liderlik sergileyen üst düzey yöneticilerin, çalışanları açık fikirlilik uygulamaya, örnek bir yaşam sürmeye ve yenilikçi olmaya motive eden olumlu bir organizasyon iklimi oluşturarak firmaların dinamik yeteneklerini doğrudan veya dolaylı olarak artırabileceğini göstermiştir. Çevik liderler, bir kuruluştaki ivme kazanmanın kaynağının farkındadır, başkalarını nasıl destekleyeceğini bilir ve müşterilerin ve diğer paydaşların ihtiyaçlarına etkin bir şekilde hizmet etmeye öncülük ederler. Çalışanla iyi bir ilişki içinde olması, çalışanın gelişimini sağlamaya yönelik eylemlerde bulunması bu liderlik türünün en çok psiko-sosyal ve örgütsel ve yönetsel motivasyon araçlarını kullandığını gösterir.

5.7.Etik Liderlik

Son yıllarda yapılan çalışmalarda etik liderlik, örgütsel davranış çalışmalarında önemli bir ilgi konusu olarak ortaya çıkmıştır (Danish vd., 2020: 26). Örgütlerde pek çok etik dışı uygulamanın meydana geldiği, yönetici ve liderlerin örgütsel kararlar alırken sıklıkla kendi etik standartlarından taviz vermeleri konusunda baskıya maruz kaldıkları bilinen bir gerçektir (Singh, 2009: 291). Ancak günümüzde şirket liderlerinin müşterilerinin, yatırımcılarının, çalışanlarının ve eylemlerinden etkilenen herkesin çıkarlarını korumak için etik ve sosyal

sorumluluk bilinciyle davranması gerekliliği her zamankinden daha fazla önem taşımaktadır (George ve Jones, 2012: 361).

Etik liderlik, “kişisel eylemler ve kişilerarası ilişkiler yoluyla normatif olarak uygun davranışlar sergilemek ve bu davranışı iki yönlü iletişim, pekiştirme ve karar verme yoluyla takipçilerine teşvik etmek” olarak tanımlanmıştır (Walumbwa vd., 2008: 102; Yidong ve Xinxin, 2013: 442). Liderler ve astlar arasında güven oluşturma konusu etik liderliğin merkezi bir kavramdır. Güven, bir kişinin veya grubun, diğer kişinin iyi niyetine inanmaya veya güvenmeye istekli olmasıdır (George ve Jones, 2012: 363). Etik liderler, kişisel ve profesyonel olarak doğru olanı yapmaya çalıştıklarını gösteren eylemler sergilerken takipçilerine adil davranan, özellikle dürüst, sık sık ve doğru bilgi sağlayan ve şeffaflık, demokratik karar almayı ve katılımı destekleme, anlayışlı ve nazik olma becerileri ile kişilerarası beceriler gibi niteliklere sahiptirler (Robbins ve Judge, 2012: 386; Uzelli Yılmaz vd., 2020: 2; Walumbwa vd., 2008: 102).

Ayan (2015), yaptığı araştırma sonucunda etik liderlik tarzının içsel motivasyon üzerinde yüksek düzeyde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Ona göre, etik liderlik tarzı anlayışı çalışanların içsel motivasyonlarını da artırmaktadır. Uzelli Yılmaz vd., (2020: 1) de hemşireler üzerinde yaptıkları çalışmada etik liderlik davranışlarının iş motivasyonlarını pozitif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Bu yüzden çalışmada hemşirelik liderlerinin, hemşirelerin iş motivasyonunu artırmak için etik davranışsal bütünlüklerini korumaya çalışması ile ilgili öneri sunmuşlardır. Danish vd., (2020: 27-29), çalışanların içsel motivasyonunun, etik liderlik sayesinde artırılabilirliğini savunmuştur. Araştırma sonunda etik liderlik ile içsel motivasyon arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yidong ve Xinxin'in (2013) Çin'deki iş örgütlerinde yürüttükleri ve etik bir liderin rehberliğinde çalışanların içsel motivasyonunun ileri düzeyde olduğunu gösteren çalışmadan ampirik kanıtlar elde edilebilmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak bu liderlik tarzının en çok psiko-sosyal motivasyon araçlarını kullandığı söylenebilir.

Liderler her çalışmada tanımladıkları en güçlü motivasyonel dürtüye göre çalışanlarla farklı şekilde ilgilenebilmelidir (Newstrom, 2007: 103). Her çalışan farklıdır ve farklı beklentilere ve değerlere sahiptir (Borowski ve Daya, 2014: 671). Bu şekilde, liderler her çalışanla o kişinin ihtiyaçlarına göre iletişim kurmalıdır. Çalışanın motivasyon gücünü belirlemek için çeşitli testler kullanılabilir de, çalışanların davranışlarının doğrudan gözlemlenmesi, neye tepki vereceklerini belirlemenin en iyi yöntemlerinden biridir (Newstrom, 2007: 103). Ancak, söz konusu motivasyonun bir günlük ya da bir aylık bir süreç değil, sürekli bir süreç olduğu unutulmamalıdır (Aytürk, 2010: 114).

6. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde örgütsel alanda insan bir rekabet aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak insanın en verimli ve etkin şekilde kullanılmasına ilişkin birçok çalışma olmasına rağmen net bir cevap alınamamıştır. Özellikle işletmedeki yöneticilerin bu görev ve sorumluluğu üstlenmesi beklenirken, onların liderlik becerilerini kullanarak çalışan üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Yöneticilerin liderlik becerileri sayesinde çalışanları motive ederek en yüksek

verimi elde edip işletmeyi başarıya ulaştırmak önemlidir. Ancak çalışanların potansiyelini ortaya çıkararak başarıya ulaşma konusu en önemli yönetim sorunudur.

Lider özellikleri, davranışları ve bulunduğu koşullar itibariyle farklılık göstermektedir. Güncel liderlik yaklaşımları doğrultusunda oluşturulan liderlik tarzları bu farklılığın en önemli göstergesidir. İşletmelerin hepsi çalışma tarzı ya da çalışanların becerileri açısından bir yapıya sahiptir. Bu yüzden bu işletmelerde farklı liderlik tarzlarının kullanılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Farklı durum ve koşullara göre farklı liderlik tarzları gerektiği birçok çalışmayla da ortaya koyulmuştur. Ancak hangi liderlik tarzının hangi motivasyon araçlarını kullanması gerektiği konusunda yeterince araştırma yapılmadığı tespit edilmiştir.

Genel itibariyle motivasyon araçları ekonomik, psiko-sosyal ve örgütsel ve yönetsel araçlar olarak üçe ayrılmıştır. Güncel liderlik yaklaşımları özelliklerinden yola çıkılarak ekonomik motivasyon araçlarını etkileşimci liderliğin; psiko-sosyal motivasyon araçlarını karizmatik, dönüşümcü, hizmetkâr, çevik ve etik liderliğin; örgütsel ve yönetsel motivasyon araçlarını ise dönüşümcü, etkileşimci, hizmetkâr, otantik ve çevik liderliğin daha sık kullandığı tespit edilmiştir. Elbette her liderlik tarzının bütün motivasyon araçlarını kullanabilme yeteneğine sahip olması gerektiği unutulmamalıdır.

Liderlik tarzlarının farklı motivasyon araçlarını kullanması gerektiğini savunan bu çalışmanın amacı literatürdeki eksikliğe dikkat çekmektir. Liderler çalışanlarını iyi tanıyarak onların hangi şartlar altında, nasıl bir motivasyon aracıyla ve hangi uygun zaman diliminde motive edebileceğini tespit etmelidir. Hatta her çalışanına hitap edecek tek bir motivasyon aracının olması mümkün olmadığından çalışanların kişiliğine, ekonomik şartlarına, sosyal ve kültürel durumuna uygun motivasyon araçlarının belirlenmesi kaçınılmaz bir sonudur. Bu da liderlerin çalışanlarla iyi bir iletişim kurmasını gerektirir. Liderler çalışanını yakından takip ederek verimliliği arttıracak araçlar geliştirmeli ve uygulamaya çalışmalıdır. Bu konuda yapılacak araştırmalar daha nicel ve nitel yöntemler kullanarak hangi liderlik tarzının hangi motivasyon araçlarında daha etkili olduğunu ortaya koymaya yönelik olabilir.

KAYNAKÇA

Ahmad, I., Zafar, M. A. ve Shahzad, K., Authentic Leadership Style and Academia's Creativity in Higher Education Institutions: Intrinsic Motivation and Mood as Mediators, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 11, 46, 5-19, 2015.

Akbolat, M., Işık, O. ve Yılmaz, A., Dönüşümcü Liderlik Davranışının Motivasyon ve Duygusal Bağlılığa Etkisi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6, 11, 35-50, 2013.

Aljumah, A., The Impact of Extrinsic and Intrinsic Motivation on Job Satisfaction: The Mediating Role of Transactional Leadership, *Cogent Business & Management*, 10, 3, 1-23, 2270813, 2023.

Amabile, T. M., Motivational Synergy: Toward New Conceptualizations of Intrinsic and Extrinsic Motivation in The Workplace, *Human Resource Management Review*, 3, 3, 185-201, 1993.

Andersen, L. B., Bjørnholt, B., Bro, L. L. ve Holm-Petersen, C., Leadership and Motivation: A Qualitative Study of Transformational Leadership and Public Service Motivation, *International Review of Administrative Sciences*, 1-17, 2016.

Attar, M., ve Abdul-Kareem, A., The Role of Agile Leadership in Organisational Agility, In *Agile Business Leadership Methods for Industry 4.0*, Emerald Publishing Limited, 171-191, 2020.

Ayan, A., Etik Liderlik Tarzının İş Performansı, İçsel Motivasyon ve Duyarsızlaşma Üzerine Etkisi: Kamu Kuruluşunda Bir Uygulama, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10, 3, 117-141, 2015.

Aytürk, N., *Örgütsel ve Yönetimsel Davranış - Örgütlerde İnsan İlişkileri ve Yönetimsel Davranış Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2010.

Barbuto, J. E. J. ve Wheeler, D. W., Scale Development and Construct Clarification of Servant Leadership, *Group and Organizational Management*, 31, 300-326, 2006.

Betterworks, (2021). What Is Agile Leadership, and Why Does It Matter? <https://www.betterworks.com/magazine/what-is-agile-leadership-and-why-does-it-matter/#:~:text=Agile%20leadership%20is%20a%20leadership,less%20wasted%20time%20and%20resources>. (Erişim tarihi: 31.05.2023)

Borowski, A. ve Daya, U., Employee Motivation Tools. In *Human Capital Without Borders: Knowledge and Learning for Quality of Life. Proceedings of The Management, Knowledge and Learning International Conference*, 665-671, Portorož, June 2014.

Çakınberk, A. ve Demirel, E. T., Örgütsel Bağlılığın Belirleyicisi Olarak Liderlik: Sağlık Çalışanları Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 103-119, 2010.

Danish, R. Q., Hafeez, S., Ali, H. F., Mehta, A. M., Ahmad, M. B. ve Ali, M., Impact of Ethical Leadership on Organizational Commitment and Organizational Citizenship Behavior with Mediating Role of Intrinsic Motivation, *International Review of Management and Marketing*, 10, 4, 25-30, 2020.

DeGroot, T., Kiker, D. S. ve Cross, T. C., A Meta-Analysis to Review Organizational Outcomes Related to Charismatic Leadership, *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 17, 4, 356-372, 2000.

Demircioğlu, E. C., Karizmatik Liderliğin Yönetimsel Açısından Değerlendirilmesi, *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1, 1, 52-69, 2015.

Ece, S., Motivasyon Araçları ve Güncel Motivasyon Uygulamaları, Yalçın, A. (Ed.), *Örgütlerde Davranış Araştırmaları I*, Akademisyen Kitabevi, 121-137, 2019.

Eva, N., Robin, M., Sendjaya, S., van Dierendonck, D. ve Liden, R. C., Servant Leadership: A Systematic Review and Call for Future Research, *The Leadership Quarterly*, 30, 111-132, 2018.

George, J. M. ve Jones, G. R., *Understanding and Managing Organizational Behavior*, (2th Edition), Pearson, New Jersey, 2012.

- Gill, R., *Theory and Practice of Leadership*, (2th Edition), Sage, London, 2011.
- Hartnell, C.A., Christensen-Salem, A., Walumbwa, F.O., Stotler, D. J., Chiang, F. F. T. ve Birtch, T. A., Manufacturing Motivation in the Mundane: Servant Leadership's Influence on Employees' Intrinsic Motivation and Performance, *J Bus Ethics* 188, 533-552, 2023.
- Hunter, E. M., Neubert, M. J., Perry, S. J., Witt, L. A., Penney, L. M. ve Weinberger, E., Servant Leaders Inspire Servant Followers: Antecedents and Outcomes for Employees and The Organization, *The Leadership Quarterly*, 24, 2, 316-331, 2013.
- Isaac, R. G., Zerbe, W. J. ve Pitt, D. C., Leadership and Motivation: The Effective Application of Expectancy Theory, *Journal of Managerial Issues*, 13, 2, 212-226, 2001.
- Ivancevich, J. M., Matteson, M. T. ve Konopaske, R., *Organizational Behavior and Management*, (2th Edition), McGraw-Hill Education, New York, 1990.
- İnce, C. ve Gençay, İ. C., İşgören Motivasyonu Sağlamada Kullanılan Araçlar: Uludağ Kış Otellerinde Bir Araştırma, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2, 2, 112-126, 2017.
- Joiner, B. ve Josephs, S., Developing Agile Leaders, *Industrial and Commercial Training*, 39, 1, 35-42, 2007.
- Joseph, E. E. ve Winston, B. E., A Correlation of Servant Leadership, Leader Trust, and Organizational Trust, *Leadership & Organization Development Journal*, 26, 1, 6-22, 2005.
- Koçel, T., *İşletme Yöneticiliği*, (16. Baskı), Beta Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Kon, B. (2020, 2 Nisan). Virüs Sonrası Gelecekteki Şirketim. <https://www.humanica.com.tr/virus-sonrasi-gelecekteki-sirketim/> (Erişim tarihi: 20.06.2023)
- Løvaas, B. J., Jungert, T., Van den Broeck, A. ve Haug, H., Does Managers' Motivation Matter? Exploring The Associations Between Motivation, Transformational Leadership, and Innovation in A Religious Organization, *Nonprofit Management and Leadership*, 30, 4, 569-589, 2020.
- Luthans, F. ve Avolio, B. J., Authentic Leadership Development, K. S. Cameron, J. E. Dutton ve R. E. Quinn (Ed.), *Positive Organizational Scholarship*, San Francisco:Berrett-Koehler, 241-271, 2003.
- Luthans, F., *Organizational Behavior: An Evidence-Based Approach*, (12th Edition), McGraw-Hill Education, New York, 2010.
- MacIntyre, D., Agile Leadership: Foundation for Organizational Agility, Opening Statement, *Cutter Business Technology Journal*, 30, 8, 3-5, 2017.
- Mullins, L. J., *Management and Organizational Behaviour*, (7th Edition), Financial Times Prentice Hall, Harlow, 2005.
- Newstrom, J. W., *Organizational Behavior Human Behavior at Work*, (12th Edition), McGraw Hill, New York, 2007.
- Oğuzhan, Y. S., Hizmetkar Liderlik ve Motivasyon Temaları Üzerine Vosviewer ile Bibliyometrik Bir Analiz, *Parion Akademik Bakış Dergisi*, 2, 1, 1-13, 2023.

Önen, S. M. ve Kanayran, H. G., Liderlik ve Motivasyon: Kuramsal Bir Değerlendirme, Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 2, 43-64, 2015.

Özerten, K. N., *Okul Yöneticilerinin Algılanan Otantik Liderlik Özelliklerinin Öğretmenlerin Mesleki Motivasyonuna Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

Pawar, A., Sudan, K., Satini, S. ve Sunarsi, D., Organizational Servant Leadership, International Journal of Educational Administration, Management, and Leadership, 63-76, 2020.

Robbins, S.P. ve Judge, T. A., *Organizational Behavior*, (15th Edition), Pearson College Div, 2012.

Roberson, B., The Relationship Between Charismatic Leadership, Work Engagement, and Organizational Citizenship Behaviors, California State University, The Journal of Psychology, 144, 3, 313-326, 2010.

Roßnagel, C. S., Leadership and Motivation, I J. Marques ve S. Dhiman (Ed.), *Leadership Today: Practices for Personal and Professional Performance*, Springer International Publishing, 217-228, 2017.

Ruiz-Palomino, P. ve Zoghbi-Manrique-de-Lara, P., How and When Servant Leaders Fuel Creativity: The Role of Servant Attitude and Intrinsic Motivation, International Journal of Hospitality Management, 89, 102537, 1-12, 2020.

Schermerhorn Jr, J. R., Hunt, J. G. ve Osborn, R. N., *Organizational Behavior*, (7th Edition), John Wiley & Sons, 2001.

Sevinç, H., Kamu Çalışanlarının Motivasyonunda Kullanılan Araçlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8, 39, 944-964, 2015.

Shamir, B., House, R. J. ve Arthur M. B., The Motivational Effects of Charismatic Leadership: A Self-Concept Based Theory, Organization Science, 4, 4, 577-594, 1993.

Singh, K., *Organizational Behaviour Text and Cases Sing*, Pearson, New Delhi, 2009.

Songur, A. ve İnce, N., Liderlik Türlerinin Çalışan Motivasyonu ve Performansına Etkisi: Bir Uygulama, Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty, 7 (Özel Sayı-Special Issue), 906-925, 2020.

Sousa, M. ve van Dierendonck, D., Servant Leadership and the Effect of the Interaction Between Humility, Action, and Hierarchical Power on Follower Engagement, Journal of Business Ethics, 141, 1, 13-25, 2015.

Spears, L. C., Character and Servant Leadership: Ten Characteristics of Effective, Caring Leaders, The Journal of Virtues & Leadership, 1, 1, 25-30, 2010.

Suhendra, R., Role of Transactional Leadership in Influencing Motivation, Employee Engagement, and Intention to Stay, KnE Social Sciences, 194-210, 2021.

Uzelli Yılmaz, D., Düzgün, F. ve Yılmaz, D., Relationship Between Ethical Leadership Behavior and Work Motivation in Intensive Care Nurses: A Cross-sectional Study, Galician Medical Journal, 27, 1, 1-8, 2020.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. ve Peterson, S. J., Authentic Leadership: Development and Validation of A Theory-Based Measure, Journal of Management, 34, 1, 89-126, 2008.

Yeşil, A., Liderlik ve Motivasyon Teorilerine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme, Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi, 2, 3, 158-180, 2016.

Yidong, T. ve Xinxin, L., How Ethical Leadership Influence Employees' Innovative Work Behavior: A Perspective of Intrinsic Motivation, Journal of Business Ethics, 116, 2, 441-455, 2013.

DEPREM KORKUSUNUN TÜKETİCİ DAVRANIŞINA ETKİSİ

Arş. Gör. Dr. Ebru ERDOĞAN
İnönü Üniversitesi, İ.İ.B.F,
ebru.gulhan@inonu.edu.tr - 0000-0001-6981-8335

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca meydana gelen depremler, ekonomik ve fiziksel zararların yanı sıra hayatta kalanları duygusal ve psikolojik olarak derinden etkilemektedir. Deprem bireyler üzerinde etkilerini ve izlerini anlamak için ilk aldım, bu konuları değerlendirecek bir bakış açısına sahip olmaya çalışmaktır. Afetler veya acil durumlar, gelişen sonuçlar hakkında belirsizlik yaratır. Bu belirsizlik durumu kişide kaygıyı artırır ve artan endişe korkuya yol açar. Araştırmalar, geriye dönük olarak bildirilen doğal afetlere karşı en yaygın psikolojik tepkinin korku olduğunu göstermektedir. Ayrıca korku, insanların tüketim bağlamlarını nasıl deneyimlediğini ve bunlara nasıl tepki verdiğini etkilemektedir. Bu çalışmada, 6 Şubat depreminin bireylerde yaratmış olduğu doğal afetten kaynaklı korkulu olay deneyiminin tüketici alışveriş davranışını nasıl etkilediği ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Deprem Korkusu, Tüketim, Motivasyon, Alışveriş Davranışı.

1.GİRİŞ

Deprem, kayaların aniden sarsılmasıyla sarsıntının kaynağından her yöne yayılan titreşimlerin (sismik dalga) geçişidir. Deprem, merkez üssü, odağı, odak derinliği, şok sonrası, şok öncesi, depremin büyüklüğü ve depremin şiddeti ile tanımlanan bir fay üzerindeki ani kaymadan kaynaklanır (Adagunodo ve Sunmonu, 2015). Doğal tehlikeler, bu tür olaylara karşı yeterli hazırlığı olmayan bir toplumla birleştiğinde, insanlara, mülklere ve ekonomik yapıya önemli ölçüde zarar vermiştir (Santos-Reyes, 2020).

Afetler, rutinleri bozan tehlikeli, geçici olaylardan kaynaklanır. 6 Şubat 2023 tarihi saat 04:17'de Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde sismik yoğunluğu 7,7 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Deprem etkisi, şiddetli olarak hissedilen Hatay, Malatya, Adıyaman illerinde kent ve köyleri yerle bir ederek büyük insani ve fiziksel hasara neden olmakla birlikte, Gaziantep, Osmaniye, Şanlıurfa illerinde yoğun olarak hissedilmiştir. Artçılarından bağımsız olarak aynı gün Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde saat 13:24'te meydana gelen ve AFAD Deprem Risk Azaltma Genel Müdürlüğü tarafından şiddeti 7,8 olarak kaydedilen farklı bir deprem ise yıkımın ve kayıpların boyutunu katlayan adeta bir insani dramdır. Aynı gün içerisinde iki büyük depremin yaşanmasına ilaveten sık ve şiddetli meydana gelen depremler şüphesiz deprem bölgesi sakinleri üzerinde ciddi psikolojik etkilere sebep olmuştur. Pek çok sakin, oturulmaz evler, hizmet eksikliği ve devam eden artçı sarsıntılar nedeniyle çoğunluğu geri dönmek üzere bazıları ise kalıcı olarak farklı illere taşınmışlardır.

Kahramanmaraş depremi gibi insanlık tarihi boyunca meydana gelen depremler, ekonomik ve fiziksel zararların yanı sıra hayatta kalanları duygusal ve psikolojik olarak

derinden etkilemektedir. Tıpkı 1999 Marmara depreminde yaşandığı gibi Kahramanmaraş depremini deneyimleyen bireyler arasında da yaşam kalitesinde önemli bir düşüş yaşanmakla birlikte, kaygı ve depresyonda artış gözlemlenmiştir ve bu durum muhtemelen tüketim alışkanlıklarının değişmesine neden olmuştur. Genel olarak Kahramanmaraş depreminin yarattığı korku, tüketici davranışında değişikliğe neden olarak alışveriş alışkanlıklarını da derinden etkilemiştir ve panik satın alma gibi durumlara yol açmıştır. Depremi deneyimleyen illerde gözlemlenen bir diğer durum da toplam tüketimin azaldığı yönündedir. Türkiye çok sayıda fay hattının yer aldığı bir ülkedir. Bu nedenle deprem korkusu, korkunun tüketici davranışına etkisi ve korkuyla baş etme stratejilerinin ele alınıp değerlendirilmesinin son derece önemli olduğu söylenebilir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Deprem Korkusu

Afetler veya acil durumlar, gelişen sonuçlar hakkında belirsizlik yaratır. Bu belirsizlik durumu kişide kaygıyı artırır ve artan endişe korkuya yol açar (Dulam vd., 2021, s.1). Araştırmalar, geriye dönük olarak bildirilen doğal afetlere karşı en yaygın psikolojik tepkinin korku olduğunu göstermektedir (Madakasira ve O'Brien, 1987, s.286). Psikolojik korku durumu, zararlı bir sonuç potansiyeli olan düşük kontrol, yüksek belirsizlik senaryosu olarak tanımlanmaktadır (Larson ve Shin, 2018, s.295). Ayrıca, korku, insanların tüketim bağlamlarını nasıl deneyimlediğini ve bunlara nasıl tepki verdiğini etkilemektedir (Arndt vd., 2004).

Deprem korkusu ise, bireyler ve toplumlar üzerinde çeşitli etkileri olabilen önemli bir psikolojik ve duygusal tepkidir (Goltz, 2016). Genel olarak deprem korkusu, sismik olaylardan etkilenen bireyleri ve toplulukları önemli ölçüde etkileyen duygusal, psikolojik ve durumsal faktörlerin karmaşık bir etkileşimidir. Bu korku, önceki deprem deneyimleri tarafından tetiklenebilir ve risk algısının artmasına ve gelecekteki olaylarla ilgili endişeye yol açabilir. Ayrıca deprem korkusu, ruh sağlığı, hazırlıklı olma ve eğitim yaklaşımları da dahil olmak üzere toplumun çeşitli yönlerini etkilediği için akademik açıdan önemli bir endişe kaynağıdır.

Deprem korkusu nedeniyle bozulan uyku kalitesinin yanı sıra, korku pek çok yönden fiziksel sağlığı olumsuz etkileyebilir (Adagunodo ve Sunmonu, 2015). Depremle ilgili korkular, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve depresyon gelişiminde kritik öneme sahiptir ve bu etkileri hafifletmek için davranışsal müdahaleler gerektirir. Ayrıca, depremlerin TSSB gibi psikolojik etkileri, özellikle ergenler gibi hassas gruplar arasında normal faaliyetlere dönüşü engelleyebilir ve olumsuz duyguları uzatabilir. Araştırmalar, depremlerin öngörülemezliği ve kontrol edilemezliğinin, özellikle TSSB, depresyon ve depremle ilgili korkuları yüksek oranda sergileyen çocuk ve ergenlerde artan korku ve travmatik strese önemli ölçüde katkıda bulunduğunu göstermiştir (Goltz, 2016).

Deprem korkusu tek tip değildir ve merkez üssüne yakınlık ve olay sırasındaki kişisel deneyimler ve cinsiyet gibi durumsal faktörlere bağlı olarak yoğunluğu değişebilir (Games ve Sari, 2020). Literatürde, kadınların depremler sırasında genellikle daha yüksek düzeyde korku davranışı sergilediğine dair bulgular yer almaktadır (Adagunodo ve Sunmonu, 2015).

Araştırmalar, deprem korkusunun Türkiye, Sırbistan ve Makedonya'daki genç yetişkinler arasında yaygın olduğunu, geçmiş deneyimler ve medyadaki afet tasvirleri nedeniyle daha da şiddetlendiğini ve sosyo-kültürel faktörler nedeniyle kadınların daha yüksek düzeyde korku gösterdiğini ortaya koymaktadır (Baytiyeh, 2015). Depremler sırasında panik davranışı, nadir de olsa, yaralanmalara ve ölümlere yol açabilir, çünkü insanlar güçlü sarsıntı anlarında tehlikeli eylemlerde bulunabilirler.

Deprem korkusunun, halkın sözde tahminlere verdiği tepkide görüldüğü gibi, sosyal bir boyutu da vardır; bu da yaygın endişeye ve tahmin edilen olay gerçekleşmediğinde daha sonra revizyonizme yol açabilir (Şalcıoğlu ve Başoğlu, 2008). Ayrıca, deterministik tahminler genellikle belirsiz olduğundan, deprem korkusu etkili tahmin yöntemlerinin eksikliği nedeniyle daha da artabilir ve karar vericiler ve halk için bir ikileme yol açabilir (Liu vd., 2014).

Deprem korkusu, önceki deneyimler, toplumsal statü ve durumsal bağlamlar gibi çeşitli faktörlerden etkilenen karmaşık bir duygudur ve etkilerini anlamak ve hafifletmek için kapsamlı yaklaşımlar gerektirir (Goltz, 2016). Genel olarak, deprem korkusu ruh sağlığını, davranışları ve toplumsal dinamikleri etkileyen çok yönlü bir sorundur ve bu yaygın korkuyu yönetmek için etkili başa çıkma stratejilerine ve kamu eğitimine duyulan ihtiyaç son derece önemli bir gerekliliktir (Santos-Reyes, 2020; Games ve Sari, 2020).

Deprem Korkusu Ölçeği (FES) gibi araçlar bu korkuyu ölçmek için geliştirilmiştir ve bireylerin depremle ilgili kaygı düzeylerinin güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaktadır (Alexander, 1995). Ayrıca, kontrol odaklı davranışsal tedaviler gibi etkili müdahaleler, bireylerin, özellikle de çocukların korkuları üzerinde kontrol duygusunu yeniden kazanmalarına yardımcı olma ve böylece depremin neden olduğu travmadan kurtulmalarını kolaylaştırma konusunda umut vaat etmektedir (Dai vd., 2016).

2.2. Deprem Korkusunun Tüketici Davranışına Etkisine Genel Bakış

Deprem korkusu, tüketici davranışlarını çeşitli şekillerde önemli ölçüde etkilemekte, satın alma kararlarını, tüketim kalıplarını ve risk yönetimi stratejilerini etkilemektedir. Çin'de jeolojik tehlikelerin sık görüldüğü bölgelerde hane halkı tüketiminin daha yüksek olması, korkunun muhtemelen artan aciliyet veya sabırsızlık duygusu nedeniyle harcamaların artmasına yol açabileceğini düşündürmektedir (Zhao ve Zhu, 2022). Tersine, Japonya'daki hafif ve orta şiddetteki depremler alkol tüketiminin azalması ile ilişkilendirilmiş olup, bu durum ihtiyat ve güvenliğe yönelik davranışsal bir değişimi yansıtmaktadır (Kobayashi vd., 2019).

Deprem deneyimleri, konut risklerine ilişkin algıları da değiştirerek, insanların yaşam alanlarının güvenliğini yeniden değerlendirmeleri sonucunda emlak fiyatlarında da değişikliklere yol açmaktadır (Shi ve Naylor, 2023). Deprem riskleri hakkında yeterli bilgi, mevzuatın tüketici tercihlerini bilgilendirdiği Kaliforniya'da görüldüğü gibi, daha güvenli konutlar için bir pazar oluşturabilir (Brookshire vd., 1985).

Deprem korkusunun tüketici davranışına etkisinin bir boyutu da depremler sırasında güvenlik arayışı gibi davranışsal tepkilerin korkudan etkilenmesi ve bu durumun yaralanmaların önlenmesi için kritik olabilmesidir (Goltz vd., 2020). Ayrıca, risk bilgisinin

kaynağı ve belirsizliğe karşı bireysel tolerans, risk algısını ve sigorta satın alma niyetlerini önemli ölçüde etkilemektedir (Zhu vd., 2012).

Deprem korkusu sonrası oluşan risk algısının bir etkisi de girişimciler üzerinde gözlemlenmektedir. Örneğin, 2009 Batı Sumatra'da deprem sonrası başarısızlık korkusu girişimci davranışlarla ilişkilendirilmiş, finansal performansı ve refahı etkileyerek korkunun daha geniş ekonomik etkilerini vurgulamıştır (Fakhrmoosavy vd., 2018; Games ve Sari, 2020).

2.3. Deprem Korkusu ve Alışveriş Davranışı

Araştırmalar, deprem gibi her hangi bir doğal afetten kaynaklı korkulu olay deneyiminin, baş etme davranışını harekete geçirebildiğini ve bireyde korkuya eşlik eden kaygıdan koruyucu olarak alışveriş davranışı gelişebileceğini göstermiştir (Arndt vd. 2004, s. 201). Ancak, sosyal psikolojide ifade edilen tutumların her zaman davranışla uyumlu olmadığı belirtilmektedir. Nitekim, Kraus (1995) tarafından yürütülen araştırmada, korkunun, alışveriş kolaylığına ilişkin olumsuz algılara neden olabilirken, korkunun yönetiminin, alışveriş davranışlarını mantıksız bir şekilde motive edebileceği bulgularına ulaşılmıştır.

Araştırmalar, deprem gibi doğal afetlerin genellikle başkaları için kaygı ve endişeyi tetiklediğini ve bireylerin ontolojik güvenliklerini yeniden tesis etmeye çalışırken materyalist alışverişler yerine deneyimsel alışverişleri tercih etmelerine yol açtığını göstermektedir (Menozzi ve Finardi, 2019). Bu endişe, COVID-19 salgını sırasında gözlemlendiği gibi, korku ve tedarik sıkıntısı beklentisiyle stoklama davranışlarına da yol açabilir (Brookshire vd., 1985). Bunun yanında Japonya'da Fukuşima felaketi örneği de, kirlenme korkusunun tüketicilerin sağlık bilincine ve kültürel değerlerine bağlı olarak satın alma niyetini azaltabileceğini veya artırabileceğini göstermiştir (Frank ve Schvaneveldt, 2014).

Deprem korkusunun alışveriş davranışını çeşitli şekillerde önemli ölçüde etkilediği birçok araştırmayla kanıtlanmıştır. İlk olarak afet risklerine ilişkin farkındalığının, sigorta satın alma kararlarını da etkilediği, daha yüksek risk farkındalığının piyasa sürtünmelerine rağmen deprem sigortasına yönelik artan taleple ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, Kaliforniya'da, ev sahiplerinin deprem risklerine ilişkin farkındalıkları sigorta satın alma kararlarını etkilemektedir ve pozitif talep-risk korelasyonu, karşılaştırmalı alışverişini sınırlayan piyasa sürtünmelerine rağmen insanların risk farkındalıklarına göre hareket ettiklerini göstermektedir (Lin, 2020). Benzer şekilde mesaj kaynağı ve belirsizlik toleransının Çin'de deprem sigortası satın alma niyetleri üzerindeki etkisi, risk iletişiminin tüketici davranışını nasıl şekillendirdiğini vurgulamaktadır; daha yüksek belirsizlik toleransı, haber medyası tarafından bilgilendirildiğinde daha fazla risk algısına ve sigorta alımına yol açmaktadır (Asadzadeh vd., 2022). Yeni Zelanda'da Canterbury depremi ise hane halkının sismik risk algılarını değiştirerek gayrimenkul fiyatlarını etkilemiş ve uzun vadeli alışveriş ve yatırım kararlarını etkileme potansiyeline sahip olmuştur (Shi ve Naylor, 2023).

Deprem korkusunun bir başka boyutu da insanların alışverişlerini online gerçekleştirmeleri yönünde bir davranış sergilemeleri şeklinde gerçekleşmiştir. Örneğin, Yeni Zelanda'nın Christchurch kentinde 2010/2011 depremleri ve ardından gelen COVID-19 salgını, tüketici harcama kalıplarının değişmesine yol açmış ve kesintiye uğrayan perakende

ortamlarıyla başa çıkma mekanizması olarak online alışverişe doğru bir kayma yaşanmıştır (Dyason vd., 2022). Benzer şekilde, İtalya'da 2012 depremi, yerel üreticilere duyulan güven ve dayanışmanın etkisiyle “depremden zarar gören Parmigiano-Reggiano ”nun toplu olarak satın alınmasına yol açmış ve afet sonrası alışveriş davranışında topluluk desteğinin rolünü vurgulamıştır (Menozzi ve Finardi, 2019). Yine Japonya'da 2011 yılında meydana gelen Büyük Doğu Japonya Depremi, perakende mağazalarına sınırlı erişim nedeniyle yaşlı yetişkinler arasında eve bağlılık durumunun artmasına neden olmuş ve afet sonrası toparlanmada günlük ihtiyaçlara yakınlığın önemini vurgulamıştır (Hirai vd., 2015).

Buna ek olarak, Japonya'nın Kobe kentinde afete dayanıklı alışveriş caddelerinin geçici barınak olarak kullanılma potansiyeli, perakende alanlarının krizler sırasında temel malların ve acil durum desteğinin sağlanmasındaki ikili rolünün altını çizmektedir (Kotani vd., 2020). Bunun yanında, depreme maruz kalmanın ardından artan riskten kaçınma eğiliminin girişimci olma olasılığını olumsuz etkileyerek ekonomik faaliyetleri ve tüketici güvenini daha da olumsuz etkilediği söylenebilir.

2.4. Deprem Korkusu ile Baş Etmek için Geliştirilebilecek Stratejiler

Deprem korkusuyla başa çıkmak, hem psikolojik hem de pratik stratejileri içeren çok yönlü bir yaklaşım gerektirir. PrEmT projesi kapsamında geliştirildiği gibi kanıta dayalı eğitim programları, dijital ve geleneksel faaliyetlerin bir kombinasyonu yoluyla çocukların depremlerle ilgili bilgilerini, üstbilişlerini ve duygusal yeterliliklerini artırmada etkili olduğunu göstermiştir (Raccanello vd., 2023). Yine, sosyal-duygusal hazırlık programları (SEPP) da, duygusal dayanıklılığı ve çeşitli deprem senaryolarına hazırlığı ele alarak nüfusun hızlı bir şekilde işlevselliğe dönmesine yardımcı olmaları nedeniyle son derece önemlidir (Daskal vd., 2022).

Bunun yanında uzun vadeli stratejiler geliştirilmeli, sismik riskleri azaltmak için yapılı çevrenin güçlendirilmesine odaklanmalıdır, çünkü bu bir güvenlik ve kontrol hissi sağlar (Wang ve Rogers, 2017). Ayrıca, yeryüzü bilimcileri ve eğitimcileri, duygusal tepkilerle başa çıkabilecek ve halkın korkusunu hafifletmek için şefkatli yanıtlar verebilecek donanıma sahip olmalıdır (Lamontagne ve La Rochelle, 2000). ERASE-Stress gibi okul temelli müdahaleler travma sonrası sıkıntıyı önemli ölçüde azaltabilir ve eğitimciler arasında başa çıkma stratejilerini geliştirebilir, bu da öğrencilere fayda sağlar (Berger vd., 2016). İlaveten, bilgi arama ve aileyle yeniden bir araya gelme gibi depremlere verilen acil duygusal ve davranışsal tepkiler, başa çıkmada sosyal desteğin önemini vurgulamaktadır (Parti vd., 2012).

Korkulan durumlara kendi kendine maruz kalmayı teşvik eden kontrol odaklı davranışsal tedavilerin (CFBT) çocuklarda ve yetişkinlerde TSSB ve depreme bağlı korkuları azaltmada etkili olduğu kanıtlanmıştır (Smith vd., 2014; Şalcıoğlu ve Başoğlu, 2008). Ayrıca, Haiti depreminin ABD'deki Haitililer üzerindeki dolaylı etkisinde görüldüğü gibi, toplum ve aile desteği travmanın yönetilmesinde hayati bir rol oynamaktadır (Chang vd., 2008). Sosyal destek arama ve sorun çözme gibi başa çıkma stratejileri, travmaya bağlı morbiditeleri tam olarak önleyemese de kurtarma çalışanları arasında genel psikiyatrik morbiditeyi azaltabilir (Başoğlu vd., 2007). Genel olarak ifade edilecek olursa da, eğitim programları, duygusal destek,

pratik hazırlık ve davranışsal müdahalelerin bir kombinasyonu da, bireylerin deprem korkusuyla başa çıkmalarına etkili bir şekilde yardımcı olabilir.

SONUÇ

Deprem korkusunun tüketici davranışlarını çeşitli şekillerde önemli ölçüde etkilediği birçok araştırmayla kanıtlanmıştır. Kahramanmaraş depreminin yarattığı korku, diğer önemli sismik olaylar gibi, tüketici davranışları üzerinde derin bir etki yaratmış, günlük yaşamın ve ekonomik faaliyetlerin çeşitli yönlerini etkilemiştir. Literatürde yer alan bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, deprem korkusunun ihtiyati tedbirler ve destekleyici satın alımlardan günlük alışkanlıklarda değişikliklere kadar bir dizi tüketici davranışına yol açabileceği söylenebilir. Bu davranışların ise deprem korkusu nedeniyle altta yatan psikolojik, sosyal ve bilgisel faktörler tarafından şekillendirildiği görülmektedir. Ayrıca, deprem korkusunun tüketimin azalması, panik satın alma, alışveriş alışkanlıklarının değişmesi ve uzun vadeli tüketici tercihlerinin değişmesi gibi karmaşık bir etkileşime yol açtığı söylenebilir.

Deprem korkusu, stoklama ve satın alma kararları gibi eylemleri etkileyerek tüketici davranışları üzerinde de ciddi bir etkiye sahiptir. Araştırmalar, arz sıkıntısı beklentileriyle birlikte korkunun, deprem gibi felaketler sırasında tüketici stoklama davranışını yönlendirdiğini göstermektedir (Menozzi, ve Finardi, 2019). Buna ek olarak, hane halkları bir deprem yaşadktan sonra, yerleşim yerleriyle ilişkili sismik risklere aşırı tepki verme eğiliminde olup, algıdaki değişiklikler farklı tüketim davranışları sergilenmesine neden olmaktadır. Bu noktada deprem korkusuyla baş etme noktasında bireylerin eğitilmesi ve bilgilendirilmesinin, gerekli psikolojik destek sağlanmasının korkuyla baş etme noktasında olumlu stratejiler olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adagunodo, T. A., & Sunmonu, L. A. (2015). Earthquake: A terrifying of all natural phenomena. *J. Adv. Biol. Basic Res*, 1(1), 4-11.
- Alexander, D. E. (1995). Panic during earthquakes and its urban and cultural contexts. *Built Environment* 21(2/3), 171-182.
- Arndt, J., Solomon, S., Kasser, T., & Sheldon, K. M. (2004). The urge to splurge: A terror management account of materialism and consumer behavior. *Journal of Consumer Psychology*, 14(3), 198-212.
- Asadzadeh Tarebari, S., & Amini Hosseini, K. (2020). Earthquake risk–management model for historic commercial urban fabrics. *Natural Hazards Review*, 21(2), 1-13.
- Baçoğlu, M., Şalcioğlu, E., & Livanou, M. (2007). A randomized controlled study of single-session behavioural treatment of earthquake-related post-traumatic stress disorder using an earthquake simulator. *Psychological medicine*, 37(2), 203-213.

- Baytiyeh, H. (2015). Developing effective earthquake risk reduction strategies: The potential role of academic institutions in Lebanon. *Prospects*, 45, 245-258.
- Berger, R., Abu-Raiya, H., & Benatov, J. (2016). Reducing primary and secondary traumatic stress symptoms among educators by training them to deliver a resiliency program (ERASE-Stress) following the Christchurch earthquake in New Zealand. *American Journal of Orthopsychiatry*, 86(2), 236.
- Brookshire, D. S., Thayer, M. A., Tschirhart, J., & Schulze, W. D. (1985). A test of the expected utility model: Evidence from earthquake risks. *Journal of Political Economy*, 93(2), 369-389.
- Chang, C. M., Lee, L. C., Connor, K. M., Davidson, J. R., & Lai, T. J. (2008). Modification effects of coping on post-traumatic morbidity among earthquake rescuers. *Psychiatry research*, 158(2), 164-171.
- Dai, W., Chen, L., Lai, Z., Li, Y., Wang, J., & Liu, A. (2016). The incidence of post-traumatic stress disorder among survivors after earthquakes: A systematic review and meta-analysis. *BMC Psychiatry*, 16, 1-11.
- Daskal, S., Ben-Eliyahu, A., Levy, G., Ben-Haim, Y., & Avny, R. (2022). Earthquake Vulnerability Reduction by Building a Robust Social-Emotional Preparedness Program. *Sustainability*, 14(10), 5763.
- De Blasio, G., De Paola, M., Poy, S., & Scoppa, V. (2021). Massive earthquakes, risk aversion, and entrepreneurship. *Small Business Economics*, 57, 295-322.
- Dulam, R., Furuta, K., & Kanno, T. (2021). Quantitative decision-making model to analyze the post-disaster consumer behavior. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 61, 1-10.
- Dyason, D., Fieger, P., Prayag, G., & Hall, C. M. (2022). The triple blow effect: Retailing in an era of disasters and pandemics- The case of Christchurch, New Zealand. *Sustainability*, 14(3), 1-16.
- Farley, J. E. (1998). *Earthquake fears, predictions, and preparations in mid-America*. SIU Press.
- Fakhrmoosavy, S. H., Setayeshi, S., & Sharifi, A. (2018). A modified brain emotional learning model for earthquake magnitude and fear prediction. *Engineering with Computers*, 34, 261-276.
- Frank, B., & Schvaneveldt, S. J. (2014). Self-preservation vs. collective resilience as consumer responses to national disasters: A study on radioactive product contamination. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 22(4), 197-208.
- Games, D., & Sari, D. K. (2020). Earthquakes, fear of failure, and wellbeing: An insight from Minangkabau entrepreneurship. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 51, 1-7.
- Goltz, J. D. (2016). Status and power differentials in the generation of fear in three California earthquakes. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 16, 200-207.

- Goltz, J. D., Park, H., Quitariano, V., & Wald, D. J. (2020). Human behavioral response in the 2019 Ridgecrest, California, earthquakes: Assessing immediate actions based on data from “Did You Feel It?”. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 110(4), 1589-1602.
- Hirai, H., Kondo, N., Sasaki, R., Iwamuro, S., Masuno, K., Ohtsuka, R., ... & Sakata, K. (2015). Distance to retail stores and risk of being homebound among older adults in a city severely affected by the 2011 Great East Japan Earthquake. *Age and Ageing*, 44(3), 478-484.
- Kobayashi, D., Hayashi, H., Kuga, H., Kuriyama, N., Terasawa, Y., Osugi, Y., ... & Kawachi, I. (2019). Alcohol consumption behaviours in the immediate aftermath of earthquakes: Time series study. *BMJ Open*, 9(3), 2-8.
- Kotani, H., Yokomatsu, M., & Ito, H. (2020). Potential of a shopping street to serve as a food distribution center and an evacuation shelter during disasters: Case study of Kobe, Japan. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 44, 1-54.
- Kraus, S. J. (1995). Attitudes and the prediction of behavior: A meta-analysis of the empirical literature. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(1), 58-75.
- Lamontagne, M., & La Rochelle, S. (2000). Earth scientists can help people who fear earthquakes. *Seismological Research Letters*, 71(4), 461-463.
- Larson, L. R., & Shin, H. (2018). Fear during natural disaster: Its impact on perceptions of shopping convenience and shopping behavior. *Services Marketing Quarterly*, 39(4), 293-309.
- Lin, X. (2020). Risk awareness and adverse selection in catastrophe insurance: Evidence from California's residential earthquake insurance market. *Journal of Risk and Uncertainty*, 61(1), 43-65.
- Liu, J., Wei, W., Kuang, H., Tsien, J. Z., & Zhao, F. (2014). Heart rate and heart rate variability assessment identifies individual differences in fear response magnitudes to earthquake, free fall, and air puff in mice. *PLoS One*, 9(3), 1-14.
- Madakasira, S., & O'Brien, K. F. (1987). Acute posttraumatic stress disorder in victims of a natural disaster. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 175(5), 286-290.
- Menozzi, D., & Finardi, C. (2019). May trust and solidarity defy food scares? The case of Parmigiano-Reggiano PDO sales in the aftermath of natural disaster. *British Food Journal*, 121(12), 3119-3134.
- Prati, G., Catufi, V., & Pietrantonio, L. (2012). Emotional and behavioural reactions to tremors of the Umbria-Marche earthquake. *Disasters*, 36(3), 439-451.
- Raccanello, D., Vicentini, G., Rocca, E., Hall, R., & Burro, R. (2023). Preparing children to cope with earthquakes: Building emotional competence. *British Journal of Psychology*, 114(4), 871-907.
- Santos-Reyes, J. (2020). Multi-hazard awareness, risk perception and fear to earthquakes: The case of high-school students in Mexico city. *Journal of Risk Analysis and Crisis Response*, 10(3), 91-96.

Shi, S., & Naylor, M. (2023). Perceived earthquake risk in housing purchases. *Journal of Housing and the Built Environment*, 38(3), 1761-1787.

Smith, L. E., Bernal, D. R., Schwartz, B. S., Whitt, C. L., Christman, S. T., Donnelly, S., ... & Kobetz, E. (2014). Coping with vicarious trauma in the aftermath of a natural disaster. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 42(1), 2-12.

Şalcıoğlu, E., & Başoğlu, M. (2008). Psychological effects of earthquakes in children: Prospects for brief behavioral treatment. *World Journal of Pediatrics*, 4, 165-172.

Wang, K., & Rogers, G. C. (2017). Beating fear with hope: On sustaining earthquake preparedness. *Seismological Research Letters*, 88(1), 171-176.

Zhao, L., & Zhu, B. (2022). How do Geohazards Affect Household Consumption: Evidence From China. *Frontiers in Earth Science*, 10, 941948.

Zhu, D., Xie, X., & Xie, J. (2012). When do people feel more risk? The effect of ambiguity tolerance and message source on purchasing intention of earthquake insurance. *Journal of Risk Research*, 15(8), 951-965.

DÜRTÜSEL VE KOMPULSİF SATIN ALMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Dr. Ebru ERDOĞAN
İnönü Üniversitesi, İ.İ.B.F,
ebru.gulhan@inonu.edu.tr - 0000-0001-6981-8335

ÖZET

Tüketici satın alma süreci üç spesifik davranış olarak kategorize edilebilir. Bu davranışlar rasyonel, dürtüsel ve kompulsif satın alma davranışlarıdır. Kompulsif satın alma, sürekli ve tekrarlayan bir satın alma davranışı olarak ifade edilmektedir. Ayrıca kompulsif satın alma, ihtiyaç duyulmayan ya da karşılanamayacak miktarların satın alınmasına yol açar. Dürtüsel satın alma ise hızlı karar vermeyi ve ürünü hemen satın alma eğilimini içeren kasıtsız bir davranış olarak ifade edilmektedir. Her iki davranış da aşırı, gereksiz ve istenmeyen satın alımlara yol açmaktadır. Araştırmalarda dürtüsel ve kompulsif satın alma davranışını etkileyebilecek üç temel unsur ifade edilmektedir. Bu unsurlar; tüketicilerin psikolojik ruh halleri, tüketicilerin kişilik özellikleri ve çevresel faktörlerdir. Bu araştırmanın amacı, dürtüsel ve kompulsif satın alma davranışlarında bulunan kişilerin belirli bazı ortak kişilik özelliklerine sahip olup olmadığını incelemek ve bu ortak özelliklerin tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkisini değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Dürtüsel Satın Alma, Kompulsif Satın Alma, Kişilik Özellikleri, Davranış.

1. GİRİŞ

Son yıllarda gelişmekte olan pazarlarda ani bir değişim süreci gözlemlenmektedir. Alışveriş merkezlerinin sayısındaki büyük artış ve perakende raflarındaki ek çeşitlilik, küresel markaların tüketiciye her zamankinden daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca gelişmekte olan pazarlardaki tüketicilerin satın alma gücü, gelirdeki değişim, herhangi bir yerdeki herhangi bir ürün hakkında bilgiye kolay ulaşabilmeleri nedeniyle artmıştır. Ayrıca kredi kartı sektörünün son derece büyümesi ve bireysel mali sorumluluktaki gerilemenin de satın alma gücünün artmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. Bu değişiklikler, gelişmekte olan pazar tüketicilerinde hedonik alışveriş değerinde bir artışa neden olabilir ve bu da dürtüsel ve zorlayıcı satın alma davranışının sıklık oranının artmasıyla sonuçlanabilir (Shehzadi, 2016).

Literatürde yer alan çalışmalar değerlendirildiğinde kişilik özelliklerinin, bir bireyin dürtüsel ve zorunlu satın alma davranışları sergileme eğilimini büyük ölçüde açıkladığı görülmektedir. Bununla birlikte, nedensellik kavramının gerekliliği, gerekli kişilik özelliklerinin mevcut olmaması durumunda dürtüsel satın alma davranışlarının istenen düzeyde olmayacağı anlamına gelmektedir.

Tüketiciler, işletmeler için gelir ve kâr kaynağıdır. Bu açıdan pazarlamacıların tüketici davranışlarını anlaması zorunludur. Dürtüsellik, işletmeler için tüketici davranışının cazip bir

yönüdür çünkü tüketiciler başlangıçta planladıklarından daha fazlasını satın alırlar. Tüketici davranışının bu yönü, dürtüsel satın alma davranışını günümüz dünyasının en önemli trendi haline gelmiştir (Farid ve Ali, 2018). Ani satın almanın sonuçlarına bakılmaksızın, bu olgu dünya çapında araştırmacıların ilgisini çekmektedir ve üzerinde araştırmalar yapılmaya devam edilmektedir. Normalde anlık satın almanın, müşterileri plansız satın almaya yönelten dışsal faktörlerin varlığında gerçekleştiği kabul edilir.

Kişisel özellikler hem de dürtüsel satın alma davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir; çeşitli çalışmalar kişilik özelliklerinin, duyguların ve bilişsel faktörlerin rolünü vurgulamaktadır. Genel olarak, bu kişisel özelliklerin anlaşılması, özellikle dürtüsel satın almanın yaygın olduğu e-ticaret ve dijital perakende ortamları bağlamında, tüketici satın alma modellerini tahmin etmeyi ve etkilemeyi amaçlayan pazarlamacılar için değerli bilgiler sağlar.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Kişilik Kavramı

Basit bir ifadeyle kişilik, insan özellikleri, görünüşleri ve değişkenleri olarak tanımlanabilir (Farid ve Ali, 2018). Shahjehan ve Qureshi, (2019) göre kişilik, “belirli bir kişinin davranışlarını ve sosyal ve fiziksel çevreye verdiği tepkileri etkileyen fiziksel ve psikolojik özelliklerinin benzersiz ve dinamik bir organizasyonu” olarak ifade edilmektedir (Shahjehan ve Qureshi, 2019, s. 1061). Farid ve Ali (2018) ise bireyin kişiliğini, zihinsel ve duygusal özelliklerden oluşan, organize bir şekilde işleyen ve nispeten uzun süreli bir demet olarak belirtmiştir.

2.2. Beş Büyük Kişilik Özelliği

Beş Kişilik Özelliği ilk olarak 1949 yılında D. W. Fiske tarafından oluşturulan bir teori olarak ortaya atılmış ve Goldberg (1981), McCrae ve Costa, (1987), Norman (1967), Smith (1967) gibi diğer araştırmacılar tarafından genişletilmiştir. Özellikle Goldberg (1992) beş ana kişilik faktörünü güçlü bir şekilde savunmaktadır (Rizki vd., 2022). McCrae ve Costa onun çalışmalarını genişletmiştir. Modelin geçerliliğini doğrulamıştır ve bugün kullanılan modeli ortaya koymuştur. Model, vicdanlılık, uyumluluk, nevrotiklik, deneyime açıklık ve dışadönüklük olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır.

Beş kişilik özelliğinin her biri, kişilikle ilgili birçok terimi kapsayan son derece geniş bir kategoriyi temsil eder. McCrae ve Costa (1989) kişiliği, bir kişinin farklı durum ve etkileşim süreçlerindeki duygu, motivasyon ve deneyimlerine dayanan ve süreklilik gösteren davranışları olarak tanımlamaktadır. McCrae ve Costa (1990) tarafından geliştirilen beşli model, kişilik özellikleri teorisi ile ilgili araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Beş büyük kişilik özelliği aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Farid ve Ali, 2018; Rizki vd., 2022):

1. *Deneyime açıklık*: Bu tür kişilik özelliği, yeni şeylere daha fazla ilgi duyan ve yeni şeyleri anlama ve öğrenme arzusu olan bireylerdir. Bu boyuta sahip bireylerin olumlu özellikleri daha yaratıcı, entelektüel, meraklı ve açık fikirli olma eğilimindedir.

2. *Vicdanlılık*: Bu kişilik özelliğine sahip bireyler genellikle bir hamle yaparken daha temkinli davranır veya bir seçimde karar kılmak zorunda kalırlar; ayrıca özdenetimleri yüksektir ve kendilerine güvenilebilirler. Olumlu özellikleri güvenilir, yetenekli, çalışkan ve başarıya odaklı olmalarıdır.

3. *Dışadönüklük*: Bu dışadönüklük karakter özelliği, bireyin başkalarıyla etkileşim kurma konusundaki teselli derecesini tanımlar. Dışadönük bireylerin olumlu özellikleri, arkadaş canlısı olmaları, topluluk içinde yaşamaları ve kendilerine güvenmeleridir.

4. *Uzlaşılabilirlik*: Bu kişilik özelliğine sahip bireyler genellikle başkalarına karşı daha sadık ve beladan uzak durması gereken bir karaktere sahip olurlar. Olumlu özellikleri ise uzlaşmacı (işbirliği yapabilen), güven dolu, sıcakkanlı ve sevecen olmaları ve yardım etmeyi sevmeleridir.

5. *Nevrotiklik*: Nevrotiklik, bireyin zorlanma veya strese dayanma kapasitesini ölçen bir karakter özelliğidir. Nevrotikliğin olumlu özellikleri duygusal istikrar olarak adlandırılır. Duygusal olarak istikrarlı insanlar, sorunlarla uğraşırken genellikle sessiz olurlar, kesin bir duruşları vardır.

2.3. Dürtüsel Satın Alma

Dürtüsel/anlık satın alma, bir tüketicinin ani, genellikle güçlü ve ısrarlı bir şekilde bir şeyi hemen satın alma dürtüsü yaşadığında ortaya çıkmaktadır (Farid ve Ali, 2018). Ani satın almayla yakından ilgilenen bireyler, genellikle ürüne duygusal olarak çok kolay bağlanan ve genellikle o anda üründen memnun olma eğiliminde olan kişilerdir. Ani alışverişin her zaman memnuniyetle sonuçlanması gerekmez, bazen tüketiciler bu kadar hızlı karar verdikleri ve paralarını boşa harcadıkları için pişmanlık duyabilirler (Zhou ve Gu, 2015).

Ani satın almaların genellikle plansız olduğu varsayılır. Plansız satın alımlar ve anlık satın alımlar aynı olmasa da literatürde benzer olarak değerlendirildiği çalışmalara rastlanmaktadır ancak plansız satın alımlar mutlaka anlık değildir. Bazı satın alımlar planlanmamış olabilir, çünkü daha önceki satın alımlarda bir şekilde göz ardı edilmiş olabilir, ancak bir satın alımın dürtü olarak kategorize edilmesinin öncülü olan güçlü hedonik yön içermeyebilir (Amos vd., 2014). Benzer şekilde, Kacen ve Lee (2002) dürtüsel satın alma davranışının, ürünü satın almaya ilişkin kararın derin düşünce sürecine bağlı olmadığı, hızlı ikna edici ve motive edici hedonik satın alma eylemini içerdiğini gözlemlemiştir. Bu sadece bireyin arzusunu yerine getirmektir.

2.4. Dürtüsel Satın Alma ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki

Dürtüsellik, bireyin derinlemesine düşünmeden veya alternatif daha iyi seçenekleri göz önünde bulundurmadan hızlı eylemlerde bulunmasını sağlayan kişiliğin bir yönü olarak kabul edilir (Farad ve Ali, 2018). Andreassen vd., (2013) bu kişilik özelliğinin bireylerin her birinde farklılık gösterebileceğini ifade etmektedir. Liu vd., (2013) ise konunun farklı bir yönünü ele alarak dürtüsel alışverişin aynı zamanda bireyin kendini kontrol edememesiyle ilgili olduğunu

ve bu durumun nihayetinde kişilikle bağlantılı olduğunu ve dürtüsel satın alma eğiliminin, ürünü satın almaya yönelik ani ve anlık dürtüden kaynaklandığını ifade etmiştir.

Kassarjian (1971) tarafından yürütülen ve kişilik ve satın alma davranışı arasındaki ilişkilerin değerlendirildiği ilk araştırmalardan biri olduğu ifade edilen çalışma hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır. Kapsamlı literatür incelemesi neticesinde Kollat ve Willett'in (1967) kişilik özellikleri ve dürtüsel satın alma davranışı arasındaki ilişkiyi araştıran ilk araştırmacılardan biri olduğu gözlemlenmektedir. Cobb ve Hoyer (1986) aynı ilişkiyi incelemiş ancak anlamlı bir sonuç elde edememiştir. Youn ve Faber (2000) ilk kez kişilikle ilgili "kontrol eksikliği" yapısı ile dürtüsel satın alma davranışı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu bildirmiştir. Verplanken ve Herabadi (2001) tarafından yapılan çalışmada, dürtüsel satın alma davranışının sergilenmesinde kişilik özelliklerinin önemli etkisi olduğu bulguları elde edilmiştir. Dürtüsel satın alma davranışlarının kişilik özellikleriyle ilişkili olarak incelenmesinde önemli bir alan olduğunun kategorik olarak belirlendiği bu araştırmada ayrıca, vicdanlılık ve uyumluluğun dürtüsel satın alma davranışının sergilenmesini azalttığı, buna karşılık nevrotiliğin dürtüsel satın alma davranışını artırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu çalışmanın devamı niteliğinde ifade edilebilecek Shahjehan vd., (2012) tarafından yürütülen araştırmada da benzer şekilde nevrotiliğin, dürtüsel satın alma davranışının sergilenmesine neden olacağı belirtilmiştir.

Bratko vd., (2013) benzer bulgular elde etmişlerdir. Buna göre, kadınların ve nevrotiliklik, dışadönüklük ve dürtüsellğe sahip bireylerin dürtüsel satın alma davranışı sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Badgaiyan ve Verma (2014), Shahjehan vd., (2012), Sun ve Wu, (2011), Verplanken ve Sato, (2011) tarafından yürütülen araştırma sonuçlarında dürtüsel satın alma davranışının sergilenmesinde kişilik özelliklerinin önemli etkisi olduğu bulguları elde edilmiştir. Yukarıda belirtilen araştırmaların metodolojilerinde yeterlilik ve nedensellik kavramını kullanmışlardır. Bununla birlikte, kişilik özellikleri ile dürtüsel satın alma davranışı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan ifadelerin vurgulanmasında kişilik özelliklerinin olası gerekliliğine işaret eden güçlü ve iddialı bulgulara yer verildiğini belirtmek gerekmektedir.

Literatürde yeren alan yakın tarihli çalışmalar incelendiğinde, son yıllarda kişiliğin niceliksel ölçümü için özellik temelli yaklaşımın daha fazla ilgi görmeye başladığı gözlemlenmektedir. Bu teorilerden en etkili olanı Beş Büyük Kişilik Özelliği teorisidir. Sofi ve Najar (2018), Myszkowski vd. (2018), Ellison vd. (2016) araştırmalarında benzer şekilde kişilik için beş faktörlü modelle karşılaştırmışlardır. Son yıllarda yapılan çalışmaların pek çoğunda beş faktörlü kişilik modelinin, tüm kişilik özellikleri taksonomileri arasında en geçerli model olduğu konusunda ortak fikirleri ifade etmişlerdir. Beşli modellemenin ortaya çıkışı ve geniş araştırma kesimlerince kabulünü takiben dışadönüklük, nevrotiliklik, uyumluluk, vicdanlılık ve deneyime açıklık gibi değişkenler de araştırmacıların dikkatini çeken konular arasında yer almaya başlamıştır (Shahjehan ve Qureshi, 2019).

2.5. Kompulsif Satın Alma

Kompulsif satın alma olgusuna ilişkin araştırmalar tüketicici davranışı literatürüne Faber vd., (1987) tarafından sunulmuş ve Faber ve O'Guinn (1988), O'Guinn ve Faber (1988), Valence vd. (1988) alışmalar tarafından ilk bulgular genişletilmiştir. Bu anormal tüketicici davranışı biçimi, tüketicinin davranışı durduramadığını veya önemli ölçüde hafifletemediğini hissettiği, bir şekilde kalıplaşmış bir tarzda kronik satın alma atakları ile karakterize edilir. Kompulsif satın alma, birey için kısa vadeli bazı olumlu duygular yaratabilse de, sonuçta normal yaşam işleyişini bozar ve önemli olumsuz sonuçlar doğurur.

Shahjehan vd. (2019) göre, kompulsif davranış, "belirli kurallara göre veya kalıplaşmış bir şekilde gerçekleştirilen" "tekrarlayıcı ve görünüşte amaçlı" eylemler olarak tanımlanmaktadır. Pazarlamada kompulsif davranışın tezahürleri arasında kontrol edilemeyen, aşırı, zaman alıcı ve/veya doğası gereği kalıplaşmış satın alma davranışları yer almaktadır.

2.6. Kompulsif Satın Alma ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişi

Kompulsif satın alma ile kişilik özellikleri arasındaki ilişi çok yönlüdür ve literatürde iyi belgelenmiştir. Kompulsif satın alma, duygusal istikrarsızlık ve olumsuz aciliyet ile bağlantılı olan ve bireyleri olumsuz duygularıyla başa çıkma mekanizması olarak alişveriş yapmaya iten yüksek düzeyde Nevrotiklik ile önemli ölçüde ilişkilidir (Cole, 1995; Susiloadi ve Renanita, 2023).

Ayrıca, düşük benlik saygısı ve obsesif-kompulsif özellikler kaygının güçlü belirleyicileridir ve bu da kaygıyı azaltmanın bir yolu olarak kompulsif satın alma davranışlarına yol açabilir (Sharma, 2021). Uyumluluk, zorlayıcı satın alma üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir, bu da daha uyumlu bireylerin bu tür davranışlarda bulunma olasılığının daha düşük olduğunu göstermektedir (Kafadar ve Yılmaz, 2022; Otero-López vd., 2021). Tersine, yüksek düzeyde Davranışsal Aktivasyon Sistemi (BAS) reaktivitesi ve Yenilik Arayışı ve Pozitif Aciliyet gibi özellikler kompulsif satın alma ile pozitif yönde ilişkilidir; bu da ödöl duyarlılığı yüksek olan bireylerin dürtüsel satın almalara daha yatkın olduğunu göstermektedir (Claes ve Müller, 2017; Kurnaz, 2022).

Dürtüsel satın almanın kendisi, uyumluluk, nevrotiklik ve deneyime açıklık gibi kişilik özellikleri ile dürtüsel satın alma arasında bir aracı görevi görerek dürtüselliliğin bu davranıştaki rolünü vurgulamaktadır (Rahim ve Rahim, 2018). Ayrıca, alıcıların ve satıcıların kişilikleri arasındaki etkileşim kompulsif satın almayı etkileyebilir; uyumluluktaki benzerlikler bu tür davranışları artırırken, açıklık ve nevrotiklikteki benzerlikler azaltır (Ali vd., 2021). Finansal kaygı ve düşük özdenetim de kritik faktörler olup, kaygı kompulsif satın alma eğilimlerinin doğrudan belirleyicisidir. Son olarak, başa çıkma stratejileri ve materyalizm önemli roller oynamaktadır; problemden kaçınma ve arzulu düşünme kompulsif satın alma eğilimini artırırken, aktif başa çıkma stratejileri ve vicdanlılık koruyucu faktörler olarak hizmet etmektedir. Genel olarak, çeşitli kişilik özellikleri ile finansal kaygı ve başa çıkma mekanizmaları gibi dış faktörlerin etkileşimi, kompulsif satın alma davranışını anlamak için karmaşık bir manzara yaratmaktadır.

Kompulsif satın alma, kontrol edilemeyen ve tekrarlayan bir şekilde aşırı para harcama davranışıdır. Bu durum, bireyin mali durumuna, sosyal ilişkilerine ve psikolojik refahına zarar

verebilecek ciddi bir sorundur. Araştırmalar, kompulsif satın alma ile kişilik özellikleri arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Tarka vd., (2022) yüksek nevrotiklik düzeyine sahip bireylerin, kaygı, stres ve duygusal dalgalanmalara daha yatkın olma eğiliminde olduğuna dair bulgular elde etmiştir. Bunun, onları duygusal satın alma davranışlarına, yani olumsuz duyguları başa çıkmak için alışveriş yapmaya ittiği de elde edilen sonuçlar arasındadır.

Bunun yanında dışadönük bireyler, sosyal onay ve heyecan peşinde koşma eğilimindedir. Bunun da onları trendlere ve sosyal statü sembollerine dayalı kompulsif satın alma davranışlarına yöneltebileceği söylenebilir. Bunun yanında duygularını sağlıklı bir şekilde düzenlemede zorlanan bireylerin olumsuz duyguları bastırmak için kompulsif satın almalara yönelebileceği söylenebilir.

SONUÇ

Dürtüsel satın alma karmaşık bir davranıştır. Bir yandan tüketiciler için sorunlu kabul edilirken, diğer yandan perakendeciler için satışlarını artırmak için önemli bir araçtır. Bu nedenle dürtüsel davranışın önemi göz önüne alındığında, bunu etkileyen faktörleri incelemenin önemli olduğu söylenebilir (Miao vd., 2020).

Kiřisel özellikler hem kompulsif hem de dürtüsel satın alma davranışlarını önemli ölçüde etkilemekte ve çeşitli kişilik özellikleri farklı roller oynamaktadır. Spontane ve plansız satın almalarla karakterize edilen dürtüsel satın alma, açıklık, dışadönüklük ve uyumluluk gibi özelliklerle olumlu yönde ilişkiliyken, vicdanlılık bu davranış üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olma eğilimindedir (Yałçınkaya, 2022; Wang vd., 2022; Rauf vd., 2019). Duygusal istikrarsızlığı içeren nevrotiklik de, genellikle olumsuz duygular ve kolektivizmin aracılık ettiği daha yüksek dürtüsel satın alma eğilimleriyle bağlantılıdır (Kafadar ve Yılmaz, 2022; Farid ve Ali, 2018). Pozitif ruh hali, açıklık ve dışadönüklük gibi özellikler ile dürtüsel satın alma davranışı arasındaki ilişkiye aracılık edebilir (Farid ve Ali, 2018). Öte yandan, olumsuz duygular ve stresin yönlendirdiği daha kronik ve tekrarlayan bir satın alma biçimi olan kompulsif satın alma, nevrotiklik, uyumluluk ve açıklık ile yakından ilişkilidir ve dürtüsel satın alma aracı olarak hareket etmektedir (Shehzadi vd., 2016; Weinstein vd., 2016). Yine literatürde yer alan çalışmaları genel olarak değerlendirildiğinde, genellikle erkeklerin kadınlara kıyasla daha dürtüsel satın alma davranışı sergilediği gözlemlenmektedir (Farid ve Ali, 2018). Bu özelliklerin karşılıklı etkileşimi, hem dürtüsel hem de kompulsif satın alma davranışlarının, içsel kişilik faktörleri ve duygusal durumların bir kombinasyonundan etkilenen karmaşık fenomenler olduğunu göstermektedir. Bu ilişkilerin anlaşılması, bu tür satın alma davranışlarının tüketici refahı ve mali sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini yönetmek ve potansiyel olarak azaltmak için hedeflenen müdahalelerin ve pazarlama stratejilerinin tasarlanmasına yardımcı olabilir.

ÖNERİLER

Bu çalışmada kişilik özellikleri ile dürtüsel ve zorunlu satın alma davranışları arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Farklı bir çalışmada farklı pek çok kültürel değerneğin dürtüsel ve

kompulsif satın alma davranışlarına etkisi ele alınıp değerlendirilebilir. Ayrıca bir model geliştirilerek karşılaştırmalı bir çalışma gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ali, F., Tauni, M. Z., Ali, A., & Ahsan, T. (2021). Do buyer–seller personality similarities impact compulsive buying behaviour?. *Journal of Consumer Behaviour*, 20(4), 996-1011.
- Amos, C., Holmes, G. R., & Keneson, W. C. (2014). A meta-analysis of consumer impulse buying. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 21(2), 86-97.
- Andreassen, C. S., Griffiths, M. D., Gjertsen, S. R., Krossbakken, E., Kvam, S., & Pallesen, S. (2013). The relationships between behavioral addictions and the five-factor model of personality. *Journal of Behavioral Addictions*, 2(2), 90-99.
- Badgaiyan, A. J., & Verma, A. (2014). Intrinsic factors affecting impulsive buying behaviour— Evidence from India. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 21(4), 537-549.
- Bratko, D., Butkovic, A., & Bosnjak, M. (2013). Twin study of impulsive buying and its overlap with personality. *Journal of Individual Differences*.
- Claes, L., & Müller, A. (2017). Resisting temptation: Is compulsive buying an expression of personality deficits?. *Current Addiction Reports*, 4, 237-245.
- Cobb, C. J., & Hoyer, W. D. (1986). Planned versus impulse purchase behavior. *Journal of Retailing*
- Cole, L. K. (1995). *Modeling the antecedents of compulsive buying*. Louisiana State University and Agricultural & Mechanical College.
- Ellison, W. D., Rosenstein, L., Chelminski, I., Dalrymple, K., & Zimmerman, M. (2016). The clinical significance of single features of borderline personality disorder: Anger, affective instability, impulsivity, and chronic emptiness in psychiatric outpatients. *Journal of Personality Disorders*, 30(2), 261-270.
- Faber, R. J., O'Guinn, T. C., & Krych, R. (1987). Compulsive consumption. *Advances in Consumer Research*, 14(1), 132-135.
- Faber, R. J., & O'Guinn, T. C. (1988). Compulsive consumption and credit abuse. *Journal of Consumer Policy*, 11(1), 97-109.
- Farid, D. S., & Ali, M. (2018). Effects of personality on impulsive buying behavior: Evidence from a developing country. *Shakaib Farid, D. & Ali, M.(2018). Effects of Personality on Impulsive Buying Behavior: Evidence from a Developing Country. Marketing and Branding Research*, 5(1), 31-43.
- Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment*, 4(1), 26-42.

- Kacen, J. J., & Lee, J. A. (2002). The influence of culture on consumer impulsive buying behavior. *Journal of Consumer Psychology*, 12(2), 163–176.
- Kafadar, H., & Yılmaz, S. (2022). Impulsive buying tendency: The role of cognitive factors, personality traits and affect. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 6(12), 127-142.
- Kassarjian, H. H. (1971). Personality and consumer behavior: A review. *Journal of Marketing Research*, 8(4), 409-418.
- Kollat, D. T., & Willett, R. P. (1967). Customer impulse purchasing behavior. *Journal of Marketing Research*, 4(1), 21-31.
- Kurnaz, A. (2022). The big five personality traits as antecedents of panic buying. *Marketing i menedžment inovacij*, 13(3), 21-33.
- Liu, Y., Li, H., & Hu, F. (2013). Website attributes in urging online impulse purchase: An empirical investigation on consumer perceptions. *Decision Support Systems*, 55(3), 829-837.
- McCrae, R. R., & Costa Jr, P. T. (1989). More reasons to adopt the five-factor model.
- Miao, M., Jalees, T., Qabool, S., & Zaman, S. I. (2020). The effects of personality, culture and store stimuli on impulsive buying behavior: Evidence from emerging market of Pakistan. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 32(1), 188-204.
- Myszkowski, N., Storme, M., & Tavani, J. L. (2018). Are reflective models appropriate for very short scales? Proofs of concept of formative models using the ten-item personality inventory. *Journal of Personality*, 47(1), 41–58.
- O'Guinn, T. C., & Faber, R. J. (1989). Classifying compulsive consumers: Advances in the development of a diagnostic tool. *Advances in Consumer Research*, 16, 738-744.
- Otero-López, J. M., Santiago, M. J., & Castro, M. C. (2021). Big five personality traits, coping strategies and compulsive buying in Spanish university students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2), 821.
- Rahim, F. F. M., & Rahim, H. A. (2018). The effect of personality traits (Big-Five), Materialism and stress on Malaysian generation Y compulsive buying behaviour. *Int. J. Acad. Res. Bus. Soc. Sci*, 8, 349-362.
- Rauf, A., Hashmi, A., & Ahmad, A. (2019). The impact of personal traits of the consumers on their impulsive buying behavior of Pakistan. *iRASD Journal of Management*, 1(1), 46-62.
- Rizki, F. D., Chan, A., Barkah, C. S. A., Tresna, P. W., & Firda, D. (2022). The impact of big five personality towards impulsive buying behavior. *International Journal of Entrepreneurship and Business Development*, 5(2), 216-228.
- Shahjehan, A., Qureshi, J. A., Zeb, F., & Saifullah, K. (2012). The effect of personality on impulsive and compulsive buying behaviors. *African Journal of Business Management*, 6(6), 2187.

- Shahjehan, A., & Qureshi, J. A. (2019). Personality and impulsive buying behaviors. A necessary condition analysis. *Economic Research-Ekonomika Istraživanja*, 32(1), 1060-1072.
- Shehzadi, K., Ahmad-ur-Rehman, M., Cheema, A. M., & Ahkam, A. (2016). Impact of personality traits on compulsive buying behavior: Mediating role of impulsive buying. *Journal of Service Science and Management*, 9(05), 416.
- Sofi, S. A., & Najar, S. A. (2018). Impact of personality influencers on psychological paradigms: An empirical-discourse of big five framework and impulsive buying behaviour. *European Research on Management and Business Economics*, 24(2), 71-81.
- Sharma, T. (2021). The relationship between impulsive buying behavior and personality traits among Indian consumers. *The International Journal of Indian Psychology*, 9(2),580-590).
- Sun, T., & Wu, G. (2011). Trait predictors of online impulsive buying tendency: A hierarchical approach. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(3), 337-346.
- Susiloadi, P., & Renanita, T. (2023). Understanding compulsive buying tendencies: The roles of attitude towards money. *Indigenous: Jurnal Ilmiah Psikologi*, 8(1), 70-81.
- Tarka, P., Kukar-Kinney, M., & Harnish, R. J. (2022). Consumers' personality and compulsive buying behavior: The role of hedonistic shopping experiences and gender in mediating-moderating relationships. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 64, 102802.
- Wang, Y., Pan, J., Xu, Y., Luo, J., & Wu, Y. (2022). The determinants of impulsive buying behavior in electronic commerce. *Sustainability*, 14(12), 7500.
- Weinstein, A., Maraz, A., Griffiths, M. D., Lejoyeux, M., & Demetrovics, Z. (2016). Compulsive buying—features and characteristics of addiction. In *Neuropathology of Drug Addictions and Substance Misuse* (pp. 993-1007). Academic Press.
- Valence, G., d'Astous, A., & Fortier, L. (1988). Compulsive buying: Concept and measurement. *Journal of Consumer Policy*, 11(4), 419-433.
- Verplanken, B., & Herabadi, A. (2001). Individual differences in impulse buying tendency: Feeling and no thinking. *European Journal of Personality*, 15(1_suppl), S71-S83.
- Verplanken, B., & Sato, A. (2011). The psychology of impulse buying: An integrative self-regulation approach. *Journal of Consumer Policy*, 34, 197-210.
- Yalcinkaya, N., & Karadağ, M. (2022). Çevrimiçi dürtüsel satın alma eğiliminde kişiliğin etkisi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 721-739.
- Youn, S., & Faber, R. J. (2000). Impulse buying: Its relation to personality traits and cues. Paper presented at the NA - Advances in Consumer Research, Provo, UT.

Zhou, H., & Gu, Z. (2015). The effect of different price presentations on consumer impulse buying behavior: The role of anticipated regret. *American Journal of Industrial and Business Management*, 5(1), 27-36.

PROZAC LİDERLİK: İŞ DÜNYASINA TOZPEMBE BİR BAKIŞ

PROZAC LEADERSHIP: A ROSY VIEW OF THE BUSINESS WORLD

Öğr. Gör. Dr. Merve Seda KARCIOĞLU

Atatürk Üniversitesi

merve.karcioglu@atauni.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5390-4500>

ÖZET

Pozitif düşünce; olumlu bakış açısı, bardağın dolu tarafını görme ve iyimserlikle alakalı olan bir kavramdır. Pozitif düşünceye sahip olan bir birey, iş yaşamında da yaşanan olaylara ve durumlara olumlu bakış açısıyla yaklaşmaktadır. İş yaşamında iyimser, gelişim ve başarı odaklı hareket eden, kötü olay veya durumlardan iyi sonuçlar çıkarabilen, tehdit veya kriz durumlarını fırsat olarak görebilen liderlik tarzı, pozitif liderlik olarak ifade edilmektedir. Bu pozitif liderliğin aşırıya kaçması; gerçeklerin görülememesine, görülse bile yok sayılmasına neden olmakta bu da acı gerçeklerle geç te olsa karşı karşıya kalınmasına sebep olmaktadır. İşte aşırıya kaçan bu pozitif liderlik tarzına Collinson (2012), 'Prozac liderlik' adını vermiştir. Bu çalışmada da Prozac liderliğe ilişkin kavramsal bir bakış açısı sunmak amaçlanmıştır. Bu amaçtan hareketle çalışmada pozitif düşünce, pozitif liderlik ve Prozac liderlik kavramlarına ilişkin ifadeler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Pozitif düşünce, pozitif liderlik, Prozac liderlik

ABSTRACT

Positive thinking is a concept related to a positive perspective, seeing the glass half full and optimism. An individual with positive thinking approaches events and situations in business life with a positive perspective. Positive leadership is defined as a leadership style that is optimistic, development and success-oriented in business life, that can draw good results from bad events or situations, and that can see threats or crisis situations as opportunities. When this positive leadership is taken to the extreme, it causes the realities not to be seen, and even if they are seen, they are ignored, which leads to a late confrontation with harsh realities. Collinson (2012) has named this extreme positive leadership style as 'Prozac leadership'. This study aims to provide a conceptual perspective on Prozac leadership. Based on this purpose, statements related to the concepts of positive thinking, positive leadership and prozac leadership were put forward in the study.

Key words: Positive thinking, positive leadership, Prozac leadership

1. GİRİŞ

İş dünyası, başarılı olmayı gerektirir ve buna karşılık iş yaşamında olumlu, iyimser bir bakış açısı ve risk alma konusunda gönüllü bir istekliliğe ihtiyaç duyulur. Bu tür bir pozitiflik, artık günümüzde birçok liderlik uygulamasına ve örgüt kültürüne yerleşmiş durumdadır. Ancak bu pozitifliğin dezavantajları, çok az dikkate alınmaktadır. Sürekli olarak iyimser ve tutkulu olan liderlerin insanlara ilham verme ve bir iş ortamındaki herkese fayda sağlayan "kendini iyi hissetme" atmosferi yaratma olasılıkları daha yüksektir. Bu olumlu vurguyu sürdürmek adına işletmeler tarafından her yıl koçlar, danışmanlar, insan kaynakları ve iç pazarlama ile birlikte büyük çaplı yatırımlar yapılmaktadır. Bu senaryoda uyarı ve şüpheciliği dile getirmek lanetlenmiştir ve dile getirmenin pozitifliğin büyümesini bozacağına inanılmaktadır. Küresel finansal krizin olduğu yıllarda, Batı ekonomilerinde liderlikle alakalı aşırı iyimser yaklaşımın hâkim olduğu görülmektedir. Bu pervasız satış ortamında, eleştirel düşünme ve şüphe ifadeleri, yüksek düzeyde risk alma ve aşırı iyimser düşünme lehine aktif olarak engellenmiştir (Collinson, 2014: 1).

Güçlü yönlerle dayalı, pozitif bir örgüt kültürünün gelişimi, güçlü ve pozitif liderlikle başlar. Pozitif liderler, yıpranmış askeri modellerin veya kurgusal karakterlerin ötesine geçerek, güçlü yönlerle dayalı bir örgüt kültürünü destekleyen yeni beceriler ve özellikler geliştirmelidir. Bu becerilerin veya özelliklerin çoğu, geleneksel yönetim ve liderlik geliştirme eğitimlerinde genellikle göz ardı edilmiştir (Cameron, 2012: 12).

Pozitif liderliğin varlığı, örgütler için bir kazanımdır. Ancak bu liderliğin varoluşu, örgütteki olumsuz olan her şeyi görmezden gelmek, tamamen yok saymak ve dile getirmemek demek değildir. Kısaca liderin pozitiflikte aşırıya kaçması demek, iş dünyasına tozpembe bir bakış ile yaklaşması demektir. İşte liderin bu tarz yaklaşımı durumunda "Prozac liderlik" kavramı karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada literatür incelemesi yapılarak; pozitif düşünce, pozitif liderlik ve Prozac liderlik kavramlarına ilişkin ifadeler yer verilmiştir.

1.1. POZİTİF DÜŞÜNCE

Pozitif düşünce; olumlu duygularla ve iyimserlik, umut, neşe ve refah gibi pozitif yapılarla ilişkili olan bir kavramdır. Bu düşünce, bardağın dolu tarafını görmekle birlikte kişiyi yapıcı ve yaratıcı kılan bir düşünce tarzıdır. Pozitif düşünce ayrıca bireyin büyümesine, gelişmesine ve başarmasına yardımcı olan düşünceler, kelimeler ve görüntülerin akıl tarafından kabul edildiği zihinsel bir tutumdur (Naseem ve Khalid, 2010: 42). Pozitif düşünce, iyi şeyler düşünmek veya iyimser olmaktır. Pozitif düşüncenin olduğu yerde negatifliğe yer yoktur. Pozitif düşünen bir birey daima olayların iyi tarafına bakacaktır ve bu birey aynı zamanda kötü olan olay veya durumlar üzerinde durmayacaktır, bunun yerine onlardaki olumlu bir şeyleri arayacaktır (Ekanem, 2016).

Pozitif düşünce, hayatın olumsuz yönlerini göz ardı ederek dünyaya pembe gözlüklerle bakmak veya zor durumlardan kaçınmak anlamına gelmez. Aslında pozitif düşünce, potansiyel engellerden en iyi şekilde yararlanmak, diğer insanlarda en iyiyi görmeye çalışmak ve kendinize ve yeteneklerinize olumlu bir açıdan bakmak anlamına gelmektedir (<https://www.verywellmind.com/what-is-positive-thinking-2794772>). Kısaca pozitif düşünce, bireyin başarı ve gelişimine yön veren ve hayata olumlu bakış açısıyla yaklaşmasını sağlayan olumlu yönlü bir düşünce tarzıdır. Bu düşünce, bireyin içinde bulunduğu durumu yapıcı yönlü ve iyi tarafından görmesini sağlamaktadır.

Örgütlerde pozitif düşüncenin sağladığı yararlar şu şekilde ifade edilebilir (Ventrella, 2001):

- Çalışanların yüksek performans potansiyelini ortaya çıkarmaya yarayan bir anahtardır.
- Üstün hizmet verebilmek için gerekli olan tek ve en önemli faktördür.
- Yeniliği ve yaratıcılığı teşvik eder.
- Şeffaf, dürüst ve güvenilir bir iş ortamını teşvik eder.
- İşleri yoluna koymanın anahtarı olan bireylerarası ilişkileri büyük ölçüde artırır.
- Büyük miktarda para tasarrufu sağlar.

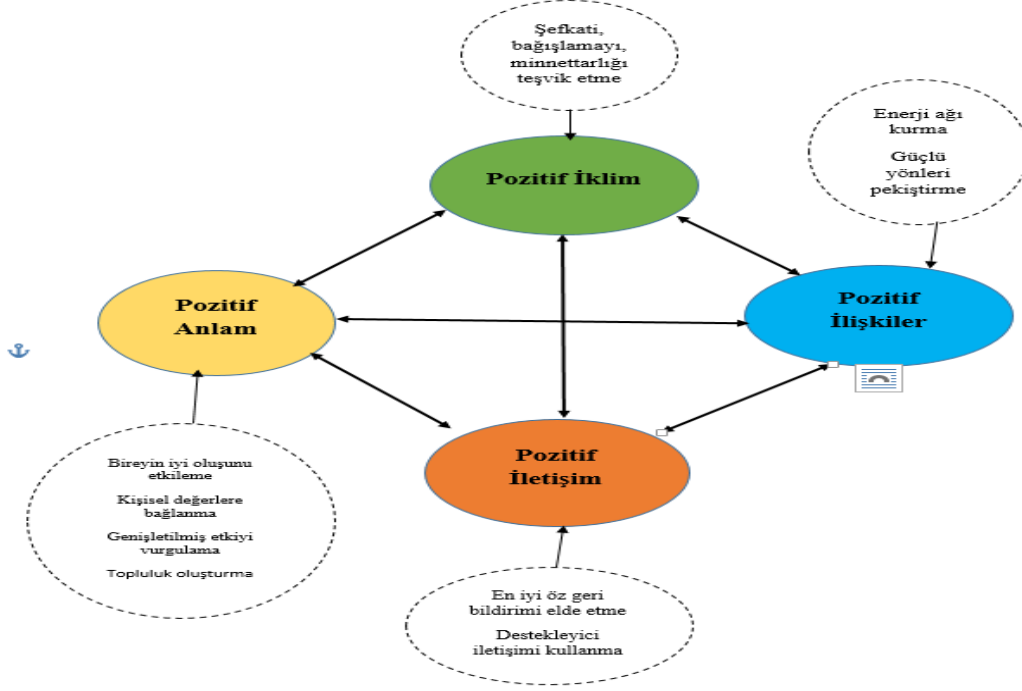
1.2. POZİTİF LİDERLİK

Pozitif liderlik, ışığın olduğu tarafa yönelmektir. Yani, bu liderlik türü, yaşamın tüm alanlarında negatiftikten uzak durup, pozitifliğe yönelme eğilimi göstermektedir (Cameron, 2012: 13). Pozitif liderlik, pozitif psikoloji temelli bir liderlik tarzıdır. Bu liderlik tarzı; bireyleri teşvik etmek, desteklemek ve yönlendirmek için olumlu davranışa ve kapsayıcı tekniklere odaklanmaktadır. Bazı liderlik tarzları insanları yönetmek için otoriter yöntemlere veya kontrole odaklanmaktadır ancak pozitif liderlik, bireyleri güçlendirmekle ilgilenmektedir (<https://www.coursera.org/enterprise/articles/what-is-positive-leadership>).

Pozitif liderlik; liderin, takipçilerinin ve kuruluşlarının zaman içinde ve farklı bağlamlarda güçlü yanlarını, yeteneklerini ve gelişim potansiyelini yükselten; olağanüstü ve doğrulayıcı liderlik özelliklerinin, süreçlerinin, bilinçli davranışlarının ve performans sonuçlarının sistematik ve bütünlük tezahürüdür (Youssef ve Luthans, 2012: 541). Pozitif liderlik, her zaman düzenli olarak tüm olaylar ve durumlarda tutarlı olmayı gerektiren bir liderlik tarzıdır. (Youssef- Morgan ve Luthans, 2013: 201). Kısacası pozitif liderlik; bireyin kendini keşfetmesi, gelişmesi, güçlenmesi ve en üst potansiyeline ulaşabilmesi için destekçisi olan ve teşvik edici rol üstlenen bir liderlik tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. Liderin pozitifliği; çalışana ve örgüte yansımakta, bu da pozitif örgütsel sonuçlar doğurmaktadır.

Pozitif liderlik, bireylerin ve örgütlerin en üst düzey potansiyellerine ulaşmalarına, işyerinde gelişmelerine, yükselen enerjiyi deneyimlemelerine ve etkililik düzeylerine ulaşmalarına yardımcı olan çok sayıdaki olumlu uygulamanın hayata geçirilmesi anlamına gelmektedir. (Cameron, 2013). Pozitif liderlik, güçlü yönleri, büyümeyi ve potansiyeli vurgulayarak destekleyici ve iyimser bir çalışma ortamını teşvik etmeye odaklanan bir yaklaşımdır. Bu

liderlik tarzı; işbirliğini, yeniliği ve dayanıklılığı teşvik ederek katılımı, üretkenliği ve genel kurumsal başarıyı artırır (<https://maven.com/articles/positive-leadership-transforming-organization>). Özetle, pozitif lider, içindeki pozitif olan her şeyi izleyicilerine yansıtarak onlardaki pozitifliği açığa çıkarabilmekte ve bu da pozitif örgütsel sonuçlara erişilmesini kolaylaştırmaktadır.

Görsel 1: Pozitif Yönlü Eğilimi Mümkün Kılan 4 Strateji (Cameron, 2012)

Görsel üzerinden pozitif liderliği yorumlamak gerekirse, örgüt içerisinde pozitif liderliğin varlığı, pozitif yönlü eğilim ile mümkün olabilmektedir. Kısacası, pozitif anlam oluşturabilen, takipçileriyle pozitif yönde ilişkiler kurabilen, iletişimini yıkıcı değil yapıcı olarak ifade edebileceğimiz pozitif bakış açısıyla sürdüren ve örgüt ortamında pozitif bir iklim yaratabilen lider; bu stratejilerle pozitif bir lidere dönüşebilecektir.

Pozitif liderliğin vurguladığı 3 farklı yönelim bulunmaktadır (Cameron, 2012: 15-16):

1. Pozitif liderlik, bireylerin ve örgütlerin büyük başarılar elde etmesini amaçlar.
2. Pozitif liderlik, engellerle ve zorluklarla mücadele etmek kadar, gelişmeye ve başarıyı mümkün kılmaya yönelir.
3. Pozitif liderlikte bireylerde ve örgütlerde erdemliliği teşvik eden bir yönelim mevcuttur.

1.2.1. Pozitif Liderliğin Olumlu Yönleri

Pozitif liderlik; moral, iş tatmini, performans, katılım ve güven üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Ayrıca pozitif liderlik, bireylere hata yapsalar bile fikirlerini paylaşabilme, kendilerini öne çıkarabilme ve problem çözebilmede rahat hissedecekleri özenli ve destekleyici bir ortam yaratmaktadır (<https://www.coursera.org/enterprise/articles/what-is-positive-leadership>). Pozitif liderlik, pozitif duygular yaratmakla birlikte bireylerin mutlu hissetmesine de yardımcı

olur (Cameron, 2012: 12). İyimser ve neşeli liderlerin, yaratıcılığa ve yeniliğe ilham veren "iyi hissettiren" topluluklar yarattığı ileri sürülmektedir. Pozitif olmak, güçlendirici olmakta ve pek çok açıdan zıttına tercih edilmektedir(Cameron, 2020: 1). Bazı bağlamlarda liderin pozitifliği, özellikle astların liderlere 'inandığı' ve onların söz ve eylemlerinin doğruluğuna ve tutarlılığına güvendiği durumlarda, takipçilere ilham verebilir, değişimi teşvik edebilir ve performansı artırabilir (Collinson, 2012: 88).

Pozitif liderliğin olumlu yönleri hoş bir çalışma ortamı yaratmanın ötesine uzanır ve şu şekilde de ifade edilebilir (<https://maven.com/articles/positive-leadership-transforming-organization>):

- **Artan çalışan bağlılığı:** Pozitif liderler, ekip üyelerine işlerine daha tutkulu ve bağlı olmaları konusunda ilham verir, bu da daha yüksek düzeyde bağlılık ve iş tatminine yol açar.
- **Artan üretkenlik:** Pozitif liderler, güçlü yönleri odaklanarak ve büyüme zihniyetini teşvik ederek ekip üyelerinin işlerinde daha verimli ve etkili olmalarını sağlar.
- **Daha fazla dayanıklılık:** Pozitif liderlik, bir kuruluş içinde dayanıklılık oluşturmaya yardımcı olarak ekip üyelerinin değişime daha iyi uyum sağlamasına ve zorlukların üstesinden gelmesine olanak tanır.
- **Daha yüksek elde tutma oranları:** Pozitif liderler ile çalışan bireylerin örgütte kalma olasılıkları daha yüksektir, bu da ciro ve ilgili maliyetleri azaltır.

Pozitif liderliğin anahtar ilkeleri ise şu şekilde ifade edilebilir:

- Güçlü yönleri odaklanın
- Büyüme zihniyetini geliştirin
- İşbirliği ve yeniliği teşvik edin
- Minnettar olduğunuzu ve takdir ettiğinizi ifade edin.

1.2.2. Pozitif Liderliğin Olumsuz Yönleri

Pozitif liderliğin olumlu özelliklerinin yanı sıra olumsuz yönleri de vardır. Çalışanlarına sorgusuz sualsiz güvenen yöneticiler daha az soru sorabilir ve her şeyin yolunda gittiğine inanabilirler. Bu da, daha sonra sorunların ele alınmasında zorluklara veya daha yakın yönetime ihtiyaç duyan kişilerin kontrol altına alınmasında başarısızlığa yol açabilir (<https://www.coursera.org/enterprise/articles/what-is-positive-leadership>).

Pozitiflik yaygın olarak etkili liderliğin önemli bir niteliği olarak görülmektedir ancak bu pozitiflik aynı zamanda gerçekçi olmayan, samimiysiz, manipülatif ve verimsiz liderliğin ortaya çıkmasına da sebebiyet verebilir (Collinson, 2020: 1).

1.3. PROZAC LİDERLİK

Prozac liderlik, ilk kez Collinson(2012) tarafından kullanılan yeni bir liderlik yaklaşımıdır. İsmi ise mutluluk hormonu olan serotoninin sağlayan Prozac isimli antidepresandan almaktadır.

Prozac liderlik, aşırı pozitif olan liderin yaklaşan tehlikeleri fark edememesi olarak ifade edilebilir. Liderin pozitifliğinin aşırıya kaçması, olumsuz sonuçlar doğurmakta bu da olumsuz olarak nitelendirilen Prozac liderlik dediğimiz liderlik türünün ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. (Bike Esen, 2020: 295).

Collinson (2012), yapmış olduğu çalışmada liderlik dinamiklerindeki aşırı pozitifliği eleştirel bir şekilde incelemektedir. Bu çalışmada, liderin aşırı pozitif olma eğiliminin tekrarlayan bir durum olduğunu ancak güç ve kimliğin liderlik dinamiklerinde hayata geçirilebileceği konusunun yeterince araştırılmamış bir araç olduğunu ifade etmiştir. 'Prozac' metaforundan yola çıkılarak, liderlerin aşırı pozitifliğinin genellikle farklı fikirleri dikkate alma konusundaki isteksizlikle karakterize edildiği, bunun da kuruluşları ve toplumları beklenmedik olaylarla başa çıkmaya hazırlıksız bırakabileceği öne sürülmektedir. Prozac liderlik, liderleri her şeyin yolunda gittiğine dair kendi anlatılarına inanmaya teşvik eder ve takipçilerini sorunları dile getirmekten veya hataları kabul etmekten vazgeçirir. Çalışma aynı zamanda, takipçilerin genellikle liderin aşırı pozitifliğini tespit etmekte hızlı olduklarını ve muhtemelen çeşitli direniş biçimleriyle yanıt verebileceklerini öne sürmektedir (Collinson, 2012: 87).

Aşırı pozitiflik, liderlik dinamiklerinde güç, nüfuz ve kimliğin hayata geçirilebileceği önemli bir araçtır. Prozac liderliği kisvesi altındaki pozitiflik, aşırıya kaçıldığında birbiriyle ilişkili birçok özellik ile karakterize edilir(Collinson, 2012: 101):

1. Liderin zor sorunları ele alma konusundaki isteksizliğini, rahatsız edici haberleri ve gelecekteki zor olasılıkları göz ardı etme eğilimlerini güçlendirerek daha sorgulayıcı bakış açılarına çok az yer bırakır veya hiç yer bırakmaz. Bu manada Prozac anlatıları, lideri inanmaya teşvik etmektedir. Kendi aşırı olumlu mesajlarını verirken aynı zamanda lider kimliğini de doğrulamaktadır. Bu da problemler meydana geldiğinde lideri şaşkınlıkla ve hazırlıksız hale getirebilir.

2. Olumlu söylemlerin açık iletişimi kolaylaştırmak yerine disipline edici etkileri olabilir. Prozac liderler, etraflarındakilere yalnızca yukarıya doğru olumlu iletişimi tercih ettiklerini açıkça belirtmektedir. Bu durum, açık tartışmayı engelleyebilmekle birlikte takipçiler üzerinde susturucu etkiler yaratabilmektedir ve bu da onları sorunları dile getirmekten ya da hataları kabul etmekten vazgeçirebilir.

3. Liderin olumlu anlatıları; günlük yaşamın ekonomik ve/veya sosyal gerçeklerinden koptuğunda, bu durum takipçilerin şüpheciliğini ve kuşkusunu körükleyebilir, bu da güvene, iletişime ve öğrenme kültürüne zarar verebilir.

4. Liderin kararlarının ve eylemlerinin olası sonuçlarını dikkate alması gerekirken, aşırı pozitiflik, bunu yapmama olasılığını güçlendirir ve derslerin alınmaması ile birlikte hataların tekrarlanma olasılığını artırır. Buna göre Prozac liderliği, kurumsal, politik veya diğer ortamlarda güveni, iletişimi, öğrenmeyi ve hazırlığı aşındırarak performansa zarar verebilir.

Prozac liderliğinin hüsnükuruntu, saflık, kibir veya daha kasıtlı olarak manipülatif güdülerle (veya bunların bir kombinasyonu) beslenip beslenmediğine bakılmaksızın, deneysel örnekler, astların Prozac liderlerini çelişkili, mesafeli ve danışmaya isteksiz olarak

algılayabildiklerini ve aşırı iyimserliklerini samimiyetsiz, güvensiz ve manipülatif olarak değerlendirebildiklerini göstermektedir. Bu tür bağlamlarda Prozac lider, ya takipçilerini susturabilir ya da daha açık bir direnişi kışkırtabilir. Bu lider, alternatif bakış açılarının susturulması, muhalif seslerin ötekileştirilmesi ve yukarı yönlü mesajların gizlenmesi olasılığını güçlendirebilir. Liderin dinleme konusundaki isteksizliğinden bıkan takipçiler, bilgiyi saklamak, çıktıyı kısıtlamak, tutarsızlıkları kamuya açık bir şekilde vurgulamak ve/veya firmaları dava etmek gibi muhalif uygulamalara girişebilirler. (Collinson, 2012: 102). Bireysel davranan Prozac liderlerin hüsnükuruntuları ve kasıtlı körlükleri; yönetim yapılarını, kültürlerini ve uygulamalarını hızla kirletebilir (Collinson, 2020: 1).

Bazı liderler için pozitiflik, bireylere, örgütlere ve tüm toplumlara zarar verebilecek şekilde eleştirel düşünmeyi engelleyen bağımlılık yapıcı bir ilaç haline gelmiştir. Collinson (2012), çeşitli araştırma projelerinden elde edilen bulgulara dayanarak bu olguyu 'Prozac liderlik' olarak adlandırmıştır. Prozac liderler, aşırı olumlu ifadeler kullanarak gerçeği tanımlamaya ve başkalarına ilham vermeye çalışırlar. Bu liderler aşırı iyimser olmakla birlikte, çalışanlarından da sürekli pozitiflik talep etmektedirler. Çoğunlukla uyarıcı sesleri ve diğerlerinin alternatif görüşlerini dikkate almayı reddederler, eleştiriyi etkili bir şekilde sustururlar. Bu da genellikle aşırı ve tehlikeli risk alma koşullarının güçlenmesiyle sonuçlanır. Her şeyin yolunda gittiğine dair kendi ikna edici gücüne inanan Prozac liderler, açık tartışmayı engellerler. Sonuç olarak bu liderler, sorunları yanlış anlar veya tamamen görmezden gelirler ve örgütlerini öngörülemez olaylarla birlikte aksiliklerle başa çıkmaya hazırlıksız bırakırlar. Astların yukarıya doğru iletişim kurmasına ısrar eden bu tür liderlik son derece olumlu olsa da, kararlı çalışanların susturulmasına ve muhaliflerin cezalandırılmasına neden olabilir. Bu, aşırı iyimser öngörülere, kötü kararlara, sorunlara zamanında müdahale edilememesi ve işin çökme potansiyeline yol açabilir (Collinson, 2014: 1). Ayrıca aşırı iyimserlik, motive edici olmak şöyle dursun; güveni, iletişimi, öğrenmeyi ve hazırlıklı olmayı zayıflatır (Collinson, 2020: 1).

Liderin aşırı pozitifliği, eleştirel düşünme ve öğrenmenin önünde önemli bir engel oluşturur. Prozac liderliği reddedilmediği sürece, liderlerin muhtemelen aynı hataları tekrarlamaları muhtemeldir ve bu da "Tarihten ders alamayanlar, onu tekrarlamaya mahkûmdur" vecizesini doğrulamaktadır. Etkili liderlik, iyimserliği, bilgili olma ve eleştirel düşünmeyle; pozitifliği, zor gerçeklerle yüzleşme isteğiyle ve iyimser vizyonu, alternatif sesleri dinleme kapasitesiyle birleştirir. Liderliğe yönelik bu yaklaşım yanlış pozitiflerden kaçınır (Collinson, 2020: 2).

İlaç metaforundan yola çıkılacak olursa eksik dozda verilen bir ilaç, hastayı tedavi etmek için yeterli olmayacaktır, hastalık devam edecek belki de daha da ilerleyecektir. Tam tersi bir şekilde fazla verilen ilaç ta hasta için zehirlenme, farklı hastalıkların ortaya çıkışı, hatta ölüm gibi çok kötü sonuçlara neden olabilecektir. Bu nedenle eksikliğin veya aşırılığın olumsuz yönde sonuçlar doğurduğu ifade edilecek olursa liderliğin dozunu da iyi ayarlama zorunluluğu olduğunu söylememiz gerekmektedir. Lider, iyimser ve pozitif olması gereken bir bireydir. Ancak bu iyimserliğin ve pozitifliğin dozu aşırıya kaçarsa gerçeklikten uzak, her şeyin yolunda olduğunu sanan ve asla kötüsünü düşünemeyen bir liderlik tarzı ortaya çıkacaktır. İşte bu liderlik tarzına "Prozac liderlik" adı verilmektedir.

2. SONUÇ

Pozitif olmak, bireyin kendince ve çevresince teşvik edilen ve istenen olumlu yönlü bir özelliktir. Her duruma ve her olaya iyi tarafından bakmak, bireye artı yönlü bir şeyler kazandıracaktır. İş yaşamında da bireylerin pozitif olması, gerek bireysel gerekse örgütsel açıdan pozitif yönlü sonuçlar elde etmeye yardımcı olmaktadır. Liderin pozitif olması çalışanlarına yansiyacak ve büyüme, gelişme, ilerleme, motive olma, iş tatmini ve örgütsel bağlılık duyma, performans artışı gibi olumlu sonuçlar doğuracaktır. Ancak bu pozitiflikte aşırıya kaçma, liderin geçici bir mutluluk hissiyatı içerisinde gerçeklerden kaçınmasına ve acı gerçeklerin bir duvar gibi yüzüne çarpmasına neden olacaktır. Belki de bu gerçek dışı durum, dönüşü olmayan yola girilmesine sebebiyet verebilecektir. Bu nedenle Prozac liderliğin var oluşu, örgütü olumsuz sonuçlara itecektir. Aşırı derecede pozitif olan Prozac liderin, pozitiflik derecesinde düzenlemelere giderek kendini, çalışanlarını ve örgütünü tehlikeye atmaması oldukça önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Cameron, K.S. *Positive leadership : Strategies for extraordinary performance*. California: Berrett-Koehler Publishers, 2012.

Cameron, K.S. *Practicing Positive Leadership: Tools and Techniques That Create Extraordinary Results*. California: Berrett-Koehler Publishers, 2013.

Collinson, D. (2012). "Prozac leadership and the limits of positive thinking". *Leadership*, 8(2), 87-107.

Collinson, D. (2014). Prozac leadership and the limits of positive thinking. https://www.researchgate.net/publication/280099561_Prozac_leadership (Erişim tarihi: 05.05.2024)

Collinson, D. (2020). False Positives: A Pandemic of Prozac Leadership. https://www.researchgate.net/publication/343988555_False_Positives_A_Pandemic_of_Prozac_Leadership / (Erişim tarihi: 05.05.2024)

Ekanem, A. *Positive Thinking: The Key to Success*. Germany: Anthony Ekanem, 2016.

Esen U (2020). Liderlikte Kibir ve Aşırı Pozitiflik: Bir Literatür İncelemesi. *İş ve İnsan Dergisi*, 7(2), 295 – 309.

Naseem, Z., & Khalid, R. (2010). "Positive thinking in coping with stress and health outcomes: literature review". *Journal of Research & Reflections in Education (JRRE)*, 4(1), 42-61.

Ventrella, S. W. *The Power of Positive Thinking in Business: Ten Traits for Maximum Results*. UK: Simon & Schuster, 2001.

Youssef, C.M. & Luthans, F. (2012). Positive Global Leadership. *Journal of World Business*, 47(4), 539-547.

Youssef-Morgan, C.M. & Luthans, F. (2013). "Positive leadership: Meaning and application across cultures". *Organizational Dynamics*. 42, 198-208.

<https://maven.com/articles/positive-leadership-transforming-organization>

(Erişim tarihi: 10.05.2024)

<https://www.coursera.org/enterprise/articles/what-is-positive-leadership>

(Erişim tarihi: 10.05.2024)

<https://www.verywellmind.com/what-is-positive-thinking-2794772>

(Erişim tarihi: 08.05.2024)

ZEKİ DEMİRKUBUZ SİNEMASINDA ÜÇLEME FİMLER

Öğr. Gör. İlkey UĞUR¹, Doç. Ufuk UĞUR²

¹ Ordu Üniversitesi, Ulubey MYO, eceilkayufuk@gmail.com, Orcid: 0000-0002-5955-5410

² Ordu Üniversitesi, GSF, ufukugur@odu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9751-2613

ÖZET

Sinema, tarihi boyunca görsel imgeler yardımıyla anlamlar üretmektedir. İçinde bulunduğu dönemin koşullarından etkilenmekte ve bir ülkenin kültürünün izlerini taşıyarak evrensel bir sanat izlenimi vermektedir. Ortaya çıktığı dönemlerden itibaren gerçeklik olgusunu ele alan sinema, gelişen toplumların ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle bu olgunun algılanmasında etkili bir rol üstlenmektedir. 2000'li yıllardan sonra bir değişime giren Türkiye'de bağımsız filmlerin sayısı artış göstermektedir. Karamsarlık, yalnızlık, kadercilik ve boğuk atmosferlerin ön plana çıktığı sinemamızda Zeki Demirkubuz hem anlatım hem de biçim olarak kendini ön planda gösteren yönetmenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sinema kurallarının ve üretim sürecinin dışında kalmaya çalışan Demirkubuz, suç, vicdan, kötülük, iradesizlik, suçluluk, sadakat gibi temaları filmlerinde kullanmaktadır. Dostoyevski gibi kurtuluşun acıda ve kötülükte olduğuna inanır. Kötülük ve suç, vicdan gerektirmektedir. Karakterleri bir yönüyle kötü insanlardır

Anahtar Kelimeler : Sinema, Üçleme, Zeki Demirkubuz

GİRİŞ

Sinema, tarihi boyunca görsel imgeler yardımıyla anlamlar üretmektedir. İçinde bulunduğu dönemin koşullarından etkilenmekte ve bir ülkenin kültürünün izlerini taşıyarak evrensel bir sanat izlenimi vermektedir. Ortaya çıktığı dönemlerden itibaren gerçeklik olgusunu ele alan sinema, gelişen toplumların ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle bu olgunun algılanmasında etkili bir rol üstlenmektedir. 2000'li yıllardan sonra bir değişime giren Türkiye'de bağımsız filmlerin sayısı artış göstermektedir. Karamsarlık, yalnızlık, kadercilik ve boğuk atmosferlerin ön plana çıktığı sinemamızda Zeki Demirkubuz hem anlatım hem de biçim olarak kendini ön

¹ Ordu Üniversitesi, Ulubey MYO, eceilkayufuk@gmail.com

² Ordu Üniversitesi, GSF, ufukugur@odu.edu.tr

planda gösteren yönetmenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zeki Demirkubuz, Türk sinemasının önde gelen yönetmenlerinden biridir. 1 Ekim 1964 tarihinde Isparta'da doğmuştur. Filmlerinde genellikle insan psikolojisi, varoluşsal sorunlar ve toplumsal eleştiriler gibi temalara odaklanır. Demirkubuz, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Türk sinemasında önemli bir yer edinmiştir. Sinema kurallarının ve üretim sürecinin dışında kalmaya çalışan Demirkubuz, suç, vicdan, kötülük, iradesizlik, suçluluk, sadakat gibi temaları filmlerinde kullanmaktadır. Dostoyevski gibi kurtuluşun acıda ve kötülükte olduğuna inanır. Kötülük ve suç, vicdan gerektirmektedir. Karakterleri bir yönüyle kötü insanlardır (Pösteki, 2005: 108). Zeki Demirkubuz'un filmleri, genellikle karanlık ve yoğun bir atmosfer taşır. Karakterler derinlemesine işlenir ve izleyiciye insan doğasına dair sarsıcı sorular sorar. Demirkubuz, minimalist bir anlatım tarzını benimser ve görselliğe değil, diyaloglara ve karakterlerin iç dünyasına odaklanır. Demirkubuz, Türkiye'de ve uluslararası alanda birçok ödül kazanmıştır. Filmleri, Cannes Film Festivali gibi prestijli festivallerde gösterilmiş ve çeşitli ödüllerle takdir edilmiştir. Zeki Demirkubuz, Türk sinemasına getirdiği yenilikçi bakış açısı ve derinlikli karakter analizleri ile sinemaseverler arasında özel bir yere sahiptir. Sinemada gerçek ve gerçeklik kavramları, konuya yaklaşan kişinin hayata bakış açısı ve içinde bulunduğu toplumsal sınıfın durumuna göre farklılık göstermektedir. Toplumsal gerçekçi anlayışın en önemli rolü toplumsal sorunlara karşı betimleyici bir pencere açabilmesinden ileri gelmektedir. Zeki Demirkubuz'un filmlerinde toplumsal gerçekçi bir kavrayış ile çizilen toplumsal meselelerin şekillendirdiği bireysel dünyaların topluma geribildirimleri konusu önemli ölçüde yer almaktadır. Toplumca onaylanan karakterin karanlık yanı ile yüzleşmek zorunda kalınması, toplumsal statü ve gücün aşk adına terk edilmesi, bahtsızlık, kurban olma ve benzeri konuların yönetmenin filmlerinde toplumsal sorunlar karşısında bireylerin dünyalarındaki dönüşümlerin toplumsal dışavurumları olarak işlenmektedir (Adıgüzel ve Yılmaz, 2017: 243). Kendinden önceki sanatlarla ilişki içinde bulunan sinema görsel olduğu kadar duyma, anlama ve anlamlandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilişki içerisinde tiyatro sinemaya kazandırdığı "trilogya" (üçleme) kavramıyla ayrı bir yer edinmektedir. Antik Yunan Çağı'nda kendini gösteren üçlemeden günümüz sinemasında yönetmenler çokça faydalanmaktadır. Bu çalışmanın konusunu da Demirkubuz'un *Karanlık Üstüne Öyküler* adını verdiği üçlemesinde yer alan *Yazgı* (2001), *İtiraf* (2002) ve *Bekleme Odası* (2004) filmleri oluşturmaktadır.

3. TRİLOGYA (ÜÇLEME) VE SİNEMA İLİŞKİSİ

Tiyatro konusunda ilk kuramsal görüşler, Antik Yunan düşüncesinde filizlenmiştir. Antik Yunan uygarlığının İ.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarını kapsayan Klasik Çağ, sanat ve kültür açısından en parlak dönem olmuştur. Tragedya ve komedy türünde en büyük yapıtların yazılması bu döneme rastlar. Tragedyanın, Antik Yunan uygarlığının Arkaik Çağı sayılan İ.Ö. 7 ve 6.yy.da Tanrı Dionysos onuruna yapılan törenlerde söylenen dithirambos şarkılarından doğduğu varsayılmaktadır. Giderek belli biçim kalıplarına göre yazılmaya ve şiirsel nitelik kazanmaya başlayan bu koro şarkılarına bir de konuşan kişi "hipokrites" (yanıt veren) eklenince, tiyatronun dialog çekirdeği oluşmuştur. Yunanca "teke" anlamına gelen "tragos" sözcüğü ve şarkı anlamına gelen "aoide" sözcüğünün birleşmesi ile konuşmalı şarkı "tragoidia" (tragedya) adını almış ve dinsel törenin bir parçası olmaktan çıkıp bir sanat gösterisine dönüşmüştür (kulturportali.gov.tr). Antik Yunan'da tiyatro gösterileri gün doğumundan günbatımına kadar sürmekte ve her gün beş oyun sahnelenmektedir. Büyük Dionysos şenliklerinde üç yazarın her biri 12 tragedya ve beş yazarın her biri de bir komedy sergilemektedir. Proagon denen tiyatro program geçidinde seyircilerin toplam 17 oyunun ön sunuluşuyla baş etmeleri gerekiyordu. Bu durum tüm günlerini dolduruyordu (Latacz, 2006: 34). Yunan tragedyası malzemesini gelişigüzel olaylardan almamaktadır. Yazarlar konularını daha çok mitostan almaktadır. Mitos, önde gelen Yunan kral ve prens çevrelerinin gerek kendi aralarındaki, gerekse tanrılarla aralarındaki ilişkiler üstüne geleneksel anlatılar toplamına denilmektedir. Tragedya yazarı ortak malzeme havuzu içinden, zaten kendi başına da en çok duyguyla yüklü olan öğeleri seçmektedir: öldürme, intihar, evliliğe ihanet, çıldırma, aldatma, zorla ayrılma vb. (Latacz, 2006: 6). Tragedyaların günde on iki saate varan uzunlukları seyircileri huzursuz etmeye başladıktan sonra yazarlar, konu bütünlüğünü bozmadan uzun oyunları üç ya da dört parçaya bölerek anlatmaya yolunu tercih etmektedirler. Bu tercih beraberinde "trilogya" kavramını getirmektedir. Üçleme kendini Antik Yunan'da gösterdikten sonra günümüz yönetmenleri tarafından da tercih edilmektedir. Yönetmen işleyeceği konuyu bir bütün olarak ele alıp bunu üç filme yayarak daha rahat bir anlatım yoluna başvurmaktadır. Sinemada üçleme (trilogy) kavramı, birbirine tematik, karakter veya hikaye örgüsü bakımından bağlı olan üç filmin oluşturduğu seridir. Üçlemeler, genellikle belirli bir hikayeyi daha derinlemesine incelemek veya geniş bir evreni keşfetmek amacıyla yapılır. Sinemada üçleme kavramının kullanımı, izleyicilere daha uzun soluklu ve derinlemesine bir anlatım sunma imkanı verir. Türk sinemasında üçleme kavramı, belirli temaları, karakterleri veya hikayeleri üç film boyunca derinlemesine işleyerek izleyicilere sunan önemli bir anlatım biçimidir. Zeki Demirkubuz da

Karanlık Üstüne Öyküler üçlemesinde yalnızlık, kötülük, inançsızlık ve sessizlik kavramlarını tema olarak alıp bunu üç filmde anlatmaktadır.

4. ZEKİ DEMİRKUBUZ SİNEMASI

4.1. Karanlık Üstüne Öyküler Üçlemesi

2000 sonrası Türk Sinemasının bağımsız yönetmenlerinden olan Zeki Demirkubuz'un filmografisi içerisinde üçleme olarak yer alan Karanlık Üstüne Öyküler'in ilk iki filmi 2001 tarihli Yazgı ve İtiraf filmleridir. Yönetmenin bu iki filminde yer alan varoluşçuluk ve kötülük kavramları üçlemenin son filmi olan 2003 tarihli Bekleme Odası'nda da kendini göstermektedir. Demirkubuz, kötülüğü sorguladığı filmlerinde insanı ve insana dair uçlarda olarak tanımlanabilecek duygu durumlarını işlemeyle dikkat çekmektedir. İyilik, kötülük, çaresizlik, tutunamama, kader, suç, masumiyet, karşılıksız aşk, vicdan azabı gibi temaları klostrofobik sayılabilecek mekanlarla destekleyerek anlatan yönetmen, insanın varoluş serüvenini karamsar bir bakış açısıyla irdelenmektedir (Uğur, 2017: 79). Zeki Demirkubuz'un "Karanlık Üstüne Üçleme" olarak adlandırılan üçlemesi, insan psikolojisinin derinliklerini, varoluşsal sorunları ve karanlık yanlarını irdeleyen filmlerden oluşur. Bu üçleme, bireyin içsel çatışmalarını, kaderini ve ahlaki ikilemlerini ele alır.

4.2. Yazgı (2001)

Yazgı, Zeki Demirkubuz'un Karanlık Üstüne Öyküler üçlemesinin ilk filmi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazgı," Albert Camus'nün ünlü romanı "Yabancı"dansinlenmiştir. Film, sıradan bir memur olan Musa'nın hikayesini anlatır. Annesinin ölümünden sonra hiçbir şeyin anlamı kalmayan Musa, bir cinayet işler ancak işlediği suçtan dolayı herhangi bir pişmanlık veya suçluluk hissetmez. Mahkemede bile soğukkanlılığını korur. Musa'nın kaderi, varoluşsal bir sorgulama sürecine dönüşür. Albert Camus'un Yabancı adlı eserinden etkilenerek öyküsünü oluşturduğu filmde Demirkubuz, hayata karşı ilgisiz kalan Musa'nın hikâyesini anlatmaktadır. Annesinin ölümünü bile sıradan bir olay olarak gören Musa, tanımadığı ve hoşlanmadığı bir kızla da sırf karşı taraf istiyor diye evlenmektedir. Karısının patronu ile ilişkisi ve annesinin ölümüne sevindiğini söylemesi, tepkisizliği ile de birleşince Musa'yı zor duruma sokacaktır (Pösteki: 2005, 83). Musa hayattan zevk almayan, içine kapanık, duygusuz ve sessiz bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar ona bir şeyler anlatırken onlara bakmamakta ve etrafı seyretmektedir. Annesinin bir sabah uykusundan uyanmadığını fark eden öldüğünü anlamıştır ancak umursamadan işe gider. İş arkadaşlarının uyarılarına rağmen işyerinde kalır

ve işini tamamlar. Eve gittiğinde hiçbir şey yapmaması ve sabah uyanıp kahvesini içmesi Musa'nın umursamazlığının bir göstergesidir. Film boyunca en çok "fark etmez" kelimesini kullanmaktadır. Kendisine bile yabancılaşan bir karakter olan Musa iş arkadaşı Sinem'in evlilik teklifine "Sen istiyorsan olabilir" diye yanıt vermektedir. Bir gün işten eve erken gelir ve Sinem'i odada çıplak uyurken görür. Banyoda biri vardır ve ayakkabılıkta erkek ayakkabısını fark eder. Buna rağmen sessizce evden çıkan Musa bu konu hakkında hiç kimseye bir şey demez. Tepkisiz kalması aslında olan bir durumun kaçınılmaz olarak kabul edilmesidir. Patronunun öldürülen çocuğu ve karısının suçu Musa'nın üstüne kalır ancak bu durumda bile kendini savunmaz ve yıllarca hapis yatar. Yargılanmadan önceden tek sorduğu annesinin ölümüne üzülmemekten mi, yoksa iki kişiyi öldürmekten mi hüküm giyeceğidir (Günay ve Subölen, 2016: 159). Hayatına giren, çıkan, müdahalede bulunan kişilere tepkisiz yaklaşmaktadır. Niye böyle olduğunu soran savcıya da şöyle yanıt vermektedir: "Söyleyecek fazla bir şeyim yok. O yüzden susarım." Hiçliğe inanışı Musa'nın tanrı inancını da yok etmiştir. Film içerisinde savcı ile konuşmalarında bu da sorgulanmaktadır. İnsanın içinde inanç olmadan yaşamasının mümkün olup olmadığının tartışıldığı görülmektedir (Pösteki, 2005: 88-89). Demirkubuz'un filmlerinde yoğun olarak işlediği yalnızlık teması bu filmde de belirgin olarak göze çarpmaktadır. İçe kapanıklığın kaçınılmazlığı, iletişimsizlik, televizyon izlemeye düşkünlük ve intihar kavramları filmde kendini belli etmektedir. Filmde belirgin olarak üzerinde durulan söylem, kişilerin özünde erdemli davranmaktan ne kadar uzak olduğu, kötü ve uygunsuz olana varoluş olarak oldukça yatkın olduğudur (Günay ve Subölen, 2016: 161).

Temalar: Varoluşçuluk, kader, yabancılaşma, ahlaki belirsizlik.

4.3. İtiraf (2001)

Karanlık Üstüne Öyküler üçlemesinin ikinci filmi olan İtiraf, ihaneti ve sadakatsizliği anlatan bir film olarak karşımıza çıkmaktadır. "İtiraf," bir inşaat mühendisi olan Harun ve karısı Nilgün'ün hikayesini anlatır. Harun, karısının kendisini aldattığından şüphelenir ve bu durum, evliliklerinde büyük bir krize yol açar. Harun, Nilgün'ü itirafa zorlar ve ilişkilerindeki güven ve sadakat kavramları sorgulanır. Film, bir evlilikteki ihanet ve güvensizlik temalarını derinlemesine işler. İş adamı olan Harun karısı Nilgün tarafından aldatıldığından şüphelenmektedir. İstanbul'a yaptığı iş seyahatinden aniden Ankara'ya döndüğünde karısının gece yaptığı telefon konuşması şüphelerinden emin olmasına neden olur. Nilgün'ü itiraf ettirmeye çabaları Harun'un Nilgün'le yüzleşmesine neden olmaktadır. Nilgün, Harun'un arkadaşı Taylan ile evliyken aralarında bir ilişki başlamıştır ve bu Taylan'ın intihar etmesine

neden olmuştur. Harun vicdan azabına daha fazla dayanamaz ve Taylan'ın ailesine bu konu hakkında gerçekleri anlatır. Zeki Demirkubuz'un filmlerinde kendini gösteren aldatma, intihar, vicdan ve ölüm temaları bu filmde de karşımıza çıkmaktadır. Evliliklerinin aldatma ve yasak ilişkiyle başlaması Harun'un karısından sürekli şüphelenmesine neden olmaktadır. Karısının her hareketini izlemesi ve şüphelerinin sürekli artması yaşamını olumsuz etkilemektedir. Nilgün ile yüzleşip kavga etmeleri Nilgün'ün evi terk etmesine neden olmaktadır. Başlangıçta Harun aldatılan ve acı çeken taraf olduğu için izleyici olarak ona sempati duymamıza rağmen kavga sırasında söyledikleri ve öğrendiğimiz bilgiler ışığında bakış açımız değişmektedir. Nilgün'ün eskiden en yakın arkadaşının karısı olduğunu ve arkadaşının intihar ettiğini öğrenmemiz ona olan acıma duygularının azalmasına neden olmaktadır. Demirkubuz'un karakterlerinin hepsinde iyi ve kötü yanların iç içe geçtiği görmek mümkündür (Pösteki, 2005: 97). Harun'un, "acı çekmek önemli değil ama neyin acısını çektiğini bilmemek kahrediyor insanı" sözü varoluşçuluğun, mutsuzluğun somut bir sebebi olmayabileceğinin oldukça etkili bir söylemi niteliğindedir. Taylan'ın intiharı Nilgün'ü kaybetme korkusuna kadar Harun için o kadar önemli olmamışken, olaylar Nilgün ile ayrılık noktasına gelince kendini suçlu hissetmeye başlamaktadır. Yine varoluşçuluğun vicdan teması burada ön plana çıkmaktadır (Günay ve Subölen, 2016: 163). Harun içinde yaşadığı suçluluk duygusunu Taylan'ın ailesine her şeyi anlatıp intihar etmeye kalkana kadar yanında taşımaktadır. Film boyunca vicdan azabını Harun aslında Nilgün'e yükleyerek kadının varlığı ile kendi üzerinden atıp rahatlamaya çalışmaktadır. Ölmekten korktuğu için intihar edemeyen Harun duygusal bir boşalma yaşayarak taşıdığı yükten kurtulmaktadır. Kendini özgür hisseden Harun ne istiyorsa onu yapar. Bir nevi varoluşçuluk felsefesi de temel hatlarıyla bireyin vicdan ve ahlaktan sıyrılıp dürtüleriyle davranmasına olanak sağlamaktadır.

Temalar: İhanet, güven, evlilik, kişisel kriz, psikolojik gerilim.

4.4. Bekleme Odası (2003)

Üçlemenin son filmi olan Bekleme Odası'nda bir yönetmen olan Ahmet karakterinin Dostoyevski'nin Suç ve Ceza romanını senaryolaştırma çabası anlatılmaktadır. "Bekleme Odası," Zeki Demirkubuz'un kendi yaşamından izler taşıyan ve otobiyografik unsurlar barındıran bir filmidir. Yönetmen olan Ahmet, Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza" romanını sinemaya uyarlamayı planlamaktadır. Ancak, bu süreçte kendi iç dünyası ve yaşadığı ilişkilerle yüzleşir. Film, gerçeklik ve kurgu arasındaki ince çizgiyi sorgular. Ahmet'in umursamaz ve mutsuz hareketleriyle hayatından memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Bu hareketlerinden dolayı

kız arkadaşı Serap Ahmet'in hayatından başka biri olduğunu düşünmektedir. Ahmet başka bir kadın olmadığı halde yalan bir hikaye uydurur çünkü Serap'ın sıradan ve tek düze düşünceleri onu sıkılmaktadır. Serap kendisini terk ettiğinde bile umursamaz tavırlarını sürdürür ve yerinden bile kalkmaz. Asistanı Elif romanın kahramanı Rasolnikov'u oynayacak birini bulabilmek için deneme çekimleri yapmaktadır. Ancak Ahmet hiçbirini beğenmez ve başrol için evine girmeye çalışan hırsızın oynatmaya karar verir. Hırsızın bulabilmek için polisten yardım isteyen Ahmet sabıkaları listesinden genci bulur ve ona film için teklif yapar. Ahmet karakterinin yaşadığı bunalımlar ve ne yaşarsa yaşasın olaylara kayıtsız kalması insanın karanlık tarafını ve güdüleriyle yaşama arzusunu betimlemektedir. Asistanı Elifle kız onun için önemli bir noktada bile olmadığı halde birlikte olması, kendisi yüzünden intihara kalkan kız arkadaşı Serap'ı merak etmemesi, oyuncularını ve asistanıyla ilişki kurması ve kız eski sevgilisine geri dönerken tepki bile vermemesi, toplumsal ve vicdani değerleri önemsemediği söylemini gözler önüne sermektedir (Günay ve Subölen, 2016:164). Herkese ve her şeye yabancılaşan Ahmet aslında yalnız biri olarak anlatılmaktadır. Hiç kimseye ihtiyacı olmadığını düşünmektedir. Bu nedenle hayatına giren kadınlara yalan söyler ya da gidişlerine hiç ses çıkarmaz. Ancak kadınlar olmadan da yapamaz. Kadınlar sayesinde yalnızlığını unuttuğunu düşünmektedir. Bu nedenle yanında hep bir kadın vardır. İtiraf ve Yazgı filmlerindeki intihar teması bu filmde kendini göstermemektedir. Ahmet'in derdi kendi iç dünyasıyla ve kendi varoluşuyla. Hayattan sıkılan ve sürekli umursamaz davranan Ahmet tek düze düşüncelerin karşısında olduğu için dürtüleriyle hareket etmektedir. Gündelik yaşamın getirdiği sorunlar onun önemsizdir. Tek derdi hikâyesini yazmak olan Ahmet'in başarısız olacağı düşüncesi onun hayattan zevk almamasına ve projeyi iptal etmesine neden olmaktadır. Filmin sonunda Ahmet yeni bir filme başlamaktadır. Her zamanki huzursuzluğu ve var olma çabası devam etmektedir.

Temalar: Sanat, gerçeklik, kurgu, içsel çatışma, yönetmenlik süreci.

Genel Temalar ve Üçlemenin Özellikleri:

Varoluşsal Sorgulama: Üçleme, insanın varoluşsal sorgulamalarını, yaşamın anlamsızlığını ve bireyin kaderini kabul etmesini işler.

Psikolojik Derinlik: Karakterlerin iç dünyaları ve psikolojik çatışmaları detaylı bir şekilde ele alınır.

Ahlaki Belirsizlik: İyi ve kötü arasındaki sınırların belirsizliği ve ahlaki dilemler sıkça vurgulanır.

Minimalist Anlatım: Zeki Demirkubuz'un karakteristik minimalist anlatım tarzı, diyaloglar ve karakterlerin içsel monologları üzerinden gelişir.

Zeki Demirkubuz'un "Karanlık Üstüne Üçleme"si, Türk sinemasında psikolojik derinlik ve varoluşsal temaları işleyen önemli eserler olarak kabul edilir. Bu filmler, izleyicilere insan doğasına ve bireysel çatışmalara dair derinlemesine bir bakış sunar.

5. SONUÇ

Dini törenlerde ortaya çıkan tiyatro, Antik Yunan'da gün doğumundan günbatımına kadar sürmektedir. Uzun tragedyaların seyircileri sıkması sonucu yazarlar konu bütünlüğünü bozmadan oyunlarını üç parçaya bölerek anlatmaktadırlar. Kralların savaşları, ölümleri, aldatma, ihanet gibi kendilerine yakın gelen temaları işleyen ozanlar trilogyalar sayesinde anlatımda da kolaylığa kavuşmaktadırlar. Kendinden önceki sanatlarla ilişki içerisinde bulunan sinema Türkiye'de 2000'li yıllarından ardından bir gelişme göstermektedir. Bağımsız yönetmenlerin ve filmlerin sayısının arttığı bu dönemde Zeki Demirkubuz kendine özgü anlatım yapısı ve ele aldığı konularla ön plana çıkmaktadır. Kötülük, intihar, suç, ölüm, aldatma temalarını filmlerinde sıkça işleyen Demirkubuz *Karanlık Üstüne Hikayeler* üçlemesinde de aynı yolu takip etmektedir. Boğucu atmosferler, kendine yabancılaşmış karakterler ve aldatma, intihar gibi olgularla filmlerinde varoluşu sorgulamaktadır. *Yazgı* (2001) filmi umursamaz ve duygusuz bir adam olan Musa'nın Albert Camus'un *Yabancı* romanındaki gibi her şeye yabancılaşmasını anlatmaktadır. Varoluşçu felsefeyle ele alınan filmde Musa'nın tepkisiz hareketleri aslında olan bir durumun mecbur kabul edilmesidir. *İtiraf* (2001) filminde karı koca arasında oluşan güvensizlik anlatılmaktadır. Bu güvensizlik ikili arasında bir çatışma yaratmaktadır. Geçmişte yaşanan olaylar ve aldatma karakterlerin şimdiki zamanını etkileyip onlara vicdan azabı yaşatmaktadır. *Bekleme Odası* (2004) filminde ise bencil bir yönetmenin kendi iç sıkıntıları ve bu durumun yarattığı huzursuzluk ortamı izleyiciye aktarılmaktadır. Zeki Demirkubuz filmlerinde sıradan insanların öyküleri içerisinde sıkıntıları, kaygıları, kaygısızlıkları, acıları anlatmaktadır. Dostoyevski gibi kurtuluşun acıda ve kötülükte olduğuna inanmaktadır (Pösteki, 2005: 108). İzleyiciyi hep rahatsız eden atmosferleri ve olayları ön plana çıkarmaktadır. Filmlerinin yazarlığından yönetmenliğine, yapımcılığında oyunculuğuna kadar tüm aşamalarının içinde yer alması kişisel sinema anlayışını benimsediğini göstermektedir. Varoluşçu felsefeye dayanan iyi ve kötüyü sorgulayan Demirkubuz kendine özgü anlatı biçimiyle bireyin doğasının her yönünü eserlerinde ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Pösteği, Nigar. (2005). Türk Sinemasına Yeni Bakış: Yönetmen Sineması. İstanbul: Es Yayınları

Yılmaz, M. ve Adıgüzel, E. (2017). Toplumsal Sorunlardan Bireyin Dünyasına Zeki Demirkubuz Sineması. Akdeniz İletişim Dergisi. 28, 241-272. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/495595>

Türkiye Kültür Portalı. Tiyatro Sanatı ve Doğuşu. Erişim adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/tyatro-sanati-ve-dogusu>

Latacz, Joachim. (2006). Antik Yunan Tragedyaları (Çeviren: Yılmaz Onay). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları. Erişim adresi: https://media.turuz.com/users/bey-1395/0887-Antik_Yunan_Tragedyaları-Joachim_Latacz-Chev-Yılmaz_Onay-2006-404s-.pdf

Uğur, Ufuk. (2017). Yeni Türk Sinemasında Üçleme Filmlerde Varoluşsal İzlekler. Akdeniz Sanat Dergisi. 20, 70-90. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/314862>

TV HABERLERİNDE MAGAZİNLEŞME OLGUSU

Öğr. Gör. İlkey UĞUR³, Doç. Ufuk UĞUR⁴

¹ Ordu Üniversitesi, Ulubey MYO, eceilkayufuk@gmail.com, Orcid: 0000-0002-5955-5410

² Ordu Üniversitesi, GSF, ufukugur@odu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9751-2613

ÖZET

Kitle iletişimi ve bu iletişim biçimine egemen olan anlayış, toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik yapılara bağlıdır. En genç kitle iletişim araçlarından biri olan televizyonda, yapısal özellikleri nedeniyle inanılabilirliği güçlü olan bir araçtır. Televizyon, görsel-işitsel özellikleri nedeniyle, ilk yıllardan itibaren nesnellik, dürüstlük, yansızlık ve açıklık gibi konularda izleyiciyi en fazla doyuran iletişim aracı olmuştur. Kitle iletişiminin en önemli toplumsal görevlerinden birisi de ‘haber iletmedir. Haberler, insanlara yaşadıkları dünyaya ait gerçekleri algılamaları konusunda önemli referans noktaları oluştururlar. Televizyon öncesi dönemde, sanayileşmeyle beraber, denizcilikte ve kara taşımacılığındaki gelişmeler sonucu, üretilen mallar ve enformasyon, kısaca ‘meta’ diyebileceğimiz ‘ekonomik değerlerin’ serbest dolaşımı hızlanmıştır. Sanayi kapitalizmine geçiş ile beraber Braudel’in ‘yenilmez düşman’ dediği ‘coğrafi mesafe’ yenilmeye başlanmış, metanın dolaşımı hızlanarak sanayi sermayesinin dönüşümü artırılmış, bilgi ve haber, lüks meta olmaktan çıkmış ve ekonomi politikteki yansımaları da sanayi ürünlerinin ticaretteki düzenliliğini ve karlılığını artırmıştır. Toplumsal yapıda kentlerin ve işgücünün oluşması ile beraber fabrikalar kurulmuş ve insanlar toplu yaşamaya, kitle olmaya başlamışlardır. Teknolojik gelişmelerle beraber kitlelere bilgiyi aktaracak, kitlelerin üzerinde etkili olabilecek kitle iletişim araçları da gelişmiştir. Bu gelişmeler, kitle kültürünün oluşmasına da katkıda bulunmuştur. Kitle iletişim araçları, zamanla gelişen bu kitle kültürünü hem oluşturmuş hem de yansıtmıştır. “İnsanlar artık dünyayı sadece televizyonları başında görebilmekte ve işyerlerindeki zamanlarından arta kalan kısımlarda kapısını dünyaya kapadığı zaman seyrettiği bu ikame dünya karşısında, gerçek dünyanın hayaletinin tüketicisi olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Haber, İletişim, Magazin, Kültür

³ Ordu Üniversitesi, Ulubey MYO, eceilkayufuk@gmail.com

⁴ Ordu Üniversitesi, GSF, ufukugur@odu.edu.tr

1. GİRİŞ:

Kitle iletişim araçlarının ve özelde de televizyonun bir etkisi de insanı gerçek dünyadan kısmen soyutlaması ve onu simülatif bir dünyanın ürünleriyle mutlu etmesidir. Bu açıdan baktığımızda, çağımızın en genç kitle iletişim araçlarından biri olan televizyon ve televizyon haberleri, insanların yaşadıkları dünyayı ve olayları anlamlandırmada önemli bir yer tutmaktadır. “Bugün, kuramsal yaklaşımların hiçbirinin göz ardı edemeyeceği bir gerçek, toplumsal-ekonomik yapılarla kitlesel iletişim araçlarının teknoloji, ekonomik ve yönetsel yapıları ve kitlesel iletişim ürünlerinin biçim ve içerikleri arasındaki ilişkidir” (Çankaya, 1993:2). Televizyon, bir yanıyla kültürel yapının ayrılmaz bir parçası olmakla beraber aynı zamanda eğlence olgusunun da yükseldiği bir platformdur. İnsanların televizyon karşısında geçirdikleri zaman diğer kitle iletişim araçlarıyla geçirilen zamana göre daha fazladır. Bu durumda televizyon modern toplumlarda çağdaş ve etkili bir kitle iletişim aracı haline dönüşmektedir. Televizyon yayıncılığı, özellikle 1950’li yıllarda gücünü ve etkisini arttırmıştır. Bağımlılık yaratıcı etkisi, bireyleri edilgen öznel olarak biçimlemesi, gerçekdışı dünyası ve program türlerinin içeriksizliği gibi olumsuz etkileri eleştiri konuları olmuştur. Çağdaş kuramcı Neil Postman televizyonu, “önemli oranda içeriksizleştirilmiş, eğlence yoluyla kültürün giderek dönüşmesine aracılık eden bir aygıt olarak nitelendirmiştir” (Ergül, 2002:19). Dolayısıyla televizyon, bir yanıyla kültürel bir form olarak karşımıza çıkmakla beraber bir yanıyla da günlük yaşam kültürünün yeniden üreticisi konumundadır. Günümüzde televizyon, insan hayatının gündelik yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Diğer toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da etkili ve yaygın bir kültür üretme aracıdır. Televizyon, yapısal özellikleri nedeniyle -ki bunlar haber bültenlerine görsellik, anıdalık, aktüellik ve gerçeğe yakın olma şeklinde yansır- diğer kitle iletişim araçlarına göre daha inandırıcıdır. Teknolojik üstünlüğü sayesinde ulusal sınırları zorlayıp uluslararası ilişkilerde de önemli bir yer tutan televizyon, demokratikleşme, liberalleşme ve politik süreçlerin paralelinde kamusal alanın da ayrılmaz bir parçası olmuştur. Televizyon haberleri, izleyicide, yaşamın kendisine tanıklık ettiği duygusunu yaratan, gerçeğin en yakın aktarım biçimi izlenimi veren haliyle var olan iktidarın kurulmasında önemli yapı taşlarından birisi olmuştur. Haberin bir tanımı da, “ gerçekte var olan ve insanlar için ilgi çekici olan her oluşumun ortak adı” veya “ toplumun büyük kesiminin ilgi, çıkar ve yaşam alanı içinde var olan ve en kısa sürede verilen olaylardır” (Seçim, 1993:207). Gelişen teknoloji ile beraber,

televizyon haberleri de, kablolu yayımlar, dijital elektronik yayıncılık gibi yeniliklerle beraber ulusal ve kültürel sınırları zorlayan güçler olmuştur. Uydu teknolojisiyle birlikte, birbirinden binlerce kilometre uzaklıktaki yerler ve topluluklar anında birbirine bağlanma gücüne ulaşmıştır. Tüm bu teknolojik gelişmeler, elektronik medya sahnesine yeni oyuncuların çıkmasını beraberinde getirerek, televizyon yayıncılığındaki sahiplik ve kontrol yapılarını değiştirmiştir. Yaşanan bu değişim özellikle 80'li yılların çalkantılı toplumsal ortamında, doğu bloku olarak adlandırılan ülkelerde sosyalist rejimlerin yıkılması, liberal ekonomi politikaların oluşması ve dünyanın bir bütün olarak, büyük bir pazara dönüşmesi, televizyon haberciliğinin önemini arttırmıştır (Atabey, 2000:255). Yapısı gereği eğlenceyi de içinde barındıran televizyon, yalnızca izleyiciye iyi vakit geçirme aracı olmasının dışında, izleyicinin de reklamcıya pazarlandığı bir ortama dönüşmüştür. Groombridge'in 'entelektüel büyücü' olarak tanımladığı ve kitle iletişimde 'küresel köy' betimlemesiyle oldukça iyi bilinen Marshal McLuhan, "gelişen iletişim teknolojileri ile beraber artık her bireyin katılımcı olabildiğinden söz ederken, aynı gelişmelerin dünyayı eğlenceyle belirlenen bir sahneye çevirdiğini de ileri sürmektedir" (Ergül a.g.e.). Bu anlamda televizyon haberleri de, küresel köyde izleyicinin reklamcıya pazarlanması ile beraber içerik olarak geleneksel yayıncılık anlayışının dışına çıkarak izlenme oranlarını arttırmalıydı. Özellikle, akşam evine işinden yorgun gelen ve dinlenme zamanında, içinde yaşadığı gerçeklikten uzaklaşma isteğiyle televizyonun karşısına geçen insanlara, onları rahatlatacak ve günlük sorunlarından uzaklaştıracak bilgi, eğlence içeriğiyle sunulmalıydı. Haber bültenlerine, eğlence öğesinin girmesi, bilginin eğlence içerikli sunumu, görsel malzemenin olabildiğince haberi desteklemesi, bu izlenme oranı kaygısını bir anlamda ortadan kaldırmaktadır. Televizyon haberlerinin magazin olana veya konuların magazin yanlarına yönelmesi, işte bu ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Televizyon, haber metinlerinin izleyiciye aktarılması konusunda güvenli bir araç olmakla beraber, haberlerin aktarımında gerçekleşen bozulmalarda da, izleyicinin en az sorguladığı kitle iletişim aracıdır. Bu bozulmalar da, haber bültenlerine günümüzde magazinleşme olarak yansımaktadır. Görsel-işitsel özellikleri nedeniyle yayınlanan haber bültenleri gerçekmiş gibi algılanmakta, izleyici tarafından güvenilirliği gerektiği kadar sorgulanmamaktadır. "Haberlerin ve haber programlarının popülerleşmesi sürecinde, sansasyona, skandala ve yüzeysel olaylara yer verilerek aslında sadece haber bültenleri magazinleşmemekte, aynı zamanda yaşamın kendisi de magazinleşmektedir" (a.g.e. 106). Bakıldığı zaman

magazin kelimesi, sözlük anlamında, “para aşırma, oyalanma, birini bir şeyden uzaklaştırma, yoldan çıkarma ve başka alana sokma gibi ifadeler çağrıştırır.” Bu açıdan incelendiğinde, televizyon yayıncılığında en çok izlenen tür olduğu bilinen haber bültenlerinde, neden magazinleşmeye çok yer verildiği anlaşılabilir. Bu durumda, kitle insanı günlük yaşamın gerçeklerinden uzaklaşacak, yorgun olduğu iş zamanının dışındaki zamanlarını televizyon seyrederek geçirecek, toplumsal sorunlara yabancılaşarak hayatını sürdürecektir. Giderek birbirine benzeyen ve yalnızlaşp yabancılaşan birey, egemen ideolojinin kültürel yapısına başkaldırmadan sistemin ve üretimin bir parçası olacaktır. Televizyon ve özelinde haberler, izleyiciyi, gerçeğin parçası haline getirmektedir. Dış dünyanın giderek kendisine yaklaştığını zanneden izleyiciye aslında en yakınındakiler bile uzaklaşmaktadır. Televizyon, aile bireylerini bir araya toplayan bir araç değil, ailenin aynı mekanda yaşarken bile birbirlerinden uzaklaşmalarını sağlamaktadır. Tüm bu özellikleri çerçevesinde televizyonun etkin gücü, televizyonda üretilen programlar arasında önemli bir yere sahip olan bültenlerin “haber verme” misyonuna eğlence unsurunun katılması ve izleyicinin bu şekilde kanalda tutulmaya çalışılmasına yol açmaktadır. Bu durumu, televizyon haberlerinin magazinleşmesiyle açıklamak mümkün olabilir. Magazin haberciliğinde toplumu ilgilendiren olayların ikincil öğeleri ön plana çekilmektedir. Magazinel söylem, olay örgüsünü parçalar ve gerçekliğinden koparır, herkes için olan, tüketilmesi kolay, basit ve yüzeysel hale getirir. Böylece, televizyon izleyicisinin kolaylıkla tüketebileceği bültenler ortaya çıkmaktadır. Üzerinde fazla düşünmeye gerek olmayan, insanları rahatlatan haber bültenleri, hızla akan görüntüler şeklindeki bir televizyon haberciliği tercih edilir olmuştur. Televizyon haberlerinde magazinleşme, özel televizyon kanallarının yayına başlamalarından itibaren medya gündemine girmeye başlamıştır. Dünya genelinde, televizyonun “entertainment medium” yani eğlendirme aracı, haberciliğin ise “service” olduğunu söyleyen Haluk Şahin, ikisinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan haber anlayışının “enfotainment”, “habeğlence” olarak çevirmenin doğru olacağını söylemektedir. Bu yayın anlayışının “tabloid televizyon” olarak adlandırıldığını belirten Haluk Şahin, anlayışın rayting kazanmasının meslek açısından ciddi tartışmalara neden olduğunu söylemektedir. Bunun, halkın iyi ve doğru bilgilendirilmesine engel olacağı, habercilik mesleğinin prestijini düşüreceği ve inandırıcılığı yaralayacağı kaygılarının yaşandığını vurgulayan Haluk Şahin, Türkiye’de tabloid formülünü uygulayan kanalların, dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen

aşırılıklara kaçtığını belirtmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, televizyonun, uzun vadede insanları daha bilgili hale getirdiğini söyleyen Şahin, yapılan hatalara rağmen, televizyon haberciliğini tamamen karalamanın doğru olmayacağını belirtmiştir (Şenel, 1982:44). Son dönemde televizyon haberlerinde magazinleşme olgusunun arttığı görülmektedir.

2. ÖZEL TV HABERCİLİĞİ VE MAGAZİNLEŞME EĞİLİMİ

Günümüzde özel televizyon yayıncılığında birçok yasak kalkmış ve daha çok görselliğe dayalı popüler bir yayıncılık anlayışı oluşmuştur. Bu nedenle kitle iletişim araçları ve sahiplerinin ana amacı olan kar etme güdüsü özel televizyon kanallarının yayınlarında zararlı bazı içeriklerin de eğlence olgusuyla beraber sunulmasına neden olmuştur. İzleyicilerin, haber alma ve eğlendirme ihtiyaçlarını, bu dönemde, TRT yerine özel televizyon kanallarından gidermesi bu anlayışı pekiştirmiştir. Dolayısıyla, kaliteli yayıncılık değil ticari kaygılarla yapılan popüler yayıncılık anlayışı tercih edilmiş ancak bu olumlu bir manzara koymamıştır ortaya. Özel televizyon yayıncılığında en önemli amaç seyirciyi ekran karşısında tutabilmektir. Kurumun prestiji olarak kabul edilen ana haber bültenlerinde seyirciyi kanalda tutmanın yolu da, izleyiciye farklı olan ve onun ilgisini çekebilecek olanı vermekten geçmektedir. Bu nedenle, haberin oluşumunda ve sunumunda farklılıklar yapılarak özel televizyonların kamusal yayıncılık anlayışından koparılması sağlanmıştır. Özellikle ana haber bültenlerinde, haberin içine yerleştirilen dramatisasyon, müzik ve aşırı vurgulanan cinsellik öğeleriyle, siyasi haberlere daha az yer verilerek ve magazin haberleri kullanılarak, magazinleşme olgusuyla beraber ortalama beğeni ve algılama düzeyi tutturulmaya çalışılarak, izleyiciyi kanalın başında tutmak ve izlenme oranlarını arttırmak, özel televizyonların haber bültenlerinde sık yaptığı bir eylem haline gelmiştir. Ciddi haber bülteni sayılan periyodik akşam haberlerinin haber aralarında kamu televizyonculuğu döneminde reklam almak büyük “günah” iken özel televizyonlar bunu rutin bir gelenek haline getirmişlerdir Bu durum haberlerin magazinleşmesinin göstergelerinden biri olmuş ve haber bültenleri reklam aldıkları sürece daha fazla “meta”laşmıştır. İzleyicinin siyasi haberlerle canını sıkarak kanalın değiştirilme riski göze alınamamaktadır. Bu yüzden, televizyon haberciliğini ucuzlatmak pahasına da olsa, haberleri yapan kişiler, izleyicileri tavlama amacıyla sansasyonel olanı yeğlemektedirler (Matelski, 1995:25). Böylece ana haber bültenleri, popüler olanla, özel yaşamlara ilişkin dedikodularla, magazin, sansasyonel haberlerle doldurulmaktadır. Örneğin, bültenlerde yer alan siyasi haberlerde, haberin daha çok

ikincil öğeleri vurgulanmakta, haber kendi gerçek bağlamından koparılmakta, siyasetçiye ilişkin magazinelle yaklaşımlar ağır basmaktadır. ‘Kimi yapımcılar izleyiciye muhabbet tellallığı yaparak, sağlam haberden sakınıp, onu kurnaz bir duygusallıkla doldurarak, haberle kesilen bir televizyon reklam programı sunarak, haberi alt üst edebileceklerini öğrenmişlerdir’ (Parsa, 1993:25). bu şekilde insanlar çok sayıda televizyon kanalı, çok sayıda haber bülteni arasında seçim yapma özgürlüğüne sahipmiş gibi görünse de, aslında bu bombardıman altında gerçek bilgilerden uzaklaştırılarak önemli olaylardan soyutlanmaktadır.

3. TELEVİZYON HABERLERİNİN MAGAZİNLEŞMESİ

Televizyonlar toplum ve bireyleri gündelik sıkıntılarından kurtarma işlevine soyunmuş görünmektedir. Bunu haberleri magazinleştirerek oluşturma yolunu seçmektedirler. Ciddi haberlerin yerini daha hafifletilmiş haberler almaktadır. Medya ünlülerine, mankenlere, sanatçılara ilişkin haberler giderek artan bir sıklıkta akşam haberlerini işgal etmeye başlamaktadır. Bunun nedenleri izleyiciyi günlük sıkıntılarından kurtarmak mı yoksa tüm özel televizyonların korkulu gerçeği “rating” savaşları mıdır? Habercilikteki bu yeni yönelişi “HABEĞLENCE” olarak isimlendiren Haluk Şahin’e göre; “Ülkemizdeki genç özel televizyonların haber bülteni yöneticilerinden büyük bir bölümünün ‘rating terörü’ karşısında yenik düşüp, habercilikten uzaklaşma eğilimi gösterdikleri bilinmektedir... Habercilikten uzaklaşan, ‘Ana Haber Bültenlerini ‘HABEĞLENCE’ şeklinde tanımlamaktadır... Haber yöneticisi ile rating kavramı arasındaki ilişki, çelişkili ve sorunlu bir ilişki. Ayrıca, Türk ticari televizyonlarının kıran kırana rekabet ortamı içinde yorucu bir ilişki de olduğunu söyleyebilirim” (Özdoğan, 1996:218). Televizyon kurumları gelirlerini reklamlardan sağlamaktadırlar. İzlenme oranı kavramı da televizyonların reklam aracı olmalarından türemiş bir kavramdır. Reklam verenler yayınlar ne boyutta izleyiciye ulaştığıyla çok ilgilenmektedir. Reklamcı kapitalizmin bilinen mantığı ile hareket etmektedir. Buna karşın TV habercisinin, gazetecisinin bilinen mesleki ölçütleri bulunmaktadır. Günümüzde televizyon gazeteciliği ticari bir yarışma ortamı içinde yapılmaktadır. Şahin’e göre, “Televizyon haber yöneticisi de ister istemez bu ortamın etkisinde kalıyor. Onu tümünden görmezden geleni zaten yaşatmazlar. Evet, haberci izlenme oranlarının etkisinde kalıyor” (Dağtaş, 2004:57).

4. MAGAZİN SÖYLEMİ VE ÖNERİLEN YAŞAM BİÇİMİ

Özellikle 1980’den sonra izlenen liberal ekonomi politikalar ile kapitalist sistemde özel

girişimciliğin önü açılmış, serbest piyasa koşullarında medya da kendini amansız bir rekabet içinde bulmuştur. Son dönemde daha belirgin olarak, bu rekabet, tekelleşme ve magazinleşme sonucunu doğurmuştur. Bu gelişmeye göre en çok satan gazete, en çok izlenen televizyon programı başarılı kabul edilmektedir. Bu izlenme oranlarında magazin unsurunun etkisi gözle görülmektedir. Konuya eleştirel açıdan yaklaşanlar, kapitalist sistemde insanların çeşitli yollarla uyuşturulduğunu, toplumsal sorunlardan uzaklaştırıldığını söylemektedir. Magazin ise bu yolda kullanılan bir unsurdur. Murat Özgen, 12 Eylül döneminde gazetelerin, üzerlerindeki olumsuz etkiler nedeniyle 'apolitik' bir tavır benimsemek zorunda kaldıklarını, yazılı basının asıl görevi olan haber verme, bilgilendirme, toplumsal muhalefeti dillendirme işlevinden uzaklaşarak magazinleşme eğilimine girdiklerini ifade etmektedir (Özgen, 1999:5). İnfotainment, yani bilginin eğlence içeriğine bürünmesi, haber içeriğinin magazinleşmesiyle eğlence ve bilginin birlikte sunulmasıdır. Haber içeriğini oluşturan iletilerin kodlanmasında magazin değerlerin ağırlık kazanması olgusu ve sürecidir. Ya da haber değeri taşımayan haber unsurlarının haber bülteni içerisinde görece ağırlık kazanmasıdır. Magazinleşme liberal ekonomik politikalar aracılığıyla güçlenen sermaye gruplarının toplumsal ve siyasal düzlemde varlığını sürdürmek amacıyla, kitle iletişim araçlarında daha somut yaşanmaktadır. Bu noktada haberin magazinleşen içeriğiyle birlikte üstlendiği yeni işlevin, popüler kültür ideolojisiyle önemli ölçüde yakınlık gösterdiği düşünülmektedir (Soygüder, 66). John Keane, iletişim özgürlüğünün ancak pazar mekanizmasıyla sağlanabileceğini öne sürmüştür. Medya, izlenme oranlarını arttırabilmek için sansasyonelizme dayanan, cinsellik sömürsü yapan, asparagas haberlere yönelmiştir. En fazla izleyici sayısına ancak ilkesiz yayıncılıkla ulaşmaya çalışmıştır. Böylece serbest rekabetin özgürleştirici olduğu kadar felç edici etkilerinin de olabileceğini belirtmiştir (Şahin, 1999:16). Bir başka görüşe sahip olanlar ise magazin haberlerinin toplumsal gerilimi azalttığını, modern toplumun, bireylerini gündelik hayatın sıkıntılarından uzaklaştırdığını, insanlara geleceğe yönelik umut verdiğini, yaşamı onlar için daha çekilir hale getirdiğini savunmaktadır. Modern toplumlarda iş bölümü, geniş halk kitlelerinin özellikle doğrudan politik katılımını engellemektedir. Eğitim yoluyla bilginin ve kültürün bölüşümü de yine geniş kitleleri toplumun en yüksek düzeydeki entelektüel üretimin dışında tutmakta iletişim araçlarının da etkisiyle sokaktaki adam, kendi gündelik hayatının içine itilmektedir. Gündelik hayat monotondur, tekrarlarla doludur, sıkıcıdır. Ancak modern toplumlarda bir takım yapılar,

kitleleri oluşturan insanların bu sıkıcı hayatlarından çıkıp toplumların gidişini belirleyen mekanizmalarla daha yakından ilişkiye geçmesini önleme işlevini yerine getirmektedir. Bunu da haberlerin magazin boyutu sağlamaktadır (Soygüder, 1986:423). Tam bir özgürlük ve güvenlik ortamında bile mükemmel bilgiye ulaşmanın garanti edilemeyeceğini savunan Lipmann, özgür iletişim ortamının da böylesi bir bilgiye ulaşmak için tek başına yeterli olamayacağını ileri sürmektedir. Bu anlamda, özgürlük olgusunun karşısındaki güçler sadece devlet ya da pazarın kendi koşulları değildir; haberin kendi doğası, haber toplama süreci, izleyicinin psikolojik durumu ve modern yaşamın karakteristik yapısı da bu etmenler arasında yer almaktadır. Lipmanna'a göre gerçek, betimlenebilir bir özelliğe sahiptir. Ancak, haber gerçekliği betimleyebilme yetisine sahip olmadığı gibi, gerçekliğe uygun bir yapıya da sahip değildir. Haber "bir snorskop sinyali gibi, yalnızca bir şeyler olduğunun işaretlerini verir. Ekonomik-politik açıdan ele alındığında, özellikle Türk toplumu için pek çok siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümün tarihi olarak bilinen 1980 yılı, bu anlamda da bir dönüm noktası oluşturmaktadır. 1980 sonrasında, o güne dek yaşanan genel anlamdaki bürokrasi-burjuva çatışması bir anlamda sona ermiş, uygulamaya başlayan yeni liberal ekonomi politikaları aracılığıyla özel girişimin önü açılmış, bir anlamda özel sermayeden yana bir yaklaşım benimsenmiştir (Cankaya, 1997:85). Kamera çekimleri, gözcü belgeleri, şok röportajlar, gerçeklik röntgenciliği yeni bir çeşit kamusal eğlencenin temeli olmaya başlamıştır. Bunlara neo-televizyon veya daha uygun bir deyişle reality televizyonu denilmektedir. Aslında bu, kentte ve caddelerde, sokaklarda, evlerde neler olup bittiğinin televizyonudur. İzleyiciler kendilerini, komşularını ve etraflarındaki tanımadıkları kişileri, yabancıları izlerler. Yıldızları sıradan insanlardır ama konuları çekici ve magazinseldir. Burada söz konusu olan artık gerçek dünyanın, hayali özdeşleşmeye, derin düşünmelere ve yansımaya yol açacak biçimde sunulması değildir. Asıl mesele izleyiciyi doğrudan ve anında duygusal bir bağlantı içine sokmaktır (Türkoğlu, 1999:224). Robin Day, bu yaklaşımı bir adım daha ileriye götürerek: "Gerçek şu ki televizyonun görüntülere bağlılığı onu yalnızca güçlü bir iletişim aracı değil, aynı zamanda akıldan çok duyguları hedef alma eğiliminde olan acemi bir iletişim aracı yapar. Televizyon gazeteciliği için bunun anlamı, haberde düşünceden çok hareketin, tartışmalardan çok olayların, açıklamalardan çok çarpıcı konuların, fikirlerden çok kişilerin üzerinde artan bir yoğunlaşma demektir ve bu tehlikelidir" der (Groombridge, 1972:119). Gerçekliğin saptırılmasında tam bu nokta karşımıza magazin söylemini çıkarır. Toplumun kendi

içerisinde ürettiği, kültürel değerleri, egemen ideolojinin başat kültürel değerleriyle harmanlayarak “herkes için” yeniden üreten yapılarıyla - başta televizyon olmak üzere-kültür endüstrileri, bireyin var olan dizgeye bağlılığını sağlamak ve pekiştirmek amacıyla magazin söylemini kullanmaktadır. Magazin söylemi, gerçek dünyayı nedensellik ilişkilerinin dışında yapılandıran, olguları bağlamlarından koparan, “geçiciliğin sürekli kılınmasını” yücelten ve “ideolojiyi eğlence aracılığıyla aktaran” yapısıyla bu sürecin vazgeçilmez bir üreticisi/taşıyıcısı durumundadır. Kültürel yapının gerçeklik adına sundukları, izleyiciyi kendi yarattıkları dünyada yaşatma istekliklerini ve magazin söyleminin bir yaşam biçimi önerisi olarak üstlendiği işlev doğrudan medya araçlarına aktarılmayacaktır. Bu noktada, medya kendi karakteristik yapısından yararlanacaktır. Groombridge'nin televizyon üzerine yaptığı yorum, aracın bu kendine özgü yayın anlayışını özetler niteliktedir. “...Televizyon şu ilke üzerinde hareket eder: Eğer hareket varsa kaydet; hareket yoksa iletilecek bir şey de yoktur... Eğer dramatik bir olay varsa, bunu rapor et; dramatik değilse dramatikleştir; eğer bu da yapılamıyorsa, sorun çok da önemli değildir.” Günümüz de Groombridge'nin ileri sürdüğü ilkedен çok daha ölçüsüz bir medya ile karşı karşıyayız. Olmayan bir olay ya da olgu haber olarak izleyiciye sunulabilmektedir. Haber değeri taşıyıp taşımadığı sorgulanmaksızın “hareketlilik, yüzeysellik, parçalılık, bağlamsızlık, basitlik ve çarpıcılık” gibi magazin söyleminin temelinde yer alan bu ölçütlerin televizyon haberlerinde giderek ağırlık kazanıyor olması, var olan dizgeyi anlamak açısından işlevsel olabilecek bilgi ile aynı dizgesel yapıyı daha da parçalı ve anlaşılmaz kılan “magazinel bilgi”nin yerini almaktadır (Ergül, 2000:71). Olumsuz olanın yüceltilmesi, güncelliğin öne çıkartılması, sürekliliği olabilecek konuların seçilmesi, popüler olguların tercih edilmesi, her türlü olgunun basite indirgenerek aktarılması ve konuların olabildiğince kişilere dayandırılması gibi olguların önemsendiği gözlemlenmektedir (Dinç, 1995:139). Ragıp Duran medyanın en önemli işlevinin eğlendirmek olduğunu, eğlendirirken de bizi başka dünyalara sürüklediğini iddia eder. Magazinciler haber yaparken bizi eğlendirmeye çalışıyor. Ancak biraz deşince acı ilacın içine konan şeker konumuna düşürüyor magazin.” Magazinin İngilizce ve Fransızca anlamlarını yorumlandığında para aşırma, eğlenme, oyalanma, birini bir şeyden uzaklaştırma, koparma, birini bir şeyden caydırma, çelmek, yoldan çıkarma anlamlarının magazin kelimesi tarafından karşılandığı sonucuna varır. Bu anlamda magazinleşmiş haberlerin ve magazin haberlerinin izleyiciyi egemenin yanında, dikkati farklı yönlerе kaydırma ve yaşanan gerçekliği, maddi temelleri

olmayan bir başka gerçekliğe dönüştürme gibi işlevlerinin de olabileceği, bu açıdan konunun ideolojik boyutunun gözden kaçırılmaması gerektiği ileri sürülebilmektedir (Ergül, 2000:172). İnsanların toplumsal hayatın yükünden ve günlük yaşamın sıkıcılığından bir tür kaçış içinde oldukları görülmektedir. Bu kaçış olgusunda televizyonun yoğun olarak kullandığı eğlence öğesinin özel bir yer tuttuğu gözlemlenmektedir. Yaşamın her alanında kültür endüstrisinin sayısız görünümüyle karşılaşan birey, özellikle boş zamanlarında eğlencenin zorunlu bir etkinlik gibi sunulduğu ürünlerle karşılaşmaktadır. Konuya bu açıdan yaklaşan yazarlara göre bireyin içerisinde yaşadığı gerçeklikten kaynaklanan sorunlarıyla yüzleşerek çözüm yolları üzerinde düşünebileceği serbest zamanı, kendisine bir 'rüşvet' gibi verilen eğlence aracılığıyla, var olan dizgenin bir parçasına dönüştürülmektedir (Oktay, 1994:29).

5. MAGAZİNLEŞEN TV HABERLERİNİN TOPLUMA ETKİSİ

Günümüzde televizyon sosyal alışkanlıkları, kültürel yapıyı, hayat tarzlarını, eşya ve olayları algılayış tarzlarını, duyu ve düşünce biçimlerini, davranış kalıplarını, tavırları, tutumları, anlayışları, kararları, zevkleri, ahlaki değerleri, ihtiyaçlarımızı, örf ve adetleri, aile içi ilişkileri ve daha sayısız alanı biçimlendirmede topluma referans olmuş bir kitle iletişim aracıdır. Hızla gelişen iletişim ve bilişim teknolojileri sayesinde insan hayatının en önemli ihtiyaçlarından biri olan bilgi sahibi olma, yani çevresinde ve dünyada olup bitenden haberdar olma istek ve ihtiyacı, televizyon haberlerinde son dönemde magazinelleşme yani verilen bilginin eğlence içeriğine büründürülmesi şeklini almış ve almaktadır. Bu sayede ticari birer kuruluş olan medya ve özelinde televizyon kanalları izleyiciyi yakalayabilmekte ve hafif içerikli haberler veya haberlerin ikincil öğeleri sunularak izlenme oranlarının devamlılığının sağlanılmasına çalışılmaktadır. Televizyonun en önemli özelliklerinden biri olan görsellik yani okuma yazma bilmeden dahi haberdar olabileme ayrıcalığı sayesinde birey olan bitenden en hızlı biçimde haberdar olabilmektedir. İzlemekten hoşlandıkları şey hareketli resimlerdir, kısa süreli ve durmadan değişen milyonlarca resim. Görsel ilginin gerekliliklerini karşılamak, yani gösterinin değerlerini karşılamak amacıyla fikirlerin içeriğinin geri plana atılması zorunluluğu bu aracın doğasından gelmektedir (Postman, 104). Televizyon, gerek sahip olduğu dil ve gerekse de kendi gelişim tarihi göz önüne alındığında önemli ölçüde eğlendirme özelliği öne çıkan bir araçtır. Dolayısıyla gündelik yaşam alışkanlıklarının ayrılmaz bir parçası olan televizyon haberlerinin de bu işlevle uyum içerisinde olması sonucunda, haber içeriğinin önemsiz konular üzerinde gereksiz bir merak ve aşırı bir

eğlence anlayışıyla doldurulması olgusu yaşanmaktadır. Bu durum, haberin bugüne kadar bilinen yapısı ile arasında niteliksel bir tutarsızlık yaratmaktadır. Bir başka deyişle televizyon, eğlendirme ya da eğlendirerek aktarma gibi kendine özgü yayıncılık anlayışını, görece en yalın, nesnel ve gerçeğe yakın olması gereken haber metinlerinde de sergileyerek, geleneksel habercilik anlayışında önemli bozulmalara neden olabilmektedir. Son gözlemde, bu bozulmanın temelinde, eğlence öğeleriyle haber programlarının içeriğindeki yoğunluğun azaltılabilmesi ve haber metninin karmaşıklığından arındırılabilmesi için (programlara müzikal öğelerin yerleştirilmesinden görsel öğelerin seçimine kadar) pek çok yöntem kullanılması yatmaktadır (Ergül, 2000:97). Neil Postman medyadan edindiğimiz haberlerin önemsiz ve genellikle işimize yaramayan bilgiler olduğunu savunmaktadır. Gazete ve televizyonlar için eğlendirme işlevinin ön planda olduğunu ısrarla vurgulamakta ve sorunun insanların eğlendirilmesi değil tüm konuların eğlendirici içerikle verilmesine dikkat çeker. Eğlence, günümüzde medyanın üst ideolojisidir ve eğlendirme kaygısı her şeyin üstündedir. Öyle ki izlediğimiz, okuduğumuz haberler okunacak ya da dinlenecek nitelikte değil, bakılacak nitelikte hazırlanmaktadır. İnsanların televizyon sayesinde bilgilenmek ve dünyada olup biten hakkında haberdar olmak için izlediği televizyon haberlerinde sunulan magazin öğeler, kendi gerçeklik bağlamından koparılmış, daha çok yüzeysel bilgi sunan metinler olduğu için insanı sıradan bir değerlendirme anlayışına götürmektedir. Son dönemde reklamlarla bölünen haber bültenleri, insanları direkt bilgidan uzaklaştırmakta ve sunulan veya sunulmayan haberler hakkında ayrıntılı bilginin gözden kaçmasına neden olmaktadır. İnsanların bilgilenmekten çok iyi vakit geçirme ve eğlenme ihtiyaçlarının giderildiği son dönem haber bültenleri toplumu rahatlatmakta ve eğlence öğeleriyle donatılan haber bültenleri izlenme oranları yakalamaktadırlar. İzleyici akşam yemeği saatinde, üç çok önemli sorunun yanıtını öğrenmek istiyor; Yaşadığım kent ve evim güvenlikte mi? Eşim ve çocuklarım güvenlikte mi? Peki geçen 24 saat içinde onların kendilerini daha iyi hissetmelerini ya da eğlenmelerini sağlayacak neler oldu? (Matelski, 23). Bu anlamda haber bültenlerinin magazin öğelerle donatılması biraz bu amaca hizmet etmekte, bu tür bültenlerin izlenme oranlarındaki yüksek oranların da nedenini açıklamaktadır. Bir yaşam biçimi önerisi olarak sunulan magazin, televizyon haberlerinde kullanılarak, var olan acımasız dünyanın yerine özenilen dünyanın portresini çizmektedir. Magazin televizyon haberlerinde kullanımı noktasında temel işlevi, izleyiciyi, eğlenceyle donatılan bir

tüketim ideolojisine çekerek, üretici firmaların hedef kitle beklentisine yanıt vermektedir. Ayrıca, magazin söylemiyle var olan tüketicilerin yanına aynı sınıfta olmayan potansiyel tüketiciler de çekilmektedirler. Asıl amacın ise, kapitalist ideolojinin başat değerlerini yerleştirmek olduğu söylenebilir (Ergül, 2000:41). Postman, medyanın gereğinden fazla gereksiz enformasyon iletilmesini bir tür sansür aygıtı olarak görmektedir. Televizyonu hiç aralıksız izlememiz için gereken her şey yapılmaktadır. Günümüz medyası enformasyonu basitleştirmiş, tarihsel içerikleri boşaltılmış, enformasyonu eğlence paketi içine sokan araçlar olarak görmektedir. Bu tutumun direk yapılan sansürden aslında hiçbir farkı olmadığını, tarih boyunca diktatörlerin sansüre başvurduğunu, oysa halkı eğlenceye boğmuş olsalardı hedeflerine daha çabuk ve sorunsuz ulaşacaklarını ve diktatörler sansürün bu kadar basit bir yolu olduğunu bilselerdi şüphesiz sevinçten deliye döneceklerini belirtmektedir (Postman, 1994:154). Postman, bugün gazete ve televizyonların yayın politikasının kesinlikle bir ideolojiyi temsil ettiğini ve kültürün kahkahadan boğulmasının panzehirini bulmamız gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Medyada o kadar eğlence yoğunluktadır ki, içindeki ciddi söylemler algılanamaz, seçilemez durumdadır. O'na göre problem, insanların içinde yaşadıkları toplumun sorunlarını düşünmek yerine gülmeyi tercih etmeleri değil, neye güldüklerini ve düşünmeyi niçin bıraktıklarını bilmemeleridir (a.g.e. 176). Popüler medyanın verdiği haberlerin halka dayatma olduğu gazetelerde genellikle eğlence içerikli haberlerin sunulduğu ve bu tür haberlerin de halkın ilerici özelliklerini bastırıldığı savunulmaktadır (Alemdar, 156). Bu şekilde, özellikle de televizyon haber bültenleri sayesinde magazinleşen ve magazinelleşen öğeler taşıyan ve aslında halkın bilgilenmesini ve aydınlanmasını sağlaması gereken medya, yaşanan sistemi desteklemekte var olan tüketim ideolojisinin devamının sağlanmasına katkıda bulunmakta ve insanların sorunlardan uzak kalarak arındırılmasına yol açmaktadır. Haber içeriğinin pazara uyarlanması aşamasında giderek magazinleştirilmesi, dramatize edilmesi, basitleştirilmesi ve eğlence ağırlıklı bir içeriğe büründürülmesi, gün geçtikçe izleyicinin haber karşısındaki duruşunu da değiştirmektedir. Bu anlamda izleyicinin olup bitenden haberdar olma ve yaşanan dünyayı anlamlandırma aşamasında başvurduğu haber, bu temel işlevinden uzaklaşmaktadır. İzleyicinin bilgilendiricilik, yansıtıcılık, aydınlatıcılık gibi nitelikleriyle tanımladığı haber, yerini eğlendirici, çarpıcı, kolay anlaşılır, çabuk unutulur, kendi yorumunu içinde barındıran, sıkıcılıktan ve ciddiyetten uzak haberlere bırakmaktadır. Eğlence içerikli programlarla haber içerikli programların

arasındaki farkın hızla kapanıyor olması, izleyicinin her iki program türüne karşı benzer bir tutum geliştirmesine neden olabilecektir. Bu noktada bir türden diğerine evrilebilen haberin eğlenceyle birlikte algılanması, eğlendirici olmayan haber programlarının tercih edilmemesi sonucunu da doğurabilecektir (Ergül, 2000:103). Televizyon haberlerinde izleyici oranlarını yakalamak adına yapılanlar aslında ekonomi-politik amaçların yaşama geçirilmesi için fırsat olmuştur. İzleyici araştırmalarından elde edilen veriler, reklam veren firmaların beklentileriyle bir araya getirilerek istenilen haberin oluşmasına neden olmaktadır. Sunulan haberlerin hedeflenen kitleye ulaşması gerekmektedir. Yayın kuruluşları hedef kitleyi en yüksek izleyici oranı içerisinde yakalamak durumundadır. Böyle bir amaçla kodlanan iletilerin, hem toplumun geneli için, hem de önceden saptanmış bir tüketici kitle için geçerliliğini eş zamanlı olarak sağlamak gerekmektedir. Bir başka deyişle, yayın süresi içinde elde edilmeye çalışılan bir meta değeri taşıyan izleyici grubu vardır ve yayın, bu grubun beklentilerine seslenmek durumundadır (a.g.e. 106). İzleyicinin kendisini iyi hissetmesi amacıyla hazırlanan haberler (feel good news) genel olarak ticari, serbest ve parçalı bir yapı gözetilerek izleyicinin düşünmesine gerek kalmadan eğlenebileceği bir formatta üretilmektedir. Haberi aktaran karakterin haberi sunuş biçimi, habere konu olan insanların öykülerinin dramatik biçimde verilmesi haberlerin soap operalara benzetilmesine neden olmaktadır. Popüler konular, entrikalar, ünlüler halkın ilgisini çeken her konu ve olay aynı filmlerde olduğu gibi haberlerde dramatize edilmekte ve bu 'haberi gerçeğin kendisidir' ön kabulüyle izleyen seyirci üzerinde etkili olmaktadır. Magazin, ortaya çıktığı tarihsel koşullardan, popüler olanla yakın ilişkisine kadar pek çok özelliği dolayısıyla medyanın kullanım alanında oldukça önemlidir. Bir yaşam biçimi olarak önerilen magazin, belirlenen amaçlara ulaşabilmek adına medya için vazgeçilmez bir materyeldir. Televizyon haberlerine yerleştirilen magazin içerik, var olan dünyanın basite indirgenmiş, olumsuz yanları törpülenmiş, daha kolay anlaşılır hale getirilmiş şekliyle yaşanan gerçekliğin yerine özlenilen gerçekliği yerleştirmektedir. Bu nedenle, popüler kültür ürünlerine dayalı bir söylemi benimseyen magazin, izleyiciyi, eğlenceyle dolaymlanan bir tüketim ideolojisine çekerek, üretici firmaların hedef kitle beklentisine de yanıt vermektedir. Kitle iletişim araçları karşısındaki birey, kendi gerçekliğini belirleyen olaylara ulaşmasının olanaksızlaştığı bir dünyada, gündelik yaşamın anlaşılmasını kolaylaştıracak kamusal bir iletişim politikasından çok, an'lık bir tarih anlayışına dayalı, manipülatif bilgiyle karşılaşmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde televizyon işitsel görsel özellikleri nedeniyle gerçeğin en yakın aktarımının sağlandığı kitle iletişim aracı haline gelmiştir. İnsanlar Dünya'nın hemen her yerinde meydana gelen olayları televizyon sayesinde aynı anda izleyebilmekte ve haberdar olabilmektedirler. 20. yüzyılda gerçekleşen teknolojik gelişimler sayesinde Dünya iddia edildiği gibi 'küresel bir köye' dönüşmüştür. Bu bir anlamda demokratik açıdan sınırların kalkmasına ve gelişen olaylara insanların hızlı tepki verebilmelerine de neden olmuştur. İnsanları bilgilendirmek, haberdar etmek ve kamuoyunu aydınlatmak televizyonun toplumsal sorumlulukları arasındadır. Ancak liberal ekonomik sistem içerisinde bu kitle iletişim araçlarının sahiplik yapısı ve ekonomi piyasası ile olan ilişkileri nedeniyle bu toplumsal sorumluluğu ne kadar yerine getirebildiği tartışılmaktadır. Reklam verenler ve ekonomik bağımlılıklar bu kuruluşların 'izlenme oranları' sağlamlasını zorunlu hale getirmiştir. Günümüzde bu iletişim aracı özellikle de tekelleşme çabalarından dolayı kamu hizmeti veya kamu yararına yayın yapmaktan uzaklaşmış genellikle kendisine sahip olan şirket topluluklarının sözcüsü durumuna gelmiştir. Demokratik olduğu iddia edilen toplumlarda bile televizyon kamuoyunun yönlendirilmesinde önemli bir araç haline getirilmiştir. Aynı anda milyonlarca insana ulaşabilen bu araç insanları topluca etkileme ve yönlendirmede yeri tutulamayacak bir kitle iletişim aracı olmuştur. İnsanlar özellikle de haber bültenleri sayesinde kendi anlam çerçevelerini oluşturmakta ve değer yargılarını buna göre biçimlemekte veya haber bültenleri kısmen bu amaca hizmet eder hale gelmiştir. Haber bültenlerinin insanlar üzerindeki etkisi ve propaganda gücü sermaye grupları ve devletlerin göz ardı edemeyeceği bir gerçektir. Bu anlamda kamuoyu oluşturma ve kamuoyu önderliği görevini en iyi üstlenen program türü televizyon haberleri olmuştur. Yayınlandığı kurumun prestiji olarak ta görülen haber bültenleri son zamanlarda toplumsal gelişmelere uygun olarak değişmektedir. Her şeyin bu kadar göz önünde olmadığı dönemlerden günümüze gelindiğinde televizyonun faydalı yanlarının dışında toplumsal tahribatlara da yol açtığı görülmektedir. Özellikle devlet televizyonculuğunun dışında kamu yararını esas amaç olarak ele almayan ve ticari kaygı taşıyan televizyon kuruluşları izlenme oranları adına hemen her şeyi yapar hale gelmiştir. Özellikle de magazine veya olayların magazin boyutuna gösterilen ilgi başka türlü açıklanamamaktadır. 'Halk bunu istiyor' mantığı ile oluşturulan haber bültenleri insanları bir anlamda toplumsal gerçeklerden uzaklaştırmakta ve depolitize olmalarını sağlamaktadır. İzlenme oranları

ile de seyircinin varlığı aslında reklamcıya pazarlanmakta ve bir tür ticari alış veriş ortaya koyulmaktadır. Bunun sonucu olarak daha çok reklam ve daha çok izleyici oranı hedeflenir olmuştur. Son yıllarda özel televizyonların sayısındaki inanılmaz artış, mali açıdan iyi bir yatırım olmadığı bilinen televizyon kanallarının farklılaşma adına her taşın altına bakar ve her olaydan magazin el bir unsur bulmaya yönelir olmasını sağlar olmuştur. Günümüzde insanların bilgi bombardımanı altında kaldığı bilinmektedir. Bu bombardıman altında insan kendine sunulanı sorgulayamaz hale gelmiştir. Sürekli izlenen insan ve toplum bir anlamda televizyonda kendi hayatını, komşusunun başına geleni veya yakın çevresinde olup biteni televizyondan izleyecek duruma sokulmuştur. Bu nedenle sunulan haberlerin yumuşatılması için olayların magazin el unsurlarına yani ikincil derecede önemli olan ve tarihsel bağlamından koparılarak herkesin anlayabileceği bir söyleme bürünen bültenler ortaya çıkmıştır. Özel televizyonların yayın hayatına başlamalarıyla beraber televizyon haberciliğinin de çok farklı yapılanmalara gittiği görülmektedir. Toplumsal ve kültürel boyuttan soyutlayamayacağımız televizyon haberciliği son dönemde popüler kültürün etkisinden dolayı magazinelleşmeye doğru yönelmiştir. Televizyon haberleri sayesinde bu olgu geniş toplumlara empoze edilmiş, gösteri dünyasının bir parçası olan televizyon sayesinde bu değerler insanlara gerçekliğin bir parçası gibi sunulmuştur. Magazin veya magazin el unsurlar hayatın her boyutunda mevcuttur ve insanlara değişik biçimlerde sunulmaktadır. Burada tehlikeli olan kitle iletişim araçları tarafından haber bültenlerinde bu unsurların yapılandırılarak sunulmasıdır. Günümüz televizyon yayıncılığında geri dönüşlerin (feed back) pek sağlıklı olmadığı kabul edilir. Bu anlamda halkın gerçekte neyi istediği ölçülebilir durumda değildir. Ancak neredeyse dedikodu boyutunda yapılan son dönem televizyon haberciliği insanları özellikle de magazin el unsurlara doğru sürüklemektedir. Haberlerde müziğin kullanılması, aynı haberin bıktırarak kadar tekrar tekrar verilmesi, gong sesi gibi efektlerle ve iri harflerle haber başlıklarının verilmesi izleyiciyi nesnellikten uzaklaştırarak yönlendirmektedir. Toplumsal sorumluluğu kendine amaç edinen ancak yapısal anlamda devlet tekelinde olması kaçınılmaz olan televizyon kanalları 'izlenmeme oranları'na rağmen bu tutarlı çizgiden 'şimdilik' ödün vermemektedir. Dünyada da oluştuğunu gördüğümüz bu magazin el anlayışın ülkemizde özellikle 1980 sonrası ön plana çıktığı söylenebilir. Amerika ve Avrupa'da popüler kültürün doğal sonucu olarak ortaya çıkan magazinleşme olgusu ülkemizde hemen her alanda olduğu gibi aşırıya kaçmıştır. Hayatın her alanını kapsayan ve yoğun bir şekilde

tüketilen bu kültür kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile beraber magazinleşmeye doğru yönelmiştir. Sermaye sahipleri tarafından kontrol edilen bu akım popüler olana ve popüler kişilere yer vererek topluma örnekler sunmaktadır Televizyonda sunulan magazin haberler bir anlamda günlük hayat ve sorunlardan kaçış sağlar gibi görünse de aslında uzak ve erişilmez olanı evlerimizin içine kadar soktuğu ve sıra dışı olayları normalleştirdiği için bir anlamda insanı geçici olarak rahatlatmaktadır. Toplumun çeşitli kesimlerinden insanların yoğun olarak izlediği ve izlemekten kaçamadığı bu tür haberler bir başka boyutuyla izlenilen değil o anda izlenemeyen başkaca programların da kültürel anlamda hayatımıza yapacağı katkıları engellemektedir.

Kaynakça:

AKÇALI Selda ,Türkiye’de Araştırmacı Gazetecilik, Gazeteciler Cem.

Yay.,2002

ALEMDAR Korkmaz – ERDOĞAN İrfan, Popüler Kültür ve iletişim, Ümit

Yay.,Ankara,1994

ERDOĞAN İrfan, Popüler Kültür: Kültür Alanında Egemenlik ve

Mücadele, Der.N.Güngör,Popüler Kültür ve İktidar,Vadi yay.,Ankara,1999

ERGÜL Hakan, Televizyonda Haberin Magazinelleşmesi, İletişim

Yay.İstanbul,2002

KEANE John, Medya ve Demokrasi,. Haluk Şahin, Ayrıntı Yay.,İstanbul,1999

MATELSKI Marilyn, Televizyon Haberciliğinde Etik, Çev. Bahar Öcal

Düzgören, İstanbul, Yapı Kredi yay.1995

OKTAY Ahmet ,Türkiye’de Popüler Kültür,YKY,1994,İstanbul

OSKAY Ünsal, Kitle İletişiminin Temel İşlevleri, S.B.F. yay., Ankara

ÖZKÖK Ertuğrul ,Kitlelerin Çözülüşü, Tan Yay.,İstanbul,1985

PARSA Seyide, Televizyon Haberciliği ve Kuramları, EÜF. Yay.,İzmir,1993

POSTMAN Neil, Televizyon Öldüren Eğlence, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı

yay., İstanbul,1994

ŞAHİN Haluk, Medya ve Demokrasi, Ayrıntı, İstanbul, 1992

ATABEY Melek, ‘Televizyon Haberciliğinde Ticarileşme’, Siyasal İletişim,1. Ulusal

İletişim Bildirileri 3-5 Mayıs 2000,Gazi Üniversitesi İletişim Fak. Basım

Evi, Ankara,2000

ÇANKAYA Özden, “Türkiye’de Televizyonculuğun Gelişimi ve Bugünkü

Durumu”, Marmara İletişim dergisi, Sayı 2,1993

SEÇİM Filiz, “Haber Kavramı ve ABD Basınında Dış Haberler”,Kurgu,12,Aralık
ÖZDOĞAN Cemalettin , “Haber-İzleyici Ölçümü İlişkisi (TV Ana Haber
Bültenlerinin İzlenme Pay/Oranı Açısından değerlendirilmesi, İzleyici Ölçüm
Sonuçlarının Güvenilirliği ve Kamuoyu Üzerindeki Etkileri) Yayınlanmamış
Doktora Tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Ens.,1996
SOYGÜDER Şebnem, Türk Magazin Gazeteciliğinde Kullanılan Fotoğraflarda
Etik Sorunu, Ege Üni. Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış dok.tezi, İzmir,2002

YARATICI EDEBİYAT ÇALIŞMASI:

GAZETE HABERİNDEN SÖYLENCEYE - SÖYLENCEDEN MENKİBEYE

CREATIVE LITERARY WORK: FROM NEWSPAPER ARTICLE TO FOLK TALE - FROM FOLK TALE TO LEGEND

Prof. Dr. Munise Aksöz

Çukurova Üniversitesi

muniseaksoz@hotmail.com

[0000-0003-1032-8723](tel:0000-0003-1032-8723)

ÖZET

Farklı eğitim kurumlarında farklı seviyelerde edebiyat dersleri işlenmektedir. Edebiyat derslerini ezber derslerden çıkartıp yaratıcı, uygulamalı ve en önemlisi de kalıcı öğrenmeyi sağlayacak ders işleme yöntemleri ve teknikleri ile gerçekleştirmek gerekir. Özellikle öğrencilerin katılımlarının sağlandığı kendi yaratıcılıklarını kullanabildikleri, uygulamalı dersler bu anlamda çok önem taşımaktadır. Bunun için bu çalışmada uygulamalı edebiyat dersinin nasıl yapılabileceğine yönelik bir örnek gösterilmiştir. Örnekleme için söylence ve menkıbe edebiyat türü seçilerek öğrencilerle bir uygulama gerçekleştirilmiştir.

Öğrencilerle bu uygulamanın yapılabilmesi için aşama aşama gidilmiştir. İlk önce öğrencilere önce söylence, arkasından menkıbe için metin örnekleri verilmiş ve okumaları istenmiştir. Okuma eylemleri bittikten sonra metin içerisinde dikkatlerini çeken anlatım özelliklerine işaret edilmiştir. "Metinde ne var?" ve "Metinden hangi bilgileri edinebiliriz?" gibi sorulara yanıt bulmaları istenmiştir. Öğrencilerin söyledikleri özellikler tahtaya yazıldıktan sonra eksik olan özellikler tamamlanmıştır. Bu çalışma şekli her iki tür için yapıldıktan sonra tahtaya yazılmış olan özellikleri karşılaştırılmıştır. Daha sonraki aşamada ise kendilerinin seçtikleri bir gazete haberini söylencenin özelliklerini kullanarak söylenceye çevirmeleri istenmiştir. Bu uygulamayı yaptıktan sonra yazdıkları söylenceleri tekrardan ele alarak bu sefer menkıbe özelliklerini kullanarak menkıbe anlatısı yaratmaları istenmiştir. Böylelikle öğrenciler ilk başta öğrendikleri iki türün özelliklerini kendileri kullanarak, kendilerine ait metinler yaratmış ve böylelikle de türlerin özelliklerini ezberleme yerine kullanarak uygulayarak öğrenmişleridir.

Anahtar Kelimeler: Söylence, Menkıbe, Uygulamalı Edebiyat, Yaratıcı Edebiyat Ders.

ABSTRACT

Different levels of literature courses are taught in different educational institutions. It is necessary to implement teaching methods and techniques that will move literature courses away from rote memorization towards creative, applied, and most importantly, lasting learning. Especially, applied lessons where students are engaged and able to use their creativity are crucial in this regard. Therefore, this study presents an example of how an applied literature lesson can be conducted. For illustration, the genres of folk tale and legend were selected, and an exercise was carried out with the students.

To conduct this exercise with the students, steps were taken gradually. First, text examples were given to the students for both folk tale and hagiography, and they were asked to read them. After the reading activities, attention was drawn to narrative features that caught their attention in the text. Questions like "What is in the text?" and "What information can we obtain from the text?" were asked. The features mentioned by the students were written on the board, and any missing features were completed. This method of work was done for both genres, and the features written on the board were compared. In the next stage, students were asked to convert a newspaper article of their choice into a folk tale using the characteristics of folk tales. After completing this exercise, they were asked to reconsider their written folk tales and this time create a legend narrative using the characteristics of hagiography. Thus, students

have learned the characteristics of the two genres by applying them themselves and creating their own texts, rather than memorizing the characteristics of the genres by rote.

Keywords: Folk Tale, Legend, Applied Literature, Creative Literature Course.

1. GİRİŞ

Almanca Öğretmenliği müfredatı kuramsal ve uygulamalı içeriklerden oluşur. En yoğun unsur dilbilgisi gibi görünse de, kuru kuruya dilbilgisi öğrenmenin / ezberlemenin “dil bilmek” ve “dile hakim olmak” anlamına gelmeyeceği açıktır. Bu yüzden Almanca Öğretmenliği müfredatına yapılan birçok çözümleme ve yorumdan (bak. Balcı (1996, 1998, 2012, 2022; Zengin 1998; Balcı & Aslan 1999; Uslu 2002; Hatipoğlu 2004; Aksöz & Serindağ & Balcı 2006; Serindağ & Aksöz & Balcı 2006; Gündoğar 2009; Seyhan Yücel 2015; Karaman 2018a ve 2018b;)) anlaşılacağı üzere, meslek ve yöntem derslerinin yanında müfredatı edebiyat eğitime yönelik derslerle desteklemek gerekir.

Edebiyat dersleri hangi yaş grubunda ya da hangi öğrenim basamağında olursa olsun özgün işlenmediği, kuramsal kaldığı ve ezbere yönlendirdiği sürece sıkıcı, anlaşılmaz ve korkutucu gelmektedir. Oysaki yapılabilecek çok basit alıştırmalarla teknikleri ile öğrencileri ezberden çıkartıp uygulamaya ve böylelikle de öğrenmeye yönlendirmek olasıdır. Bu çalışmada Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda 5. ve 6. Dönemlerde yer alan “Almanca Öğretiminde Edebi Metinler” dersinde öğrencilere söylene ve menkıbe edebiyat türlerinin kullanımına, özelliklerine, çıkışına ve gelişimine yönelik genel bir bilgi verilmiştir. Bunun ardından yapılan basit bir uygulama ile iki türe yönelik özellikleri kullanmaları istenmiştir. Öğrencilerden söylene özelliklerini kullanarak bir gazetede buldukları bir haberi söyleneye dönüştürmeleri, yazdıkları bu söyenceleri ise ikinci aşamada menkıbeye uyarlamaları istenmiştir. Öğrencilerin bu alıştırmaları yapabilmeleri için derste öğrendikleri bu iki türün özelliklerini ezberlerinde olmasa bile aldıkları notlara bakarak uygulamaları gerekmektedir. Bu sayede her iki türün özelliklerini öğrenmekte, aynı zamanda farklarının da bilincine varmaktadırlar.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki verilen bilgiler ve yapılan uygulamalar Alman dilinde yapılmıştır. Kısaca, yabancı dilde edebiyat öğretimi sağlanmıştır.

Öğrencilerle yapılan uygulamaya ve aşamalarına geçmeden önce derste öğrencilere söylene ve menkıbe türüne ilişkin verilen bilgilere değinmekte yarar vardır.

2. SÖYLENCE

Türkçede genelde söylene kavramı yerine efsane çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak efsane Arapça söylene ise Türkçe kökenlidir. Söyenceler bilimin henüz ilerlememiş olduğu dönemlerde insanların bir konuya açıklık getiremedikleri olayları açıklamak için kullanılan anlatılardır. Örneğin depremin oluşunu, karın yağışını gibi. Kısaca söyenceler olağanüstü varlıkları ve olayları, bir doğa olayını veya doğadaki herhangi bir değişikliği, bir varlığın, evrenin, tanrıların meydana gelişini, yaratıldığı dönemdeki insanların her türlü inançlarını, büyü, gizli güçleri, batıl inançları konu edinen ya da tarihsel bir gerçekliği abartarak konu edinen kısa anlatılardır. Söyenceler düz konuşma dili ile yalın bir şekilde, hiçbir sanatsal kaygı taşımadan, başlıca amacı inanılma isteği olan ve bu nedenle zaman ve mekân belirlemesi yapan, ilk çağlardan beri, halkların oluşturdukları kısa bir anlatı türüdür (Röhrich, 1966; Lorenz, 1992: 98; Schweikle & Schweikle, 1990: 405).

Söyencede yer alan kişiler canlı, iç dünyası olan insanlardır. Bu kişiler, birer yerin bireyleridir. Söylene kişisi, korkuları, mutsuzlukları, sevinçleri vs. geçmişi ile bağlantısı olan ve yaşlanan insandır. Kısaca halktan biridir (Wilpert, 1989: 805).

Söyencede, alışlagelmişin dışında yer alan varlıklar, söylene başkışısına korku vermekte, onu hayrete düşürmektedir. Söyencede yer alan öte dünya varlıkları, insanın yakınında bir yerde, gölde, ormanda, tarlada hatta evin içerisinde bulunurlar. Söyencede yer alan kişi, öte dünya varlıklarıyla evlenmez. Söylene kişilerine, öte dünya varlıklarından aldıkları hastalıklar ve sakatlıklar acı verir (Yıldırım-Aksöz 2012: 81-83; Lüthi, 1961: 26-33).

Söylene gerçek dünyada yaşanmış olan ya da olabilecek olaylarla ilintilidir ve bunları abartarak yansıtır. Söylene, yaşanmışlıkları olabildiğince gerçekçi ve bireyselleştirerek aktarmayı istemektedir. Söylenenin oluştuğu ve geliştiği yer, dünyadır. Söylenene inanılmasını istediğinden, mekân ve zaman belirlemesi yapılmaktadır (Burdurlu, 1966; Lüthi, 1961: 43-46).

Söylencelerin olay örgüsünü, anlatıcı belirlemekte, onun anlatımına göre, olay örgüsü şekillenmektedir. Söylence anlatıcısı, önce, önbilgi verir (nerede, ne zaman, ne geçtiğini belirtir), sonra, asıl konuya geçer ve her şeyi, ciddi ve inanarak anlatır (Schmidt, 1969: 21-65).

Söylence, olayı derinlemesine, çok yönlü ve kısa aktarmaya çalışmaktadır. İçinde abartı yer olsa da, bazı söylencelerden yola çıkarak, tarihsel gerçeğin bulguları elde edilmiştir. Söylencelerde, yazıldıkları dönemlerin gerçekleri yansıtılmak istenir. Daha doğrusu, o dönemin düşünüş biçimini, değer yargılarını yansıtmaktadırlar (Lüthi, 1961: 23).

Söylenceler, halk yazınında, ilk başta sözlü olarak yer alan ve yazarları bilinmeyen, dili oldukça sade, hatta yöresel olan, düz konuşma dili kullanılan, sözcük dağarcığı dar olan, cümle yapısı basit ve herkesin bildiği ifadeleri kullanan, hiçbir şekilde sanatsal biçim kaygısı taşımayan, kısa anlatılardır. Genel olarak haber niteliği taşımaktadır (Träger, 1986: 455).

Söylence, anlatılan bir türdür ve yazıya döküldüğünde birçok biçim özelliği yok olmaktadır. Söylenceler, çerçeveli anlatımdan oluşmaktadır. Çerçeveli anlatımdaki önbilgide, söylencenin kime özgü olduğuna, hangi olayın anlatıldığına, ne zaman ve nerede geçtiğine ilişkin bilgiler verilmektedir. Anlatımın sonunda yer alan son bilgi, söylencenin oluşmasına etken olan arka planı ele almaktadır. Kitaplarda derlenmiş olan söylencelerin, bu çerçeve anlatımı çoğunlukla yer almamaktadır (Schmidt, 1969: 23-50).

3. MENKİBE

Menkıbeler söylencenin aksine bu dünya ile ilgilenmez ve anlatılarda yer alan kişiler halktan insanlar değildir. Menkıbelerde din büyüklerinin, evliyaların, ermişlerin, azizlerin inançları uğruna yapmış oldukları eylemleri ve gösterdikleri kerametleri, tansıkları, inanılması zor edimleri anlatılır. Bu anlatılar yaşadıkları sırada ya da ölümlerinden sonra, üçüncü şahıs ağzından yalın olarak aktarılan kısa anlatılardır (Rosenfeld, 1961; Yıldırım-Aksöz, 2009: 113-181).

Azizler ve evliyalar, manevi üstünlüklerini insanlara kabul ettiren, bu yolda kerametleri görülen kişilerdi. Bu kişiler, menkıbelerde ele alınmaktadır. Derbeder yaşamları içerisinde, dünya nimetlerine, şana, şöhrete değer vermemeleri ve varlıklarını başkalarının yararına harcamaları, onlara olağanüstü bir kişilik kazandırmaktadır. Çektikleri acılar, yoksulluklar ya da insanlara yaptıkları yardımlar, ahlaksal eylemleri, dayanıklılıkları, sabırları, erdemleri, menkıbeler yolu ile gösterilmekte ve vurgulanmaktadır (Kohlschmidt & Mahr, 1958:14).

Evliyalar ya da azizler, yaşadıkları süre içerisinde ve öldükten sonra akıldışı işleri başaracak güçtedirler. Evliyaların ve azizlerin menkıbelerde yer alabilmesi için onların ermişliğine, kutsallığına inanılması ve bu kişilerin de ermişliklerini, azizliklerini gösterdikleri kerametlerle desteklemeleri gerekir. Menkıbelerde, genellikle dinsel açıdan ululuk makamına ulaşmışların kerametleri aktarılmaktadır. Türk menkıbelerinde, evliyaların yaptığı olağanüstü olaylara keramet denir. Bunun nedeni tansığın (mucizenin) peygamberlere özgü olmasıdır. Hıristiyan menkıbelerinde, bu tür bir ayırım söz konusu değildir. Tansıklar ya da kerametler, Tanrı'nın bir esini (vahiy) olarak görülür ve değer verilir. Menkıbe, bütün olayları Tanrı'ya bağlayarak onlara dinsel anlamlar yükler. Menkıbe için öteki dünyanın varlığını, gerçekliğini ve olağanüstülüğünü açıklamak ve istemlerini duyurmak, çok önemlidir. Menkıbe yazın türü, öteki dünyanın bu dünyaya taşınmasını açıklamak için, zamana ve mekâna gereksinim duymaktadır. Çünkü menkıbe, haber niteliğinde, gerçekte yaşanan ya da inanılan bir yaşanmışlığı, olayı dile getirmekte ve kendisine inanılmasını istemektedir. Veli ya da aziz, yaşarken bu dünyadakinden tamamen farklı, mükemmel, olağanüstü olaylarla süslü bir evren ile kuşatılır. Öldükten sonra da, bu olağanüstü olayların devam ettiğine inanılmaktadır (Yıldırım-Aksöz, 2009: 113-181). Menkıbelerde, bu nedenle, birçok keramet çeşitleri görülmektedir. Bunlardan birkaçı şöyle: cansız bir varlığa can verme, ölümlerle haberleşme, masumları, çaresizleri haksız cezalardan kurtarma.

Menkıbeler, çabuk gelişen, olayın kerametini dönüm noktasını hemen çabuk bir şekilde son bulan bir olay örgüsüne sahiptir. Menkıbede her şey tansık ya da keramet çevresinde oluşur. Menkıbenin amacı, ermişleri ya da azizleri anmak, tanıtmak, ayrıca, anlatıldıkları dinin inanç dizgesini yaymaktır. Kısaca, menkıbeler de Budacılık, Hıristiyanlık ya da Müslümanlık propagandası amacı güdülmüştür ve farklı dinlerdeki bu kerametler ya da tansıklar diğer dine uyarlanmıştır. Bunun nedeni, dini değiştirilmeye çalışılan insanların yeni dine daha çabuk ısınmalarını sağlamaktır. Çünkü din değiştiren bu insanlar, inandıkları eski kerametleri ya da tansıkları, bu yolla yeni dinlerinde de sürdürmüşlerdir. Menkıbenin

başka bir işlevi de, insanları iyiye, güzele, doğru yola yönlendirme çabasıdır. Menkıbelerde kutsal kişilerin erdemli davranışları ve güzel ahlakları olağanüstü eylemlerle desteklenerek yeni dinin Tanrısallığı onaylatılır. Başka dinlerdeki insanları, kendi inanışlarını kaldırmaya isteklendirir. Ayrıca eski dönemlerde, hatta günümüzde dahi menkıbelerde yer alan ermişlere ya da azizlere inanılır (Kohlschmidt & Mahr, 1958:15).

Menkıbeler, halk menkıbeleri ve sanatsal menkıbeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İlk önce, okumuş dini çevrelerde, daha sonra halkın düzeyine indirilerek dilden dile anlatılmış, kuşaktan kuşağa aktarılmışlardır. Kısaca din öğretisinin etkisiyle oluşan bir türdür. Menkıbeler ilk önce koşuk, daha sonra düzyazı biçiminde yazılmışlardır. Menkıbeler, tek bir tansığın ya da ermişliğin konu alındığı kısa anlatılardır (Rosenfeld, 1961).

Türk yazınında bir dervişin ermişliklerini anlatan kitaplara menakıpname ya da velâyetname denmektedir. Avrupa yazınında genel anlamda lejant olarak adlandırılmaktadırlar.

Çizelge 1: Söylence ve Menkıbe Özelliklerinin Karşılaştırılması.

Söylence	Menkıbe
1.Normal insan	1.Kutsal insan, aziz, din büyükleri.
2.Topluma aittir, orada büyümüştür.	2.İnsanlarla Tanrı arasında köprü görevi görür.
3.Korkuları, mutsuzlukları vardır. Geçmişleri vardır ve yaşlanırlar.	3.Amaç, o dini göstermektir, gerekirse din için ölür.
4.Dünya ile ilgili konuları işler. Örneğin doğa olayları, avlanma, depresyon vs.	4.Anlattıkları dini yaymak ister.
5.Dünyada yaşanmış olan ya da yaşanmış olabilecek olaylarla ilintilidir.	5.Dinle ilgili olayları konu edinirler, mucizeyi, kerameti konu edinirler.
6.Kendisine inanılmasını ister, gerçekçidir.	6.Din için inanılmasını ister. Ermişliğin gerçekte yaşandığı, yaşananların dile getirildiği savlanır.
7.Dünyada olur, ön bilgi verir.	7. Öteki dünyayı açıklamak ister.
8. Mekân ve zaman belirtilir.	8.Mekân ve zaman vardır.
9. Anlatıcı vardır.	9. Anlatıcı yoktur. Olaylar, toplumda, söylentiler halinde yayılır.
10. Dönemin düşünüş biçimini ve değer yargılarını içerir.	10.Ermişin dininin özellikleri vardır.
11.Dili sade ve yöreseldir. Sanatsal biçim kaygısı yoktur.	11.Dili sanatsaldır.
12.Halk yazınıdır.	12.Okumuş çevrelerde gelişmiştir (ilk önce).
13.Genel haber niteliğindedir.	13.Dine yönelik haber niteliğindedir.
14.Düzyazı şeklindedir.	14.Önce koşuk sonra düzyazıya dönüşmüştür.

Öğrencilere söylence ve menkıbe ile ilgili kuramsal bilgiler verildikten sonra uygulama aşamasına geçilmiş ve onlardan istedikleri bir gazete haberini seçerek bunu söylenceye çevirmeleri istenmiştir.

4. SEÇİLEN GAZETE HABERLERİ

Öğrencilerin bu uygulama için kişiler olarak çalışmaları istenmiştir. Böylelikle öğrenciler birlikte gazete haberini araştırmış ve ortak bir kaniya vardıldıktan sonra birini seçmişlerdir. Sınıfta bulunan

öğrencilerle 9 grup oluşturulmuştur. Böylelikle 9 farklı haber ve söylence anlatısı meydana gelmiştir. Yapılan haber kaynağı incelemesinde iki grubun aynı haberi seçtikleri tespit edilmiş, ancak oluşturdukları söylence ve menkıbe anlatısı farklılaşmıştır.

Yapılan haber kaynağı irdelemelerine göre bir grup: Oğuzcan Atış'ın 16.06.2023'de Haber Milliyet'te yayınladığı "Üçgeninin içine giren sırta kadem bastı! Herkes tek tek kaçtı, gerçeği söyleyen 1 kişi var." (Atış 16.06.2023) adlı yazıyı, diğer bir grup Ensonhaber kaynağından 15.12.2023'te yayınlanan "100 metreyi 19.87. saniyede koştu: Güney Koreli robot Guinness Rekorlar Kitabı'na girdi" başlıklı (Ensonhaber 15.12.2023), başka bir grup Haberler.com sitesinden 17.12.2023 tarihli "3 yıl önce 12 metrelik kuyudan kurtarılan adam, arkadaşları ile yaktığı ateşe düşerek feci şekilde can verdi" haberi (Haberler.com 17.12.2023) haberi, başka bir grup TRT Haber'in 18.12.2023 tarihli "Avustralya'daki selde uçaklar battı, timsahlar yüzdü" (trthaber.com 18.12.2023) haberini, diğer bir grup TRT Haber'in 06.08.2023 tarihli yayınında "Türkiye'nin unutmayacağı en acı tarih: 6 Şubat 2023 (TRT Haber 06.08.2023), diğer grup Ntv haber'in "Güneş patlaması nedir, neden olur? Güneş patlamasının olası etkileri" (Ntv. Com. 17.12.2023.), farklı iki grup öğrenci ise "Viele Stern-Schnuppen" (Nachrichtenleicht 15.12.2023) adlı aynı yazıyı alıp farklı söylence metinleri oluşturmuşlardır. Diğer bir grup öğrenci ise Paul Jens'in (10.12.2023) "Sexualisierte Gewalt in der Kirche: "Jeder Fall einer zu viel" adlı yazısını ele almakta, son grup ise "El Bosque versinkt im Meer - Mexikaner weinen um ihre Heimat (Ntv.de 16.12.2023) adlı yayını ele almaktadırlar.

Öğrencilerin oluşturdukları metinlere geçmeden önce haberleri kısa özetini bilgi açısından vermek yerinde olacaktır.

4.1. Haberlerin Kısa Özeti

4.1.1. "Üçgeninin içine giren sırta kadem bastı! Herkes tek tek kaçtı, gerçeği söyleyen 1 kişi var."

Bu habere göre ABD'nin Vermont eyaletinin güneydoğusundaki Glastenbury Dağı'nın yakınlarında bulunan [Bennington Üçgeni](#)'nde geçmişten günümüze birçok esrarengiz olay yaşanmış ve en az kişi 5 kaybolmuş. Bölge lanetli olarak kabul edilmiş. **Yerin isim babası ABD'li yazar Joseph A. Citro** çocukluğundan bu yana Bennington Üçgeni'nde yaşanan kayıp hikâyelerini dinlediğini ifade etmiş ve 30 yıldır bölgede yaşanan kayıp vakalarını araştırmasına rağmen çözüme ulaşamamıştır. Kayıp vakalarının olduğu alanda çok sayıda tehlike teşkil eden kuyunun bulunduğunu belirtmektedir. **Citro**, olayların doğaüstü bir olayla ilgisi olmadığını bu insanların kuyulara düşmüş, vahşi hayvan saldırısına uğramış veya cinayete kurban gitmiş olabileceklerini belirtmektedir Ancak tüm bu anlatılan hikâyeler insanları oradan uzak tutmak için yeterli olduğunu vurgulamaktadır (Atış 16.06.2023).

4.1.2. "100metreyi 19.87. saniyede koştu: Güney Koreli robot Guinness Rekorlar Kitabı'na girdi"

Güney Kore de üretilen bir Hound adlı Robotun çok hızlı koşarak Guinness Rekorlar kitabına girmesi konu edinilmektedir. Ayrıca Hound'un hız rekorunu kıran ilk robot olmadığı 2009 yılında Bolt adlı robotun 100 metreyi 9,58 saniye ile koşarak dünya rekoru kırdığı belirtilmektedir (Ensonhaber 15.12.2023).

4.2.3. "3 yıl önce 12 metrelik kuyudan kurtarılan adam, arkadaşları ile yaktığı ateşe düşerek feci şekilde can verdi"

Televizyon haber kanallarında da yer almış olan bu haberde 12 metrelik düştüğü kuyudan 52 saat sonra kurtarılan adamın 3 yıl sonra yanarak öldüğü haber edilmektedir (Haberler.com 17.12.2023).

4.1.4. "Avustralya'daki selde uçaklar battı, timsahlar yüzdü"

Bu haberde Avusturalya'nın Queensland eyaletinde etkili olan şiddetli yağışın, sel felaketine yol açtı belirtilmektedir. Bölgeden gelen görüntülerde Cairns havaalanında batan uçaklar, kasabanın ortasında görülen bir timsah ve teknelerle evlerinden kaçan insanların olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda afet nedeniyle şu ana kadar ölen ya da ağır yaralanan bulunmadığı bilgisi haberde yer almaktadır (trthaber.com 18.12.2023).

4.1.5. "Türkiye'nin unutmayacağı en acı tarih: 6 Şubat 2023"

Bu haber 6 Şubat'ta 7.7 şiddetinde Türkiye'de meydana gelen depremden 6 ay sonra yapılmış. Aynı zamanda deprem bölgelerinin yaralarını sarabilmek için yardım seferberliğinin yapıldığı "Türkiye Tek Yürek Kampanyası Ortak Yayını", yurt içi ve dışından ulusal ve uluslararası 213 televizyon ve 562 radyonun katılımıyla yapıldığı ve 115,1 milyar lira bağış toplandığı belirtilmektedir (TRT Haber 06.08.2023).

4.1.6. “Güneş patlaması nedir, neden olur? Güneş patlamasının olası etkileri”

Bu haberde son 6 yılın en güçlü güneş patlamasının meydana geldiği belirtilmektedir. NASA bundan dolayı Dünya'daki radyo sinyallerini geçici olarak devre dışı kaldığını açıklamıştır. Bunun dışında Güneşin yaklaşık her 11 yılda bir solar maksimum adı verilen bir dönemden geçtiği, bu dönemlerde ortaya çıkan Güneş lekelerinin, Güneş'in manyetik alanındaki büyük değişikliklerin sonucunda takımadaları andıran yapılar oluşturabildiği vurgulanmaktadır. Oluşan bu lekelerin, aynı zamanda güçlü enerji patlamalarına yol açarak Güneş fırtınalarına neden olabileceği ve fırtınaların, uydulara zarar verebileceği ve hatta iletişim sistemlerini kesintiye uğratabileceği belirtilmektedir ” (Ntv. Com. 17.12.2023).

4.1.7. “Viele Stern-Schnuppen”

Bu haberde gökyüzünde kayan yıldızların bu hafta çok görüldüğü belirtilmekte ve aslında kayan yıldızların yıldızla hiçbir ilişkisi olmadığı, bunun bir meteorlardan kaynaklı olduğu, meteorların toz ya da küçük taşlardan oluşan ve uzayda sönen ışıklar olduğu vurgulanmaktadır (Nachrichtenleicht 15.12.2023).

4.1.8. “Sexualisierte Gewalt in der Kirche: "Jeder Fall einer zu viel"”

Bu haberde ise kiliseye bağlı çocuk esirgeme kurumlarında meydana gelen cinsel taciz olayları konu edinilmektedir. Kilise bünyesinde böyle olayların olduğunu, kilise yalanlasa da ve istismar edilenleri yalancı olarak gösterse de olay kamuoyu tarafından duyulunca buna yönelik araştırma yapılarak 140 istismar edilen çocuk konuya ilişkin açıklama yaptığı belirtilmektedir (Jens, 10.12.2023).

4.1.9. “ El Bosque versinkt im Meer - Mexikaner weinen um ihre Heimat”

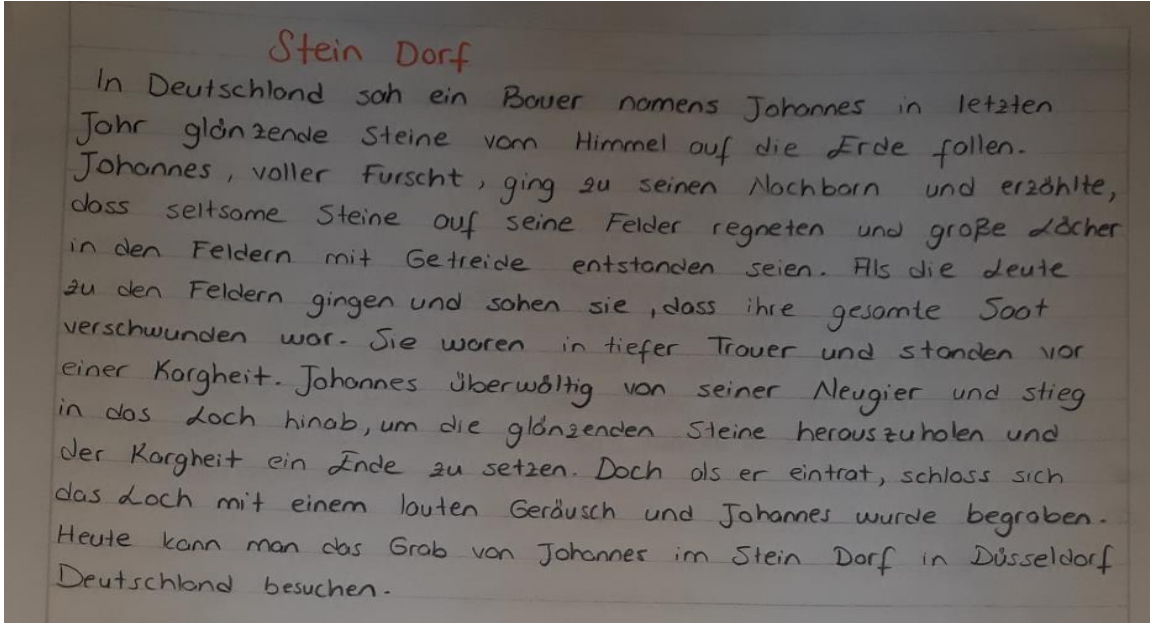
Bu haberde ise Meksika'da bulunan El Bosque köyünün yavaş yavaş deniz suları altında kaldığı ve köylülerin oradan göç ettiği anlatılmaktadır (Ntv.de 16.12.2023).

Bu kısa özetlerden sonra seçilen iki öğrenci metinlerine yer verilecektir. Seçilen bu metinlerin hem gazete haberinden söyleneceye hem de söylenceden nasıl menkıbeye çevrildiği örnekleri irdelenecektir.

5. GAZETE HABERİNDEN SÖYLENCEYE

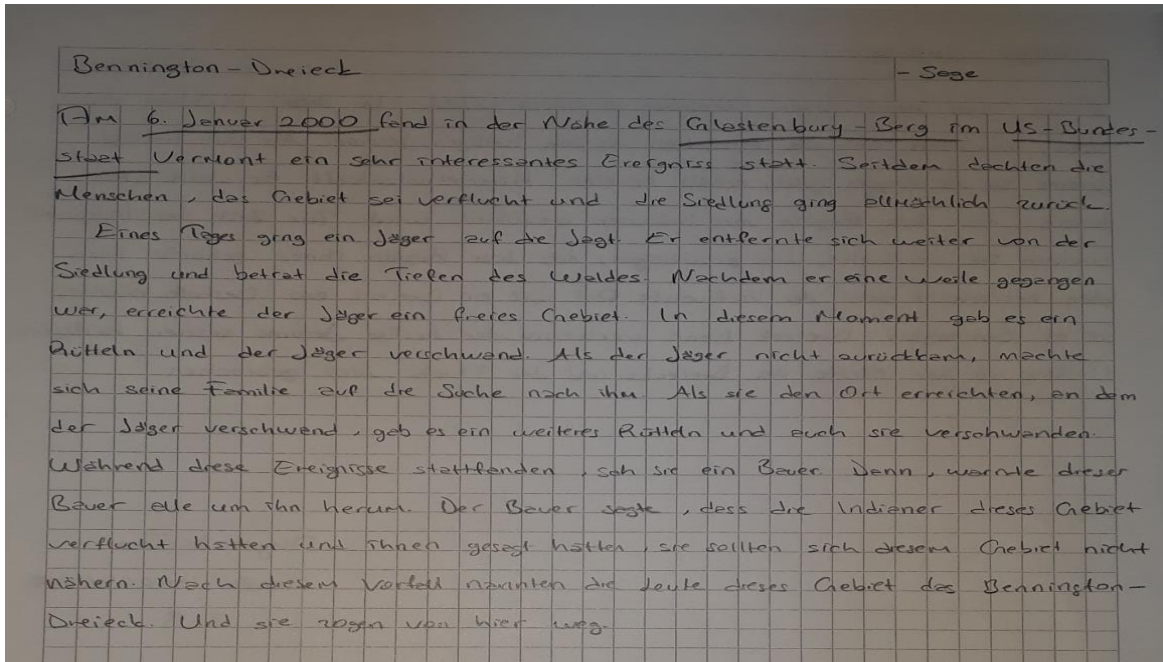
Çalışmada haberden söyleneceye çevrilen bütün anlatılara yer verilemeyeceğinden aralarından seçki yapılmıştır. Çalışmanın bir de menkıbe kısmı olduğundan bu seçki iki örnekle sınırlı tutulmuştur.

Çizelge 2: Öğrenci Söylence Örneği 1.

Öğrenciler yukardaki örnekte “**Viele Stern-Schnuppen**” (Kayan yıldız çokluğu, Nachrichtenleicht, 12.12.2023) adlı haberi söylenceye çevirmeye çalışmışlardır. Bilimsel bir yazı olan ve kayan yıldızların ne olduğunu anlatan bu haberi söylence özelliklerini kullanarak anlatmışlardır. “Son yıllarda Almanya’da yaşayan Johannes isimli bir çiftçinin tarlasına gökten çokça taş düştüğünü ve bu çiftçinin bu olayı büyük bir telaşla gidip komşusuna “tarlalarım gökten taş yağıyor ve bu taşlar tarlada büyük delik açarak tahılları yok ediyor” diye anlattığını belirtmişlerdir. Oluşturdukları söylencenin devamında ise köy halkının tarlalara gittiğini ve ettikleri ürünlerin hepsinin kaybolduğunu, köy halkının buna çok üzüldüğünü yazmışlardır. Böylelikle de köy halkı büyük bir kıtlıkla karşı karşıya kalmıştır. Johannes adlı çiftçi ise büyük merakına yenik düşerek açılan çukurların birine girip taşları çıkartmak ve böylelikle kıtlığa bir son vermek istemiştir. Ancak çukura girdiğinde çukur kapanmış ve çiftçi gömülmüş, toprağın altında kalmıştır. Bugün hala Almanya Düsseldorf şehrinde Johannes adlı çiftçinin mezarını ziyaret edebilirsiniz diye de anlatıyı bitirmektedirler.

Çizelge 3: Öğrenci Söylence Örneği 2.

Bu öğrenci söylence örneğinde “Üçgeninin içine giren sırra kadem bast! Herkes tek tek kaçtı, gerçeği söyleyen 1 kişi var.” (Atış 16.06.2023) adlı haber ele alınmaktadır.

Öğrenciler şöyle bir söylence metni yazmışlardır: Bir gün bir avcı ava çıkmış. Avcı bölgeden uzaklaşarak ormanın derinliklerine dalmış. Bir müddet gittikten sonra avcı boş bir alana gelmiş. O anda bir sallanma olmuş ve avcı kaybolmuş. Avcı geri dönmeyince ailesi onu aramaya çıkmış. Avcının kaybolduğu yere vardıklarında ikinci bir sallanma olmuş ve onlarda kaybolmuşlar. Bu olaylar olduğunda onları bir çiftçi görmüş. Çiftçi bunun üzerine herkesi uyarılmış. Çiftçi Kızılderililer bu bölgeyi lanetlemiş ve bu bölgeye yaklaşmalarını söylediklerini iletmış. Bu olaydan sonra insanlar oraya Benningston-Üçgeni demişler ve oradan göç etmişler.

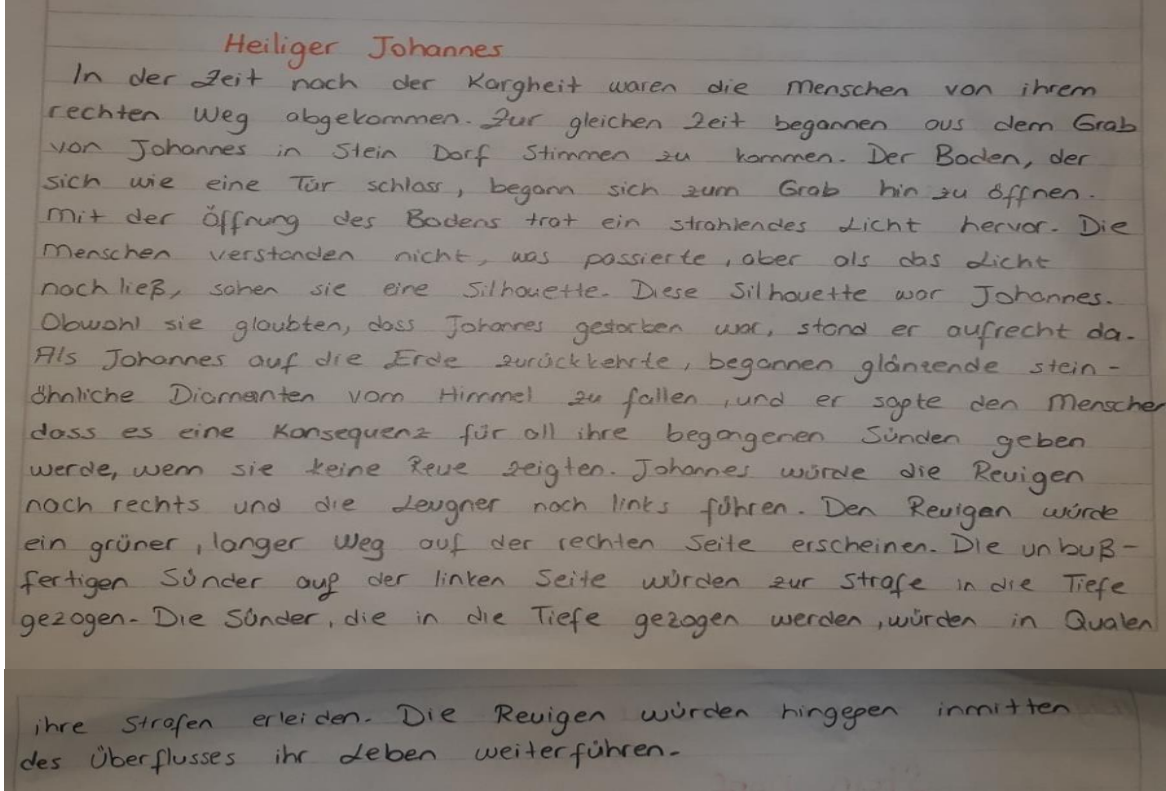
Söylenceye çevrilen her iki anlatıda görüldüğü gibi öğrenciler figür olarak sıradan bir insanı kullanmışlardır. Bu insan bir toplumun üyesi ve orada büyümüş, yaşamaktadır. Bunun dışında söylencelerin bir özelliği olan açıklaması yapılamayan bir konuyu ele almaktadırlar. İnandırıcılığını arttırmak için öğrenciler yer, zaman ve mekân da vermişlerdir. İlk örnekte bu Almanya'nın Düsseldorf şehri, ikinci örnekte ise Amerika'nın Glastenbury- Dağı'dır. Söylencelerde var olan kısa bir ön bilgi ve son bilgi de görüldüğü gibi yer almaktadırlar. Özellikle birinci örnekte bugün hala Düsseldorf'ta o mezarı görebilirsiniz ifadesi. Söylencenin inanılma isteğini kuvvetlendirmek için kullanılmış bir özelliktir. Kullandıkları dil sade, günlük konuşma dilidir. Söylencelere ait olan haber niteliği özelliğini taşımaktadır. Ayrıca düz yazı ile yazmışlardır.

İkinci örneğe bakıldığında benzer özellikler taşıdığı görülmektedir.

6. SÖYLENCEDEN MENKİBEYE

Yukarda gazete haberinden söylenceye çevrilen ve özellikleri irdelenen iki öğrenci örneğinin söylenceden sonra nasıl menkıbeye dönüştürüldüğüne bakılacak ve öğrencilerin bu metinleri menkıbeye çevirebilmek için neleri değiştirdiklerine dikkat edilecektir.

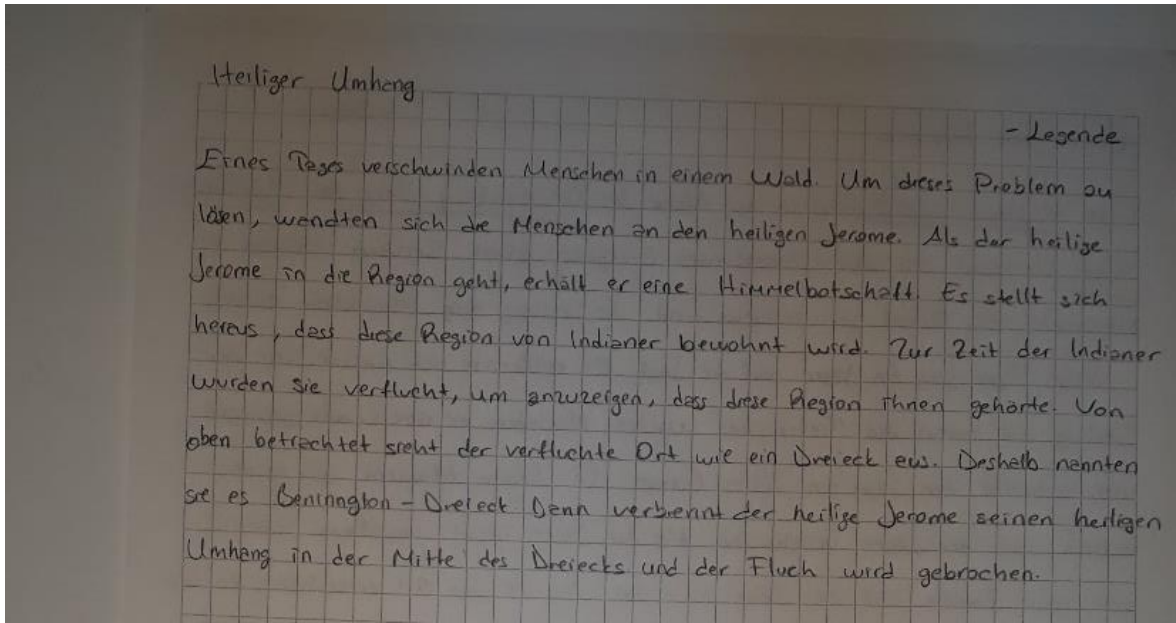
Çizelge 4: Öğrenci Menkıbe Örneği 1.

Yukarda ele alınan birinci örnek bir çiftçinin tarlasına gökten taş düşmesi idi. Buna göre menkıbede ne olmuş:

Öğrencilerin menkıbelerine attıkları başlık menkıbe özelliğine uygundur. Çünkü “Aziz Johannes” demişlerdir. Oysa aynı haberle yaptıkları söylencelerinde başlıkları “Taş köyü idi”. Anlatıda İnsanların kıtlık döneminden sonra doğru yoldan saptıklarını ve aynı dönemde Taş köyündeki Johannes’in mezarından garip sesler geldiğini vurgulamaktadırlar. Zamanında kapı gibi kapanan toprak şimdi açılmaya başlar ve toprağın açılmasıyla çok aydınlık bir ışık ortaya çıkar. İnsanlar ilk önce ne olduğunu anlamazlar, ancak ışıklar biraz azalınca bir silüet görülür. Bu Johannes’dur. Johannes’in öldüğünü bildikleri halde karşılarında duruyordur. Johannes dünyaya geri döndükten sonra gökyüzünden elmaslar düşmeye başlar. Johannes köy halkına yaptıkları günahlar için pişmanlık göstermezlerse bunun sonuçlarına katlanmaları gerektiğini söyler. Johannes pişmanlık gösterenleri sağ tarafa ve inkâr edenleri sol tarafa alacağını söyler. Pişman olanlara sağ tarafta uzun yeşil bir yol görüneceğini, sol tarafta pişman olmayanların ise ceza olarak derine atılacaklarını belirtir. Derine atılan günahkârların ise eziyetli bir şekilde cezalarını çekeceklerini belirtir. Pişmanlık gösterenler ise tüm bu zenginlikle hayatlarına devam edeceklerdir.

Çizelge 5: Öğrenci Menkıbe Örneği 2.

İkinci söylenceden menkıbeye dönüştürülen menkıbe örneğinin ise başlığı kutsal pelerin olmuştur. Oysaki söylence yazdıklarında adı “Bennington Üçgeni”dir.

Kutsal Pelerin

Bir gün ormanda insanlar kaybolmaktadır. Bu sorunu çözebilmek için insanlar Aziz Jerome’ye gider. Aziz Jerome o yöreye geldiğinde ona bir vahi iner. Bu yörede Kızılderililerin ikamet ettiği ortaya çıkar. Kızılderililerin ikamet edikleri dönemde buraya gelen insanlar, bu yörenin Kızılderililere ait olduğunu göstermek için, lanetlenmişlerdir. Yukardan bakıldığında lanetlenmiş bölge bir üçgene benziyordu. Bu yüzden adını Bennington-Üçgeni olarak koydular. Aziz Jerome üçgenin tam ortasında kutsal pelerini yakar ve böylelikle lanet kalkar.

Öğrencilerin yapmış olduğu her iki menkıbeye de bakıldığında hepsini olmasa da bazı menkıbe özelliklerini kullandıkları görülmektedir. Kullandıkları kişi azizdir. Tanrıdan onlara bir yardım gelir ve normal bir insanın çözemeyeceği bir sorunu çözerler. İlk örnekte seçtikleri kişi ölmüş olmasına rağmen dirilmiş ve insanlara yardımda bulunmaktadır. Her iki menkıbede de bir keramet gerçekleşir. Birinde gökten elmaslar düşer, diğerinde lanet kalkar. Bunun dışında kısa ve düz yazı şeklinde menkıbelerini öğrenciler kaleme almışlardır.

Her iki öğrenci örneğinde ise eksik olan mekân ve zamandır ki bu iki özellikte insanların kendine inanmasını istediğinden menkıbe için önemlidir. Ayrıca menkıbeler anlatıldıkları dini yaymak istediklerinden, bu menkıbelerin hangi dine yönelik olduğunu, hangi dinde geçtiği bilgisi de yer almamaktadır.

7. SONUÇ

Edebiyat dersinde bir konuyu yaratıcı ve kalıcı kılmak, klasik ders yapısına göre biraz daha zaman ve emek istemektedir. Dersi uygulamalı yapabilmek için burada öğretene çok iş düşmektedir. Çünkü öğretici, ders öncesi birçok hazırlık yapmalı, ne gibi uygulamalar yapabileceği üzerinde düşünmelidir. Yapacağı uygulamaya yönelik dersini işlemeli, öğrencileri uygulamaya hazırlamalıdır. Çalışmada örnek olarak kullanılan iki edebiyat türü için öğrenciler kendileri yaratıcı olmak zorunda kalmışlardır.

Söylencenin haber niteliğinden yararlanılarak seçtikleri bir gazete haberini kullanarak söylenece, bu söylenceleri ise menkıbeye çevirmişlerdir. Bu uygulamaları yapabilmek için elbette önceden bu edebiyat türlerinin özelliklerini öğrenmiş olmaları gerekir. Bu özellikler de öğrencilerle türe özgü metin örnekleri kullanılarak ortaya çıkartılmış ve bulunan özellikler bir kenara yazılarak eksik olanlar tamamlanmıştır. Böylelikle rahat bir şekilde bu uygulama yapılabilmektedir.

Elbette daha birçok çeşitli uygulama yapmak olasıdır. Konuya yönelik son uygulama, kapanış uygulaması yapılabildiği gibi konuya giriş uygulamaları da yapmak olasıdır. Örneğin söylenece için kulaktan kulağa bir cümle ya da kısa bir anlatı fısıldanarak sonunda ne çıktığına bakılabilir ve böylelikle ağızdan ağıza aktarılan söylencenin bir özelliği kullanılarak nelerin nasıl değişmiş olabileceğine bakılır, böyle bir değişkenin söylencelerde olup olmadığı araştırılır.

Örnekleri çoğaltmak olasıdır. Ancak burada önemli olan şey, öğretene kişinin bu tarz uygulamalar yapması ve ön hazırlıklarda bulunmasıdır. Çünkü bu tarz bir ders için öğretene daha çok iş düşmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki, bu tarz dersler öğrenci isteğini, katılımını, işbirliğini, birlikte çalışma deneyimini yükseltmekte ve en önemlisi öğretilenin çoğunu kalıcı hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Aksöz, A. S. & Serindağ, E. & Balcı, T., Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Öğrenim- Öğretim Süreçlerine ve Değerlendirmeye Yönelik Görüşleri. Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 31, 2006.

Balcı, T. & Aslan, O., Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Bölümünde Uygulanan Eski Ders Programı ile YÖK'ün Eğitim Fakültelerinin Alman Dili Eğitimi Anabilim Dallarında Uygulanmasını Öngördüğü Yeni Programın Karşılaştırılması, Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 17, 1999.

Balcı, T., “Almanca Öğretmenliği Lisans Programlarına İlişkin Düşünceler”, içinde: Balcı, T., Öztürk, A. O. & Aksöz, M., *Schriften zur Sprache und Literatur / Dil ve Edebiyat Yazıları VI*, Çizgi Yayınevi/Konya, 2022.

Balcı, T., Deutsch als Unterrichtssprache bei germanistischen Lehrveranstaltungen? ÖDaF-Mitteilungen, 1, 1, 1996.

Balcı, T., Ein Überblick über Deutsch als Fremdsprache in der Türkei. tribüne, 4, 2012.

Balcı, T., Türkiye'de Germanistik ve Turizm Eğitimi. Sorunlar ve Somut Çözüm Önerileri. ÇÜ Eğitim Fakültesi Yayınları, 15.,1998.

Burdurlu, Z., *Ülkemin Efsaneleri*, Milli Eğitim Bakanlığı-Mifad Yayınları/ İzmir, 1966.

Gündoğar, F., *Die Deutschlehrausbildung an den türkischen Universitäten im Wandel - Perspektivenwechsel oder Neuorientierung? Sprachpraxis der DaF-und Germanistikstudiengänge im europäischen Hochschulraum*. Universitätsverlag/Göttingen, 2009.

Hatipoğlu, S., Die Deutschlehrausbildung in der Türkei im Kontext einer neuen Lernkultur. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 2004.

Karaman, F., Almanca Öğretmen Adaylarının Almancayı Öğretme Kaygısı. Social Sciences Studies Journal, 4, 10, 2018a.

Karaman, F., Türkiye’de Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar, içinde Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler V. (Ed. Abidin Temizer & Yaşar Baytal), Institut za Geografiju/Podgorica, 2018b.

Kohlschmidt, W. & Mahr, W., *Reallexikon der Deutschen Literaturgeschichte*, Walter de Gruyter&co/Berlin, 1958.

Lorenz, O., *Kleines Lexikon literarischer Grundbegriffe*, Wilhelm Fink Verlag/München,1992

Lüthi, M., *Volksmärchen und Volkssage*, A. Francke AG. Verlag/Bern und München, 1961.

Rosenfeld, H., *Legende*, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung/ Stuttgart, 1961.

Röhrich, L., *Sage*, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung/Stuttgart, 1966.

Schmidt, F.W., “Die Volkssage als Kunstwerk”, içinde: Petzold, Leander, *Vergleichende Sagenforschung*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft/ Darmstadt, 1969.

Schweikle G.& Schweikle I., *Metzler Literatur Lexikon*, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung/ Stuttgart, 1990.

Serindağ, E.& Aksöz, A. S. & Balcı, T., 1998-1999 Eğitim Öğretim Yılında Uygulamaya Konulan Öğretmen Yetiştirme Lisans Programlarının Değerlendirilmesi Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Almanca Öğretmenliği Örneği. Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 31, 2006.

Seyhan Yücel, M., Einstellungen von Lehramtskandidaten zum Curriculum in der Deutschlehrausbildung. German as a foreign language, 3, 2015.

Träger, Cl., *Wörterbuch der Literaturwissenschaft*, VEB Bibliographisches Institut/Leipzig, 1986.

Uslu, Z., Yabancı Diller Eğitimi Bölümlerinde Yeniden Yapılanma Programına Eleştirel Bir Yaklaşım. Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, 2002.

Wilpert, G., *Sachwörterbuch der Literatur*, Alfred Kröner Verlag/Stuttgart, 1989.

Yıldırım-Aksöz M., *Kısa Anlatı Türleri ve Öğretimi*, Çizgi Yayınevi/Konya, 2012.

Yıldırım-Aksöz M., *Yazınsal Türler*, Çizgi Yayınevi/Konya, 2009.

Zengin, D., Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Durumu. Almanca Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi-Hedefler ve Beklentiler Uluslararası Sempozyumu 20/21 Kasım 1997, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Bölümü, Ankara, 1998.

İnternet:

[https://www.ensonhaber.com/teknoloji/100-metreyi-1987-saniyede-kostu-guney-koreli-robot-guinness-rekorlar-kitabina-girdi#:~:text=G%C3%BCney%20Kore'deki%20Kore%20%C4%B0leri%20Bilim%20ve%20Teknoloji%20Enstit%C3%BCs%C3%BC%20\(KAIST,yeni%20bir%20rekora%20imza%20att%C4%B1.&text=Robot%2C%20ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirilen%20testlerde%20100%20metreyi,Guinness%20Rekorlar%20Kitab%C4%B1'na%20girdi.](https://www.ensonhaber.com/teknoloji/100-metreyi-1987-saniyede-kostu-guney-koreli-robot-guinness-rekorlar-kitabina-girdi#:~:text=G%C3%BCney%20Kore'deki%20Kore%20%C4%B0leri%20Bilim%20ve%20Teknoloji%20Enstit%C3%BCs%C3%BC%20(KAIST,yeni%20bir%20rekora%20imza%20att%C4%B1.&text=Robot%2C%20ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirilen%20testlerde%20100%20metreyi,Guinness%20Rekorlar%20Kitab%C4%B1'na%20girdi.) (Erişim tarihi: 28.12.2023).

<https://www.haberler.com/3-sayfa/sariyer-de-kurtarilan-adam-alev-aldi-ve-hayatini-kaybetti-16636205-haberi/> (Erişim tarihi: 29.12.2023).

<https://www.milliyet.com.tr/dunya/ucgenin-icine-giren-sirra-kadem-basti-herkes-tek-tek-kactigercegi-soyleyen-1-kisi-var-6961648.> (Erişim tarihi:29.12.2023).

<https://www.nachrichtenleicht.de/sternschnuppen-104.html.> (Erişim tarihi: 29.12.2023)

<https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/internet-ve-elektrik-kesintilerine-neden-olabilecegi-dusunuluyor-gunes-patlaması-nedir-gunes-patlamasinin-etkileri-neler-olabilir,VqfrwYQb0G7r3beDqDtsw.> (Erişim tarihi: 27.12.2023).

<https://www.n-tv.de/mediathek/videos/panorama/El-Bosque-versinkt-im-Meer-Mexikaner-weinen-um-Heimat-article24600013.html.> (Erişim tarihi: 29.12.2023).

<https://www.tagesschau.de/inland/gesellschaft/missbrauch-ekd-100.html>. (Erişim tarihi: 28.12.2023).

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/avustralyadaki-selde-ucaklar-batti-timsahlar-yuzdu-821538.html>. (Erişim tarihi: 27.12.2023).

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-unutmayacagi-en-aci-tarih-6-subat-2023-786582.html#:~:text=7%20saat%20s%C3%BCren%20ortak%20yay%C4%B1nda,%C5%9Eubat%202023%20saat%2004.17...> (Erişim tarihi: 29.12.2023).

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-unutmayacagi-en-aci-tarih-6-subat-2023-786582.html>. (Erişim tarihi: 27.12.2023).

YEME DAVRANIŞLARINDA MÜZİĞİN ETKİSİ

Dr. Öğretim Üyesi Rabia BÖLÜKBAŞ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları,
rabia.bolukbass@gmail.com, 0000-0002-2586-3860

Dr. Öğretim Üyesi Gizem Sultan KAMAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları,
gssarikaya@ogu.edu.tr, 0000-0003-4725-7981

Özet

Bireylerin yeme davranışlarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler arasında onları işitsel olarak etkileyen müzik kavramı bu davranışları etkilemede önemli bir paya sahiptir. Bu çalışmanın amacı bireylerin yeme davranışlarında müziğin etkisinin belirlenmesi, literatürün yeme davranışlarında müziğin etkisi kapsamında taranması ve mevcut durumun ortaya konulmasıdır. Tüketici tercihlerinin farklılaşması, tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve rekabetin artması ile bireylerin yeme davranışlarında müziğin etkisinin bilinmesi açısından bu çalışma ilgili literatüre katkı sağlayacaktır. Çalışmada müziğin uygun kullanıldığı durumlarda bireylerin ruh halini, algılamalarını, yemek seçimlerini ve yeme hızlarını etkilediği gibi bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: birey davranışı, yeme davranışı, müzik

THE EFFECT OF MUSIC ON EATING BEHAVIORS

Abstract

There are many factors that affect individuals' eating behaviors. Among these factors, the concept of music, which affects them aurally, has an important share in influencing these behaviors. The aim of this study is to determine the effect of music on individuals' eating behaviors, to review the literature within the scope of the effect of music on eating behaviors and to reveal the current situation. This study will contribute to the relevant literature in terms of knowing the effect of music on individuals' eating behaviors with the differentiation of consumer preferences, change in consumption habits and increase in competition. In the study,

it was found that when music is used appropriately, it affects individuals' mood, perceptions, eating choices and eating speed.

Keywords: individual behavior, eating behavior, music

Giriş

Bireyin yaşamını sürdürebilmesinde temel unsurlardan biri beslenmedir. Beslenme kavramı; *“canlı organizmanın varlığının sağlanması, kaybettiklerinin yerine konması ve yaşam için gerekli fizyolojik fonksiyonların yerine getirilebilmesi için ihtiyaç duyulan besin unsurlarının, sindirim sistemi yoluyla vücuda alınması”* şeklinde tanımlanmaktadır. Bireylerin yiyecek seçimi ve beslenme alışkanlıklarının oluşmasını gıdanın görüntüsü, tadı, dokusu gibi birçok etmen etkilemektedir. Özellikle toplu beslenme hizmeti verilen kuruluşlarda besinlerin tüketilmesi ve daha sonraki tüketimler için istek oluşturması birçok etkenle birlikte ortamın atmosferine bağlıdır (Bitner 1992; Gül, 2011; Arslan ve Pekşen, 2012).

Atmosfer, özellikle bireylerin davranışlarına etki etmesi ve imaja katkı sağlaması sebebiyle hizmet sektöründe büyük bir öneme sahiptir (Bitner, 1992). Restoranlar sadece yiyecek ihtiyacını karşılamamakta aynı zamanda bireylere hizmet deneyimi de sunmaktadırlar. Bireyler de, bu hizmetin sonucu olarak sadece yiyecekleri değerlendirmemektedir, yiyecek ve hizmet deneyiminden önce atmosferi de hissetmektedirler. Atmosfer bireylerin duygularını etkilemektedir (Ha ve Jang 2010; Ünal vd., 2014). Bu nedenle duygu, hizmet kalitesi ve memnuniyet yönetiminin merkezi bir unsurdur ve duygular ürün ve hizmet değerlendirmelerinde önemli bir rol oynamaktadır (Ladhari vd. 2008). Duyguyu öne çıkarmak, müşterilerin restorana karşı daha yakın hissetmesini sağlamak isteyen işletmeler atmosferin önemli parçalarından olan müziği kullanmaktadırlar (Karkın ve Akkuş, 2009; Kırkbir ve Biçer, 2013). İşletmeler, genellikle müziği servis sırasında bekletilen bireylerin olumsuz davranışlar göstermesi engellemek amacıyla dengeleyici unsur olarak kullanmaktadır. Bunun sebebi hizmet ortamındaki bireylerin, değerlendirme aşamalarında müziği ve ortamdaki gürültüyü dikkate almasından kaynaklanmaktadır (Hul vd.,1997; Mil, 2010).

Müzik bireylerin duygularını ve memnuniyetini etkilediği gibi yeme seçimlerini ve yeme hızlarını da etkilemektedir. Bireyler duydukları müzikten etkilenecek daha pahalı olan yiyeceklere yönelebilir, çalınan müziğin kültürü o kültürün yiyeceklerini veya içeceklerini tüketme isteğine neden olabilir ve müziğin temposuna bağlı olarak o yiyeceği normalde yediği

süreden daha az veya yavaş yemesine etki edebilir. Müziğin restoran işletmelerinde etkin ve bilinçli kullanılmasıyla bireylerin yeme içme davranışlarına etki edilebilir, ürün satışları arttırılabilir ve bireylerin memnuniyetinin sağlanmasına katkıda bulunulabilir (North ve Hargreaves, 1998; Karapetsa vd., 2015; Yeoh ve North, 2010; Wansink ve Ittersum, 2012; Caldwell, 1999; Ladhari vd. 2008). Bu doğrultuda bu çalışmada müziğin bireylerin yeme davranışlarını nasıl etkilediği incelenmiştir.

Müziğin Yeme Davranışına Etkisi

Yeme davranışı, bireylerin tercihleri ve fikirleri doğrultusunda gıdalarının alınmasının eyleme dönüşmesi davranışı olarak ifade edilmektedir. Yeme davranışı bireylerin yaşamlarının devam ettirebilmesi amacıyla günlük rutin, basit ve sıradan bir eylem olarak adlandırılmaktadır. Bu durum karmaşık görünmese de yeme davranışını yönlendiren birtakım etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler arasında atmosfer önemli bir etkiye sahiptir (Mil, 2010).

Bireylerin davranışlarını etkilemede önemli bir role sahip olan ve imaj oluşumuna katkı sağlayan atmosferin rolü özellikle restoran endüstrisi gibi hizmet sektörü bünyesinde büyük bir öneme sahiptir (Bitner, 1992). Bireyler genellikle, bir restorandan içeri girdiklerinde herhangi bir yiyecek ya da hizmet almadan önce ilk olarak atmosferi hissetmektedir. Atmosferik olarak kullanılan unsurlar müzik, koku, renk, ışıklandırma ve bu unsurlar satış hacmini arttırmaya yönelik olarak kullanılmaktadır (Ayazlar ve Artuğer, 2015). Bunun yanı sıra atmosferi daha çekici hale getirmek amacıyla dekor, ses seviyesi, sıcaklık, temizlik, koku, aydınlatma, renk ve müzikten faydalanılmaktadır. Atmosfer ile tüketiciler arasında duygusal bir bağ oluşturmak ve bireyleri memnun edebilmek amacıyla birçok sektör özellikle iyi bir atmosfer oluşturmaya çalışmaktadırlar (Demiral ve Özel, 2016). Bu durumda özellikle duygusal iletişimde önemli bir role sahip olan müzik önemlidir (Beverland vd., 2006). Bunun sebebi ise bir restoranda çalınan müzik seçiminin bireylerin restorandaki memnuniyetini etkilemesinden kaynaklanmaktadır (Caldwell ve Hibbert, 2002; Milliman, 1986; Roballey vd., 1985).

Bireylerin restoranlarda duymuş oldukları müzik, onların yemek seçimlerini etkilemektedir (Herrington vd., 1996; Wilson, 2003; Jacob, 2006). North ve Hargreaves (1998) bu durumu çalışmalarında, tüketicilerin klasik müziğin zenginliği çağrıştırdığını düşünerek restoranda klasik müzik çalınırken daha pahalı yiyeceğe ve şaraba yönelmesi örneği ile açıklamaktadır. Karapetsa vd., (2015) ise müziğin ortamı ile uyumlu olması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca, ortamın klasik müzik için uygun olmadığı yerlerde tüketicilerin müziği o yere uygun

bulmayacağını ve restorandan daha erken ayrılmasına sebep olacağını belirtmiştir. Bu sebeple çalınan müzik kadar çalınan müziğin ortama uygunluğu da önemli olarak görülmektedir.

Tüm bunların yanı sıra müziğin kültürü de yiyecek seçimlerini belirleyen bir unsurdur. Bireyler belirli bir kültürle ilişkili müzik duyduğunda, o kültüre ait olan özellikleri aklına getirmekte ve o kültüre ait yemek seçimlerinde artış olmaktadır (Zellner vd., 2016). Örneğin, bireyler, arka planda Hint müziği çalarken Hint yemeklerine yönelirler ve Alman müziği çalındığında ise Fransız şarabından daha fazla Alman şarabı ve Fransız müziği çalındığında ise Alman şarabından daha fazla Fransız şarabı satın alırlar (Zellner vd., 2016, Karapetsa vd., 2015, Yeoh ve North, 2010).

Müziğin diğer bir ögesi ise tempo olarak adlandırılmaktadır. Tempo genel olarak, bir müziğin akış hızı olarak da ifade edilmektedir. Yüksek tempolu olarak ifade edilen müzikler neşeli, eğlenceli, canlı; daha yavaş tempolu müzikler ise hüzünlü, acılı, kederli ve dramatiktir (Çuhadar, 2007).

Müziğin temposunun yavaş olması ve sesinin düşük olması ile bireylerin hareketlerinin de aynı oranda yavaşladığı, müziğin temposu ve sesinin yükseldiğinde ise birey hareketlerinin de çabuklaştığı ifade edilmektedir (Milliman, 1982, 1986; Karkın ve Akkuş, 2009). Milliman (1982), süpermarkette gerçekleştirdiği araştırmasında hızlı tempolu müziğe kıyasla yavaş tempolu müzikte satın alma düzeyinin arttığını ortaya koymuştur. Daha sonra bir restoranda gerçekleştirdiği bir başka çalışmada yavaş tempolu müzikte tüketilen alkollü içki miktarının arttığını, buna karşılık yiyecek tüketiminde herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmiştir (Milliman, 1986). Solomon ise yüksek sesli ve tempolu müzikler eşliğinde yemek yiyen bireylerin daha çok yediği, Mozart veya Brahms gibi yavaş tempodaki müzikleri dinleyen bireylerin daha yavaş ve daha az yediklerini belirtmiş hatta öğünlerinde Mozart veya Brahms gibi sakinleştirici müziği tercih eden bireylerin ayda en az iki kilo verebileceğini de öne sürmüştür (Kırkbir ve Biçer, 2013; Solomon, 2003).

Üniversite öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada, hızlı tempoda bir müzik çalınırken yavaş tempoda çalınan müziğe kıyasla öğrencilerin daha hızlı içki içtikleri ortaya koyulmuştur (McElrea ve Standing, 1992). Benzer şekilde müzik temposunun bir üniversite kafeteryasında dakikada alınan ısırik sayısını ve bir bardaki içki tüketme hızını etkilediği ortaya koyulmuştur (Robaley vd., 1985; McElrea ve Standing, 1992). Bunun sonucunda, yavaş tempoda çalınan müzik gıda tüketimini etkilemektedir ve bireylerin daha az yemek yemesine sebep olmaktadır, hızlı tempoda çalınan müzikler ise bireylerin yemekleri daha hızla tüketmesine ve doyma

noktasına çabuk gelmelerine sebep olmaktadır (Wansink ve Ittersum, 2012; Caldwell ve Hibbert, 1999).

Sonuç

Bireylerin dışarıdaki yeme içme ihtiyacını gideren önemli bir hizmet sektörü de restoranlardır. Restoran sayılarının artması ile beraberinde rekabet ortamını da arttırmış ve tüketicilerin tercihlerinde daha seçici olmasına neden olmuştur. Bu işletmelerin rakiplerine göre farklılaşması, buldukları pazarda başarılı olabilmesi ve rekabetçi üstünlük sağlayabilmesinde önemli bir etmen olan atmosferden sıklıkla faydalanılmaktadır. Atmosferi oluşturan önemli unsurlardan biri müzik olarak ifade edilmektedir. Bahsi geçen etkileri sebebiyle müziğin yeme davranışlarında etki alanyazın incelenerek araştırmada belirtilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre müzik bireylerin duygularını ve memnuniyetini etkilediği gibi yeme seçimlerini ve yeme hızlarını etkilemektedir. Bilinçli ve uygun kullanıldığında bireylerin ruh halini, algılamalarını, yeme seçimlerini ve yeme hızlarını etkilediğinden restoranlar müzikten önemli ölçüde yararlanabilirler. Bu sayede restoranlar müziği belirledikleri ürünlerin satışları arttırmasında ve bireylerin memnuniyetinin sağlanmasına etkili olarak kullanabilirler.

KAYNAKÇA

- Arslan, R., & Pekşen Akça, R. (2012). Çocukların Eğitiminde Rol Model Oluşturacak Olan Eğitimci ve Usta Öğretici Adaylarının Beslenme Alışkanlıkları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(8), 101-119.
- Ayazlar, G., & Artuğer. S. (2015). Otel Müşterileri İçin Önemli Olan Atmosferik Unsurların Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 25-33.
- Beverland, M., Lim, E. A. C., Morrison, M., & Terziovski, M. (2006). In-store music and consumer–brand relationships: Relational transformation following experiences of (mis) fit. *Journal of Business Research*, 59(9), 982-989.
- Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The impact of physical surroundings on customers and employees. *Journal of marketing*, 56(2), 57-71.
- Caldwell, C., & Hibbert, S. A. (1999). Play that one again: The effect of music tempo on consumer behaviour in a restaurant. *European Advances in Consumer Research*, 4, 58-62.

- Caldwell, C., & Hibbert, S. A. (2002). The influence of music tempo and musical preference on restaurant patrons' behavior. *Psychology & Marketing*, 19(11), 895-917.
- Çuhadar, C. H. (2007). Toplumsal Yaşamda Müziğin Yeri ve Önemi. 38. *ICANAS*, 10, 195.
- Demiral, G. N., & Özel, Ç. H. (2016). Restoran Yöneticilerinin Fiziksel Kanıtların Kullanımına Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesi: Eskişehir Örneği. *Celal Bayar University Journal of Social Sciences/Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4).
- Gül, T. (2011). *Sağlıklı Beslenme Kavramı ve Üniversite Öğrencilerinin Beslenme Alışkanlıklarına Yönelik Tutum ve Davranışlar: Çukurova Üniversitesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ha, J., & Jang, S. S. (2010). Effects of service quality and food quality: The moderating role of atmospherics in an ethnic restaurant segment. *International journal of hospitality management*, 29(3), 520-529.
- Herrington, J. Duncan ve Louis Capella M. (1996), “Effects of Music in Service Environments: A Field Study”, *Journal of Services Marketing*, 10(2), pp. 26-41.
- Hul, M. K., Dube, L. ve Chebat, J.-C. (1997). The impact of music on consumers' reactions to waiting for services. *Journal of Retailing*, 73(1), 87–104.
- Jacob, C. (2006), “Styles of Background Music and Consumption in a Bar: An Empirical Evaluation”, *Hospitality Management*, 25, ss. 716-720.
- Karapetsa, A. A., Karapetsas, A. V., Maria, B., & Laskaraki, I. R. M. (2015). The Role of Music on Eating Behavior. *ENCEPHALOS*, 52, 59-63.
- Karkın, G. A., & Akkuş, Ü. (2009). Müziğin Tüketim Davranışı Üzerine Etkileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32), 303-317.
- Kırkbir, F., Cançelik, M., & Biçer, E. M. (2013). Mağaza Müziklerinde Ses Ve Beğenin Tüketiciler Üzerindeki Etkisi. *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 4(8).

- Ladhari, R., Brun, I. ve Morales, M. (2008). Determinants of dining satisfaction and post-dining behavioral intentions. *International Journal of Hospitality Management*, 27(4), 563-573.
- McElrea, H. & Standing, L. (1992). Fast music causes fast drinking. *Perceptual and Motor skills*, 75(2), 362-362.
- Mil, B. (2010). Alan Algısının Turistlerin Yemek Deneyimi Memnuniyetine Etkileri Doktora Tezi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Milliman, R. E. (1982). Using background music to affect the behavior of supermarket shoppers. *Journal of Marketing*, 46, 86–91.
- Milliman, R. E. (1986). The influence of background music on behavior of restaurant patrons. *Journal of Consumer Research*, 13, 286–289.
- North, A. C., & Hargreaves, D. J. (1998). The effect of music on atmosphere and purchase intentions in a cafeteria. *Journal of Applied Social Psychology*, 28, 2254–2273.
- Roballey, T. C., McGreevy, C., Rongo, R. R., Schwantes, M. L., Steger, P. J., Winger, M. A., et al. (1985). The effect of music on eating behavior. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 23, 221–222.
- Ünal, S. Akkuş, G., & Akkuş, Ç. (2014). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Atmosfer, Duygu, Memnuniyet ve Davranışsal Sadakat İlişkisi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1(1), 23-49.
- Solomon, Michael R. (2003), Tüketici Krallığının Fethi: Markalar Diyarında Pazarlama stratejileri, Çev: Selin Çetinkaya, İstanbul: MediaCat Yayınları, 247s.
- Wansink, B. & Van Ittersum, K. (2012). Fast Food Restaurant Lighting And Music Can Reduce Calorie Intake And Increase Satisfaction 1, 2. *Psychological reports*, 111(1), 228-232.
- Wilson, S. (2003), “The Effect of Music on Perceived Atmosphere and Purchase Intentions in a Restaurant”, *Psychology of Music*, 31, ss. 93-112.
- Yeoh, J. P. S., & North, A. C. (2010). The effects of musical fit on choice between two competing foods. *Musicae Scientiae*, 14, 165–178.

Zellner, D., Geller, T., Lyons, S., Pyper, A., & Riaz, K. (2017). Ethnic congruence of music and food affects food selection but not liking. *Food Quality and Preference*, 56, 126-129.

TÜKETİCİ DEĞERLERİNİN VE YAŞAM TARZININ RESTORAN TERCİHİ ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Öğretim Üyesi Rabia BÖLÜKBAŞ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları,
rabia.bolukbass@gmail.com, 0000-0002-2586-3860

Dr. Öğretim Üyesi Gizem Sultan KAMAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları,
gssarikaya@ogu.edu.tr, 0000-0003-4725-7981

Özet

Restoranlar bireylerin dışarıda yeme içme ihtiyacını gideren önemli sektörlerden biridir. Restoran sayısındaki artışla birlikte bireyler restoran tercihinde bulunurken daha seçici davranmaktadırlar. Farklı tüketici tercihlerinin, değişen tüketim alışkanlıklarının, artan rekabetin olduğu bir dönemde restoran işletmelerinin güncel bilgi ve farkındalık kazanarak gelişebilmeleri önem arz etmektedir. Tüketiciler bu kapsamda nerede yemek yiyeceğine karar verirken restoranlarla ilgi birçok faktörü göz önünde bulundurmaktadır. Alan yazın incelendiğinde ambiyans, fiyat, konum, menü çeşitliliği, gıda türü ve kalitesi, besin içeriği, konum, menü çeşitliliği gibi özellikler üzerinde durulduğu görülmektedir. Tüketici tercihlerine etki eden bu faktörlerin yanında onların sahip olduğu değer ve yaşam tarzının da bu seçimde önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı tüketici değerleri ve yaşam tarzının restoran tercihi üzerine etkisini belirlemektir.

Anahtar kelimeler: değerler, yaşam tarzı, restoran, restoran tercihi

THE IMPACT OF CONSUMER VALUES AND LIFESTYLE ON RESTAURANT CHOICE

Abstract

Restaurants are one of the important sectors that fulfill individuals' need for eating and drinking out. With the increase in the number of restaurants, individuals are more selective when choosing a restaurant. In a period of different consumer preferences, changing consumption habits and increasing competition, it is important for restaurant businesses to know the developments by gaining up-to-date information and awareness. Consumers consider many

factors related to restaurants when deciding where to eat in this cash register. When the literature is examined, it is seen that features such as ambiance, price, location, menu variety, food type and quality, food content, location, menu variety are emphasized. In addition to these factors that affect consumer preferences, it is thought that their values and lifestyle may also play an important role in this choice. The aim of this study is to determine the effect of consumer values and lifestyle on restaurant preference.

Keywords: values, lifestyle, restaurant, restaurant preference

1.GİRİŞ

Bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için zorunlu bir eylem olan tüketim kavramı (Erol, 2004, s.10) basit anlamda bir şeyleri kullanıp bitirmek, yok etmek (Aydın, Marangoz & Fırat, 2015, s.25) olarak tanımlanmaktadır. İhtiyaç, istek ve arzular bireyleri tüketim olgusuna iten faktörlerdir (Dal, 2017, s.2). Bu faktörlerin yanında tüketim simgesel anlamlar da taşımakta (Ülken, 2015, s.40), bireyler tüketme eyleminin yanında tüketimi bir kimlik oluşturma, müzakere ve ifade etme ve toplumsal farklılaşma aracı haline getirmektedir (Dedeoğlu & Ustundagli, 2011, s.26). Tüketiciler tüketim eylemlerini gerçekleştirirken kültürel, sosyal, kişisel ve psikolojik faktörlerden etkilenmektedirler. Bu faktörler içerisinde yer alan kişisel faktörler tüketicinin anlık veya uzun süreli tüketim davranışında etkili olabilmektedir. Foxall ve Goldsmith (1994), tüketici davranışını anlamak için kişilik, tutum ve yaşam tarzı gibi yapıların araştırılması gerektiğini öne sürmektedir (Aktaran: Dziadkowiec, & Rood, 2015, s.77). Kişisel faktörler içerisinde yer alan yaşam tarzı kavramı tüketim kavramı ile birbirini tamamlar niteliktedir (Bekar & Gövce, 2015), tüketici davranışlarının açıklanmasında ve ön görülmesinde ana faktördür (Saray, 2007, s.18). Yaşam tarzı, tüketim kültürü içerisinde bireyselliği, kendini ifade etmeyi ve üslupçu bir öz bilinci çağrıştırmakta (Uğurlu, 2005, s.123), bireyin zamanını ve parasını nasıl harcayacağına ilişkin seçimini etkilemesinden ötürü önem taşımaktadır (Özgen & Yeşillioğlu, 2015, s.200). Dinamik özelliği olan yaşam tarzı kişinin para ve zamanını harcamadaki seçeneklerini simgelemektedir (Cömert & Durmaz, 2006, s.355). Yaşam tarzına etki eden bir etmen olan değer kavramı ise yaşanan toplumla kazanılan ve nesilden nesile aktırılan bir kavramdır. Bu kavram bireyin tüketim tarzında ve karar alma sürecinde etkilidir (Bilir, 2009, s.43).

Söz konusu bu araştırma ile hem literatüre hem de restoran işletmelerine pazarlama yöntem ve uygulamalarını geliştirmelerine katkı sağlayacağı ve yöneticilerin bu sonuçlar doğrultusunda yeni stratejiler geliştirebileceği düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, ilgili araştırma önem

arz etmektedir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Değerler ve Yaşam Tarzı

Bireyin çevresindeki olayların iyi ya da doğruluğu konusundaki yargılarını oluşturan temel kavram, “değer” olarak ifade edilmektedir (Yıldırım, 2020, s.26). Değerler, algı ve değerlendirmeyi etkileyen en soyut biliş düzeyini oluşturur ve değerler evrenseldir (Dziadkowiec, & Rood, 2015, s.77). Tüketici değeri, tüketicinin bir tüketim durumunda arzuladığı nihai hedeftir ve tüm pazarlama faaliyetlerinde kritik bir rol oynamaktadır (Ha & Jang, 2013). Tüketicilerin değerini anlamak pazarlama faaliyetlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Woodruff (1997) tüketici değerinin tüketim durumlarında tüketici davranışlarını anlamak için kullanılan üst düzey bir kavram olduğunu öne sürmektedir. Tüketici davranışlarını etkileyen bir diğer unsur da yaşam tarzıdır. Bireyin bireysel aktivitelerini, ilgi alanlarını, sevdiklerini, sevmediklerini, davranışlarını ve beklentilerini kapsamaktadır (Yıldırım, 2016). Tüketici değerini incelemek, tüketici tercihlerine ilişkin eğilimleri algılayabilmek, restoran karar verme sürecinde önemli bir girdidir (Dziadkowiec, & Rood, 2015, s.77). Tüketici değerinin incelenmesi, bir restoranı ziyaret etme amacı veya müşterilerin yemek deneyimlerinden gerçekte ne istedikleri konusunda daha spesifik bilgiler sağlamak ve belirli bir restoran segmentindeki reklam veya promosyon stratejilerine rehberlik edebilmektedir (Ha & Jang, 2013). Bir restoranı ziyaret etme amacına veya müşterilerin yemek deneyimlerinden gerçekte ne istediklerine ilişkin daha spesifik bilgiler sağlar ve belirli bir restoran segmentindeki reklam veya promosyon stratejilerine rehberlik edebilir (Ha, & Jang, 2013, s. 384).

2.2. Restoranlar

Restoran kelimesi Jean Baptistie tarafından 1794 yılında kullanılmıştır. Fransız bir mülteci olan Baptistie ilk restoranını Amerika’da açmıştır (Mashhadi & Ijaz-Ur-Rehman, 2012, s. 20). Küresel rekabet restoranların ayakta kalmasını zorlaştırmaktadır. Bu zorluğun farkına varan restoran yöneticileri, tüketici taleplerine ayak uydurmak için kapsamlı pazar araştırması yapmaktadırlar (Sun & Lee, 2021, s.468). Restoran seçimi söz konusu olduğunda müşterilerin zihninde fark yaratan değişkenleri anlama ve tanımlama ihtiyacı son derece önemlidir (Alonso et al., 2013, s.551). Ulusal Rekabet Bilgi raporunda her on tüketiciden dokuzunun restoranlara gitmekten keyif aldığı belirtilmiştir. Tüketiciler bu keyifli deneyimi yaşamaları için artan rekabet ortamında restoran tercihlerine karar vermede birçok etmenden etkilenmektedir.

Lewis (1981) tüketici tercihlerini etkileyen faktörlerin, gıda kalitesi, menü çeşitliliği, fiyat,

atmosfer ve kolaylık olduğunu belirtmektedir. Bu faktörlerin öneminin ise restoran türüne göre değiştiğini ve tüketicilerin seçimini en önemli unsurun gıda kalitesi olduğunu ortaya koymuştur (Aktaran: Clark & Wood, 1999, s.318). Auty (1902) yaptığı araştırmada tüketicilerin restoran tercihinde birçok seçim değişkeni olduğunu belirtmektedir. Özellikle demografik faktörlerin bu değişkenleri etkilemede önemli bir rol oynamadığı belirtilmiştir. Genel olarak, restoran yemekleri üzerine yapılan araştırmaların çoğu, bir restoran üreticisinin bakış açısından yapılmış gibi görünmektedir. Bununla birlikte, müşterilerin bakış açısından yemek deneyimleri hakkında daha fazla bilgi edinme ihtiyacı olduğu açıktır (Aktaran: Jensen & Hansen, 2007, s. 604).

Restoran türlerinin her biri, birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Segmente göre değişen özelliklerden bazıları, hizmet seviyesi ve kalitesi ile müşterilerin kendi yemek deneyimlerine katılımının miktarını, fiyatı, yemeğin kalitesini ve restoranın ambiyansını içermektedir. Servis seviyesi, yemek kalitesi, ambiyans ve fiyat, restoran segmentasyonu fast food'dan fine dining'e doğru ilerledikçe artma eğilimindedir. Restoranın hangi segmente dahil olduğuna bakılmaksızın benzer nitelikler, mevcudiyet ve konuma erişim, menü çeşitliliği ve temizliktir. Bu özellikler, konuklar için karşılanması gereken ve restoran segmentlerinin herhangi birinde olumlu bir şekilde sunulması gereken temel ihtiyaçlardır (DiPietro, 2017, s.1204).

Bireylerin restoran tercihleri üzerindeki tercih sebepleri Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi perspektifinde bakıldığında birinci ve temel hiyerarşi sırasında olan fizyolojik ihtiyacın etkili olduğu söylenebilir. Bu sıralamayı ikinci bir tercih faktörü olarak güvenlik ihtiyacı kapsamında gıda güvenliğinin oluşturduğu söylenebilmektedir. Üçüncü hiyerarşi basamağı olan sevgi ihtiyacını bireyler restoran seçimlerinde sosyalleşebilme sebebiyle tercih etmektedir. Dördüncü ihtiyaç olan saygı restoranlar açısından Voon (2012) tarafından fine dining restoran tercihi etkisi olduğunu göstermektedir. Ve son başarmak olan kendini gerçekleştirme ihtiyacı da tüketicilerin restoran tercihinde etkilidir (Hsu, Hsiao, & Tsai, 2018, s. 2).

Tüketici davranışını anlamak amacıyla, ekonomi, psikoloji, sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerden yararlanan çok disiplinli bir yaklaşım kullanılması gereklidir. Bu kapsamda araştırmacılar 9 faktörden oluşan ve gıda tercihini etkileyen faktörleri belirlemişlerdir. Bu faktörler; sağlık, ruh hali, uygunluk, duyuşal çekicilik, doğal içerik, fiyat, ağırlık kontrolü, aşinalık ve etik kaygılardır (Lim, Ham, Moon, Jang, & Kim, 2021, s. 3).

Restoran işletmelerinde yapılan araştırmalarda görüldüğü üzere genellikle tüketicilerin restorana girdikten sonraki değerlendirmeleri ile ilgili çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Tüketicilerin özellikle nerede yemek yiyeceğine karar vermeden önce restoranla ilgili farklı unsurları göz önünde bulunduran birçok tüketicinin karar verme sürecini öngörmek veya buna

yardımcı olmak, restoran işletmecileri için çok değerli olabilir (Alonso et al., 2013, s.548). Müşterinin bakış açısından, bir restoranda dışarıda yemek yemenin verimlilik, eğlence, tat ve yemek sırasında başkalarıyla sosyal etkileşim gibi birçok farklı nedeni vardır. Farklı müşteriler, farklı yemek değerleri peşindedir. Başka bir deyişle, her müşterinin peşinde olduğu değer, dışarıda yemek yeme amacına bağlıdır (Ha & Jang, 2012, s. 127). Bu kapsamda tüketicilerin karar verme sürecinde etkili olan değerler ve yaşam tarzı onların restoran seçimini etkileyebilmektedir. Bireylerin değer ve yaşam tarzının restoran seçimine etkisi bakımından anlaşılmasıyla, restoran işletmeleri bu kapsamda pazarlama faaliyetleri gerçekleştirebileceklerdir.

SONUÇ

Değerlerin insan yaşamına yön vermesi, rehberlik edip tutumlarını, inançlarını ve davranışlarını yönlendirmesi (Yıldırım, 2016, s.165), yaşam tarzının ise, pazarlama stratejilerinin geliştirilmesinde önemli bir değişken haline gelen, hedef pazarların tanımlamasına ve bu pazarlara ulaşmasına yardımcı olabilecek yaklaşım (Lin & Shih, 2012) olması sebebiyle restoran işletmelerinin seçiminde önemli olduğu düşünülmektedir.

Meslek, eğitim düzeyi, sosyal sınıf ve ekonomik faktörler tek başına tüketicilerin satın alma nedenlerini belirlemede yeterli değildir (Saygılı, 2011, s.224; Demireli, 2014, s.333). Bu durum bireylerin seçimlerindeki nedenlerinin belirlenmesinde onlara ait değerlerin ve yaşam tarzının da bilinmesini zorunlu kılmaktadır. Buna ek olarak artan rekabet ortamı ve çok sayıda restoran işletmesi olması sebebiyle, işletmeler farklılaşma yoluna gitmektedir. Bu farklılaşma ise tüketicilerin tercihlerini etkileyen faktörlerin anlaşılması ile mümkün olmaktadır. Tüketici davranışına etki eden faktörler literatürde içsel ve dışsal olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel faktörler içerisinde tutum, inanç, yaşam tarzı, algılama, güdüler, benlik kavramı, kişilik, deneyimler ve değer gibi değişkenler bulunurken, dışsal faktörlerde demografik, kültür, meslek, aile ve referans grupları gibi değişkenler yer almaktadır (Yıldırım, 2020, s.23). Restoranlar tüketicilerin sadece yeme içme ihtiyaçları giderilmediği aynı zamanda sosyo-psikolojik ihtiyaçlarının giderildiği işletmeler de olduğundan tüketicilerin restoran tercihinde bulunurken önemlidir.

KAYNAKLAR

- Aydın, A. E., Marangoz, M., & Fırat, A. (2015). Tüketim kültürü çalışmaları üzerine bir literatür taraması. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi* 7 (1).
- Bekar, A., & Gövce, A. M. (2015). Tüketicilerin gıda satın alma davranışları ile yaşam tarzı ilişkisi. *Journal of International Social Research*, 8(36).
- Bilir, S. (2009), *Tüketicilerin Yaşam Tarzlarına Göre İndirimli Fabrika Alışveriş Merkezleri Tercih Sebeplerinin İncelenmesine Yönelik İstanbul İlinde Pilot Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Clark, M. A., & Wood, R. C. (1999). Consumer loyalty in the restaurant industry. *British Food Journal*.
- Cömert, Y., & Durmaz, Y. (2006). Tüketicinin tatmini ile satın alma davranışlarını etkileyen faktörlere bütünlük yaklaşım ve Adıyaman ilinde bir alan çalışması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(4), 351-375.
- Dal, N. E. (2017). Tüketim toplumu ve tüketim toplumuna yöneltilen eleştiriler üzerine bir tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 1-21.
- Dedeoğlu, A. Ö., & Savaşçı, İ. (2005). Tüketim kültüründe beden güzelliği ve yemek yeme arzuları: kadınların tüketim pratiklerine yansımaları. *Ege Academic Review*, 5(1), 77-87.
- Demireli, C. (2014). Tüketici yenilikçiliği ve gönüllü sade yaşam tarzı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Management and Economics Research*, 12(24), 320-337.
- [DiPietro, R.](#) (2017), "Restaurant and foodservice research: A critical reflection behind and an optimistic look ahead", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 29 No. 4, pp. 1203-1234. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-01-2016-0046>
- Duarte Alonso, A., O'Neill, M., Liu, Y., & O'Shea, M. (2013). Factors driving consumer restaurant choice: An exploratory study from the Southeastern United States. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 22(5), 547-567.
- Dziadkowiec, J., & Rood, A. S. (2015). Casual-Dining restaurant preferences: a cross-cultural comparison. *Journal of Foodservice Business Research*, 18(1), 73-91.

- Erol, D. D. (2004). *Tekelleşen Türk medyasında yazılı basın ekleriyle sunulan yaşam tarzları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ha, J., & Jang, S. (2012). Consumer dining value: does it vary across different restaurant segments?. *Journal of Foodservice Business Research*, 15(2), 123-142.
- Ha, J., & Jang, S. (2013). Attributes, consequences, and consumer values: A means-end chain approach across restaurant segments. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 25(3), 383-409.
- Hsu, S. H., Hsiao, C. F., & Tsai, S. B. (2018). Constructing a consumption model of fine dining from the perspective of behavioral economics. *PloS one*, 13(4), e0194886.
- Jensen, Ø., & Hansen, K. V. (2007). Consumer values among restaurant customers. *International Journal of Hospitality Management*, 26(3), 603-622.
- Lim, K. A., Ham, S., Moon, H. Y., Jang, Y. J., & Kim, C. S. (2021). How does food choice motives relate to subjective well-being and loyalty? A cross-cultural comparison of vegan restaurant customers in South Korea and Singapore. *Journal of Foodservice Business Research*, 1-41.
- Lin, L. Y., & Shih, H. Y. (2012). The relationship of university student's lifestyle, money attitude, personal value and their purchase decision. *International journal of Research in Management*, 1(2), 19-37.
- Mashhadi, A. H., & Ijaz-Ur-Rehman, Q. (2012). Impact of external environment on the performance of the fast food industry. *International Journal of Management, Economics and Social Sciences (IJMESS)*, 1(1), 19-25.
- Özgen, P., & Yeşiloğlu, H. (2015). Organik gıda müşterilerinin tüketim davranışlarının yaşam tarzı değişkeni çerçevesinde incelenmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 197-215.
- Saray, F. A. (2007). *Tüketicinin yaşam tarzı ve reklamın rolü*.(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Saygılı, A. (2011). *Gençlerin tüketim davranışlarını etkileyen sosyo-kültürel faktörler: Sakarya Üniversitesi ve Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi örneği.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Sun, K. A., & Lee, S. (2021). How does franchising alter competition in the restaurant industry?. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 46, 468-475.
- Uğurlu, S. (2005). Pazarlama iletişimi açısından tüketim toplumunun oluşması sürecinde halkla ilişkiler (Pr) ve alışveriş merkezleri (ampirik bir analiz). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ülken, F. B. (2015). İstanbul life dergisi'nde yaşam tarzı sunumu. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 40-57.
- Voon, B. H. (2012). Role of service environment for restaurants: the youth customers' perspective. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 38, 388-395.
- Woodruff, R. B. (1997). Customer value: the next source for competitive advantage. *Journal of the academy of marketing science*, 25, 139-153.
- Yıldırım, Y. (2016). *Değerler ve yaşam tarzının tüketicilerin ürün tercihi üzerindeki rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Malatya.
- Yıldırım, Y. (2020). *Pazarlamada değerler ve yaşam tarzı: Tüketicie daha derinden bakın*. Hiperlink Eğitim, Yay. San. Tic. ve Ltd. Sti..

YAPAY ZEKA DESTEKLİ PAZARLAMA İLETİŞİMİ: E-TİCARETTE YAPAY ZEKA KULLANIMI ÜZERİNE İNCELEME

Sevtap GÜNEŞ

Kocaeli Üniversitesi, mrsevtapfidan.34@gmail.com-ORCID: 0009-0000-4753-2467

Doç. Dr. Sevim KOÇER

Kocaeli Üniversitesi, skocer@kocaeli.edu.tr – ORCID:0000-0003-1813-5491

ÖZET

Bu çalışmada yapay zekanın pazarlama iletişiminde nasıl devrim yarattığı ve özellikle e-ticaret sektöründe nasıl dönüştürücü bir güç haline geldiği ele alınmaktadır. Makale de yapay zeka kavramı, tarihsel gelişimi, pazarlama iletişiminin temel unsurları ve yapay zekanın bu unsurlar üzerindeki etkisi incelenmektedir. Araştırmada amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen Trendyol ve Hepsiburada'nın web sitelerinde yapay zekanın pazarlama iletişim uygulamalarında kullanımı incelenmektedir. Araştırmanın yöntemi içerik analizidir. Bu çalışmada e-ticaret firmalarının kurumsal web siteleri içerik analizi yöntemiyle şu kategorilerde analiz edilmiştir: Yapay zekanın kişiselleştirilmiş içerik ve deneyimler yaratma, hedef kitle segmentasyonu yapma, chatbot ve sanal asistanlar aracılığıyla müşteri hizmetlerini iyileştirme, müşteri deneyimini kişiselleştirmek, verimliliği artırmak ve otomatik müşteri hizmetleri sağlamak gibi çeşitli alanlarda kullanımı incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: yapay zeka, e ticaret, pazarlama iletişimi

1. LİTERATÜR

1.1 Yapay Zeka Kavramı

Yapay zekâ kavramı, tarih boyunca farklı şekillerde ele alınmış ve tanımlanmıştır. Bu çeşitliliğin temelinde, insanların yapay zekâyâ bakış açıları, uygulama alanlarındaki çeşitlilik ve ilgili disiplinlerin odak noktaları yatmaktadır. Dolayısıyla, henüz evrensel olarak kabul gören tek bir yapay zekâ tanımı bulunmamaktadır.

Yapay zekâyâ dair tanımlar, bu teknolojiden ne beklendiğiyle yakından ilişkilidir (Acar, 2020). 1955 yılında McCarthy'nin bilim dünyasına kazandırdığı yapay zekâ kavramı, insan davranışına benzer şekilde akıllı hareket edebilen makineler yaratmak olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede, yapay zekâdan beklenen, insan gibi düşünmesi ve akıllı varlıklara özgü eylemleri gerçekleştirebilmesidir. Dolayısıyla, yapay zekâ alanındaki ilk çalışmalar, insan zekâsını taklit edebilen makineler geliştirme fikrine odaklanmıştır. Bu çalışmaların büyük bir kısmında, yapay zekâ ile insan zekâsı arasında bir paralellik kurmak hedeflenmiştir (Çeber, 2023).

Bu bakış açısıyla, yapay zekâ genel olarak şu şekilde tanımlanabilir: Yapay zekâ, doğal sistemlerin bilişsel yeteneklerini yapay sistemlere kazandırmayı amaçlayan bir bilim dalıdır. Bu yapay sistemler, gerektiğinde fiziksel bir bedene sahip olabilir ve doğal sistemlerden daha üstün performans gösterebilirler (Say, 2018). Bu ifade, yapay zekânın bilişsel etkinlikleri kapsayacak şekilde geliştiğini öne sürmektedir. Gerçekten de, yapay zekâ gelişim düzeyine bağlı olarak zayıf/dar zekâ ve güçlü/genel zekâ olmak üzere iki ana kategoriye ayrılır. Dar yapay zekâ, insanın bilişsel yeteneklerinin yalnızca bir kısmını taklit edebilen ve genellikle tek bir görev için kullanılan bir yapay zekâ türüdür. Genel yapay zekâ, insanın bilişsel yeteneklerinin tümünü taklit edebilen ve çeşitli görevlerde kullanılabilen ideal yapay zekâ türüdür (Çeber, 2023).

Yapay zekâ ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmasına rağmen, bu tanımların ortak noktaları mevcuttur. Yapay zekâ sistemleri genellikle düşünme, algılama, akıl yürütme ve öğrenme gibi insana özgü özelliklerle ilişkilendirilir. Her ne kadar evrensel olarak kabul gören tek bir tanım olmasa da, mevcut tanımların ortak noktaları, bu teknolojinin insan zekâsını taklit etmeyi ve insanlara ait görevleri yerine getirmeyi amaçladığını göstermektedir.

Yapay zekâ, bilgisayarların insan benzeri düşünme, öğrenme ve problem çözme yeteneklerini sergilemesini hedefleyen bir bilgisayar bilimi dalıdır. İlk olarak 1956'da McCarthy tarafından kullanılan yapay zekâ terimi, bilim kurgu filmlerinin sıklıkla konusu olmasına rağmen, zaman içinde günlük yaşantımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Özellikle son yıllarda yaşanan teknolojik ilerlemeler, büyük veri analitiği ve artan işlem gücü gibi etmenler, yapay zekânın hızlı bir şekilde evrimleşmesine olanak sağlamıştır. 1950'lerde Turing'in Hesaplama Makineleri ve Zekâ adlı makalesiyle birlikte yapay zeka alanının temelleri atılmıştır. Turing, makinelerin düşünebilme yeteneğini sorgulayarak yapay zeka alanına felsefi bir perspektif kazandırmıştır.

2000'li yıllardan itibaren, büyük veri analitiği, bulut bilişim ve derin öğrenme alanlarındaki gelişmeler, yapay zeka alanında bir devrim yaratmıştır. Derin öğrenme, insan beynindeki sinir

ağlarını taklit eden bir ML türüdür ve görüntü tanıma, doğal dil işleme, ses tanıma ve otonom araçlar gibi alanlarda çığır açan sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır.

Yapay zeka teknolojileri hızla gelişmeye devam ediyor ve gelecekte insan hayatını daha da fazla etkilemesi bekleniyor. Yapay zekanın daha karmaşık görevleri yerine getirmesi, insanlarla daha doğal bir şekilde etkileşim kurması ve hatta bilinç kazanması gibi olasılıklar heyecan verici ve aynı zamanda bazı endişeleri de beraberinde getirmektedir.

Yapay zekanın etik kullanımı, veri güvenliği, işsizlik gibi konular, gelecekte daha fazla önem kazanacaktır. Yapay zeka teknolojileri geliştikçe, insanlığın bu teknolojileri sorumlu bir şekilde kullanması ve potansiyel riskleri en aza indirmesi kritik önem taşımaktadır.

Yapay zekânın incelenmesi gereken geniş bir perspektifi bulunmaktadır, özellikle ses tanıma teknolojisi, görüntü işleme teknolojisi, doğal dil işleme teknolojisi ve muhakeme gibi dört uygulama alanı öne çıkmaktadır.

Görüntü tanımlama, gerçek müşteri davranışlarını anlamak ve sosyal medyada paylaşılan fotoğraf ve videoları analiz etmek için kullanılan bir yöntemdir. Yapay zekâ uygulamaları, görüntü veri tabanlarında arama yapabilir, anlık görüntüleri tanıyabilir ve içerdikleri öğelere göre bu görüntüleri sınıflandırabilir. İşletmeler, kullanıcıların görsel arama yeteneğiyle fotoğraf veya video görsellerinden aradıkları ürünleri bulmalarını sağlamak için bu teknolojiyi kullanmaktadır (Kaya ve Yozgat, 2021).

Doğal dil işleme, bilgisayarları yazma ve insan konuşmasını anlama konusunda eğitme yeteneğini ifade eder. Bu teknoloji, yazım hatalarının kontrol edilmesi/düzeltilmesi, bilgisayarlı çeviri, bilgi çıkarımı, bilgi getirimi ve soru-cevap sistemlerinin geliştirilmesi gibi çeşitli uygulamaları kapsar. Son zamanlarda, doğal dil üretimi özellikle sohbet robotları, gazetecilik, ve tıbbi kayıt özetleri gibi alanlarda ticari başarı elde etmiştir (Koltan Yılmaz, 2021:99).

Yapay zeka destekli chatbotlar, e-ticaret platformlarında müşteri hizmetlerini dönüştürmektedir. Kullanıcılara 7/24 müşteri desteği sağlayarak sorularını anında yanıtlayabilen ve çeşitli konularda yardımcı olabilen chatbotlar, sipariş durumu, ürün bilgileri, iade işlemleri gibi konularda hızlı ve etkili çözümler sunmaktadır (Kumar & Sarangdevot, 2020). Bu durum, müşteri memnuniyetini artırmanın yanı sıra insan müşteri hizmetleri temsilcilerinin iş yükünü de azaltmaktadır (Sharma vd. 2020).

E-ticarete yapay zeka teknolojilerinin kullanımı hızla gelişmektedir. Artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) teknolojileriyle entegre edilen yapay zeka, müşterilere ürünleri sanal olarak deneme imkanı sunarak alışveriş deneyimlerini daha da kişiselleştirecektir (Pantano vd. 2018). Bununla birlikte, yapay zeka destekli sesli asistanlar ve otomatik fiyat optimizasyonu gibi yenilikler, e-ticaret sektöründe rekabet avantajı sağlayacaktır (Syam ve Sharma, 2018).

Yapay zeka, e-ticaret sektöründe büyük bir dönüşüm yaratmaktadır. Müşteri deneyimini geliştirmek, veri analizini optimize etmek, müşteri hizmetlerini iyileştirmek ve güvenliği artırmak gibi birçok alanlarda kullanımı giderek artmaktadır.

1.2 Pazarlama İletişimi Kavramı

Pazarlama iletişimi, reklamcılık, halkla ilişkiler, satış promosyonları, doğrudan pazarlama, kişisel satış gibi birçok aracı kapsar. Günümüzde ise dijital pazarlama, sosyal medya, içerik pazarlaması ve mobil pazarlama gibi yeni araçlar da giderek önem kazanmaktadır. Başarılı bir pazarlama iletişimi stratejisi, bu araçları entegre bir şekilde kullanarak marka mesajının tutarlılığını ve etkisini sağlar (Brown, 2020).

Pazarlamanın başarısı, doğru bir iletişim stratejisinin oluşturulmasına bağlıdır. İletişim faaliyetleri sadece hedef kitleyi bilgilendirmekle sınırlı kalmaz, aynı zamanda onların tutum ve davranışlarını istenen şekilde değiştirmeyi, geliştirmeyi ve ikna etmeyi amaçlar.

Pazarlama iletişimi yöntemleri zamanla değişmiş, bazı yöntemlerin etkisi azalırken diğerlerinin popülaritesi artmıştır. Örneğin, reklamcılık pazarlama iletişiminin en güçlü unsuru olarak kabul edilirken, teknolojik olarak dönüşmüş ve tüketicilerin reklamlara olan tutumları da değişmiştir. Araştırmalara göre, günümüzde tüketicilerin büyük bir çoğunluğu geleneksel reklam mesajlarından kaçınmakta ve bir şirketi reklam dışı yollarla tanımayı tercih etmektedir (Wilcox vd. 2015).

Hedef kitleye ulaşan mesajların tutarlı ve anlaşılır olmasını sağlamak için bütünlük pazarlama iletişimi stratejisi kullanılmalıdır. Bu strateji, markanın iletişim noktalarını bir araya getirerek tutarlı bir bütün oluşturur. Markalar, çeşitli araç ve yöntemlerin uyumunu kullanarak etkili iletişim kurar. Pazarlama iletişiminin unsurları olan reklam, halkla ilişkiler, kişisel satış, doğrudan pazarlama, satış geliştirme ve sosyal medya uygulamalarının tek başına veya eşzamanlı kullanılması, müşterilerde istenen etkiyi yaratmada önemlidir (Miller, 2020).

Pazarlama iletişimi, hedef kitleyle etkileşim kurmak ve marka mesajlarını iletmek için çeşitli unsurları bütünlük bir şekilde kullanır. Bu unsurlar, geleneksel pazarlama yöntemlerinden dijital platformlara kadar geniş bir yelpazede bulunur.

Reklam, belirli bir hedef kitleye ulaşmak için ücretli medya alanları kullanarak marka mesajını geniş kitlelere duyurmayı amaçlar. Televizyon, radyo, gazete, dergi gibi geleneksel mecraların yanı sıra, son dönemde internet reklamları, sosyal medya reklamları ve mobil reklamlar reklamcılık mecrası içinde büyük yer tutmaktadır.

Halkla ilişkiler, marka yönetimi, kurumsal itibarı inşa etmek ve olumlu bir marka imajı oluşturmak için medyayla, kamuoyu ile ve diğer paydaşlarla güçlü ilişkiler kurmayı hedefler. Basın bültenleri, etkinlikler, sponsorluklar, itibar yönetimi, kurum kimliği, sosyal sorumluluk, kriz yönetimi gibi faaliyetler halkla ilişkiler unsurunun önemli parçalarıdır.

Satış promosyonu, kısa vadede satışları artırmak ve tüketici davranışlarını etkilemek için indirimler, kuponlar, yarışmalar ve hediye çekleri gibi teşvikler kullanır. Bu unsurun amacı, tüketicileri satın almaya teşvik etmek ve marka sadakati oluşturmaktır (Kotler ve Armstrong, 2018).

Doğrudan pazarlama, hedef kitleyle doğrudan iletişim kurarak kişiselleştirilmiş mesajlar iletmeyi ve bireysel müşteri ilişkileri geliştirmeyi amaçlar. Kataloglar, e-posta pazarlaması, telemarketing ve SMS pazarlaması gibi yöntemler doğrudan pazarlama unsuru kapsamında yer alır.

Kişisel satış, satış temsilcileri aracılığıyla potansiyel müşterilere ürün ve hizmetleri doğrudan tanıtmayı ve satın almaya ikna etmeyi içerir. Tezgahta satış, kapı kapı dolanarak yapılan satışları kapsar, bu da en pahalı tutundurma yöntemidir.

Günümüzde dijital pazarlama, web siteleri, sosyal medya platformları, arama motoru optimizasyonu (SEO), içerik pazarlaması ve mobil pazarlama gibi dijital kanalları kullanarak hedef kitleyle etkileşim kurmayı ve marka mesajlarını iletmeyi kapsar.

Bu unsurların tümü, entegre pazarlama iletişimi stratejisinin bir parçası olarak uyum içinde çalışır. Hedef kitleye tutarlı ve etkili bir marka deneyimi sunabilmek için tüm unsurların stratejik olarak planlanması ve koordine edilmesi gereklidir.

1.3 Pazarlama İletişiminde Yapay Zekanın Kullanımı

Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, pazarlama dünyası da sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Özellikle son yıllarda yapay zeka teknolojilerinin gelişmesi, pazarlama iletişimini kökten değiştirmektedir ve markalara hedef kitleleriyle daha etkili bir şekilde etkileşim kurmaları için benzersiz fırsatlar sunmaktadır.

Yapay zeka pazarlama iletişiminde artık sadece bir trend değil, rekabetçi kalabilmek için olmazsa olmaz bir araç haline gelmiştir. Verileri analiz ederek, örüntüleri belirleyerek ve tahminlerde bulunarak pazarlamacıların daha akıllı kararlar almasına, stratejilerini optimize etmesine ve kişiselleştirilmiş deneyimler sunmasına olanak tanmaktadır.

Yapay zekanın pazarlama iletişiminde sunduğu olanaklar oldukça geniş bir yelpazeye yayılır. Kişiselleştirilmiş içerik ve deneyimler, tüketici verilerini analiz ederek ilgi alanlarını, tercihlerini, geçmiş satın alma davranışlarını ve demografik özelliklerini belirleyebilir. Bu bilgiler, her bir tüketiciye özel içerikler, ürün önerileri ve pazarlama mesajları oluşturmak için kullanılır. Örneğin, Hepsiburada ve Trendyol, yapay zeka kullanarak her kullanıcıya kişiselleştirilmiş ürün önerileri sunar ve izleme deneyimini iyileştirir.

Hedef kitle segmentasyonu yapay zekanın geleneksel segmentasyon yöntemlerinin ötesine geçerek daha detaylı ve dinamik kitle segmentleri oluşturur. Demografik, psikografik ve davranışsal verileri bir arada kullanarak pazarlamacıların belirli kitle segmentlerine odaklanmasını ve daha yüksek dönüşüm oranları elde etmesini sağlar. Örneğin, bir moda perakendecisi, yapay zeka kullanarak stil tercihlerine ve bedenlerine göre müşteri segmentleri oluşturabilir ve kişiselleştirilmiş pazarlama kampanyaları yürütebilir (Smith, 2020).

Chatbotlar ve sanal asistanlar, yapay zeka destekli chatbotlar ve sanal asistanlar, müşteri hizmetleri süreçlerini dönüştürerek 7/24 hizmet sunar ve müşteri deneyimini iyileştirir. Chatbotlar, sıkça sorulan soruları yanıtlayabilir, randevu planlayabilir, ürün önerileri sunabilir, sipariş takibi yapabilir ve hatta basit sorunları çözebilir. Bu sayede insan müdahalesine olan ihtiyaç azalır ve müşteri memnuniyeti artar (Jones, 2020).

İçerik oluşturma ve optimizasyonu, içerik üretim süreçlerini hızlandırarak ve verimliliği artırarak pazarlamacıların iş yükünü hafifletir. Yapay zeka destekli araçlar, konu önerileri sunabilir, içerik taslakları oluşturabilir, dilbilgisi ve yazım hatalarını düzeltebilir, SEO için içerik optimizasyonu yapabilir ve hatta farklı dillere çeviri yapabilir (Smith, 2020).

Pazarlama otomasyonu, tekrarlayan pazarlama görevlerini otomatikleştirerek pazarlamacıların zaman kazanmasını ve stratejik görevlere odaklanmasını sağlar. E-posta pazarlaması, sosyal medya yönetimi, reklam kampanyaları gibi süreçler yapay zeka ile otomatikleştirilebilir. Örneğin, yapay zeka destekli reklam platformları, bütçeleri optimize eder, hedeflemeyi iyileştirir ve kampanya performansını gerçek zamanlı olarak izler (Johnson, 2018).

Tahmini analitik, geçmiş verileri analiz ederek gelecekteki trendleri tahmin edebilir ve pazarlamacıların proaktif kararlar almasını sağlar. Bu, kampanya performansını tahmin etmeyi, bütçeleri optimize etmeyi, potansiyel sorunları önceden belirlemeyi ve fırsatları değerlendirmeyi kolaylaştırır (Brown, 2019).

Sesli arama ve görsel arama trendlerini analiz ederek pazarlamacıların içeriklerini bu aramalar için optimize etmesini sağlar. Örneğin, bir e-ticaret sitesi, yapay zeka kullanarak ürün görsellerini ve açıklamalarını görsel arama sorguları için optimize edebilir (Miller, 2021).

2. ARAŞTIRMA

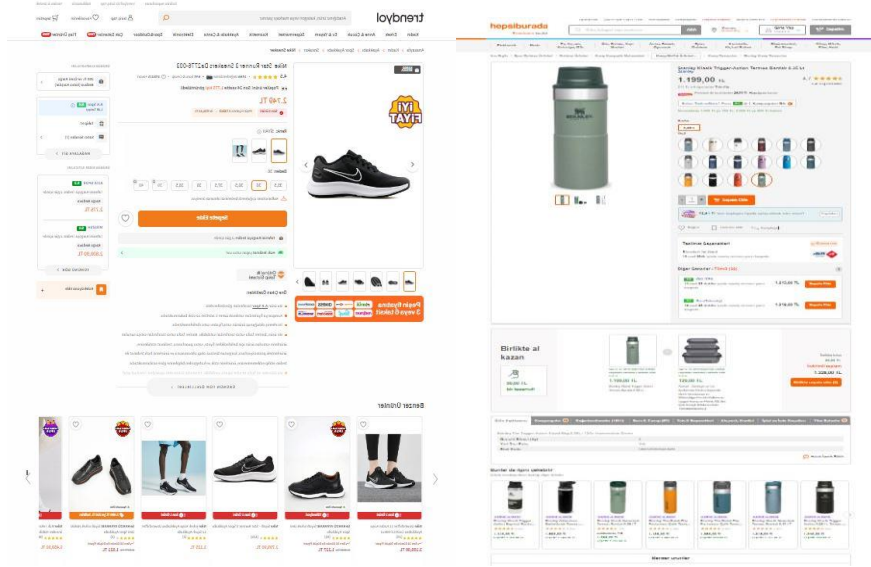
2.1 Araştırmanın Yöntemi

Bu makale, e-ticarete yapay zeka destekli pazarlama iletişiminin önemini ve etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Hepsiburada ve Trendyol gibi önde gelen e-ticaret platformlarında yapay zekanın nasıl kullanıldığını analiz ederek, chatbotlar, ürün kişiselleştirme ve diğer yapay zeka uygulamalarının kullanıcı deneyimini nasıl kolaylaştırdığı değerlendirilecektir. Araştırmanın evreni, Türkiye'de faaliyet gösteren ve yapay zeka destekli pazarlama iletişimi uygulamalarını aktif olarak kullanan e-ticaret platformlarıdır. Araştırmanın örneklemini, amaçlı örneklem yöntemi ile seçilen Hepsiburada ve Trendyol oluşturmaktadır. Bu platformlar, yapay zeka teknolojilerini müşteri hizmetleri ve ürün kişiselleştirme gibi alanlarda etkin bir şekilde kullanmaları, geniş kullanıcı tabanlarına sahip olmaları ve yenilikçi pazarlama stratejileriyle sektörde öncü konumda bulunmaları nedeniyle seçilmiştir. Araştırmada içerik anazili yöntemi kullanılmış, Hepsiburada ve Trendyol'un kurumsal web siteleri taranmış, veriler toplanmıştır.

2.2 Araştırmanın Bulguları

Araştırma bulguları, kişiselleştirilmiş ürün önerileri, chatbot kullanımı ve hedef kitle segmentasyonu kategorilerinde yer almaktadır.

Trendyol ve Hepsiburada gibi platformlarda görsel 1'de sunulan kişiselleştirilmiş ürün önerileri bulunmaktadır. Alışveriş sırasında incelenen ürünlerin altında "benzer ürünler" ve "ilginizi çekebilecek diğer ürünler" gibi kategorilerde benzer ürünler önerilmektedir. Örneğin, Trendyol'da Nike spor ayakkabısı, Hepsiburada'da ise Stanley termos araştırıldığında, farklı markalardan ürünler önerilmektedir. Bu, müşterilerin diğer markaları keşfetmelerine olanak tanır. İşletmelerin bu tür platformlarda yer alması, bilinirliklerini artırır. Müşteriler, farklı markaların ürünlerini inceleyerek e-ticaret sitelerinde geçirdikleri süre boyunca satın alma kararlarını etkileyebilirler.

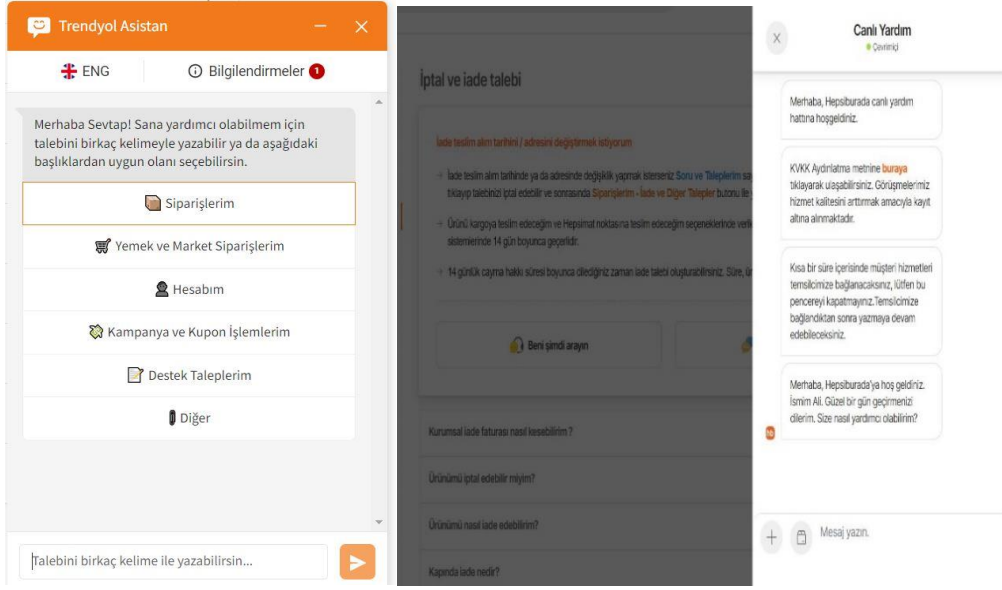

Görsel 1. Trendyol ve Hepsiburada'nın Chatbotları

Kaynak: <https://www.trendyol.com>, <https://www.hepsiburada.com/>

Yapay zeka, satış verilerini analiz ederek ürün stoklarını yönetir. Örneğin, Trendyol gibi platformlarda bir ürün favorilere eklendiğinde ve bu ürünün stoğu azaldığında, "son 1 adet" gibi bildirimler gönderir, böylece müşterilere ürünün tükenmekte olduğu hissini verir ve satın alma sürecini hızlandırır. Alışveriş süreci, planlı veya plansız olabilir. Plansız satın alma davranışı, tüketicinin önceden belirlemediği bir ürünü veya hizmeti satın almasıdır. Tüketiciler, anlık ve yoğun bir satın alma isteğiyle plansız alışveriş yapabilirler. Bu istekle plansız bir satın alma gerçekleşir. Müşteriler, bir e-ticaret platformunda dolaşırken beklenmedik bir ürünle karşılaşabilir ve hemen satın alma isteğiyle plansız bir alışveriş yapabilirler. Öte yandan, müşteriler önceden planladıkları bir ürünü satın almak istediklerinde, bu ürünü araştırmayı tercih edebilirler. Bu açıklama, yapay zekanın benzer ürünleri önermesiyle ilişkilendirilebilir; örneğin, Trendyol'da Nike spor ayakkabısı ve Hepsiburada'da Stanley termos gibi.

Görsel 2'de Trendyol ve Hepsiburada'nın Chatbot kullanımı yer almaktadır. Trendyol ve Hepsiburada, chatbot müşteri hizmetleri ile kullanıcılarına hızlı ve etkili çözümler sunmaktadır. Örneğin, Trendyol'da bir müşteri, sipariş durumu hakkında bilgi almak istediğinde, chatbot devreye girerek anında güncel bilgileri sunmakta ve müşterinin sorusunu hızlı bir şekilde yanıtlamaktadır. Benzer şekilde, Hepsiburada'da bir müşteri, iade işlemleri konusunda bilgi almak istediğinde, chatbot yardımıyla iade prosedürleri ve adımları hakkında detaylı bilgi sağlayabilmektedir.

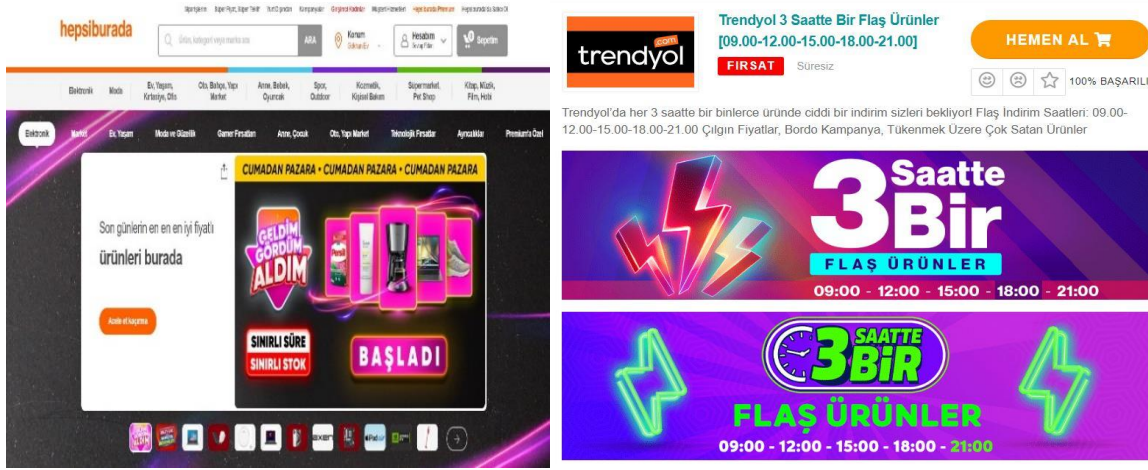
Görsel 2. Trendyol ve Hepsiburada'nın Chatbotları

Kaynak: <https://www.trendyol.com>, <https://www.hepsiburada.com/>

Chatbotlar, müşterilerin sıkça sorduğu sorulara anında yanıt vererek müşteri memnuniyetini artırmaktadır. Bu sayede, müşteriler uzun bekleme süreleri olmadan istedikleri bilgilere ulaşabilir ve işlemlerini hızlı bir şekilde gerçekleştirebilirler. Ayrıca, chatbotlar 7/24 hizmet sunduğu için müşteriler, günün her saatinde destek alabilmektedirler. Bu durum, müşteri hizmetlerinin etkinliğini ve erişilebilirliğini artırarak, müşteri deneyimini iyileştirmektedir.

Yapay zeka destekli chatbotlar, müşterilerin alışveriş deneyimlerini kişiselleştirerek daha tatmin edici hale getirmektedir. Örneğin, Trendyol'da bir müşteri, bir ürünün özellikleri hakkında bilgi almak istediğinde, chatbot bu bilgileri sunarak müşterinin karar verme sürecini kolaylaştırmaktadır. Hepsiburada'da ise, müşteri bir ürünün teslimat süresi hakkında bilgi istediğinde, chatbot ilgili bilgileri anında paylaşarak müşterinin beklentilerini yönetmesine yardımcı olmaktadır.

Görsel 3'te Trendyol ve Hepsiburada hedef kitle segmentasyonu örneği yer almaktadır. Görsel 3'te görüldüğü gibi, Hepsiburada ve Trendyol yapay zeka kullanarak hedef kitle segmentasyonu gerçekleştirmektedir. Bu segmentasyon sayesinde, müşterilerin sepete ekledikleri ürünleri sepette bıraktıklarında veya unuttuklarında, onlara özel hatırlatmalar yapılmaktadır. Bu hatırlatmalar, bildirimler, push bildirimleri, SMS'ler ve e-postalar yoluyla iletilmektedir.

Görsel 3. Trendyol ve Hepsiburada Hedef Kitle Segmentasyonu

Kaynak: <https://www.trendyol.com>, <https://www.hepsiburada.com/>

Bu bildirimler, yalnızca sepette kalan ürünlerle sınırlı kalmayıp, müşterilere benzer ürünlerle ilgili de bilgiler sunmaktadır. Örneğin, sepetteki veya favorilerdeki ürünlerin flaş ürün olması veya indirim girmesi durumunda, müşterilere bu değişiklikler hakkında anında bildirimler gönderilmektedir. Bu strateji, müşterileri alışveriş yapmaya teşvik ederek, satışları artırmada önemli bir rol oynamaktadır.

Buna ek olarak, Trendyol ve Hepsiburada, farklı indirim kampanyaları ile müşterileri alışverişe yönlendirmektedir. Trendyol, her 3 saatte bir flaş indirimler sunarak müşterilerini sık sık siteyi ziyaret etmeye teşvik ederken, Hepsiburada ise "Cumadan Pazara" indirim kampanyaları ile hafta sonu alışverişlerini artırmayı hedeflemektedir. Bu kampanyalar, müşteri ilgisini canlı tutarak ve alışveriş sıklığını artırarak, genel satışların artmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

3.SONUÇ

Bu araştırma, yapay zeka destekli pazarlama iletişiminin e-ticaretteki rolünü ve etkilerini inceleyerek önemli bulgular ortaya koymuştur. Literatür incelemeleri, yapay zeka teknolojisinin tanımı, gelişimi, çeşitli uygulama alanları ve özellikle e-ticaret ile pazarlama iletişimi arasındaki ilişkiyi derinlemesine ele almıştır. Araştırmanın odak noktası, yapay zeka destekli pazarlama iletişiminin e-ticarette nasıl kullanıldığıdır.

Yapay zeka teknolojisinin kullanımı, e-ticaret platformlarında kişiselleştirme ve chatbotlar gibi alanlarda önemli avantajlar sağlamaktadır. Kişiselleştirme, müşterilere istedikleri ürünleri daha kolay bulma ve ihtiyaçlarına göre hizmet alabilme imkanı sunarken, chatbotlar müşteri hizmetlerini etkin bir şekilde yönetmekte ve müşterilere anında çözümler sunmaktadır.

Gelecekte yapılacak araştırmalar, yapay zekanın pazarlama iletişimi üzerindeki diğer unsurlarını daha ayrıntılı olarak inceleyerek bu alandaki bilgi birikimini artırabilir. Yapay zeka destekli stratejilerin etkin bir şekilde uygulanması, e-ticaret sektöründe müşteri deneyimlerini iyileştirmenin yanı sıra işletmelerin rekabet gücünü de artıracaktır.

Örnek olay incelemeleri, önde gelen e-ticaret platformlarından Hepsiburada ve Trendyol'un yapay zeka uygulamalarını detaylı bir şekilde ele almıştır. Hepsiburada, yapay zeka

teknolojisinin sunduğu olanakları müşteri deneyimini geliştirmek ve etkili bir pazarlama iletişimi stratejisi yürütmek için başarıyla kullanmaktadır. Örneğin, Hepsiburada'nın kişiselleştirme alanındaki başarısı, algoritmalar aracılığıyla müşteri tercihlerini analiz ederek kullanıcılara özelleştirilmiş alışveriş deneyimleri sunmasıyla ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, chatbot teknolojilerini entegre ederek müşteri hizmetlerini güçlendirmekte ve kullanıcılara anında destek sağlamaktadır.

Benzer şekilde, Trendyol da yapay zeka teknolojilerini etkin bir şekilde kullanarak müşteri deneyimini zenginleştirmekte ve pazarlama iletişimi faaliyetlerini güçlendirmektedir. Özellikle, Trendyol'un kişiselleştirilmiş öneri sistemleri, kullanıcılara alışveriş deneyimini kişiselleştirme ve en uygun ürünleri sunma konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ayrıca, etkili chatbotları sayesinde Trendyol, müşteri memnuniyetini artırmakta ve kullanıcılara anında çözümler sunmaktadır.

Bu örnekler, yapay zekanın e-ticaret platformlarında nasıl kullanılabileceğini ve pazarlama iletişimi faaliyetlerinde nasıl bir etki yaratabileceğini açıkça göstermektedir. Hepsiburada ve Trendyol gibi öncü platformların başarıları, yapay zeka destekli pazarlama iletişiminin e-ticaret sektöründe ne kadar önemli ve etkili olabileceğini göstermektedir. Bu örnekler, gelecekte yapılacak araştırmalara ilham vererek yapay zeka destekli stratejilerin daha da geliştirilmesini ve e-ticaretteki rekabet gücünün artırılmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, A. *Yapay Zekâ: Tanımlar ve Beklentiler*, Yapay Zekâ Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- Brown, S. Personalizing The Customer Journey With AI, *Marketing Intelligence Review*, 11(2), 2019.
- Brown, L. *Integrated Marketing Communication: New Tools of the Digital Age*, Digital Marketing Publications, London, 2020.
- Çeber, B. *Yapay Zekâ Uygulamalarının Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kullanımı*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022.
- Johnson, B. Enhancing E-Commerce With AI: The Power Of Personalization, *Journal of Business Strategy*, 39(4), 2018.
- Jones, A. AI-Powered Chatbots and Virtual Assistants: Transformation In Customer Service and Enhancement of Customer Experience, *Journal of Communication Technologies and Artificial Intelligence*, 5(2), 2020.
- Kaya, A., Yozgat, M. Yapay Zeka Ve Görüntü İşleme Teknolojilerinin Arkeolojide Kullanımı, *Uluslararası Arkeoloji ve Kültürel Miras Dergisi*, 8(2), 2021.
- Koltan-Yılmaz, H. Yapay Zeka Ve Doğal Dil İşleme: Yorumlama Ve Metin Üretme, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 2021.
- Kotler, P., Armstrong, G. *Pazarlama İlkeleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 2018.
- Miller, J. The Impact of Voice and Visual Search Trends on Marketing Strategies: AI-Powered Content Optimization, *Journal of Marketing Technologies and Innovation*, 4(3), 2021.

Pantano, E., Rese, A., Baier, D. Enhancing The Online Decision-Making Process By Using Augmented Reality: A Two Country Comparison Of Youth Markets, *Journal of Retailing and Consumer Services*, 2018.

Say, A. *Yapay Zekâ: Doğal Sistemlerin Bilişsel Yetenekleri ve Yapay Sistemler*, Teknoloji ve Bilim Yayınları, İstanbul, 2018.

Sharma, A., Jindal, P., Tripathi, R. Artificial Intelligence And Chatbots In Customer Service, *Journal of Information Technology Research*, 13(2), 2020.

Smith, A. The Role Of AI In Transforming E-Commerce, *Journal of Digital Commerce*, 12(3), 2020.

Syam, N., Sharma, A. Waiting For A Sales Renaissance In The Fourth Industrial Revolution: Machine Learning And Artificial Intelligence In Sales Research And Practice, *Industrial Marketing Management*, 69, 2018.

Wilcox, D., Smith, T., Johnson, M. *Changing Dynamics In Marketing Communication: Advertising and Consumer Attitudes*, Marketing Publications, İstanbul, 2015.

BAĞIMSIZ DENETİM SÜRECİNDE ÖNEMLİLİK KAVRAMI AÇISINDAN DENETİM KANITLARININ OLUŞTURULMASI VE BAĞIMSIZ DENETİM KANITLARI STANDARDI (BDS 500) AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Mehtap BULUT DENİZ

İnönü Üniversitesi, mehtap.deniz@inonu.edu.tr - ORCID: 0000-0002-6826-5502

Prof. Dr. Yusuf Cahit ÇUKACI

İnönü Üniversitesi, yusuf.cukaci@inonu.edu.tr - ORCID: 0000-0003-0174-0329

ÖZET

Bağımsız Denetim Standardı, denetçinin denetim görüşünün dayanağı olan sonuçları elde edebilmesi, yeterli ve uygun denetim kanıtına ulaşabilmesi amacıyla finansal tabloların denetimi sırasında nelerin denetimin kanıtını oluşturduğunu açıklar (BDS 500, paragraf 1).

İşletmeler tarafından finansal tablolar aracılığıyla sunulan bilgilerin doğru olup olmadığı ancak denetçinin denetim faaliyeti için topladığı denetim kanıtları aracılığıyla olmaktadır. Denetçi, finansal tabloları incelerken önemlilik kavramını dikkate alarak değerlendirmede bulunmalıdır. Önemlilik kavramını dikkate alan sorumlu denetçi, denetim sonunda sunduğu raporu doğrulayacak düzeyde uygun ve yeterli denetim kanıtına ulaşmalıdır.

Bu çalışmada, bağımsız denetim sürecinde önemlilik kavramının denetim kanıtlarının oluşturulması üzerine etkisi Bağımsız Denetim Kanıtları Standardı açısından teorik olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Denetim Kanıtı, Önemlilik.

CREATION OF AUDIT EVIDENCE IN TERMS OF THE CONCEPT OF MATERIALITY IN THE INDEPENDENT AUDIT PROCESS AND EVALUATION IN TERMS OF THE INDEPENDENT AUDIT EVIDENCE STANDARD (IAS 500)

ABSTRACT

The Independent Auditing Standard explains what constitutes audit evidence during the audit of financial statements so that the auditor can reach conclusions that form the basis for her opinion and obtain sufficient and appropriate audit evidence (BDS 500, paragraph 1).

Whether the information presented by businesses through financial statements is accurate or not can only be determined through the audit evidence collected by the auditor for the audit activity. The auditor must make an evaluation by taking into account the concept of materiality when examining the financial statements. Taking the concept of materiality into consideration, the responsible auditor must obtain appropriate and sufficient audit evidence to verify the report presented at the end of the audit.

In this study, the effect of the concept of materiality on the creation of audit evidence in the independent audit process was evaluated theoretically in terms of the Independent Audit Evidence Standard.

Keywords: Independent Audit, Audit Evidence, Materiality.

1.GİRİŞ

Denetçi görüşünün temelini oluşturan sonuçlara ulaşma yolunda kullandığı tüm bilgiler denetim kanıtı diye tanımlanmaktadır (BDS 500, paragraf 5 a.). Daha açık bir ifadeyle denetim kanıtı, denetçinin denetlediği bilgilerin daha önce belirlenen kriterlere uygun olup olmadığını test etmek amacıyla denetçinin kullandığı her türlü bilgi belge ve kayıtlardır. Başka bir tanıma göre denetim kanıtı, mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun bir şekilde düzenlenip düzenlenmediği bakımından denetçiyi ikna etmeye yarayan her türlü bilgi olarak ifade edilmektedir (Deniz, 2013:87).

Zaman ve maliyet açısından denetçinin, denetim esnasında denetim görüşünü biçimlendirecek kanıtların hepsine birden ulaşması mümkün olmamaktadır. Bu açıdan bakılırsa, denetçinin önceliğinde olan konu yürüttüğü denetim faaliyetinin kaliteli olması için yeterli miktarda ve kalitede denetim kanıtına ulaşmaktır (Çil, 2003:1).

Denetim kanıtları; işletme, denetçi ya da kamu yatırımcıları gibi ilgililere çeşitli açılardan fayda sağlayan bilgiler sunmaktadır. Denetçinin topladığı kanıtlar aracılığıyla işletme yönetiminin sunduğu mali tabloda yer alan bilgilerin doğrulanması, hedef kullanıcıların işletmeye olan güveninin artmasını sağlanarak işletmenin satışlarında, fon sağlamada ve yatırımcı çekmede işletme lehine olumlu yansımaları olacaktır. Denetim kanıtlarının, denetçinin gerçekleştirdiği denetim faaliyetine meşru bir dayanak sunması açısından da rolü büyük olmaktadır (İkvan ve Demirkol, 2021:45).

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve’de göre önemlilik, bir işletmeye ait finansal bilgilerin, ilgili finansal kalemlerin yapısı ya da büyüklüğüne veya her ikisine yönelik ihtiyaca uygunluğun işletmeye özgü tarafı olarak ifade edilmektedir. Bir bilginin verilmemesi ya da yanlış veya eksik verilmesi finansal kullanıcıların kararlarını etkiliyorsa o bilgi önemli olarak nitelendirilmektedir.

Daha önceden muhasebe perspektifine dayanan önemlilik kavramı, bugün hem teoride hem de uygulamada önemli bir denetim kavramı olarak kabul edilmektedir. İşletme paydaşlarının karar almalarında önemli bilgiler sunan finansal tablolarda önemli olan bu bilgilerin zamanında, doğru ve kaliteli bir şekilde sunulmasıdır. Bu bilgilerin doğruluk derecesi denetçinin vereceği karara bağlıdır. Denetçi denetim görüşüne ulaşırken önemlilik faktörünü göz önünde bulundurmalıdır (Aksoy, 2018:3).

2.BAĞIMSIZ DENETİM

Günümüzde ekonomik faaliyetlerin artmasıyla birlikte işlemler daha karmaşık hale gelmiş, işletmelerin sunduğu verilerin çokluğu ve bilgi sağlayanların taraflı davranmaları sebebiyle işletmeler tarafından sunulan bilgilerin güvenilirliği daha fazla sorgulanmaya başlanmış ve bilgi kullanıcıları tarafından güvenilir bilgiye olan ihtiyaç artmıştır. Güvenilir bilgiye ihtiyaç duyan bilgi kullanıcılarının istedikleri bilginin doğruluğunu kendi başlarına kontrol etmeleri uzun bir zaman ve maliyet gerektirmektedir. Bu nedenle bilgi kullanıcıları bağımsız denetim görüşüne başvurumaktadırlar (Dibi, 2010:24).

Bağımsız denetim; iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili olan iddiaların, önceden saptanan kriterlere uygun olup olmadığını araştırmak ve sonuçlarını bilgi kullanıcılarına iletme maksadıyla tarafsız bir şekilde kanıt toplayan ve topladığı bu kanıtları derleyen sistematik bir süreç şeklinde tanımlanmaktadır (Kaval, 2005:3).

İşletmelerin finansal tablolarındaki bilgiye ihtiyaç duyan çıkar grupları işletmelerin sundukları bilginin doğru ve güvenilir olmasını arzularlar. Bu arzuların varlığı ve ekonomik faaliyetlerin artması bağımsız denetimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İşletmelerin finansal tablolarının denetimini yapan bağımsız denetçiler, finansal tablo kullanıcılarına doğru bilgi vermek adına bir görüşe ulaşırlar. Bağımsız denetçinin verdiği kararlarda bağımsız olması en önemli faktördür (Yılmaz, 2015:9).

Piyasada güven ortamının oluşmasını sağlamak bağımsız denetimin en temel amaçlarından biridir. Bu güven ortamının temin edilebilmesi, işletmelerin finansal tablolarının en iyi şekilde incelenmesiyle mümkün olmaktadır. Bağımsız denetim mekanizmasının iyi bir biçimde uygulanmadığı hallerde yönetimin sağlıklı çalışmadığı görülmektedir (Akçay ve Bilen, 2018:248).

3.ÖNEMLİLİK KAVRAMI

Muhasebenin temel kavramlarından önemlilik kavramı, bir hesap kalemi veya mali olayın nispi ağırlık ve değerinin, finansal tablolara dayanılarak yapılacak değerlemeleri veya alınacak kararları etkileyebilecek düzeyde olmasını ifade eder (Acar ve Tetik, 2013:15).

Denetim mesleği, son zamanlarda ilke ve kurallardaki karmaşıklıklar nedeniyle büyük sıkıntılar yaşamış ve “bilgi çağının” ortaya çıkardığı ciddi sorunlarla boğuşmak durumunda kalmıştır. Bu sorunlar neticesinde, kamunun halka açık işletmelerin yönetimine olan güveni sarsılmış ve bu işletmelerin açıkladıkları mali tabloların kalitesi ve mali bilgilerin güvenilirliği sorgulanmaya başlanmıştır. Tüm bu sebepler neticesinde, bağımsız denetim sürecinin etkinliğinin uluslararası standartlara uyum sağlaması amacıyla kaliteli denetim standartlarının oluşturulması gerektiğine kanaat getirilmiştir. Denetçiler, denetim faaliyetini yürüttüğü işletmede önemlilik düzeyini dikkate alarak neyin önemli neyin önemsiz olduğuna karar vermek durumundadır. Denetçilerin mesleki yargılarını kullanarak verdikleri bu karar, mali tablo kullanıcılarının kararlarına etki edebilecek hangi yanlışlıkların önemli hangilerinin önemsiz olduğunu belirlemede ön ayak olacaktır (Haberal ve Akdoğan, 2022:90).

Denetim standartlarına göre denetçi, bağımsız denetim faaliyetlerini gerçekleştirirken ve bu faaliyet sonunda görüşünü raporlarken önemlilik kavramını dikkate alarak hareket etmek zorundadır. Denetim esnasında önemlilik kavramının dikkate alınması, denetimin kalitesinin önemli ölçüde artmasını sağlayacaktır. Denetçi açısından mesleki bir yargı meselesi olan önemliliğin belirlenmesi, finansal tablo kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarını ne ölçüde algıladığından etkilenmektedir. Denetçi önemliliği belirlemede sayısal ve niteliksel birçok faktörü dikkate alır (Cömert, 2012:29).

Finansal tabloların hazırlanmasında ve denetiminde önemli rolü olan önemlilik kavramı, denetçinin yanıltıcı işlemlere karşı hoşgörü seviyesini ifade etmektedir. Çünkü denetçi, hatalı ya da yanıltıcı işlemlerin tutarının önemlilik derecesini, mesleki bir yargı ile tecrübesiyle teknik

anlamda belirlediği önemlilik seviyesini göz önünde bulundurarak değerlendirmede bulunur. Önemlilik kavramının denetim riskiyle yakın fakat ters yönlü bir ilişkisi bulunmaktadır. Yani, denetim riski azaldıkça önemlilik seviyesi artarken, denetim riski arttıkça önemlilik seviyesi azalmaktadır. Finansal tablolarda, denetim riskinin yüksek olduğu alanların denetiminde daha ayrıntıya girilerek daha fazla kanıt toplanır. Denetçi güvenilir kanıt topladıkça denetimde oluşabilecek riskler minimuma indirilir (Aksoy, 2018:2).

4.DENETİM KANITLARI

Denetçinin, denetim sürecinde işletme yönetimi tarafından kullanıcılara sunulan finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğunu test edebilmesi için yeterli ve uygun kanıtın ulaşması gerekmektedir. Denetçinin, yerine getirdiği denetim faaliyetine uygun olarak topladığı ve görüşüne makul bir güvence oluşturan her türlü bilgi, belge ve dokümanlar denetim kanıtı olarak tanımlanmaktadır (İkvan ve Demirkol, 2021:54).

Başka bir tanıma göre denetim kanıtı; denetçinin denetlediği bilgilerin önceden saptanmış kriterlere uygun olup olmadığını araştırmak amacıyla denetçinin denetim görüşünü sonuçlandırma aşamasında kullanabileceği her türlü bilgi, belge ve kayıtlardır. Denetim kanıtına örnek olarak; denetçinin denetimle alakalı yaptığı bütün görüşmeler, gözlemler, yazılı ve sözlü açıklamalar, hesaplamalar ya da kendi oluşturduğu notlar verilebilir. Fakat, denetçinin tam denetim yaparak denetim görüşüne esas oluşturacak denetim kanıtlarının tamamına ulaşması zaman ve maliyet açısından mümkün olmadığından, denetçinin amacı yeterli sayıda ve kalitede denetim kanıtına ulaşmak olmalıdır. Denetçi denetim kanıtlarını rastgele değil, belirli teknikleri göz önünde bulundurarak toplamalıdır (Gökçen ve Çavuş, 2022:273).

Denetçi, denetime başlamadan önce kanıt toplamalı ve toplanan bu kanıtları değerlendirmelidir. Toplanan kanıtlar belli tekniklere göre toplanmalı, gelişigüzel bir biçimde toplanmamalıdır (Deniz, 2013:1).

Uluslararası Denetim Standartları'na göre denetçinin, denetim görüşüne dayanak oluşturacak yeterli miktarda, uygun ve güvenilir denetim kanıtına ulaşması gerekmektedir. Denetçinin denetim süreci boyunca yürüttüğü kanıt toplama faaliyeti denetimin temelini oluşturmaktadır. Denetim ile ilgili yapılan tüm görüşmeler, gözlemler, hesaplamalar, yazılı ya da sözlü ifadeler, denetçinin kendi notları denetim kanıtı olarak kabul edilmektedir (Durmuş vd., 2018:68).

5.BAĞIMSIZ DENETİM STANDARDI KANITLARI STANDARDININ KAPSAMI VE AMACI (BDS 500)

5.1.Standardın Kapsamı ve Amacı

Bu standart, denetçinin yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edebilmesi, denetim görüşüne temel oluşturan sonuçlara ulaşabilmesi amacıyla finansal tabloların denetimi sırasında nelerin denetimin kanıtını oluşturduğunu açıklar (BDS 500, paragraf 1). Denetçinin amacı, denetim sürecinde miktar ve kalite olarak yeterli düzeyde denetim kanıtı elde etmektir. Denetim kanıtlarının yeterli olup olmadığı, denetçinin mesleki bilgi düzeyi, tecrübesi ve birikimi ile doğrudan ilişkilidir. Bu konuda denetim kanıtlarının değerlendirilmesinin yayınlanmış

standartlara uygun bir şekilde yapılmasının ve denetim kanıtlarının hazırlanması denetçinin kendi inisiyatifine kalmıştır (Çetinkaya 2017:110).

Denetim süresince elde edilen tüm denetim kanıtlarına uygulanan bu standartta sorumlu denetçinin amacı, denetim süresince görüşüne temel oluşturan makul neticelere ulaşabilmek gayesiyle yeterli ve yerinde denetim kanıtına ulaşmasını sağlayacak denetim prosedürlerini tasarlama ve uygulama mesuliyetini üstlenmektir. (BDS 500, paragraf 2 ve 4).

5.2.Standartta Yer Alan Ana Hükümler

5.2.1. Yeterli ve Uygun Denetim Kanıtı

İşletme yönetimi tarafından hazırlanan mali tablolar, işletmenin varlıkları, kaynakları, gelir tablosu, özkaynak değişim hareketleri vb. konularda kullanıcılara bilgi vermektedir. Üçüncü kişilerin işletmeyi denetleyen denetçiden beklentileri, işletme yönetimi tarafından yayınlanan mali tablolarda herhangi bir yanlışlık yapıp yapılmadığını ve işletme yönetiminin yaptığı iddialarda herhangi bir hata olup olmadığının tespit edilmesidir. Denetçi, bu iddiaları test edebilmek amacıyla çalışmalarını denetim kanıtı adı verilen destekleyici bilgilerle desteklemek zorundadır (Taşar, 2021:32).

Sorumlu denetçinin görüşüne dayanak oluşturan sonuçlara ulaşırken kullandığı bilgiler olarak tanımlanan denetim kanıtları, işletmenin muhasebe kayıtlarındaki bilgilerden ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgileri içermektedir (BDS 500, paragraf 5a).

Denetçi, uygun ve yeterli denetim kanıtı elde edebilmek maksadıyla yürüttüğü denetim faaliyetine ve içinde bulunulan şartlara uygun denetim prosedürlerini tasarlar ve uygular (BDS 500, paragraf 6).

Standartta, denetçinin raporunda belirttiği görüşe dayanak oluşturacak yeterli ve uygun denetim kanıtının toplanması gerektiği belirtilmektedir. Denetim kanıtının yeterliliği ile kastedilen, denetim kanıtının miktar olarak bir ölçüsü iken, denetim kanıtının uygunluğu ile kastedilen denetim kanıtının kalite olarak bir ölçüsü olmaktadır. Denetçi tarafından yeterli sayıda denetim kanıtının toplanmasının önemli olduğu kadar kaliteli denetim kanıtının toplanması da bir o kadar önemli olmaktadır. Sayı olarak fazla ve denetimin amacı ile uyum sağlamayan denetim kanıtlarının toplanması denetçinin görüşünü oluşturması esnasında denetçiye olumlu bir fayda sağlamaz (Çetinkaya 2017:116).

Denetçinin görüş ve raporlarını desteklemek amacıyla gerekli olan denetim kanıtları nitelik açısından kümülatiftir ve denetim esnasında yürütülen denetim prosedürlerinden elde edilmektedir. Ayrıca denetim kanıtları, denetçinin önceden yürüttüğü denetim faaliyetlerinden ya da diğer kaynaklardan elde edilen bilgilerden de oluşabileceği gibi işletmenin yararlandığı bir uzman tarafından hazırlanmış raporları içeren bilgilerden ve işletme dışı bilgi kaynağından da elde edilmiş olabilir. Bunun yanı sıra işletmenin muhasebe kayıtları ve işletme içerisinde diğer kaynaklardan elde edilen bilgiler de önemli bir denetim kaynağı olarak değerlendirilebilir. İşletme yönetiminin denetçinin talep ettiği herhangi bir konuda gerekli açıklamayı yapmayı reddetmesi gibi durumlar da denetçi için bir denetim kanıtını oluşturur (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A5).

Denetçi, denetim riskini kabul edilebilir makul bir seviyeye düşürebilecek düzeyde yeterli ve uygun denetim kanıtına ulaştığında denetim için makul bir güvence sağlanmış olmaktadır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A7).

İşletmenin denetçi görüşünü değerlendirmeye yönelik olarak yaptığı denetçi çalışmalarının büyük bir kısmını denetim kanıtlarına nasıl ulaşıldığı ve bu kanıtların nasıl değerlendirildiği oluşturmaktadır. Tetkik, gözlem, teyit etme, yeniden hesaplama, yeniden uygulama ve analitik prosedürler denetim kanıtı elde edilmesine yönelik denetim prosedürlerini oluşturur. Önemli denetim kanıtına ulaşılmasını sağlayan sorgulama, yönetim beyanı üzerinde önemli düzeyde hatanın bulunmadığına ya da yapılan kontrollerin işleyişine yönelik tek başına yeterli düzeyde denetim kanıtı sağlamamaktadır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A6). Sorgulama aşamasında denetçi işletmede çalışan kirislerden yazılı ya da sözlü olarak sorular sorularak cevaplar alır. Verilen cevapların yazılı bir şekilde alınması denetçi açısından daha güvenilir denetim kanıtı sağlamaktadır

Belirli faaliyetlerin yürütülmesine denetçinin bizzat katılması gerektiği ifade eden gözlemde, denetçi denetim kanıtlarını toplarken bazı tespitleri kendisi yapar ve kanıtın kaynağına ulaşmaya çalışır (Saraç, 2016:30). Denetçinin, işletmenin çalışanlarının gerçekleştirdiği envanter sayımlarını ve kontrol faaliyetlerini gözlemlemesi ve izlemesi gözlem tekniğine örnek olarak verilebilir. Bu teknikte, denetçi denetlediği işletmede bulunarak çalışanların görevlerini doğru bir şekilde yapıp yapmadıklarını gözlemlediği ve denetim kanıtlarına bizzat kendisi ulaştığı için denetçinin güvenilir denetim kanıtlarına ulaşması sağlanmış olacaktır. Ayrıca işletmenin iç kontrol sistemi ile ilgili kanıtlara ulaşmak için de gözlem tekniği kullanılmaktadır (Gökçen ve Çavuş, 2022:277).

Teyit etme yani diğer bir ifadeyle doğrulama, bir konu hakkında denetlenen işletme dışındaki bu konu hakkında bilgi sahibi olan üçüncü kişilerin denetçiye verdikleri cevaplar olarak ifade edilmektedir. Üçüncü kişilerden alınan bu bilgiler sözlü ya da yazılı olabilir fakat genelde mektup şeklinde olmaktadır. Doğrulama, özellikle alacak hesabının denetlenmesinde kullanılan en önemli kanıt türüdür (Kütük, 2008:95). Bu teknik, yazılı soruşturma olması nedeniyle güvenilirlik derecesi oldukça yüksek olmaktadır. Üçüncü kişilerin verecekleri cevaplar direk olarak denetçiye geldiğinden doğrulama kanıtlarının güvenilirliği de artacaktır (Yılmaz, 2021:54).

Yeniden hesaplamalar (Matematiksel Kanıtlar), denetçi tarafından müşteri işletmenin yapmış olduğu hesaplamaların yeniden yapılmasıdır. Müşteri işletmenin kayıtlarının matematiksel olarak doğru yapıp yapılmadığını teyit etmek amacıyla yapılır. Mizan ya da büyük defter toplamlarının yeniden hesaplanması örnek olarak verilebilir (Kütük, 2008:98).

Diğer kanıt türlerine göre güvenilirliği en yüksek olan analitik kanıtlar, denetçinin ilişkiler kurup karşılaştırmalar yaparak hesap kalanlarının uygun olup olmadığına yönelik bilgi edindiği kanıt türüdür; finansal oranlar (rasyolar), çeşitli analiz yöntemleri (zaman serileri analizi) ve ussallık testleri ile elde edilen kanıtlar analitik kanıtları oluşturmaktadır (Kardeş 1996:99).

Denetim kanıtının yeterliliği ve uygunluğu birbiriyle ilişki halindedir. Yeterlilik, denetim kanıtı miktarının ölçütü olarak ifade edilirken uygunluk, denetim kanıtı kalitesinin ölçütü olarak ifade

edilmektedir. Denetimde gerek duyulan denetim kanıtının miktarı, denetim kanıtının kalitesinden etkilenir. Fakat, denetim kanıtı kaliteli değilse daha fazla denetim kanıtı elde etmek bir anlam ifade etmeyebilir. Kanıtın elde edildiği şartlara bağlı olan denetim kanıtının güvenilirlik derecesinin belirlenmesinde, kanıtın kaynağı ve niteliği etkili olmaktadır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A8 ve A9).

5.2.1.1. Denetim Kanıtının Kaynakları

Denetim kanıtlarından bazıları, muhasebe kayıtlarının test edilmesi amacıyla denetim prosedürlerinin uygulanması aracılığıyla elde edilir. Bu durumda denetçi, muhasebe kayıtlarının finansal tablolarla uyumlu ve kendi içinde tutarlı olduğu yönünde karar verebilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A11).

Bazı denetim kanıtları da farklı nitelikte olmasına ve farklı kaynaklardan elde edilmesine rağmen birbirleriyle tutarlı olabilirler. Bu tür denetim kanıtları münferit değerlendirilen denetim kanıtlarına nazaran daha güvenilirdir. Mesela işletmeden bağımsız kaynaklar aracılığıyla elde edilen doğrulayıcı bilgiler, işletme içinden elde edilen denetim kanıtlarına (muhasebe kayıtları, toplantı tutanakları, yönetim açıklamalarından elde edilen kanıtlar vb.) nazaran daha fazla güvence sağlayabilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A12). Üçüncü kişilerden alınan teyitler, analist raporları, rakipler hakkındaki karşılaştırılabilir bilgiler dahil olmak üzere dış kaynaklardan elde edilen bilgiler, denetçinin denetim kanıtı olarak kullanabileceği işletmeden bağımsız kaynakları oluşturur (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A13).

Denetçinin görüşüne dayanak oluşturan denetim kanıtları aşağıda belirtilen prosedürlerin uygulanmasıyla elde edilmektedir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A14):

- a) Risk değerlendirme prosedürleri
- b) Aşağıda verilenleri içeren müteakip denetim prosedürleri
 - i. Kontrol testleri
 - ii. Detay testlerini ve analitik maddi doğrulama testlerini süreçlerini içeren maddi doğrulama prosedürleri

Denetimde kullanılacak prosedürlerin hangi nitelikte olacağı ve zamanlaması, işletmeye ait bazı finansal verilerin sadece elektronik ortamda olmasından ya da bu verilere sadece belirli tarihlerde veya dönemlerde ulaşılabilmesinden etkilenmektedir. Mesela işletmenin e-ticareti kullanması halinde satın alma emirleri, faturalar gibi belgeler sadece elektronik ortamda kayıtlıdır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A16).

Elektronik bilgilerden bazıları da belli bir zaman geçtikten sonra geri kullanılamaz hale geldiğinden, denetçi bu gibi verilerin saklanması talep edebilir ya da bu verilere ulaşabildiği bir anda denetim prosedürlerini uygulamaya koyabilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A17).

İşletme içerisinden ya da dışarıdan elde edilen, basılı ve elektronik ortam gibi bir depolama alanında kayıt ve varlıkların incelenmesi faaliyetlerinden oluşan tetkik, farklı güvenilirlik derecelerinde denetim kanıtı sağlamaktadır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A18).

Hisse senedi ve tahvil gibi bazı belgeler bir varlığın mevcut olduğuna yönelik doğrudan bir denetim kanıtını oluştururken, böyle belgelerin tetkik edilmesi, belgenin mülkiyeti ve değeriyle alakalı bir denetim kanıtını oluşturmayabilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A19).

Maddi duran varlıkların tetkiki, bu varlıkların işletmede var olduğuna dair güvenilir bir denetim kanıtı sağlayabilirken, işletmenin bu varlıklar üzerindeki hak ve yükümlülüklerine ya da bu varlıkları değerlendirme yöntemlerine dair herhangi bir denetim kanıtı sağlamayabilir. Stok kalemlerinin tetkiki ise, stok sayımının gözlemlendiği esnada da yapılabilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A20).

İşletmenin kendi personeli aracılığıyla yapılan stok sayımının gözlemlenmesi örneğinde olduğu gibi kavram olarak gözlem, başkaları tarafından uygulanan bir süreç ya da prosedürün izlenmesi faaliyetidir. Yapıldığı süre içerisinde gözlem faaliyeti de bir denetim kanıtı sağlar. Bu anlamda sınırlı bir denetim kanıtı sağlamaktadır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A21).

Dış teyit, üçüncü tarafın denetçiye doğrudan elektronik, basılı veya başka bir depolama ortamında vermiş olduğu yazılı yanıtın oluşan denetim kanıtını ifade etmektedir. Dış teyit ile ilgili prosedürler, genel olarak belirli hesap bakiyeleri ve bunların unsurlarıyla bağlantısı olan yönetim beyanlarının incelenmesi gerektiğinde ihtiyaca uygun olmaktadır. Fakat, dış teyit kullanımının sadece hesap bakiyeleriyle sınırlandırılması doğru değildir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A22).

Kullanılan belge ve kayıtların matematiksel olarak doğru olup olmadığının kontrol edilmesi ne yeniden hesaplama denir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A23). Yeniden uygulama ise, denetçinin, işletmenin iç kontrolünün parçası olarak uygulamak zorunda olduğu prosedürleri ve kontrolleri bağımsız bir biçimde yürütmesidir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A24).

Analitik prosedürler, finansal bilgilerin, finansal ve finansal olmayan veriler arasında var olan anlamlı ilişkilerin analiz edilmesi yoluyla değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. Analitik prosedürler, herhangi bir kalemde beklenen değerden önemli görülecek düzeyde farklılık arz eden bir durumun olması ya da diğer bilgilerle tutarlı olmayan bir dalgalanmanın olması durumlarının araştırılması faaliyetlerini de içerir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A25).

Diğer denetim prosedürlerine ilave olarak denetim esnasında yoğun olarak kullanılan sorgulama, işletmenin içinde ya da dışında bulunan konu ile ilgili bilgileri kişilerden bilgi alınmasıdır. Sorgulamalar hem yazılı hem de sözlü bir şekilde yapılabilir. Sorgulama sonrasında, kişilerin verdiği cevapların analizi yapılarak değerlendirmelerde bulunulur (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A26). Verilen cevaplar, denetçinin ulaşamadığı bilgilere veya doğrulayıcı denetim kanıtlarına ulaşmasını sağlayabilir. Sorgulamalara verilen cevapların denetçinin daha önce elde etmiş olduğu bilgilerden farklılık göstermesi durumunda ise, denetçinin ilave denetim prosedürlerinde değişiklik yapmasını ya da uygulamasını gerekli kılar (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A27).

5.2.2. Denetim Kanıtı Olarak Kullanılacak Bilgiler

Denetçi, denetim kanıtı olarak kullanılacak bilgilerin ihtiyaca uygun olup olmadığını ve ne kadar güvenilir olduğunu araştırır (BDS 500, paragraf 7). Öncelikle denetim esnasında

uygulanan prosedürlerden elde edilen denetim kanıtları, ayrıca yürütülen denetim faaliyetlerinden ya da denetim şirketinin müşteri ilişkisinin kurulması ve devam edilmesine dair kalite kontrol prosedürleri uyarınca bazı ek sorumluklara uyma gibi diğer kaynaklardan elde edilen bilgilerden de oluşabilir. Bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin ihtiyaca uygunluğu ve güvenilirliği denetim kanıtının kalitesini etkilemektedir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A30).

Denetçinin işletme tarafından oluşturulan bir bilgiyi kullanması halinde, bu bilginin güvenilir olup olmadığını ve işletmenin amaçlarına uygunluğunu değerlendirirken içinde bulunulan şartları da göz önünde bulundurarak bu bilginin doğru ve tam olduğuna dair denetim kanıtı elde eder ve bilginin denetçinin amaçları bakımından yeteri kadar açık ve ayrıntılı olup olmadığını değerlendirir (BDS 500, paragraf 9.a ve 9.b).

Denetçinin güvenilir bir denetim kanıtı elde edebilmesi için kullandığı bilgilerin eksiksiz ve doğru olması gerekmektedir. Mesela, denetçinin satış hacmine ilişkin doğru bir değerlendirme yapabilmesi, satış rakamlarına ve satış fiyatlarına ilişkin bilgilerin eksiksiz ve doğru olması ile mümkün olmaktadır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler A60).

Denetçinin yeterli sayıda topladığı denetim kanıtlarının, denetçinin görüşünü destekleyen bilgilerden ve güvenilir kanıtlardan oluştuğuna emin olmalıdır. Denetçi bu denetim kanıtlarını farklı kaynak ya da ortamlardan toplayabilir (Çetinkaya, 2017:117). Denetim kanıtlarının miktarını ve güvenilirliğini etkileyen unsurlar aşağıdaki tabloda verilmiştir (Kütük, 2008:90):

Tablo 1. Denetim Kanıtlarının Yeterliliğini ve Güvenilirliğini Etkileyen Unsurlar

Kanıt Miktarını Etkileyen Unsurlar	Kanıt Güvenilirliğini Etkileyen Unsurlar
<ul style="list-style-type: none">• Önemlilik• Risk• Nitelik• Maliyet (Ekonomik Etmenler)• Ana kütlelerin büyüklüğü ve özelliği	<ul style="list-style-type: none">• Kanıtın geçerliliği (Kanıtın ilgili olması)• Kanıtın kaynağı• Kanıtın zamanlılığı• Kanıtın nesnelliliği (objektifliği)

Kaynak: Kütük, 2008:90

Toplanacak kanıt miktarını etkileyen unsurlardan biri olan önemlilik ile, denetimi yapılan işletmenin iddiasının önemliliği vurgulanır. Bu unsura göre, işletme iddiasının önemlilik düzeyi ile toplanacak kanıtın sayısı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Toplanacak kanıt miktarını etkileyen unsurlardan ikincisi olan riske göre, risk düzeyi arttıkça denetçinin kanıt sayısının ve kanıt toplama alanının genişleyeceği ifade edilirken; üçüncü unsur olan nitelikte ise, denetim kanıtlarının niteliğinin artması denetimin güvenilirliğini de artıracak ifade edilmektedir. Maliyet unsurunda, kanıt toplama sürecinin işletme için bir maliyet gerektirdiği, bu açıdan denetçinin tecrübesinden yararlanarak güvenilir kanıtlara ulaşması gerektiği ifade edilmektedir. Son unsur olan anakütlenin büyüklüğü ve özelliği ile denetçinin inceleyeceği anakitlede yer alan kalemlerin birbirlerine özellikle tutar açısından yakın olmasının toplanacak kanıt sayısını etkileyeceği ifade edilmektedir (Saraç, 2016:25).

Denetçi bazı durumlarda işletme tarafından elde edilen bilgileri denetimin diğer amaçları için kullanmayı planlayabilir. Bu gibi durumlarda, denetçinin kullandığı bilgilerin denetimin amaçları açısından yeteri kadar açık ya da ayrıntılı olup olmadığı elde edilen denetim kanıtının uygunluğu üzerinde etkisi olur. Mesela, yönetimin kullandığı performans ölçümleri önemli düzeydeki yanlışlıkları açığa çıkaracak düzeyde açık olmayabilir (BDS, Açıklayıcı Hükümler A62).

Denetçi, dış bilgi kaynağı aracılığıyla ulaştığı bilginin ihtiyaca ne kadar uygun olduğunu ve güvenilirliğini test edebilecek yeterli düzeyde alt yapıya sahip olmadığı durumlarda eğer alternatif prosedürler yardımıyla da yeterli ve uygun denetim kanıtına ulaşamıyorsa, denetimin kapsamına dair bir sınırlamanın olduğu sonucuna varılabilir. Bu durum da BDS 705 (Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi) hükümlerine uygun bir şekilde değerlendirmede bulunur (BDS, Açıklayıcı Hükümler A44).

Denetçinin denetim kanıtı olarak kullanacağı bilgilerin, yönetimin faydalandığı bir uzmanın çalışmasının esas alınarak hazırlanması halinde, denetçi uzmanın çalışmalarının önemini de göz önünde bulundurarak (BDS 500 paragraf 8):

- I. Uzmanın mesleki yetkinliğini, yeteneğini ve tarafsızlığını değerlendirir.
- II. Uzmanın yapmış olduğu çalışma hakkında fikir edinir.
- III. Bir denetim kanıtı olarak kullanımını açısından uzman çalışmasının uygunluğunu değerlendirir.

5.2.2.1. Yönetimin Faydalandığı Uzmanın Yetkinliği, Yeteneği ve Tarafsızlığı

Yetkinlik, yönetimin yararlandığı uzmanın uzmanlık düzeyi ve niteliğiyle ilgili bir durumken yetenek ise uzmanın içinde bulunulan şartlar altında bu yetkinliğini uygulayabilmesiyle alakalı bir kavramdır. Tarafsızlık ise, yönetimin faydalandığı uzmanın kimsenin tesiri altında kalmadan, hiçbir konuda yanlı davranmadan objektif bir biçimde olayları değerlendirmesidir. Yönetimin uzmanın yetkinliği, yeteneği ve kabiliyeti ile alakalı yaptığı kontroller elde edilen bilginin güvenilirliğini etkileyecektir (BDS 500, paragraf A48).

Aşağıdaki belirtilen kaynaklardan yönetimin faydalandığı uzmanın yetkinliği, yeteneği ve tarafsızlığı hakkında bilgi elde edilebilir (BDS 500, paragraf A49):

- Uzmanın daha önce yaptığı çalışmalarıyla alakalı kişisel tecrübe,
- Uzmanla ve uzmanın yaptığı işler hakkında bilgisi olan kişilerle yapılan müzakereler,
- Uzmanın lisansı ve uzmanlığı ile ilgili bilgi kaynakları ile herhangi bir meslek örgütü ya da dernek üyeliğinin olup olmaması,
- Uzman tarafından yazılan kitap ya da makale gibi yayınlar,
- Eğer varsa, denetçinin uzman konusunda yeterli ve uygun denetim kanıtına ulaşmasını sağlayacak yararlandığı uzman.

Yönetimin yararlandığı uzmanın yetkinlik, yetenek ve tarafsızlığının değerlendirilmesiyle alakalı hususlar, uzmanın çalışmasının teknik performans standartlarına ya da mesleki ve sektörel yükümlülüklerle tabi olup olmadığını içerir (BDS 500, paragraf A50).

Uzmanın yetkinliği, yeteneği ve tarafsızlığı ile ilgili standartta yer alan diğer konular şöyle sıralanabilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler 51):

- Uzmanın yetkinliğinin işletmenin ihtiyacına uygunluğu. Mesela sigorta konusunda uzman bir kişi, emeklilik maaşı hesaplamasında yeterli tecrübeye sahip olmayabilir.
- Uzmanın muhasebe hükümlerine hakimiyet derecesi. Mesela, finansal raporlama uzmanının işletme yönetimine sunacağı finansal tabloları oluşturmada sıkıntı yaşamaması istenmeyen bir durumdur.
- Uzmanın yetkinliği, yeteneği ve tarafsızlık özelliklerinin şartlar değiştiğinde veya beklenmedik durumlar yaşandığında gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulup duyulmadığının analiz edilmesi gerekebilir.

Uzmanın tarafsızlığına yönelik çevrede çeşitli tehditler bulunabilir. Bu tehditler; taraf tutma tehditleri, yıldırma tehditleri, yakınlık tehditleri vb. olarak sıralanabilir. Yönetimin faydalandığı uzmanın tarafsızlığını engelleyecek her türlü tedbir işletme tarafından alınmalıdır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler 52).

Fakat işletme tarafından alınan tedbirler, uzmanın tarafsız olup olmadığına dair tüm tehditleri yok etmeyebilir. Bununla beraber yıldırma tehditleri gibi tehditler, işletme tarafından dışarıdan hizmet alımı yoluyla kullanılan uzman için daha az ciddiyet arz ederken işletmenin içerisinde bulunan bir uzman için bu tehdit işe yarayabilir. Dışarıdan hizmet alımı yoluyla kullanılan uzmanlar için kalite kontrol politika ve prosedürlerinin uygulanması daha etkili olabilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler 53).

Dışarıdan hizmet alımı yoluyla kullanılan bir uzmanın tarafsız olup olmadığı değerlendirilirken, bu tarafsızlığa tehdit oluşturabilecek uzmanın finansal çıkarları, iş ve kişisel ilişkileri ya da uzmanın başka hizmetleri vermesi gibi uzmanın her türlü menfaatini ve ilişkisini etkileyebilecek konularda yönetimle ve söz konusu uzmanla müzakerelerde bulunup alınan tedbirleri değerlendirmek faydalı olacaktır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler 54).

5.2.2.2. Yönetim Uzmanının Yapmış Olduğu Çalışma Hakkında Fikir Edinilmesi

İlgili yönetim beyanına ilişkin bir denetim kanıtı olarak kullanılabilmesi için uzmanın çalışma alanının anlaşılması gerekir. Denetçinin yönetimin faydalandığı uzmanın yaptığı çalışmayı değerlendirecek yetiye sahip olup olmadığını anlaması ya da bu amaçla bir uzmandan yararlanmasına ihtiyaç duyulup duyulmadığını anlaması açısından, uzmanın çalışma alanı hakkında edinilen bilgi önemli olmaktadır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler paragraf A55).

Yönetim, aşağıda belirtilen konularda faydalandığı uzmanın uzmanlık alanına dair fikir edinebilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler paragraf A56):

- İlgili denetim faaliyetinde ihtiyaç duyulan alanlara dair konularda uzmanın bilgi düzeyinin ve uzmanlık alanının ne derece yeterli olduğu,
- Mevzuat hükümleri ile geçerli mesleki veya diğer standartların bulunup bulunmadığı,

- Uzmanın ilgili denetim faaliyetinde kullandığı varsayımlar ve yöntemlerin, uzmanın uzmanlık alanında kullanılan genel kabul görmüş varsayımlar ve yöntemler olup olmadığı,
 - Uzmanın ilgili denetim faaliyetinde yararlandığı tüm bilgi ve verilerin niteliği.
- Yönetimin faydalandığı uzman eğer dışarıdan hizmet alımı yoluyla işletmenin kullandığı bir uzman ise çoğunlukla işletme ile uzman arasında; uzmanın yaptığı çalışmanın kapsamı ve amacı ile uzmanın görev ve sorumluluklarını belirten yazılı bir sözleşme yapılır. Yönetimin faydalandığı uzmanın işletme içinden birinin olması durumunda ise böyle bir yazılı sözleşmenin yapılması ihtimali daha az olur (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler paragraf A57 ve A58).

5.2.2.3. Yönetimin Yararlandığı Uzmanın Yaptığı Çalışmanın Uygunluğunun Değerlendirilmesi

İlgili yönetim beyanına ilişkin bir denetim kanıtı olarak kullanılmasının uygun olup olmadığı açısından yönetimin yararlandığı uzmanın yaptığı çalışmalar değerlendirilirken aşağıda belirtilen noktalara dikkat etmek gerekir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler paragraf 59):

- Uzmanın çalışmaları sonucunda elde ettiği sonuçların yönetimin ihtiyaçlarına uygunluğu ve bu sonuçların finansal tablolara doğru bir şekilde yansıtılıp yansıtılmadığı ile diğer denetim kanıtlarıyla tutarlılığı,
- Uzmanın yaptığı çalışmanın önemli yöntemlerin ve varsayımların kullanımını içermesi halinde kullanılan bu yöntemlerin makullüğü ve ihtiyaca uygun olup olmadığı,
- Uzmanın yaptığı çalışmanın kaynak verilerin kullanımını içermesi durumunda bu verilerin yönetimin ihtiyaçlarına uygunluğu ve doğruluk derecesi,
- Uzmanın yaptığı çalışmanın dış kaynaklardan elde edilen bilgileri içermesi durumunda bu bilgilerin yönetimin ihtiyaçlarına uygunluğu ve güvenilirlik derecesi.

5.2.3. Denetim Kanıtı Elde Etmek İçin Test Edilecek Kalemlerin Seçilmesi

Denetçi, hangi denetim testini kullanacağını planlamasını yaparken ilgili denetim prosedürünün amacına ulaşmasında etkisi olan test edilecek kalemlerin nasıl seçileceğine karar vermelidir (BDS 500, paragraf 10).

Denetçinin amaçları açısından yeterli olacak düzeyde uygun denetim kanıtı sağlayan bir test etkin bir test sayılmaktadır. Denetçi test edeceği kalemleri seçerken bu kalemlerin, denetimin ihtiyaçlarına uygunluğuna ve güvenilirliğine karar vermelidir. Denetçinin bu kalemleri seçerken kullanacağı yöntemler; bütün kalemlerin seçilmesi, belirli kalemlerin seçilmesi ve denetim örnekleme olarak sıralanabilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler paragraf A63).

5.2.3.1. Tüm Kalemlerin Seçilmesi

%100 İnceleme olarak da tanımlanan bu yöntemde denetçi, denetimde kullanılacak en uygun yöntemin bir işlem sınıfını ya da hesap bakiyesini oluşturan kalemlerin yer aldığı ana kitlenin tamamının incelenmesi gerektiğine karar verebilir. Bu yöntem detay testlerinde yaygın olarak

kullanılırken kontrol testleri için kullanımı pek de mümkün değildir. %100 yöntemin kullanıldığı durumlara şu örnekler verilebilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler paragraf A64):

- Ana kitlenin az sayıda yüksek tutara sahip kalemlerden oluşması,
- Diğer yöntemlerin yeterli ve uygun kanıt sağlamadığı ciddi bir riskin mevcut olduğu durumlarda,
- Maliyet açısından bu yöntemin kullanılmasının daha avantajlı olduğu durumlar.

5.2.3.2. Belirli Kalemlerin Seçilmesi

Bu yöntemde denetçi bir ana kitleden belirli kalemlerin seçilmesine karar verir. Denetçinin bu kararı vermesinde ilgili olan etmenler; denetçinin önemli risk olarak değerlendirilen riskleri, denetçinin işletmeyi tanımasını ve denetçinin test ettiği ana kitlenin sahip olduğu özellikleri içerir. Denetçinin belirli kalemleri muhakeme yeteneğiyle seçmesi, örnekleme dışı riske örnek teşkil etmektedir. Seçilen belirli kalemler şunları içerebilir (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler paragraf A65):

- Yüksek tutarlı ve kilit kalemler: Denetçi ana kitlenin içinden olağandışı artış ya da azalış gösteren şüpheli gördüğü bir kalemi veya kalemleri seçmeye karar verebilir.
- Belirli bir tutarın üzerinde bulunan tüm kalemler: Denetçi, kayıtlı değerleri belirli bir tutarı aşması sebebiyle belirli kalemleri incelemeye karar verebilir.
- Bilgi elde edilecek kalemler: Denetçi, işletme ya da yapılan işlemlerin niteliği hakkında bilgi edinebilmek için belirli kalemleri incelemeye karar verebilir.

Ana kitlenin bütünü hakkında sonuçlara varılablmesini sağlamak amacıyla tasarlanan denetim örnekleme, ana kitlenin içinden seçilen örneğin test edilmesi temeline dayanır. Bu yöntemle seçilen kalemlere uygulanan prosedürlerinin sonuçları denetim örnekleme oluşturamaz ve ana kitlenin tamamına yansıtılamaz. Bu nedenle belirli kalemlerin seçilerek incelenmesinin, ana kitlede yer alan diğer kalemlere dair bir denetim kanıtı sağlaması mümkün olmamaktadır (BDS 500, Açıklayıcı Hükümler paragraf A66 ve A67). Mesela, maliyeti 500.000 TL'nin üzerinde olan bir demirbaşların incelenmesi neticesinde ortaya çıkan sonuç tüm demirbaş kalemleri için geçerli olmayabilir. Belirli kalemlerin seçilerek incelenmesi denetimde sık olarak uygulansa da, böyle bir uygulama ana kitlenin ikiye bölündüğünü ve bunlardan sadece bir tanesinin tamamen incelendiğini göstermektedir (Deniz, 2013:177).

5.2.4. Denetim Kanıtlarındaki Tutarsızlık ve Denetim Kanıtlarının Güvenilirliğine Yönelik Şüpheler

Denetçi bazı durumlarda karşılaşılan sorunun çözümü için denetim prosedürlerinde ne gibi değişiklikler yapılacağına ya da ihtiyaç duyulması halinde denetim prosedürlerine ne gibi ilaveler yapılması gerektiğine karar verir. Ayrıca karşılaşılan bu sorunların, denetimin diğer yönleri üzerinde etkisinin olup olmadığını inceler. Bahsi geçen bu sorunlar (BDS 500, paragraf 11);

- Denetim kanıtının başka bir kaynaktaki denetim kanıtıyla uyumlu olmaması yani tutarsızlığı ya da

- Denetçinin denetim kanıtı olarak kullanacağı bilgilerin güvenilirliğine dair şüphelerinin bulunmasıdır.

Denetçinin farklı niteliğe sahip olan ya da farklı kaynaklar aracılığıyla ulaştığı denetim kanıtları, denetim kanıtının bir kaleminin güvenilir olmadığı sonucunu ortaya çıkarabilir. Böyle bir durum aşağıda belirtilen hususların var olması halinde söz konusu olabilir (BDS, Açıklayıcı Hükümler paragraf A68):

- Yönetim ya da iç denetim tarafından sorulara verilen cevapların tutarsız olması ya da,
- Üst yönetim ile alt yönetimin sorulara verdikleri cevapların birbirleriyle tutarsız olması.

6.SONUÇ

Denetçinin denetim faaliyetinde kullandığı tüm bilgi ve belgeler olarak tanımlanan denetim kanıtı, denetimin kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Denetçi, finansal tablo kullanıcılarının verecekleri kararları etkileyen yeterli ve uygun denetim kanıtına ulaşmalıdır.

İşletmeler tarafından finansal tablolar aracılığıyla sunulan bilgilerin doğru olup olmadığı, bilgilerde eksiklik veya yanlışlıkların bulunup bulunmadığının denetçi tarafından tespit edilmesi gerekmektedir. Denetçi, denetim faaliyeti için topladığı denetim kanıtları aracılığıyla finansal tablolarda önemli bir yanlışlık olup olmadığının kontrollerini yapmaktadır.

Denetçi, finansal tablolarda ortaya çıkması muhtemel her eksiklik ya da yanlışlığı dikkate almak zorunda değildir. Finansal tablolarda yer alan herhangi bir eksiklik ya da yanlışlık eğer finansal kullanıcıların kararlarını etkiliyorsa denetçi mesleki yargısını kullanarak bu eksiklik ya da yanlışlığın önemli olduğuna kanaat getirir.

Denetçi değerlendirmede bulunurken önemlilik kavramını dikkate alarak çalışmalarını yürütmelidir. Önemlilik kavramını dikkate alan sorumlu denetçi, denetim sonunda sunduğu raporu doğrulayacak düzeyde uygun ve yeterli denetim kanıtına ulaşmalıdır. Uygun ve güvenilir denetim kanıtları denetim riskini düşürmektedir. Denetim riski ne kadar düşük olursa finansal tablo kullanıcıların işletmeye olan güven seviyesinde o derece artış meydana gelecektir.

KAYNAKÇA

Acar, N. ve Tetik, N., *Genel Muhasebe*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2013.

Akçay, A. ve Bilen, A., Denetim Kalitesi ve Göstergeleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 40, 227-256, 2015.

Aksoy, S., *Denetimde Önemlilik ve Denetim Riski*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

Cömert, N., Uluslararası Denetim Standartları Kapsamında Önemlilik Düzeyinin Belirlenmesinde Kullanılabilecek Yöntemler, Mali Çözüm Dergisi, 109, 29-49, 2012.

Çetinkaya, N., Risk Odaklı Denetimde Denetim Kanıtının Kalitesinin Önemi ve Bir Araştırma, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 19(1), 109-133, 2017.

Çil, S., Denetimde Kanıt Seçmede Örneklem ve Diğer Yöntemlerin Kullanımı ve ISA No:530, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 0(2), 220-232, 2003.

Dibi, E., *Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Kalite Kontrol Sistemi ve Türk Denetim Firmalarındaki Uygulamalar*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

Deniz, A., *Bağımsız Denetimde Kullanılan Kanıt Toplama Teknikleri ve Denetçi Açısından Önemi*, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.

Durmuş, A.F., Otlu, F. ve Özkan, Ö., Denetim Kanıtı Kalitesinin Denetçi Görüşüne Etkisi: Literatür İncelemesi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 9(1), 66-88, 2018.

Gökçen, A.B. ve Çavuş, P., Muhasebe Denetiminde Kanıt Toplama Tekniklerinin Bağımsız Denetim Üzerine Etkisi ve Bir Araştırma, İşletme Akademisi Dergisi, 3(3), 271-297, 2022.

Haberal, Z. ve Akdoğan, N., Bağımsız Denetimin Planlanması ve Yürütülmesinde Önemlilik, Muhasebe ve Denetime Bakış, (65), 89-112, 2022.

İkvan, A. ve Demirkol, Ö.F., Bağımsız Denetimin Kalitesinde Kanıtların Rolü, Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 43-80, 2021.

Kardeş, S., *Denetimin Etkinliğinin Arttırılmasında Analitik İnceleme Prosedürlerinin Kullanımı ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Eskişehir, 1996.

Kaval, H., *Muhasebe Denetimi* (2.Baskı), Ankara, Gazi Kitabevi, 2005.

Kütük, İ., *Kamu ve Bağımsız Muhasebe Denetiminde Kanıt Toplama Teknikleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2008.

Saraç, E., *Bağımsız Denetim Kanıtlarının Denetim Görüşüne Etkisi ve Analitik İnceleme Tekniği Örneği*, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.

Taşar, S.A., *Bağımsız Denetim Standardı 500: Bağımsız Denetim Kanıtlarının Uygulanması Hakkında Bir Alan Araştırması*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Malatya, 2021.

Türkiye Denetim Standartları, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu, Bağımsız Denetim Standardı 705 Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi, <https://www.kgk.gov.tr/> .

Türkiye Denetim Standartları, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu, Bağımsız Denetim Standardı 500 Bağımsız Denetim Kanıtları, <https://www.kgk.gov.tr/> .

Yılmaz, S.Ö., *Uluslararası Denetim Standartlarına Göre Denetim Kanıtları ve Kanıt Toplama Teknikleri*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİK VE İSTİHDAM POLİTİKALARI (2000-2023)

Prof. Dr. Bahar Burtan DOĞAN

Dicle Üniversitesi, bahar.burtandogan@dicle.edu.tr - 0000-0001-9835-2423

Seyir Ahmet YILMAZ

Dicle Üniversitesi, seyir_ahmet@outlook.com - 0009-0001-2750-7827

ÖZET

Genç işsizliğiyle mücadelede uluslararası düzeyde birçok politika ve programın uygulamaya konulması, işgücü piyasalarının karşılaştığı bu büyük soruna çözüm bulma çabalarının bir göstergesidir. Aktif İşgücü Piyasası Programları (AİPP) ve çeşitli teşvik programları, gençlerin işgücü piyasasına entegrasyonunu kolaylaştırmayı ve iş bulma süreçlerini hızlandırmayı amaçlar. Aktif istihdam politikaları, işsizlikle mücadelede önemli bir araç olarak görülüyor. Bu politikalar genellikle iş arayanların iş bulmalarını kolaylaştırmak, işgücü piyasasına katılımlarını artırmak ve uzun süreli işsizliği azaltmak amacıyla tasarlanır. Aktif istihdam politikalarının etkinliği, bu politikaların tasarımına, uygulanış şekline ve hedef kitlenin ihtiyaçlarına ne kadar iyi yanıt verdiğine bağlı olarak değişmektedir. Etkinliğin değerlendirilmesi, genellikle iş bulma oranlarında görülen iyileşmeler, işsizlik sürelerinin kısalması ve işgücü piyasasına katılım oranlarının artması gibi çıktılar üzerinden yapılmaktadır. Çalışmamızda, Türkiye'de genç işsizlik ve eksik istihdam sorunu zaman serisi analiziyle ilişkilendirilerek, işsizlik olgusunun ekonomideki yapısal sorunlara yol göstermeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Genç İşsizlik, Aktif İstihdam Politikaları.

YOUTH UNEMPLOYMENT AND EMPLOYMENT POLICIES IN TURKEY (2000-2023)

ABSTRACT

The implementation of many policies and programs at the international level to combat youth unemployment is an indication of efforts to find a solution to this major problem faced by labor markets. Active Labor Market Programs (ALMP) and various incentive programs aim to facilitate the integration of young people into the labor market and accelerate their employment processes. Active employment policies are seen as an important tool in the fight against unemployment. These policies are generally designed to make it easier for job seekers to find employment, increase their participation in the labor market, and reduce long-term unemployment. The effectiveness of active employment policies varies depending on the design of these policies, the way they are implemented, and how well they respond to the needs of the target audience. Evaluation of effectiveness is generally made through outputs such as improvements in job finding rates, shortening of unemployment periods and increased participation rates in the labor market. In our study, we tried to guide the unemployment phenomenon to structural problems in the economy by associating the problem of youth unemployment and underemployment in Turkey with time series analysis.

Key Words: Employment, Youth Unemployment, Active Employment Policies.

1. İSTİHDAM, İŞGÜCÜ

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.2. İstihdam Kavramı

İstihdam, işgücünün ekonomik faaliyetlere katılması ve üretime yönelik olarak kullanılması anlamına gelir. İstihdam düzeyi, ekonomik büyümeyi etkileyen önemli etkenlerden biridir (Saygılı, 2002: 83).

1.1.1. İstihdamın Çeşitleri

1.1.2. Tam İstihdam

Tam istihdam kavramı ekonomi literatüründe önemli bir yer tutar ve genellikle ekonomik hedefler arasında yer alır. Bu kavramın temel amacı, ekonomideki kaynakların en etkin şekilde kullanılması ve işgücünün tam anlamıyla randıman edilmesidir. Bu faktörler emek (işgücü), toprak, sermaye ve girişimciyi içerir. Tam istihdam durumunda, hiçbir faktör boşa kalmaz ve ekonomik potansiyel maksimum düzeye çıkar. Tam istihdam durumunda, toplam işgücü talebi ile toplam işgücü arzı birbirine eşittir. İşverenlerin talep ettikleri işgücünün, iş arayanların sunduğu işgücüyle tam olarak denk geldiği bir denge durumunu ortaya koyar. Tam istihdamın sağlanması ekonomik büyüme, refah artışı ve sosyal istikrar açısından önemlidir. Ancak, pratikte tam istihdamı sürdürmek her zaman mümkün olmayabilir ve ekonomilerde dalgalanmalar yaşanabilir. Bu nedenle, ekonomi politikaları tam istihdamı hedefler ancak başarılabilecek bir ideal durum olarak kabul edilmektedir.

1.1.3. Eksik İstihdam

Eksik istihdam, bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının üretimde yer almaması halini açıklar. Bu durumda, bir kısmı atıl kalan üretim faktörleri bulunmaktadır. Eksik istihdamın varlığının bir göstergesi, talep yetersizliği nedeniyle üretilen mal ve hizmet miktarının ekonominin potansiyel kapasitesinin altında olmasıdır. Milli gelirin olması gereken düzeyin altında gerçekleştiğini ve ekonomide refah kaybının yaşandığını gösterir. Eksik istihdam durumunda, işletmeler toplam talebin düşük olması nedeniyle üretim hacmini daraltabilir ve mal/hizmet üretimini kısıtlayabilir.

1.1.4. Aşırı İstihdam

Aşırı istihdam, ekonominin tüm üretim unsurlarını kullanmasına rağmen talebin hala karşılanamaması durumunu belirtmektedir. O zaman, üretim kapasitesi optimum seviyede çalışmakta ve ekonomi tam istihdam seviyesine ulaşmış gibi görünmektedir. Ancak, bu durum sınırlı bir süre için geçerlidir ve sürdürülebilir bir olay değildir. Aşırı istihdamın yaşandığı durumlar genellikle gelişmiş sanayi ülkelerinde görülür. Talebin beklenenden daha hızlı artması

veya üretim faktörlerinin daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi gibi faktörlere bağlı olarak ortaya çıkar.

1.1.5. Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam, bir kişinin istihdamının mevcut olmasına rağmen, işveren tarafından çalışma süresi, ücret miktarı veya diğer istihdam koşullarıyla ilgili bilgilerin kamu kurumlarına bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi sürecini aktarmaktadır. Vergi kaçakçılığı, sosyal güvenlik primleri ödememe ve diğer yasal yükümlülüklerden kaçınma amacıyla gerçekleşir.

Kayıt dışı istihdam, düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin kayıtlı sektörde istihdam edilememesi durumunda ortaya çıkar. İşsizlik ve ekonomik zorluklar, insanları kayıt dışı sektörlere yönlendirebilir. Kayıt dışı istihdam çoğunlukla enformel sektörde gerçekleşir. Bu sektör, resmi kayıtlara geçmeyen ve düşük sermaye gerektiren faaliyetleri içermektedir. Kayıt dışı istihdamın yaygın olması, ekonomik ve sosyal sorunlara neden olacaktır. Çalışanlar, sosyal güvenlik haklarından mahrum kalacak ve uzun vadeli ekonomik kalkınmaya zarar verecektir.

1.1.6. İşgücü

İşgücü, bir ülkedeki emek arzını temsil eden ekonomik kavramdır. İşgücü, çalışma çağındaki (işgücüne katılabilir yaştaki) nüfusu ifade eder. İşgücü, istihdam edilenler ve işsizler olmak üzere iki ana gruptan oluşur.

$$\text{İşgücü} = \text{İstihdam Edilenler} + \text{İşsizler}$$

İşgücüne katılma oranı, çalışabilir yaştaki nüfus içindeki işgücünün oranını ifade eder. İşgücüne katılma oranı, 15 ile 64 yaş arasındaki nüfus içindeki işgücünü ölçmek için kullanılır, ancak bu yaş aralığı ülkeden ülkeye değişebilir.

$$\text{İşgücüne Katılma Oranı} = (\text{İşgücü} / \text{Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus}) \times 100$$

Çalışma çağındaki nüfus 15 yaş ve üstü bireyleri kapsar. Ancak, sadece belirli bir yaş aralığına odaklanmanın ötesinde, çalışma çağındaki nüfus aynı zamanda işgücüne katılma potansiyeli olan bireyleri içerir. Bu, kişinin sadece yaş kriterini karşılama yanı sıra, sağlıklı ve işgücüne katılmaya uygun olması anlamına gelir. Bu bağlamda, yaşlılık veya sağlık sorunları nedeniyle çalışamayan bir birey, çalışma çağındaki nüfus içinde işgücüne dahil edilmez.

Kurumsal nüfus terimi (institutional population), bir kurum veya kuruluşun çatısı altında yaşayan bireyleri gözetir. Bu kapsam, üniversite yurtları, yetiştirme yurtları, huzurevleri, hastaneler, hapishaneler, kırsallar gibi çeşitli kurumları içerir.

Bu tür yerlerdeki insanlar, kurumsal nüfus olarak adlandırılırlar. Özellikle askerlik görevini yerine getiren bir kişi, askeri bir kırsalda yaşadığı süre boyunca sivil işlerde çalışamaz. Bu durumda, askerlik süresi boyunca işsiz sayılmaz, çünkü askeriyede görev alıyor ve bu süre zarfında sivil işgücüne katılamaz.

Potansiyel İşgücü (potential labor force) ise çalışabilecek olan ancak iş aramayan bir ev hanımı ya da iş arayan ancak derslerinden dolayı şu an çalışamayan bir öğrenci potansiyel işgücüne örnektir.

2. İŞSİZLİK

İşsizlik, ekonomik bir terim olarak, çalışmak isteyen ancak iş bulamayan bireylerin durumunu ifade eder. Bu durum üretim sürecinde emek faktörünün işsiz kaldığı veya istihdam talebinin işgücü arzını aşmadığı durumlarda ortaya çıkar. Ancak, bu tanımın kapsamı çoğunlukla bireylerin istihdam durumunu tam olarak yansıtmayabilir.

İşsizlik kavramını daha iyi anlamak için, iş aramak isteyen ancak iş bulamayan bireylerin yanı sıra, işgücü piyasasına katılmaya istekli ancak çeşitli sebeplerden dolayı iş aramayan veya çalışmak istemeyenleri de dikkate almak önemlidir. Örneğin, bazı durumlarda eğitim almak için çalışmayan öğrenciler, emekliler veya ev işleriyle ilgilenen ev hanımları gibi gruplar, geleneksel anlamda iş arayanlar olarak kabul edilmezler, ancak işgücü piyasasının bir parçasıdır.

Bu nedenle, işsizlik kavramının genişletilmiş bir tanımı, iş aramaya istekli olanları dahil ederek daha kapsamlı bir perspektif sunabilir. İşsizlik oranlarını değerlendirmek ve etkili politikalar geliştirmek için, sadece ekonomik faktörleri değil, aynı zamanda bireylerin işgücü piyasasına katılımını etkileyen sosyal ve demografik unsurları da dikkate almak gerekmektedir. Günümüzde kullanılan işsizlik tanımı ilk kez 1937 yılında ABD’de uygulanan İşsizlik Sayımı araştırmasına dayanmaktadır. İşsizlik, çalışma arzusunda olan bireylerin; çalışma kuvvetine sahip olması ve cari ücret düzeyini kabullenmesine rağmen istihdam edilememesi durumudur. (Çoban, 2009: 86).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından işsizlik tanımı, genel kullanımda sıkça karşılaşılan "herhangi bir işte çalışmayan" anlamından daha spesifik ve teknik bir tanım içerir. ILO'nun işsizlik tanımına göre, bir kişinin işsiz kabul edilmesi için aşağıdaki dört koşulu sağlaması gerekmektedir (A. Talha Yalta ve A. Yasemin Talha, 2022: 100):

- Bir işte çalışmamak
- Çalışma çağında olmak
- Çalışabilecek durumda olmak
- Aktif şekilde iş aramak

2.1. İşsizlik Oranı

İşsizlik oranı (unemployment rate) ya da kısaca U, bir ekonomide işsiz sayılan kişilerin toplam işgücü içindeki oranını gösteren yüzdendir (A. Talha Yalta ve A. Yasemin Talha, 2022: 101).

$$U = \frac{\text{İşsiz sayısı}}{\text{İşgücü}} \times 100$$

Yüksek işsizlik oranları, ekonominin potansiyelini tam olarak kullanamamasına ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Aynı zamanda, işsizlik oranları, ekonomik büyüme, enflasyon ve diğer makroekonomik faktörlerle yakından ilişkilidir.

Bu nedenle, bir ülkenin işsizlik oranını anlamak ve yönetmek, ekonomik politika yapıcıları için dikkat edilmesi gereken bir unsurdur. İşgücü piyasasının dinamikleri, eğitim düzeyleri, sektörel değişiklikler ve teknolojik gelişmeler gibi birçok faktör işsizlik düzeylerini etkileyebilir. Bu faktörleri değerlendirmek, etkili istihdam politikaları geliştirmek ve işsizliği azaltmak için çaba sarf etmek gerekir. İşsizlik kıt olan kaynakların kullanılmaması anlamına geldiğine göre, bir tür kaynak israfıdır. İşsizlik açık ve gizli diye ikiye ayrılır (Unay, 2001: 348).

2.2. İşsizlik Türleri

2.2.1 Açık İşsizlik

Açık işsizlik kavramı, bireylerin çalışma arzusu ve gücü olmasına rağmen, cari ücret seviyelerinde iş bulamamalarını ifade eder. Bu durum, ekonomideki işgücü piyasasında belirli koşullar altında iş arayan, çalışmaya hazır olan ancak iş bulamayan insanları tanımlar. Açık işsizlik, bir ekonomide işgücü arzı ile talebi arasındaki dengesizlik veya uyumsuzluk sonucu ortaya çıkar.

Açık işsizlik, genellikle ekonomik durgunluk, sektörel değişiklikler, teknolojik gelişmeler veya diğer faktörler nedeniyle belirir. İnsanların beceri setleri, talep gören becerilerle uyumadığında veya iş bulma sürecinde yaşanan diğer engellerle karşılaşıldığında, açık işsizlik meydana gelir.

2.2.2. Geçici (Friksiyonel – Arızı) İşsizlik

Friksiyonel işsizlik iktisadi bir perspektiften ele alındığında ciddi bir sorun olarak görülmez. Friksiyonel işsizlik, bireylerin istihdam durumlarında geçici değişiklikler veya geçişler nedeniyle ortaya çıkan bir tür işsizliktir. İş değişikliği, yeni mezunların iş bulma süreci, kariyer değişimi, coğrafi yer değişikliği gibi faktörler friksiyonel işsizliğe neden olabilir. O zaman, bireyler eski işlerinden ayrılmışlardır ancak yeni bir iş bulma sürecindedirler.

Bu geçiş süreci sırasında yaşanan kısa vadeli işsizlik, friksiyonel işsizliği oluşturur. Gelişmiş ülkelerde veya yüksek eğitim seviyesine sahip topluluklarda daha yaygındır, çünkü bu gruplar çoğunlukla daha fazla iş seçeneğine ve esnekliğe sahiptirler. Ayrıca, iş arama sürelerinin kısalması için iş ve iş arayanlar arasında aracılık yapan kurumlar, iş bulma süreçlerini hızlandırabilir. Bu tür işsizlik, ekonominin normal bir parçası olarak kabul edilir ve tam istihdam durumunda bile meydana gelebilir. Genellikle geçici faktörlerden kaynaklanır ve ekonomik durgunluklar, mevsimsel değişimler, işletme yeniden yapılandırılmaları, geçici doğa olayları veya işgücü talebindeki geçici düşüşler gibi durumlarla ilişkilidir.

Friksiyonel işsizlik, iş arayanlar ile işverenler arasındaki bilgi eksikliği, işgücü piyasasındaki hareketlilik ve uyumsuzluklar nedeniyle ortaya çıkar. İş arayanlar uygun bir iş bulmaya çalışırken, işverenler de uygun iş gücünü bulmaya çabaladığından bu süreç biraz zaman alacaktır. Durgunluk dönemlerinde iş arama süreci daha uzun sürer ve başarı şansı azalır. İşçiler, mevcut işlerini koruma konusunda daha temkinli davranır, çünkü işten ayrıldıktan sonra yeni bir iş bulmak daha zordur (Yıldız, 2014).

Bu tür işsizlik, ekonomik durgunluk veya yapısal değişikliklere bağlı olarak değil, işgücü piyasasındaki dinamizm nedeniyle ortaya çıkar. İktisat politikası friksiyonel işsizliği azaltmaya yönelik spesifik tedbirler almak yerine genel işgücü piyasası koşullarını iyileştirmeye odaklanır.

2.1.3. Yapısal İşsizlik (Bünye, Strüktürel)

Yapısal işsizlik, ekonominin bütün sektörlerinde genel bir durgunluk yaşandığı ve işsizlik oranlarının yüksek seviyelerde seyrettiği durumları ortaya koyar (Türkay ve Alkin, 2001: 163). Yapısal işsizlik, işgücü piyasasındaki talep ve arz dengesizliklerinden kaynaklanır ve işçilerin sahip oldukları beceri ve özelliklerle iş piyasasındaki talep arasındaki uyumsuzluktan meydana gelir. Yapısal işsizlik, ekonomide istihdam edilebilir emek miktarının mevcut kaynaklara göre kısıtlı olması, üretim kapasitesinin nüfusa göre dar ve sınırlı olması gibi uzun vadeli yapısal faktörlerden kaynaklanan bir işsizlik türüdür. Yapısal işsizliğin özellikle az gelişmiş ülkelerde daha yaygın olduğu ve sermaye yetersizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada, yapısal işsizlik uzun vadeli ve devamlı bir nitelik taşır. Az gelişmiş ülkelerde sermaye yetersizliği, işgücünün verimliliğini artıracak modern üretim teknolojilerine veya iş alanlarına yeterli yatırımın yapılamamasına neden olur. Özellikle, teknolojik ilerlemelerin ve otomasyonun artması, bazı geleneksel işlerin ortadan kalkmasına ve yeni beceri setlerine ihtiyaç duyulan işlerin oluşmasına yol açmaktadır. Öyleyse, işgücündeki beceri profilleri ile işverenlerin talepleri arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkacak bu da yapısal işsizliğin bir belirtisidir. Aynı zamanda, demografik değişiklikler (örneğin, nüfusun yaşlanması) ve coğrafi uzaklık gibi faktörler de yapısal işsizliğe katkıda bulunmaktadır (A. Talha Yalta ve A. Yasemin Talha, 2022: 104). Küçük sanayiden fabrika sanayiine geçiş sürecinde ortaya çıkan yapısal işsizliği, bu sürecin teknolojik değişimle bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu süreç, işgücü piyasasındaki yapısal değişikliklerin ve teknolojik ilerlemelerin istihdam dinamiklerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir (Unay, 2001: 348). Yapısal işsizlik düşük vasıflı işçiler arasında daha yaygındır çünkü teknolojik ilerlemeler ve ekonominin değişen yapısı genellikle vasıflı işgücü talebine yönelikken, düşük vasıflı işleri etkiler. Yapısal işsizliğin çözümü gerçekten zorlu bir süreçtir. Bu, iş bulmak için yeniden eğitim almak, beceri düzeyini artırmak veya farklı sektörlere geçmek gibi çeşitli çözümleri içerebilir. Ancak bu çözümler hem zaman hem de maliyet açısından pahalıdır. Yeniden eğitim programlarına katılmak veya yeni beceriler öğrenmek, bireylerin günlük yaşamlarını sürdürmelerini ve ailelerini geçindirmelerini zorunlu kılar. Aynı zamanda bu eğitime katılmalarını gerektirir. Bu nedenle, yapısal işsizlikle mücadelede sadece bireyleri değil, aynı zamanda hükümetleri, işverenleri ve eğitim kurumlarını da içeren kapsamlı bir yaklaşımı zorunlu kılar. Yapısal işsizliği azaltmanın uzun vadeli çözümü, sermaye faktörünün artırılması ve sürekli yatırımların yapılmasıdır. Sermaye yatırımları, üretim süreçlerini çağdaşlaştırmak, işgücünün beceri düzeyini yükseltmek ve yeni iş alanları yaratmak için kullanılabilir. Bu da ekonominin büyümesini destekleyerek yapısal işsizliği azaltabilir.

2.1.4. İradi İşsizlik

"İradi işsizlik" terimi, bireylerin mevcut ücret seviyesi ve çalışma koşullarında memnun olmadıkları, bu nedenle isteyerek iş bulmamayı tercih ettikleri bir süreci ortaya koyar. Ailedeki bir veya birkaç ferden sosyal güvenceye sahip olması nedeniyle diğer fertlerin çalışma şartlarını bahane ederek çalışmak istememeleri umumen bireysel tercihlere, aile dinamiklerine ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişmektedir. (Dinler, 2020: 534).

İşsizlik yardımı veya sosyal yardımların, çalışmak isteyen bireylerin motivasyonunu azaltabileceği ve bazı kişilerin isteyerek çalışmamayı tercih etmelerine iradi işsizlik denir (Erol ve Demiray Erol, 2011: 17). Keynes, iradi işsizliği, işçilerin kendi marjinal verimliliklerine karşılık gelen ücrete razı olmamaları ya da iş bulma konusundaki isteksizlikleri olarak tanımlamıştır. Marjinal verimlilik, bir işçinin ek bir birim işgücünün eklenmesiyle sağladığı

üretim artışını belirtir. Keynes'e göre, piyasada iradi işsizlik varsa, bu işsizlik, işçilerin iş bulma konusunda isteksiz olmalarından kaynaklanır. İşçiler mevcut ücret düzeyinde çalışmayı reddederler çünkü bu düzey, onların marjinal verimliliklerine denk gelmemektedir (Başterzi, 1996: 30). Ekonomide iş varken; bireyler, istedikleri ücret düzeyini veya çalışma koşullarını bulamadıkları, belirli beklentilere ulaşamadıkları veya belirli bir sektörde çalışmayı tercih etmedikleri durumlarda işsiz kalır (Pekin, 2007: 103-104).

2.1.5. Gayri İradi İşsizlik

Gayri iradi işsizlik; işsizliğin bireyin kontrolü dışında, genellikle ekonomik koşullar veya iş piyasası hareketleri gibi dış etkenlerden kaynaklandığı durumlara bağlıdır. Bu, bireyin cari ücrette ve var olan koşullarda çalışmaya hazır olmasına rağmen iş bulamamasına yol açar. Klasik iktisatçılar, işsizliği irade dışı bir durum olarak değerlendirmişlerdir. Keynes; gayri iradi işsizliği açıklarken üretim kapasitesinin yetersizliği, konjonktürel dalgalanmalar ve yapısal değişimler gibi faktörlerin etkilerini de göz önünde bulundurmıştır. Ancak, Keynes'in vurgusu sıkça talep yetersizliği üzerinedir (Karabulut, 2007: 9). Talep seviyesinin düşmesi, üretilen mal ve hizmetlerin satılamamasına neden olabilir. Talep düşüşü, işletmelerin gelir elde etmekte zorlanmasına ve bu durumda işletmelerin çeşitli kısıtlamalara gitmesine yol açabilir. Bu kısıtlamalar, üretimin durdurulması, işçilerin işten çıkarılması veya işletme ölçeğinin küçültülmesi gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkacaktır. O zaman, işverenler, işgücü maliyetlerini azaltma veya üretimi talep düşüşüne uyumlu hale getirme ihtiyacı duyabilirler. Gayri iradi işsizlik, çoğu kez ekonomik dalgalanmalar, finansal krizler veya durgunluk gibi büyük ekonomik etkilerle bağdaşmıştır. Bu durumlar, iş piyasasındaki talep seviyelerini olumsuz yönde etkileyerek işsizlik oranlarını arttırır.

2.1.6. Mevsimsel İşsizlik

Mevsimsel işsizlik, belirli üretim dönemlerinde veya belirli sektörlerde işgücü talebinin erimesi sonucu ortaya çıkan bir işsizlik türüdür. Bu durum alelusul hava koşulları ve mevsimsel değişikliklerle ilişki içerisindedir. Ancak hizmet ve ürünlere olan talep düşüşü de etkileyebilir (Karanfil, 2010).

Bu tür işsizlik, belirli sektörlerde ve belirli demografik gruplarda daha fazla görülür. Turizm, inşaat gibi sektörlerdeki işçi değişiminin yüksek olduğu durumlarda ve gençler ile kadınlar gibi belirli demografik gruplarda bu tür işsizlik daha belirgin hale gelmektedir (Yıldız, 2014).

2.1.7. Gizli İşsizlik

Bir ekonomide resmi istatistiklere yansımayan ve genellikle açık işsizlik oranlarına dahil edilmeyen bir tür işsizliği belirtir. Bu durumda, belirli bir sektörde ya da iş alanında çalışan bireyler, işsiz sayılmazlar çünkü resmi olarak bir işleri vardır. Fakat bu kişilerin iş gücü piyasasında etkin bir şekilde yer almadıkları ve üretim sürecine katkıda bulunmadıkları aşikârdır (Köklü, 1973: 76).

Gelişmekte olan ülkelerde gizli işsizliğin daha çok kamu sektörü çalışanlarında görülmesinin temel nedeni, rasyonel istihdam politikalarının yerine siyasi istihdam politikalarının uygulanmasıdır (Demir, 2001: 18).

2.1.8. Konjonktürel İşsizlik

Konjonktürel işsizlik, ekonomik döngülerin etkisi altında ortaya çıkan ve ekonominin genel üretim hacmindeki daralmalarla ilişkilendirilen bir işsizlik türüdür. Ekonomik döngüler, büyüme ve daralma aşamalarından oluşan dalgalanmalardır. Bu döngüler sırasında, ekonomide zaman zaman canlılık ve büyüme görülürken, zaman zaman da daralmalar ve resesyonlar meydana gelir. Konjonktürel işsizlik, bu daralma aşamalarında ortaya çıkar. Üretimde azalma yaşandığında şirketler talep düşüşüne karşı tepki olarak üretimi azaltabilirler. Bu durumda işletmeler işçi çıkarmak veya işe yeni alım yapmamak gibi önlemler uygulayacaktır.

Bu nedenle, konjonktürel işsizlik ekonominin genel performansı ile ilişkilidir ve ekonominin durgunluk dönemlerinde daha belirgin hale gelir. Konjonktürel işsizlik, ekonomideki aşırı yatırım ve talep düşüşüyle ortaya çıkan bir durgunluk dönemini işaret eder. Aşırı borçlanma, yatırım patlaması ve spekülasyon sonucunda ortaya çıkar.

Aşırı Yatırım ve Borçlanma: Girişimciler, gelecekteki büyüme beklentileriyle aşırı yatırım yapabilirler. Bu yatırımlar genellikle kredi ve borçlanma yoluyla finanse edilir.

Mal ve Hizmet Arzının Fazlalığı: Yatırımların hızla artması, mal ve hizmet arzının talepten daha hızlı artmasına yol açar. Bu süreçte, pazarlarda talebi karşılamak için fazla mal ve hizmet bulunabilir.

Talep Düşüşü: Talep artışı, başlangıçta yatırımları teşvik eder ancak belirli bir noktadan sonra talep düşüşü başlar. Bu, piyasada satılmayan fazla mal ve hizmet bulunması anlamına gelir.

Durgunluk ve İşsizlik Artışı: Fazla mal ve hizmetin satılmaması, işletmelerin kârlarını azaltır ve üretimi kısma ihtiyacı doğurur. Bu durumda işsizlik artar, çünkü işletmeler personel sayısını azaltmaya yönelir.

İşletmelerin Kârlılığının Azalması: Satışlar düştükçe işletmelerin kârlılığı azalır ve borçlarını ödeyemez hale gelebilirler. Bu da finansal krizlere ve iflaslara yol açabilir.

Para Politikası ve Faiz Oranları: Merkez bankaları, durgunluk dönemlerinde faiz oranlarını düşürerek ekonomiyi teşvik etmeye çalışırlar. Ancak, bu politikalar her zaman etkili olmayabilir.

Konjonktürel işsizlik ekonominin genel sağlığına bağlıdır. Ekonomik iyileşme sürecinde işletmeler yeni iş pozisyonları oluşturarak ve üretimlerini artırarak çalışanları geri alabilirler. Bu nedenle, ekonomik durum düzeldikçe işsizlik oranları azalır veya ortadan kalkar. (Yalçın, 2014).

Bu tür işsizlik nedenleri; kazançların yatırımlara dönüştürülememesi, ekonomideki durağanlık sonucu üretimin azalması ve stokların artması, üretimin dışa dönük olması, elde edilen gelirin tasarruf aracı olarak kullanılması gibi unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Özsağır, 2000).

2.1.9. Teknolojik İşsizlik

Teknolojik işsizlik, endüstrideki teknolojik gelişmeler sonucunda üretkenlik ve verimliliğin artmasına rağmen, bu gelişmelerin emeğe olan gereksinimi azaltması nedeniyle ortaya çıkan bir durumu belirtir. Bu zaman zarfında, işçilerin bir kısmı istihdam dışına itilebilir çünkü artan otomasyon, robotik uygulamalar veya diğer teknolojik yenilikler, belirli görevleri daha hızlı ve etkili bir şekilde yerine getirecektir, bu da insan işgücüne olan talebi azaltacaktır (Başterzi, 1996: 16).

Tarım alanında gerçekleşen modernleşme, genellikle işletme büyüklüklerinin artması, otomasyonun yaygınlaşması ve daha verimli üretim yöntemlerinin benimsenmesi gibi faktörlerle ilişkilidir. Özellikle gelişmiş ülkelerde tarım makineleri, dronlar, sensör teknolojileri ve otomasyon gibi yenilikçi teknolojilerin kullanılması, birçok manuel işin yerini almaktadır. Örneğin, hasat işlemleri, sulama sistemleri veya toprak işleme gibi el emeğiyle yapılan işler, makinelerin devreye girmesiyle daha verimli hale gelmektedir. Geleneksel tarım işçiliğine dayalı istihdamın azalmasına ve bu alanda çalışan insanların teknolojiye ayak uyduramaması durumunda teknolojik işsizlik sorununu ortaya çıkaracaktır (Uluatam, 1998: 329).

2.1.10. Doğal İşsizlik

Doğal işsizlik, bir ekonomide tam istihdam sağlandığında bile mevcut olan işsizlik türüdür. Bu işsizlik, friksiyonel ve yapısal işsizlik unsurlarının bir kombinasyonundan kaynaklanır. Ekonomide uzun vadeli olarak gözlemlenir, ekonominin normal işleyişinin bir parçasıdır ve herhangi bir anlık ekonomik şok veya krizle ilgili değildir. Doğal işsizlik düzeyi ekonomilerde kaçınılmaz bir olgudur. İşsizlik, ekonominin normal işleyişinin bir parçasıdır ve tamamen ortadan kalkması mümkün değildir. Milton Friedman, Monetarist İktisat okulunun önde gelen temsilcilerinden biridir ve doğal işsizlik kavramını geliştirmiştir.

Friedman'a göre, ekonomideki işsizlik iki ana türden kaynaklanır: friksiyonel işsizlik ve yapısal işsizlik. Friedman'a göre, friksiyonel işsizlik ve yapısal işsizlik, ekonominin doğal işsizlik oranını oluşturan unsurlardır. Bu doğal işsizlik oranı, ekonomideki işsizlik miktarının asgari düzeyde olduğu ve tam istihdam durumuna ulaşıldığında bile devam eden bir işsizlik düzeyidir (Ceylan, 2012: 133, 134). NAIRU, ekonomideki işsizlik düzeyinin belirli bir seviyenin altına düşmesi sürecinde, enflasyonun artmaya başladığı kabul edilen bir kavramdır.

4. GENÇ İŞSİZLİK

4.1. Genç Kavramı

Gençlik, yaşamın önemli bir dönemidir çünkü bireyin kimlik oluşumu, değerlerini ve inançlarını şekillendirdiği bir süreçtir. Bu dönemde, gençler fiziksel olarak büyürken aynı zamanda sosyal ilişkilerde, eğitimde ve kariyer seçimlerinde önemli kararlar alırlar. Farklı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar gençlik ve çocukluk kavramlarını tanımlarken farklı yaklaşımlar benimserler. Avrupa Birliği'nin 94/33 sayılı Direktifi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi belgelerde, çocukluk ve gençlik kavramları belirli yaş aralıklarıyla ilişkilendirilmiştir. Avrupa Birliği'nin 94/33 sayılı Direktifine göre, 18 yaşın altındaki bireyler

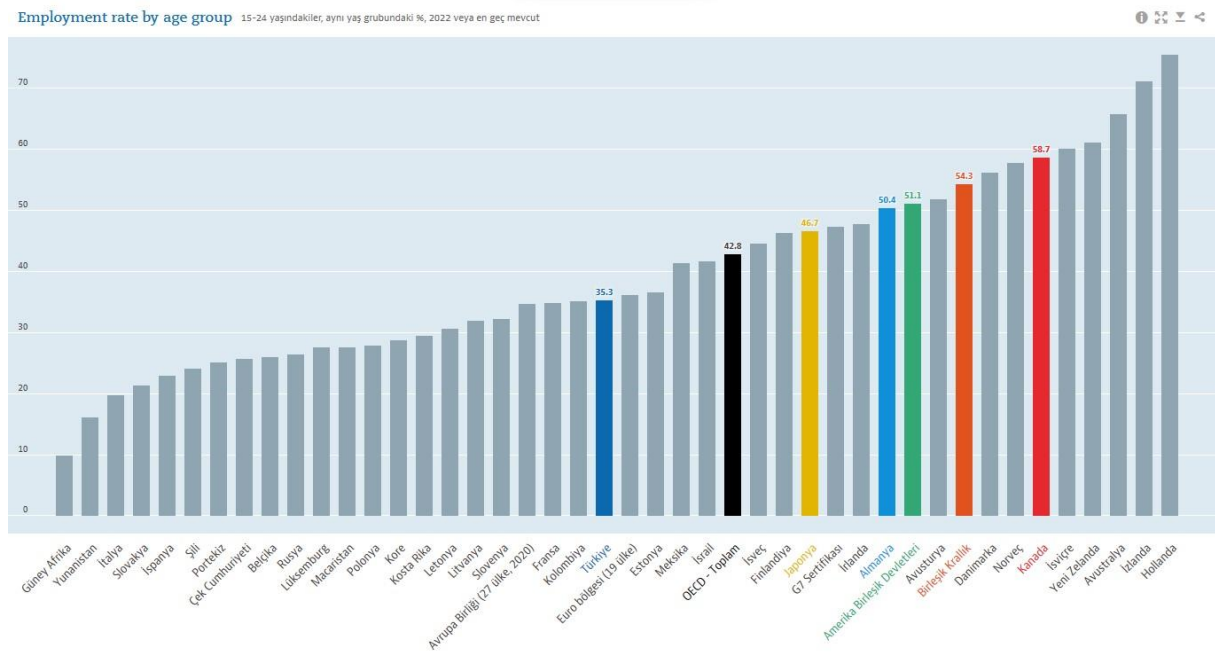
genç olarak kabul edilirken, 15 yaşın altındakiler çocuk ve 15 ile 18 yaş arasındakiler ergen olarak tanımlanmıştır.

4.2. Genç İşgücü

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar gençlik dönemini genellikle 15 ile 24 yaş arasındaki yaş grubu olarak kabul etmektedir. Aynı şekilde, Türkiye'de İş Kanunu'nun 71. maddesi uyarınca on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Genç işgücü kavramı, 15 ile 24 yaş arasında bulunan ve bir iş sözleşmesine dayalı olarak ücret karşılığında çalışan kişileri tanımlar. Bu yaş grubu, çoğu kez eğitimlerini tamamlamış veya tamamlamak üzere olan ve işgücüne katılmak isteyen bireyleri kapsar. Çocuk ve genç işgücünün ayırımına ait yaklaşımlar, ikili bir yapıyı meydana getirmektedir. Yasal olarak belirlenen asgari çalışma yaşı altında olan bireyler çocuk işgücü olarak kabul edilir ve ülkelerin yasalarıyla belirlenen bir yaş sınırıdır. Örneğin, bir ülkede asgari çalışma yaşı 15 yaş olarak belirlenmişse, 14 yaşındaki bir birey çocuk işçi olarak kabul edilir. Asgari çalışma yaşı ile rüşt yaşı arasında kalan ve yasal olarak çalışma yaşına ulaşmış olan bireyler ise genç işgücü olarak kabul edilir. Bu grup ergenlik döneminden genç yetişkinliğe kadar olan yaş aralığını kapsar. Rüşt yaşı, yasal olarak yetişkin sayılan yaş sınırını temsil eder.

Dünyada 15-24 Yaş Gençlerin İşgücüne Katılım Oranları⁵

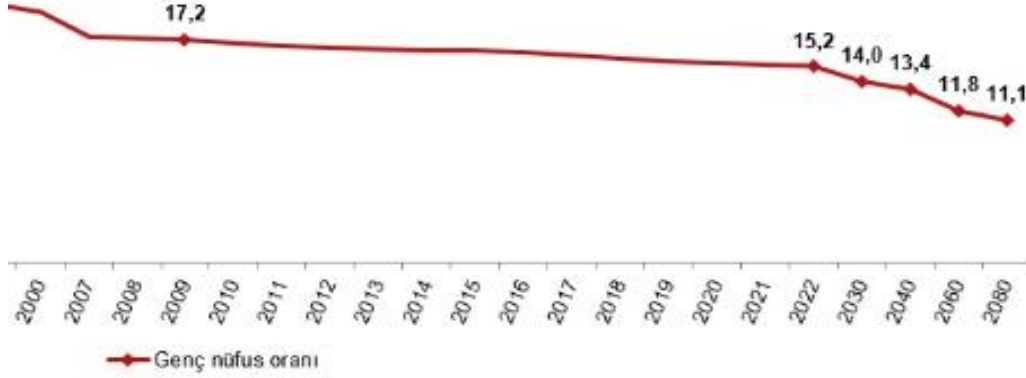
Şekil 2: Dünyada 15-24 Yaş Gençlerin İşgücüne Katılım Oranları

Şekil 2: OECD toplamı %42,8 seviyesinde görülürken, Türkiye’de Gençlerin İşgücüne Katılım Oranı %35,3 ile OECD toplamının altında kalmaktadır.

⁵ [İstihdam - Yaş grubuna göre istihdam oranı - OECD Verileri](#) , Erişim 23.04.2024

Tablo 4: Türkiye’de Genç Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı⁶

Tablo 4 Türkiye'nin genç nüfusunun gelecek yıllarda toplam nüfus içindeki oranının azalacağını gösteriyor. 2022 yılında %15,2 olan genç nüfus oranının 2030 yılında %14'e, 2040 yılında %13,4'e, 2060 yılında %11,8'e ve 2080 yılında ise %11,1'e düşeceği tahmin edilmektedir. Bu trend, nüfusun yaşlanması, doğurganlık oranlarının azalması gibi Türkiye için olumsuz göstergelerdir. Türkiye, Avrupa ülkelerine kıyasla nispeten genç bir nüfus yapısına sahipken, batılı ülkelerde görülen bazı demografik trendler Türkiye'de de kendini göstermeye başlamıştır. Bunlardan ilki, geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecidir. Bu dönüşüm, aile yapılarının küçülmesine ve nüfus artış hızının yavaşlamasına katkıda bulunmaktadır. İkinci önemli demografik değişken, kadınların işgücüne katılımının artması ve bu durumun doğurganlık oranları üzerindeki etkisidir. Kadınların eğitim ve kariyer fırsatlarının artması, genellikle doğum yapma yaşı ve çocuk sayısında azalmaya yol açmaktadır. Bu, Türkiye'de de kadın doğurganlık oranlarının azalmasına neden olmuştur. Son olarak, Türkiye'deki sosyo-ekonomik gelişmeler ve sağlık hizmetlerindeki iyileşmeler, yaşam koşullarını daha elverişli hale getirmiştir. Bu durum, ortalama yaşam beklentisinin artmasına ve dolayısıyla nüfusun yaşlanmasına yol açmıştır.

4.4. Genç İşsizliğin Nedenleri

II. Dünya Savaşı sonrası dönem, birçok ülkede doğum oranlarının arttığı ve nüfusun hızla yayıldığı bir zamandır. Savaş sırasında askerlerin ve savaşın yarattığı belirsizlik nedeniyle doğum oranları düşmüş olsa da savaşın sona ermesiyle birlikte birçok ülkede doğum oranları yeniden yükselmiştir. Bu dönem, savaş sonrası "bebek patlaması" olarak da bilinir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki doğum oranlarının artışı ve nüfus artış hızı kontrol politikalarının etkisi, genç işgücü arzının genç işgücü talebinden daha fazla olmasına ve dolayısıyla genç işsizliğin artmasına sebebiyet vermiştir.

Genç işsizliğin ortaya çıkmasında küreselleşme, bilgi ve iletişim çağının getirdiği değişimler ve işgücü piyasasının kendi iç dinamiklerinin yarattığı sorunlar önemli rol oynamaktadır. Bu

⁶ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670> , Erişim: 23.04.2024

faktörlerin her biri, gençlerin iş bulma ve istihdam edilme süreçlerini etkilemektedir. Genç işsizlik; gençlerin eğitimlerini tamamladıktan sonra iş bulma sürecinde yaşadıkları zorluklarla ilişkilendirilir. Eğitim sonrası iş arama sürecinde deneyimsizlik, işgücü piyasasındaki rekabet, iş beklentileri ile iş olanakları arasındaki uyumsuzluk gibi faktörler genç işsizliğini etkilemektedir. Eurostat'un verilerine göre, genç işsizlik oranları genellikle tüm yaş gruplarındaki işsizlik oranının iki katı veya daha fazlasıdır (Eurostat, 2017). Küreselleşme ile uluslararası ticaret ve yatırım artmıştır. Bu durum, bazı sektörlerde işlerin başka ülkelere kaydırılmasına veya daha ucuz işgücünün tercih edilmesine yol açmaktadır. Genç işçiler, daha az deneyime sahip oldukları için bu durumdan daha fazla etkilenebilirler. Aynı zamanda küresel rekabet, yerel işletmelerin rekabet gücünü azaltabilir ve istihdam olanaklarını daraltabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesi, bazı geleneksel işlerin otomasyona uğramasına veya değişmesine yol açmaktadır. Bu da belirli becerilere sahip genç iş arayanlar için rekabeti artıracaktır. Aynı zamanda, bu teknolojiler yeni iş fırsatları yaratabilir ancak bu işlerin talep ettiği beceriler değişiklik göstermektedir.

4.4.1. Toplam Talepteki Azalma

Toplam talepteki azalma işgücü talebinde bir düşüşe yol açacağından işverenler işçi istihdamıyla ilgili daha dikkatli davranacak ve işgücü taleplerini azaltacaktır. Talepteki azalma işletmelerin üretim veya hizmet faaliyetlerini kısmalarına veya durdurmalarına neden olur, bu da işçi talebinde bir düşüşe yol açar. Bu azalmadan genç işgücü de etkilenir çünkü işletmeler işten çıkarmalar veya yeni işçi alımlarını durdurarak maliyetleri azaltmaya çalışır. Genç işgücü, daha az deneyime ve uzmanlığa sahip olduğu için, işverenler tarafından daha fazla risk olarak algılanır ve işten çıkarmaların öncelikli hedefi olmaktadır.

4.4.2. Ekonomik Krizler

Küresel finansal kriz, 2008 yılının son çeyreğinde ABD'de başladı ve daha sonra dünya genelinde pek çok ülkede etkilerini gösterdi. Bu kriz, zaten birçok ülkenin önemli bir sorunu olan genç işsizliğin artmasına neden oldu. Örneğin, Türkiye gibi ülkelerde krizin etkileri, genç işsizlik oranlarının artışıyla belirgin hale geldi. Türkiye'de, krizin etkilerinin yoğun bir şekilde hissedilmeye başlandığı Ocak 2009'a kadar genç işsizlik oranlarında önemli bir artış gözlemlendi. Ocak 2008'de, krizin henüz etkilerinin hissedilmediği bir dönemde, genç işsizlik oranı %21.2 idi. Ancak, krizin etkileriyle birlikte Ocak 2009'a gelindiğinde genç işsizlik oranı %27.9'a yükseldi. Tarım dışı genç işsizlik oranı da aynı dönemde %23.7'den %31.9'a yükseldi.

4.4.3. Demografik Nedenler

Dünya genelinde işsizlik olgusunun demografik sebepleri arasında genç ve yetişkin işgücü ayrımı, cinsiyet ayrımcılığı ve göç durumu önemli rol oynamaktadır. Gençler işgücü piyasasına girişte zorluklar yaşarlar. Yeni mezunlar deneyim eksikliği nedeniyle iş bulmakta güçlük çektiğinden tecrübe edinebilmek adına daha düşük veya alanı olmayan işlerde çalışacaktır. Teknolojik değişimler ve ekonomik dönüşümler, deneyimli yetişkin işçilerin de işlerini kaybetmelerine sebebiyet verecektir. Birçok ülkede kadınlar erkeklere kıyasla işgücü piyasasında daha fazla ayrımcılığa maruz kalmaktadır ve genellikle daha düşük ücretli, az güvenceli işlerde çalışırlar. Kültürel ve toplumsal faktörler nedeniyle kadınlar işgücüne katılım konusunda daha fazla engel ile karşılaşmaktadır. Göçmenler ise kaynak ve hedef ülkelerde işsizlik sorunlarını iyice derinleştirir. Düşük ücretli işlerde çalışırlar ve yerel iş arayanlarla rekabet halindedirler. Ayrıca, bazı ülkelerde göçmenlerin entegrasyonu için yeterli destek sağlanmaması, işsizlik sorununu çikmaza sokmaktadır.

Aktif İstihdam Politikaları, işgücü piyasasının daha etkin ve adil bir şekilde işlemesine yardımcı olur. Bu politikalar, iş arayan bireylerin iş bulma olasılıklarını artırmak, özellikle işsizlikten en çok etkilenen dezavantajlı grupların işgücü piyasasına entegrasyonunu sağlamak ve işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun becerilerin geliştirilmesine destek olmak amacıyla tasarlanır. Aktif istihdam politikalarının iki önemli faydası vardır. Eksik istihdamdan tam istihdama geçişin sağlanması ve ekonomide verimliliğin artırılmasıdır. İşgücü piyasası ve genel ekonomi üzerinde pozitif etkiler yaratır:

Eksik İstihdamdan Tam İstihdama Geçiş: Aktif istihdam politikaları, işgücü piyasasında daha fazla kişinin istihdam edilmesini sağlayarak eksik istihdam sorununu azaltır. Özellikle iş bulma olasılığı düşük olan dezavantajlı gruplara yönelik eğitim ve beceri geliştirme programları, iş arama destek hizmetleri ve işe yerleştirme faaliyetleri, bu bireylerin tam zamanlı ve üretken işlerde istihdam edilmelerine yardımcı olur. Bu, hem bireylerin yaşam standartlarının yükseltilmesine katkıda bulunur hem de işgücü piyasasının daha etkin kullanılmasını sağlar.

Ekonomide Verimliliğin Artışı: Aktif istihdam politikaları, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu becerilere sahip bireylerin sayısını artırarak ekonominin genel verimliliğini destekler. Mesleki eğitim ve beceri geliştirme programları, işgücünün kalitesini artırır ve böylece işletmelerin daha verimli çalışmasına olanak tanır.

Aktif İstihdam Politikası Amaçları

- Ekonomik Büyüme, Sosyal Bütünlük, Yoksulluğun Azaltılması, Makroekonomik İstikrar

Aktif İstihdam Politikası Araçları

- İşgücü Piyasası Eğitim Programları
- Sınıf Eğitimi
- İşbaşı Eğitimi
- İş Deneyimi Kazandıran Eğitimler
- Doğrudan İş Oluşturma Programları
- Kamu Çalışma Programları
- Bilgilendirme ve İşe Yerleştirme Hizmetleri

8. Araştırmanın Amaç ve Veri Seti

Bu çalışma Türkiye’de genç (15-24) istihdamını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada 5 bağımsız değişken etkileri araştırmak için seçilmiştir. Çalışmanın verileri 2000-2022 yılları için toplanmış ve daha anlamlı katsayı ve doğru sonuçlar elde etmek için verilerin logaritması kullanılmıştır. Çalışmanın analizleri için Eviews 13 yazılımı kullanılmıştır. Tablo 4 araştırmanın değişkenlerini ve toplandığı kaynakları göstermektedir.

Tablo 4: Araştırmanın Değişkenleri

Değişkenler	Kaynak
-------------	--------

Bağımlı	Genç işsizlik oranı	GİST	World Bank
	GSYİH (current \$)	GSYİH	World Bank
	Nüfus (15-24 yaş)	NUF	OECD Data
Bağımsız	Enflasyon (Yıllık büyüme oranı)	ENF	OECD Data
	Yurt içi göç	İCG	data.tuik.gov.tr
	Brüt sabit sermaye oluşumu	GFCF	OECD Data

Belirlenen değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri tablo 5 de gösterilmiştir. GIST,GFCF, ENF, GSYİH, ICG ve NUF kısaltmaları sırasıyla genç işsizlik oranını, brüt sabit sermaye oluşumunu, enflasyonu, gayri safi yurt içi hasılayı, yurtiçi göçü ve nüfusu ifade etmektedir. Tablo 5'teki veriler genel olarak normal dağılıma yakın bir seyir izlerken, ENF değişkeni yüksek çarpıklık ve basıklık değerleri uç değerlere sahip olup, normallikten büyük ölçüde sapmaktadır.

Diğer değişkenler (GIST, GFCF, GSYİH, ICG, NUF) genellikle simetrik ve normallığe yakın dağılımlar sergilemektedir. Standart sapma değerleri, özellikle GFCF ve ENF değişkenlerinde yüksektir, bu değişkenlerin ortalamadan daha fazla sapma gösterdiğini belirtir. Jarque-Bera testleri, ENF hariç diğer değişkenlerin normal dağılımdan anlamlı bir sapma göstermediğini ortaya koymaktadır.

- Ortalama değeri 20.64624 olan GIST'in verileri, sağa çarpık olup (çarpıklık: 0.853978), normal dağılımdan biraz daha düzdür (basıklık: 2.486607). Jarque-Bera testi sonuçları normalliği reddetmemektedir (p-değeri: 0.324168).
- Ortalama değeri 13.98824 olan ENF, yüksek sağa çarpıklık (çarpıklık: 3.418458) ve çok yüksek basıklık değeriyle (basıklık: 13.45459) uç değerlere sahip bir dağılım göstermektedir. Jarque-Bera testi, normallikten büyük ölçüde sapma olduğunu belirtmektedir (p-değeri: 9.97E-25).
- Ortalama değeri 23527.35 olan GSYİH, hafif sağa çarpık (çarpıklık: 0.263402) ve normal dağılımdan biraz daha düz (basıklık: 2.346612) olup, Jarque-Bera testi normalliği reddetmemektedir (p-değeri: 0.779199).
- Ortalama değeri 3.252353 olan ICG, hafif sola çarpık (çarpıklık: -0.27514) ve normalden daha sivri bir dağılım göstermektedir (basıklık: 4.397578). Jarque-Bera testi, normallikten anlamlı bir sapma göstermemektedir (p-değeri: 0.449775).
- Ortalama değeri 12745317 olan NUF, neredeyse simetrik (çarpıklık: -0.12284) ve normal dağılımdan daha düz bir dağılım sergilemektedir (basıklık: 1.404841). Jarque-Bera testi, normallikten anlamlı bir sapma göstermemektedir (p-değeri: 0.397499).

Tablo 5: Tanımlayıcı istatistikler

	GIST	GFCF	ENF	GSYIH	ICG	NUF
Ortalama	20.64624	518452.6	13.98824	23527.35	3.252353	12745317
Medyan	19.982	534806	8.9	24105	3.27	12737065
Maksimum	25.41	964858	72.3	38206	3.73	12986070
Asgari	17.526	247288	6.3	13642	2.71	12419635
Std. Dev.	2.586201	201118.7	15.46112	6842.158	0.21681	204078.9
Çarpıklık	0.853978	0.36278	3.418458	0.263402	-0.27514	-0.12284
Basıklık	2.486607	2.457804	13.45459	2.346612	4.397578	1.404841
Jarque-Bera	2.252986	0.581125	110.5296	0.498978	1.598016	1.845128
Olasılık	0.324168	0.747843	9.97E-25	0.779199	0.449775	0.397499
Toplam	350.986	8813695	237.8	399965	55.29	2.17 ⁸
Gözlemler	22	22	22	22	17	22

8.1. Birim Kök

Çalışmanın değişkenlerini analizde kullanmak için öncelikle verilerin durağan oldukları düzeyi tespit etmek gerekmektedir. Verilerin durağan oldukları Augmented Dickey-fuller testiyle belirlenmiştir. ADF testinin sıfır hipotezi veri setinin normal düzeyde durağan olmamasıdır, bu hipotez veri setinin birim köke sahip olmasını göstermektedir. Tablo 6 ADF birim kök testinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 6: ADF Birim kök testi

(Null Hypothesis: series has a unit root). Maksimum lag 6 olarak alınmıştır.

Series		t-Statistic	Prob. *
LNENF	Augmented DF test statistic	-3.220461	0.03299
D(LNGSYIH)	Augmented DF test statistic	-3.926983	0.04318
D(LNNUF)	Augmented DF test statistic	-2.621575	0.01146
LNGIST	Augmented DF test statistic	-3.687772	0.01195
D(LNGFCF)	Augmented DF test statistic	-4.5279034	0.00198

LNICG

Augmented DF test statistic

-3.821576

0.02013

ADF testin sonuçları LNENF, LNGIST ve LNICG değişkenlerin normal düzeyde sıfır hipotezi reddetmelerini göstermektedir. Bu değişkenlerin olasılık değerleri 0.05 değerinden küçük oldukları için sıfır hipotezi 0.95 güven seviyesiyle reddetmektedir ve bu LNENF, LNGIST ve LNICG değişkenlerinin veri setlerinin durağan olduklarını göstermektedir.

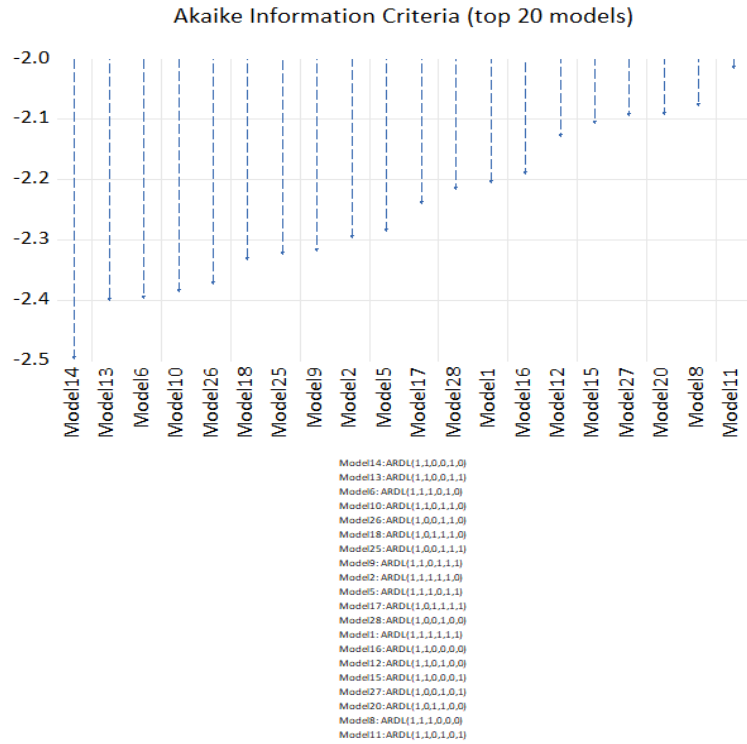
LNGSYIH, LNNUF ve LNGFCF değişkenlerin sonuçları, bu değişkenlerin birinci farklarıyla sıfır hipotezi reddetmelerini göstermektedir. Dolayısıyla LNGSYIH, LNNUF ve LNGFCF değişkenlerinin veri setleri normal düzeyde durağan olmadıkları ve birinci farklarının durağan oldukları tespit edilmiştir.

Araştırmanın analizleri için kullanılan model, değişkenlerin durağanlık durumunu tespit ettikten sonra belirlenecektir. Değişkenler I (0) ve I (1) düzeylerinde durağan oldukları nedeniyle, bu çalışmanın uygun modeli Ototregresif Dağıtılmış Gecikmeli Durağanlık (ARDL) modelidir.

8.2. ARDL Model

Ototregresif Dağıtılmış Gecikmeli Durağanlık (ARDL) modeli, normal ve birinci düzeyde durağan olan farklı zaman serisi değişkenleri arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri analiz etmek için kullanılan ekonometrik bir modeldir. ARDL modeli, özellikle gecikmeler söz konusu olduğunda zaman serisi değişkenleri arasındaki dinamik ilişkileri anlamak için güçlü bir araçtır. Ayrıca Ototregresif terimleri dahil ederek ARDL, bağımlı değişkenin kendi geçmiş değerlerinin mevcut davranışı üzerindeki etkisini yakalar.

ARDL modelinin gecikmelerini belirlemek için zaman serilerinin yukarı gecikmeler için uygun olmadığı nedeniyle, bir gecikmeleriyle tahmin edilmiş ve en uygun gecikme modeli AIC bilgi kriteriyle şekil 11 de gösterildiği gibi belirlenmiştir.

Şekil 11: Akaike Bilgi kriter optimal gecikme

Çalışmanın modelini tahmin ettikten sonra kısa ve uzun dönem etkileri belirlemeden önce ARDL varsayım testleri kontrol edilmiştir.

8.3. Breusch-Godfrey Seri korelasyon LM Test

ARDL modelin seri korelasyonunu kontrol etmek için Breusch-Godfrey LM testi kullanılacaktır. Bu testin sıfır hipotezi modelin seri korelasyonu olmamasıdır. Tablo 7 Breusch-Godfrey LM test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 7: Breusch-Godfrey Seri Korelasyon LM test
(Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test)

F-statistic	1.6355266	Prob. F (2,7)	0.261319
Obs*R-squared	5.4140403	Prob. Chi-Square (2)	0.066752

Breusch-Godfrey LM testinin olasılık değeri 0.05 değerinden büyüktür ve bu 95% güven seviyesiyle testin sıfır hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu tahmin edilen ARDL modelin

seri korelasyon problemi yoktur.

8.3.1 Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedastik Test

Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedastik Testin sıfır hipotezi modelin değişen varyansı olmamasıdır. Tablo 8 Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedastik Testin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 8: Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans test. Null hypothesis: Homoskedasticity

F-statistic	1.3958679	Prob. F(8,8)	0.324133
Obs*R-squared	9.9044488	Prob. Chi-Square(8)	0.271793
Scaled explained SS	3.0381491	Prob. Chi-Square(8)	0.931942

Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedastik Testinin sonuçları olasılık değerlerin sıfır hipotezi kabul ettiklerini göstermektedir. Bu nedenle tahmin edilen modelin değişen varyansı olmadığı tespit edilmiştir.

8.4. Ramsey Test

ARDL modelin fonksiyonel form yanlış spesifikasyonu için Ramsey Reset testi yapılmıştır. Bu testin sıfır hipotezi modelde ihmal edilen değişken problemin olmamasıdır. Tablo 9 Ramsey reset testin sonuçlarını göstermektedir.

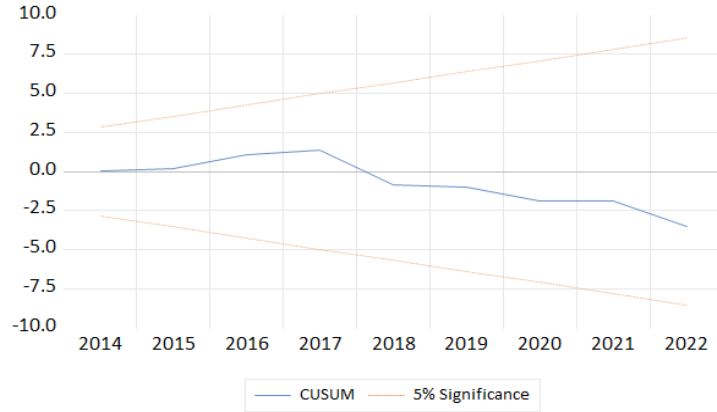
Tablo 9: Ramsey RESET test. (Specification: LNGIST
LNGIST (-1) LNGSYIH LNGSYIH (-1) LNUF LNGFCF
LNENF LNENF (-1) LNICG)

	Value	Df	Probability
t-statistic	0.171323	8	0.868224
F-statistic	0.029352	(1,8)	0.868224
Likelihood ratio	0.062258	1	0.802962

Ramsey RESET testin sonuçlarına göre t-istatistiği ve F-istatistiğin olasılık değerleri testin sıfır hipotezini kabul etmektedir. Dolayısıyla modellerde ihmal edilen değişken yoktur ve likelihood oranı modellerin fit olduğunu göstermektedir.

8.5. CUSUM Test

Tahmin edilen modellerin kararlılığı ve doğruluğunu tespit etmek için CUSUM testi kullanılacaktır. Uzun Dönem formu ve bounds testleri yapılan modellerin hepsinde CUSUM grafiği %5 önem düzeyini geçmemiştir. Dolayısıyla tahmin edilen modellerin kararlılık ve doğrulukları vardır. Şekil 12 CUSUM testinin grafiğini göstermektedir.

Şekil 12: CUSUM test

8.6. ARDL Uzun Dönem Formu ve Bounds Test

Bounds testin sonuçları modelde uzun dönem anlamlı ilişkinin olmasını araştırmaktadır. Bu testin sıfır hipotezi uzun dönem ilişkinin olmamasıdır. Uzun dönem form modeldeki uzun dönem etkilerin anlamlı değişkenlerini ve katsayılarını belirlemektedir. Tablo 10 ARDL modelin ve Bounds test sonuçlarını ve tablo 11 ARDL modelin uzun dönem formunu göstermektedir. Bu testte F ve T istatistik değerleri anlamlı düzeylerin değerlerinden büyük olursa sıfır hipotez reddedilir.

Tablo 10: Bounds test

Test Statistic		Value				
F-statistic		6.6283647				
t-statistic		-3.740335				
		10%	5%	1%		
Sample Size	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
F-Statistic						
Asymptotic	1.81	2.93	2.14	3.34	2.82	4.21
t-Statistic						

Asymptotic	-1.62	-3.49	-1.95	-3.83	-2.58	-4.44
-------------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Bounds test sonuçlarına göre F-istatistik 6.62 değeri %1 üst sınır anlam düzeyinin değerlerden büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu testin sıfır hipotezinin %1 anlam düzeyinde reddedilmesini göstermektedir. Dolayısıyla tahmin edilmiş ARDL modelinde uzun dönem anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Belirlenen uzun dönem ilişkilerin belirlenmesi için eş bütünleşme ilişkiler testi yapılması gerekmektedir. Eş bütünleşme testi ARDL modelin uzun dönem formudur ve sıfır hipotezi belirlenen değişkenin uzun dönemde bağımlı değişkeni etkilediğidir.

Tablo 11: Cointegrating uzun dönem form

Variable *	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LNUF	0.260632	0.052293	4.984082	0.00031
LNENF (-1)	0.352704	0.110361	3.195899	0.00769

LNUF ve LNENF'in birinci gecikmesinin olasılık değeri, sıfır hipotezin reddedilmesini sonuç olarak belirlenmiştir. Sonuçlar LNUF ve LNENF değişkeninin birinci gecikmesi (LNENF'in bir dönem önce verisi), LNGIST değişkenini uzun dönemde etkilemekte olduğunu göstermektedir.

Tahmin edilmiş sonuçlara göre LNUF değişkeninin katsayısı pozitifdir ve %1 anlam düzeyiyle bağımlı değişkeni etkilemektedir. LNUF de ortaya çıkan %1 artış, uzun dönemde LNGIST bağımlı değişken olarak %0.26 arttıracaktır. Bu sonuç nüfus artışının, uzun dönemde genç işsizliğin artmasını neden olduğunu göstermektedir.

Tahmin edilmiş sonuçlara göre LNENF değişkeninin birinci gecikmesinin katsayısı pozitifdir ve %1 anlam düzeyiyle bağımlı değişkeni etkilemektedir. LNENF de ortaya çıkan %1 artış, uzun dönemde LNGIST bağımlı değişken olarak %0.35 arttıracaktır. Bu sonuç enflasyon oranında artışın, bir gecikmeyle uzun dönemde genç işsizliğin artmasına neden olduğunu göstermektedir.

8.7. ARDL Kısa Dönem Formu

ARDL modelinin kısa dönem etkilerini araştırmak için ECM kısa dönem formu tahmini yapılmıştır. Tablo 12 ECM kısa dönem formu gösterilmiştir.

Tablo 12: ECM Kısa Dönem form. Bağımlı değişken LNGIST'dir.
Kullanılan method ARDL (1,1,0,0,1,0). Bağımlı gecikme 1'dir. Akaike bilgi kriteri kullanılmıştır.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
----------	-------------	------------	-------------	-------

COINTEQ*	-0.66175	0.084134	-7.86541	0.0000
D(LNGSYIH)	-1.42	0.164467	-8.63398	0.0000
D(LNENF)	0.02802	0.048485	0.57797	0.57246
Adjusted R-squared	0.83691	Mean dependent var		-0.0013
S.E. of regression	0.04538	S.D. dependent var		0.11237
F-statistic	42.0534	Akaike info criterion		-3.18857
Prob(F-statistic)	0.00000	Durbin-Watson stat		2.98352

ECM kısa dönem formunun sonuçları sadece LNGSYIH değişkeninin kısa dönemde bağımlı değişkeni etkilediğini göstermektedir. Bu etki kısa dönemde negatif yönde LNGIST değişkenini etkilemektedir. Sonuca göre LNGSYIH değişkeninde %1 artış, LNGIST değişkenini %1.42 azaltacaktır.

ARDL modelinde ECM katsayısının (COINTEQ) anlamlı ve negatif olması gerekmektedir. Sonuca göre ECM katsayısı -0.66 değerinde ve anlamlıdır. Bu katsayının kısa dönemdeki şokların ardından uzun dönemde dengeye tekrar dönüşümü ve ayarlanma hızını göstermektedir. Bir önceki dönemde yaşanan şokun LNGIST dengesizliğin %66'lık kısmının cari dönemde kapanarak uzun dönemde dengeye döneceğini göstermektedir.

Sonuç

Ülkelerin kalkınmasında kritik bir rol oynayan genç nüfusun işsizlik sorunu, günümüzde uluslararası bir boyut kazanmış durumdadır. Türkiye'yi diğer gelişmiş ülkelerden ayıran ve bu sorunun derinleşmesine neden olan başlıca etkenler arasında, genç işsizlik oranlarının yüksekliği ve Türkiye'nin genç nüfus sayısının diğer ülkelerle kıyaslandığında fazla olması yer almaktadır (Bayraktar ve İncekara, 2013: 15). Genç nüfus, enerjisi ve yenilikçi fikirleriyle ekonomiyi canlandırır, yeni iş alanları oluşturur ve mevcut iş süreçlerini daha verimli hale getirir. Ayrıca, gençlerin teknolojiye hızlı adaptasyonu, dijital dönüşümü hızlandırarak ülkenin küresel rekabet gücünü artırır. Bu nedenle, genç ve dinamik bir nüfus, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için kritik bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, genç işsizlik oranını etkileyen makroekonomik ve sosyal değişkenler araştırılmıştır. Araştırma, 2000-2022 yılları arasında ARDL modeli ile yapılmıştır. Sonuçlar, enflasyon, nüfus ve GSYİH bağımsız değişkenlerinin genç işsizlik oranını anlamlı olarak etkilediğini göstermiştir. Enflasyon, yüksek fiyatların oluşmasına, üretim maliyetlerinin artmasına ve kârlılık seviyelerinin düşmesine yol açmaktadır; bu durum, işsizlik oranı üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve istihdamın azalmasına neden olmaktadır. ARDL eş bütünleşme sonuçları ise uzun dönemde enflasyonda ortaya çıkacak %1'lik artışın; birinci gecikmesiyle genç işsizlik oranını %0,35 arttıracığını göstermiştir. Türkiye, hem büyüyen bir ekonomi olarak gelişimini sürdürmekte hem de toplam nüfusu içinde önemli bir orana sahip genç nüfusuyla dikkat çekmektedir. Çalışmanın sonuçları, nüfus artışının genç işsizliğini anlamlı olarak etkilediğini göstermiştir. Nüfusta meydana gelecek %1'lik artışın, genç işsizliğinde uzun dönemde %0,26 bir artışa sebep olacağını teyit etmektedir. İşsizliği açıklayan en önemli değişkenlerden biri, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'dır. Ekonominin GSYİH büyüme hızının artması, işgücü talebini artırarak istihdam olanaklarını genişletecek ve bu süreç doğal olarak genç işsizliğinde azalmaya yol açacaktır.

ARDL kısa dönem sonuçlarında, GSYİH'de %1'lik artışın genç işsizliği %1,42 oranında negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Üretim yöntemine göre dört dönem toplamıyla elde edilen yıllık GSYH, zincirlenmiş hacim endeksi olarak (2009=100), 2022 yılında bir önceki yıla göre %5,6 artmıştır. Üretim yöntemine göre cari fiyatlarla GSYH, 2022 yılında bir önceki yıla göre %107,0 artarak 15 trilyon 6 milyar 574 milyon TL olmuştur . Türkiye işgücü piyasasında işsizliğin en yoğun olduğu kesim olan eğitilmiş genç işsizlerin işgücü piyasasına girişini kolaylaştırmak amacıyla, İŞKUR tarafından kapsamlı bir dizi müdahale aracı kullanılmaktadır. Bu kapsamda istihdam fuarları, iş arama desteği, motivasyon kursları ve sosyal destek programları gibi çeşitli hizmetler entegre edilerek, iş arama ve eşleştirme süreçleri etkin bir şekilde yönetilmektedir. İŞKUR'un eşleştirme hizmetlerinin, özellikle yükseköğretim mezunu ve 25 yaş altı genç işsizler üzerindeki iş bulma oranlarını diğer demografik gruplara göre daha az artırdığı gözlemlenmiştir. Bu tespit, aktif işgücü piyasası politikalarının, Türkiye'nin eğitilmiş genç nüfus yapısını dikkate alarak yeniden yapılandırılması gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla, gençlerin işgücü piyasasına katılımını kolaylaştıracak önlemlerin etkinliğinin artırılması, bu politikaların başarısında büyük bir öneme sahiptir ve gençlerin istihdam edilebilirliğini artırmak için daha hedefe yönelik ve kapsamlı stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir (Şahin, M., Nal, M. ve Kaya, F. , 2019). Bu veriler ışığında genç girişimciler ve genç işgücünü istihdam eden şirketler için vergi indirimleri uygulanmalı, teşvik primleri sağlanmalı ve sübvansiyonlar verilmelidir. Esnek çalışma saatleri ve staj programları ile gençlerin iş deneyimi kazanmaları teşvik edilmelidir. Tarımda genç girişimciler için kırsal kalkınma programları artırılmalı, modern tarım teknikleri ve teknolojileri kullanarak verimlilik sağlanmalıdır. Gençlerin dijital beceriler kazanması için teknoloji eğitim programları ve mesleki kurslar düzenlenmeli, yenilikçi projeler için Ar-Ge destekleri artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ÇOBAN, Orhan. "Makro İktisat", Gazi Kitapevi, Ankara, 2009.
- EROL, İbrahim, Ece Demiray Erol. "Makro Ekonomi", Emek Matbaacılık, Manisa, 2011.
- EROL, Sevgi Işık. "Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin ve Türkiye Örnekler", TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 24, Sayı:6, 2013.
- GÜNEY, A. "İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri", Kamu-İş Dergisi, 10(4): s.135-159, 2009.
- KAPAR, R. "Aktif İşgücü Piyasası Politikaları", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 55, Sayı: 1, s.341-371, İstanbul, 2005.
- KARABIYIK, İ. "Avantaj ve Dezavantajları ile Genç İşsizliğinin Değerlendirilmesi", Erzincan Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, Hakemli Dergi, c. XIII, s. 3-4, s. 293-320, 2009.
- KÖKLÜ, Aziz. "Makro İktisat", 2. Baskı, Say Yayınları, Ankara, 1973.
- ÖZSAĞIR, Arif. "Küresel İşsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", 2000.
- TEKİN, A. "2000'li Yıllardan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Genç İşsizlik Sorunu ve Çözüm Önerileri". Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 28(3), 447-466, 2021. <https://doi.org/10.18657/yonveek.876938>
- TÜRKAY, Orhan, Erdoğan Alkin. "İktisada Giriş", Anadolu Üniversitesi Yayınları Eskişehir, 2001.
- ULUATAM, Özhan. "Makro İktisat", Savaş Yayınları, Ankara, 1998.
- UNAY, Cafer. "Makro Ekonomi", VİPAŞ Yayınevi, Bursa, 2001.

YALTA, A. Talha, A. Yasemin Yalta. “Modern Makroekonomiye Giriş”, Adres Yayınları, Ankara, 2022.

YILDIZ, Kemal. “İşsizlik Türleri, Her Bir İşsizlik Türünün Toplam İşsizlikteki Payı ve Çeşitli Demografik Parametrelerle İlişkisi”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:45, 2014.

İNTERNET KAYNAKLARI

Çalışma Genel Müdürlüğü | Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı (csgeb.gov.tr)

Home - Eurostat (europa.eu)

<http://www.iskur.gov.tr/tr-tr/isarayan/danismanlik.aspx>

<http://www.undp.org.tr>

<https://data.oecd.org/>

<https://data.oecd.org/emp/employment-rate-by-age-group.htm#indicator-chart>

<https://data.tuik.gov.tr/>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670>

<https://data.worldbank.org/>

<https://ilostat.ilo.org/data/>

<https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-igucu-programlari/mesleki-egitim-kurslari>

<https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/ucret-garanti-fonu/>

<https://www.iskur.gov.tr/isveren/kisa-calisma-odenegi>

<https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>

İŞKUR (iskur.gov.tr)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sgd/issue/46726/582734>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/34744/384232>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cider/issue/29527/316948>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim---Aralik,-2022-49664>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/alphanumeric/issue/31474/349358>

CURRENT STATUS OF GREEN TOURISM AMONG YOUNG TOURISTS FROM CAN THO CITY, VIETNAM

Quoc-Khanh NGUYEN

Can Tho University, Vietnam.

Email: nguyenquockhanh15052019@gmail.com

Thai-Quy NGUYEN

Can Tho University, Vietnam.

Email: thaiquy789tq@gmail.com

Que-Nhu DUONG

Corresponding author. Can Tho University, Vietnam.

Email: dqnhu@ctu.edu.vn ; ORCID ID: 0000-0002-3734-0960

Nam-Khang Tri NGUYEN

Can Tho University, Vietnam.

Email: ntnkhang@ctu.edu.vn ; ORCID ID: 0000-0001-7361-7560

ABSTRACT

Green tourism is a concern of tourists, especially young tourists. This study, therefore, aims to evaluate the current status of green tourism among young tourists from Can Tho City, Vietnam. Data was collected through a structured questionnaire, with 289 respondents aged 18 to 29, residing in Can Tho and planning to travel within the next 6 months. Convenience sampling and descriptive statistics were used to achieve the research objective. The study's findings indicate that young tourists from Can Tho exhibit a relatively low awareness of green tourism. However, upon gaining an understanding of green tourism principles, nearly 70% of the respondents expressed their intent to adopt green practices for their upcoming trips. Moreover, despite limited knowledge about green tourism, tourists have demonstrated various environmental conservation behaviors during their travels, such as responsible waste disposal, efficient water usage, and carrying personal items to minimize their environmental impact. An Giang, Kien Giang and Da Lat are among the top four destinations for past and forthcoming trips for the respondents. These findings present encouraging prospects for the advancement of green tourism among young Vietnamese tourists.

Keywords: Green tourism, young tourists, green tourism awareness, Can Tho, Vietnam.

INTRODUCTION

Vietnam is a popular nation with a natural habitat. Therefore, adopting a green lifestyle, which includes lowering environmental pollution and minimizing unfavorable changes to the environment, has emerged as a top goal. This highlights how crucial it is to attract tourists to Vietnam. The Vietnam National Administration of Tourism reports in 2023, Vietnam's tourism industry attracted 871 international tourists, an increase of 23.2% compared to 2022, more positive, reaching 13 million domestic tourists. Grasping the actual situation, Can Tho City has caught up with the trend in tourism development, especially since the green tourism trend contributes to environmental protection and provides for the local economy. However, each geographical area and customer group has unique characteristics, leading to changes in the corresponding link numbers. Meanwhile, young tourists are considered a new generation and a significant influence on many aspects of modern life, notably, whose attitude towards the environment plays an important role in establishing and changing tourism trends. Therefore, to better understand the current status of green tourism among young tourists, a study on the current status of green tourism among young tourists from Can Tho City, Vietnam was conducted.

GREEN TOURISM AND YOUNG TOURIST

The study's definition of "green tourism" comes from a collection of definitions contributed by other authors, such as Budiasa (2019) and Jones (1987). According to Budiasa (2019), green tourism is a component of sustainable tourism. It is characterized as an adventure that includes learning about plant and animal life in addition to the main draw, which is the cultural legacy. In addition, it describes the process of visiting a place to respect and maintain its natural beauty, hence enriching the destination's delicate resources. Based on Jones (1987), "green tourism" or "eco-tourism," or the concept that tourists should be encouraged to have fun in a way that benefits the local community rather than endangers it, is the definition of green tourism. Combining the terms from earlier definitions, this study's definition of "green tourism" is described as behavior among tourists that promotes the development, preservation, and improvement of natural resources at tourist sites rather than having a detrimental influence on the environment.

Young tourists have been defined in this study as individuals who are from 18 to 29 ages. The Organization for Economic Cooperation and Development and the Vietnamese Civil Code are the foundations for this definition. As stated by the Organization for Economic Cooperation and Development, "people from 15 to 29 years old" are considered youth. Conversely, Vietnam's 2015 Civil Code stipulates that an individual must be 18 years of age or older to be entirely capable of doing civil acts with the ability to accept responsibility for their actions. Thus, this study defines young tourists as individuals who regularly utilize the Internet, and engage in tourism-associated activities overall from 18 to 29 years old.

METHODOLOGY

This study's sampling method is a practical way to choose participants since it saves money and time for both the author and the chosen respondents (Acharya et al., 2013). From October 2023 to November 2023, a structured questionnaire was used to collect primary data through a direct survey of young tourists from Can Tho City. The evaluation instrument consists of a pre-designed internet form and a printed paper questionnaire. Participants select the tool that best suits their needs as young tourists.

The sample size of this study was determined to be 289 observations. According to the rules of Israel (1992), the sample size of the study was determined based on Population Size, Significance Level, and Precision Value. Based on this rule, we get the necessary sample size by providing a combination of Population Size, Significance Level, and Precision Value. The specific, population size of Can Tho > 100,000 (n), gives precision value (e) 7%, and the significance level is 5% then the minimum sample size is 204. In this case, 99 million people are Vietnam's population according to the United Nations Report 2023. Estimates place the number of adolescents in Vietnam under 15 at 24 million, adults between 15 and 64 at 66 million, and adults beyond 64 at 5.2 million (Danso.org, 2023). For example, the General Statistics Office (2022) of Can Tho projects that the percentage of persons in the city who are between the ages of 15 and 64 is approximately 826 thousand, or more than 100,000. Therefore, this study concluded that 289 observed variables are an appropriate sample size to gather.

Surrounding all, descriptive statistics are the primary method of study.

OVERVIEW OF GREEN TOURISM IN VIETNAM

Vietnam's policy for developing green tourism

Particularly, Vietnamese tourism has established and solidified its place in the hearts of foreign tourists. Vietnam has consistently pursued sustainable values in developing the tourism industry with the message "Vietnam - a safe country" and the image of "Vietnam a safe, friendly, attractive destination." The XII Politburo placed a special focus on sustainable tourism development in Resolution No. 08-NQ/TW, issued on January 16, 2017, which called for the growth of tourism as a major economic sector. Vietnam's tourism industry is proactively implementing a strong strategy to promote green and sustainable tourism development under the guidance and direction of the Party and State. This is done to attract a large number of tourists to Vietnam to engage in tourism experiences, develop sustainable business and tourism in Vietnam, and, most importantly, create conditions that encourage repeat business from satisfied tourists (Diep Anh, 2022). In addition to minimizing negative effects on the body, society, behavior, and mind, green tourism prioritizes the development of an environmentally conscious culture. Moreover, it offers guests a satisfying experience that promotes involvement and teaches them about sustainable development and conservation.

Strategies for Vietnam's growth in green tourism.

This strategy has outlined goals, directions, and solutions to successfully address climate change, safeguard the environment, and preserve natural resources and cultural heritage. objectives of Vietnam's strategy for developing tourism until 2030 (Thuy Trang, 2023). Here are a few of the strategy's highlights:

- 1) **Technology application:** Using technology to manage resources and monitor environmental pollution. Apply green technology in tourism activities to reduce negative impacts on the environment. Promote advertising and build tourism brands through technology platforms.
- 2) **Environmental protection:** Increase awareness of protecting resources and the tourism environment. Implement environmental protection projects and tasks in the tourism

industry. Improve the effectiveness of state management on environmental protection and the ability to adapt to climate change.

- 3) **Use of renewable energy and clean technology:** Encourage tourism businesses to use renewable energy. Promote recycling and reuse of products in the tourism industry. Apply clean technology to reduce environmental pollution and greenhouse gasses.

Several obstacles to Vietnam's development of green tourism

Although there has been progress in the development process, there are still certain issues and constraints that require attention, such as resource exploitation and use and ineffectively enforced environmental protection measures. Not to mention detrimental effects like pollution, gridlock in the streets, and harm to the island's environment due to climate change. Economic conflicts may prevent the growth of green tourism. For this reason, to promote green tourism in Vietnam, new ideas and approaches must be adopted.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Sample description

The table below provides general information on sample characteristics.

Table 1: Sample characteristics

Variable	Value	N	Percentage
Gender	Male	102	35.30
	Female	179	61.90
	Undisclosed	8	2.80
	Total	289	100.00
Age	From 18 to under 23	265	91.80
	From 23 to 29	24	8.20
	Total	289	100.00
Occupation	Student	266	92.00
	Office Staff	7	2.40
	Worker	1	0.30
	Other	15	5.20
	Total	289	100.00
Average income	No income	131	45.30
	Below 5 million VND	122	42.20
	From 5 million VND to under 11 million VND	28	9.70
	Above 11 million VND	8	2.80
	Total	289	100.00

Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from Can Tho City, 2023

Regarding gender: Of the sample, 2.8% of participants are of an undisclosed gender, while the proportion of males and females is 35.3% and 61.9%, respectively. This discrepancy indicates a notable distinction between the genders' intentions for tourism among young tourists from Can Tho.

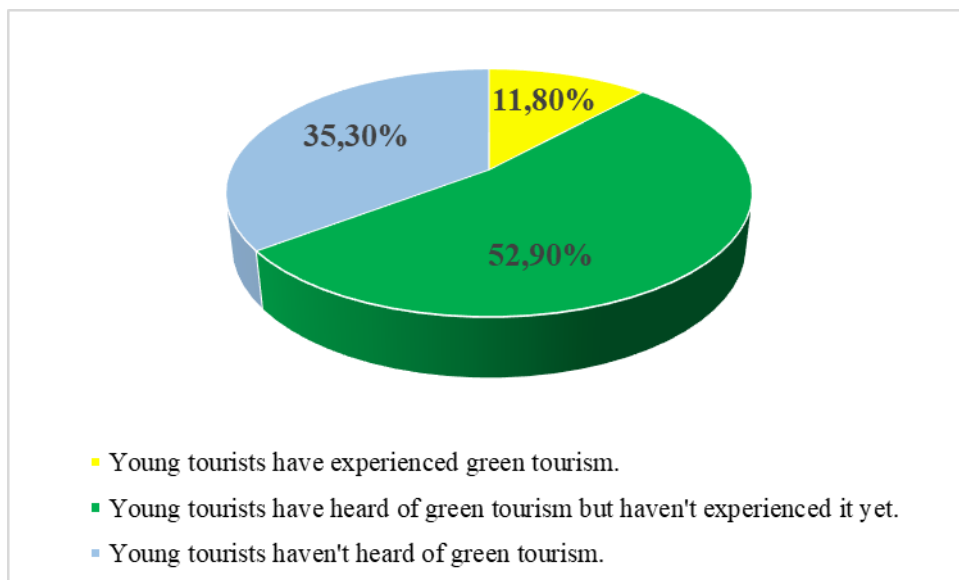
Regarding age: All respondents in the sample surveyed (100%) were between the ages of 18 and 29. The age group between the ages of 18 and under 23 uses 91.80%, while the age group between the ages of 23 and 29 uses the remaining percentage. The choice to segment the age groups in this way stems from research that indicates a certain number of young tourists, ages 18 to 29, routinely engage in vacation and frequently look for in-depth information about destinations.

Regarding occupation: Of the total respondents, 92.0% are students. 2.4% of the total respondents are office staff. The proportion of workers among the total responses is 0.3%. The percentage of respondents who identify as "Other" is 5.2%. Overall, the majority of respondents to the survey were students, making up the bulk of the sample. Compared to the group of students, the group of office staff and workers makes up a substantially smaller share. This illustrates the variety of survey respondents, with students and learners receiving particular attention.

Regarding average income: The majority of respondents (45.3%) said they have no income. A notable portion of the survey sample accounted for 42.2% of respondents with income under 5 million/month. This can be a large part of the student group, students with part-time jobs, or people new to the labor market. A smaller group, accounting for 9.7%, said their income ranges from 5 to 11 million/month. This may be a group of people with stability in work and income. The high-income group accounts for 2.8% of respondents with an income above 11 million/month.

Awareness of green tourism among young tourists from Can Tho City, Vietnam

As awareness of green tourism has grown, identifying and comprehending green tourism experiences has become crucial.

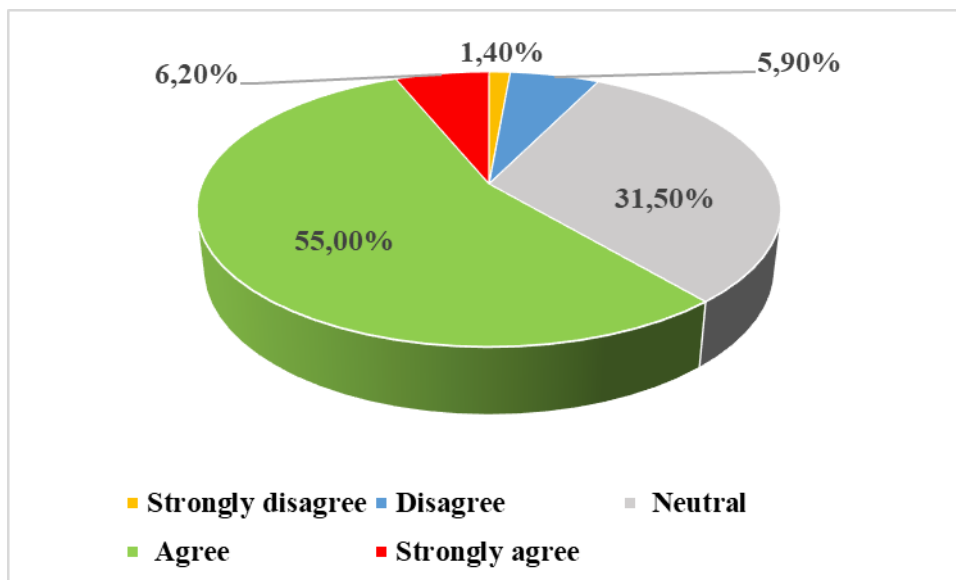
Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from Can Tho City, 2023

Figure 1: Awareness of green tourism among young tourists from Can Tho City

The significant diversity of tourists' experiences and awareness of green tourism shows that young tourists have experienced green tourism at a rate of 11.80 %. Overall, their whole experience with green tourism was unsatisfactory. Due to the dearth of green tourism, young tourists who make up 52.90 % of the respondents have heard of green tourism but have not experienced it, while 35.30 % of respondents haven't heard of it. Lack of knowledge of green tourism activities, lack of experiential activities, and awareness of the significance of environmental conservation. Furthermore, it is a result of young tourists' hazy or unclear understanding of the notion of green tourism.

Intention to green tourism in the next six months among young tourists from Can Tho City, Vietnam

After hearing the definition of "green tourism," the respondent will be able to comprehend the definition given. Young tourists therefore plan to travel sustainably for a variety of reasons.

Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from Can Tho City, 2023

Figure 2: Intention to green tourism in the next 6 months among young tourists from Can Tho City

In response to the results, over 55% of young tourists believe they will most likely plan vacations sustainably during the next six months, and 6.2% are positive they will. The reason is that young tourists believe that experiencing green tourism allows them to get closer to nature and thus feel more a part of the ecosystem. Second, because young tourists are more aware of environmental preservation and the preservation of natural resources, green tourism frequently offers fresh and unusual experiences that are well suited to their inventiveness and curiosity. This reasoning is consistent with the findings of Seemiller & Grace's study in 2016, which showed that up to 75% of students in Generation Z said they would be motivated to engage in activities if the effort was worthwhile to give others opportunities. Furthermore, up to 31.5% of young tourists are unsure. They understand what green tourism is, but they are unsure about their views right now because some issues haven't been addressed. Because of the survey's subjective nature, it's possible that they won't participate in the upcoming six months.

Green tourism destination among young tourists from Can Tho city, Vietnam

Young tourists discuss the places they have been that offer green tourism as well as the places they hope to visit in the future.

Table 2: Destination to experience green tourism among young tourists from Can Tho

Destinations	Frequency (n)	Percentage (%)
Kien Giang	9	26.47
Vung Tau	5	14.71
An Giang	5	14.71
Đa Lat	3	8.82
Other	12	35.29
Total	34	100.00

Note: N = 289 with n = 34 young tourists have experienced green tourism.

Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from Can Tho City, 2023

Vietnam offers a wide variety of alluring travel places, particularly incredibly rich natural areas. The aforementioned summary table indicates that the majority of youthful tourists who have engaged in green tourism acknowledge that An Giang, Kien Giang, and Vung Tau rank among their top green tourism sites.

Table 3: Intention to choose green tourism destination of young tourists from Can Tho

Destinations	Frequency (N)	Percentage (%)
Đa Lat	46	15.90
An Giang	44	15.20
Khanh Hoa	27	9.30
Kien Giang	26	9.00
Other	126	43.70
Undisclosed	31	10.70
Total	289	100.00

Note: N = 289 young tourists

Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from Can Tho City, 2023

The four sites in the above table are the most popular choices among the 289 young tourists who took part in the survey, 34 of them have previously engaged in green tourism. Of these, Dalat, Kien Giang, An Giang are the three places that consistently rank highest, indicating that these are three fascinating regions that draw a lot of interest among young tourists from Can Tho City. Once everyone is clear on what is meant by "green tourism", Khanh Hoa province, Vietnam is another destination that piques the curiosity of young tourists who are considering eco-friendly vacations. The fantastic beach and suburban outdoor pursuits like scuba diving, island hopping, and sampling locally produced food are the main causes. Young tourists from all over the world are drawn to the area by its year-round warmth and the growing tourism industry, which provide the perfect setting for a variety of thrilling adventures. Meanwhile, numerous bars along the Cai River embankment contribute to pollution by

dumping rubbish into the river mouth, thereby impacting the city of Khanh Hoa province, Vietnam, and worsening the tourist environment there (Xuan Huong, 2022). Because of this, tourists are becoming more aware of the local tourism industry while also hoping to enhance it through their contributions to green tourism.

Duration of accommodation when experiencing green tourism among young tourists from Can Tho City, Vietnam

It is evident that the duration of accommodation has a significant impact on the economic growth of the tourism industry, specifically, It is essential to consider the duration of accommodation when engaging in green tourism and when deciding how long to remain on a trip and young tourists' intentions in the next vacation.

Table 4: Duration of accommodation at green tourist destinations among young tourists from Can Tho City, Vietnam

Duration of accommodation	Young tourists have experienced green tourism	Intention of young tourists haven't experienced green tourism yet	Total (Tourists)
Once day	8	18	26
Two days	8	80	88
Three days	10	88	98
Four days	4	29	33
Over four days	4	40	44
Total (Tourist)	34	255	289

Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from CanTho City, 2023

According to the data, the majority of young tourists opt to remain for one to four days, which accounts for over 84% of the total for both categories of young tourists, and the average number of days of stay for the two responder groups is roughly three days. Since the majority of respondents are students with restricted time, young tourists have little time to spend traveling, which is partially impacted by the nature of their profession. Therefore, for them, spending a lot of time on travel is relatively minimal. Another explanation is that, given that the majority of respondents have poor or no income, it is insufficient to cover long-term stays while traveling. Particular proof that short-term travel will become popular among Vietnamese tourists in 2022 is that it can help them save time, explore the area, and enhance their health without breaking the bank. This is a course of action. Travel reflects the needs of contemporary tourists for flexibility and leisure (Minh Khanh, 2022).

Green tourism response activities among young tourists from Can Tho city, Vietnam

Young tourists who participated in green tourism will behave differently from young tourists who have never taken part in green tourism. This is a very important and varied subject.

Table 5: Green tourism activities done and intended to do among young tourists from Can Tho

Green tourism activities	Activities done by tourists who have participated in green tourism		Intended activities for the next trip	
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage
Dispose of trash in the right place.	32	16.40	288	14.60
Less water should be used when using the restroom.	30	15.40	216	10.90
When you travel, pack a towel and a toothbrush.	27	13.80	255	12.90
When not in use, turn off all electrical appliances.	23	11.80	233	11.80
When you travel, bring your own bottle of water.	23	11.80	178	9.00
When traveling, always bring your own shopping bag.	18	9.20	176	8.90
When you travel, have a thermos at home to hold water.	17	8.70	158	8.00
Opt for souvenirs that don't need to be packaged.	14	7.20	162	8.20
Engage in tree-planting initiatives.	9	4.60	125	6.30
Other	2	1.00	56	2.00
Total	195	100.00	1974	100.00

Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from Can Tho City, 2023

According to the analysis results, out of the total number of observations, 162/289 tourists are intending to experience green tourism, especially 34 respondents who have experienced green tourism. A notable issue is that the number of tourists choosing to buy souvenirs that do not require packaging is quite low compared to the remaining activities. The subjective reason may be partly because the purpose of tourists' travel is not to shop or spend. After all, the survey subjects have quite low incomes, and the prices of good souvenirs and souvenirs are also high. Environmental protection products are quite high.

Table 6: The price of eco-friendly and normal products

Product	Eco-friendly	Normal
Drinking straw	7,50\$	0,0045\$
Glass	18\$	3\$
Soaps	10\$	5\$

Clothes	50\$	15\$
Food	7\$	2\$

Source: Van Nguyen, 2020

The reason the prices of eco-friendly products are often higher than normal products is that eco-friendly products arise from supply chain challenges. Complex production processes and the need for special resources, combined with compliance with environmental standards and certifications, are all factors that increase costs and make products expensive (Van Nguyen, 2020). Therefore, this can be considered the reason that few young tourists choose this activity because of the cost of the most recent green travel experience.

Moreover, according to the two respondents, planting trees during visits to eco-friendly tourist destinations is the activity with the lowest percentage; only 4.60% of young tourists have planted trees, and 63% of all young tourists plan to do so when visiting eco-friendly destinations. This makes sense—one tourist will inevitably want to plant trees if two or three go on green tourism. This ratio is favorable because planting trees is a difficult task. Time limits mean that tourists frequently take short trips, lack growth experience or expertise, worry about fitting in with the local context, give priority to other activities, and might not have the chance to participate. It could also be the case with tourists.

Green Tourism Expenditure by income among young tourists from Can Tho City, Vietnam

Young tourists from Can Tho City primarily make their living through part-time work or family remittances, therefore the expense of eco-friendly travel is likewise kept to a minimum, costing between 2.5 and 7.5 million VND per month. The cost of travel can be seen by looking at the relationship between average trip expenditure and tourist income.

Table 7: Average income of young tourists from Can Tho who have experienced green tourism

Average income	N	Mean	Std. Deviation
No income yet	16	2.50	3.713
Below 5 million VND/month	12	3.75	2.726
From 5 million VND - below 11 million VND/month	5	4.00	1.225
Over 11 million VND/month	1	7.5	.
Total	34	3.00	3.069

Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from Can Tho City, 2023

Table 8: Average income of young tourists from Can Tho intending to experience green tourism

Average income	N	Mean	Std. Deviation
No income yet	131	3.00	7.417

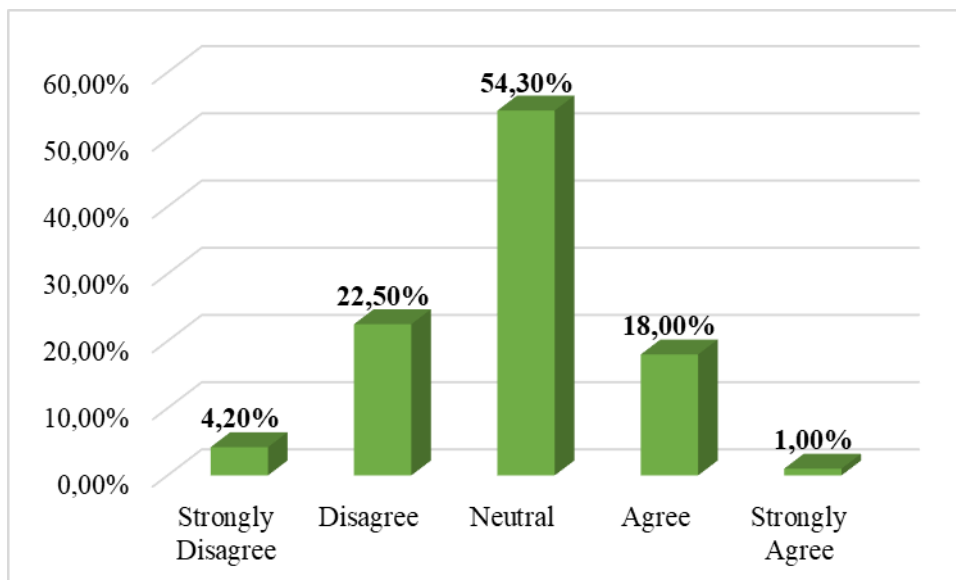
Below 5 million VND/month	122	4.99	3.292
From 5 million VND - below 11 million VND/month	28	5.23	3.497
Over 11 million VND/month	8	7.50	8.960
Total	289	4.00	5.759

Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from Can Tho City, 2023

Notably, the analysis results revealed a consistent trend in both tourists' future intent on traveling sustainably and their ability to spend money on green tourism experiences: as income rises, so does travel expenditure. Certain income groups spend between 2.5 and 3 million VND per vacation, those with incomes under 5 million VND per vacation, those with incomes between 5 and 11 million VND per vacation, and those with high incomes of 11 million or more VND per vacation spend between 3 and 4.99 million VND. Young tourists with earnings under \$5 million and those between \$5 and \$11 million do not differ significantly. On a quick trip lasting 1-4 days, customers frequently approve spending up to 3-5 million VND because it guarantees a fair budget, offers a variety of experiences, and gives them a choice in selecting activities. This amount of expenditure benefits the entire group of tourists in addition to reflecting the light of financial restraint.

Experience green tourism among young tourists from Can Tho city, Vietnam

Tourism experiences that try to reduce adverse effects on the environment at the destination are referred to as "green tourism." Every tourist, though, will uniquely experience green tourism.

Source: Analysis of survey data among 289 young tourists from Can Tho City, 2023

Figure 3: Green tourism experience among young tourists from Can Tho City, Vietnam

Based on the data analysis, a mere 1% of participants exhibit extreme confidence in their green tourism encounters, but 54.3% of respondents believe they have engaged in green tourism activities. This might not be reasonable on average because the majority of responders who have not engaged in green tourism are unlikely to have done so. It makes sense because those who took part in the survey understood the idea of green tourism and the activities associated with it better. Enjoy the advantages of green tourism while assessing your capacity to carry out one or more of the environmental friendly travel activities. From there, respondents may feel more assured and believe that they are capable of doing these tasks and that engaging in green tourism is not as challenging as it would have been if they were unaware of it. Young tourists have access to a learning environment that prioritizes diversity and immediacy, which supports the previously mentioned reason. They prefer often updated information and visual, observable learning (Cilliers, 2017; Seemiller, 2017). They also appreciate variety in teaching techniques, learning resources, and topics.

CONCLUSION

Finding out about the state of green tourism in Vietnam, especially, the current status of green tourism among young tourists from Can Tho City, Vietnam is the main goal of the study. The study was finished thanks to the enthusiastic collaboration of around 289 young tourists from Can Tho City, Vietnam who provided firsthand opinions. The study's findings, which were obtained using descriptive statistics and convenience sampling as the primary research methods, indicate that young tourists from Can Tho are not very knowledgeable about green tourism. However, approximately 70% of respondents indicated that they intended to implement green tourism habits for future travels, demonstrating a clear comprehension of these principles. Additionally, despite the lack of awareness regarding green tourism, tourists demonstrated a variety of environmental friendly habits while touring, such as properly disposing of waste, using water sparingly, and packing personal goods to reduce environmental effects. An Giang, Kien Giang, and Da Lat were the top four destinations that respondents had previously visited or intended to go to. One other noteworthy aspect is that a growing number of young tourists are endorsing green tourism. These results point to positive developments for Vietnamese young tourists' interest in green tourism.

REFERENCES

- Acharya, A., Prakash, A., Saxena, P., & Nigam, A. (2013). Sampling: why and how of it? *Indian Journal of Medical Specialities*, 4(2), 185-186. <https://doi.org/10.7713/ijms.2013.0032>
- Budiasa, I. M., Suparta, I. K., & Nurjaya, I. W. (2019). Implementation of green tourism concept on glamping tourism in Bali. In *International Conference On Applied Science and Technology 2019-Social Sciences Track (iCASTSS 2019)* (pp. 191-195). Atlantis Press.
- Cilliers, E. J. (2017). The challenge of teaching generation Z. *PEOPLE International Journal of Social Sciences*.
- Danso.org. (2023). *Dan So Vietnam*. Danso. <https://danso.org/viet-nam/#tha>. [Accessed Oct 10, 2023].
- Diep Anh. (2022). *Developing green tourism - an opportunity for Vietnam to become the top choice destination*. Government Newspaper. <https://baochinhphu.vn/bai-1-phat-trien-du-lich->

- xanh-co-hoi-de-viet-nam-tro-thanh-diem-den-duoc-lua-
10222060213310118.htm. [Accessed Oct 10, 2023].
- General Statistics Office. (2022). *Area, population and population density by locality divided by Locality, Year and Indicator*. General Statistics Office. <https://www.gso.gov.vn/px-web2/?pxid=V0201&theme=D%C3%A2n%20s%E1%BB%91%20v%C3%A0%20lao%20C4%91%E1%BB%99ng>. [Accessed Oct 20, 2023].
- Jones, A. (1987). Green tourism. *Tourism Management*, 8(4), 354-356.
- Minh Khanh. (2022). *Short-term travel is the main trend of 2022*. Toquoc.vn. <https://van.khanh/toquoc.vn/du-lich-ngan-ngay-dang-la-xu-huong-chinh-cua-nam-2022-20220111150304238.htm>. [Accessed Oct 12, 2023].
- Organization for Economic Cooperation and Development. (2016). *Nghiencuuquocte.org*. <https://nghiencuuquocte.org/2016/07/30/to-chuc-hop-tac-va-phat-trien-Kinh-te-oecd/>. [Accessed Oct 20, 2023].
- Seemiller, C. & Grace, M. (2016). *Generation Z goes to college*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Seemiller, C. (2017). Motivation, learning, and communication preferences of generation Z students. *EHearsay Electron. J. Ohio Speech-Lang. Hear. Assoc*, 7, 4-9.
- The Vietnam National Administration Of Tourism. (2023). *Travel information in January 2023*. <https://images.vietnamtourism.gov.vn/vn/dmdocuments/2023/thongtindulichthang12023.pdf>. [Accessed Oct 15, 2023].
- Thuy Trang. (2023). Developing green tourism in Vietnam: Current status and solutions for sustainable development. *Industry and Trade Magazine*. <https://tapchicongthuong.vn/bai-viet/phat-trien-du-lich-xanh-o-viet-nam-thuc-trang-va-giai-phap-phat-trien-ben-vung-107192.htm>. [Accessed Oct 10, 2023].
- Xuan Huong. (2022). Khanh Hoa: Environmental pollution affects tourism activities. *Culture Newspaper*. <http://baovanhoa.vn/%C4%91oisong/%C4%91oisongxanh/artmid/2184/articleid/51651/khanh-hoa-o-nhiem-moi-truong-anh-huong-den-touristactivities>. [Accessed Oct 12, 2023].

EXPLORING THE EFFICACY OF DIFFERENTIATED INSTRUCTION IN ENHANCING LITERACY SKILLS AMONG ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Hindun Yafa CHOTIJAH¹, SUPARMAN², Dian Arta KUSUMANINGTYAS³

¹ Universitas Ahmad Dahlan, Faculty of Teacher Training and Education,
<https://orcid.org/0000-0001-8245-0918>

² Universitas Ahmad Dahlan, Faculty of Teacher Training and Education,
<https://orcid.org/0000-0001-5526-6285>

³ Universitas Ahmad Dahlan, Faculty of Teacher Training and Education,
<https://orcid.org/0000-0002-8546-8870>

ABSTRACT

This research endeavors to investigate the effectiveness of differentiated instruction in enhancing literacy skills among elementary students, with a multifaceted examination of educators' responses to diverse learning needs, utilization of technology to promote digital literacy, and the mitigation of challenges such as resource constraints and societal barriers. The research methodology utilized in this article centers around a comprehensive literature review, which delves into existing studies and scholarly articles to assess the effectiveness of differentiated instruction in bolstering literacy skills among elementary school students. This method entails a systematic examination and analysis of pertinent literature, aimed at synthesizing findings, identifying prevailing trends, and gaining deeper insights into various aspects such as teachers' pedagogical approaches, adaptation to diverse learning needs, integration of technology for digital literacy, and the challenges encountered in promoting literacy. The findings of this study underscore the critical importance of responsive and inclusive instructional approaches in promoting literacy development among diverse student populations. Moreover, they highlight the ongoing need for support and professional development opportunities to enable teachers to effectively implement differentiation practices in their classrooms. Through a comprehensive examination of these factors, this research contributes to our understanding of effective literacy instruction and informs efforts to improve educational outcomes for all students.

Keywords: Differentiated Instruction, Educational Effectiveness, Elementary Students, Literacy Skills.

1. INTRODUCTION

Teachers play a crucial role in enhancing literacy through their pedagogical practices. They serve as educators and mentors, guiding students in developing essential literacy skills. Effective reading instruction is essential, with teachers implementing strategies to promote literacy [1]. Teachers are instrumental in developing reading comprehension skills, shaping students' understanding of texts [2]. Additionally, teachers adapt their practices to support struggling spellers, demonstrating their commitment to meeting diverse learning needs [3].

Moreover, teachers integrate technology, especially during challenging times like the COVID-19 pandemic, to enhance digital literacy [4]. Educators must stay updated on technological advancements to support lifelong learning [5]. Teachers also act as facilitators in creating a conducive environment for literacy development, emphasizing the social aspect of learning [6]. Differentiating instruction ensures that every student has the opportunity to excel in literacy, regardless of readiness or learning profile [1]. Adapting instruction to meet the needs of diverse learners is essential [6]. Engaging teaching practices, especially in challenging circumstances like pandemic-regulated classrooms, is crucial for maximizing learning opportunities [7].

Numerous challenges are associated with the role of teachers in enhancing literacy through pedagogical practices. One significant issue is the lack of resources and support for educators, ranging from outdated teaching materials to insufficient training in literacy instruction techniques [8]. Additionally, the diverse needs of students pose a challenge, as teachers must accommodate various learning styles and abilities within the same classroom [9]. Moreover, societal factors such as poverty, limited access to books, and language barriers can hinder literacy development, placing additional pressure on teachers to bridge these gaps [10]. Furthermore, the rapid advancement of technology presents both opportunities and challenges, requiring teachers to adapt their pedagogical approaches to incorporate digital literacy skills effectively [11]. Addressing these challenges requires a concerted effort from policymakers, educational institutions, and communities to provide teachers with the necessary support and resources to foster literacy effectively [12].

Several challenges are associated with the role of teachers in enhancing literacy through pedagogical practices. One significant issue is the lack of resources and support for educators, ranging from outdated teaching materials to insufficient training in literacy instruction techniques [13]. Additionally, the diverse needs of students pose a challenge, as teachers must accommodate various learning styles and abilities within the same classroom [14]. Moreover, societal factors such as poverty, limited access to books, and language barriers can hinder literacy development, placing additional pressure on teachers to bridge these gaps [15].

Furthermore, the rapid advancement of technology presents both opportunities and challenges, requiring teachers to adapt their pedagogical approaches to incorporate digital literacy skills effectively [16]. Addressing these challenges requires a concerted effort from policymakers,

educational institutions, and communities to provide teachers with the necessary support and resources to foster literacy effectively. The most recent challenge among the mentioned issues is the integration of technology in learning and ensuring the effective incorporation of digital learning into teaching practices [17] [18], reflecting the contemporary challenge faced by educators, particularly amidst the increasing use of technology in education, notably during the COVID-19 pandemic.

The research aims to assess the effectiveness of differentiated instruction in improving literacy skills among elementary students while exploring teachers' adaptation to diverse learning needs, integration of technology for digital literacy, and addressing challenges such as resource constraints and societal barriers.

2. METHODS

The research methodology employed in the article is a literature review, focusing on existing studies and scholarly articles to explore the efficacy of differentiated instruction in enhancing literacy skills among elementary school students. This method involves systematically reviewing and analyzing relevant literature to synthesize findings, identify trends, and gain insights into teachers' pedagogical practices, adaptation to diverse learning needs, integration of technology for digital literacy, and challenges encountered in promoting literacy.

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1. Implementation of Differentiated Instruction

The Implementation of Differentiated Instruction involves the dynamic application of instructional strategies tailored to cater to the diverse learning needs, preferences, and abilities of students within a classroom. Teachers embark on a multifaceted process, beginning with comprehensive assessments to gauge students' prior knowledge, skills, interests, and learning styles, essential for identifying individual strengths and areas requiring development. Flexible grouping strategies are then employed, ranging from whole-class instruction to small-group activities, individualized conferencing, or independent workstations, all aimed at addressing specific instructional needs. Varied instructional approaches, materials, and resources are utilized, ensuring inclusivity by accommodating different modalities, providing alternative explanations or examples, scaffolding support, and integrating technology tools. Content, process, and product differentiation become paramount, as teachers adapt these elements to match students' readiness levels, interests, and learning profiles [19]. Continuous assessment and feedback mechanisms are integrated into the instructional process, facilitating ongoing monitoring of student progress and informing instructional adjustments as necessary [20]. Classroom management strategies play a pivotal role, in fostering a supportive and inclusive learning environment conducive to differentiated instruction through clear expectations, established routines, and the promotion of student autonomy and self-regulation [21][22][23]. Overall, effective implementation of differentiated instruction demands meticulous planning, flexibility, and a keen responsiveness to the diverse needs and contexts of learners, thereby cultivating an environment where all students can thrive academically.

3.2. Impact on Literacy Skills

Impact on Literacy Skills examines how the implementation of differentiated instruction influences various aspects of students' literacy development, encompassing reading comprehension, writing proficiency, language acquisition, and overall literacy competencies [24][23]. Through differentiated instruction, students are provided with tailored learning experiences that cater to their individual needs, interests, and abilities, ultimately leading to enhanced literacy outcomes. Research within this sub-theme delves into the specific ways in which differentiated instruction fosters literacy growth. For instance, studies may explore how personalized reading activities, such as leveled texts or literature circles, contribute to improvements in reading fluency and comprehension. Similarly, investigations may assess the effectiveness of differentiated writing tasks, such as journal prompts or genre-based assignments, in strengthening students' writing skills and expressive abilities. Furthermore, researchers may examine the impact of differentiated instruction on language development, including vocabulary acquisition, grammar usage, and oral communication skills. By examining the effects of differentiated instruction on various facets of literacy, researchers aim to elucidate its role in promoting holistic literacy development among students, ultimately contributing to a deeper understanding of effective pedagogical practices in literacy education.

3.3. Perceptions and Experiences of Teachers and Students

Perceptions and Experiences of Teachers and Students delves into the subjective viewpoints, attitudes, and observations of both educators and learners regarding the implementation and effectiveness of differentiated instruction in enhancing literacy skills [25]. This sub-theme aims to uncover the lived experiences, challenges, successes, and insights of teachers and students engaged in differentiated instruction practices. Teachers' perceptions encompass their beliefs, attitudes, and reflections on the planning, delivery, and assessment of differentiated instruction, including their experiences navigating challenges such as time constraints and resource limitations. Conversely, students' perceptions involve their attitudes, feelings, and reflections on the learning opportunities provided through differentiated instruction, including their levels of engagement, confidence, and self-efficacy in literacy tasks. By examining the perceptions and experiences of both teachers and students, researchers aim to gain valuable insights into the effectiveness of differentiated instruction in enhancing literacy skills and inform the development of evidence-based practices to support literacy education in diverse learning contexts.

4. CONCLUSION

From the article discussed, it can be concluded that the implementation of differentiated instruction has a significant impact on the development of literacy skills among elementary school students. The research employed a literature review approach to investigate the effectiveness of tailored instruction in enhancing students' reading, writing, and comprehension

skills. The findings indicate that the differentiated approach can improve students' literacy achievement by providing learning experiences tailored to their needs and preferences. Furthermore, the perceptions and experiences of both teachers and students are crucial factors in assessing the success of this approach. These findings underscore the importance of responsive and inclusive instructional approaches in enhancing literacy among diverse student populations, as well as emphasize the need for ongoing support for teachers to effectively implement differentiation practices

REFERENCES

- [1] C. A. Tomlinson *et al.*, “Differentiating instruction in response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature,” *J. Educ. Gift.*, vol. 27, no. 2–3, pp. 119–145, 2003.
- [2] A. C. Timmermans, H. de Boer, and M. P. C. van der Werf, “An investigation of the relationship between teachers’ expectations and teachers’ perceptions of student attributes,” *Soc. Psychol. Educ.*, vol. 19, pp. 217–240, 2016.
- [3] S. Graham *et al.*, “Teaching spelling in the primary grades: A national survey of instructional practices and adaptations,” *Am. Educ. Res. J.*, vol. 45, no. 3, pp. 796–825, 2008.
- [4] M. K. AlAjmi, “The impact of digital leadership on teachers’ technology integration during the COVID-19 pandemic in Kuwait,” *Int. J. Educ. Res.*, vol. 112, p. 101928, 2022.
- [5] E. Garzón-Artacho, T. Sola-Martínez, J.-M. Romero-Rodríguez, and G. Gómez-García, “Teachers’ perceptions of digital competence at the lifelong learning stage,” *Heliyon*, vol. 7, no. 7, 2021.
- [6] A. Roy, F. Guay, and P. Valois, “Teaching to address diverse learning needs: Development and validation of a differentiated instruction scale,” *Int. J. Incl. Educ.*, vol. 17, no. 11, pp. 1186–1204, 2013.
- [7] M. M. Moleko, “Multiple Means of Engagement Strategies for Maximising the Learning of Mathematics in Pandemic-regulated Classrooms,” *Int. J. Learn. Teach. Educ. Res.*, vol. 20, no. 8, pp. 68–90, 2021.
- [8] G. Yilmazel and F. Çetinkaya, “Relation between health literacy levels, hypertension awareness and control among primary-secondary school teachers in Turkey,” *AIMS Public Heal.*, vol. 4, no. 4, p. 314, 2017.
- [9] A. L. Ruppard, S. K. Dymond, and J. S. Gaffney, “Teachers’ perspectives on literacy instruction for students with severe disabilities who use augmentative and alternative communication,” *Res. Pract. Pers. with Sev. Disabil.*, vol. 36, no. 3–4, pp. 100–111,

- 2011.
- [10] S. Jones and G. Enriquez, “Engaging the intellectual and the moral in critical literacy education: The four-year journeys of two teachers from teacher education to classroom practice,” *Read. Res. Q.*, vol. 44, no. 2, pp. 145–168, 2009.
- [11] L. Merchant and M. Hepworth, “Information literacy of teachers and pupils in secondary schools,” *J. Librariansh. Inf. Sci.*, vol. 34, no. 2, pp. 81–89, 2002.
- [12] L. S. Wold, J. R. Young, and V. J. Risko, “Qualities of influential literacy teacher educators,” *Lit. Res. Instr.*, vol. 50, no. 2, pp. 156–172, 2011.
- [13] S. Z. Haile and B. S. Mendisu, “Early-Grade Reading: The Challenges That Affect Teachers’ Practice of Phonological Awareness: The Case of Koorete Language,” *Educ. Res. Int.*, vol. 2023, 2023.
- [14] L. Bergman, “Supporting academic literacies: university teachers in collaboration for change,” *Teach. High. Educ.*, vol. 21, no. 5, pp. 516–531, 2016.
- [15] A. Obiagu, “Unemployment and poverty rise in Nigeria: Implications for increasing learners’ social-emotional and cognitive development through inclusive critical storytelling pedagogy,” 2020.
- [16] G. Falloon, “From digital literacy to digital competence: the teacher digital competency (TDC) framework,” *Educ. Technol. Res. Dev.*, vol. 68, no. 5, pp. 2449–2472, 2020.
- [17] H. Akram, A. H. Abdelrady, A. S. Al-Adwan, and M. Ramzan, “Teachers’ Perceptions of Technology Integration in Teaching-Learning Practices: A Systematic Review,” *Front. Psychol.*, vol. 13, no. June, pp. 1–9, 2022, doi 10.3389/fpsyg.2022.920317.
- [18] E. O. Bereczki and A. Kárpáti, “Technology-enhanced creativity: A multiple case study of digital technology-integration expert teachers’ beliefs and practices,” *Think. Ski. Creat.*, vol. 39, p. 100791, 2021.
- [19] A. Letina, “Using differentiation strategies for gifted pupils in primary school science classes,” *Rev. za Elem. Izobr.*, vol. 14, no. 3, pp. 281–301, 2021.
- [20] M. Shareefa, “Using differentiated instruction in multigrade classes: A case of a small school,” *Asia Pacific J. Educ.*, vol. 41, no. 1, pp. 167–181, 2021.
- [21] C. A. Tomlinson and M. B. Imbeau, *Leading and managing a differentiated classroom*. Ascd, 2023.
- [22] J. L. Roberts and T. F. Inman, *Strategies for differentiating instruction: Best practices for the classroom*. Routledge, 2023.
- [23] M. Pozas, V. Letzel, and C. Schneider, “Teachers and differentiated instruction:

exploring differentiation practices to address student diversity,” *J. Res. Spec. Educ. Needs*, vol. 20, no. 3, pp. 217–230, 2020.

- [24] K. Puzio, G. T. Colby, and D. Algeo-Nichols, “Differentiated literacy instruction: Boondoggle or best practice?,” *Rev. Educ. Res.*, vol. 90, no. 4, pp. 459–498, 2020.
- [25] M. M. Huber, M. A. Leach-López, E. Lee, and S. L. Mafi, “Improving accounting student writing skills using writing circles,” *J. Account. Educ.*, vol. 53, p. 100694, 2020.

UNVEILING THE IMPACT OF TRANSFORMATIONAL EDUCATIONAL LEADERSHIP IN MUHAMMADIYAH SCHOOLS: A QUALITATIVE STUDY

Ummu Qurrota A'YUN

Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia
ummu.qurrotaay@gmail.com - <https://orcid.org/0009-0008-6816-7380>

Dwi SULISWORO

Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia
dwi.sulisworo@uad.ac.id - <https://orcid.org/0000-0002-7625-8505>

Ika MARYANI

Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia
ika.maryani@pgsd.uad.ac.id - <https://orcid.org/0000-0002-7154-2902>

ABSTRACT

Transformational educational leadership plays a crucial role in the development of Muhammadiyah Schools as Islamic educational institutions focus on empowerment and social change. This research aims to explore the practices and impacts of transformational educational leadership in Muhammadiyah schools. Employing a qualitative approach, data were collected through in-depth interviews with school principals, teachers, and staff in several Muhammadiyah schools in specific regions. Data analysis reveals that transformational educational leadership in Muhammadiyah schools is characterized by a strong commitment to strengthening Islamic identity, enhancing educational quality, and fostering positive social change. School leaders act as agents of change, inspiring and empowering staff and students to achieve broader educational goals. They adopt inclusive and participatory approaches, grounded in Islamic values, in decision-making and school policy development. The impact of transformational educational leadership is reflected in academic improvement, character development, and the cultivation of Islamic values-based character. Additionally, building an inclusive and empowering school culture fosters harmonious relationships among schools, students, teachers, and the community. This study provides a deeper understanding of the role and practices of transformational educational leadership in Muhammadiyah schools. Practical implications underscore the importance of strengthening leadership and credibility based on Islamic values to enhance educational quality and make positive contributions to society.

Keywords: *Islamic Values, Muhammadiyah Schools, School Culture, Social Change, Transformative Education*

1. INTRODUCTION

It is now widely acknowledged that transformational educational leadership is essential to promoting development and progress in schools. The impact of transformative educational

leadership in Muhammadiyah schools—a well-known Islamic educational institution in Indonesia—is the subject of this qualitative study. Given Muhammadiyah schools' longstanding dedication to academic excellence, it is critical to comprehend how transformational leadership supports their achievements [1]. This study aims to capture the rich subtleties and complexity of transformative leadership in practice by utilizing qualitative approaches [2]. We will investigate the lived experiences and viewpoints of school administrators, teachers, and students through in-depth interviews, observations, and document analysis. By doing so, we hope to obtain important insights into how transformational leadership affects the educational environment at Muhammadiyah.

The study's conclusions will add to the expanding corpus of research on transformative leadership in education, especially as it relates to Islamic education. This research can help other educational institutions looking to improve their leadership practices by illuminating the particular tactics and approaches used by transformative leaders in Muhammadiyah schools. Furthermore, in order to promote ongoing improvements in educational results, this study will offer insightful suggestions on how to cultivate and maintain transformative leadership for Muhammadiyah school administrators, legislators, and other stakeholders.

2. METHODS

The proposed research methods aim to provide a comprehensive and nuanced understanding of the impact of transformational educational leadership within the context of Muhammadiyah schools. This qualitative study will employ a multifaceted approach, combining in-depth interviews, focus group discussions, and document analysis to gather rich and diverse data [3]. A qualitative research design is well-suited for this study, as it allows for an exploration of the complexities [4] and nuances of transformational leadership and its impact on Muhammadiyah schools. This approach enables the researchers to delve into the lived experiences, perceptions, and perspectives of various stakeholders. A case study approach will be utilized to focus on specific Muhammadiyah schools, allowing for an in-depth examination of the unique contextual factors that influence the implementation and effectiveness [5] of transformational leadership practices

3. RESULTS AND DISCUSSION

The purpose of this qualitative study was to examine how transformational educational leadership has affected Muhammadiyah schools. Several important conclusions were drawn from in-depth interviews with teachers, students, and school principals as well as from observations and document analysis. Transformative educational leadership is not only managing education (administration) but also transformation [6] Transformative leaders have a clear and inspiring vision of the future of the school and its students [7]). This vision is effectively communicated to the entire school community to create motivation and shared passion in achieving goals [8] . Transformative leaders not only give instructions, but also empower teachers and staff to take ownership and initiative in the learning process [9]). Transformational leaders pay attention to individual differences in subordinates' needs to grow and develop [10] Transformative leaders are committed to creating an inclusive and equitable

learning environment for all students [11]). Transformational leaders are proactive, acting as change agents by stimulating and changing followers' motives, beliefs, and attitudes from low to high levels of arousal[12]

This study sought to understand the impact of transformational educational leadership within the context of Muhammadiyah schools. The results illuminate the significance of transformational leadership in fostering positive school cultures, enhancing teacher commitment, and ultimately improving student outcomes.

Transformational Leadership and School Culture

The findings of this study align with previous research that emphasizes the role of transformational leaders in shaping school [13]. In Muhammadiyah schools, transformational leaders were found to cultivate a shared vision, promote collaboration, and encourage innovation. These leaders inspired teachers and staff to go above and beyond, creating a positive and supportive school environment. The study's results resonate with [14] assertion that transformative leadership is crucial for inclusive practices, as it fosters a sense of belonging and empowerment among all members of the school community.

Transformational Leadership and Teacher Commitment

Teacher commitment is a critical factor in the success of any school. The results of this study support the notion that transformational leadership positively influences teacher commitment [15]. Teachers in Muhammadiyah schools with transformational leaders reported feeling valued, supported, and empowered. This heightened commitment translated into increased job satisfaction, motivation, and a willingness to go the extra mile for their students. These findings corroborate those of [10], who found that transformational leadership positively affects managerial performance, suggesting that this leadership style is effective across different organizational contexts.

Transformational Leadership and Student Outcomes

While this study did not directly measure student outcomes [16], the results suggest that transformational leadership indirectly contributes to improved student achievement. By fostering a positive school culture and enhancing teacher commitment, transformational leaders create an environment conducive to learning. This finding aligns with [17] research, which indicates that both instructional and transformational leadership play a crucial role in student outcomes. Moreover, the emphasis on individualized consideration in transformational leadership may lead to better student-teacher relationships, further enhancing student engagement and learning [18]

Implications for Educational Leadership in Muhammadiyah Schools

The results of this study have several implications for educational leadership in Muhammadiyah schools. First, they underscore the importance of cultivating transformational leadership at all levels of the organization [19]. This may involve providing professional development opportunities for school leaders, fostering a culture of collaboration and innovation, and recognizing and rewarding exemplary leadership practices [20].

Second, the study highlights the need to align leadership practices with the unique values and goals of Muhammadiyah schools. This may involve incorporating Islamic principles into leadership training programs, emphasizing the importance of community engagement, and promoting social justice and equity within the school environment [21].

Finally, the study suggests that future research should explore the long-term impact of transformational leadership on student outcomes in Muhammadiyah schools. Longitudinal studies could examine the relationship between transformational leadership, school climate, teacher commitment, and student achievement over time.

4. CONCLUSION

This study contributes to the growing body of research on transformational leadership in education. By focusing on the specific context of Muhammadiyah schools, the study provides valuable insights into the unique challenges and opportunities facing educational leaders in this setting. The results highlight the transformative potential of educational leadership in fostering positive school cultures, empowering teachers, and ultimately improving student outcomes.

REFERENCES

- [1] H. M. Marks and S. M. Printy, "Principal Leadership and School Performance: An Integration of Transformational and Instructional Leadership," *Educational Administration Quarterly*, vol. 39, no. 3, pp. 370–397, Aug. 2003, doi: 10.1177/0013161X03253412.
- [2] K. Hognestad and M. Bøe, "Studying practices of leading – qualitative shadowing in early childhood research," *European Early Childhood Education Research Journal*, vol. 24, no. 4, pp. 592–601, Jul. 2016, doi: 10.1080/1350293X.2016.1189725.
- [3] R. A. Ellis, P. Goodyear, R. A. Calvo, and M. Prosser, "Engineering students' conceptions of and approaches to learning through discussions in face-to-face and online contexts," *Learn Instr*, vol. 18, no. 3, pp. 267–282, Jun. 2008, doi: 10.1016/j.learninstruc.2007.06.001.
- [4] C. Compton-Lilly *et al.*, "Qualitative research: an introduction to methods and designs," *Educ Action Res*, vol. 23, no. 1, pp. 116–120, Jan. 2015, doi: 10.1080/09650792.2014.942335.
- [5] E. Coles *et al.*, "The influence of contextual factors on healthcare quality improvement initiatives: a realist review," *Syst Rev*, vol. 9, no. 1, p. 94, Dec. 2020, doi: 10.1186/s13643-020-01344-3.
- [6] T. Bush, "Instructional and transformational leadership: Alternative and complementary models?," *Educational Management Administration and Leadership*, vol. 42, no. 4. SAGE Publications Ltd, pp. 443–444, 2014. doi: 10.1177/1741143214526830.
- [7] Y. Wang, "Future research on educational leadership: theoretical groundings of educational leadership research," in *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)*, Elsevier, 2023, pp. 34–43. doi: 10.1016/B978-0-12-818630-5.05067-3.
- [8] R. K. Sharma and S. Kaur, "Analysing the mediating role of organisational citizenship behaviour between transformational leadership and education 4.0 using PLS-SEM approach," *International Journal of Educational Management*, vol. 38, no. 2, pp. 391–412, Mar. 2024, doi: 10.1108/IJEM-07-2023-0322.
- [9] M.-L. Schmitz, C. Antonietti, T. Consoli, A. Cattaneo, P. Gonon, and D. Petko, "Transformational leadership for technology integration in schools: Empowering teachers to use technology in a more demanding way," *Comput Educ*, vol. 204, p. 104880, Oct. 2023, doi: 10.1016/j.compedu.2023.104880.
- [10] T.-T. Nguyen, H.-H. Pham, Q.-T. Cao, X. A. Nguyen, and M. T. Do, "Investigating the impacts of core educational quality on the satisfaction and loyalty of parents of secondary

- school students: The mediating role of transformative quality,” *Cogent Education*, vol. 8, no. 1, Jan. 2021, doi: 10.1080/2331186X.2021.1911283.
- [11] C. M. Shields and K. A. Hesbol, “Transformative Leadership Approaches to Inclusion, Equity, and Social Justice,” *J Sch Leadersh*, vol. 30, no. 1, pp. 3–22, Jan. 2020, doi: 10.1177/1052684619873343.
- [12] A. H. Busari, S. N. Khan, S. M. Abdullah, and Y. H. Mughal, “Transformational leadership style, followership, and factors of employees’ reactions towards organizational change,” *Journal of Asia Business Studies*, vol. 14, no. 2, pp. 181–209, Apr. 2020, doi: 10.1108/JABS-03-2018-0083.
- [13] K. Leithwood and J. Sun, “The Nature and Effects of Transformational School Leadership: A Meta-Analytic Review of Unpublished Research,” *Educational Administration Quarterly*, vol. 48, no. 3, pp. 387–423, Aug. 2012. doi: 10.1177/0013161X11436268.
- [14] S. Carrington, E. Park, L. McKay, B. Sagers, K. Harper-Hill, and T. Somerwil, “Evidence of transformative leadership for inclusive practice,” *Teach Teach Educ*, vol. 141, Apr. 2024, doi: 10.1016/j.tate.2023.104466.
- [15] J. A. Ross and P. Gray, “Transformational leadership and teacher commitment to organizational values: The mediating effects of collective teacher efficacy,” *School Effectiveness and School Improvement*, vol. 17, no. 2, pp. 179–199, Jun. 01, 2006. doi: 10.1080/09243450600565795.
- [16] A. Namoun and A. Alshantqiti, “Predicting Student Performance Using Data Mining and Learning Analytics Techniques: A Systematic Literature Review,” *Applied Sciences*, vol. 11, no. 1, p. 237, Dec. 2020, doi: 10.3390/app11010237.
- [17] P. Kwan, “Is Transformational Leadership Theory Passé? Revisiting the Integrative Effect of Instructional Leadership and Transformational Leadership on Student Outcomes,” *Educational Administration Quarterly*, vol. 56, no. 2, pp. 321–349, Apr. 2020, doi: 10.1177/0013161X19861137.
- [18] M. O. Cetin and F. S. F. Kinik, “An Analysis of Academic Leadership Behavior from the Perspective of Transformational Leadership,” *Procedia Soc Behav Sci*, vol. 207, pp. 519–527, Oct. 2015, doi: 10.1016/j.sbspro.2015.10.122.
- [19] H.-J. Wang, E. Demerouti, and P. Le Blanc, “Transformational leadership, adaptability, and job crafting: The moderating role of organizational identification,” *J Vocat Behav*, vol. 100, pp. 185–195, Jun. 2017, doi: 10.1016/j.jvb.2017.03.009.
- [20] S. M. Marshall, “The Student Leadership Challenge: Five Practices for Exemplary Leaders (review),” *J Coll Stud Dev*, vol. 50, no. 2, pp. 245–247, Mar. 2009, doi: 10.1353/csd.0.0065.
- [21] M. C. Brooks and A. Mutohar, “Islamic school leadership: a conceptual framework,” *J Educ Adm Hist*, vol. 50, no. 2, pp. 54–68, Apr. 2018, doi: 10.1080/00220620.2018.1426558.

İBNÜ'L HÜMÂM'DA İNSAN FİİLİ VE SORUMLULUĞU

Doç. Dr. Muhammet Aydın

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

Gümüşhane, Türkiye

Associate Prof. Dr. Gumushane University Faculty of Theology, Department of Basic
Islamic Sciences, Department of Kalâm

maydin@gumushane.edu.tr

Orcid. ID/0000-0002-0099-9024

Öz

Kelam ilmi İslam inanç esaslarını tespit eden, çağın koşullarına göre yeniden yorumlayan ve gelebilecek iddialara ikna edici şekilde nakli ve akli deliller kullanarak cevaplar üretmeyi hedefleyen bir disiplindir. Bu bildiride İslam'ın ortodoksi yorumlarından kabul edilen Mâtürîdîliğin önemli isimlerinden birisi olan İbnü'l-Hümâm'a ve onun çarpıcı düşüncelerine yer vermeyi amaçladık. Kendisinin aynı ekol içinde yer almakla birlikte mezhebin düşünce sınırlarını genişleten yorumlara ulaştığı bilinmektedir. İnsanın eylem yapabilme kudreti, kapasitesi ve bunlarla bağlantılı olan teklif yani sorumluluğu ve özgürlüğü gibi başlıklar kelam ilminin gündemini meşgul eden konulardır. Sünni blok bu konuda Mu'tezileye karşı teo-sentrik denilen Allah merkezli bir dil ve teoloji üretmiştir. Fakat bu dilin insanın yetkinliğini, sorumluluğunu ve özgürlüğünü pasif hale getirdiği anlaşılmış olmalı ki, aynı çizgideki bilginler yaptıkları çözümlerle bu sorunu aşmaya çalışmışlardır. Söz gelimi İbnü'l-Hümâm bu tür girişimde bulunan sıra dışı bilginlerden birisidir. Kendisi cüz'î irade/ azm-i musammem kavramsallaştırmasıyla konuya farklı bir boyut kazandırmıştır. Sonuçta eylemler yine Allah'a havale edilmekte yani yaratma bakımından O'na izafe edilmekte fakat kesb etme bakımından da insana izafe edilmektedir. Bir de cüz'î iradenin yaratılmamışlığını da dile getirmek suretiyle konuya farklı bir açılım getirmiştir. Böylece insanın eylemlerinde yetkinliği teslim edilmekte ve insanın sorumluluğu ve özgürlüğü anlamlı bir zemine kavuşmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kelâm, İbnü'l-Hümâm, Mâtürîdîlik, İnsan, Eylem.

Human Action and Responsibility in Ibn Humam

Abstract

Kalam science is a discipline that determines the principles of Islamic belief, reinterprets them according to the conditions of the age, and aims to produce answers to possible claims using convincing transfer and rational evidence. In this paper, we aimed to include Ibn al-Humam, one of the important names of Maturidiism, which is considered one of the orthodoxy interpretations of Islam, and his striking thoughts. Although he is within the same school, it is known that he reached interpretations that expanded the boundaries of thought of the sect. Topics such as man's power and capacity to act and the related offer, that is, his responsibility and freedom, are the issues that occupy the agenda of the science of theology. The Sunni bloc has produced a God-centered language and theology, called theo-centric, against Mu'tazila on this issue. However, it must have been understood that this language makes human competence, responsibility and freedom passive, and scholars in the same line have tried to overcome this problem with their analyses. For example, Ibn al-Humam is one of the extraordinary scholars who took this kind of initiative. He added a different dimension to the subject with his conceptualization of partial will/ *azm-i musammem*. As a result, actions are again attributed to God, that is, they are attributed to Him in terms of creation, but they are also attributed to humans in terms of acquisition. He also brought a different perspective to the subject by expressing that partial will was not created. In this way, man's competence in his actions is delivered and man's responsibility and freedom gain a meaningful basis.

Keywords: Kalâm, Ibn al-Humam, Maturidi, Human, Action.

Giriş: Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm Es-Sivâsî (ö. 1456) ve İlmi Zihniyeti

Osmanlıların yükseliş döneminde yaşayan, Türk-İslam dünyasının yetiştirdiği, Osmanlı dönemi Mâtürîdî geleneğinin seçkin ve ender bilginlerinden birisi Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd yani künyesiyle İbnü'l-Hümâm'dır. İbn Hümâm'ın en önemli özelliği döneminin ilim insanları arasında görüş ve düşünceleri ile yazdığı eserlerinde mezhep taassubuna bağlı kalmamasıdır. (İbnü'l-Hümâm, 2020, 9). Nitekim yeri geldiğinde kendi görüşlerinin yanı sıra Semerkant ve Buhara âlimlerinin, Eş'ariyye ve Mu'tezile ekolü mensuplarının da görüşlerine yer vermiştir. Kendisi Mâtürîdî geleneğine dâhil olsa da önemli eseri *Kitabu'l-Müsâyere*'yi, Gazzâlî'nin *er-Risâletü'l-Kudsiyye* adlı eserinin kurgusuna paralel

olarak kaleme alması Eş'arî-Mâtürîdî geleneğini mezcetmesi ve bunu Osmanlı medreselerine dâhil etme teşebbüsü kapsayıcı ve özgürlükçü tarafını resmetmekle birlikte epistemik paradigması hakkında da bize bilgiler vermektedir. Bilgemizin el-Müsâyere adlı kalam eseri onun kalam ilmindeki vukufunu göstermekte olup üzerinde yapılan şerh, haşiye ve atıflarla Mâtürîdiyye kelamının önemli bir kaynağı haline gelmiştir. (Koca, 2000, 21/88).

1. Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm ve Marifetullah

İbnü'l-Hümâm, marifetullah adını verdiği ilk bölümde Allah'ın zâtını konu edinmektedir. Ele aldığı konular marifetullahın açılımı kabilindedir: Allah'ın varlığını, kıdemini, bekasını, cevher, cisim ve araz olmadığını, herhangi bir yönle ilişkilendirilemeyeceğini, herhangi bir mekânda bulunmadığını, ahirette görüleceğini ve bir tek olduğunu bilmektir. (İbnü'l-Hümâm, 2020, 19). Gazzâlî'den referansla Allah'ın birliğine dair şu ayetle istidlalde bulunmaktadır: “Şayet yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu.” (Enbiyâ, 21/22) İbnü'l-Hümâm'a göre kendisinde kesinliğin, vakıa mutabıklığın ve mucibin sabit olduğu şey, vakıa budur şeklindeki kat'i bilginin anlamıdır. Bu yüzden birden fazla ilahın bulunduğu var sayıldığında, vakıanın/nizamın bozulacağına dair kesin bilgi bizim için hâsıl olmaktadır. Çünkü bir şehirdeki iki muktedir kral hakkında asla bozulmaksızın süregelen adet, her büyük ve küçük işte birinin diğerine muvafakatının bulunmamasıdır. Bu durum düşünüldüğünde hakikatin bu sonucusu olduğunun kesin olarak kabulüyle nefis, çelişliğini, dahası çelişliğini varsaymayı bile katiyen aklına getirmez. Bu değerlendirmeye göre ilahların birden fazla olması durumunda fesadın gerçekleşeceği kendisinde şüphe bulunmayan kesin bilgidir. (İbnü'l-Hümâm, 2020, 32).

2. Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm ve Allah'ın Fiilleri

İbn Hümâm, bu kısımda ilk asıl olarak şu ilkeye yer verir: “Allah'tan başka yaratıcı olmadığını bilmek.” Bu hükme nakli delil şu ayetlerdir: “O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.” (Furkân, 25/2) “Allah her şeyin yaratıcısıdır.” (Ra'd, 13/16) “Oysa Allah sizi de yaptığımız şeyleri de yaratmıştır.” (Sâffât, 37/96) Bu ayetlerde dilsel izahlar üzerinden yürüyerek yaratmanın tümünün Allah'a nispet edilmesi gerektiği sonucuna ulaşır. Akli delile gelince, Allah'ın kudreti her hâdise yaratmaya salâhiyetlidir ve herhangi birini yaratmada acziyeti yoktur. Hadislerin tümünün yaratılmasını Allah'a nispet etmek gerekir. Bunu şununla örneklendirir: Akılsızların fiillerinde, akıllıların bazısının aciz kaldığı hayret verici sanat ve mükemmel şekillerden meydana gelen şeyleri örümcek ve arının tek başına yaptığını uzak saymak bu akli delili takviye eder. Muhteşem sanat ve tertip üzere meydana gelen bu fiil, akli melekeleri bulunmayan ve kendilerinden sadır olan fiilleri ayrıntıları üzere

bilmeyen bu canlılardan değil Allah'tandır ve O'nun sayesinde varlık sahnesine çıkmaktadır. (İbnü'l-Hümâm, 2020, 46).

3. İnsan Eylemleri, İradesi ve Kesb Öğretisi

İbnü'l-Hümâm, insan fiilleri konusunu kesb öğretisi içinde ele almaktadır. Terim olarak ihtiyari fiillerin meydana gelişinde kulun etkisini ifade etmektedir. Kur'an'da kesb kavramı çeşitli kalıplarda insana nispet edilmekte, herkesin yaptığı için karşılığını göreceği ve kimseye zulmedilmeyeceği haber verilmektedir. Kesb öğretisi kelam ilminde insanlara ait iradi fiiller dolayısıyla gündeme gelmiştir. Kelam geleneğindeki kesb tartışmalarını kısaca özetlemek gerekirse; Cebriyye kulun fiillere sadece konu teşkil ettiğini söyleyerek onların meydana gelişinde hiçbir etkisinin bulunmadığını söylerken, Mu'tezile fiili ihtiyar edenin de yapanın da kulun kendisi olduğunu iddia etmiştir. Uçlarda bulunan bu iki görüşe karşı bazı bilginler orta yolu bulmaya gayret göstermiş ve bunu kesb kavramı ile formüle etmişlerdir. Kesb teorisi, fiili seçme ve teşebbüste bulunma işini kula bırakarak Allah'a zulüm isnadından; onu yaratma işini Allah'a havale ederek şirkten uzak kalmayı amaçlamışlardır. Bu teoriyi ilk olarak Ebû Hanîfe veya Dırrar b. Amr'ın dile getirdiği yolunda düşünceler vardır. Daha sonra Hüseyin Neccâr, Mâtürîdî ve Eş'ari tarafından geliştirilerek hem insan fiilleri hem de kader meselesinde açılımlar getirilmeye çalışılmıştır. (Topaloğlu-Çelebi, 2010, 184). Mâtürîdî çizgide bir kelamcı olan İbn Hümâm'a geçmeden evvel kendisinin de dâhil olduğu ekolün kesb öğretisini diğerlerinden ayıran temel farka dair şu alıntıya yer vermek isabetli olacaktır: Mâtürîdîlerin görüşüne göre kesb, Nesefî'nin ifade ettiği gibi insanın kudretini iki mümkün fiilden birine yöneltmesidir ve o *Allah tarafından yaratılmamıştır*. Taftâzânî'nin gerçekte Allah'ın fiili yaratması insanın kesbini takib eder, dediği yorumunun ikinci kısmı Taftâzânî tarafından Nesefî'ye atfedilen Mâtürîdî kesb teorisinin Dırrî tip bir kesb anlayışı olduğunu gösterir ki buna göre Allah tarafından insanda yaratılan kesbetme kudreti ve insanın gerçekten faili olduğu kesbetme fiili, fiilin yaratılmasından öncedir. (Wolfson, 2001, 548).

İbn Hümâm sünnî blok tarafından kabul edilen kesb teorisinde insana daha fazla yetkinlik açma eğilimindedir. Açıklamalarında cebre düşmeme konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Ona göre cebrin gerektireni, kulun kudretinin fiili icatta tesirinin bulunmamasından başka bir şey değildir. Cebir bâtıldır ve bâtılın melzûmu yani kulun kudretinin fiilini icatta tesiri bulunmadığı inancı da bâtıldır. Bu yüzden Eş'arilerin müteahhirîn dönemi muhakkiklerinden bir grup, onların bu sözünün neticesinin cebir olduğunu ve insanın muhtar suretinde mecbur bulunduğunu belirtmişlerdir. (İbnü'l-Hümâm, 2020, 50).

Nitekim Mâtürîdî'ye göre fiiller, itaat, isyan, iyilik, kötülük gibi ahlaki nitelikler taşımaları bakımından Allah'ın kazası olamaz. Dolayısıyla bunların insana nispet edilmesi gerekir. İnsanın kudreti, onun zorunluluk altında bulunuşunun değil özgür kılınmasının sebebidir. (Mâtürîdî, 2013, 239). Bu kudretle insan –Eş'ariyenin iddiasının aksine- karşıt değerler taşıyan fiillerden birini veya diğerini seçme ve yapma özgürlüğüne sahiptir. Ayrıca psikolojik manada bu özgürlüğünün farkındadır. Şu halde kaza ve kader inancı insanın kötülükleri için mazeret teşkil etmez. (Çağrııcı-Hökelekli, 2000, 22/383).

Devamında İbn Hümâm insana kudret verilmesinin ulûhiyete aykırılık taşımadığını şöyle temellendirir: Bize göre aklın (kulun kudretinin fiile tesirine) dair hüküm vermesinde herhangi bir akli engel kalmaz. Dolayısıyla Allah akıllı bir kimseye hayır ve şer fiillerini bildirdiğinde, sonra o kimse için bir fiili yapma ve terk etmeye kendisiyle imkân bulduğu bir kudret yarattığında daha sonra bu kudrete binaen onu hayrı yerine getirmekle mükellef tutsa ve buna mükâfat vaat etse, şerri terk etmekle mükellef tutsa ve bunu da azapla tehdit etse bu ulûhiyette herhangi bir noksanlığı gerektirmez. Çünkü bu gayesi, katından bir lütuf olarak Allah'ın malumatından bir kısmını bizlere bildirmesi gibi makdûratından bir kısmına da akıl sahibi kulunu güç yetirir kılmasıdır.

Bilginimize göre nakli deliller yaratmayı Allah'a nispet etmektedir. *“Allah her şeyin yaratıcısıdır.”* (Ra'd, 13/16) *“Allah sizi de yaptığınız şeyleri de yaratmıştır.”* (Sâffât, 37/96) Nitekim Mâtürîdî bu ayetleri benzer şekilde yorumlar. Ona göre, aslında onlar putların, Allah'ın yarattığı gibi bir şey yaratmadığını biliyorlar, üstelik onlar Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu ikrar etmelerine rağmen ibadet ve ulûhiyet konusunda o putları nasıl Allah'a ortak ederler? Bu ayet, Mu'tezile'nin iddiasını geçersiz kılmaktadır, çünkü onlar şöyle diyorlar: Allah kulların fiillerini yaratmamıştır, onları yaratmaya gücü yetmez. Onların iddiasına göre insanların fiillerini Allah yaratmadı, insanlar kendileri yarattı. Buna göre burada bir yaratma benzerliği vardır. İşte bu bakımdan bu ayet, onların iddialarının yanlışlığına ve görüşlerinin bozukluğuna işaret etmektedir. *“De ki: Her şeyi yaratan Allah'tır.”* Yani göklerde ve yerde olan her şeyi yaratan Allah'tır. O birdir, karşı konulmaz güce sahiptir. Yani her şey O'nun gücü, kudreti ve hükümlerliği altındadır. Onların taptığı putlar ise yenik ve mağlupturlar. (Mâtürîdî, 2017, 7/439).

Ancak şu tespite yer vermek gerekir. Sünni kelamcılar yaratmayı Allah'a izafe ederler fakat bununla beraber Mâtürîdîler, insana fiillerinde belli oranda yetkinlik tanımak suretiyle insanın sorumluluğuna alan açmaktadırlar hem de teklifin anlam kazanmasına imkân tanımaktadırlar. Bunu İbnü'l-Hümâm'dan takip edelim: Cebr-i mahzın nefyi ve teklifin geçerliliğini ortaya

koymak için tahsis gerekir. (Yani naklin yaratmayı Allah'a nispetini iktiza ettiği her şeyin akli delille tahsisi gerekir.) Bu kulların fiillerinin tümünün yaratmak bakımından kendilerine nispetine bağlı değildir. Bilakis cebrin nefyi için (bir fiilin nispeti yeterlidir ki o da azmdır.) Bunun açıklaması şöyledir. Azaların hareketleri ve aynı şekilde meyil, dürtü ve istek bakımından nefsin işleri olan terklerin kendisine dayandıkları şeylerin hepsi, insanın kudretinin tesiri olmaksızın Allah'ın yaratmasıyla. Kulun kudretinin mahalli, Allah'ın bu işleri (meyil, dürtü ve istek) kulun batinında yaratmasının akabinde kulun tereddütsüz bir şekilde azm-i musammem olarak azmetmesi ve sadece o fiili isteyerek tam anlamıyla yönelmesidir. *Kul bu azm-i musammemi meydana getirdiğinde, Allah onun için fiili yaratır.* (İbnü'l-Hümâm, 2020, 51). Açıklamalarının devamında İbnü'l-Hümâm, yaratmayı Allah'a izafe etse de kula kudreti nispet etmektedir ve onun failliğinde ısrar etmektedir. Böylece teklif anlamını korumaya devam etmektedir. Şöyle ki, ister isyan ister taat olsun meydana gelmesine Allah'ın ilminin sebkat ettiği şeyin mükelleften hâsıl olması için O, bu işleri kalpte yaratır. İlmin insanı Allah'a asi olmaya mecbur kılma noktasında tesir özelliği yoktur. Bunların (meyil, dürtü ve istek) yaratılması da, kulun fiile mecburiyetini gerektirmez. Çünkü Allah mükellefi, yapma ve terk etme noktasında tercih ettiği ve kesin bir şekilde karar verdiği fiile güç yetirir kılmaktadır. Nitekim insanın korku veya hayâ nedeniyle sevdiği ve tercih ettiğini terki; sevmediğini de yapması devamlı olarak bilinen bir durumdur. Allah'ın mahlûku olan kulun kudretiyle birlikte bulunan bu azimden dolayı kulun mükellef tutulması, mükâfatlandırılması, cezalandırılması, kötülenmesi ve övülmesi anlamlı olmaktadır. Bu da teklifin butlanını ve cebr-i mahzı sona erdirir. *Teklifin sıhhati için umuma delalet eden nasları tahsiste (kulun kudretinin tesirinin müteallakı kılınan) bu bir durum yeterlidir. Bununla azm-i musammemi kastediyorum. Cüz'î fiillerden sayılamayacak kadar fazla olan şeylerden (azm-i musammemin) dışındakiler ve bütün terkler Allah'ın mahlûkudur. Allah'ın kudretinden etkilenen hâdis kudretin vasıtası olmaksızın başlangıçta O'nun kudretinden etkilenmişlerdir.* (İbnü'l-Hümâm, 2020, 52).

Seyyid Bey de kelamcımızın çarpıcı tespitlerine değer vermektedir. Ona göre, Müsâyere'de azm-i mesmûmdan, kasd ve irade-i cüz'iyeden başka beşeri fiillerin bile yaratış ve kudretin kapsam dairesinden çıkarma istisnasında bir akli engel olmadığını beyan ediyor, diyor ki beşeri fiillerden cebrî kaldırmak ve bu şekilde teklif kaidesini tashih etmek maksadıyla ihtiyari olan fiilleri "*Allah her şeyin yaratıcısıdır.*" (Zümer: 39/62) külli mukaddimesinden istisna etmekte bir akli engel yoktur. Bu durumda beşeri fiiller, yalnız insanın kendi kudretiyle meydana gelir, insan fiillerinin mucididir, demek gerekecek. Fakat bu aynı zamanda Allah'ın muktedir kılmasıyla yani insanı kendi fiillerini icada imkân tanınmasıyla hem de –hâşâ- mükreh ve

makhûr/baskı altında olarak zorunlu olarak muktedir kılmasıyla değil, bilakis kendi ihtiyar ve ezeli iradesiyle muktedir kılmasıyla meydana geleceğinden bu durum, ulûhiyet şanına hiçbir nâkisa getirmez. (Seyyid Bey, 2012, 159).

Sonuç

Dini, siyasal, bölgesel, küresel, etnik ve mezhepsel çatışmaların revaçta olduğu bugünlerde, Mâtürîdî'nin birleştirici, çözüme yönelik ufuk açıcı görüşleri daha da değerli hale gelmektedir. Gerek farklı din mensupları arasında hoşgörü kültürünün yaygınlaşması çabalarına katkı sağlamak, gerek dengeli din anlayışının ortaya konulması ve onun kuşatıcı din anlayışından, gerekse akıl-din arasında uzlaşma gibi alanlardaki görüşlerinden yararlanmak bir zorunluluk haline gelmiştir. (Altıntaş, 2017, 118). Dolayısıyla şu çıkarımı net olarak ifade etmek gerekir: Mâtürîdî kendi zamanına yönelik çarpıcı tespitlerde bulunmuştur ancak onun yöntemini takip edenler de onun çözümlerinden hareketle artık onu aşmak durumundadırlar. Bir bakıma Mâtürîdî ile Mâtürîdîliği aynileştirmek doğru da değildir bize katkısı da fazla olmayacaktır. Bu tespiti diğer tüm ekoller/mezhepler için de söylemek mümkün. İbnü'l-Hümâm'ın çözümlerini bu perspektifle değerlendirdiğimizde kendisini, Mâtürîdî çizgiyi daha da ileriye taşıyan bir bilgin olarak saptamak yanlış olmayacaktır. Sünni kelâm'da yaratma tamamen Allah'a nispet edilmektedir. Fakat Mâtürîdî çizgiye baktığımızda fiiller mecâzi değil de hakiki anlamda insana nispet edilirler. Onlar insanın failliğini mutlak olarak ifade ederler. Bu yorumlarıyla Eş'arî öğretiden ayrılırlar. Bildiride kendisini ele aldığımız İbnü'l-Hümâm'ın cüz'î iradenin/azm-i musammemin yaratılmamış olduğunu net biçimde söylemesi ve böyle bir kavramsallaştırmaya gitmesi bizim için de oldukça değerli, anlamlı ve ufuk açıcı bir değerlendirme olarak görülmelidir. Mâtürîdî insanların ihtiyari eylemlerini ontolojik açıdan kesin bir hakikat olarak kabul eder. Fiile yönelen, onu seçen ve işleyen insandır. Bu fiilin yaratılması ise her şeyin yaratıcısı Allah'ındır. Dolayısıyla yaratma yönünden fiile etki eden güç, Allah'a nispet edilir. Gerçekte fiil, gerçekleşme/kesb yönünden insana, yaratma yönünden Allah'a aittir. Fiildeki bu ortaklık tarzı, birbirinden ayrı şeylerin sahipliğini içeren ve sorumluluğu ortadan kaldırmayan bir ortaklık çeşididir. (Kazanç, 2016, 897).

Kaynakça

Altıntaş, Ramazan. *Türk Kelâmcıları*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2017.

Çağrı, Mustafa-Hökelekli, Hayati. “İrade”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/380-384. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

İbnü'l Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Kitâbu'l-Müsâyere*. çev. Harun Işık. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2020.

Kazanç, Fethi Kerim. “Mâtürîdî'nin Ahlak Kuramı”. *Din Felsefesi Açısından Mâtürîdî Gelenek-i*. Derleyen: Recep Alpyağıl. 869-932. İstanbul: İz Yayınları, 2016.

Koca, Ferhat. “İbnü'l-Hümâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/87-90. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed Mahmud. *Kitâbü't-Tevhîd*. Açıklamalı tercüme. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İsam Yayınları, 2013.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed Mahmud. *Te'v'îlâtü'l-Kur'ân*. nşr. Bekir Topaloğlu vd. İstanbul: Mizan Yayınevi, I-XVII/2005-2009.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed Mahmud. *Te'v'îlâtü'l-Kur'ân Tercümesi*. edt. Yusuf Şevki Yavuz. çev. S. Kemal Sandıkçı-Y Şevki Yavuz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 17/2017.

Seyyid Bey, Mehmed. *Usûl-i Fıkıh Derslerinde İrade Kaza ve Kader*. Hazırlayan: Nizamettin Saltan. İstanbul: Moralite Yayınları, 2012.

Wolfson, H Austryn. *Kelâm Felsefeleri Müslüman-Hıristiyan-Yahudi Kelâmı*. çev. Kasım Turhan. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001.

Topaloğlu, Bekir & Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

NASR HÂMİD EBÛ ZEYD'DE DİNSEL SÖYLEM VE BAĞLAM İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Muhammet Aydın

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

Gümüşhane, Türkiye

Associate Prof. Dr. Gumushane University Faculty of Theology, Department of Basic
Islamic Sciences, Department of Kalam

maydin@gumushane.edu.tr tel: 0 530 469 92 91

Orcid. ID/0000-0002-0099-9024

Öz

Dini metinlerin anlaşılması ve yorumlanması eskiden olduğu gibi günümüzde de önemini devam ettirmektedir. Din bilginleri dini metinlerin doğru anlaşılması ve yorumlanmasına dair yeni yaklaşımlar ve metodolojiler üzerinde düşünmektedirler. Nasr Hâmîd Ebû Zeyd de bu çabanın peşinde olan ve oldukça üretken olan düşünürlerden birisidir. Kendisi Kur'an'ın doğru anlaşılması ve yorumlanması konularında ciddi düşünsel çaba içerisinde bulunmuş, içinde bulunduğu geleneğe delil ve gerekçelere dayalı eleştirilerde bulunmuş ve alternatif çözümlerde bulunmuştur. Ebû Zeyd önce beş dinsel enstrümanı zikreder: Düşünce ile dinin özdeşleştirilmesi. Olguların tek bir esasa indirgenmesi. Geleneğin ve selefın otoritesine dayanmak. Tekçilik ve kesin fikirlilik. Tarihsel boyutun yok edilmesi/anakronizm. Çalışmamızın ana konusuna gelince Ebû Zeyd, dinsel söylemlerde bağlamın önemli anlam aparatı olduğunu fakat söz konusu bağlamın ihlal edilmesinin dini düşünceye zarar verdiğini belirtmektedir. Çünkü dini metinler, çerçevesi içerisinde şekillenmiş oldukları kültürel yapıdan hiçbir şekilde ayrı olan metinler değildir. Bundan dolayı dini metinlerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında bağlamlarından bağımsız ele alınmaları gerekir. Dinsel söylemde bağlamın ihlal edilmesinin sonuçlarından söz eden Ebû Zeyd söz gelimi hâkimiyet terimiyle düşüncesini örneklendirmektedir. Hâkimiyet terimine mana verilirken bağlamından hareket edilmediğinde oldukça işlevsel ve araçsal bir konuma yerleştirilebildiğini de göstermektedir. Sorun sadece siyasal alanla sınırlı da değildir. Toplumsal bilincin derinliklerine kadar sirayet etmektedir. Böylece bu ilke aileden başlayarak bütün toplumsal kurumlara hâkim olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Dini Söylem, Ebû Zeyd, Dil, Bağlam, Anlam.

The Relationship between Religious Discourse and Context in Nasr Hâmid Ebû Zeyd

Abstract

Understanding and interpreting religious texts continues to be important today as it was in the past. Religious scholars are considering new approaches and methodologies for the correct understanding and interpretation of religious texts. Nasr Hâmid Ebû Zeyd is one of the thinkers who pursue this effort and are quite productive. He made serious intellectual efforts to understand and interpret the Quran correctly, criticized the tradition he was in, based on evidence and justification, and found alternative analyses. Abu Zayd first mentions five religious instruments: Identification of thought and religion. Reduction of facts to a single principle. Relying on the authority of tradition and predecessors. Monism and strict-mindedness. Destruction of historical dimension/anachronism. As for the main subject of our study, Abu Zeyd states that context is an important meaning apparatus in religious discourses, but violating the context in question damages religious thought. Because religious texts are not texts that are in any way separate from the cultural structure within which they are shaped. Therefore, religious texts should not be considered independently of their context in understanding and interpreting them. Abu Zayd, who talks about the consequences of violating the context in religious discourse, exemplifies his thought with the term domination, for example. It also shows that when the meaning of the term dominance is not taken from its context, it can be placed in a very functional and instrumental position. The problem is not limited to the political sphere. It permeates deep into social consciousness. Thus, this principle dominates all social institutions, starting from the family.

Keywords: Religious Discourse, Abu Zayd, Language, Context, Meaning.

Giriş Nasr Hâmid Ebû Zeyd ve Dinsel Söylem

1943 yılında Mısır doğumlu olan düşünürümüz, Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili bölümü mezunudur. Düşünceleri yüzünden ülkesinden ayrılmak durumunda kalan Ebû Zeyd ülkesi dışındaki akademilerde görev ifa etmiştir. 2010 yılında vefat etmiştir. (Hayat bilgisi için bk. Ebû Zeyd, 2014, 7). Ebû Zeyd'e göre bir söylemin enstrümanları ve düşünsel hareket noktaları arasında ayırım yapılması oldukça zordur. Her iki yön de birbirini içerir ve zorunlu olarak birbirini gerektirir. Zikrettiği beş enstrüman, dinsel söylemin geneline hükmeden ve

egemen olan asli ve özel enstrümanları oluşturmaktadır. 1. Düşünce ile dinin özdeşleştirilmesi. (Dinsel düşünce ile dini özdeşleştirmek süje ile obje arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmak) 2. Olguların tek bir esasa indirgenmesi. (Fenomenlerin tümünü –ister sosyal ister doğal olgular olsun- külliye bir ilk esas sebebe havale ederek yorumlamak) 3. Geleneğin ve selefin otoritesine dayanmak. (İkincil durumdaki klasik metinleri, kutsallık noktasında çoğu zaman temel metinlerden geri kalmayacak kadar büyük bir kıymeti haiz olan birincil metinler haline getirmek suretiyle selef veya geleneğin otoritesine dayanmak) 4. Tekçilik ve kesin fikirlilik. (Zihinsel kanaatten eminlik ve düşünsel açıdan tam bir kesinlik iddiasında olmak ve buna bağlı olarak, temel prensipler dışındaki periferik konular ve detaylar hariç her türlü düşünsel ayrılığa şiddetle mukabelede bulunmak) 5. Tarihsel boyutun yok edilmesi/anakronizm. (Bazen raşit halifelerin altın asrına bazen de Türk-Osmanlı hilafet asrına özlemle güzel maziye ağlama şeklinde tezahür eden tarihsel boyutu yok etmek veya görmezlikten gelmek). (Ebû Zeyd, 2002, 34). Çalışmalarında daha ziyade dil, dilin yapısı, kutsal metnin anlamı ve yorumlanmasına dair konulara odaklandığı görülmektedir. Bildirimizde metnin anlaşılmasındaki bağlam problemine ve dinsel söylemde bağlamın ihlal edilmesinin yol açtığı problemlere değinilecektir.

1. Bağlam Problemleri ve Metin

Dini metinler, çerçevesi içerisinde şekillenmiş oldukları kültürel yapıdan hiçbir şekilde ayrı olan metinler değildir. İnzal olunan vahiy, tarihin kendi toplumsal ilişkileri ve algılamaları olan belli bir kesitine hitap etmesi itibarıyla bağlamsal; canlı tarihsel olguyla karşılıklı etkileşime girmesi ve bu insanların eylemlerini dikkate alarak hitabın içeriğini dinamik bir şekilde oluşturması anlamında simetriktir. (Düzgün, 2018, 345). Bu metinlerin ilahi kaynaklı olmaları, onların dilsel metin olmanın zaman ve mekân ile tarihsel ve toplumsal açıdan irtibatlı olmak şeklindeki bütün anlamları ile birlikte dilsel metin oldukları gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu tespit Ebû Zeyd bakımından oldukça önemlidir zira düşüncesini bu kabul üzerine inşa etmektedir. Dil dışında olan ve ondan önce mevcut şey yani mutlaklığı içerisinde ilahi kelam biz insanlar ile hiçbir şekilde ilişkili olmadığı gibi bizim böyle bir şeyi inceleme konusu edinmek için gerekli olan epistemolojik araçlara sahip olmak gibi bir imkânımız da söz konusu değildir. Bu nedenle bizim dil dışı olan mutlak ilahi kelam hakkında herhangi bir bilimsel söylem üretmemiz mümkün değildir. Bu şekilde dil dışında yer alan ilahi kelam hakkında söylenebilecek her söz, istesek de istemesek de hurafe ve mitoloji kategorisinde yer alacaktır. (Ebû Zeyd, 2015, 129). Hatta Allah'ın kelamında hudûs zorunluluğunun yanında müfid oluş (anlam ifade eden olması) zorunluluğu, ikisi birlikte Allah'ın kelamının muvâzaa

tarafından öncelenmesi zorunluluğuna götürür. Çünkü muvâzaa kelimadan önce gelmedikçe kelim müfid olmaz. (Ebû Zeyd, 2015a, 98).

Bağlam problemlerine gelmeden evvel bağlam türleri hakkında Ebû Zeyd'in genel düşüncelerine yer vermek isabetli olacaktır: "Biz metin yapısı ve anlam/delalet üretimi noktasında yani Kur'an metninin tenzil ve te'vil düzeylerinde söz konusu olan bağlam problemleri ile ilgileniyor olduğumuz için, bağlam düzeylerinin en önemlilerine yer vermek istedik. Metinlerin bizzat kendileri, sadece dilin doğası çerçevesinde ele alındıklarında bile, devasa bir çeşitlilik arz etmektedir, buna ilaveten bir de kültürel metinleri, yani semiyotik anlamda metinleri ele aldığımızda bu zenginlik ve çeşitlilik iyice artmaktadır. Bu nedenle biz sadece müşterek ve çok genel bağlam düzeylerini ele almakla yetineceğiz ki buna örnek olarak *kültürel ve toplumsal bağlam, dış bağlam/hitap bağlamı, iç bağlam/metni oluşturan iç parçaların bağlamı, dinsel bağlam/cümle yapıları ve cümleler arasındaki ilişkiler ve nihayet okuma ya da yorum bağlamı* gibi bağlam türlerini sayabiliriz. (Ebû Zeyd, 2015, 134).

2. Dinsel Söylemde Bağlamın Önemi

Dini metinlerin yorumlanmasında bağlamın ihlal edilmesinin popüler bir örneğini veren Ebû Zeyd geleneksel tespite katılmamaktadır. Kur'an⁷ metninin levh-i mahfuzda Arapça olarak ezelden beri kadim bir şekilde mevcut olduğu yönündeki mitolojik tasavvur, bugün kültürümüzde canlılığını hala muhafaza etmektedir. Çünkü dinsel söylem bu tasavvuru gerek mescitlerdeki vaazlarda, gerek dini yayınlarda gerek televizyon yayınlarında, sempozyum ve kongrelerde gerek okullardaki eğitim müfredatlarında sürekli olarak yeniden üretmektedir. (Ebû Zeyd, 2015, 157). Levh-i mahfuz kelimesinin içinde yer aldığı ayetin bağlamına bakıldığında ezeli kelamla ilgisi bulunmamaktadır. Burada Levh-i mahfuz ile peygamber tarafından telaffuz edilen Kur'an'ın Allah'a aidiyetinin gerçekliğine, özelde, Hz. Muhammed tarafından telaffuz edilen kelamın bütünüyle Allah'a ait olduğuna vurgu yapılmaktadır. Levh, Peygamberin şahsında ve onun telaffuzu ile insanlara tebliğ edilen ilahi kelamın nesnellğine, elçilerin müdahalesine kapalı oluşuna ve korunmuşluğuna işaret etmektedir. Bu, Allah ile Hz. Muhammed arasındaki iletişimin insan tecrübesini aşan niteliğine ve Kur'an'ın kendisine aracılık eden elçilerin tasarruflarından bağımsız olduğuna yapılmış olan güçlü bir vurgudur. (Aslan, 2015, 47). Kur'an metnini Levh-i mahfuz'da önceden yazılı olarak bulunan bir varlık şeklindeki algılamada metinle kültürel olgu arasındaki diyalektiğin göz ardı edilmesi söz konusudur. Bu anlayışın yol açtığı ikinci sonuç ise, onun derin ve çeşitli anlam düzeyleri olduğu

⁷ Kur'an, yirmi üç yıllık zaman dilimi içerisinde son derece dinamik bir olgusal bağlamda ihtiyaç hâsıl oldukça parça parça vahyedilmiş ve ilk muhataplara şifahi olarak aktarılmış bir hitaptır. (Öztürk, 2016, 245).

inancıdır. Anlam düzeylerindeki çeşitliliğin Kur'an'ın ilahi aslıyla ve ezeli varlığıyla irtibatlandırılması, Kur'an metninin anlamlarının anlaşılabilir bir hal almasına yol açmış ve sonuçta onun anlamlarına nihai düzeyde nüfuz etmenin imkânsız olduğu kabul edilmiştir. (Ebû Zeyd, 2001, 67). Özü itibariyle metnin yapısı içerisinde ilahi olanla insani olanın, mukaddes olanla dünyevi olanın diyalektik bir şekilde mevcut olduğu gerçeğini göz ardı eden bu mitolojik tasavvur, metnin bazı bağlam düzeylerinin ya da tüm bağlam düzeylerinin çığnenerek yorumlanması suretiyle paramparça edilmesinin önündeki kapıyı ardına kadar açmaktadır.

Dinsel söylemin bir başka önemli problemi olan *hâkimiyet* meselesini ele aldığımızda şu görülmektedir. Dinsel söylemin bir başka bağlam düzeyini ihlal ederek, özellikle dış bağlam/esbâb-ı nüzul ve iç bağlam/dilsel bağlam düzeylerini ihlal ederek yapmış olduğu yorumlar açısından bakıldığında, hâkimiyet konusu çerçevesinde Kur'an'ı delil olarak kullanmak çoğunlukla Mâide sûresinin üç ayeti çerçevesinde cereyan etmektedir: “*Kim Allah'ın inzal ettikleri ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.*” (Mâide, 5/44) “*Kim Allah'ın inzal ettikleri ile hükmetmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.*” (Mâide, 5/45) “*Kim Allah'ın inzal ettikleri ile hükmetmezse, işte onlar fâsıkların ta kendileridir.*” (Mâide, 5/47). Ne var ki Ebû Zeyd'e göre metnin iç bağlamı, bu ifadeleri anlamak için sûrenin 41. ayetinden 50. ayetine kadar olan bölümü göz önünde bulundurmamızı zorunlu kılmaktadır. Zira zikredilen ayetler tam bir anlatı bütünlüğü sağlamakta, yani kendi içinde bir bütün metin teşkil etmektedir. İşte bu durum, dinsel söylemin hâkimiyet meselesiyle ilgili olarak bu ayetlere yapmış olduğu yorum tarzında bağlamın ihlal edilmiş olduğunu gösteren ilk belirtidir. (Ebû Zeyd, 2015, 176).

Dinsel söylemin yorum tarzında bağlamın ihlal edilmiş olduğunu gösteren ikinci belirti, yukarıdaki ayetlerde geçen *hüküm* kelimesinin anlam alanının genişletilmesi ve modern devlet yönetimini ve siyaseti de kapsayacak şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Bu yeni düzenleme neticesinde dinsel söyleme göre ayetteki hüküm kelimesi, yapısı itibariyle sivil topluma dayanan modern devlet kavramı ile irtibatlı olarak anlaşılmaktadır. Yazara göre bu anlam genişlemesiyle metnin dilsel sisteminin tabiatı bozulmaktadır. Bu kullanım, Kur'an metninin kendisine mahsus dilsel sistemi üzerinden anlamında genişletme yaptığı kelimeler arasında değildir. Bu kelime Kur'an'ın kullanımından önce de, Arap toplumunda anlaşmazlıkları çözmeye anlamında kullanılmaktadır.

Diğer yandan dinsel söylemin yorum tarzında bağlamın ihlal edilmiş olduğunu gösteren üçüncü belirti, dış bağlam düzeylerinden biri olan esbâb-ı nüzûlün neredeyse tamamen göz ardı edilmiş olmasıdır. Bu bağlam, metnin Medine Yahudileri ile yani daha önceden dini bir kitaba/Tevrat'a

sahip olan Yahudilerle girişilen tartışmayı yansıtan bir doğaya sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim metin bu kimselere Yahudiler ifadesi ile işaret etmekte ve onları “*sürekli olarak yalana kulak verirler ve durmadan haram yerler*” şeklinde nitelemektedir. Açığıdır ki burada ayetlerin nüzul bağlamı Yahudiler arasında sapma, fesat ve sahtekârlık nedeniyle ortaya çıkmış olan bir tartışma ve ihtilafla ilgilidir. Bu tartışmada Yahudilerin bazıları Hz. peygamberi hakem kabul etmek istemişlerdir. Bundan anlaşılıyor ki, metin boyunca hüküm kelimesi, bütün türevleri ile birlikte dilsel anlam dairesi çerçevesinde kullanılmaya devam etmektedir ki bu kullanımları siyasi anlamda hükmetme anlamına çekmenin ve yorumlamanın ihtimali söz konusu değildir. Yazar dinsel söylemin araçsal kullanımına şöyle itiraz etmektedir: “Dinsel söylem, içerdiği bütün ideolojik eğilimler, dile getirdiği bütün siyasi, toplumsal ve iktisadi çıkarlarla birlikte, ümmetin aklı ve kültürü üzerine egemenlik kurmaya çalışan şeyin de ta kendisidir. Kendisinin hayatımızın ideolojisi olarak referans çerçevesini teşkil etmesini istemekte, ancak otoritenin kendisinde değil, dini metinlerde olduğunu söyleyerek bizi aldatmaya çalışmaktadırlar. Çünkü dini metinler kendi kendilerine konuşmamakta, onlar tarafından onların yorumları üzerinden konuş/turul/maktadır.” (Ebû Zeyd, 2015, 183).

Devamında Ebû Zeyd bu söylemin nasıl meşruiyet aracına dönüştürüldüğünü de ifşa eder: Burada karşımızda iki farklı yorum tarzı bulunmaktadır. Bunlardan biri maksatlı yorumsamacılık/ön yargıyı rehabilite eden hermenötik, diğeri ise tarihsel ve literal anlama sıkı sıkıya bağlı yorumdur. Burada enstrümanlarını tamamen pragmatik bir şekilde işine geldiği gibi seçen, kâh literal ve tarihsel anlama bağlı kalmayı öngören, kâh çağdaş yorumları benimseyen ideolojik bir yorum tarzının bulunduğunu söylememiz mümkündür. Bu yorumda önemli olan, metnin kendi yapısı içerisinde ve bağlam düzeylerinde ne söylemiş olduğu değil, metin aracılığıyla dinsel söylemin dile getirmeye ihtiyaç duyduğu şeyin ne olduğudur. Dinsel söylem bu yorumunun rehberliğinde geleneksel seleflerinin peşinden adım adım ilerlemekte, onları takip etmektedir, bu da onu daha fazla tarihin içerisine gömmekte, arkaikleştirmekte; böylece kadim geleneğin otoritesine dayanmanın bir tür asalet ve derinlik olarak kabul edildiği bir kültürel bağlam içerisinde meşruiyetini pekiştirmektedir. (Ebû Zeyd, 2015, 185).

3. Dinsel Söylemde Bağlamın İhlal Edilmesinin Sonuçları

Dinsel söylemin dini metinleri yorumlarken bağlam düzeylerini görmezden gelmiş olmasının fikri ve toplumsal sonuçlarından söz etmek Ebû Zeyd' e göre, bizi sadece doğrudan İslami/Arap düşüncesinin krizi konusuna değil, aynı zamanda çeşitli düzeyleri ile İslam/Arap dünyasının reel durumunun arz ettiği kriz konusuna da taşımaktadır. Aslında yazar bu söylemlerin meşruiyet kazanma girişimlerine dikkat çekerken daha büyük kaybın insanlığın birikim ve

üretimini değersizleştirilmesinde olduğu tespitini de yapmaktadır. Şöyle ki, dinsel söylemin bu tür umumi etkisi, dini metinleri ait oldukları kültürel ve toplumsal bağlamdan koparıp sadece konuşan/mütekellim boyutu üzerine yoğunlaşmak suretiyle onları hayat için kapsamlı bir referans çerçevesi haline dönüştürmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı her zaman, bireysel ya da toplumsal, iktisadi ya da siyasi, fikri ya da sanatsal tüm tasarrufların dini metinler üzerinden meşrulaştırılması gibi bir ihtiyaç ortaya çıkmış bulunmaktadır. Asıl tehlike, ekonomik, toplumsal ve siyasi alanlarda girmiş olduğumuz bütün mücadelelerin netice itibarıyla dini bir mücadeleye dönüştürülmüş olması, bu mücadelenin dini metinlerin yorumlanması meyanında gerçekleşir hale gelmesidir. Peki, bunun riski nedir? Ebû Zeyd'e göre, böyle bir tutum, bir taraftan mücadelenin hakiki yönünü saptırmakta, diğer taraftan ise hiçbir düzeyde herhangi bir sonuç alınmamasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı bütün problemlerimiz havada asılı bir şekilde muallakta kalmış durumdadır. Çünkü dini metinler aynı anda hem bir tarafın argümanlarını hem de karşı tarafın argümanlarını dile getirmektedir. Bunun sonucunda yirminci yüzyılı tamamladığımız şu günlerde bizler yeniden on dokuzuncu yüzyılda tartışmış olduğumuz meseleleri tartışmaya başlamış durumdayız. Banka gelirleri, faiz, şûra, demokrasi, bilim-din ilişkisi, sanatın haram mı yoksa helal mi oluşu, kadının ev dışında çalışmak için çıkıp çıkamayacağı, örtü, kadının tek başına yolculuğa çıkıp çıkamayacağı ... vs. (Ebû Zeyd, 2015, 197).

Sonuç

Ebû Zeyd'in yazılarında dinsel söylemde bağlamın ihlal edilmesinin serencamını belirttikten sonra hangi sonuçlara ulaştığı konusuna geçebiliriz. Yazar söz konusu ihlalin üç sonuca münfer olduğunu düşünmektedir. Bunları kısaca ifade edelim.

1. Ebû Zeyd, benzer şekilde çağdaş yorum çabalarının üretmiş olduğu sonuçlarının da bundan geri kalmadığını düşünmekte, bunların da aynı krizin derinleşmesine katkıda bulunduğunu dile getirmektedir. Şöyle ki, çağdaş yorumlar öncelikle –her ne kadar dinde sabit ve değişken arasında ve ezeli ile zamansal olan arasında ayırım yapma gayreti içerisinde olsa da- yine de insani/bilimsel/fikri bütün bilinç gelişimlerini dini metinlerle ilişkilendirerek yorumlamış olduğu için, dini metinlerin kuşatıcılığı, şümulülüğü anlayışının yerleşip kök salmasına sebep olmaktadır. İkinci olarak bu yorumlar okuyucuda, inandığı kutsal kitabın insanlığın geçmişte, günümüzde ya da gelecekte ulaştığı veya ulaşabileceği her şeyi ihtiva ediyor olduğu şeklinde bir algıya kapılmasına sebep olmaktadır. Üçüncü olarak bu yorumlar, insan aklının bütün bilgi alanlarındaki uygulama ve ürünlerini müsadere etmekte, bunların tamamını on beş yüzyıl önce şekillenmiş bir metin içerisinde mevcut olarak telakki etmektedir. Bu ise toplumsal bilinçte ya

da bilinç dışında geçmişin bugün üzerindeki otoritesini pekiştirmektedir. (Ebû Zeyd, 2015, 198).

2. Dinsel söylemin hâkimiyet ilkesine gelince, bu tür hâkimiyet anlayışını tesis eden söylemin neden batılı tarz demokrasiye karşı çıktığını ve İslami çözümün şûra olduğu konusunda ısrar ettiğini bu noktadan hareketle anlayabiliriz. Dini metinlerde sözü edilen şûra, İslam öncesi dönemin kabile hayatı içerisinde fiilen uygulanmakta olan bir sistemdir. Yani dini metinler bu konuda bir yönetim tarzı belirleyip yeni bir sistem oluşturmamış, aksine mevcut reel durumu nitelmiştir. Ancak dinsel söylemdeki şûra anlayışı, bazı kimselerin sandıkları gibi hâkimiyet ilkesiyle çelişmemekte, tam aksine bu ilkeyi pekiştirmektedir. Fakat hâkimiyet ilkesinin sakıncası sadece siyasi alanla sınırlı değildir, toplumsal bilincin derinliklerine kadar sirayet etmektedir. Böylece bu ilke aileden başlayarak bütün toplumsal kurumlara hâkim olmaktadır. (Ebû Zeyd, 2015, 201).

3. Birbiriyle bağlantılı bir şekilde hâkimiyet ilkesinin ve dini metinlerin şümulülüğü anlayışının iyice kök salmasıyla birlikte, dini metinlerin bilimsel bir şekilde yorumlanması olgusu ortaya çıkmış, böylece elinde son ve küçücük bir üretme özgürlüğü kalmış bulunan insan, sonuçta tabiat kuralları ya da insan ve topluma dair kanunları keşfetmeye yönelik sonuçsuz, gereksiz bir çabaya girişmiş gibi görünmektedir. Çünkü kutsal kitabımız insana ve tabiata ilişkin bütün hakikatleri zaten içermektedir ve bu durumda yapmamız gereken tek şey, inceleme ve araştırmayı başkalarına bırakarak onların üretmiş oldukları bilgileri alıp bizim dini metinlerimizde bunların zaten gizli bir şekilde mevcut/içkin olduklarını düşünmektir. Bu zihin hali Arap ülkelerinin petrol serveti, bilinç dışı düzeyde bir tür üstünlük duygusunun oluşmasına sebep olmuş, böylece zayıflık ve aşağılık kompleksi telafi edilmeye çalışılmıştır. Yani itikadi düzeydeki üstünlük hissi bu dinsel söylemin dini metinlerin Batılıların ürettiği bilginin sırtından üretilmiş yorumlarını kabul etmesine, bu arada da en ufak bir kısırlık ve çelişki hissine kapılmamasına sebep olmaktadır.

Bağlamın ihlalinin/zihinsel paradigmanın en ağır sonuçlarından birisi de sadece bilimsel ve akli üreticiliğin imkânlarını yok etmeye katkıda bulunmakla kalmamakta, aynı zamanda fikri, toplumsal ve siyasi bağımlılığın müzminleşmesine katkıda bulunmaktadır. Zira bu söylem, gelecek nesillere bilginin üretilmesini değil, sadece dışarıdan hazır bir şekilde ithal edilerek tüketilmesini öğretmektedir. Kimyasal olarak değiştirilmiş ve genetiği ile oynanmış gıdalar nasıl mide ve bağırsak kanseri gibi hastalıklara yol açıyorsa, böylesine hazır ve dini metinlerin bilimselci yorumu ile özel bir şekilde devşirilmiş bilgilerin çokça kullanılması da aklın kansere yakalanmasına sebep olmaktadır. Buna karşın yenilik ihtiyacı, değişim isteğinden kaynaklanır,

değişim isteğiyle toplumsal, siyasal, ekonomik ve düşünsel alanlarda krizler yaşandığı zaman kendini iyiden iyiye hissettiren bir zorunluluktur. Bundan ötürü tüm Müslümanların sadece Kur'an'ın anlamı üzerinde düşünme ve yeniden düşünme faaliyetini sürdürme konusunda değil aynı zamanda yaşadıkları coğrafyaya bakılmaksızın bir adım daha öteye geçip etkin bir metodoloji geliştirmeye çalışmalarını talep etme hususunda ısrarlı olmamız gerekmektedir. Kendi yaşamlarını etkin bir şekilde tesis etme imkânları bu şekilde söz konusu olabilecektir. (Ebû Zeyd, 2014, 188).

Kaynakça

Aslan, İbrahim. "Levh-i Mahfûzun Delâleti Sorunu". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 50:1. (2009). 25-47.

Düzgün, Şaban Ali. "Vahiy ve Kur'an". *Kelam el Kitabı*. ed. Şaban Ali Düzgün. 337-347. Ankara: Grafiker Yayınları, 7. Baskı, 2018.

Ebû Zeyd, Nasr Hâmid. *İlahi Hitabın Tabiatı, Metin Anlayışımız ve Kur'an İlimleri Üzerine*. çev. Mehmet Emin Maşalı. Ankara: Kitâbiyât Yayınları. 2001.

Ebû Zeyd, Nasr Hâmid. *Dinsel Söylemin Eleştirisi Dinsel Metinleri Anlamada Bilimsel Bir Yönteme Doğru*. çev. Fethi Ahmet Polat. Ankara: Kitâbiyât Yayınları. 2002.

Ebû Zeyd, Nasr Hâmid. *Bilimsel Bilgi ve Aforoz Korkusu Arasında Yenilik, Yasaklama ve Yorum*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Mana Yayınları. 2014.

Ebû Zeyd, Nasr Hâmid. *Kutsal Metin Otorite ve Hakikat Bilgi ve İktidar Arasında Dini Düşünce*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Mana Yayınları. 2015.

Ebû Zeyd, Nasr Hâmid. *Tefsirde Akılcı Eğilim*. çev. Numan Konaklı-Nihat Uzun. İstanbul: Mana Yayınları. 2015a.

Öztürk, Mustafa. *Kur'an Dili ve Retoriği*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

ANA DİLİ ARAPÇA OLMAYAN KONUŞMALARINI GELİŞTİRME YÖNTEMLERİ

Doç.Dr, Ahmed ALDYAB

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ahmad.adyab@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-9497-9197

Özet:

Hiç şüphe yok ki herhangi bir dili öğrenmek pek çok beceriye bağlıdır; bunlardan en önemlileri: okuma becerisi, dinleme becerisi, anlama becerisi, yazma becerisi ve konuşma becerisidir. Bazı uzmanlar bu becerilerin öneminden şu şekilde bahsettiler: Kimisi anadili Arapça olmayanlara Arapça dilini öğretmede en önemli beceri okuma becerisidir demiştir. Kimisi en önemli becerinin yazma becerisi olduğunu söylemiştir. Kimisi ise dinleme becerisini en önemli bulmuştur. Bana göre bu becerilerden birisi önemli, diğerleri önemsiz diyemeyiz. Çünkü anadili Arapça olmayanlara Arapça öğretmek tüm bu becerilerin birleşimine bağlıdır ve bu becerileri birbirinden ayıramayız. Ancak bu becerilerden birini kullanıp diğer becerileri de geliştirebileceğimizi söyleyebiliriz. Konuşma becerisi sayesinde örneğin okuma becerisini geliştirebiliriz. Konuşma becerisi sayesinde anlama ve dinleme becerisini geliştirebiliriz. Bu araştırma, öğrencinin Arapça dilinde konuşmasını geliştirebileceği konuşma yöntemlerini göstermekte ve açıklığa kavuşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: konuşma becerisi, Arap dili, üslup, eğitim.

Methods to improve the speech of non-native Arabic speakers and Arabic learners

Summary:

There is no doubt that learning any language depends on many skills, the most important of which are: reading skill, listening skill, comprehension skill, writing skill, and conversation skill. Some specialists and teachers have spoken about the importance of some of these skills. Some of them said: The reading skill is the most important in teaching the Arabic language to non-native speakers, and some of them said: The writing skill is the most important. Some of them said: Listening skill is the most important. In my opinion, we cannot say that this skill is important and others are not important, because teaching the Arabic language to non-native speakers depends on the combination of all these skills and we cannot separate these skills from each other. But we can say that we can use one of these skills and develop other skills through it. Through the conversation skill, we can develop the reading skill, for example. Through the skill of conversation, we can develop the skill of understanding and listening. This research shows and clarifies the conversational methods through which the student can develop his conversation in the Arabic language.

Keywords: conversation skill, Arabic language, style, education.

الملخص:

لاشك أن تعلم أي لغة يعتمد على مهارات كثيرة من أهمها: مهارة القراءة ومهارة الاستماع ومهارة الفهم ومهارة الكتابة ومهارة المحادثة. وقد تحدث بعض المختصين والمعلمين عن أهمية بعض هذه المهارات، فبعضهم قال: إن مهارة القراءة هي الأهم في تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها، وبعضهم قال: إن مهارة الكتابة هي الأهم، وبعضهم قال: إن مهارة الاستماع هي الأهم، وبرأيي لا يمكن أن نقول إن هذه المهارة مهمة وغيرها ليس مهماً، لأن تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها يعتمد على اجتماع هذه المهارات جميعها ولا يمكن أن نفصل هذه المهارات عن بعضها، لكننا نستطيع أن نقول يمكن أن نستخدم مهارة من هذه المهارات ونقوم بتطوير المهارات الأخرى بواسطتها، فنستطيع عن طريق مهارة المحادثة أن نطور مهارة القراءة مثلاً أن نستطيع عن طريق مهارة المحادثة أن نطور مهارة الفهم والاستماع. وهذا البحث يبيّن ويوضح أساليب المحادثة التي يمكن للطلاب أن يتبعها في تطوير كلامه ومحادثة اللغة العربية.

الكلمات المفتاحية: مهارة المحادثة، اللغة العربية، أسلوب، التعليم.

مقدمة

إن عملية المحادثة من أكثر المهارات احتياجاً للتنظيم والتنسيق، لأنه لو لم تخضع المحادثة إلى قنوات تنظمها وتسير وفقها لأصبحت عبارة عن فوضى ولن نحصل على النتائج المرجوة، وأساليب المحادثة تتعلق بالمعلم والطالب والوسائل المتوفرة والمستوى الذي يخضع له الطالب، فالمعلم بقدر ما يملك ناصية الكفاية والمهارة اللغوية بقدر ما يستطيع أن يوصل عملية المحادثة إلى بر الأمان، وهذا ما يذكره التاريخ عند كثير من المعلمين من سقراط إلى أفلاطون وأرسطو وحتى في كثير من قصص القرآن في حديث الأنبياء مع أقوامهم⁸، والمعلم هو قائد هذه العملية فلا يكفي امتلاكه للغة والمهارة، بل يجب أن يمتلك الحس القيادي ويكون على دراية بأحوال طلابه وتفكيرهم ومستواهم التحصيلي، أما الطالب أو المتعلم فيجب أن تتوفر عنده الرغبة في التعلم وأن يحترم قوانين عملية المحادثة ويتقيد بضوابط الصف، هذا فيما يتعلق بالمعلم والطالب، أما فيما يتعلق بالإمكانيات وظروف عملية المحادثة، فكما هو معروف يجب أن تتوفر المستلزمات والأدوات اللازمة لإنجاح المحادثة، فلو أخذنا الصف مثلاً على ذلك فإنه يجب أن يتوفر فيه بعض الأمور الهامة من اتساع للمكان وتهوية كافية وتنظيم للمقاعد والطاولات وأن يمتلك سبورة كبيرة وإضاءة كافية⁹ وأن يتوفر فيه بعض الرسومات البسيطة الغير معقدة حتى يشعر الطالب بالأمان والطمأنينة.

وسأعتمد في ترتيب هذه الأساليب تبعاً للمستوى وسأبدأ في المستوى صفر على افتراض أن الطالب لم يمتلك المخزون اللغوي بعد.

1.1 أسلوب التلقين الإيجابي:

هذا الأسلوب مناسب للمبتدئ في تعلم العربية ويحاول المعلم أن يلقن ويغذي الطالب ببعض الكلمات والأفعال البسيطة التي تتناسب مع مستواه.

⁸ روبنز، ترجمة أحمد عوض، موجز تاريخ علم اللغة في الغرب، عالم المعرفة، العدد 227، الكويت، 1997، ص.31.

⁹ ميساء أحمد أبو شنب، تكنولوجيا تعلم اللغة العربية، رسالة ماجستير، بيروت، 2007، ص. 37.

وعند ذكر أسلوب التلقين يخطر بالبال التلقين الذي يسود أغلب عمليات التعليم وهو التلقين السلبي، حيث يسيطر المعلم على مجرى عملية المحادثة ولا يسمح للطالب بالمشاركة¹⁰، ومن هنا تسير المحادثة في طرف واحد ويتحول المعلم إلى صاحب المعرفة ويتحول الطالب إلى متلق سلبي ينتظر ما يجود به المعلم على مسامحة وهذا ما يدعى بالتلقين السلبي، أما طريقة التلقين الإيجابي فهي عملية تتفاعل فيها جميع الأطراف مع بعضها لإنجاح المحادثة، فالمعلم في لحظة من لحظات المحادثة يكون معطياً وفي لحظة أخرى يكون آخذاً وكذلك الطالب تجده مرة يتلقى ومرة أخرى نجده قد أصبح هو الطرف الأقوى في المحادثة، وهكذا تكون عملية التلقين قد تحولت إلى ما يشبه إعطاء المطر للأرض، فالمطر يعطي بعض قطراته كمرحلة أولى وفي المقابل تجد الأرض تستجيب لهذا الإعطاء فتتمو وتكبر وفيما بعد نجد أن الزرع قد أنبت واستوى ونرى المطر من جديد يعطيها لكن بعد أن أصبحت على شيء من القوة، فهذه العملية عملية تبادل بشرط أن يحسن المعلم إتقانها وتنظيمها.

1.1.1. آلية أسلوب التلقين الإيجابي:

إن أسلوب التلقين يتناسب مع المستوى صفر وفي هذا المستوى يكون عقل الطالب صفحة بيضاء وخالية من اللغة الهدف إلا خبراته وثقافته من لغته الأم، وحتى نستطيع أن نوضح هذه الآلية سابين في الطرف المقابل كيف يبدأ المعلم مع طلابه الجدد في الطرق التقليدية، فيقوم أولاً بقراءة الأحرف أو كتابتها على السبورة ويردد مع طلابه الأحرف ويحاول أن يظهر الفروق بين الأحرف وخصوصاً تلك التي لا توجد في لغته الأم أو الأحرف التي لها خصوصية في النطق أو المخرج، ويكون دور المعلم هو الإلقاء وفي المقابل يكون دور الطالب الإصغاء أو التردد لبعض الوقت مع المعلم، ومن هنا تبرز أول سلبيات التلقين السلبي وهي أن المعلم حمل الطالب كمية من الأحرف واختلافات بين أحرف اللغة الهدف واختلافات بين أحرف اللغة الهدف واللغة الأم من غير أن يدري ماذا يفعل. إن تعليم اللغة وخصوصاً المحادثة لا يقبل إلا التفاعل بين الطرفين ولذلك أقول إن آلية عملية التلقين الإيجابي يجب أن تتم كالطبيب الذي يعطي العلاج لمريضه، فهو يصف له الدواء حبة حبة ولا يقول له اشرب الدواء دفعة واحدة، ولرب سائل يقول إن إعطاء الحروف في البداية هذا يكون منطقياً في تعليم اللغة، نعم هذا صحيح لكن يجب أن أترك الطالب أن يحاور نفسه ويحاور معلمه، وكيف يتم ذلك بأن أعلم الطالب الحروف حرفاً حرفاً وألا أعرض عليه الحروف كلها مرة واحدة، فأريه أولاً حرف الباء الحرف الثاني في اللغة وأبدأ أشرح للطالب كيفية كتابته مع بعض الأمثلة عنه، والأمثلة هنا يجب أن تكون حسية وملموسة ومن واقع الطالب والأهم من ذلك يجب أن يكون المثال محاوراً لعقل الطالب وفكره وثقافته وتجربته، لأن الطالب سيحاول من خلال هذه الكلمة أن يجد العلاقة اللغوية مع كلمة أخرى مع بعض الإشارات من المعلم، وهنا سيدخل المعلم ليسخرج من فكره هذه الجملة، طبعاً الطالب سيحاول أن يعطي مثلاً ربما يكون مناسباً لفكره وثقافته، لكن لهذه المرحلة ربما يكون بعيداً، وهنا سيبرز عمل المعلم ويحاول أن يضبط هذه الأحوال، ولسائل يسأل كيف سيكون جملة وهو ما تعلم شيئاً من اللغة بعد، كما ذكرت المعلم سيكون مراقباً لطلابيه ولسير العملية التعليمية، فكل مثال أو كلمة يتشكل حولها مجموعة من الكلمات أو ترتبط ارتباطاً وثيقاً بكلمات أخرى، فإذا أعطيت مثلاً "الباب" سيأتي إلى ذهن الطالب الفعل فتح، وهنا يتوجب على المعلم أن يشرح الفعل الماضي لكن فقط مع الضمير أنا دون الضمائر الأخرى، وهذا لأي طالب سيكون بسيطاً وسهلاً، وسيحاول المعلم أن يختار المذكر على المؤنث والمفرد على الجمع والمثنى وسيكون لفظ الحروف والكلمات بدون حركات ولا أذكر الحركات والفروق بينها وبين حروفها المتماثلة، باختصار يجب أن أوجه عقل الطالب وفكره وتجربته إلى الكلمة لا إلى شيء آخر، وفي نفس الوقت سيحاول المعلم أن يكسب الطالب بعض الخبرات اليومية في المحادثة كالتعريف عن النفس بشرط أن يلقي نفس السؤال على المعلم، في هذه المرحلة لا أطلب من الطالب التعرف على الأحرف ولا على كيفية كتابتها باستثناء الحرف الذي نحن بصدده ولكن المهم أطلب من الطالب أن يحفظ كيف يعرف نفسه ولا أطلب منه السماع للغة، لأن الطالب لو طلب منه ذلك فهو سيحاول أن يرهق نفسه ويحملها شيئاً ثقيلاً بغض النظر عن أهمية السماع وقيمتها في تعلم العربية.

1.2. أسلوب السؤال والجواب:

يعتبر السؤال أساساً في العملية التعليمية عموماً وتعليم المحادثة خاصة، فالسؤال هو الرابطة بين المعلم والطالب، وإذا أحسن المعلم استخدام السؤال فإن عملية الكلام ستسير في اتجاهها الصحيح.

¹⁰ عبد العليم إبراهيم، الموجه الفني لمدرسي اللغة العربية، دار المعارف بمصر، مصر، 1968، ص. 426.

1.2.1. أهداف السؤال في المحادثة

- 1- عقد صلة بين المعلم والطالب وبقدر ما تكون هذه الصلة قوية بقدر ما يشعر الطالب بالأمان والراحة، وهنا يجب أن نحذر من أمر هو أن السؤال يجب ألا يشعر الطالب بالخوف والاضطراب.
- 2- عن طريق السؤال يستطيع المعلم أن يتعرف على خبرات الطالب اللغوية في لغته الأم، وبذلك يحاول المعلم اقتناص هذه الخبرة واستغلالها في تطوير محادثة الطالب باللغة العربية.
- 3- من أهداف السؤال التعرف على ثقافة الطالب العامة لأن ذلك سيوفر للمعلم أرضية وأساساً في اختيار موضوعات المحادثة.
- 4- يتعرف المعلم على الاتجاه الفكري للطالب، فكما هو معروف أن لكل إنسان توجه فكري معين يحاول الانخراط فيه ولا شك أن الطلاب يمثلون عدة مستويات من هذا الاختلاف، فبعضهم يميل إلى الموضوعات السياسية وبعضهم يتجه إلى المجال الاجتماعي وبعضهم الآخر اتجاهه ديني ولا نعدم من الطلاب من يفكر بالقديم وما يحويه من أصالة ومحافظة ونرى العكس عند بعض الطلاب فيشد أنظاره وفكره وعقله إلى الغرب وينبهر بكل علوم العصر وتقنياته.
- 5- يحاول المعلم أن يتعرف على نفسية الطالب كيف يفكر كيف يناقش، هل عنده بعض الاضطرابات النفسية لأن ذلك سيكون له أثر سلبي في عملية المحادثة، وقد أثبتت الدراسات النفسية أن الذي يعاني من اضطرابات نفسية لن يستطيع أن يكتسب عملية الكلام حتى في لغته الأم.
- 6- عن طريق السؤال يحاول المعلم أن يعرف مدى اكتساب الطالب للغة الهدف وإلى أي مرحلة وصلت، ومن هنا يحاول أن يقيم الطالب مبدئياً.
- 7- السؤال يعد جملة من الجمل البسيطة بالنسبة للغة، لأن السؤال له حدود يقف عندها وهذا يريح الطالب من عبء كثافة اللغة وبذلك يستطيع المعلم أن ينظم لغة الطالب أولاً بأول.
- 8- السؤال ينشط عملية المحادثة ويشحنها بالطاقة والحيوية.
- 9- يهدف السؤال إلى إراحة الطلاب، فعن طريق السؤال يحاول المعلم أن يوزع الوقت على جميع الطلاب وكأن السؤال هو أداة لتقسيم وتنظيم الوقت و المحادثة وحق كل طالب في عملية الكلام.
- 10- يوفر السؤال إمكانية الاستماع والإصغاء للغة ولا يخفى على أحد أهمية الاستماع والسماع للمحادثة، فالسؤال عندما يوجه إلى طالب يقوم الآخرون بالاستماع.
- 11- من خلال السؤال يحاول الطلاب محاوره أفكارهم وسؤال أنفسهم، فعندما يسأل المعلم سؤالاً ويوجهه لأحد الطلاب يحاول الطلاب الآخرون توجيه نفس السؤال لأنفسهم وهذا يؤدي إلى استخراج الكلام من أفكارهم.
- 12- من خلال السؤال يستطيع المعلم أن يبيّن عملية المحادثة وخصوصاً في مستويات متقدمة ولاحقة.
- 13- يستطيع المعلم من خلال السؤال أن يقيس قدرة الطالب على استخراج المعلومات والفهم.
- 14- يتعرف المعلم على الأخطاء الصوتية والتلفظية ويحاول أن يصححها للطالب.
- 15- يهدف السؤال إلى حث الطالب على المشاركة في المحادثة.
- 16- يحث الطلاب على توفير الهدوء وشد الانتباه إلى المتحدثين.
- 17- تشجيع الطلاب على الإجابة الصحيحة وتوجيههم إليها.
- 18- التعرف على بعض النقاط المهمة للغة أثناء المحادثة والكلام، فطرح الأسئلة سبيل إلى إبراز بعض الموضوعات لتطوير محادثة الطلاب.
- 19- لفت انتباه الشاردين عن الدرس، فكأن السؤال أداة جذب لذهن الطالب وفكره وعقله.
- 20- يساعد السؤال المعلم في التحكم بانتباه الطلاب وتركيزهم.
- 21- يكسر الجمود في الصف ويطرد الملل.
- 22- يساعد السؤال الطلاب على إبراز قدراتهم أمام الطلاب ويحفز الآخرين عند سماعهم.

1.2.2. تصنيف الأسئلة

1.2.2.1. الأسئلة المغلقة: وهي أسئلة مقيدة ومحددة للتفكير وهي نوعان:

- أسئلة تتطلب الإجابة عنها بالموافقة أو الإنكار أي بنعم أو لا وعادة يكون السؤال بأداة السؤال هل، مثال: هل ذهبت إلى الجامعة اليوم؟ فيكون الجواب نعم أو لا¹¹، وعادة يكون هدف مثل هذه الأسئلة هو معرفة مستوى الفهم عند الطالب.
- أسئلة تتطلب الإجابة عنها معلومة جزئية محددة يمكن الإجابة عنها بكلمة واحدة. مثال: من جاء متأخراً اليوم؟ فيكون الجواب محمد أو حسين، وهذا النوع أيضاً يحاول أن يختبر فهم الطالب مع رفع مستوى محادثة الطالب درجة إلى الأمام.

1. 2. 2. 2. الأسئلة التعليمية:

وهذه تستخدم خلال عملية تعليم المحادثة وأثناء الكلام لزيادة تكلم الطلاب ومحاولة إشراكهم في المحادثة وإكسابهم الكلمات والجمل الجديدة. مثال: ما معنى كلمة "مدرسة" بالعربية؟ فالطالب هنا سيحاول أن يشرح هذه الكلمة باللغة العربية وخلال هذا الشرح سيقوم الطالب بتطوير الكلام لديه.

1. 2. 2. 3. الأسئلة الاختبارية:

وهي أسئلة تستخدم لقياس ما تحقق من أهداف وماكسبه الطلاب من معارف وحقائق ومهارات ومن خلالها يستطيع المعلم أن يتعرف على أخطاء الطلاب وجوانب القصور في لغتهم، والهدف من هذه الأسئلة معرفة هل الطلاب يسيرون في نفس المستوى وهل يحافظون على عملية الاجتهاد ومراجعة ما أخذوا من معلومات في الدروس السابقة، ومن هنا يستطيع المعلم أن يدرك المشاكل الكلامية عند الطلاب.

1. 2. 2. 4. أسئلة في مستوى التذكر:

وهي تقيس مستوى الطالب على تذكر واسترجاع المعلومات التي سبق له تعلمها¹²، كأن أسأل الطالب عن بعض المفردات التي مرت معه في الدرس السابق.

1. 2. 2. 5. أسئلة في مستوى الفهم:

وهي تقيس مستوى قدرة الطالب على القيام بعمليات الشرح والاستنتاج والمقارنة والربط بين المعلومات، ومثل هذه الأسئلة تكون عادة في المستويات المتقدمة في تعليم العربية، كأن أسأل الطالب حول نص قرأه أو جملة مركبة أو تركيب يتألف من قسمين مرّ في أثناء الكلام مثال: "لم يكذب.....حتى".

1. 2. 2. 6. أسئلة في مستوى التطبيق:

وهي تقيس مستوى قدرة الطالب على استخدام ما تعلمه في المواقف التي تواجهه، كأن أسأل الطالب: ماذا تفعل عندما ترى امرأة واقفة في الحافلة وأنت تجلس على الكرسي؟

1. 2. 2. 7. أسئلة في مستوى التحليل:

وهي تقيس قدرة الطالب على تحليل الموضوع واستنتاج ما يطلبه المعلم منه، كأن أطلب من الطالب استخلاص الفكرة العامة من حكاية أو من نص قرأه.

1. 2. 2. 8. أسئلة في مستوى التركيب:

وهي تقيس مستوى قدرة الطالب على تنظيم العناصر والأجزاء مع بعضها لتتكون في النهاية صورة واحدة للموضوع، كأن أعطي الطالب بعض المفردات أمامه وأطلب منه تكوين جملة مفيدة، ومثل هذا السؤال يناسب المستويات المبتدئة ولكنني أستطيع أن أسخر مثل هذه الأسئلة للمستويات المتقدمة، كأن أسأل الطالب مثلاً عن بعض الاقتراحات لبعض المشاكل التي تواجهه في حياته كموضوع تلوث البيئة.

11 حسني عبد الباري عصر، فنون اللغة العربية، مركز الإسكندرية للكتاب، الإسكندرية، 2005، ص. 106.

12 قطامي يوسف، نمو الطفل المعرفي واللغوي، الأهلية للنشر والتوزيع، الأردن، 2000، ص. 462. انظر: محمود كامل الناقة، تعليم اللغة العربية للناطقين بلغات أخرى، جامعة أم القرى، السعودية، 1985، ص. 172.

1. 2. 2. 9. أسئلة في مستوى التقويم:

وهي تقيس مستوى قدرة الطالب على إصدار أحكام على قيمة الأشياء والأشخاص أو الأماكن وفق معايير محددة¹³.
كان أسأل الطالب عن رأيه في موضوع ما أو شخص ما أو مكان ما. فعلى سبيل المثال: بيّن سبب إعجابك بما رأيته أثناء الرحلة؟ أو أعطي الطالب جملتين عن معنى واحد وأطلب منه أن يبين أي الجملتين أجمل ولماذا؟ ومثل هذه الأسئلة يجب أن تراعي مستوى الطالب في محادثته، لأن مثل هذه الأسئلة عادة تكون في المستويات المتقدمة في المحادثة.

1. 2. 3. مبادئ عامة لتوجيه الأسئلة:

- 1- طرح السؤال أولاً ثم اختيار الطالب الذي سيجيب عنه.
- 2- أن يترك للطالب الوقت الكافي للجواب عن السؤال.
- 3- مراعاة العدالة في توزيع الأسئلة على الطلاب.
- 4- توجيه الأسئلة إلى الطلاب غير المنتبهين لإعادتهم إلى جو الدرس والمشاركة في أنشطته.
- 5- الابتعاد عن استخدام نمط واحد في طرح الأسئلة طوال الحصة.
- 6- عدم مقاطعة الطالب المجيب.
- 7- أن يكون السؤال مرتبطاً بالأهداف التي يرجو المعلم تحقيقها.
- 8- أن يكون السؤال ملائماً لمستوى الطلاب، فلا أسأل سؤالاً بعيداً عن لغة الطالب ومكتسباته.
- 9- أن تكون صياغة السؤال واضحة ومحددة، فقد كثرت بين الطلاب أسئلة من نحو: ماذا تفكر حول؟ فمثل هذا السؤال يحير الطالب ويتركه معلقاً في الجواب.
- 10- أن تثير الأسئلة تفكير الطلاب.
- 11- أن تكون الأسئلة شاملة ومتنوعة في كافة المجالات.
- 12- أن يعزز المعلم إجابات الطالب بشيء من المديح أو إتمام الجواب من عنده.
- 13- أن تراعي الأسئلة المطروحة الجنسين الذكر والأنثى في الصف، فالسؤال يجب أن يكون مناسباً لكلا الطرفين.

1. 2. 4. آلية أسلوب السؤال والجواب:

أسلوب السؤال والجواب هو بحد ذاته شيء مخيف للطالب، لأن الطالب يظن دائماً هو الطرف الأضعف في هذا الأسلوب ولذلك يسبب هذا الأسلوب بعض الخوف ولكن أسلوب السؤال والجواب في المحادثة مختلف تماماً عما يظنه الطالب، فعملية طرح السؤال من خلال المحادثة يجب أن تتم بشكل فعال بحيث لا أوجه ذهن الطالب إلى السؤال بشكل مباشر، بل أملاً عقله ببعض الكلمات والتي أكون متأكداً أن الطالب قد حفظها واكتسبها ومن ثم يكون السؤال وفقاً لمكتسبات الطالب من المفردات والجمل وعند ذلك أضمن أن الطالب سيجيب عن السؤال وهو واثق من نفسه، وطرح السؤال يجب أن يتم بشكل عام أولاً وأترك مساحة من الزمن ثم أختار طالباً ودون أن أحدد اسمه أو أن أشير إليه، فأقول بعد طرح السؤال عموماً ما رأيك وهنا يجب أن أعرف سوية الطالب الذي سأخذ رأيه في السؤال. بعد أن يكتسب الطالب بعض المفردات سأطلب من الطلاب أن يوجهوا الأسئلة إليّ، كل واحد يجب عليه أن يسألني سؤالاً كلاً بحسب سويته من اكتساب المفردات مع تعزيز الطالب بثقته والقول دائماً لهم أنا لا أريد من الطالب سؤالاً صحيحاً مئة في المئة، المهم أن يسأل سؤالاً، وفي هذا الوقت أكون مراقباً للطالب من خلال طرحه للأسئلة والأخطاء التي يرتكبها أثناء السؤال، وبعد كل سؤال فيه خطأ أحاول أن أكتب السؤال بشكله الصحيح على السبورة مع بعض الأمثلة بمشاركة الطلاب على نفس الخطأ.

منذ البداية يجب أن يخرج الطالب إلى السبورة ويتلقى الأسئلة من زملائه، فهذه العملية تعزز الثقة بين الطلاب وتكسر حاجز الخوف عند الطلاب، لأن الطالب عندما يرى السؤال يخرج من طالب مثله يشعر بالأمان والاطمئنان. بعد مرحلة أطلب من طالب أن يخرج إلى السبورة ويقوم هو بتوجيه الأسئلة لزملائه، وبذلك أكون قد تمت عملية بناء الثقة عند الطالب بإشعاره أنه هو رئيس الصف ويمكن أن يخرج السؤال منه كما خرج من زملائه من قبل. بعد مدة أطلب من طالبين الخروج إلى السبورة وعقد جملة من الأسئلة والأجوبة مع بعضهما أمام زملائهم، وهكذا يتشجع الطلاب على الخروج ويكون كل الطلاب تقريباً بنفس المستوى.

13 أسعد أحمد جمعة، الوجيز في طرائق التدريس، دار العصماء، سوريا، 2000، ص. 114.

طبعاً أثناء هذه المراحل سنجد بعض الطلاب الذين عندهم بعض المشكلات النفسية أو اللغوية أو مشاكل عدم الاجتهاد، وهنا سيتوجب على المدرس أن يركز الضغط على هؤلاء الطلاب دون أن يشعرهم بذلك، فيحاول دائماً أن يضع أثناء السؤال والجواب طالبين من المستوى المتأخر مع بعضهم ويقومان بطرح الأسئلة على بعضهما، وهنا بالتأكيد سيتقدم واحد منهم خطوة إلى الأمام والثاني سيبقى تحت المراقبة بتكرار طرح نفس الأسئلة القديمة عليه لكي يتمكن من حفظها، المعلم أثناء السؤال يجب عليه أن يتحرك في الصف وألا يجعل من نفسه نقطة المركز والانتباه لدى الطالب، فعند طرح السؤال يقوم المعلم بالمشي في الصف لكي يشعر الطالب بأنه لا ينتظر الجواب فيسبب له الخوف والرهبة.

المقترحات والتوصيات:

توصل هذا البحث إلى بعض التوصيات التي يمكن أن تفيد مهارة المحادثة.
زيادة عدد ساعات المحادثة في المدارس والجامعات التي تعلم اللغة العربية.
لا بد من ربط مهارة المحادثة بالمهارات الأخرى بشكل من الأشكال، فلا يجب أن تكون مهارة المحادثة منفصلة عن المهارات الأخرى.
لا بد من زيادة أساليب المحادثة في الجامعات والمعاهد الخاصة.
لا بد من زيادة البعثات إلى البلاد العربية لكي يستفيد الطلاب بشكل أفضل من المتحدث الرئيسي للغة.
لابد من تقوية مهارة الاستماع عند الطلاب، لأن مهارة الاستماع تقوي مهارة المحادثة.
يجب استخدام وسائل التكنولوجيا الحديثة في تعليم المحادثة.
يجب أن يدرس درس المحادثة الناطق باللغة العربية، فالطالب يستطيع أن يسمع الحروف والكلمات بشكلها الصحيح منه.
يمكن من خلال مهارة المحادثة تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها لكن بشرط أن تطبق هذه المهارة بشكل فعال.

المصادر والمراجع:

- أسعد أحمد جمعة، *الوجيز في طرائق التدريس*، دار العصماء، سوريا، 2000.
- قطامي يوسف، *نمو الطفل المعرفي واللغوي*، الأهلية للنشر والتوزيع، الأردن.
- محمود كامل الناقة، *تعليم اللغة العربية للناطقين بلغات أخرى*، جامعة أم القرى، السعودية.
- حسني عبد الباري عصر، *فنون اللغة العربية*، مركز الإسكندرية للكتاب، الإسكندرية.
- عبد العليم إبراهيم، *الموجه الفني لمدرسي اللغة العربية*، دار المعارف بمصر، مصر.
- روبنز، ترجمة أحمد عوض، *موجز تاريخ علم اللغة في الغرب*، عالم المعرفة، العدد 227، الكويت، 1997.
- ميساء أحمد أبو شنب، *تكنولوجيا تعلم اللغة العربية*، رسالة ماجستير، بيروت.

ARAPÇA KONUŞAMAYANLAR İÇİN KONUŞMA BECERİLERİNDE DİYALOG VE TARTIŞMA YÖNTEMİ

Doç.Dr, Ahmed ALDYAB

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ahmad.adyab@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-9497-9197

Özet:

Ana dili Arapça olmayanlara Arapça öğretmek; dinleme, okuma, anlama, yazma ve konuşma becerileri olmak üzere çeşitli becerilere bağlıdır. Her becerinin, çalışma ve faaliyetleri için birçok yöntem vardır. Nasıl ki okuma becerisi, dinleme becerisi, yazma becerisi yöntemleri/ metotları varsa, konuşma becerisinin de öğrencinin zihinsel seviyesi ve kabiliyetine göre/ uygun olarak konuşmasını geliştirebileceği yöntemleri/ metotları vardır. Arap dilinin, anadili Arapça olmayanlara konuşma becerisi olmadan öğretilmesi mümkün değildir. Öğrenci, okuma-yazmayı öğrenip konuşmayı öğrenemiyorsa bu büyük bir eksiklik/ büyük bir eksiklik sayılır. Çünkü dilin asıl amacı başkalarıyla iletişim kurmaktır ve konuşma olmadan iletişim gerçekleşemez. Bundan dolayı/ dolayısıyla bu araştırma; Arapça konuşamayan öğrencinin, Arapça konuşması ve konuşmasını geliştirmesi için konuşma dersinde uyguladığımız en önemli konuşma yöntemlerini izah etmektedir/ açıklamaktadır. En önemli konuşma metotlarını/ taktiklerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: beceri, konuşma, Arap dili, üslup, öğrenci

Dialogue and discussion method in conversation skills for non-Arabic speakers

Summary:

Teaching Arabic to non-native speakers depends on several skills, including listening, reading, understanding, writing, and conversation skills. Each skill depends on many methods in its work and activities. Just as the skill of reading has methods, just as the skill of listening has methods, and the skill of writing has methods, For conversation skills, we find methods through which the student's conversation can be developed according to his mental and skill level. As we know that teaching the Arabic language to non-native speakers cannot be done without learning the skill of conversation, because if the student learns to read and write and does not learn to speak, this is considered a major deficiency, because the basis and goal of the language is communication with others, and without conversation communication cannot take place. Hence, this research clarifies and demonstrates the most important conversation methods that we apply in the conversation lesson to develop the student's conversation and speech in Arabic for non-Arabic speakers.

Keywords: skill, conversation, Arabic language, style, student

الملخص:

إن تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها يعتمد على عدة مهارات، من هذه المهارات مهارة الاستماع والقراءة والفهم والكتابة ومهارة المحادثة، وكل مهارة تعتمد على أساليب كثيرة في عملها وأنشطتها، فكما أن لمهارة القراءة أساليب وكما لمهارة الاستماع أساليب ولمهارة الكتابة أساليب، فإننا نجد لمهارة المحادثة أساليب يمكن من خلالها تطوير محادثة الطالب بحسب مستواه العقلي والمهاري، فكما نعلم أن تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها لا يمكن أن يتم بدون تعلُّم مهارة المحادثة، لأن الطالب إذا تعلم القراءة والكتابة ولم يتعلم المحادثة فهذا يعتبر نقصاً كبيراً، لأن أساس وهدف اللغة هو التواصل مع الآخرين، وبدون المحادثة لا يمكن أن يتم التواصل، ومن هنا فإن هذا البحث يوضِّح ويبيِّن أهم أساليب المحادثة التي أن نطَبِّقها في درس المحادثة لتطوير محادثة الطالب وكلامه باللغة العربية للناطقين بغير العربية.

الكلمات المفتاحية: مهارة، المحادثة، اللغة العربية، أسلوب، الطالب

مقدمة

من المهم أن نقول إن تعلم أي لغة يعتمد على مهارات كثيرة من أهمها: مهارة القراءة ومهارة الاستماع ومهارة الفهم ومهارة الكتابة ومهارة المحادثة. وقد كان تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها في القديم يعتمد على مهارة القراءة والفهم واستخدام القواعد النحوية والصرفية في عملية التعلم، وكانت هذه الطرق تعطي المعلم الأهمية الكبرى في عملية التعليم وتجعل منه المركز وتضع الطالب في المرتبة الثانية، وقد كانت هذه الطرق تعتبر أشبه بعملية الحفظ الآلي لبعض القواعد والكلمات والجمل، لكن مع تقدم وسائل التواصل والتكنولوجيا فقد تغيَّر الوضع وأصبح تعليم اللغة العربية يهتم بالمهارات الأخرى مثل مهارات الكتابة والمحادثة والاستماع.

وقد تحدث بعض المختصين والمعلمين عن أهمية بعض هذه المهارات، فبعضهم قال: إن مهارة القراءة هي الأهم في تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها، وبعضهم قال: إن مهارة الكتابة هي الأهم، وبعضهم قال: إن مهارة الاستماع هي الأهم، ورأيي لا يمكن أن نقول إن هذه المهارة مهمة وغيرها ليس مهماً، لأن تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها يعتمد على اجتماع هذه المهارات جميعها ولا يمكن أن نفصل هذه المهارات عن بعضها، لكننا نستطيع أن نقول يمكن أن نستخدم مهارة من هذه المهارات ونقوم بتطوير المهارات الأخرى بواسطتها، فنستطيع عن طريق مهارة المحادثة أن نطوِّر مهارة القراءة مثلاً أن نستطيع عن طريق مهارة المحادثة أن نطوِّر مهارة الفهم والاستماع. وهذا البحث يبيِّن ويوضِّح بعض أساليب المحادثة التي يمكن للطالب أن يتبعها في تطوير كلامه ومحادثته باللغة العربية.

أسلوب المناقشة¹⁴:

يأتي هذا الأسلوب في مرحلة متقدمة من المستويات الأولى فيجب أن يمر على الطالب في المستوى الصفح عشرة أشهر على الأقل حتى نستطيع أن نطبق هذا الأسلوب. أسلوب المناقشة في المحادثة له أهداف كثيرة:

أولاً: تطوير المحادثة عند الطالب.

ثانياً: تعزيز الثقة لدى الطالب وخصوصاً عندما يشعر أنه يشارك في مناقشة موضوع مع زملائه وأن له رأياً مؤثراً وهذه النقطة مهمة في هذا الأسلوب، لأن الطالب بعد أن يبدأ التكلم لا تكفيه عملية المحادثة، بل يحاول ان يقدم معلومات ورأياً وأنه أصبح يستطيع أن يمتلك قراراً من خلال لغته الجديدة ولذلك يحاول دائماً أن يطور كلامه.

ثالثاً: من أهداف هذا الأسلوب تعزيز التعاون بين الطلاب لأنهم أثناء المناقشة يشعرون بأنفسهم أنهم أمام مشكلة، وعلى كل طالب أن يقدم حلاً لهذه المشكلة ومن هنا يتشجع الطالب للمشاركة والمناقشة، لأنه يشعر نفسه أنه جزء من المشكلة وخصوصاً إذا أعطى المعلم الطالب الثقة وإشارات المديح أثناء كلامه ونقاشه.

رابعاً: يقدم أسلوب المناقشة للطلاب مادة حية باللغة العربية أمام أعينهم، وهذا الأمر يساعد في عملية السماع والاستماع إلى الأصوات والكلمات والجمل العربية وبالتالي تتقوى عند الطالب أذنه وسماعه.

خامساً: يترك أسلوب المناقشة حرية الاختيار عند الطالب في المشاركة والمساهمة وهذا يوفر للطالب الأمان ويوفر للطالب فرصة لتكوين جملة صحيحة أثناء تكلم أصدقائه.

سادساً: يوفر أسلوب المناقشة للمعلم أن يلاحظ ويراقب القصور والنقص عند الطلاب من خلال الجماعة وهذا أمر أصبح يؤخذ بعين الاعتبار في تعليم اللغة¹⁵.

سابعاً: يعرف أسلوب المناقشة المعلم على ميول الطلاب واتجاهاتهم وثقافتهم من أجل أن يعقد المعلم بينه وبين الطلاب الصلة من خلال هذه الميول وهذه الاتجاهات.

ثامناً: أثناء المناقشة إذا وجد طالب لا يشارك في المناقشة، هذا يثير عنده الحمية لأن يشارك ويساهم، لأنه دائماً سيحاول أن يقارن نفسه مع زملائه، فعندما لا يشارك سيحس بالنقص والخجل³⁷، وهنا يجب أن يكون المعلم حذراً في هذه النقطة، لأن بعض الطلاب لا يستطيع أن يشارك في أول مرة وفي مرات أخرى ولذلك يطلب المعلم من هذا الطالب أن يشارك بأبسط الجمل وأسهلها لكي لا يبقى وحيداً أو منعزلاً أثناء المشاركة.

تاسعاً: يشجع أسلوب المناقشة الطالب على عملية التفكير الناقد الذي لا يقبل كل شيء، بل يحاول أن يفرض رأيه وأن يجد نقاط الضعف في فكر الآخرين وآرائهم.

عاشراً: يساعد الطلاب على الكشف عن أخطائهم ونشر الخطأ وتصويبه لدى جميع الطلاب كي لا يقع الطالب الآخر في نفس الخطأ مرة أخرى.

الحادي عشر: يستطيع المعلم أن يعرف مستواه بالنسبة لمستوى زملائه، فأسلوب المناقشة هو كمقياس يقيس مستوى الطالب بالنسبة له وبالنسبة للمعلم.

الثاني عشر: يخلص هذا الأسلوب الطالب من الخجل الذي يعيق تقدم الطالب.

الثالث عشر: يطرد الشرود والملل ويبقي الذهن متقدماً وحاضراً أثناء المناقشة.

14 محمد حسين آل ياسين، المبادئ الأساسية في طرق التدريس العامة، دار القلم، بيروت، 1974، ص. 102.

15 محسن علي عطية، الكافي في أساليب تدريس اللغة العربية، دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان، 2006، ص. 117. خالد ناجي الجبوري، صعوبات تدريس التعبير الشفهي، كلية التربية الأساسية، جامعة ديالى، 2012، ص. 7.

1. 3. 1. شروط أسلوب المناقشة: 37

تحكم أسلوب المناقشة شروط خاصة وإن لم يحسن المعلم تطبيقها فإننا لن نصل إلى النتيجة المرجوة من هذا الأسلوب ومن هذه الشروط:

أولاً: تنظيم الصف وترتيبه فتكون الكراسي على شكل حلقة أو مواجهة لبعضها البعض حتى يتمكن الطالب من رؤية زميله على الشكل الصحيح ولكي يبدد الشرود الذهني والانزعاج وهذا ما لا يلاحظه بعض المعلمين عندما يترك كراسي الصف على حالها وهذا يتعب الطالب بالانتفات إلى الخلف أو اليمين أو الشمال ليتابع زميله أثناء الكلام.

ثانياً: يجب على المعلم أن يرتب الطلاب على الكراسي والطاولات بحيث يتجنب وضع الطلاب الذين مستواهم ضعيف مقابل الذين مستواهم قوي، لأن ذلك سيحرج الطالب الضعيف ويسبب له الإحباط.

ثالثاً: اختيار الموضوع المناسب لمستوى الطلاب، فعلى سبيل المثال بعد مرور سنة على الطلاب يختار المعلم موضوعاً له علاقة بالشباب ومشاكلهم لأن مثل هذه الموضوعات قريبة من الطلاب، وفي نفس الوقت سيتجنب المعلم الموضوعات التي لا تستخدم كلماتها بكثرة كموضوع المفاعلات النووية أو الديمقراطية التي مع الأسف رأيت أحد المدرسين في درس المحادثة وبعد مرور ستة أشهر على الطلاب يناقش معهم موضوع الديمقراطية.

رابعاً: عدد الطلاب في الصف، فمن الأخطاء الكبيرة في عملية تعليم اللغة هو حشر عدد كبير من الطلاب في صف واحد، فكل موضوع يطرح للمناقشة له حقه من عدد الطلاب وإذا زاد العدد كثيراً سيسبب فوضى في الصف، بالإضافة إلى ذلك سيتعب المعلم في مراقبة الطلاب والموضوع وسيؤدي إلى نتائج أقل إيجابية إن لم تكن سلبية.

خامساً: من الشروط المهمة تجنب الفروق بين مستوى الطلاب فلا يضع المعلم الطالب الضعيف مع الطالب المتقدم.

سادساً: يجب على المعلم أن يأخذ صفة المراقب والموجه لعملية المناقشة وألا يسيطر على عملية الكلام وحده.

سابعاً: التحكم بحق كل طالب من الكلام أثناء المناقشة فبعض الطلاب يحاول أن يتحكم وسيطر على الكلام، وهنا تبرز وظيفة المعلم بشكل جلي بحيث يوقف الطالب عن الكلام ولكن بطريقة لائقة ومهذبة ودون أن يشعره بذلك.

ثامناً: أن يتمتع الصف بحالة صحية وتهوية مناسبة وخصوصاً عند ازدياد عدد الطلاب¹⁶.

تاسعاً: توزيع الطلاب بشكل صحيح في الصف، فبعض الطلاب يحاول أن يجلس بجانب بعضهم البعض بهدف التكلم أثناء المناقشة أو يقوم بعض الطلاب بالتجمع في طرف واحد من الصف وهذا يؤثر على انتشار الصوت ويتعب المعلم وعملية المراقبة.

عاشراً: سيادة النظام أثناء المناقشة وعدم انتشار الفوضى¹⁷، لأن ذلك حتماً سيؤدي إلى نتائج سلبية في تعليم المحادثة.

1. 3. 2. آلية أسلوب المناقشة:

بعد أن يقوم المعلم باختيار الموضوع المناسب لمستوى الطلاب ومعارفهم ومستوى اللغة عندهم، يقترح بعض تربوي اللغة في أسلوب المناقشة أن يقسم الموضوع إلى أفكار رئيسية ثم يقوم المعلم بعملية المناقشة وفق هذه المحاور والأقسام الرئيسية ولكن أقول في تعليم اللغة يجب أن يضع المعلم الموضوع بشكله العام مبدئياً ليتعرف المعلم على أفكار الطلاب وخبراتهم في الموضوع، لأن ذلك سيساعد المعلم على إيجاد نقطة الضعف في المحادثة، فخبرة الطالب وثقافته في الموضوع المطروح مهمة جداً في استنطاق المعلم للطلاب على الأقل، فأنشاء طرح الموضوع سيتشكل عند المعلم أربعة أقسام من الطلاب، الطالب

¹⁶ هكتور هامرلي، النظرية التكاملية في تدريس اللغات ونتائجها العلمية، جامعة الملك سعود، 1994، ص. 228.

¹⁷ المرجع السابق، ص. 118.

الأول محادثته أقوى من خبرته، والطالب الثاني خبرته أقوى من محادثته، وأما الثالث فخبرته ومحادثته في نفس المستوى، ويبقى عندي الطالب الرابع الذي لا يملك الخبرة في الموضوع ولا يملك المحادثة، فالمعلم في هذه الحالة سيضع في رأسه كلاً وحسب هذا التقسيم ليقوم بمعالجة الضعف عند الطالب، فالموضوع سيشرح بشكله العام ودون تقسيمه إلى محاور أو أقسام رئيسية، الطلاب سيبدؤون بالتكلم والمناقشة، المعلم في هذه الأثناء سيقوم بقيادة المناقشة إلى نقطة في رأسه، طبعاً هنا سوف تسود بعض الفوضى أثناء المناقشة وبالتالي يجب على المعلم أن يلخص ما تم نقاشه ولكن بتنظيم اللغة والجمل للطلاب وبيان الخطأ أثناء التكلم أو سيقوم المعلم بين الحين والحين بجذب انتباه الطلاب إلى بعض الكلمات المهمة التي يحتاجها الطالب في حياته اليومية وسيقوم بتصحيح الخطأ أولاً بأول مع شرح بعض التعابير أثناء الكلام التي كان المعلم قد حضرها مسبقاً ليعلمها للطلاب ولكن من خلال المناقشة، فمثلاً يمكن أن يحضر المعلم تعبيراً معيناً كتعبير "يوماً بعد يوم" من خلال موضوع الشباب وسيقول للطلاب أثناء المناقشة أن هذا التركيب سيأتي بعده الفعل المضارع ويقوم بوصفه في جمل كثيرة حتى يرسخه في ذهن الطالب وذاكرته.

قد تصل عملية المناقشة إلى طريق مسدود كأن تكون لغة الطالب قد انتهت بالنسبة للموضوع أو تكون محاور الموضوع في ذهن الطالب قد انتهت وهنا يتدخل المعلم لي طرح سؤالاً أو يقوم بتوجيه عملية المناقشة إلى طريق مفتوح أو إلى وجهة يريد بها المعلم لتعزيز تعليم اللغة ببعض الكلمات أو التعابير أو ليشرح بعض النقاط المهمة في اللغة، أثناء المناقشة بعض الطلاب سيرتبك وسيصاب بالاضطراب بسبب قلة المفردات أو بسبب عدم تنظيم الجملة بشكلها الصحيح وهنا تبرز أهمية المعلم مرة ثانية في معاونة الطالب في نطقه ومحادثته، أحياناً مناقشة الموضوع تصل إلى نقطة مملّة والمعلم في هذه الحالة سيتدخل إما في إيقاف المناقشة أو الحد من سطوة الموضوع، وكيف يتم ذلك؟ في عقل المعلم قبل البدء في موضوع المناقشة سيكون قد حضر بعض الكلمات التي لم تمر مع الطالب أو بعض التعابير التي يستفيد منها الطالب في محادثته وسيقوم باستعمال هذه الكلمات أو التراكيب عندما تصل المناقشة إلى نقطة مملّة أو سيقوم بتغيير الأسلوب من أسلوب المناقشة إلى أسلوب السؤال والجواب أو إلى أسلوب الحوار الثنائي.

1. 4. أسلوب الحوار:

هذا الأسلوب يقوم بين المعلم والطالب في موقف إيجابي نشط، حيث يتم عرض الفكرة بشكل حوارى وبعدها يتم تبادل الآراء المختلفة، وكما هو معروف أن أسلوب الحوار استخدم منذ القديم في عهد سقراط حيث كان يحاور طلابه لانتزاع الفكرة الصحيحة أو لزرع فكرة صحيحة في عقولهم وقد جاء أسلوب الحوار في القرآن وفي السنة الشريفة في مواضع كثيرة وكان الهدف منه التعليم بأسلوب هادئ ومقنع¹⁸، والفرق بين أسلوب الحوار وأسلوب السؤال، أسلوب السؤال يكون لتطوير محادثة الطالب خطوة بخطوة، فالطالب لا تبدو في محادثته مشكلة فيكون السؤال للتدرج في عملية ارتقاء المحادثة عند الطالب، أما أسلوب الحوار فيكون عند الطالب مشكلة في كلامه ومحادثته إما في ضعف لغته أو في نقص ثقافته أو خبرة الطالب في مناقشة الموضوع أو الفكرة، فالطالب الذي يبدو ضعف في لغته أو خبرته يقوم المعلم بحواره بأسلوب بسيط وواضح لتطوير لغته بشكل خاص، وهذا الأسلوب يركز خاصة على الطلاب الذين تأخر مستواهم عن زملائهم لسبب من الأسباب.

1. 4. 1. أهداف أسلوب الحوار:

يساعد الطالب الذي تأخر مستواه عن زملائه على اللحاق بركبهم، فهو عناية خاصة بمؤلاء الطلاب.
يُشعر الطلاب بأن معلمهم يهتم بهم فيزرع الثقة بين الطلاب والمعلم.
يساعد على عملية الاستماع الهادئ، فعندما يقوم المعلم بمحاورة طالبه يعزز الاستماع لدى الطلاب الآخرين.
يعد أسلوب الحوار من أفضل الأساليب الذي يعتني بالطلاب كل على حده.
يعطي الطالب فرصة بأن يأخذ وقتاً إضافياً عن زملائه وهذا يؤدي بالطالب إلى التفكير بشكل عميق ويحثه على الاجتهاد أكثر قبل الدخول إلى الصف.

18 انظر، خليل إبراهيم فوج، الحوار في القرآن الكريم آدابه وفضائله، دار الكتاب العربي، مصر، 2011. انظر، فخر الدين الدين القلا، أصول التدريس، منشورات جامعة دمشق، 2008، ص. 162.

تعليم الطلاب على عملية الحوار وكيف يحاور بعضهم بعضاً ويعلمهم أيضاً على قبول آراء الآخرين دون تعصب وفوضى.

1. 4. 2. آلية أسلوب الحوار:

تعتمد آلية أسلوب الحوار على التدرج في محاوره الطالب، فكما ذكرت لاحقاً إذا كان الضعف في لغة الطالب وكلامه، فأبدأ مع الطالب بالسؤال أين يكمن الضعف؟ فتحديد الضعف نقطة مهمة في تطوير محادثة الطالب، فبعض الطلاب يكمن الضعف في قلة عدد المفردات وهنا أقوم بزرع بعض المفردات التي يحتاجها الطالب والتي استشعر المعلم بنقصها، مثال: عند تعليم المحادثة في المستويات الأولى نجد الطالب عنده نقص في الفعل "تحول" فبعض الطلاب لا يستخدم هذا الفعل لأنه لا يعرف معناه، ومن هنا يقوم المعلم بزرع هذا الفعل في رأس هذا الطالب، وكيف يتم ذلك، أولاً: باستخدام الفعل كثيراً في جمل.

ثانياً: بالتركيز أثناء كلام المعلم على ضخامة الصوت عند الوصول إلى النطق بهذا الفعل، وثالثاً: بالطلب من هذا الطالب أن يستخدمه في جمل من عنده. ويمكن أن يكون الضعف عند الطالب باختلاط المعاني إما عن طريق الدلالة أو عن طريق الصوت، فبعض الطلاب لا يميز بين صوت السين والصاد، مثال: الفعل "صار" و "سار"، ولذلك الشيء المهم أن أحدد نقطة الخطأ عند الطالب ثم أبدأ بعملية المعالجة، ونفس هذا الأمر عندما لا يستخدم الطالب الكلمة بمعناها الصحيح أثناء الكلام، كأن ينظر الطالب إلى القاموس فيأخذ معنى الكلمة ثم يطبقها على كل حالات الكلام وهو قد نسي أو ما عرف أن الكلمة في القاموس لها دلالة واحدة وعند استخدامها تحتوي وتحمل دلالات أخرى، ربما مجازية أو تعددية في المعنى أو بلاغية، مثال: لو أخذنا كلمة في اللغة التركية "kesmek" الطالب ينظر إلى معناها في القاموس فيجد المعنى "قطع" فيأخذ هذا المعنى ويطبقه في لغته عندما يمر معه هذا الفعل في أي مكان، لكن هذه الكلمة لاتصلح في كل المواقف في نفس المعنى، فعندما أقول "elimi kestim" لا يمكن أن أترجم هذه الجملة إلى "قطعت يدي" والأنسب أن يقول "جرحت يدي". ومن هنا فأسلوب الحوار يركز على هذه النقاط السلبية للتخلص منها بالتدرج وبدون ضغط على الطالب. أثناء أسلوب الحوار يمكن أن أشرك بعض الطلاب للمساعدة إذا تطلب الموقف ذلك، وخصوصاً أن الطالب الذي يشعر بالنقص سيشعر بالحنين ولذلك من المفيد لهؤلاء الطلاب أن أشرك بعضهم في الحوار.

المقترحات والتوصيات:

توصل هذا البحث إلى بعض التوصيات والمقترحات التي يمكن أن تفيد في تطوير مهارة المحادثة.

لا بد من زيادة أساليب المحادثة في الجامعات والمعاهد الخاصة فيمكن إيجاد أساليب جديدة تعتمد على مهارة المعلم ومهارات الطلاب معاً.

زيادة عدد ساعات المحادثة في المدارس والجامعات التي تعلم اللغة العربية، فكثير من الجامعات لاتهتم بدرس المحادثة ولا تعطيه الساعات الكافية.

نحن نعيش في عصر التكنولوجيا ولذلك يجب استخدام وسائل التكنولوجيا الحديثة في تعليم المحادثة.

لابد من تقوية مهارة الاستماع عند الطلاب، لأن مهارة الاستماع تقوي مهارة المحادثة.

يمكن من خلال مهارة المحادثة تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها لكن بشرط أن تطبق هذه المهارة بشكل فعال.

لا بد من ربط مهارة المحادثة بالمهارات الأخرى بشكل من الأشكال، فلا يجب أن تكون مهارة المحادثة منفصلة عن المهارات الأخرى.

لا بد من زيادة البعثات إلى البلاد العربية لكي يستفيد الطلاب بشكل أفضل من المتحدث الرئيسي للغة.

يجب أن يدرس درس المحادثة الناطق باللغة العربية، فالطالب يستطيع أن يسمع الحروف والكلمات بشكلها الصحيح منه.

يجب أن يجهز الصف بالوسائل المناسبة لتطوير مهارة الاستماع.
يجب أن يُخلق وضع الانغماس اللغوي الذي يساعد الطالب في انغماسه باللغة العربية.

المصادر والمراجع:

- خالد ناجي الجبوري، صعوبات تدريس التعبير الشفهي، كلية التربية الأساسية، جامعة ديالى، 2012.
- خليل إبراهيم فرج، الحوار في القرآن الكريم آدابه وفضائله، دار الكتاب العربي، مصر، 2011.
- فخر الدين الدين القلا، أصول التدريس، منشورات جامعة دمشق، 2008.
- محسن علي عطية، الكافي في أساليب تدريس اللغة العربية، دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان، 2006.
- محمد حسين آل ياسين، المبادئ الأساسية في طرق التدريس العامة، دار القلم، بيروت، 1974.
- هكتر هامرلي، النظرية التكاملية في تدريس اللغات ونتائجها العلمية، جامعة الملك سعود، 1994.

MÂTÜRÎDÎ'NİN KİTÂBÜ'T-TEVHÎD'İ VE HAKÎM ES-SEMERKANDÎ'NİN ES-SEVÂDÜ'L-A'ZAM'I BAĞLAMINDA İLK DÖNEM MÂTÜRÎDİLİĞİN KARŞILAŞTIRMALI TAHLİLİ

Samet Yahya BAL

Dr. Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi

Dr. Lecturer., Gumushane University

Gumushane/ Turkey

yahyabalvethek@hotmail

ORCID ID: 0000-0001-6520-7422

Öz

Mâverâünnehir bölgesinde bulunan Semerkant ve Buhara gibi merkezler, İslam tarihinde siyasal, sosyal ve dini açıdan çok önemli bir yere sahiptir. Bu coğrafya özellikle Türk toplumlarının inanç ve dini düşüncesinin şekillenmesinde başat role sahiptir. Çalışmaya konu olan iki büyük Ehl-i sünnet âlimi bu coğrafyanın en önemli isimlerindedir. Hanefî geleneğin taşıyıcıları konumunda olan, aynı dönemi yaşamış bu iki âlimin, bu geleneğe nasıl katkılar sunduklarını ve Mâtürîdî kelâmının doğuşundaki etkilerini tespit etmek önemlidir. Bilhassa müelliflerin kelâma dair konuları ele aldığı iki temel eseri olan *Kitâbü't-Tevhîd*'in ve *es-Sevâdü'l-A'zam*'ın kıyaslanması ile Mâtürîdî kelâm geleneğinin oluşumuna sundukları katkılarının ve orijinal yönlerinin neler olduğunun bilinmesi ehemmiyetlidir. Çalışmada, Mâtürîdî kelâm okulunun kurucusu, onun takipçisi ve aynı dönemi yaşayan kıymetli iki âlimin ortaya koyduğu bu iki önemli eser ayrıca birbiriyle de kıyaslanarak farklılıkları, benzerlikleri ve eserlerin icra ettiği kelâmî fonksiyon üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Mâtürîdîliğin ve hatta Ehl-i sünnetin kurucu metni olma payesini kendinde bulunduran *Kitâbü't-Tevhîd*'i dönemi açısından farklı ve orijinal yapan yönleri, bu iki eserin kıyası özelinde de vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Kitâbü't-Tevhîd, Mâtürîdî, Semerkandî, Sevâdü'l-A'zam.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF EARLY MÂTURÎDÎ THOUGHT IN THE CONTEXT OF MÂTURÎDÎ'S KİTÂB AL-TAWHÎD AND HAKÎM AL-SAMARQANDÎ'S SAWÂD AL-AZAM

Abstract

Centers such as Samarqand and Bukhârâ in the Transoxiana region hold a significant place in Islamic history from political, social, and religious perspectives. This geography, especially, plays a pivotal role in shaping the beliefs and religious thoughts of Turkish communities. The two prominent scholars under study are among the most important figures in this region. As carriers of the Hanafî tradition, these two scholars who lived in the same era made substantial contributions to this tradition, and it is important to determine how they contributed and influenced the birth of Mâtürîdî theology. Particularly, it is crucial to understand the significance of the two fundamental works of the authors in the field of theology, namely Kitâb al-tawhîd and Sawâd al-azam, and their contributions to the formation of Mâtürîdî theological tradition, as well as their original aspects. This study compares the two important works put forth by the founder of Mâtürîdî theology, his successor, and two valuable contemporary scholar, highlighting their differences, similarities, and their role in theological discourse. Furthermore, the unique and original aspects of Kitâb al-tawhîd, which holds the status of being the founding text of Mâtürîdî theology and even the entire Ahl Sunna tradition, are emphasized within the context of the comparison of these two works.

Keywords: Theology, Kitâb al-tawhîd, Mâtürîdî, Samarqandî, Sawâd al-azam.

Giriş

Türk ve İslam dünyasının yetiştirdiği ender şahsiyetlerden olan bu iki âlim, eserleri ve hayatları ile Mâtürîdî-Hanefî okulun iki önemli temsilcileri olduğunu göstermişlerdir. İslam dünyasında zuhur eden farklı din anlayışları içerisinde, bilhassa erken dönemde Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (öl. 333/944) dirayeti, aklî ihatası, bilgi teorisi, teolojik ve felsefi temellendirmeleri ile biricik bir yere sahiptir.¹⁹ Mâtürîdî ve Hakîm es-Semerkindî (öl. 342/953)'nin yaşadığı Semerkant şehri Abbasi Devleti'nin merkezi otoritesinin nispeten zayıfladığı yarı otonom bir şekilde Samaniler'in yönetimindeydi. Dolayısıyla başka merkezlerde baskı gören Hâricilik, Mu'tezile, Mürcie, İsmâîlîlik, Zeydîlik gibi fırkalar siyasi ve dini görüşlerini bu bölgede yaymaya çalışmışlardır.²⁰ Böyle bir ortamda yaşayan bu iki âlimin telif ettiği kitaplarda da bu zümrelerden bahsetmesi ve onları eleştirmesi beklenen bir durumdur. Ehl-i sünnet omurgayı bu fırkalara karşı koruma refleksi ikisinde de ortaktır. İslam felsefesi ve düşüncesi açısından Fârâbî (ö. 339/950) ve İbn Sînâ (öl. 428/1037)'nin eserleri ne kadar önemli ise Türk dini düşüncesi ve itikadı açısından Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'i de o derecede önemli ve merkezi bir yere sahiptir.²¹ O dönemde Mâtürîdî'nin takipçisi ve öğrencisi olabilecekler içerisinde eser telif eden ve eseri bize ulaşan tek isim Semerkandî'dir.²² O, Samani emirinin Buhara, Mâverâünnehir ve Semerkant'taki tüm âlimlerle toplanması ve ortak kararlar, Ehl-i sünneti inancını muhafaza için yazılacak temel metni kaleme alma görevi ona verilen büyük bir âlimdir. Nitekim o da, bu görevi yerine getirmek adına *es-Sevâdü'l-A'zam*'ı telif etmiştir.²³

Mâtürîdî ve Semerkandî'nin yaşadığı coğrafya nispeten dışarı kapalı ve Ebû Hanîfe'nin görüşlerinin hem itikadî hem de fikhî anlamda yayıldığı, kabul edildiği ve çoğunlukla Türk şehirlerinden oluşan bir özellik göstermektedir.²⁴ Muhtemelen bu ve başka birçok faktör Mâtürîdîliğin ve bu ekole ait eserlerin kıymetinin daha geç dönemlerde anlaşılmasına ve aktarılmasına neden olmuştur. Ancak son yarım asırda yoğunlaşan Mâtürîdîlik araştırmalarında, bu ekoldeki âlimlerin ve eserlerinin kıymeti daha iyi anlaşılmıştır. Bilhassa *Kitâbü't-Tevhîd*'deki sistematik, derinlik ve fikri ihata göz önünde bulundurularak Mâtürîdî'nin Sünnî kelâmın kurucusu olduğu iddiası dile getirilmiştir.²⁵ Mâtürîdî'ye verilen bu kuruculuk payesini ve dönemdaşı olan Semerkandî'nin önemini eserleri üzerinden anlamaya çalışmak ve daha özel tespitler yapmak gerekmektedir.

1. Mâtürîdî ve Kitâbü't-Tevhîd

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (öl. 333/944), Semerkant şehrinde yetişen âlimlerin belki de en önemlisidir. Kendi zamanında Ehl-i sünnetin reisi ve Müslümanların akaidini yanlışlardan arındıran kelâmcıların lideri gibi sıfatlarla anılmıştır.²⁶ Mâtürîdî, Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit (öl. 150/767)'in öğrencileri olan Kadı Ebû Yusuf (öl. 182/798) ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'den (öl. 189/805) ders alan Ebû Bekir Ahmed el-Cûzcânî ve Musâ b. Süleyman el-Cûzcânî'den (öl. 200/816) ders almıştır.²⁷ Mâtürîdî, Hanefî

¹⁹ Sönmez Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, haz. Sönmez Kutlu (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 17.

²⁰ Sönmez Kutlu, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 156-158.

²¹ Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, 62.

²² Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, 28.

²³ el-Hakîm es-Semerkindî, *Tercume-i es-sevâdu'l-a'zam*, haz. Abdulhay Habîbî (Tahran: y.y., 1348/1969), 17-19.

²⁴ Ebû'l-Mu'în Meymun b. Muhammed en-Nesefî, *Tabsîratu'l-edille fî usûli'd-dîn*, thk. Claude Selame (Şam: y.y., 1992), 59-60; Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, 315.

²⁵ Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, 216.

²⁶ İbn Kutluboğa, *Tâcû't-terâcim*, nşr. Gustav Flügel (Leipzig: Brockhaus, 1862), 59; Muhammed Murtazâ

ez-Zebîdî, *İthâfü's-sâde* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.), 2/5.

²⁷ Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min ibâratü'l-İmâm*, nşr. Yûsuf Abdürrezzâk (Kahire: y.y., 1949), 23.

âlimlerin bulunduğu bir ortam ve gelenek içinde yetişmiştir. Hanefiliğin beşinci kuşak âlimlerinden olup özellikle usûl-i fıkıh ve kelâm alanında ilmi istişare ve tartışmalarda bulunmak için yolculuklar yapmıştır.²⁸ Ayrıca Mâtürîdî naklî ve aklî ilimlerde derinlik sahibi olup fıkıh, kelâm ve tefsir ilminde temayüz etmiştir.²⁹ Tefsir, kelâm ve fıkıha dair Mâtürîdî'ye aidiyeti kesin kabul edilen on üç eser olmakla beraber; ona nispet edilen dokuz eserden daha bahsedilmektedir.³⁰ Çalışmanın kapsamı açısından müellifin *Kitâbü't-Tevhîd*'i üzerinde durulup değerlendirmeler ona göre yapılacaktır.

Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*'e bilgi edinme yolları (bilgi teorisi) ile giriş yapar. Kitabın bu bölümü kendi dönemi açısından bir ilktir. Mâtürîdî'den çok sonra bu giriş usulü, kelâm literatüründe bir gelenek hâline gelecektir.³¹ Bu kısım kitabın ilerleyen bölümlerine bir temel oluşturmaktadır. Zira müellif duyuların idraki (septiklere karşı duyularla algılanan şeylerin gerçekliğinin gösterilmesi), haber (bilginin en temel ulaşma yolu) ve istidlal (akıl yürütme) ile eşyanın hakikatının bilinebileceğini söylemektedir. Zira ona göre bunları reddedenlerle anlaşabilmek mümkün değildir. Ancak onlar kendi iddialarının içindeki argümanlar ile ilzam edilebilirler. Zira akıl yürütmeyi, haberi ya da duyuların idrakini reddeden kişi bunu ancak akıl yürüterek yapabilir.³² Bu akıl yürütme işini de ancak edindiği bilgileri ve duyularını kullanarak gerçekleştirebilir.

Mâtürîdî, kitabın birinci bölümünde ilahiyat başlığı altında birçok konuya yer vermiştir. Özellikle maddenin ezeliyetinin imkânı bağlamında madde, cevher ve araz gibi konuları ele almıştır. Müellif âlemin bir yaratıcısının olmasının gerekliliğine dair on bir delil sıralamıştır. Ardından yaratıcının birliğine dair aklî ve naklî deliller sunmuştur. Sonraki başlıkta tevhidin gereği olarak teşbihin nefyini konu edinmiş; Müşebbihe ve Mücessime fırkalarını tenkit etmiştir. Mâtürîdî âlemin ezeliğini savunanları ele aldığı genel başlık altında Seneviyye'ye de özel olarak eleştiriler yöneltmiştir. Ardından sıfatlar bahsine geçmeden son olarak Allah'a cisim ve şey kavramlarının nispetinin imkânını aklî ve naklî açıdan tahlil etmiştir.³³

Mâtürîdî sıfatlar bahsine tekvin sıfatını ele alarak başlamıştır. Bu kısmın ikinci başlığında müellif, Ebü'l-Kâsım Abdullâh el-Kâ'bî (öl. 319/931)'yi- ki kendi döneminde Mu'tezile'ye göre yeryüzü sakinlerinin imamı olarak nitelenmektedir- zati ve fiili sıfatlar meselesinde tenkit etmiştir. Üçüncü başlıkta kelâm sıfatını konu edinmiş ve bu kısımda Kâ'bî'yi de muhatap alarak Mu'tezile'nin Kur'an'ın mahlûk olduğunu iddia ettikleri görüşü eleştirmiştir. Müellif sözlerini tevcih ettiği Kâ'bî'nin mesela ilahi fiillerin ihtiyari olması gibi tevhit ehlinin mezhebini benimsemesiyle isabet ettiğini ancak kendi mezhebi olan Mu'tezilî fikirler bağlamında ise tutarsızlığa düştüğünü ve genel manada da cevaplarının yetersizliğini kitabın serencamında daima vurgulamıştır. Sonraki başlıkta maddenin ve tabiattaki varlıkların özellikleri bağlamında hikmet ve ilim sahibi bir yaratıcının gerekliliği tartışılmıştır. Ardından Allah'ın isimleri ve sıfatları söz konusu edilmiş, bu konuda Mu'tezile ve Cehmiyye fırkalarına birtakım tenkitler yöneltilecek onların tutarsızlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.³⁴

Mâtürîdî, arş ve istiva meselesinin üzerinde de etraflıca durmuş ve ilgili ayetleri ele alırken tefsirdeki dirayetini ve hünerini ortaya koymuştur. Gerek istiva ve gerekse Allah'a isnat edilen diğer fiilleri, O'nun

²⁸ Muhammed Ebû Zehre, *Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye* (Kahire: el-Matbaatü'n-Nemûzeciyye, ts.), 288; Recep Tuzcu vd. (ed), *Mâtürîdî Araştırmaları: Sorun ve Öneriler* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2018), 27.

²⁹ Bekir Topaloğlu, "Mâtürîdî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/157-159.

³⁰ Şükrü Özen, "Mâtürîdî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/149-150.

³¹ Franz Rosenthal, *Bilginin Zaferi: İslam Düşüncesinde Bilgi Kavramı*, çev. Lami Güngören (İstanbul: Ufuk Kitap, 2004), 235.

³² Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 57-70.

³³ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 73-125.

³⁴ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 125-162.

şanına yakışacak bir tarzda mekândan ve zamandan münezzehe oluşu çerçevesinde yorumlamıştır.³⁵ Mâtürîdî Allah'ın mekândan münezzehe oluşunu ayrıca bir başlık açarak da detaylandırmış ve bu babta mahlûk oluştan münezzehe cihetlerini ayrıca vurgulamıştır.³⁶

Mâtürîdî, rü'yetullah meselesi üzerinde dururken Allah'ın görülmesinin mümkün ve hak olduğunu söyler; bunun idraksiz ve tefsirsiz olacağını ifade eder. Ona göre nasta geldiği kadarıyla rü'yeti benimsemek, ondan yaratılmış olan şeylere benzeme manalarını nefyetmek ve ulûhiyete layık olmayan nitelermelerden tenzih eder bir şekilde kabul etmek gerekir. Mâtürîdî bu meselede de Kâ'bî'ye hitaben onu tenkit eden delillerini sıralamıştır.³⁷

Mâtürîdî, kâinatın yaratıcısı ve oluşumu hakkında farklı görüşler ortaya atan: Dehriyye, Seneviyye, Tabiatçılar vb. iddia sahiplerini eleştirmektedir. Bu gruplara ek olarak bilhassa tevhit bağlamında Mecûsilere ayrıca tenkitler yönelmektedir.³⁸ Müellif tevhit yöntemleri hakkındaki bölümde daha önce Kâ'bî'ye yönelik uyguladığı hitap şeklini bu bölümde ise yine Mu'tezile'den Muhammed b. Şebîbî muhatap alarak yapmaktadır. İbn Şebîb Mu'tezile'nin ileri gelenlerinden olup İslam'a yöneltilen tenkitlere cevap vermeye çalışmakta, Mâtürîdî ise onun bu cevapların yeterliliğini ve kendi mezhebi ile tutarlılığını değerlendirmektedir. Ayrıca müellif, bu bölümün sonunda Müneccimlere ve Aristo'ya eleştiriler getirmektedir.³⁹ O, aklî birtakım çıkarımlar ve kıyaslar yaparak filozofların bazı söylemlerini akıldan uzak hayalperest düşünceler olarak yorumlamıştır.⁴⁰

Mâtürîdî, tevhit yöntemleri bahsinde İslam'ın tevhit ilkesine uymayan: Sümeniyye, Sofistler, Menâniyye, Deysâniyye, Merkayûniyye gibi birçok zümrenin görüşlerini eleştirmiştir.⁴¹ Özellikle bu tarz grupları ele alırken Mâtürîdî, Mu'tezile'yi temsil eden birtakım bilginlerin verdiği cevapların yetersizliğinden hareket etse de onların kendi iç tutarsızlığını ve yetersizliğini bir an için görmezden gelirse, Mu'tezilî bilginlerin birtakım cevaplarını takdir etmeyi de bilecek tahkiki ve objektif bir tavır sergilemiştir.

Mâtürîdî, kitabın ikinci bölümünü nübüvvet konularına ayırmıştır. Nübüvvetin ispatı ve gerekliliğinden söze başlayan müellif beş grup nübüvvet münkiri (deist) zümreyi ele almıştır. Müellif kitabın genel seyrinde olduğu üzere bu bölümde de Mu'tezilî bilginlerden Ebu İsa Muhammed b. Verrâk'ın (öl. 247/861) nübüvvetin ispatı ve temellendirilmesinin yetersizliğinden yola çıkarak deist zümrelere cevaplar vermiştir. Yine bunu yaparken Mu'tezile'nin iç tutarsızlığını da söz konusu etmiştir. Müellif bölümün ikinci ve beşinci başlığında ise Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispata konu etmiş ve son olarak altıncı başlıkta ise teslise dair birtakım eleştirilerde bulunmuştur.⁴²

Mâtürîdî, kitabın üçüncü bölümünde kaza ve kader konularını işlemiştir. Müellif en elverişli olanı tercih etmenin (hikmet-aslah) Allah'a vacip olarak görülmesini Mu'tezilî düşünce bağlamında eleştirerek bu bölüme başlamaktadır. Ona göre ilkesel olarak Allah sefeh ve zulümden münezzehtir. Bölümün ikinci başlığında ise kulların fiilleri ve fâillerinin belirlenmesinden söz eder. Bu mevzuda Mu'tezile, Cebriyye ve Mürchie fırkalarını aklî ve naklî deliller ile tenkit eder. Ona göre fiilleri hakiki manasıyla kullara nispet etmek gereklidir. Bir fiilin yapıcı kul, yaratıcısı ise Allah'tır. Bu bahiste Mâtürîdî kulların fiilleri hakkında

³⁵ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 163-178.

³⁶ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 224-230.

³⁷ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 178-193.

³⁸ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 233-256.

³⁹ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 256-305.

⁴⁰ Niyazi Kahveci, "Matürîdî Aklının Felsefi Analizi", *Journal of History Culture and Art Research* 9/2 (2020), 550.

⁴¹ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 305-343.

⁴² Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 347-417.

Mu'tezile'yi ve özelde de Kâ'bî'yi müstakil başlıklar altında açılan bölümlerde tenkit eder. Müellif fiillerin yaratılmışlığını aklî deliller bağlamında uzun uzadıya tartışırken, naklî delillere ise nispeten daha kısa değinir. O, kula ait fiillerin istitâatini bu bölümün üçüncü başlığında ayrıca ele alır. Çoğunlukla Mu'tezilî anlayışı tenkit eder. Kulun fiil işleme kudretinin fiille beraber olduğunu savunarak fiilden önce bu kudretin olduğu iddiasını tenkit eder. Bölümün dördüncü ve beşinci başlıklarında ecel ve rızık konusu çerçevesinde müellif Kâ'bî'yi eleştirmeye devam etmektedir. Altıncı başlıkta iradeye dair uzunca mütalaada bulunur. Cebrî ve Mu'tezilî düşüncüyü eleştirir. Bu bölümde müellif ayet, hadis ve Ebû Hanîfe'nin sözlerinden istidlallerde bulunur. Yedinci başlıkta ise kaza ve kader hakkında daha özel olarak hem kavramsal hem de ıstılahı olarak bilgiler verir. Ona göre kader ilahi bir plan ve program, kaza ise bu ilahi planın gerçekleşmesidir. Müellif bu başlıkta da genel olarak Mu'tezile'yi ve özelde ise Kâ'bî'yi eleştirir.⁴³

Mâtürîdî, kitabın dördüncü bölümünde büyük günah işleyenler ve bunların durumunu ele alır. Müellif bu bölümde de aklî ve naklî delillerle davasını savunurken, Mu'tezile'ye ve Hâricîler'e ciddi tenkitler yönelir. Bu iki zümre mürtekeb-i kebîreden Allah'ın rahmetini nefyetme konusunda ittifak etmişlerdir. Biri büyük diğeri ise küçük günahtan dolayı iman vasfının zail olacağını iddia etmişlerdir. Müellif büyük ya da küçük günahtan dolayı mümin kimseden iman vasfının nefyedilmeyeceğini delilleriyle ele almaya çalışmıştır. Bu bölümde müellif Kâ'bî'yi büyük günahlar hakkındaki fikirlerinden dolayı eleştirir. Yine günahların imana hiçbir şekilde etki etmeyeceğini iddia eden zümreleri de eleştirmiştir.⁴⁴ Mâtürîdî bu bölümün sonunda büyük günah ve şefaahat bahsini beraber ele alarak Mu'tezile'yi ve Hâricîler'i bu hususta da tenkit eder.⁴⁵

Mâtürîdî, kitabın beşinci ve son bölümünde iman ve İslam kavramları üzerinde durur. Müellif imanın dil ile ikrar ve kalp ile tasdik olması bağlamında meseleyi aklî ve naklî açıdan ele alır. İmanı sadece dil ile ikrar olarak gören Kerrâmiyye'yi eleştirir. Bölümün ikinci başlığında imanın tasdik değil sadece marifet olduğunu iddia edenleri tenkit eder. Üçüncü başlıkta irca meselesini söz konusu ederek Mürcie'nin iddialarını aklî ve naklî olarak eleştirir. Dördüncü başlıkta imanın yaratılmış olduğu konusunu ve beşinci başlıkta ise imanda istisna konusunu ele alır. Ona göre mümin olduğunu kesinlikle ifade etmek ve "inşallah" diyerek istisna getirmemek doğru olandır. Bu mesele özelinde Mu'tezile, Havâriç ve Haşviyye'yi tenkit etmiştir. Bu bölümün ve kitabın sonunda müellif İslam ve iman kavramlarının Ehl-i sünnet tarafından genel olarak aynı manaya geldiğinin ilkesel olarak benimsendiğini söyler.⁴⁶

Mâtürîdî'nin İslam dışı ve ehl-i bid'at birçok fikre karşı ortaya koyduğu dirayet takdire şayan olup, bu yeteneği kendi dönemindeki bilginler arasında onu özel kılan alametlerden en önemlisidir. Mâtürîdî, Hanefî geleneği devam ettiren bir âlim olmasına rağmen bununla yetinmemiş, bu gelenekten tevarüs eden bilgiyi kendi donanımıyla mezcederek bizce kurucu ve devrimsel bir sıçrama yapmayı başarabilmiştir. Onun, Ehl-i sünnet kelamını kurucu seviyede doktrine eden ilk kişi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁴⁷ Nitekim ona, Ebû Hanîfe okulunun ilk kelimcisi payesinin verilmesi bu kanaati desteklemektedir.⁴⁸ Onun için, Ehl-i sünnetin kelâmî prensiplerini ortaya koyan ilk kişi olduğu kanısı da

⁴³ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 421-613.

⁴⁴ Sönmez Kutlu, "Mürchie", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/43.

⁴⁵ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 617-710.

⁴⁶ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 713-758.

⁴⁷ Recep Önal, "Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri Ve Kelam İlmi'ndeki Yeri", *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/3 (2013), 342.

⁴⁸ Muhammed Abdulhayy el-Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye* (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ts.), 195; Taşköruzâde Ahmed Efendi, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, nşr. Ahmed Neyle (Musul: y.y., 1961), 56.

yaygındır.⁴⁹ Hatta bu bağlamda Hanefîlik kavramı artık fikhî literatürde kullanılırken, Mâtürîdîlik ise kelâmî sahada kullanılır olmuştur.⁵⁰

Mâtürîdî'nin bilhassa inkârcı akımlara karşı gösterdiği aklî istidlal gücü çağının çok ötesindedir.⁵¹ Nitekim o, *Kitâbü't-Tevhîd*'inin hemen başına dini delile dayanarak bilmenin gerekliliği ve nakil ile aklın dinin tanınması için esas teşkil ettiğini söyleyerek giriş yapmış ve kitap boyu bu dirayetini devam ettirmiştir.⁵² Mâtürîdî, rasyonel bilgiyi kullanmayı önemsemiş ve dinde taklidi yeterli görmeyerek insanın akıl sahibi olarak yaratılmış olmasının ve aklını aktif olarak kullanması gerektiğinin altını önemle çizmiştir. Müellif eserinde akli ve mantığı genel bir sistematik üzerinden ele almaktan ziyade çoğunlukla akıl-vahiy-âlem ilişkisi üzerinde mantığını çalıştırmıştır.⁵³ Bu kısıtlı sonuçta muhtemelen bulunduğu fikri atmosfer, zaman ve zemin etkili olmuş olmalıdır. Dil ve anlatılan şeyleri tam ihata etme açısından onun eserini anlamak nispeten zordur. Ayrıca müellif kitabında felsefi kavramlara da yer vermiştir. Mâtürîdî karşı fikirleri tenkit ederken ihtiyatlı davranmış, saygılı bir üslupla ilmi ölçekler üzerinden kendi görüşlerini aklî ve naklî delillerle savunmuş, kendini Müslüman olarak tanımlayan muhalif fikir sahiplerini fikri temelde eleştirmiş, onları tekfir etmemiş ve yumuşak bir dil kullanmıştır.

Mâtürîdî'nin usûl-i fikh derinliğinin yansımaları *Kitâbü't-Tevhîd*'te işlediği kelâmî konularda kendini net bir şekilde hissettirtmektedir.⁵⁴ Ayrıca müellif, naklî delilleri sunarken seçici davranmış, mütevâtir olan rivayetleri öncelerken, haber-i vâhid tarzındaki rivayetleri sabit olan naslar çerçevesinde ve râvilerin durumlarının incelenmesi sonucu daha net delillerle kıyaslanarak hüküm vermek gerektiğini söylemiştir.⁵⁵

2. Hakîm es-Semerkandî ve es-Sevâdü'l-A'zam

Semerkandî, Semerkant yöresinde yetişen çok yönlülüğüyle dikkat çeken bir âlimdir. Zira o, fikhî ve kelâmî yönü ile ön plana çıkmış olmasının yanında sufi bağlantıları onun tasavvufi yönünün de saygın bir derecede olduğunu göstermektedir. Müellifin tasavvuf ve hikmet yönü bu şekilde tezahür ederken, fikhî yönünün yeterliliği uzun yıllar yaptığı kadılıktan bilinmekte, kelâm ve akait ilimlerindeki yeterliliği ise dönemin resmi risalesini kaleme almış olmasından anlaşılmaktadır.⁵⁶ Semerkandî, Hanefî ve Mâtürîdî âlimlerden ders almıştır. Semerkandî'nin Mâtürîdî'den kelâm ve fikh dersleri aldığını ve onun öğrencisi olduğunu iddia edenler olduğu gibi⁵⁷, aslında çağdaş olan bu iki âlimin görüşlerindeki paralellikten, Semerkandî'nin Mâtürîdî'ye yönelik övgü dolu ifadelerinden ve ikisi arasındaki ilişkiden dolayı bunun bir yakıştırma olduğu da öne sürülmüştür.⁵⁸ Ayrıca Mâtürîdî de *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı Kur'an tefsirinde Semerkandî'den "Şeyh Ebu'l-Kasım el-Hâkim dedi ki" şeklinde rivayette bulunmuştur.⁵⁹ Semerkandî'nin *es-Sevâdü'l-a'zam*'nin muhtevasına bakıldığında bir Hanefî akaidini

⁴⁹ Muhammed Murtaazâ Zebîdî, *İthâfû's-sâde*, nşr. Muhammed Ali Beyzavî (Beirut: y.y., 2002), 2/5-6.

⁵⁰ Yusuf Ziya Yörükhan, "İslam Akâid Sisteminde Gelişmeler ve İmam-ı Âzam Ebû Hanife", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2-3 (1952), 80.

⁵¹ Tuzcu vd. (ed), *Mâtürîdî Araştırmaları: Sorun ve Öneriler*, 35.

⁵² Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, trc. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İSAM Yayınları, 2018), 49-53.

⁵³ Kahveci, "Matürîdî Aklının Felsefi Analizi", 554.

⁵⁴ Murat Akın, "Hakîm es-Semerkandî'nin 'es-Sevâdü'l-A'zam' İsimli Eseri Bağlamında Mâtürîdî Akâid Eserlerinde Fikhî Konulara Yer Verilmesinin Muhtemel Nedenleri", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 47 (2017), 111.

⁵⁵ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 62.

⁵⁶ Yunus Eraslan, "Orta Asya'da Hikmet Anlayışı ve Hakîm Geleneği (Hakîm es-Semerkandî Örneği)", *Orta Asya'dan Anadolu'ya İlim Yolculuğu*, ed. Yakup Koçyiğit-Aiitmamat Kariev (Karabük: Karabük Üniversitesi, 2021), 459-460.

⁵⁷ Ahmet Ak, *Büyük Türk Âlimi Maturîdî ve Mâtürîdîlik* (İstanbul: Bayrak Matbaası, 2008), 47.

⁵⁸ Ebû'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Nesefî, *Tabsiratü'l-edille fî usûlî'd-Dîn*, thk. Hüseyin Atay (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 1/472.

⁵⁹ Şükrü Özen, Ebû Mansûr el-Maturîdî'nin Fikh Usûlünün Yeniden İnşası (İstanbul: y.y., 2001), 16.

temsil ettiği söylenebilir. Nitekim kitabın asıl isminin *Reddu alâ eshâbi'l-ehvâ el-müsemmâ kitabü's-sevâdi'l-a'zam alâ mezhebî'l-îmam-ı A'zam Ebû Hanife* olduğu iddiası da bu yaklaşımı doğrulamaktadır.⁶⁰ Eser altmış iki ana başlıktan oluşup, müellif kendisinden önceki akait eserlerinde yer almayan bazı konulara da yer vermiştir.⁶¹

Es-Sevâdü'l-A'zam'da müellif Ehl-i sünnet bir müminde bulunması gereken altmış iki kaide sıralamıştır.⁶² Bunlardan itikada taalluk edenlerin özeti şöyledir:

1. Mümin için uygun olan imanından şüphe etmemektir. Bu yüzden bir kimse “Ben Allah dilerse-inşallah-müminim” dememelidir. Ben hakikaten müminim demelidir. Müellif bu iddiasını daha çok ayetlerden delil getirerek savunur.⁶³
2. Müslümanların cemaatine muhalefet etmemenin gerekliliğini naklî delillerle temellendirmeye çalışır.⁶⁴
3. Müellif kitabın genel insicamındaki usul üzere genelde naklî birtakım delillerle yetinmektedir. Bu bağlamda büyük günah işleseler de ehl-i kiblenin tekfir edilmemesi gerektiğini söyler.⁶⁵
4. Ona göre mümin için, hayır ve şerrin takdirinin Allah tarafından olduğuna inanmak lazımdır. Bu kısımda müellif, Kaderiyye ve Cebriyye fırkalarını eleştirmektedir.⁶⁶
5. İmanın Allah tarafından bir lütuf olduğunun görülmesi müellife göre zorunludur. O, bu konuyu işlerken ayetlerden istidlaller ile Cebriyye ve Kaderiyye mezhebini eleştirmektedir. Ona göre Kur'an'ın kul tarafından okunması işi mahlûk, okunan şey ise Allah'ın kelamı olup mahlûk değildir.⁶⁷
6. Kulların fiillerinin mahlûk, Allah'ın fiillerinin ise mahlûk olmadığını bilmek gerekir. Ona göre Müslüman kimse, Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğuna ve mahlûk olmadığına inanmalıdır. Kur'an mahlûktur diyen kişi Allah'ın sıfatları mahlûktur diyen gibidir. Böyle söylemek ise küfürdür. Müellif bu iddiasını bir kısım ayetlerden, hadislerden ve selefin sözlerinden hareketle ispatlamaya çalışırken, Cehmiyye ve Mu'tezile fırkalarına ağır eleştiriler getirir ve onları küfürle ve ehl-i bid'at olmakla suçlar.⁶⁸
7. Kabir azabını, Münker ve Nekir'in sorgulamasını, ölülerin dirilerin duasıyla menfaatlendiğini, ümmetinden büyük günah işleyenler için şefaati, Mi'raç hadisesini ve amel defterlerinin okunmasını hak olarak görmek gerekir. Müellife göre kabir azabını inkâr eden bid'atçı ve Mu'tezilî olurken, sorgu-suali inkâr eden Kaderiyye mezhebinden, ölülerin yaşayanların dualarından faydalandığına inanmayanlar Mu'tezilî olur. İsrâ olayını inkâr eden kâfir ve Mi'racı inkâr eden ise bid'atçı olur.⁶⁹

⁶⁰ Ulrich Rudolph, *Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelâmı: Mâturîdî*, çev. Özcan Taşçı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016), 185.

⁶¹ Mustafa Can, “Hakîm es-Semerkandî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/193-194; Ebû'l Kâsım es-Semerkandî, *Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara (İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2023), 5-6.

⁶² Semerkandî, *Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 18-27.

⁶³ Semerkandî, *Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 28-32.

⁶⁴ Semerkandî, *Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 32-33.

⁶⁵ Semerkandî, *Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 35-38.

⁶⁶ Semerkandî, *Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 38-45.

⁶⁷ Semerkandî, *Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 47-50.

⁶⁸ Semerkandî, *Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 50-54.

⁶⁹ Semerkandî, *Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 55-67; El-Hakîm es-Semerkandî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata (İstanbul: Sarmaşık Yayınları, ts.), 56-65.

8. Eserde genel olarak ilgili konunun hükmü başta verilip, ardından ayetler, hadisler ve selefin sözleriyle desteklenmeye çalışılmaktadır. Bir mümin, kıyamet günü hesaba çekileceğine, mizanın hak olduğuna, sırat köprüsünün hak olduğuna, cennet ve cehennemın yaratılmış olduğuna ve kulların kıyamet günü vasıtasız olarak hesaba çekileceğine inanmalıdır. Müellife göre her kim onların yaratılmış olduğunu inkâr ederse kâfir olurken; yaratılmışlardır ancak içlerinde olanlar ve ehli yok olacaktadırlar derse Cehmiyye mezhebindedir.⁷⁰
9. Müellif aşere-i mübeşşere ve hulefâ-yi râşidinin faziletlerinin hak oluşuna ve fazilet sıralamasının: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali şeklinde olduğuna inanmanın gerekliliğine; onlar ve sahabe hakkında kötü konuşmanın sakıncalarına vurgu yapar. Ona göre Allah'ın rızası ve gazabı bizim gibidir diyen kimse bid'atçı olur.⁷¹ Kitapta bazen muhalif fırkanın görüşlerine yer verilmeden o meselede Ehl-i sünnetin görüşü aktarılmaktadır. Bu meselede bid'atçı derken Şia'nın kastedildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca müellif imamet meselesini bir başlık açarak değil, özet bir şekilde sahabe bahsi içinde işlemiştir.
10. Allah'ın Cennet'te keyfiyetsiz olarak görüleceğine inanmak gerekir. Müellif bu bölümde isim zikretmeksizin Mu'tezile'yi eleştirmektedir. O, Peygamberlerin derecelerinin evliyalardan üstün olduğuna inanmanın gerekli olduğunu söyler. Ona göre her kim aksini iddia ederse o kişi bid'atçı, kâfir ve Kerramiyye diye isimlendirilir. Yine ona göre evliyanın kerametini inkâr eden kişi bid'atçı olur. Evliyanın kerametinin hak olduğu noktasında birtakım deliller zikreder.⁷² Bu hususta müellif metinden anlaşıldığına göre Mu'tezile'ye yönelik reddiye yapmaktadır.⁷³
11. Ona göre Allah'ın dilediğini yaptığına ve yapacağına inanmak kişi üzerine vaciptir. Müellif kâfirin aklını müminin aklına eşit görenin bid'atçı olduğunu iddia eder ve aklın beş mertebesinde söz eder. Mümin için lazım olan şey Allah'ın halkı yaratmadan evvel de yaratıcı olduğuna ve O'nun zatı ile âlim ve kadîr olduğuna inanmasıdır.⁷⁴
12. Mushaflarda yazılı olan şeyin hakiki manada Kur'an olduğuna inanmak gerekir. Bunu böylece kabul etmeyen kimse ona göre bid'atçıdır.⁷⁵
13. Müellif göre Allah'ın tevfiğinin (iş yapmaya muvaffak kılmasının) fiil ile birlikte olduğuna inanmak gerekir. Kim tevfiğ fiilden evveldir derse bu görüş Kaderiyye mezhebine aittir. Kim de tevfiğ fiilden sonradır derse bu görüş Cebriyye'nin mezhebidir. Ona göre bu iki zümre şu ümmetin Mecusileridir. Kaderiyye hayır ve şerrin tamamını kula verirken, Cebriyye ise hayır ve şerri kuldan nefyederek tesiri tamamen Allah'a verir.⁷⁶
14. İman dil ile ikrar ve kalp ile tasdikten ibarettir. Müellife göre, imanı sadece kalp ile tasdike bağlayan kişi Cehmiyye, sadece dil ile ikrara indirgeyen kimse Kerramiyye ve Mürice

⁷⁰ Semerkandî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 67-71; Semerkandî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 66-71.

⁷¹ Semerkandî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 71-77; Semerkandî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 72-79.

⁷² Semerkandî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 82-87; Semerkandî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 87-95.

⁷³ Karaağaç, "Hakim es-Semerkandî'ye Göre Sevâdü'l-A'zam ve Diğerleri", 268.

⁷⁴ Semerkandî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 85-88; Semerkandî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 91-95.

⁷⁵ Semerkandî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 90-95; Semerkandî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 99-104.

⁷⁶ Semerkandî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 98-99; Semerkandî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 108-110.

firkalarına dâhil olmuştur. Bu sayılan firkalar ona göre sapıtmıştır.⁷⁷ Ayrıca Müellife göre, imanın kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve azalarla amel etmek olduğunu ileri süren kimse bid'atçıdır. Hâlbuki Ehl-i sünnetin mezhep imamları ve muhaddislerinin birçoğu bu görüştedir. Bu nedenle bu kimselere bid'atçı demek doğru değildir.⁷⁸

15. Müellife göre Allah'ın hiçbir şeye benzemediğine inanmak gerekir. Ona göre her kim Allah'a el, dil, cisim ve bunun gibi şeyler nispet ederse o kişi kâfir olur. Allah'ın mekândan, gelmek ve gitmek fiillerinden müstağni olduğuna inanmak gerekir. Müteşâbih ayet ve hadisleri geldiği sıfat üzere almak ve onlara öylece inanmak gerekir. Her kim o sıfatları Allah'a cismani şeyler izafe ederek tefsir ederse Müşebbihe mezhebinden olur.⁷⁹
16. Müellife göre imanın amelden, amelin de imandan ayrı olduğuna inanmak şarttır. İyi ve kötü her Müslüman'ın imanının eşit olduğuna inanmak gerekir. Her kim bunun aksini söylese o kişi bid'atçıdır.⁸⁰
17. Öldükten sonra dirilmenin ve kıyametin hak olduğuna inanmak gerekir. Kim bunun aksini söylese kâfir olur.⁸¹
18. İmanın artmayacağına ve eksilmeyeceğine inanmak gerekir. Kim bunun aksini söylese bid'atçıdır. Zira iman edilecek hususlar bellidir ve bunlarda herhangi bir eksik ya da ziyade olmaz.⁸²
19. Allah'a olan muhabbet sebebiyle kulluk vazifelerinin kalkmayacağına inanmak gerekir. Bu meseleye bu şekilde inanmayan kişi batıla dalmış olur. Müellif isim vermese de birtakım Bâtını firkalara yönelik olarak bu tenkidi yapmış olmalıdır.⁸³
20. Müellife göre kişinin son nefeste imansız gidebileceğinden korkması gerekir. O, bu iddiasını Ebû Hanîfe'den aktarım yaparak delillendirir. Kötü sondan korkmaması durumunda o kişi Mürcie ve Cebriyye mezhebinden olmaktadır. Öte yandan ona göre her kim Allah'ın rahmetinden ümidini keserse o kişi kâfir ve Harûriyye diye isimlendirilir. Ona göre her kim derse ki: "Bir mümin şu günahları işler ve dünyadan tövbesiz çıkarsa, Cehennem'de ebedi kalır" bunu diyen kişi küfür işlemiştir ve Mu'tezile diye isimlendirilir. Aksine: "Şu mümine Allah'a iman ettikten sonra günahları zarar vermez" diye kim söylese bu kişi küfür işlemiştir ve Mürcie diye isimlendirilir.⁸⁴

Semerkindî, kitabında itikat konuları haricinde birtakım fikhî konulara da yer vermiştir. Bunlar da kısaca şöyledir: İyi ve kötü her imamın arkasında namaz kılmanın caiz olması, ehl-i kıblenin cenaze namazını kılmanın gerekliliği, haksız yere Müslümanlara silahla saldırmamak, mestler üzerine mesh etmenin caiz olduğu, idarecilerin peşinde namaz kılmanın hak olduğu, kazanç elde etmek için bazı vakitlerde

⁷⁷ Semerkindî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 100-101; Semerkindî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 112-113.

⁷⁸ Ebû'l Kâsım el-Hakim es-Semerkindî, *Sevâd'l-A'zam*, çev. Hüsamettin Vanlıoğlu vd. (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2022), 24.

⁷⁹ Semerkindî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 102-105; Semerkindî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 113-117.

⁸⁰ Semerkindî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 107-112; Semerkindî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 120-124.

⁸¹ Semerkindî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 112-114; Semerkindî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 125-126.

⁸² Semerkindî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 122-126; Semerkindî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 137-141.

⁸³ Semerkindî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 131-133; Semerkindî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 148-150.

⁸⁴ Semerkindî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 133-136; Semerkindî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 151-155.

çalışmanın farz olduğunu bilmek, vitir namazının bir selamla birlikte üç rekât olduğuna⁸⁵, imamın namazının bozulmasıyla cemaatin namazının bozulacağına, az ve durgun suyla abdestin caiz olmadığına, kan, irin ve benzeri şeylerin abdesti bozacağına inanmak gibi konulardır.⁸⁶

Semerkindî, görüşlerini temellendirirken genelde haberi esas almış ve aktarımında bulunduğu ayetleri literal olarak yorumlamıştır. Kitabında yer verdiği hadis ve eser türünden rivayetlerin sıhhat durumunu dikkatle incelemeyen aktarmıştır. Rivayetlerin haber-i vâhid ya da mütevâtir oluşunu önemsemeden kesin delil olarak görmüştür. Müellifin eserinde zayıf birçok rivayet olmakla birlikte beş rivayetin ise aslı yoktur. Eserin başka bir değerlendirmesinde ise yedi rivayetin aslı ve kaynağı tespit edilememiştir. Ayrıca müellif aykırı düşünceleri şiddetli bir şekilde tenkit etmiştir.⁸⁷

Semerkindî'den, biyografi kitaplarında daha çok bir kelâmcı ve fıkıhçı olarak bahsedilmiştir. Rical müellifleri onu muhaddis olarak değerlendirmemiştir. Müellifin hadisçiliği eserlerine de bakıldığında ön plana çıkmamıştır.⁸⁸ Nitekim *es-Sevâdü'l-A'zam* eserinde müellifin kelâm ve fıkıh ağırlıklı oluşu bariz olarak görülmektedir. Eserde Hanefî-Mâtürîdî geleneğe görülen akait ve fıkıh konularının iç içe geçmişliği de net olarak izlenmektedir.

Eserinin *es-Sevâdü'l-a'zam fi'ilmî'l-keâm* şeklinde kaydedildiği de zikredilmiştir. Bu kayıt kitabın kelâmî yönüne ve ağırlığına vurgu yapmaktadır. Eserin, bid'at ve sapkın akımların yaygınlaşmasından dolayı devlet ricalinin teklifi üzere Ehl-i sünnet akaidini savunmak ve korumak için yazıldığı bilinmektedir. Âlimlerin bu görevi neden Mâtürîdî'ye değil de ona teklif ettikleri ayrıca merak konusudur. Bu durumun Mâtürîdî'nin siyasete mesafeli oluşuyla açıklanabileceğini iddia edenler olmuştur.⁸⁹ Müellif ilahiyat, nübüvât, sem'iyât ve hilâfet bahislerinin yanı sıra birçok fikhî meseleyi de kitaba dâhil etmiştir. Semerkindî, kitabında sade bir üslup ile ayet ve hadislerden destek alarak akli delillerden çok nakli deliller ile kendi itikadını savunurken, genelde Mu'tezile, Havaric, Kerrâmiyye, Şîa ve Cehmiyye fırkalarını sert bir dil ile eleştirmiş, bazen küfürle suçlamış ve kendi mezhebine muhalif kimseleri ise bid'atçı olarak nitelemiştir. Eserdeki dil ve muhteva genel anlamda Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'inden çok Ebû Hanîfe'nin risâlelerine benzerlik göstermektedir. Bu nedenle eseri Hanefî akaidi özelliği göstermekle beraber Mâtürîdîliğe öncülük eden ve Mâtürîdî kelâm geleneğinin ilk dönem telifi mahiyetinde görmek de yerinde olacaktır.⁹⁰

⁸⁵ Hanefî mezhebine müntesip birisi vitir namazını böyle bilebilir. Yoksa Şâfîlilere, Hanbelîlere ve Mâlikîlere göre iki ayrı selamla da kılınabilir. (Semerkandî, *Sevâdü'l-A'zam*, çev. Hüsametdin Vanlıoğlu vd., 24, 237.)

⁸⁶ Semerkandî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 34-127; Semerkandî, *Sevâdü'l-Azam*, trc. Abdüsselam Ata, 32-143. Müellif bu kısımda Hanefî mezhebinin görüşlerini sıralamıştır. Diğer Ehl-i sünnet mezhepleri batıl olarak görmek doğru değildir. (Semerkandî, *Sevâdü'l-A'zam*, çev. Hüsametdin Vanlıoğlu vd., 24).

⁸⁷ Mehmet Kenan Şahin, "Mâtürîdî Kelâmcısı Hakîm es-Semerkindî'nin Sem'iyât'a Dair Görüşleri", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015), 15, 37-38; Mücahit Zagga-Hüseyn Kahraman, "Ebü'l-Kâsım es-Semerkindî ve es-Sevâdü'l-A'zam'da Geçen Hadislerin Genel Değerlendirilmesi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6/5 (2019), 371.

⁸⁸ Mücahit Zagga-Hüseyn Kahraman, "Ebü'l-Kâsım es-Semerkindî ve es-Sevâdü'l-A'zam'da Geçen Hadislerin Genel Değerlendirilmesi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6/5 (2019), 371.

⁸⁹ Ahmet Ateşyürek, *Ebû Mansûr El-Mâtürîdî'nin Fikrî Arka Planı* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 28; Özen, "Mâtürîdî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 28/147-151.

⁹⁰ Muhammed Aruçi, "es-Sevâdü'l-A'zam", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/578-579; Semerkandî, *Sevadül Azam Tercümesi ve Arapçası*, trc. Ali Kara, 5-6; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 33; Selim Özarslan, "Es-Sevâdü'l-A'zam ile El-Akidetu't-Tahâviyye'nin İçerik Açısından Karşılaştırmalı Bir Tahlili", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2002), 443; Hilmi Karaağaç, "Hakim es-Semerkindî'ye Göre Sevâdü'l-A'zam ve Diğerleri", *Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına Geçmişten Günümüze Türkistan: Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu*, ed. Süleyman Gezer (Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2019), 259; Hilmi Demir, "Hoca Ahmed Yesevi'yi Hanefî Mâtürîdî Kültür Havzasına Bağlayan Ard Alan ve Hakim es-Semerkindî", *1. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu*, ed. Ahmet Kartal (Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2017), 647.

3. İki Eser Özelinde Mâtürîdî ve Semerkandî'nin Karşılaştırılması

Mâtürîdî ve Semerkandî'nin Ehl-i sünnet akidesini savunmak için gerçekleştirdikleri çaba çok önemlidir. Ancak Mâtürîdî'nin ortaya çıkardığı fikri mücadele, münazara üslubu, ikna ediciliği ve davasını ispatta kullandığı, naklî, aklî, politik, sosyolojik, psikolojik ve dilsel argümanlar gerçekten üst düzey ve sistemattir.⁹¹ Ayrıca Mâtürîdî Semerkandî'ye göre akıl ve nakil konusunda daha mutedil olup aşırı akılcılığa veya nakilciliğe kaçmadan birleştirici ve uzlaştırıcı zekâsıyla zıt kutupları yaklaştırmada oldukça başarılı olduğu söylenebilir.⁹² Mâtürîdî, akla önem verirken, nassı asla ihmal etmemiş, eserinde naslara sıkça referansta bulunmuştur.⁹³

Mâtürîdî eserinde naklî esas almakla birlikte aklı da yücelmiştir. Eserde yer yer felsefi konulara girilirken, bazen dinler tarihi ve batıl mezheplere reddiye meseleleri de işlenmiştir. Ayrıca müellif eserinde yer verdiği hadisleri daha çok kendi fikrini teyit eden muhtevasına odaklanarak aktarmıştır.⁹⁴ Mâtürîdî'nin hadisçiliğine dair tabakat ve rical kitaplarında herhangi bir bilgi aktarılmamaktadır.⁹⁵

Semerkandî'nin Ribât-ı Gâziyan'da mücahitlere hikmet ilmi talim ederken, Mâtürîdî'nin ise kelâm ilmi okuttuğu aktarılmıştır.⁹⁶ Semerkandî, kelâmî konulara bir başlangıç özelliğini ihtiva eden varlığın hakikati, bilgi edinme yöntemleri ve âlemin neliği gibi konulara temas etmemiştir.⁹⁷ Müellifin, hem genel tavrı olarak ve hem de fikhî meselelerde kendi içtihadında bulunmayan kimseleri bid'at ehli olarak vasıflandırması ve fikhî meseleleri bir inanç parametresi olarak kabul etmesi isabetli görünmemektedir.⁹⁸

Semerkandî'nin metninde Mâtürîdî'den farklı olarak önemli oranda fikhî konulara yer verildiği görülür. Bu özelliğiyle eserde hem Mâtürîdî'nin hem de Ebû Hanîfe'nin ortak etkisi söz konusu olmuş olabilir. En eski Mâtürîdî kelâm el-kitabı olarak nitelenen eser aynı zamanda bir Hanefî akaidi dokusuna da sahiptir. Eser gösterdiği özellikler açısından Hanefîliğin etkisi altında daha fazla kalıp bağımsız ve rasyonel kelâmî bir yeterlilik göstermese de⁹⁹ bizce Hanefîlikten, Mâtürîdî kelâmına bir geçiş eseri olarak da tanımlanabilir. Semerkandî eserinde muhalif zümrelerin görüşlerini kısaca ele alırken, kendi görüşlerine daha detaylı olarak yer vermektedir. Ayrıca o, yer yer muhaliflerine karşı cedelci ve tartışmacı bir diyalektik tarz izlemektedir. Bazen isim vermeden Ehl-i hadis'e ve Eş'arilere tenkitler yönelttiği ve onları bid'at ehli olmakla suçladığı iddia edilmiştir.¹⁰⁰

Mâtürîdî ve Semerkandî'nin bu iki eserinde, konu bazındaki ortak ve farklı noktalar ele alındığında farklı noktalar açısından göze çarpan temel husus Semerkandî eserinde birçok fikhî konuya yer verirken, Mâtürîdî fikhî meselelere hiç yer vermemiştir. Kelâm kitaplarında klasik olarak ele alınan imamet

⁹¹ Önal, "Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri Ve Kelâm İlmi'ndeki Yeri", 349.

⁹² Kemal Işık, Mâtürîdî'nin Kelâm Sisteminde İman, Allah ve Peygamberlik Anlayışı (Ankara: Fütüvvet Yayınları, 1980), 23.

⁹³ Mustafa Sait Yazıcıoğlu, "Mâtürîdî Kelâm Ekolü'nün İki Büyük Siması: Ebû Mansûr Mâtürîdî ve Ebû'l-Mu'in Neseî", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1-4 (1985), 285.

⁹⁴ Tunahan Erdoğan, *İmam Mâtürîdî'nin Düşüncesinde Hadis* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 75.

⁹⁵ Erdoğan, *İmam Mâtürîdî'nin Düşüncesinde Hadis*, 181.

⁹⁶ Adem Arıkan, "es-Sevâdü'l-A'zam'ın Farklı Nüshaları ve Müellifleri Üzerine", *Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına Geçmişten Günümüze Türkistan: Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu*, ed. Süleyman Gezer (Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2019), 33; Necmeddin en-Neseî, *el-Kand fi Zikri Ulema-i Semerkand*, nşr. Yusuf el-Hadi (Tahran: Mir'âtü't-türâs, 1420/1999), 29.

⁹⁷ Özarslan, "Es-Sevâdü'l-a'zam ile El-Akaidetü't-Tahâviyye'nin İçerik Açısından Karşılaştırmalı Bir Tahlili", 443.

⁹⁸ Akın, "Hakim es-Semerkandî'nin 'es-Sevâdü'l-A'zam' isimli Eseri Bağlamında Mâtürîdî Akaid Eserlerinde Fikhî Konulara Yer Verilmesinin Muhtemel Nedenleri", 106-108.

⁹⁹ Rudolph, *Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelâmı: Mâtürîdî*, 178-185.

¹⁰⁰ Karaağaç, "Hakim es-Semerkandî'ye Göre Sevâdü'l-A'zam ve Diğerleri", 270.

meselesine Mâtürîdî eserinde hiç değinmezken, Semerkandî müstakil bir başlık altında olmasa da bu konuya kısaca değinmiştir. İki müellifte farklı birçok fırkayla mücadele etmişlerdir. Mâtürîdî'nin mücadele ettiği fırkaların daha geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu iki âlimin ortak mücadele ettiği fırkalar şunlardır: Mu'tezile, Kaderiyye, Cehmiyye, Cebriyye, Kerrâmiyye, Müşebbihe, Mücessime, Mürcie ve Hâricîlerdir. İki âlimin eserlerinde farklı yöntem ve içerikle de olsa aynı sonuca ulaştıkları temel ilkeler şunlardır: Bir kimse "Ben Allah dilerse-inşallah-müminim" dememek, büyük günah işleseler de ehl-i kible'yi tekfir etmemek, hayır ve şerrin yaratıcı ve takdir edicisinin Allah olduğuna inanmak, imanı Allah tarafından verilen bir lütuf olarak görmek, Allah kelâmı olan Kur'an'ın mahlûk olmadığına inanmak, Allah'ın Cennet'te keyfiyetsiz olarak görüleceğine inanmak, Allah'ın tevfiğinin fiil ile birlikte olduğuna inanmak, imanın dil ile ikrar ve kalp ile tasdikle olduğuna inanmak, Allah'ın hiçbir şeye benzemediğine inanmak, Allah'ı el, dil, cisim ve bunun gibi şeylerden, mekândan, gelmek ve gitmek fiillerinden müstağni olduğuna inanmak ve tenzih etmek, imanın amelden, amelin de imandan ayrı olduğuna inanmak, imanın tanımı açısından artmayacağına ve eksilmeyeceğine inanmak¹⁰¹, mürtekeb-i kebîreden iman vasfını ve Allah rahmetini nefyetmemek ve bu kimselerin cehennemde ebedi kalacağına inanmamaktır.¹⁰²

Sonuç

Mâtürîdî okulunun kurucusu olan Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'i ve bu okulun ilk döneminin en önemli temsilcisi konumunda olan Semerkandî'nin *es-Sevâdü'l-A'zam*'ı bağlamında erken dönem Mâtürîdîliğin Ehl-i sünnet kelâmı içerisindeki yeri çok önemlidir. Bu iki eser Mâtürîdî kelâmının erken dönem en temel iki kaynağıdır. Bu eserler içerik ve muhteva bakımından hem döneminin ortam ve fikri atmosferinden haber vermekte hem de tartışılan konuların yelpazesini öğrenerek, bu konularda verilen cevapların kelâmî yeterliliğini sorgulamamızı mümkün kılmaktadır.

Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'i müellifin kurucu bir isim hâline gelmesinin haklılığını ortaya çıkaracak, kendi dönemi açısından birçok konunun bu sistematiğe ilk kez ele alındığı başyapıt bir eser olarak değerlendirilebilir. Bu eserde müellif dönemindeki İslam karşıtı ve ehl-i bid'at bir kısım akımlara cedelci değil ikna edici bir diyalektikle cevaplar vermiştir. Akli bilhassa vahyi anlamada gayet dikkatle ve aktif olarak kullanmıştır. Muhalif zümreleri ilmi bir zeminde eleştirmiş, kuşatıcı ve uzlaştırıcı bir üslup kullanmıştır. Haber teorisini kendi sistematiği içerisinde ele alan müellif ayetlerden ve hadislerden bu bağlamda yararlanmıştır. Eserinde birçok ayetle istidlal yapmış ve rivayetleri seçme hususunda titiz davranmıştır. Müellifin eserine, sistematik bir kelâm eseri ve kurucu bir metin niteliği kazandıran özelliklerin başında onun dirayeti ve usûl-i fıkhîdaki derinliği gelmektedir. Ayrıca Mâtürîdî, yaratıcının varlığı, birliği ve peygamberliğin ispatı hususunda; ateist, deist ve politeist akımlara karşı son derece ikna edici ve güçlü akli çıkarımlarla cevaplar vermiştir. Müellif eserinde fikhî konulara yer vermemiştir.

Semerkandî'nin *es-Sevâdü'l-A'zam*'ı kendi dönemi açısından birtakım Ehl-i sünnet prensiplerinin sıralandığı derli toplu bir eserdir. Müellif daha önce itikat metinlerinde yer verilmeyen bazı yeni konulara da değinmiştir. Eser tam bir kelâmî muhtevaya sahip olmasa da kelâmî konuların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Hanefî gelenekte görülen itikadî ve fikhî meselelerin birlikte işlenmesi eserde de kendini göstermektedir. Ancak eserde kendinden önceki Hanefî gelenekte görülenden daha yoğun bir şekilde kelâmî meseleler ele alınmıştır. Eser bu anlamda kelâmî bir el-kitabı niteliğini taşımakla birlikte Hanefî itikat eserinden Mâtürîdî kelâmına geçiş eseri olarak da değerlendirilebilir. Müellif

¹⁰¹ Metin Avcı, "İmam Mâtürîdî'ye Göre İmanda Artma ve Eksilme Sorunu", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 15/1 (2022), 193.

¹⁰² Semerkandî, *Sevâdü'l-Azam* Tercümesi ve Arapçası, trc. Ali Kara; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*.

eserinde kelâmî bir sistematik ortaya koymamış ve muhalif fırkaları eleştirirken çoğunlukla nakle dayanarak aklî istidlal açısından düzenli bir mantık örgüsü göstermemiştir. Semerkandî, Ehl-i sünnete ait olduğunu söylediği görüşlerini çoğunlukla ayetlerle temellendirmeye çalışmıştır. Ayrıca o, çeşitli hadis rivayetlerine ve selefin sözlerine de yer vermiştir. Müellif yer verdiği ayetlerin delaleti üzerinde çok durmazken, yer verdiği rivayetlerin sübutu konusunu da çok önemsemediği söylenebilir. Dolayısıyla haber konusunda seçici davranmamıştır. Müellif muhalif fırkaları ikna etme yerine kendi görüşünü naklî birtakım delillerle destekleyerek onları, küfürle ve ehl-i bid'at olmakla nitelemiştir.

İki eserin kıyaslanmasında yöntem, içerik ve kapsam açısından birçok farklılık göze çarpsa da sonuçta varılan birtakım temel ilkelerdeki benzerlikler de oldukça fazladır. Eleştirdikleri ve savundukları prensipler çoğunlukla aynıdır. Mesela iki müellifte eserlerinde Mu'tezile'yi sıkça eleştirmektedir. Mâtürîdî'nin eserinde İslam dinine karşı olan fırkalara verilen cevaplar önemli bir yer tutarken, Semerkandî'nin eserinde muhatap kitle neredeyse tamamen müellifin ehl-i bid'at olarak gördüğü, İslam dairesi içinde sayılabilecek fırkalardan oluşmaktadır.

Kaynakça

- Ak, Ahmet. Büyük Türk Âlimi Maturîdî ve Mâtürîdîlik. İstanbul: Bayrak Matbaası, 2008.
- Arıkan, Adem. “es-Sevâdü’l-A’zam’ın Farklı Nüshaları ve Müellifleri Üzerine”. Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına Geçmişten Günümüze Türkistan: Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu. ed. Süleyman Gezer. 23-36. Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2019.
- Akın, Murat. “Hakîm es-Semerkandî’nin ‘es-Sevâdü’l-A’zam’ İsimli Eseri Bağlamında Mâtürîdî Akâid Eserlerinde Fikhî Konulara Yer Verilmesinin Muhtemel Nedenleri”. İlahiyat Tetkikleri Dergisi 47 (2017), 103-118.
- Aruç, Muhammed. “es-Sevâdü’l-A’zam”. TDV İslam Ansiklopedisi. 36/578-579. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Ateşyürek, Ahmet. Ebû Mansûr El-Mâtürîdî’nin Fikrî Arka Planı. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Avcı, Metin, “İmam Mâtürîdî’ye Göre İmanda Artma ve Eksilme Sorunu”. e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi 15/1 (2022), 193-218.
- Beyâzîzâde, Ahmed Efendi. İşârâtü’l-merâm min ibâratı’l-îmâm. nşr. Yûsuf Abdürrezzâk. Kahire: y.y., 1949.
- Can, Mustafa. “Hakîm es-Semerkandî”. TDV İslam Ansiklopedisi. 15/193-194. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Demir, Hilmi. “Hoca Ahmed Yesevî’yi Hanefî Matürîdî Kültür Havzasına Bağlayan Ard Alan ve Hakim es-Semerkandî”. I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, ed. Ahmet Kartal. 637-647. Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2017.
- Ebû Zehre, Muhammed. Târîhu’l-mezâhibi’l-İslâmiyye. Kahire: el-Matbaatü’n-Nemûzeciyye, ts.
- Eraslan, Yunus. “Orta Asya’da Hikmet Anlayışı ve Hakîm Geleneği (Hakîm es-Semerkandî Örneği)”. Orta Asya’dan Anadolu’ya İlimin Yolculuğu. ed. Yakup Koçyiğit-Aiitmamat Kariev. 453-462. Karabük: Karabük Üniversitesi, 2021.
- Erdoğan, Tunahan. İmam Mâtürîdî’nin Düşüncesinde Hadis. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- İbn Kutluboğa, Tâcü’t-terâcim, nşr. Gustav Flügel. Leipzig: Brockhaus, 1862.
- Işık, Kemal. Mâtürîdî’nin Kelâm Sisteminde İman, Allah ve Peygamberlik Anlayışı. Ankara: Fütüvvet Yayınları, 1980.
- Kahveci, Niyazi. “Matürîdî Aklının Felsefi Analizi”. Journal of History Culture and Art Research 9/2 (2020), 547-560.
- Karaağaç, Hilmi. “Hakim es-Semerkandî’ye Göre Sevâdü’l-A’zam ve Diğerleri”. Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına Geçmişten Günümüze Türkistan: Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu. ed. Süleyman Gezer. 259-271. Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2019.
- Kutlu, Sönmez. Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Kutlu, Sönmez. İmam Mâtürîdî ve Maturidilik. haz. Sönmez Kutlu. Ankara: Otto Yayınları. 2016.
- Kutlu, Sönmez. “Mürcie”. TDV İslam Ansiklopedisi. 32/41-45. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Leknevî, Muhammed Abdulhây. el-Fevâ’idü’l-behiyye fî terâcimi’l-Hanefiyye. Beyrut: Dârü’l-ma’rife, ts.
- Nesefî, Ebû’l-Mu’în Meymun b. Muhammed. Tabsıratu’l-edille fî usûli’l-dîn. thk. Claude Selame. Şam: y.y., 1992.
- Önal, Recep. “Mâtürîdî’nin Hayatı, Eserleri Ve Kelâm İlmi’ndeki Yeri”. Akademik İncelemeler Dergisi 8/3 (2013), 325-360.
- Özarslan, Selim. “Es-Sevâdü’l-A’zam ile El-Akîdetu’t-Tahâviyye’nin İçerik Açısından Karşılaştırmalı Bir Tahlili”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 12/2 (2002), 439-458.
- Özel, Ahmet. Hanefî Fıkıh Âlimleri. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Özen, Şükrü. Ebû Mansûr el-Maturîdî’nin Fıkıh Usûlünün Yeniden İnşası. İstanbul: y.y., 2001.
- Özen, Şükrü. “Mâtürîdî”, TDV İslam Ansiklopedisi. 28/146-151. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

- Rosenthal, Franz. Bilginin Zaferi: İslam Düşüncesinde Bilgi Kavramı. çev. Lami Güngören İstanbul: Ufuk Kitap, 2004.
- Rudolph, Ulrich. Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelâmı: Mâtürîdî. çev. Özcan Taşçı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Semerkindî, el-Hakîm. Tercume-i es-sevâdu'l-a'zam. haz. Abdulhay Habîbî. Tahran: y.y., 1348/1969.
- Semerkindî, Ebû'l Kâsım. Sevâdü'l Azam Tercümesi ve Arapçası. trc. Ali Kara. İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2023.
- Semerkindî, el-Hakîm. Sevâdü'l-Azam. trc. Abdüsselam Ata. İstanbul: Sarmaşık Yayınları, ts.
- Semerkindî, Ebû'l Kâsım el-Hakim. Sevâd'l-A'zam. çev. Hüsamettin Vanlıoğlu vd. İstanbul: Muallim Neşriyat, 2022.
- Şahin, Mehmet Kenan. "Mâtürîdî Kelâmcısı Hakîm es-Semerkindî'nin Sem'iyât'a Dair Görüşleri. Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2/2 (2015), 15-41.
- Taşkörüzüde, Ahmed Efendi. Tabakâtü'l-Fukahâ. nşr. Ahmed Neyle. Musul: y.y., 196.
- Topaloğlu, Bekir. "Mâtürîdî", TDV İslam Ansiklopedisi. 28/157-159. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Tuzcu, Recep vd. (ed), Mâtürîdî Araştırmaları: Sorun ve Öneriler. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2018.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. Kitâbü't-Tevhîd, trc. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İSAM Yayınları, 2018.
- Nesefî, Ebû'l-Muîn Meymûn b. Muhammed. Tabsiratü'l-edille fî usûlî'd-Dîn. thk. Hüseyin Atay. 2 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Necmeddin en-Nesefî. el-Kand fi Zikri Ulema-i Semerkand. nşr. Yusuf el-Hadi. Tahran: Mir'âtü't-türâs, 1420/1999.
- Yazıcıoğlu, Mustafa Sait. "Mâtürîdî Kelâm Ekolü'nün İki Büyük Siması: Ebû Mansûr Mâtürîdî ve Ebu'l-Muîn Nesefî". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 27/1-4 (1985), 281-298.
- Yörükhan, Yusuf Ziya. "İslam Akâid Sisteminde Gelişmeler ve İmam-ı Âzam Ebû Hanife". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/2-3 (1952), 1-105.
- Zagga, Mücahit-Kahraman, Hüseyin. "Ebû'l-Kâsım es-Semerkindî ve es-Sevâdü'l A'zam'da Geçen Hadislerin Genel Değerlendirilmesi". Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 6/5 (2019), 371-380.
- Zebîdî, Muhammed Murtazâ. İthâfü's-sâde. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Zebîdî, Muhammed Murtazâ. İthâfü's-sâde. nşr. Muhammed Ali Beyzavî. Cilt 14. Beyrut: y.y., 2002.

ÖZEL LİSEDE EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN SPORTİF ETKİNLİKLERE KATILIMLARI KONUSUNDAKİ OLUMLU VE OLUMSUZ TUTUMLARI

Murat CANPOLAT

¹Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mail: murat.canpolat2@ogr.dpu.edu.tr- ORCID No: 0009-0000-7631-3634

Prof. Dr. Mehmet ACET

²Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mail: mehmet.acet@dpu.edu.tr- ORCID No: 0000-0003-3601-1601

Dr. Öğr. Üyesi Özlem EKİZOĞLU

³Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Mail: ozlem.ekizoglu@erzincan.edu.tr- ORCID No: 0000-0002-5705-7134

ÖZET

Bu çalışma özel lisede eğitim gören öğrencilerin, zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik tutumlarının incelenmesi amacı ile yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Eskişehir ilinde özel bir lisesinde öğrenim gören 187'si erkek, 24'ü kadın olmak üzere toplam 211 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma için kurum müdüründen ve öğrencilerin velilerinden gerekli izinler alınmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak İlhan vd., (2016) tarafından geliştirilen zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21 istatistiksel paket programı kullanılmıştır. Normallik dağılımı incelendiğinde, normal olmayan bir dağılım gösterdiği tespit edilen verilerde değişkenler arasındaki ayrımı bulmak için veriler Mann Whitney-U ve Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularda, katılımcıların cinsiyet, yaş, okuduğu bölüm ve aktif spor yapma değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Aile gelir durumunu normal olarak tanımlayan ve takım sporlarına yönelimi olan öğrencilerin olumlu tutumları diğerlerine göre daha yüksek olduğu bulgulanmıştır.

Sonuç olarak, bulgular gösteriyor ki gençlerin ekonomik durumun iyi oluşu ve takım sporuna yöneliminin zihinsel engelli bireylere yönelik tutumları üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca zihinsel engelli bireylere yönelik tutumların nasıl desteklenebileceği konusunda önemli ipuçları sunabilir.

Anahtar Kelimeler : Zihinsel engelli, lise öğrencileri, spor, tutum.

THE POSITIVE AND NEGATIVE ATTITUDES OF HIGH SCHOOL STUDENTS TOWARDS THE PARTICIPATION OF INDIVIDUALS WITH INTELLEKTUEL DISABILITIES IN SPORTS ACTIVITIES.

Abstract

This study was conducted to examine the attitudes of students attending a private high school towards the participation of individuals with mental disabilities in sports activities. The research group consisted of 211 volunteer students studying in a private high school in Eskişehir province, of whom 187 are male and 24 are female. Necessary permissions were obtained from the school principal and the students' parents for the research. In the study, the attitude scale towards the sports activities of individuals with mental disabilities developed by İlhan et al., (2016) was used as the data collection tool. The SPSS 21 statistical package program was used for data analysis. When the normality distribution was examined, data that showed a non-normal distribution were analyzed using the Mann Whitney-U and Kruskal Wallis tests to find the differentiation among variables. The findings revealed no significant differences in terms of gender, age, department of study, and active sports participation of the participants ($p>0.05$). It was found that students who described their family income status as normal and who had an orientation towards team sports had more positive attitudes compared to others.

In conclusion, the findings indicate that the economic well-being of the youth and their orientation towards team sports have a positive effect on their attitudes towards individuals with mental disabilities. Furthermore, the study can provide significant clues on how attitudes towards individuals with mental disabilities can be supported.

Keywords: Intellectual disabilities, high school students, sports, attitude.

1. GİRİŞ

Fiziksel ve zihinsek aktiviteler açısından toplumda umulan derecede performans ortaya çıkaramayan ve zihinsel açıdan yeterli olmayan insanlar yaşadıkları ortama uyum sağlama konusunda zorluk yaşadıklarından dolayı bu insanların büyük bir çoğunluğu düzenli bir şekilde yapılan sportif aktivitelerde yer alamamaktadırlar (İlhan, 2008a). Engelli insanlar için toplumsal açıdan bir tecrübe olarak görülen her sportif aktivite her insanda ayrı ayrı etkiler oluşturarak insanın gelişim sürecine fayda sağlamaktadır. Spor aktiviteleri zihinsel olarak engelli olan insanlarda istenmeyen bazı olumsuz durumları iyileştirme amacıyla yararlanılan etkili sistemdir (İlhan ve Esentürk, 2015).

Engelli insanlar için sporun önemi birkaç farklı şekilde açıklanabilir (Dunn ve Fait, 1997; Açık ve Kaya, 2015):

Fiziksel sağlık: Spor yapmak, engellilerin fiziksel olarak daha güçlü ve dayanıklı olmasına yardımcı olur. Güç ve denge antrenmanları, kas gelişimi ve kardiyovasküler aktiviteler gibi spor etkinlikleri, vücut fonksiyonlarını geliştirir ve genel sağlığı iyileştirir.

Psikolojik sağlık: Spor yapmak, sadece bedensel bir aktivite değildir; aynı zamanda engelli insanların mental sağlığını da destekler. Spor yapmak endorfin salınımını artırır, stresi azaltır ve ruh halini iyileştirir. Ayrıca sosyal bağlantıları güçlendirerek depresyonu önleyebilir.

Engellilik algısının değişmesi: Engelli bireylerin spora katılması toplumda yaygın olan negatif stereotipleri kırar ve engellilik algısının değişmesine katkıda bulunur. Sporda başarı gösteren engelli sporcular, diğer insanlara ilham kaynağı olabilir ve engellilerin potansiyellerini keşfetme konusunda farkındalık yaratır.

Sosyal bağlantılar: Amatör veya profesyonel düzeyde spor yapmak için katılım gösteren engelli bireyler genellikle bir araya gelerek sosyal bağları güçlendirirler. Bu tür etkinliklerde yeni arkadaşlar edinme fırsatları doğar ve topluluk içinde kendilerini aidiyet hissiyle daha iyi hissederler.

Kendine güvenin artması: Engelli insanların sporda başarı elde etmeleri kendilerine olan güvenlerini artırır. Bu da onların hayatta daha cesaretli olmalarını sağlar ve engel karşısında daha az engellenir hissetmelerini sağlar.

Bu gibi olumlu etkilerden dolayı engelli kişilerin toplum içindeki sosyalleşmesine ve adaptasyonuna katkıda bulunan en önemli vasıta sportif faaliyetlerdir (Eichsteadt ve Lavay, 1995). İnsanların tarihten bu yana engelli bireylere karşı tutumu daima olumlu olmamıştır. Çoğu zaman ailelerden başlayan reddetme ve dışlanma tüm hayatlarını olumsuzluğa sürüklemiştir. Dış çevrenin, engelli bireylere karşı olumlu veya olumsuz tutumları, onları ya daha hasta etmiş ya da hayata tutunmalarını sağlamıştır (Kardaş vd., 2017).

Olumlu tutum; olumlu düşünceler, inançlar ve davranışlarla karakterize edilen bir durumdur. Olumlu tutuma sahip olan kişi genellikle olaylara olumlu bir şekilde yaklaşır, çözüm odaklı düşünür ve olumsuz durumlarda bile pozitifliğini korur. Olumsuz tutum ise tam tersidir. Olumsuz düşünceler, inançlar ve davranışlarla karakterize edilir. Olumsuz tutuma sahip olan kişi genellikle olaylara negatif bir şekilde yaklaşır, sorunları büyütür ve olumlulukları görmekte zorlanır. Olumlu tutuma sahip olmak hayat kalitesini artırabilirken, olumsuz tutuma sahip olmak ise yaşamı zorlaştırabilir. Pozitif bakış açısıyla yaklaşılan herhangi bir durumu daha kolay çözebilirken, negatif bakış açısıyla yaklaşılan aynı durum daha da karmaşık hale gelebilir.

Ayrıca tutum, kişilerin davranışlarını biçimlendiren, algı ve fikirlerini saptayan psikolojik özellikler arasında yer alır (İlhan vd., 2016). Tutumlar pozitif ve negatif olarak biçimlenirler ve kişilerin bir obje, durum veya vakalara karşı neler sezdiğini izahat ederler (Kırımoğlu vd., 2017).

Sportif aktivitelerin zihinsel engelli insanlarda günlük fiziksel aktivitelerinde ve hayat kalitesinde büyük bir ehemmiyeti vardır. Bundan dolayı engelli insanların hayatını zorlaştıran bir takım ön yargılı davranışları saptamak ve bu davranışların ortaya çıkmasında etkili olan etkenleri belirlemek ve bunlara bir çözüm önerisi getirmek son derece önem arz etmektedir (Şahin ve Bekir, 2016). Bu araştırma özel lise öğrencilerinin zihinsel yönden engeli olan çocuklara karşı davranışlarını analiz etmek maksadıyla yapılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, özel lisede okuyan öğrencilerin zihinsel yönden engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı davranışlarının ve görüşlerinin belirlenmesi, öğrencilerinin kişisel özelliklerine ve diğer değişkenlere göre farklılıkların incelenmesi amacıyla nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak öğrencilere anket öncesi çalışma ile ilgili bilgilendirme yapılmış olup sonrasında online anket uygulanmıştır.

2.1. Araştırmanın Etik Yönü

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 2024/03 toplantı nolu 282639 sayılı yazısı gereğince etik açıdan uygun görülmüştür.

2.2. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada tarama modelinden yararlanılmıştır çünkü model, incelenecek konuyu mevcut haliyle tasvir etmeyi amaçlamaktadır (Karasar, 2009).

2.3. Araştırma Grubu

Araştırma grubunu, 2023-2024 eğitim öğretim yılı Eskişehir ili Tepebaşı ilçesinde özel lisede eğitim gören 24 kadın, 187 erkek olmak üzere toplam 211 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır. Gerekli kurumlardan izinler alınmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, özel lise öğrencilerinin zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik tutum düzeylerinin tespiti için İlhan ve Esentürk (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan “Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, 28 madde, 5’li likertli ve 2 faktörden meydana gelmektedir. Faktörler, “sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum” ve “sportif etkinliklere ilişkin olumsuz tutum” (SEİOT) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. 7 madde ters puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 28 en yüksek puan ise 140’tır. Katılımcıların tutum düzeyleri; yaş, cinsiyet,

bölüm, aile gelir durumu, aktif spor yapma durumu ve spora yönelim değişkenleri açılarından karşılaştırılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 21 istatistiksel programında yapılmıştır. Eksik verilere sahip anketler ve uç değerler araştırmanın veri setinden atılmıştır. Araştırmanın normallik analizi yapılmış ve verilerin normal dağılmadığı gözlemlenmiştir. Dağılım normalliği sağlanmadığından Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis testleri ile analiz alınmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi ($p>0,05$) olarak alınmıştır.

3. BULGULAR

Çizelge 1. Katılımcıların demografik özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Erkek	187	88,6
	Kadın	24	11,4
Yaş	14 Yaş	5	2,4
	15 Yaş	56	26,5
	16 Yaş	90	42,7
	17 Yaş	38	18,0
	18 Yaş ve üzeri	22	10,4
Bölüm	Teknoloji	108	51,2
	Uçak	103	48,8
Aile Gelir Durumu	Kötü	76	36,0
	Normal	115	54,5
	İyi	20	9,5
Aktif Spor Yapıyor musunuz?	Evet	58	27,5
	Hayır	153	72,5
Hangi Spora Yöneliminiz Var?	Bireysel	114	54,0
	Takım sporları	97	46,0
	Toplam	211	100

Tablo 1 de katılımcıların cinsiyet değişkenine göre %88,6 ile 187 erkek, %11,4 ile 24 kadın, yaş değişkenine göre 14 yaşında %2,4 ile 5 kişi, 15 yaşında %26,5 ile 56 kişi, 16 yaşında %42,7 ile 90 kişi, 17 yaşında %18 ile 38 kişi, 18 yaş ve üzeri %10,4 ile 22 kişi, bölüm değişkenine göre %51,2 ile 108 kişi teknoloji bölümü, %48,8 ile 103 kişi uçak bölümü, aile gelir durumu değişkenine göre %36 ile 76 kişi kötü, %54,5 ile 115 kişi normal, %9,5 ile 20 kişi iyi, aktif spor yapma değişkenine göre %27,5 ile 58 kişi evet, %72,5 ile 153 kişi hayır, spora yönelim değişkenine göre %54 ile 114 kişi bireysel spor, %46 ile 97 kişi takım sporu olarak belirlenmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların cinsiyetlerine göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik tutumları

	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	U	Z	p
Olumlu Tutum	Erkek	187	103,30	1738,500		

	Kadın	24	127,06		-1,797	,072
Olumsuz Tutum	Erkek	187	105,70	2188,500	-,198	,843
	Kadın	24	108,31			

Katılımcıların cinsiyetlerine göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Çizelge 3. Katılımcıların yaşlarına göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik tutumları

	Yaş	N	Sıra Ort.	df	χ^2	P
Olumlu Tutum	14 yaş	5	136.10	4	3,506	,477
	15 yaş	56	113.89			
	16 yaş	90	99.01			
	17 yaş	38	109.03			
	18 yaş ve üzeri	22	102.45			
Olumsuz Tutum	14 yaş	5	132.50	4	4.154	,421
	15 yaş	56	114.17			
	16 yaş	90	99,81			
	17 yaş	38	111,36			
	18 yaş ve üzeri	22	95,27			

Katılımcıların yaşlarına göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Çizelge 4. Katılımcıların bölümlerine göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik tutumları

	Bölüm	N	Sıra Ort.	U	Z	p
Olumlu Tutum	Teknoloji	108	100,47	4964,500	-1,349	,177
	Uçak	103	111,80			
Olumsuz Tutum	Teknoloji	108	102,09	5140.000	-,958	,338
	Uçak	103	110,10			

Katılımcıların bölümlerine göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Çizelge 5. Katılımcıların aile gelir durumuna göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik tutumları

	Aile gelir Durumu	N	Sıra Ort.	df	χ^2	p
Olumlu Tutum	Kötü	76	100,53	2	6,090	,048
	Normal	115	114,04			
	İyi	20	80,55			
Olumsuz Tutum	Kötü	76	104,55	2	,801	,670
	Normal	115	108,68			
	İyi	20	96,10			

Katılımcıların aile gelir durumuna göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik olumlu tutumda anlamlı farklılığa rastlanılmıştır ($p>0,05$). Aile durumunu normal ifade edenlerin, zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik olumlu tutumu diğerlerinden daha yüksek bulunmuştur ($\chi^2= 6,09$, $df=2$, $p=0,48$). Olumsuz tutumlarında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Çizelge 6. Katılımcıların aktif spor yapma durumlarına göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik tutumları

	Aktif Spor Yapma	N	Sıra Ort.	U	Z	P
Olumlu Tutum	Evet	58	104,85	4370,500	-,168	,866
	Hayır	153	106,43			
Olumsuz Tutum	Evet	58	99,78	4076,000	-,917	,359
	Hayır	153	108,36			

Katılımcıların spor yapma türlerine göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Çizelge 7. Katılımcıların yöneliminin olduğu spora göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik tutumları

	Spora Yönelim	N	Sıra Ort.	U	Z	P
Olumlu Tutum	Bireysel	114	98,23	4643,500	-2,005	,045
	Takım	97	115,13			
Olumsuz Tutum	Bireysel	114	97,70	4583,000	-2,153	,031
	Takım	97	115,75			

Katılımcıların yöneliminin olduğu spora göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarında anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır ($p<0,05$). Olumlu ($U=4643,500$, $z= -2,005$, $p= ,045$) ve olumsuz tutumları ($U= 4583,000$, $z= -2,153$, $p= ,031$) takım sporuna yönelimi olanlarda daha yüksek görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Eskişehir ili, Tepebaşı ilçesi özel lisede okuyan öğrencilerinin zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı tutum düzeyinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmadan elde edilen bulgularda, katılımcıların yaş, cinsiyet, okuduğu bölüm, aktif spor yapma değişkenleri bakımından anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Fakat, aile gelir durumu değişkeni bakımından zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı tutum ölçeği olumlu tutumda ve katılımcıların yöneliminin olduğu spora göre değişkeni açısından ise, olumlu tutum ve olumsuz tutumda anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır ($p<0,05$). Elde edilen sonuçlar tek tek irdelenecektir.

Cinsiyet değişkeni açısından zihinsel engeli olan kişilerin sportif etkinliklere karşı tutum düzeylerinde olumlu tutum ve olumsuz tutum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Alan yazın incelendiğinde (Şahin ve Bekir, 2016; Açıık vd., 2016; Kırimoğlu vd., 2017) yapmış oldukları çalışmalarda cinsiyetin tutum üzerine etkisi olmadığını ifade etmişlerdir. Bu araştırmacıların yapmış oldukları çalışmalar çalışmamızı destekler niteliktedir. Ancak (Tervo vd., 2002; Yıldırım vd., 2010) nın yaptığı çalışmalar incelendiğinde kadın katılımcıların erkeklere göre daha yüksek düzeyde tutuma sahip olduğunu görülmüştür.

Yaş değişkeni bakımından zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı tutum düzeylerinde olumlu tutum ve olumsuz tutum alt boyutlarında kayda değer bir farklılık bulunmamıştır. Bundan dolayı lise öğrencilerinin yaş değişkenine göre zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı tutumlarını etkilemediğini söyleyebiliriz. Alan yazın incelendiğinde daha önce yapılan çalışmalar (Öztürk ve Abakay, 2014; Yaralı, 2015; Kardeş vd., 2017) çalışmamızı destekler niteliktedir.

Katılımcıların bölüm değişkeni bakımından zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı tutum düzeylerinde olumlu tutum ve olumsuz tutum alt boyutlarında herhangi bir

farklılığa rastlanmamıştır. Alan yazın incelendiğinde tarafından yapılan araştırmalar çalışmamıza paralellik göstermektedir (Yaralı, 2015; Yılmaz vd., 2024). Aksi çalışmalarda ise bölüm değişkeninin tutum düzeylerini etkilediği belirtilmiştir (Kırımoğlu vd., 2017).

Aile gelir durumu değişkeni bakımından zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı tutum düzeylerinde olumlu tutumda anlamlı farklılığa rastlanılmıştır. Aile durumunu normal ifade edenlerin, zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı olumlu tutumu diğerlerinden daha yüksek bulunmuştur. Olumsuz tutumlarında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır. Sonuç olarak aile gelir durumu arttıkça öğrencilerin zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik tutumlarının arttığı da söylenebilir.

Katılımcıların aktif spor yapma durumu değişkeni bakımından zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı tutum düzeylerinde olumlu ve olumsuz tutumlarında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır. Alan yazın incelendiğinde Yılmaz ve ark., (2019)'nın yapmış olduğu çalışmada olumsuz tutum alt boyutunda anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Bu manada çalışmamız ile örtüşmektedir. Fakat olumlu tutum alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmüştür. Dursun vd., (2019) tarafından yapılan çalışmada düzenli spor yapan katılımcıların tutum düzeyleri, düzenli spor yapmayan katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Spora yönelim değişkeni bakımından zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı düzeylerinde yöneliminin olduğu spora göre zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklere yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarında anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Olumlu ve olumsuz tutumları takım sporuna yönelimi olanlarda daha yüksek görülmektedir. Bu bulgular gösteriyor ki takım sporuna yönelimi olan öğrencilerin zihinsel engeli olan kişilerin sportif aktivitelere karşı tutumlarında artış olduğunu gösterir.

ÖNERİLER

Sonuç olarak araştırmanın katılımcıları bakımından elde edilen bulgulara göre şu önerilerde bulunulabilir;

1. Eğitim: Gençler, okullarda engelli arkadaşlarının varlığıyla büyümekte ve onların farklı ihtiyaçlarına daha fazla anlayış göstermektedir. Engelli bireylerle birlikte eğitim almak, gençleri empati kurmaya teşvik eder ve farklılıklara tolerans göstermelerini sağlar.
2. Medya: Medyanın etkisiyle, gençler daha fazla engelli karakterlere veya hikayelere maruz kalmaktadır. Bu da onların engellilere yönelik farkındalıklarını artırır ve pozitif bir tutum geliştirmelerine yardımcı olur.
3. Toplumsal Bilinç: Gençlik dönemi, sosyal adalet konusunda duyarlılık kazanma ve değişimi gerçekleştirme açısından önemlidir. Engellilik konusu da bu bilinçlenmenin bir parçasıdır.
4. İnternet: Gençler için internet erişimi kolaylaştıkça, insan hakları bilincinin artması da söz konusu olmuştur. İnternet aracılığıyla geniş çapta paylaşılan içerikler sayesinde gençler, engellilerle ilgili sorunlara dikkat çekebilmekte ve harekete geçebilmektedir.

KAYNAKÇA

Açak, M., & Kaya, O. (2015). İşitme Engelli ve İşitme Engelli Olmayan Futbolcuların Benlik Saygıları ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(2), 1-11.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/inubesyo/issue/8691/108576> (Erişim Tarihi: 10.05.2024)

Açak, M., Karakaya, Y.E., Tan, Ç. ve Coşkun, Z. (2016). Investigation Of The Attitudes Of Students From Exercise And Sports Education For Individuals With Disabilities Department Toward Individuals With Disabilities, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11(19),1-8.

https://www.researchgate.net/profile/MahmutAcak/publication/312308055_Engellilerde_Egzersiz_ve_Spor_Egitimi_Bolumu_Ogrencilerin_Engellilere_Yonelik_Tu/links/5a8bc5400f7e9b1a9555c86d/Engellilerde-Egzersiz-ve-Spor-Egitimi-Boeluemue-Oegrencilerin-Engellilere-Yoenelik-Tu.pdf (Erişim Tarihi:10.05.2024)

Dunn, J. M., & Fait, H., Special Physical Education: Adapted, Individualized, Developmental Seventh Edition, Iowa Dubuque Brown & Benchmark, 22. 1997

<https://eric.ed.gov/?id=ED397600> (Erişim Tarihi: 11.05.2024)

Dursun, M., Güler, B., & Bozkurt, T. M. (2019). Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklere Katılımına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13(3), 202-209.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/bsd/issue/50922/664485> (Erişim Tarihi: 10.05.2024)

Eichstadt, C. B., & Lavay, B.W., (1995). Physical Activity for Individuals with Mental Retardation Campaign, Illinois, 47

https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Eichstadt%2C+C.+B.%2C+%26+Lavay%2C+B.W.%2C+%281995%29.+Physical+Activity+for+Individuals+with+Mental+Retardation+Campaign%2C+Illinois%2C+47&btnG= (Erişim Tarihi:09.05.2024)

İlhan, E. L. (2008a). Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Beden Eğitimi ve Sporun Genel Gelişim Süreçleri Açısından Önemi. Çağdaş Eğitim Dergisi, 33(350), 2-17.

<https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A14%3A12557918/detailv2?sid=ebsco%3Aplin%3Ascholar&id=ebsco%3Aagcd%3A31744996&crl=c> (Erişim Tarihi: 11.05.2024)

İlhan, E. L. ve Esentürk, O. K. (2015). Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği (ZEBSEYFÖ) Geliştirme Çalışması. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 9(1), 19-36.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/cbubesbd/issue/32239/357828> (Erişim Tarihi: 05.05.2024)

İlhan, E. L. & Esentürk, O. K. Zihinsel Engellilerde Spor, İçinde, N. A. Güzel, & N. Kafa, (Ed.), Engellilerde Spor ve Sınıflandırma, s. 158-163, Gazi Kitabevi, Ankara 2016

İlhan, E. L., Esentürk, O. K., & Yarımkaya, E. (2016). Attitude Scale Of Individuals Having Mental Disabilities Towards Sports Activities (zebseytö): Validity And Reliability Study Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği (zebseytö): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Journal of Human Sciences, 13(1), 1141-1160.

<https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/3656> (Erişim Tarihi: 04.05.2024)

Karasar, N. Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım 2009

Kardaş, N. T., Kardaş, S. B. & Sadık, R. (2017). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Bireylerin Çocuklarının Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Ulusal Spor Bilimleri Dergisi, 1(2), 34-43.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/390230> (Erişim Tarihi: 06.05.2024)

Kırımoğlu, H., Dallı, M., Yılmaz, A., & Say, M. (2017). Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Düzeylerinin İncelenmesi (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği). International Journal of Human Sciences, 14(4), 3116-3125.

<https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/4670> (Erişim Tarihi: 06.05.2024)

Öztürk, H., ve Abakay, U. (2014). Research Of Attitudes Of The Students Studying İn Schools Of Physical Education And Sport Toward Disabled Kids, Turkish Journal of Sport and Exercise, 16(3), 66-68.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/tsed/issue/21505/230686> (Erişim Tarihi: 10.05.2024)

Şahin, H., & Bekir, H., (2016). Üniversite Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 3, 767-779.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/31706/347479> (Erişim Tarihi: 07.05.2024)

Tervo, R. C., Azuma, S., Palmer, G. ve Redinius P. (2002). Medical Students' Attitudes Toward Persons With Disability: A Comparative Study. Archives of Physical Medicine and Rehabilitation.83: 1537-42.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0003999302002472> (Erişim Tarihi: 08.05.2024)

Yaralı, D. (2015). Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Journal of Education Faculty, 17(2), 431-455.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/erziefd/issue/39697/470110> (Erişim Tarihi: 08.05.2024)

Yıldırım, S. H., Bektaş, M., ve Altıparmak, S. (2010). Hemşirelik Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. Yeni Tıp Dergisi.27: 80-83.

https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Y%C4%B1ld%C4%B1r%C4%B1m%2C+S.+H.%2C+Bekta%C5%9F%2C+M.%2C+ve+Alt%C4%B1parmak%2C+S.+%282010%29.+Hem%C5%9Firelik+%C3%96%C4%9Frencilerinin+Engellilere+Y%C3%B6nelik+Tutumlar%C4%B1n%C4%B1n+Belirlenmesi.+Yeni+T%C4%B1p+Dergisi.27%3A+80-83.&btnG= (Erişim Tarihi: 11.05.2024)

Yılmaz, A., Kırımoğlu, H., Aslanboğa, T., & Aslanboğa, R. (2019). Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Çalışanlarının Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Düzeyinin İncelenmesi (Bingöl il örneği). Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 4(3), 360-372.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/gaunjss/issue/48411/574732> (Erişim Tarihi: 11.05.2024)

Yılmaz, SH, Yılmaz, BH ve Erer, H. (2024). Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Tutum ve Farkındalık: Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33(1), 160-173.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/84436/1398496> (Erişim Tarihi: 08.05.2024)

KYK YURTLARINDA KALAN ÖĞRENCİLERİN KYK KAVRAMINA BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ

AYŞE ŞİMŞEK

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, aysemssek96@gmail.com – 0000-0001-7222-2591

Doç. Dr. SİNAN YALÇIN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, syalcin@erzincan.edu.tr – 0000-0002-2372-9035

ÖZET

Üniversite çağına gelmiş, ailesinin yanından ilk kez ayrılan öğrenciler için barınma şartları büyük önem arz etmektedir. Ülkemizde öğrencilere barınma imkanları sunan özel kurumlar ve devlet kurumları bulunmaktadır. Devlet kurumlarında en genel anlamda barınma imkanı sunan kurum Kredi Yurtlar Kurumudur. Üniversite öğrencileri büyük çoğunlukla KYK yurtlarında kalmaktadırlar. Bu bağlamda yapılan bu araştırmada Gümüşhane Üniversitesinde KYK yurtlarında kalan öğrencilerin KYK kavramına ilişkin algılarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma nitel araştırma yönteminde tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılında Gümüşhane Üniversitesinde 2-3-4. Sınıfta okuyan öğrencilerden rastgele seçilen 114 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Öğrencilerin KYK kavramına ilişkin bakış açıları metaforlar aracılığı ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın problem cümlesi olarak öğrencilere “KYK..... benzer. Çünkü.....” cümlesi yöneltilmiştir. Öğrencilerden alınan cevaplar neticesinde öğrencilerin bu kavrama ilişkin genellikle olumsuz düşünceler geliştirdiği ancak olumlu düşünceler geliştiren öğrencilerin de olduğu gözlemlenmiştir. KYK yurtlarında yapılacak bazı iyileştirmeler ile öğrencilerin bu kavrama ilişkin algılarının değişebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: KYK, metafor, barınma, beslenme, yükseköğretim

INVESTIGATION OF THE PERSPECTIVES OF STUDENTS STAYING IN CDI DORMITORIES ON THE CONCEPT OF CDI

ABSTRACT

Housing conditions are of great importance for students of university age who leave their families for the first time. There are private and state institutions in our country that offer accommodation opportunities to students. The institution that most generally offers accommodation opportunities in government institutions is the Credit Dormitories Institution. University students mostly stay in the dormitories of CDI. In this context this research aims to examine the perceptions of students staying in the dormitories of CDI at Gümüşhane University regarding the concept of CDI. The research was designed in qualitative research method. The study group of the research consists of 114 students randomly selected from the students studying in 2-3-4 grades at Gümüşhane University in the 2023-2024 academic year. The data of the study were collected with a semi-structured interview form. Students' perspectives on the concept of CDI were tried to be revealed through metaphors. As the problem statement of the research, the sentence "CDI is similar to..... Because....." was directed to the students. As a result of the answers received from students, it was observed that students generally developed negative thoughts about this concept but there were also students who developed positive thoughts. It is concluded that students' perceptions of this concept can change with some improvements to be made in the dormitories of CDI.

Keywords: CDI, metaphor, housing, nutrition, high education

1. GİRİŞ

Eğitim bireyin hayatını ve aynı zamanda toplumsal yapıyı etkileyen önemli bir sistemdir. Bireyin hayatında hem doğrudan hem de dolaylı bir etkiye sahiptir. Toplumun en temel yapı birimi bireydir bu nedenle eğitim, toplumu da önemli ölçüde etkilemektedir (Saylık, Saylık, & Sağlam, 2021). Eğitim seviyesinin ivme kazanması bir ülkenin vatandaşlarını bilgi, beceri ve donanım bakımından daha iyi bir seviyeye getirmek ile mümkün olacaktır. Günümüz dünyasında eğitim, bir ulusun gelişmişliği ve gücü ile yakından ilişkilidir. Bir ülkenin toplumsal olarak gelişmesi ve ekonomik refaha ulaşması nitelikli insan gücü ile ilişkilidir. Nitelikli insan yetiştirmek ise eğitimin temel amaçlarından (Hacıcaferoğlu & Deveci, 2023). Bu amaç doğrultusunda eğitimin kaliteli bir biçimde yürütülmesi hayati önem taşımaktadır. Kaliteli eğitimin var olabilmesi için en önemli unsurlardan biri ise eğitimde fırsat eşitliğidir.

Fırsat eşitliği; bireylerin sınıfsal konumu, toplumsal, ekonomik veya siyasal kökenleri dikkate alınmaksızın yetenek ve kabiliyetleri derecesinde rekabet edebileceklerini öngören bir sistemdir (Ünal ve Özsoy, 1999). Eğitimde fırsat eşitliği ise toplumdaki her ferden becerilerini en etkili şekilde geliştirmesi için hiçbir ayırım yapılmadan eğitim hizmetlerinden eşit bir şekilde yararlanabilmesi olarak tanımlanabilir. Günümüz dünyasında ülkelerin birçoğunda hukuki bağlamda eğitim hakları konusunda her birey eşittir. Ancak hukuki olarak herhangi bir engel olmasa da bireyin maddi durumu, sosyal statüsü gibi etkenlerden dolayı her birey eğitim haklarından eşit ölçüde yararlanamamaktadır (Kandemir & Kaya, 2010).

Eğitimde fırsat eşitliği başlığı altında beslenme, barınma, kaynaklara ulaşabilme gibi konular değerlendirilebilir. Özellikle yüksek öğretimde ailelerinden uzakta yeni bir şehirde, yeni bir hayata başlayacak öğrenciler için barınma en büyük sıkıntılardan biridir. Eğitimin ihtisaslaşmaya dayanan bir üst kademe olan yükseköğretim, bireyin bilgi ve yetenekle donatıldığı, bilginin üretilip paylaşıldığı bir kademedir. Yükseköğretimin, bireylere meslek edindirme, yüksek gelir kazandırma gibi ekonomik getirileri ve saygınlık ve statü gibi toplumsal getirileri olduğundan dolayı yükseköğretime olan talepte büyük oranda artış gözlemlenmektedir. Bu artış ile beraber ailesinden uzağa giden gençlerin barınma mekanlarına olan ihtiyacı da artmıştır. (Eşidir, 2017)

Öğrencilerin barınma mekanlarını seçmelerinde en önemli etken ailelerin ekonomik durumlarıdır. Ekonomik şartlarını göz önüne alan öğrenciler arkadaşları ile öğrenci evinde kalmayı veya yurtlarda kalmayı tercih edebilirler. Yükseköğretimde ekonomik açıdan en uygun beslenme ve barınma imkânı sunan kurum KYK'dir. KYK, barınma ve beslenme alanında öğrencilerin önemli bir eksiğini gidermektedir. Eğitim hayatı boyunca bir öğrencinin yaşadığı yer; sosyal yaşam, akademik başarı ve kişisel gelişim gibi alanlarda öğrenciyi büyük oranda etkilemektedir. (Eşidir, 2017) Bu nedenle öğrencinin yaşadığı yerin koşulları ve buraya karşı oluşturduğu tutum büyük önem arz etmektedir. KYK yurtları en çok tercih edilen barınma seçeneklerinden biri olduğundan burada yaşayan öğrenciler yurttaki koşulları birebir gözlemleyerek yurtlara karşı zihinlerinde oluşturdukları algı önemlidir. Zihinde oluşturulan algıları ifade etme yöntemlerinden biri de “metaforlardır” (Kösterelioğlu, 2014).

Metafor kelimesi Yunanca “meta” (değişmek) ve “pherein” (aktarmak) kelimelerinin bir araya gelerek “metapherein” kelimesinin oluşturması ile türetilmiştir (Levine, 2005). Türkçede metafor genellikle benzetme ile aynı anlamda kabul edilmektedir ancak aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Morgan'a (1998) göre “metafor kullanımı, genel olarak dünyayı kavrayışımızı etkileyen bir düşünce biçimi ve dünyayı görme biçimimiz anlamına gelmektedir.” Bu açıdan bakıldığında metaforlar bireyin karmaşık, soyut ya da kuramsal bir olguyu anlamlandırmada kullandığı zihinsel bir araçtır (Zembat, Tunçeli, & Aşkın, 2015). Metaforlar bir kavrama karşı zihnimize canlanan düşünceleri ifade eder. Bu yönüyle algılarımızı ifade etmemizi kolaylaştırır. Metaforlar yaygın bir şekilde sadece günlük konuşma dilimizi süslemek için kullanılan bir söz sanatı olarak düşünülse de önemi çok daha fazladır (Aydın, 2010).

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı KYK yurtlarında kalan öğrencilerin KYK kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığı ile ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Öğrenciler KYK kavramına ilişkin hangi metaforları üretmişlerdir?
- Öğrenciler tarafından KYK kavramına ilişkin üretilen metaforlar hangi kavramsal kategoriler altında toplanmıştır?

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, öğrencilerin KYK kavramına yönelik metaforik algılarını belirlemek için nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” kullanılmıştır. “Olgu bilim(fenemenoloji) deseni, farkında olduğumuz ama derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgu bilim bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur” (Yıldırım & Şimşek, 2006).

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini Gümüşhane Üniversitesinde okumakta olan 2-3-4. Sınıf öğrencilerinden KYK yurtlarında kalan öğrenciler arasından rastgele örneklem yöntemi seçilen toplam 114 öğrenci oluşturmaktadır.

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırmanın uygulaması derse giren hocalardan izin alınarak araştırmacı tarafından gerçekteştirilmiştir. Öğrencilere öncelikle metafor tekniği hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra öğrencilerden “KYK Benzer. Çünkü.....” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Öğrencilerden bu ibareyi kullanarak sadece tek bir metafor üretmeleri istenmiştir. Öğrencilere metafor üretmek için yeterli süre verilmiştir. Öğrencilerin ürettiği metaforlar araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Analizi

Katılımcıların geliştirdikleri metaforların analiz edilmesi ve yorumlanması dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; adlandırma, tasnif etme, kategori geliştirme, geçerlik ve güvenilirlik sağlama aşamalarıdır. Öğrenciler tarafından geliştirilen metaforlar anlam bakımından incelenmiştir. Bu bağlamda geliştirilen 114 metafordan 13 tanesi anlamsız olduğu ya da neden belirtilmeden oluşturulduğu gerekçesi ile veri setinden çıkarılmıştır. Elde edilen metaforlar belli bir tema ile ilişkilendirilerek toplam 7 tema oluşturulmuştur. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için metaforların oluşturulan temalar altında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini belirlemek için uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda uzmanlara metaforların olduğu liste ve temaların olduğu listeler sunulmuştur. Uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda güvenilirliğin sağlandığı görülmüştür.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde öğrenciler tarafından “KYK” kavramına ilişkin geliştirilen metaforlar frekans dikkate alınarak tabloladıştırılmıştır. Ve daha sonra temalar altında ayrı ayrı incelenmiştir.

Cizelge 1: Öğrencilerin KYK Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

No	Metafor	Metafor oluşturma nedeni	f
1	Hapishane	İçinde ranzalar ve her türden insan var / Boğulacak gibi samimiyetsiz bir ortamdır. Esir alınmış gibiyiz. / Odalar koğuş gibi 8 kişilik (3) / Ranza kullanılıyor / Yemekleri kötü / Odalar kalabalık, ranzalı ve yemekler kötü / Yemeklerden böcek çıkıyor / Belirli zamanlarda girip çıkabiliyoruz. / Her şey yasak (2) / Şartlar zor / Yaşam alanı dar, kısıtlı rahat hissetmiyorum / Koğuş gibi odalarda 10 kişi birbirine çarparak yaşamak zorunda	15
2	Cezaevi	Mahkûm gibi hissettiriyor / Odada 6 kişi kalıyoruz / Çok kalabalık odalar / Yemekleri çok kötü / 10 kişi bir arada yaşıyor / Yemekler pis / Her gün olaylar ve kavgalar var	7
3	Koğuş	Odalar kalabalık (2) / Toplu kalma yeridir / Her şeyi berbat / Hiçbir imkân yok, yemekler kötü, odalar kalabalık	5
4	Patates	Her gün dağıtılır (2) / Sürekli patates yiyoruz (2) / Sevmesen bile her gün maruz kalırsın	5
5	Ev	O sıcaklığı hissederiz / Kaldığımız, barındığımız yerdir / Odadaki kişileri kardeş gibi görüyorum / Birlikte yaşadığın insanlarla aile gibi olursun	4
6	Mecburiyet	Mecbur olmasam o yemekleri yemez o kadar insanla kalamazdım / Gidecek yerim yok	2
7	Survivor	Her şeye dayanmak zorundayız / Yaşanılması zor	2
8	Kamp	Her şey yarım yamalaklıdır / Bir odada 5 kişi var	2
9	Açlık	Hep açız / Yemekler çok az koyuluyor	2
10	Yetimhane	Arkadaş ortamının olmaması ve aileden uzak olmak / İlgisiz ve kötü	2
11	Mülteci kampı	Odada 8 kişi var / Gidecek yeri olmayan insanlar mecburiyetten kalır	2
12	Açık cezaevi	Giriş-çıkış saatleri sıkıntılı / Demirden ranza var	2
13	Çöplük	Yemeklerin içinde çöpte bulunacak şeyler var / Değersiziz	2
14	İssız bir ada	Yemekler az	1
15	Altı yanan kazan	Sıcaklığı hariç hiçbir şey güzel değil	1
16	İkinci baba kapısı	İkinci yuvamızdır buradan hayata atılırız	1
17	Geçici barınma alanı	Mecburiyetten ve belli bir süre barınıyoruz	1
18	Nezarethane	Odaları koğuş gibi	1
19	Sığınak	Ev gibidir içinde her şey var	1
20	Zulüm	Yemekleri ve hizmetleri kötü	1
21	Boş bir levha	Kendimi huzurlu ve güvende hissetmiyorum	1
22	Beş yıldızlı otel	Çok rahat yatabiliyorum	1

23	Üvey kardeş	Herkes herkesi dışlar, insanlar birbirine uzak, her tip insan var	1
24	Afrika	Yemekleri hiç iyi değil	1
25	Başı boş harabe	Hiç önemsemiyorlar	1
26	Mahrumiyet bölgesi	Bazı ihtiyaçları karşılamak tam bir eziyet	1
27	Açlık kampı	Yemek yok	1
28	Kalbim	İçinde çok insan olsa da aslında hep yalnızım	1
29	Sabretmek	Ortam, yemekler güzel değil	1
30	Sefiller	Şartlar zor	1
31	F tipi cezaevi	Giriş-çıkış saatleri	1
32	Askeriye	Aktivite yok çok sıkıcı	1
33	Hastane	Yemekleri tatsız tuzsuz	1
34	Cehennem	Her türlü rezalet var: yemek, güvenlik	1
35	Üvey evlat	Hiçbir şeyde söz hakkımız yok	1
36	Sürgün	Dağın başında	1
37	Eziyet	Hiçbir şey güzel değil	1
38	İki yüzlü insan	Dıştan iyi görünür ama içinde kötülük ve felaket var	1
39	Dolandırıcı	Hiçbir sorumluluğu yerine getirmez	1
40	Özlem	Orası evin değildir eve benzemez	1
41	Otel	Yatıp kalkıp terk edersin	1
42	Çöküş	Her şey kısıtlı	1
43	İsrail	Her yönden mahrumiyet ve haksızlık var	1
44	Nefis orucu	Açlık ve sefalet bir arada	1
45	Toplama kampı	Her tip insan var	1
46	Zindan	Hiçbir şey yapamıyoruz	1
47	Kamp Kurma	Her şey kısıtlı ve ışığı gören gelmiş	1
	Toplam		86

Çizelge 1.'de öğrencilerin KYK kavramı ile ilgili oluşturduğu metaforlar listelenmiştir. Toplamda 86 adet metafor oluşturulmuştur. Benzerlik gösteren metaforlar birleştirilerek tek bir metafor olarak kabul edilmiştir. Öğrencilerin oluşturduğu metaforlar incelendiğinde en çok “hapishane” metaforu üretildiği görülmektedir. Öğrenciler “hapishane” metaforunu en çok “odaların kalabalık olması, giriş-çıkış saatlerinin kısıtlı olması, ranza kullanılması ve yemeklerin kötü olması” sebepleri ile belirtmişlerdir. İkinci olarak en çok üretilen metafor “cezaevi” metaforudur. Öğrenciler “cezaevi” metaforunu “odaların kalabalık olması, yemeklerin kötü olması ve mahkûm gibi hissettirmesi” sebepleri ile oluşturmuşlardır. Öğrenciler tarafından en çok geliştirilen diğer metaforlar 5'er kişinin oluşturduğu “koğuş” ve “patates” metaforlarıdır ve bu metaforlardan sonra 4 kişinin oluşturduğu “ev” metaforu gelmektedir. Öğrenciler tarafından oluşturulan “mecburiyet, survivor, kamp, açlık, yetimhane, mülteci kampı, açık cezaevi, ıssız bir ada ve çöplük” metaforları 2 kişi tarafından geliştirilmiştir. Diğer oluşturulan “altı yanan kazan, ısırgan, ikinci baba kapısı, geçici barınma alanı, nezarethane, gurbet, sığınak, zulüm, boş bir levha, üvey kardeş, Afrika, başıboş harabe, mahrumiyet bölgesi, açlık kampı, kalbim, sabretmek, sefiller, F tipi cezaevi, askeriye, hastane, kitap, baba, cehennem, rehabilitasyon, sorumsuz topluluk, sınav, üvey evlat, sürgün, eziyet, iki

yüzlü insan, dolandırıcı, sabırlı olmak, özlem, otel, çöküş, İsrail, nefis orucu, toplama kampı, film hayatı, zindan” metaforları 1’er kişi tarafından geliştirilmiştir.

Öğrencilerin “KYK” kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar gerekçeleri göz önünde bulundurularak “barınma, beslenme, mahrumiyet, güvenlik, mecburiyet ve değersizlik” temaları altında değerlendirilmiştir.

Çizelge 2: KYK Kavramına İlişkin Olumlu ve Olumsuz Metaforlar

Olumsuz Metafor	f	Olumlu Metafor	f
Hapishane	15	Ev	3
Cezaevi	7	Sığınak	1
Koğuş	5	İkinci baba kapısı	1
Patates	5	Beş yıldızlı otel	1
Mecburiyet	2		
Survior	2		
Kamp	2		
Açlık	2		
Yetimhane	2		
Mülteci kampı	2		
Açık cezaevi	2		
Çöplük	2		
İssız bir ada	1		
Altı yanan kazan	1		
Geçici barınma alanı	1		
Nezarethane	1		
Zulüm	1		
Boş bir levha	1		
Üvey kardeş	1		
Afrika	1		
Başı boş harabe	1		
Mahrumiyet bölgesi	1		
Açlık kampı	1		
Kalbim	1		

Sabretmek	1		
Sefiller	1		
F tipi cezaevi	1		
Askeriye	1		
Hastane	1		
Cehennem	1		
Üvey evlat	1		
Sürgün	1		
Eziyet	1		
İki yüzlü insan	1		
Dolandırıcı	1		
Özlem	1		
Otel	1		
Çöküş	1		
İsrail	1		
Nefis orucu	1		
Toplama kampı	1		
Zindan	1		
Kamp Kurma	1		
Toplam	80	6	

Çizelge 2 incelendiğinde öğrencilerin KYK kavramına ilişkin oluşturdukları olumlu ve olumsuz metaforlar gözlemlenebilmektedir. Öğrenciler 80 tane olumsuz metafor geliştirirken 6 tane olumlu metafor geliştirmişlerdir. Olumlu metaforlarda en çok üretilen metafor “ev” metaforu olmuştur. Öğrenciler tarafından geliştirilen olumsuz metaforlardan en çok tercih edileni ise “hapisane” metaforudur. Öğrencilerin olumlu metafor oluşturma gerekçeleri aşağıda belirtilmiştir.

“İkinci yuvamızdır buradan hayata atılırız”, “Ev gibidir içinde her şey var”, “Odadaki kişileri kardeş gibi görüyorum”

Ayrıca öğrenciler tarafından geliştirilen olumsuz metafor gerekçelerinden bazıları şu şekildedir.

“Mahkûm gibi hissettiriyor”, “Demirden ranzalar var”, “Odalar koğuş gibi 8 kişilik”, “Gidecek yeri olmayan insanlar mecburiyetten kalır”, “İçinde çok insan olsa da aslında hep yalnızım”

Çizelge 3: KYK Kavramına İlişkin Oluşturulan Barınma Teması

Metafor	f
Hapishane	8
Cezaevi	4
Koğuş	3
Kamp	2
Altı yanan kazan	1
Nezarethane	1
Sığınak	1
Ev	1
Beş yıldızlı otel	1
Otel	1
Mülteci kampı	1
Toplam	24

Öğrencilerin metafor geliştirme nedenleri göz önüne alındığında barınma teması altında toplam 11 metafor oluşturulmuştur. Barınma teması altında yer alan metaforlardan en çok tercih edilen “hapishane” metaforu olmuştur. Barınma teması altında en çok tercih edilen ikinci metafor “cezaevi” metaforudur. Daha sonra “koğuş” ve “kamp” metaforları da çok tercih edilen metaforlardandır. “Altı yanan kazan, nezarethane, sığınak, ev, beş yıldızlı otel, otel, mülteci kampı ve açık cezaevi” metaforları ise 1’er kişi tarafından oluşturulmuştur. Bu tema altında geliştirilen metaforlar genellikle “odaların kalabalık olması, ısınma şartlarının iyi olması” gibi gerekçelerle üretilmiştir. Aşağıda bu tema altında bazı öğrenciler tarafından oluşturulan gerekçeler verilmiştir.

“Sıcaklığı hariç hiçbir şey güzel değil”, “Odalar koğuş gibi 8 kişilik”, “Yaşam alanı dar, kısıtlı rahat hissetmiyorum.”, “Demirden ranzalar var.”, “Yatıp kalkıp terk edersin.”, “Koğuş sistemi var.”

Çizelge 4: KYK Kavramına İlişkin Oluşturulan Beslenme Teması

Metafor	f
Patates	4
Açlık	2
Hapishane	2
Cezaevi	2
Zulüm	1
Afrika	1
Açlık kampı	1
Sabretmek	1
Hastane	1
İssız bir ada	1
Çöplük	1
Nefis orucu	1
Toplam	18

Çizelge 4 incelendiğinde beslenme teması altında 13 metafor geliştirilmiştir. Geliştirilen 13 metafor içinde en çok “patates” metaforu geliştirilmiştir. Öğrenciler bu metaforu “her gün dağıtılması” gerekçesi ile oluşturmuşlardır. “Açlık, hapishane ve cezaevi” metaforları 2’şer kişi tarafından oluşturulmuştur. Öğrenciler bu metaforları ise “*Yemekler çok az koyuluyor.*”, “*Yemekleri kötü*”, “*Yemekler pis*” gibi gerekçeler ile oluşturmuşlardır. “Zulüm, Afrika, açlık kampı, sabretmek, hastane, ıssız bir ada, çöplük ve nefis orucu” metaforları 1’er kişi tarafından oluşturulmuştur. Öğrenciler bu metaforları “*Açlık ve sefalet bir arada*”, “*Ortam, yemekler güzel değil*”, “*Yemeklerin içinde çöpte bulunacak şeyler var*”, “*Yemek yok*” gibi gerekçelerle oluşturmuşlardır.

Çizelge 5: KYK Kavramına İlişkin Oluşturulan Mahrumiyet Teması

Metafor	f
Hapishane	4
Koğuş	2
Kamp kurma	1
Mahrumiyet bölgesi	1
Sefiller	1
Askeriye	1
Sürgün	1
Eziyet	1
Çöküş	1
Zindan	1
Survivor	1
İsrail	1
Toplam	16

Çizelge 5 incelendiğinde mahrumiyet teması altında toplam 12 metafor 16 kişi tarafından oluşturulmuştur. Geliştirilen 12 metafordan en çok oluşturulan metafor 4 öğrenci tarafından geliştirilen “hapishane” metaforu olmuştur. Öğrenciler bu metaforu “*Boğulacak gibi samimiysiz bir ortamdır. Esir alınmış gibiyiz.*”, “*Her şey yasak*”, “*Şartlar zor*” gibi gerekçelerle oluşturmuşlardır. En çok geliştirilen ikinci metafor 2 öğrenci tarafından oluşturulan “koğuş” metaforu olmuştur. Bu metafor “*Her şeyi berbat*”, “*Hiçbir imkân yok, yemekler kötü, odalar kalabalık*” gibi gerekçeler ile oluşturulmuştur. “Kamp kurma, mahrumiyet bölgesi, sefiller, askeriye, sürgün, eziyet, çöküş, zindan, Survivor, İsrail” metaforları 1’er öğrenci tarafından oluşturulmuştur. Öğrenciler bu metaforları “*Dağın başında*”, “*Aktivite yok çok sıkıcı*”, “*Her şey kısıtlı*”, “*Her şey kısıtlı ve ışığı gören gelmiş*” gibi gerekçeler ile geliştirmişlerdir.

Çizelge 6: KYK Kavramına İlişkin Oluşturulan Mecburiyet Teması

Metafor	f
Mecburiyet	2
Survivor	1
Patates	1
Cezaevi	1
Mülteci kampı	1
Toplama kampı	1
Geçici barınma alanı	1
Toplam	8

Çizelge 6 incelendiğinde mecburiyet teması altında 8 öğrenci tarafından 7 metafor geliştirilmiştir. Mecburiyet teması altında en çok geliştirilen metafor 2 öğrenci tarafından oluşturulan “mecburiyet” metaforudur. Öğrenciler bu metaforu “*Mecbur olmasam o yemekleri yemez o kadar insanla kalamazdım*”, “*Gidecek yerim yok*” gibi gerekçelerle oluşturmuşlardır. 1’er kişi tarafından oluşturulan “Survivor, patates, cezaevi, mülteci kampı, toplama kampı, gececi barınma alanı” metaforları “*Her şeye dayanmak zorundayız*”, “*Sevmesen bile her gün maruz kalırsın*”, “*Gidecek yeri olmayan insanlar mecburiyetten kalır*”, “*Mahkûm gibi hissettiriyor*”, “*Mecburiyetten ve belli bir süre barınıyoruz*” gibi gerekçelerle oluşturulmuşlardır.

Çizelge 7: KYK Kavramına İlişkin Oluşturulan Güvenlik Teması

Metafor	f
Cezaevi	3
Boş bir levha	1
Cehennem	1
Hapishane	1
İki yüzlü insan	1
Toplam	7

Güvenlik teması altında 5 tane metafor oluşturulmuştur. Toplam 7 öğrenci tarafından oluşturulan metaforlardan en çok geliştirilen metafor “cezaevi” metaforu olmuştur. Öğrenciler cezaevi metaforunu “*Giriş-çıkış saatleri kısıtlı*”, “*Her gün olaylar ve kavgalar var*” gibi gerekçelerle oluşturmuşlardır. “Boş bir levha, cehennem, hapishane ve iki yüzlü insan” metaforları 1’er öğrenci tarafından oluşturulmuştur. Bu metaforların geliştirilme gerekçeleri aşağıda belirtilmiştir.

“*Kendimi huzurlu ve güvende hissetmiyorum*”, “*Dıştan iyi görünür ama içinde kötülük ve felaket var*”, “*Belirli zamanlarda girip çıkabiliyoruz*”

Çizelge 8: KYK Kavramına İlişkin Oluşturulan Değersizlik Teması

Metafor	f
Başı boş harabe	1
Üvey kardeş	1
Üvey evlat	1
Yetimhane	1
Dolandırıcı	1
Özlem	1
Çöplük	1
Toplam	7

Öğrenciler değersizlik teması altında toplamda 7 metafor oluşturmuşlardır. Bu tema altında oluşturulan “başı boş harabe, üvey kardeş, üvey evlat, yetimhane, dolandırıcı, özlem, çöplük” metaforları 1’er kez geliştirilmiştir. Bu tema altında yer alan metaforlar ile ilgili öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekilde sıralanabilir.

“*Herkes herkesi dışlar, insanlar birbirine uzak, her tip insan var*”, “*Hiçbir şeyde söz hakkımız yok*”, “*Hiçbir sorumluluğu yerine getirmez*”

Çizelge 9: KYK Kavramına İlişkin Oluşturulan Aidiyet Teması

Metafor	f
Ev	3
İkinci baba kapısı	1
Yetimhane	1
Kalbim	1
Toplam	6

Çizelge 9 incelendiğinde aidiyet teması altında 7 öğrenci tarafından toplam 4 metafor geliştirilmiştir. En çok geliştirilen metafor “ev” metaforu olmuştur. Öğrenciler bu metaforu “Ev sıcaklığını hissederiz”, “Birlikte yaşadığın insanlarla aile gibi olursun”, “Odadaki kişileri kardeş gibi görüyorum” gibi gerekçelerle geliştirmişlerdir. Aidiyet teması altındaki “ikinci baba kapısı, yetimhane ve kalbim” metaforları 1’er öğrenci tarafından “İçinde çok insan olsa da aslında hep yalnızım”, “İkinci yuvamızdır buradan hayata atılırız” gibi gerekçelerle oluşturulmuşlardır.

Çizelge 10: KYK Kavramına İlişkin Oluşturulan Temalar

Temalar	f
Barınma	24
Beslenme	18
Mahrumiyet	16
Mecburiyet	8
Güvenlik	7
Değersizlik	7
Aidiyet	6
Toplam	86

KYK kavramına ilişkin temalar incelendiğinde en çok metafor (24 metafor) barınma teması altında oluşturulmuştur. En çok metafor üretilen ikinci tema beslenme (18 metafor), üçüncü tema ise mahrumiyet (16 metafor) teması olmuştur. Mecburiyet teması altında 8 metafor, güvenlik ve değersizlik teması altında 7 metafor, aidiyet teması altında 6 metafor oluşturulmuştur.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada KYK'nin yurtlarında kalan öğrencilerin KYK kavramına ilişkin algıları metaforlar aracılığı ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Geliştirilen metaforlar belirli temalar altında toplanarak metaforları açıklamak amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Öğrenciler KYK kavramına ilişkin büyük çoğunlukla olumsuz düşüncelere sahiptirler. Öğrenciler tarafından geliştirilen gerekçeler incelendiğinde öğrencilerin KYK kavramına ilişkin olumlu algılarının oldukça az olduğu gözlemlenmektedir. Sak (2015) yaptığı çalışmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun yaşadıkları yurt ortamında memnun olmadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Öğrencilerin metafor geliştirme gerekçeleri detaylı bir şekilde incelendiğinde KYK yurtlarını genellikle mecburiyetten kaldıkları bir yer olarak nitelendirmişlerdir. Ayrıca öğrenciler, odaların çok kalabalık olmasından ve yurt yemeklerinin kötü olmasından şikâyet etmişlerdir.

Geliştirilen olumlu metaforlar genellikle yurtlara karşı hissedilen aidiyet duygusu gerekçesi ile oluşturulmuştur. Aynı zamanda bir arada yaşadıkları insanları benimseyen öğrenciler KYK kavramına ilişkin olumlu metaforlar geliştirmişlerdir.

Araştırma sonucunda geliştirilen metaforlar sekiz tema altında toplanmıştır. Öğrenciler tarafından oluşturulan metaforlar en çok barınma teması altında toplanmıştır. Metaforların en çok bu tema altında toplanması dolayısıyla öğrencilerin en çok kalacak yer konusunda sıkıntı çektikleri söylenebilir. Bireyin en önemli ihtiyaçlarından biri olan barınma konusunda öğrencilerin sıkıntı çekmesi onların bütün eğitim hayatlarını da etkilemektedir. Barınma teması altında öğrencilerin KYK kavramını en çok hapisane ile benzediği gözlemlenmiştir. Öğrencilerin bu benzerliği kurmalarındaki en önemli etken odaların kalabalık olmasıdır. Öğrenciler odaların çok kalabalık olmasından dolayı kendilerine ait bir alan oluşturmakta zorlanmaktadır.

Öğrencilerin KYK kavramı ile ilgili oluşturdukları metaforlar ikinci olarak en çok beslenme teması altında toplanmıştır. Barınma gibi beslenme de bireyin en temel ihtiyaçlarından biridir. Öğrenciler bu metaforları geliştirirken en çok yemeklerin lezzetsiz olması, az olması ve sürekli aynı yemek olması gibi gerekçeler ortaya sürmüşlerdir. Öğrenciler beslenme teması altında en çok patates metaforunu geliştirmişlerdir. Yine bu metafor sürekli yemeklerde patates yemeleri ile ilişkilendirilebilir.

Geliştirilen metaforlar mahrumiyet, mecburiyet, güvenlik, aidiyet ve değersizlik gibi temalar altında toplanmıştır. Bu temalar altında öğrencilerin kendilerini genellikle değersiz hissettikleri ve yurtlara bir aidiyet geliştiremedikleri söylenebilir. Ancak aidiyet teması altında yurtlarda aidiyet duygusunu yaşayan ve yurtları evi gibi gören öğrenciler de olmuştur. Verilen cevaplardan anlaşılacağı üzere özellikle oda arkadaşları ile sağlam ilişkileri olan öğrencilerin yurtlara daha çok ait hissettikleri söylenebilir.

Sonuç olarak KYK kavramı yurtlarda kalan öğrenciler için genellikle olumsuz düşüncelere yol açmaktadır. Öğrencilerin aklındaki bu algıları değiştirmek için çeşitli adımlar atılabilir. Yurtların oda koşulları ve yemek hizmetlerinde iyileştirmeler yapılabilir. Yurt sayıları artırılıp odalarda kalan öğrenci sayıları azaltılabilir. Güvenlik problemlerini en aza indirmek için önlemler alınabilir. Bu adımlar atıldığı takdirde öğrencilerin KYK kavramına ilişkin algılarında değişiklikler olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aydın, F. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(3).
- Eşidir, Y. (2017). *Yükseköğretimde Barınma Politikalarının Değerlendirilmesi Ve Türkiye İçin Öneriler*. tc. kalkınma bakanlığı
- Hacıcaferoğlu, B., & Deveci, Y. (2023). Öğrencilerin barınma durumlarının eğitimde başarı durumlarına etkisi. N. Yılmaz (içinde), *Spor Bilimlerinde Öncü ve Çağdaş Çalışmalar* (s. 303). Duvar Yayınları.
- Kandemir, O., & Kaya, F. (2010). Gelir dağılımının yüksek öğrenimde fırsat eşitliğine etkisi: türkiye'de özel üniversite gerçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 557-566.
- Kösterelioğlu, M. A. (2014). Öğretmen adaylarının okul yöneticisi kavramına ilişkin metaforik algıları. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 116.
- Levine, P. M. (2005). Metaphors and images of classrooms. *Kapa Delta Pi Recor*, 172-175.
- Saylık, A., Saylık, N., & Sağlam, A. (2021). Eğitimcilerin gözünden türk eğitim sistemi: bir metafor çalışması. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 522.
- Ünal, L. I., & Özsoy, S. (1999). Eğitimde fırsat eşitliği: Modern Türkiye'nin sisypthos miti. Cumhuriyetin 75. yılında eğitim. *Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı*, 39-72.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara : Seçkin Yayınevi.
- Zembat, R., TUNÇELİ, H., & Akşin, E. (2015). Okul öncesi öğretmen adaylarının" okul yöneticisi" kavramına ilişkin algılarına yönelik metafor çalışması. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*. .
- Morgan G. (1998). *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor* (Çev. G. Bulut). İstanbul: BZD Yayıncılık.
- Sak, H.K. (2015). *Kredi yurtlar kurumunda (KYK) barınan yükseköğretim öğrencilerinin Yurt'a ilişkin metaforik algılarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul

İLKOKUL 4. SINIF MATEMATİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ KAZANIM VE İÇERİK BOYUTUNDA HAMMOND DEĞERLENDİRME MODEİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE PRIMARY SCHOOL 4TH GRADE MATHEMATICS COURSE CURRICULUM IN TERMS OF ACHIEVEMENT AND CONTENT DİMENSIONS ACCORDING TO THE HAMMOND EVALUATION MODEL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Hilal ÇETİN

Cumhuriyet Üniversitesi, hll_cetiinn@hotmail.com - ORCID ID: 0009-0007-7751-4041

Prof.Dr., Şenel ELALDI

Cumhuriyet Üniversitesi, selaldi@cumhuriyet.edu.tr - ORCID ID:0000-0003-1097-7811

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ilkokul 4. Sınıf matematik dersi öğretim programını kazanım ve içerik boyutunda Hammond değerlendirme modeline göre değerlendirmektir. Çalışma karma yöntem kullanılarak yapılmıştır. Nicel boyutta tarama yöntemi; nitel boyutta ise durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışmanın nicel boyutunda İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ilde görev yapan 34 sınıf öğretmeni, nitel boyutuna ise aynı ilde görev yapan ve çalışmanın nitel boyutuna gönüllü katılmak isteyen 12 sınıf öğretmeni yer almıştır. Veri toplama aracı olarak nicel veriler için araştırmacılar tarafından geliştirilen “İlkokul 4. Sınıf Matematik Dersi Öğretim Programının Kazanım ve İçerik Boyutunun Hammond Değerlendirme Modeline Göre Değerlendirilmesi” anketi, nitel veriler için ise yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nicel ve nitel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Anketten elde edilen verilerin istatistiksel analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Nitel verilerin analizinde ise betimsel analizden faydalanılmıştır. Araştırma sonucuna göre öğretmenlerin kazanım ve içerik olarak 4. Sınıf ilkokul öğretim programına bakışı olumludur. Öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin günlük yaşamla ilişkilendirebileceği, uygulama yaparak öğrenebileceği, temel dört işlem becerilerini geliştirecek, eğlenerek öğrenmeye fırsat sunacak matematik oyunlarının ve bireysel farklılıklara dikkat eden kazanım ve içeriklerin eklenmesi uygun olacaktır. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmenler, 4. Sınıf öğrencisinin henüz somut işlemler döneminde olduğunu ifade ederek soyut düşünmeyi gerektirecek geometri konularının programdan çıkarılmasının doğru olacağını belirtmiştir. Uzunluk ölçme, kesirler, günlük hayatla bağlantılı olmayan konular da katılımcıların çıkarılmasını tavsiye ettiği konular arasındadır.

Anahtar Kelimeler : 4. Sınıf matematik dersi programı, Hammond değerlendirme modeli, program değerlendirme, öğretmen görüşleri.

Abstract

This study aims to evaluate the primary school 4th grade mathematics course curriculum according to the Hammond evaluation model in terms of achievement and content. In this mixed method study, survey method was used in the quantitative dimension and case study design was used in the qualitative dimension. Thirty-four classroom teachers working in a province in the Central Anatolia Region participated in the quantitative dimension of the study, and 12 classroom teachers working in the same province and willing to participate voluntarily in the qualitative dimension of the study participated in the qualitative dimension. As a data collection tool, the "Evaluation of the Achievement and Content Dimensions of the Primary School 4th Grade Mathematics Course Curriculum According to the Hammond Evaluation Model" questionnaire developed by the researchers was used for quantitative data, and a semi-structured interview form was used for qualitative data. Quantitative and qualitative data were analyzed separately. Frequency, percentage, arithmetic mean and standard deviation were used in the statistical analysis of the data obtained from the survey. Descriptive analysis was used in the analysis of qualitative data. According to the results of the research, teachers' view of the 4th grade primary school curriculum in terms of outcomes and content was positive. According to teachers' opinions, it would be appropriate to add mathematics games that students can relate to daily life, learn by practicing, develop the basic four operation skills, and provide opportunities for learning with fun, as well as achievements and content that pay attention to individual differences. In addition, the teachers participating in the research stated that the 4th grade student was still in the concrete operations period and that it would be correct to remove geometry subjects that require abstract thinking from the curriculum. Length measurement, fractions, and topics not related to daily life are among the topics that participants recommend to be excluded.

Keywords: 4th grade mathematics curriculum, Hammond evaluation model, program evaluation, teacher opinions.

1. GİRİŞ

Bilim ve teknolojide yaşanan değişimler, yenilikler, bilgiye ulaşma yolundaki çeşitlilikler birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da değişimi, güncellemeleri beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla eğitim sisteminin çağın gereklerine uygun olarak yeniden yapılandırılması ve bireylerin gelişmesi için gerekli yeterliliklerin kazandırılması amacıyla, güncel gelişmeleri ve değişen ihtiyaçları göz önünde bulunduran nitelikli eğitim programlarının hazırlanması ve uygulamaya konulması hayati önem taşımaktadır (Turan ve Tabak, 2020).

Alanyazın taraması yapıldığında eğitim programı için farklı tanımlamalara rastlanmaktadır. Demirel'e (2009) göre eğitim programı; öğrenciye okulda ve okul dışında plan dahilinde öğrenme yaşantısı hazırlanma sürecidir. Erden'e (2007) göre eğitim programı, bireyin davranışlarını istenilen yönde değiştirme sürecinde yapılan etkinliklerin tamamıdır. Öğretim programı ise bireye kazandırılmak istenen bilgi, beceri ve tutumların eğitim programı çerçevesinde plan dahilinde verildiği programlardır ve eğitim süreçlerinde gerçekleştirilen tüm etkinlikleri kapsar. Kalıcı öğrenmelerin gerçekleşebilmesi iyi planlanmış eğitim programı ve öğrenme öğretme sürecinin etkili olmasıyla mümkündür (Uzunboylu ve Hürsen, 2008). Kaliteli eğitim öğretim sürecinin gerçekleştirilebilmesi planlama, öğretim süreci ve değerlendirme aşamalarının başarılı olmasına bağlı olduğu için tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitim öğretim programı çalışmaları yapılmaktadır. Geçmişten günümüze bakıldığında ülkemizde 1924, 1926, 1936, 1948, 1962, 1968, 1983, 1990, 1998, 2004, 2009, 2015 ve 2018 yıllarında nitelikli eğitim için program geliştirme çalışmalarının hazırlandığı görülmektedir (Turan ve Tabak, 2020). Bu doğrultuda, 2005 yılından itibaren hazırlanan programlara bakıldığında öğrenen merkezli, 21. Yüzyıl becerilerine sahip, problem çözebilen, analitik düşünüp öğrendiklerini hayatla ilişkilendiren bireyler yetiştirmenin amaçlandığı görülmektedir. Yine 2018 yılında hazırlanan İlkokul Matematik Dersi Öğretim Programına bakıldığında ise öğretim programının özel amaçlarının 13 madde halinde sıralandığı görülmektedir (MEB, 2018). Bu öğretim programı öğrenciyi merkeze almış, kavramsal anlamayı, öğrendiklerini günlük hayatta kullanmayı önemsemiştir. Öte yandan 2018 yılında hazırlanan programda Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) 8 anahtar yetkinlik (anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, dijital yetkinlik, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, öğrenmeyi öğrenme, kültürel farkındalık ve ifade, inisiyatif alma ve girişimcilik) belirlenmiştir. Ayrıca önceki programlardan farklı olarak 10 kök değer değerlerimiz başlığı altında programa dahil edilmiştir (MEB, 2018). Öğrencilerin matematik programında yer alan bilgi ve becerileri edinip programda belirtilen hedeflere ulaşabilmesi için öğretim programlarının etkili bir şekilde geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve dönütler dikkate alınarak işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir (Orbeyi, 2007).

Program değerlendirme sürecine bakıldığında alanyazında 14 farklı değerlendirme model ve yaklaşımının olduğu görülmektedir (Uşun, 2023). Değerlendirme modelleri arasında yer alan hedef yönelimli değerlendirme modelinde, önceden belirlenen hedeflere ne kadar ulaşıp ulaşılmadığına bakılmaktadır. Bu çalışmada da 4. sınıf matematik dersi öğretim programının kazanım ve içerik boyutunun hedefe ulaşma durumu incelendiği için hedef yönelimli değerlendirme modellerinden olan Hammond değerlendirme modeli tercih edilmiştir.

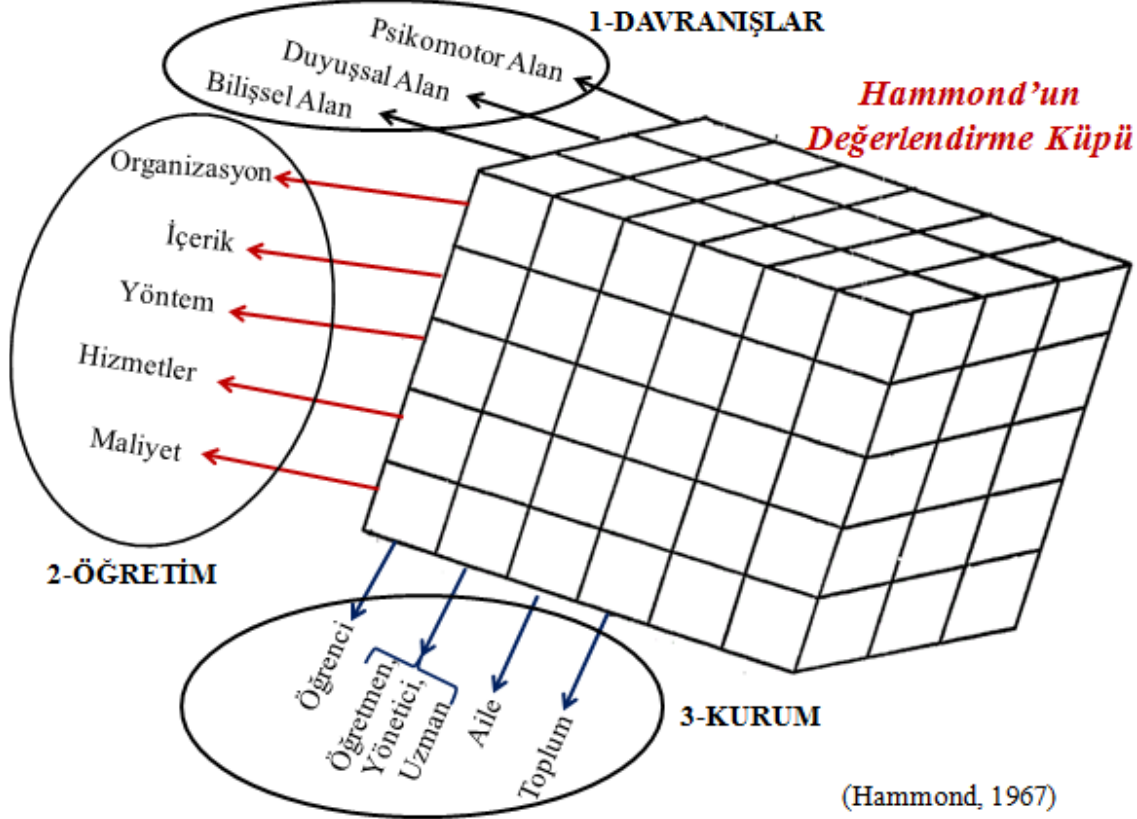
Hammond uygulanan programın hedeflerine ne kadar ulaştığıyla ilgilenirken hangi hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı ile de ilgilenmiştir (Uşun, 2023). Hammond, değerlendirme sürecinde eğitim sürecinde uygulanan etkinliğin başarı ya da başarısızlığında rol alan etkenleri araştıran

araştırmacıya yardım edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hammond, eğitim programlarını tanımlama ve değerlendirme süreçlerinde etkili olan değişkenleri düzenlemek için üç boyutlu bir küp geliştirmiştir (Fitzpatrick, Sanders ve Worthen, 2004). Bu küp değerlendirme yapısı olarak adlandırılmaktadır. Küpün öğretim, kurum, hedef davranışlar olmak üzere üç boyutu vardır. Bu üç boyutun alt basamakları ise şöyledir:

Öğretim: Organizasyon, kapsam, yöntem, hizmetler ve maliyeti

Kurum: Öğrenci- öğretmen, yönetici, eğitim uzmanı-aile-toplum

Hedef Davranışlar: Bilişsel alan, duyuşsal alan, psikomotor alan (Fitzpatrick vd., 2004)

Şekil 1. Hammond'un Program Değerlendirme Modelindeki Temel Boyutlar ve Alt Boyutlar

Hammond'un değerlendirme küpü, programı değerlendirirken ortaya çıkması ihtimal sorun türlerini belirlemek ve bunları denemek amacıyla yaklaşık doksan adet hücreden oluşmaktadır. Değerlendirme uzmanı değerlendirme sürecinde birkaç hücrede çalışabileceği gibi tek bir hücreyi ele alıp inceleyebilmektedir de. Bu esneklik, seçilen boyut üzerinde derinlemesine araştırma yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Hammond, 1967; Akt., Küçükkayhan ve Adıgüzel, 2021). Bu çalışmada da kazanım ve içerik boyutunda inceleme yapılmak istenildiği için Hammond değerlendirme modeli tercih edilmiştir. Ayrıca alan incelemesi yapıldığında bu değerlendirme modelinde az sayıda çalışmanın yapılmış olması da modelin tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Öğrencilerin araştıran, sorgulayan, öğrendiklerini diğer disiplinlerle ilişkilendirip hayatına tatbik eden, 21. Yüzyıl becerilerine sahip bireyler olarak yetişmesinde matematiğin önemi yadsınamaz. Bu nedenle ilkökul 4. Sınıf düzeyinde matematik öğretim programının kazanım ve içerik boyutunda hedeflere ne ölçüde ulaştığını tespit etmek amaçlı öğretmen görüşüne ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca yapılan bu çalışmanın öğretim programlarında yapılacak olan değişikliklere ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma İlkokul 4. sınıf matematik dersi öğretim programının kazanım ve içerik boyutunda Hammond değerlendirme modeline göre öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Hammond'un küpünün "Öğretim" boyutu kapsamında aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

1. İlkokul 4.sınıf matematik dersi öğretim programının kazanım boyutuna yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?
2. İlkokul 4.sınıf matematik dersi öğretim programının içerik boyutuna yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Karma yöntem kullanılan bu çalışmada, 4. sınıf matematik dersinin hem kazanım hem de içerik boyutlarını değerlendirmeye yönelik öğretmen görüşlerini ortaya çıkarmak için hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılmıştır. Nicel boyutta "uygulanabilirliği ve temsil edilebilirliğinin yüksek olması" nedeniyle (Polit ve Beck 2004, s.50) tarama yöntemi kullanılmıştır. Nitel boyutta ise "bir olgunun derinlemesine ve gerçek hayatta bütüncül bir yaklaşımla araştırılmasına" olanak sağlayan durum çalışması tasarımı (Yin, 2009, s.18) kullanılmıştır.

2.1. Katılımcılar

Nicel boyutun katılımcıları, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle seçilen 4. Sınıf matematik dersine giren öğretmenlerden (N=34) oluşmuştur (Bkz. Çizelge 1). Bu öğretmenlerden araştırmanın nitel boyutuna katılmaya gönüllü olan matematik öğretmenleri (N= 12) amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme ile nitel boyutun çalışma grubunu oluşturmuştur.

Çizelge 1. Katılımcıların Betimsel Verileri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	11	32.35
	Erkek	23	67.65
Yaş	20- 25	0	0
	26-30	2	5.88
	31-35	6	17.65
	36-40	8	23.53
	41 ve üzeri	18	52.94
Mesleki Kıdem	1-5 yıl	1	2.94
	6-10 yıl	2	5.88
	11-15 yıl	8	23.53
	16-20 yıl	6	17.65
	21 ve üzeri	17	50
Öğrenim Durumunuz	Lisans	27	79.41

	Yüksek lisans	7	20,59
	Doktora	0	0
Toplam		34	100

Çizelge 1'de görüldüğü gibi katılımcıların %32,35'i (n=11) kadın, % 67,65'i (n=23)erkektir. Yaş değişkenine göre Sınıf öğretmenlerinin %5,88'inin (n=2) 26-30 yaş aralığında olduğu; %17,65'inin (n=6) 31-35 yaş aralığında; %23,53'ünün (n= 8) 36-40 arası; % 52,94'ünün (n=18) 41 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Mesleki kıdem açısından bakıldığında katılımcıların %2,94'ünün (n=1) 1-5 yıl arasında; %5,88'inin (n=2) 6-10 yıl arası; %23,53'ünün (n=8) 11-15 yıl arasında; %17,65'inin (n=6) 16-20 yıl arasında; %50'sinin 21 yıl ve üzeri kıdeme sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenim durumlarına göre ise %79,41'inin (n=27) lisans; %20,59'unun (n= 7) yüksek lisans mezunudur.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmacılar tarafından alanyazın taraması ve uzman görüşleri (1 profesör ve 7 öğretmen) temel alınarak 20 maddelik "İlkokul 4. Sınıf Matematik Dersi Öğretim Programının Kazanım ve İçerik Boyutunun Hammond Değerlendirme Modeline Göre Değerlendirilmesi" isimli anket geliştirilmiştir. Gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra küçük bir gönüllü grubu (N=8 öğretmen) üzerinde pilot çalışma yapılmıştır. Kendilerinden tüm maddeleri gözden geçirmeleri ve mümkünse beklendiği gibi yanıtlanamayacak tüm gereksiz, zor veya belirsiz maddeleri yeniden ifade etmeleri, kısaltmaları veya çıkarmaları istenmiştir. Pilot uygulama sonrasında anketin son hali "Kazanım" (N=12 madde), "İçerik" (N=8 madde), olmak üzere iki boyutlu olarak elde edilmiştir. Maddelerin kapsam geçerlilik oranları (KGO) Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Bağlam Boyutuna Ait Maddelerin Kapsam Geçerlik Oranları (KGO)

Madde No		Nu	KGO	KGI
1	Kazanımlar, açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir.	8	1.00	1.00
2	Kazanımlar, birbirleri ile tutarlı ve ilişkilidir.	8	1.00	
3	Kazanımlar gerçekleştirilebilir düzeydedir.	8	1.00	
4	Kazanımlar, öğrencilerin bilişsel gelişim düzeylerine uygundur.	8	1.00	
5	Kazanımlar, öğrencilerin duyuşsal gelişim düzeylerine uygundur.	8	1.00	
6	Kazanımlar, öğrencilerin psikomotor gelişim düzeylerine uygundur.	8	1.00	
7	Kazanımların işlenme sırası esneklerdir.	8	1.00	
8	Kazanımlar seviyeye uygun değildir.	8	1.00	
9	Kazanımların sayısı çok fazladır	8	1.00	
10	Kazanımlar belirlenirken bireysel farklılıklar dikkate alınmıştır.	8	1.00	
11	Kazanımlar diğer derslerin kazanımları ile uyumaktadır.	8	1.00	
12	Kazanımlar 21. Yüzyıl becerilerini destekler niteliktedir.	8	1.00	
İÇERİK	13	Program içeriği ve kazanımlar birbiriyle uyumludur.	8	1.00

14	İçerik, öğretim ilkelerine (öğrenciye görelilik, basitten zora, yakından uzağa vb.) göre düzenlenmiştir	7	0.75	0.94
15	Program içeriğindeki konular öğrencilerin ihtiyaçlarına uygundur.	8	1.00	
16	İçerik, kolay, sade ve anlaşılırdır.	8	1.00	
17	İçerik öğrenci düzeyine uygundur.	8	1.00	
18	İçerik, gerçek yaşamla bağlantılıdır.	8	1.00	
19	Programın içeriği öğrencilerin ilgisini çekici nitelikte hazırlanmıştır	7	0.75	
20	İçerikte yer alan konular birbirinin önkoşulu niteliktedir.	8	1.00	

Uzman Sayısı: 8 Nu: *Gerekli* ifadesini kullanan uzman sayısı
Kapsam Geçerlik Oranı (KGO): **0.78** Kapsam Geçerlik İndeksi(KGI): **0.98**
[(0.98>0.78) KGI> KGO]

Lawshe (1975) tarafından geliştirilen Kapsam Geçerlilik Oranları (KGO), “bir ölçme aracının içeriğini veya yapı geçerliliğini ortaya koyan faktörlerdir” (aktaran Yurdugül, 2005, s.2). Araştırma kapsamında kullanılan anketteki her bir madde, hedeflenen yapıyı ölçüp ölçmediği veya gereksiz olup olmadığı açısından uzman görüşleri (N=8) doğrultusunda değerlendirilmiştir. Kapsam Geçerlilik Oranlarını hesaplamak için kullanılan formül $KGO = (Nu - N / 2) / (N / 2)$ dir. “Nu”, “gerekli”olduğunu belirten uzman sayısını, “N” ise toplam uzman sayısını göstermektedir. Veneziano ve Hooper'ın (1997) kapsam geçerlilik kriterleri çizelgesuna göre elde edilen KGO'ların istatistiksel anlamlılığı test edilmiştir. Tüm maddeler için hesaplanan Kapsam Geçerlilik İndeksi (0,98) bu çizelgede yer alan 8 uzman görüşü için belirtilen minimum değer olan değerle (0,78) karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda anketin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır [(0,98>0,78) KGI>KGO].

Derecelendirme olarak 5’li Likert kullanılmıştır. Derecelendirme aralıkları şu şekildedir: 1-1,80 (Hiç Katılmıyorum); 1,81- 2,60 (Kısmen Katılmıyorum); 2,61- 3,40 (Kararsızım); 3,41-4,20 (Kısmen Katılıyorum); 4.21-5 (Tamamen Katılıyorum).

Nitel kısımda veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcıların sorulara istedikleri kadar geniş yanıt vermelerine ve araştırmayı derinlemesine incelemelerine olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Taslak form için 1 profesör ve 7 öğretmenin görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri alındıktan sonra 7 öğretmen ile pilot çalışma yapılmış ve pilot uygulama sonrasında son form geliştirilmiştir. Formda yer alan bazı sorular şu şekildedir:

- Siz olsanız programa hangi kazanımları eklediniz? Neden?
- Siz olsanız programdan hangi kazanımları çıkartırdınız? Neden?
- Siz olsanız programa hangi konuları eklediniz? Neden?
- Siz olsanız programdan hangi konuları çıkartırdınız? Neden?

Nitel boyutta Lincoln ve Guba'nın (1986) geçerlik ve güvenilirlik kriterleri esas alınmıştır. Bu bağlamda iç geçerlik için üye kontrolü stratejisi uygulanmıştır. Bunun için veri sağlanan veya

görüşme yapılan bazı katılımcılarla ikinci kez iletişime geçilmiş ve çalışma bulgularının kendi düşüncelerini doğru şekilde yansıtmayı yansıtmadığı sorularak geri bildirim sağlanmıştır. Bu çalışmada dış geçerlik için Lincoln ve Guba'nın (1986) belirttiği gibi amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca sonuçların benzer katılımcı ve ortamlardaki durumlara aktarılabilirliği açısından katılımcıların doğrudan alıntılarında da yer verilmiştir. Aktarılabilirliğin amacı, katılımcıların deneyimlerini detaylı bir şekilde anlatarak, çalışmayı okuyanların sonuçları kendi çalışmalarında uygulamalarına yardımcı olmaktır (Lincoln ve Guba, 1986). Güvenilirlik için hem nicel hem de nitel veriler dahil edilmiştir. Ayrıca verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında iki araştırmacı görev almıştır. Doğrulanabilirlik açısından araştırmada kullanılan yöntem ve aşamalar açık ve detaylı bir şekilde tanımlanmış, araştırmacının ham verileri başkaları tarafından incelenebilecek şekilde saklanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Nicel ve nitel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Anketten elde edilen verilerin istatistiksel analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Araştırmacının nitel kısmında ise her katılımcının cevabı K1-ÖE (K: Katılımcı; 1: Katılımcı No; ÖE: Öğretmen Erkek) şeklinde kodlanmıştır. Veriler, önceden belirlenen temalar belirli bir konuda ya da alanda birbirinden bağımsız olarak yapılan nitel ve nicel çalışmaların derinlemesine incelenmesi ile yapılan betimsel analiz kullanılarak incelenmiş ve temalara uygun kodlar oluşturulmuştur.

3.BULGULAR

3.1. Nicel Bulgular

Araştırmada kullanılan anket maddelerinin aritmetik ortalama, standart sapma, frekans ve yüzdeleri hesaplanarak aşağıda verilmiştir.

Çizelge 3. Anketin “Kazanım” Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

KAZANIM							
Maddeler	\bar{x}	SS	HK f %	KK f %	KRS f %	KS f %	TK f %
Kazanımlar, açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir.	3,82	1,26	2 5,88	6 17,65	0	14 41,18	12 35,29
Kazanımlar, birbirleri ile tutarlı ve ilişkilidir.	3,91	1,23	2 5,88	5 14,71	0	14 41,18	13 38,24
Kazanımlar gerçekleştirilebilir düzeydedir.	3,61	1,25	2 5,88	7 20,59	2 5,88	14 41,18	9 26,47
Kazanımlar, öğrencilerin bilişsel gelişim düzeylerine uygundur.	3,47	1,26	2 5,88	8 23,53	4 11,76	12 35,29	8 23,53
Kazanımlar, öğrencilerin duyuşsal gelişim düzeylerine uygundur.	3,44	1,21	2 5,88	6 17,65	6 17,65	13 38,24	7 20,59
Kazanımlar, öğrencilerin psikomotor gelişim düzeylerine uygundur.	3,61	1,15	2 5,88	4 11,76	7 20,59	13 38,24	8 23,53
Kazanımların işlenme sırası esneklerdir.	3,14	1,35	5 14,71	8 23,53	3 8,82	13 38,24	5 14,71
Kazanımlar seviyeye uygun değildir.	2,91	1,42	6 17,65	11 32,35	3 8,82	8 23,53	6 17,65

Kazanımların sayısı çok fazladır	3,67	1,36	3 8,82	6 17,65	2 5,88	11 32,35	12 35,29
Kazanımlar belirlenirken bireysel farklılıklar dikkate alınmıştır.	2,29	1,31	13 38,24	9 26,47	2 5,88	9 26,47	1 2,94
Kazanımlar diğer derslerin kazanımları ile uyusmaktadır.	3,11	1,24	3 8,82	11 32,35	3 8,82	13 38,24	4 11,76
Kazanımlar 21. Yüzyıl becerilerini destekler niteliktedir.	2,82	1,31	7 20,59	8 23,53	6 17,65	10 29,41	3 8,82

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 3'te görüldüğü gibi "Tamamen Katılıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde "Kazanımlar birbirleri ile tutarlı ve ilişkilidir." (f=13; %38,24) iken, en düşük yüzde ise "Kazanımlar belirlenirken bireysel farklılıklar dikkate alınmıştır." (f=1; %2,94) olmuştur. "Hiç Katılmıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde "Kazanımlar belirlenirken bireysel farklılıklar dikkate alınmıştır." (f=13; %38,24) olurken, en düşük yüzdeye olan maddeler "Kazanımlar, açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir.", "Kazanımlar, birbirleri ile tutarlı ve ilişkilidir.", "Kazanımlar gerçekleştirilebilir düzeydedir.", "Kazanımlar, öğrencilerin bilişsel gelişim düzeylerine uygundur.", "Kazanımlar, öğrencilerin duyuşsal gelişim düzeylerine uygundur.", "Kazanımlar, öğrencilerin psikomotor gelişim düzeylerine uygundur." (f=2; %5,88) olmuştur.

En yüksek ortalamaya sahip madde "Kazanımlar, birbirleri ile tutarlı ve ilişkilidir." (\bar{x} =3,91; SS=1,23) olmuştur. En düşük ortalamaya sahip 3 madde ise sırasıyla "Kazanımlar belirlenirken bireysel farklılıklar dikkate alınmıştır." (\bar{x} =2,29; SS=1,31) , "Kazanımlar 21. Yüzyıl becerilerini destekler niteliktedir." (\bar{x} =2,82; SS=1,31), "Kazanımlar seviyeye uygun değildir." (\bar{x} =2,91; SS=1,42) olarak belirlenmiştir.

Çizelge 4. Anketin "İçerik" Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

Maddeler	İÇERİK						
	\bar{x}	SS	HK f %	KK f %	KRS f %	KS f %	TK f %
Program içeriği ve kazanımlar birbiriyle uyumludur.	3,35	1,20	2 5,88	9 26,47	3 8,82	15 44,11	5 14,71
İçerik, öğretim ilkelerine (öğrenciye görelilik, basitten zora, yakından uzağa vb.) göre düzenlenmiştir	3,70	1,16	2 5,88	5 14,71	2 5,88	17 50	8 23,53
Program içeriğindeki konular öğrencilerin ihtiyaçlarına uygundur.	3,29	1,24	4 11,76	6 17,65	4 11,76	16 47,05	4 11,76
İçerik, kolay, sade ve anlaşılırdır.	3,05	1,39	5 14,71	10 29,41	3 8,82	10 29,41	6 17,65
İçerik öğrenci düzeyine uygundur.	3,20	1,17	1 2,94	13 38,23	2 5,88	14 41,18	4 11,76
İçerik, gerçek yaşamla bağlantılıdır.	3,17	1,26	5 14,71	6 17,65	4 11,76	16 47,05	3 8,82
Programın içeriği öğrencilerin ilgisini çekici nitelikte hazırlanmıştır	2,70	1,21	7 20,59	9 26,47	6 17,65	11 32,35	1 2,94
İçerikte yer alan konular birbirinin önkoşulu niteliktedir.	3,41	1,21	2 5,88	8 23,53	4 11,76	14 41,18	6 17,65

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

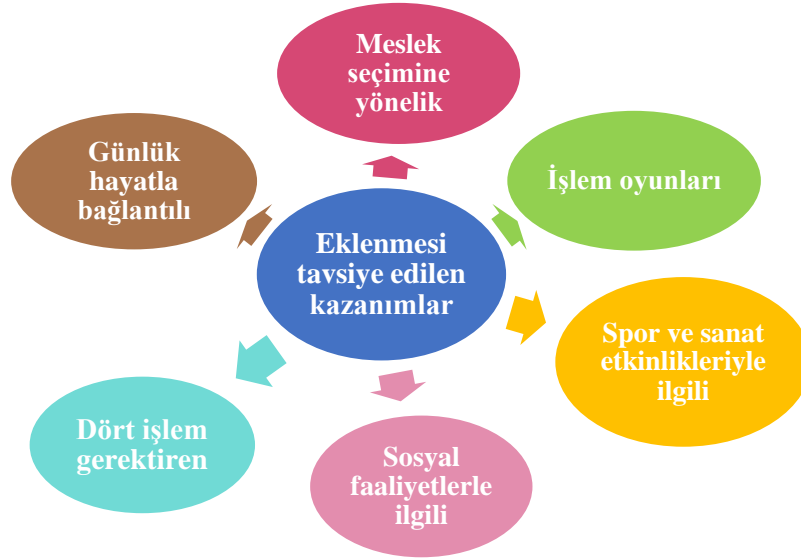
Çizelge 4’de yer alan “Tamamen Katılıyorum” aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde “İçerik, öğretim ilkelerine (öğrenciye görelilik, basitten zora, yakından uzağa vb.) göre düzenlenmiştir.” (f=8; %23,53) iken, en düşük yüzde ise “Programın içeriği öğrencilerin ilgisini çekici nitelikte hazırlanmıştır.” (f=1; %2,94) olmuştur. “Hiç Katılmıyorum” aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde “Programın içeriği öğrencilerin ilgisini çekici nitelikte hazırlanmıştır.” (f=7; %20,59) olarak tespit edilmiştir.

En yüksek ortalamaya sahip madde “İçerik, öğretim ilkelerine (öğrenciye görelilik, basitten zora, yakından uzağa vb.) göre düzenlenmiştir.” ($\bar{x}=3,70$; $SS=1,16$) olmuştur. En düşük ortalamaya sahip madde ise “Programın içeriği öğrencilerin ilgisini çekici nitelikte hazırlanmıştır.” ($\bar{x}=2,70$; $SS=1,21$) olarak tespit edilmiştir.

3.2. Nitel Bulgular

Nitel veriler “eklenmesi tavsiye edilen kazanımlar”, “çıkarılması tavsiye edilen kazanımlar”, “eklenmesi tavsiye edilen konular” ve “çıkarılması tavsiye edilen konular” olmak üzere dört tema altında incelenmiştir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen verilere göre eklenmesi tavsiye edilen kazanımlar teması ve bu temaya ait kodlar şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Katılımcıların eklenmesi tavsiye edilen kazanımlara ilişkin görüşleri

Katılımcıların görüşlerine göre programa eklenmesi gereken kazanımlar temasında belirlenen kodlar; “ Meslek seçimine yönelik”, “İşlem oyunları”, “Spor ve sanat etkinlikleriyle ilgili”, “Sosyal faaliyetlerle ilgili”, “Dört işlem gerektiren”, “Günlük hayatla ilgili” olmuştur. Veriler incelendiğinde katılımcıların çoğu günlük hayatla ilişkili yaparak yaşayarak öğrenmeye uygun kazanımların 4. Sınıf matematik öğretim programına dahil edilmesini tavsiye etmiştir.

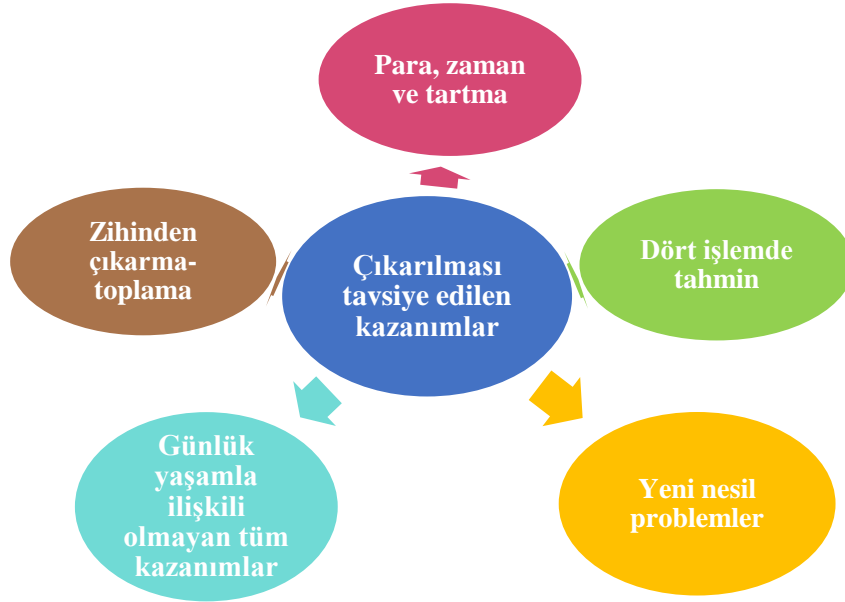
Araştırmaya katılan bazı öğretmenlerin görüşlerine göre ise yeteri kadar kazanım vardır ve eklemeye gerek görülmemektedir Bu konudaki katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir:

Günlük hayatta kullanılacak kazanımlar ve gelecekte seçeceği mesleğe yönelik kazanımlar eklerdim (K5-ÖE).

Uygulama gerektiren kazanımları daha çok eklerdim (K10-ÖK).

Programa kazanım eklemek yerine programı sadeleştirirdim. İlkokul öğrencileri için program çok yoğun (K9-ÖE).

Katılımcıların görüşlerine göre programdan çıkarılması tavsiye edilen kazanımlar teması ve bu temaya ait kodlar şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. Katılımcıların çıkarılması tavsiye edilen kazanımlara ilişkin görüşleri

Katılımcıların düşüncelerine göre programdan çıkarılması tavsiye edilen kazanımlar temasında belirlenen kodlar; “Para, zaman ve tartma”, “Dört işlemde tahmin”, “Yeni nesil problemler”, “Günlük yaşamla ilişkili olmayan tüm kazanımlar” ve “Zihinden çıkarma-toplama” şeklinde ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan dördü programdan çıkarılması gereken kazanımların dört işlemde tahminlerle ilgili kazanımlar olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu aynı zamanda bu temada en çok tekrarlanan kod olmuştur..Ayrıca bir önceki tema olan “eklenmesi tavsiye edilen kazanımlar”a ve bu temaya verilen cevaplar birleştirildiğinde öğretmenlerin programda öğrencilerin günlük yaşamda kullanabilecekleri, eyleme dönük, yaparak yaşayarak öğrenebilecekleri kazanımları görmek istedikleri söylenilebilir. Katılımcıların bu tema için verdikleri yanıtların bazıları aşağıda verilmiştir.

Toplama ve çıkarmada sonucu tahmin eder (K7-ÖE).

Dört işlemde tahmin etmeyle ilgili kazanımları çıkarmak isterdim. Öğrenciler bu kazanımları kazanmada zorlanıyorlar (K8-ÖE).

Hayatla bağlantılı olmayan, çocuğa uzak olan kazanımları çıkarırdım (K10-ÖK).

Elde edilen verilere göre programa eklenmesi tavsiye edilen konular teması ve bu temaya ait kodlar şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Katılımcıların eklenmesi tavsiye edilen konulara ilişkin görüşleri

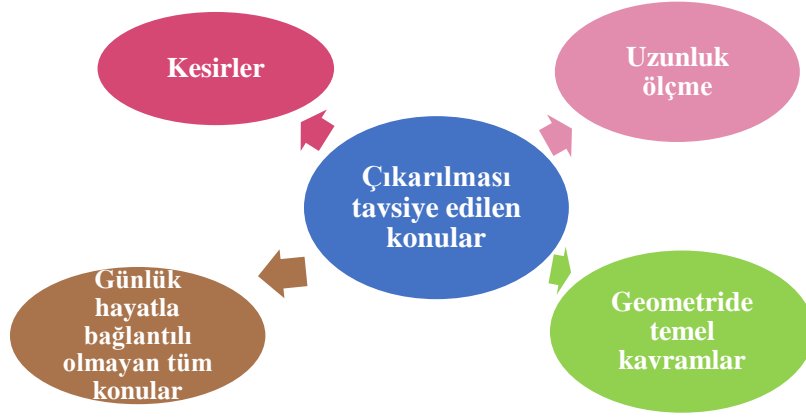
Programa eklenmesi tavsiye edilen konular temasında belirlenen kodlar; “Matematik oyunları”, “Doğal sayılar”, “Kişiyeye özel kazanımlar”, “Gezi-gözlem konuları”, “Günlük hayatla bağlantılı” olarak belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu matematiğin oyunlarla, bulmacalarla öğretilmesinin daha verimli olacağını düşünmekte ve programa bu yönde konuların eklenmesini düşünmektedir. Katılımcıların ifadelerinden bazıları ise şöyledir:

Hayatta matematik uygulamaları, Oyunlarla matematik konularını eklerdim. Matematiğin yaşamdaki yerini ve uygulanabilirliğini göstermek için bu konuları eklerdim (K2-ÖE).

Matematik oyunları..bulmacaları..mantık dersi konuları ve satranç (K3-ÖE).

Gerçek hayatla bağlantılı , analiz sentez , çıkarım , üst bilişsel (K12-ÖE).

Katılımcıların ifade ettiği düşüncelerine göre programdan çıkarılması tavsiye edilen konular teması ve bu temaya ait kodlar şekil 5'te gösterilmiştir.

Şekil 5. Katılımcıların çıkarılması tavsiye edilen konulara ilişkin görüşleri

Programdan çıkarılması tavsiye edilen konular temasında belirlenen kodlar; “Kesirler”, “Uzunluk ölçme”, “Günlük hayatla bağlantılı olmayan tüm konular” ve “Geometride kavramlar” olmuştur. Katılımcıların çoğunluğu 4. Sınıf öğrencilerinin seviyesinin geometride temel kavramların, açılarının öğretilmesine uygun olmadığını ve programdan çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcıların birkaçı da konuların uygun olduğunu çıkarılması gereken konunun bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcıların ifadelerinden bazıları aşağıda belirtildiği gibidir.

Geometride temel kavramlar konusunu tamamen çıkarırdım. 4. Sınıf öğrencisine göre soyut bir konu olduğunu düşünüyorum (K4-ÖK).

Açıları ölçme ve çizme konusunu çıkarmak isterim. Çünkü öğrenciler hala somut düşünüyorlar (K8-ÖE).

Uzunluk ölçme birilerini çıkarırdım, ortaokul seviyesine uygun buluyorum (K11-ÖK).

Seviye üstü gereksiz konuları ve hayatla bağlantılı olmayanları (K12-ÖE).

Çalışmanın nitel bölümünde 4 tema için verilen cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin büyük çoğunluğunun matematik öğretim programında gerçek yaşamla bağlantılı bilgileri yaşantılar yoluyla edinmelerinin doğru olduğunu düşündüğü söylenilebilir. Ayrıca 4. Sınıf öğrencilerinin gelişimsel özelliği olarak soyut işlemler dönemine geçemediği ve soyut konuları anlamakta zorlandığı da ifade edilebilir. Yine öğretmenlerin nitel bölüm için verdiği cevaplar bütüncül bir yaklaşımla incelendiğinde 4. Sınıfta programın içerik ve kazanımlarının temel dört işlem becerisini geliştirmeye yönelik düzenlenmesinin daha doğru olabileceği sonucuna ulaşılabilmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Çalışmada elde edilen bulgulara bakıldığında kazanımların, açık, anlaşılır bir şekilde ifade edildiği, birbirleri ile tutarlı ve ilişkili olduğu, diğer derslerin kazanımları ile ilişkili olduğu,

öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerine uygun olduğu söylenilebilir. İçeriğin, öğretim ilkelerine göre düzenlendiği, öğrenci ihtiyaçlarını karşıladığı da belirtilebilir. Çalışmaya katılan öğretmen görüşleri dikkate alındığında matematik programında yer alan kazanımların bireysel farklılıkları dikkate alma konusunda eksik yanları olduğu da söylenebilmektedir. Çalışmanın nicel bölümü genel olarak değerlendirildiğinde ise katılımcıların öğretim programındaki kazanım ve içeriğe yönelik olumlu görüş belirttikleri görülmektedir. Akça (2007), Artut ve Bal (2007), Bal (2008), Çakır ve Kılınç (2016), Köse, Koçyiğit, Tuğluk, Çelik ve Yazar (2006), Turan ve Tabak'ın (2021) 2000, 2015 ve 2018 yılı matematik dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşlerinin alındığı araştırmalarda da, bu araştırmayla benzer sonuçlar bulunarak öğretim programının öğrenci gelişimine uygun olduğu ifade edilmiş, dersin genel hedeflerini gerçekleştirme ve öğrencileri belirlenen hedeflere ulaştırma konularında öğretmenlerin olumlu görüş bildirdiği belirtilmiştir. Verilere bakıldığında çalışmaya katkı sağlayan öğretmenlerin matematik programına karşı olumlu düşüncelerinin olmasına rağmen, konu ve kazanım boyutunda ekleme ve çıkarmalar yapılması gerektiğini düşünen öğretmenlerin de var olduğu söylenilebilir. Turan ve Tabak'ın (2021) yaptığı çalışmada da benzer bulgular edinilmiş, öğretim programının sadeleştirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Ayrıca nitel ve nicel bulgular birlikte değerlendirildiğinde öğretim programının güncel, uygulanabilir, hayatla bağlantılı kazanım ve içerik sunma konusunda düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda bazı öneriler geliştirilmiştir: Öğretmenler yıllık ve günlük ders planlarına öğrenilenlerin günlük hayata aktarılabilirdiği, uygulamaların yapılmasına imkân tanıyan etkinliklere yer verip, zengin öğrenme ortamları sunabilirler. Programın uygulanmasında yaşanan sıkıntıların giderilmesi için öğretmenlere öğrenen merkezli, farklı öğretim yaklaşımlarını konu alan eğitimler verilebilir. 4. Sınıf seviyesinde diğer derslerin öğretim programları da değerlendirilebilir. Bu araştırmada 4. Sınıf matematik öğretim programı kazanım ve içerik yönünden değerlendirilmiştir. Program öğrenme öğretme süreci, değerlendirme boyutlarına göre de değerlendirilebilir. Bu çalışmada programa ait öğretmen görüşleri alınmıştır. Değerlendirme sürecinde uzman, yönetici, veli, öğrenci görüşlerinin alındığı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akça, S. *İlköğretim 5. Sınıf 2005 Matematik Programının Öğretmen Yönetici ve İlköğretim Müfettişleri Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi (Afyonkarahisar İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2007.

Artut, P. & Bal, A.P. *İlköğretim Birinci Kademe Matematik Öğretim Programının Değerlendirilmesi*, III. Ulusal Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2007.

Bal, P. Yeni İlköğretim Matematik Öğretim Programının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1), 53-68. 2008.

Çakır, S. & Kılınç, H.H. İlkokul 4. Sınıf Matematik Dersi Programına İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S.39, 112-124, 2016.

Demirel, Ö. *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, PegemA Yayınları, 2009.

Doğan, A. İlkokul Matematik Öğretim Programındaki Kazanımların Solo Sınıflandırılmasına Göre İncelenmesi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2305-2325, 2020.

Erden, M. *Eğitim bilimine giriş*. Arkadaş Yayınevi, 2007.

Fitzpatrick, J.L., Sanders, J.R. & Worthen, B.R. *Program evaluation-alternative approaches and practical guidelines*. Boston: Allyn&Bacon, 2004.

Hıdıroğlu, Ç.N., Kandemir, A. & Tuncel, İ. Hommond'un Değerlendirme Küpü Çerçevesinde Öğretim İlke ve Yöntemleri Dersinin Değerlendirilmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 47-68, 2016.

Köse, E., Koçyiğit, S., Tuğluk, M. N., Çelik, M. & Yazar, A. *2004 İlköğretim Matematik Programının Eğitsel Eleştiri Modeline Göre Değerlendirilmesi*. 15. Eğitim Bilimleri Kongresi. Muğla Üniversitesi, Muğla, 2006.

Küçükkayhan, S. & Adıgüzel, O.C. Mesleki Açık Öğretim Liseleri Öğretim Programının Hammond Program Değerlendirme Modeli Doğrultusunda Değerlendirilmesi, *Anadolu Journal Of Educational Sciences International*, 2021. DOI: 10.18039/ajesi.801712

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New directions for evaluation*, (30), 73-84, 1986.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], *İlkokul Matematik Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1, 2, 3, ve 4. sınıflar)*, Devlet Kitapları Basımevi, 2018.

Orbeyi, S. *İlköğretim Matematik Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2007.

Orbeyi, S. & Güven, B. *Yeni İlköğretim Matematik Dersi Öğretim Programı'nın Değerlendirme Öğresine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 4(1), 133-147, 2008.

Polit, D.F., & Beck, C.T. *Nursing research principles and methods*. Lippincott William S & Wilkins Publishing, 2004.

Turan, A. *Sınıf Öğretmenlerinin İlkokul 4. Sınıf Matematik Dersi Öğretim Programına Yönelik Görüşleri: Bir Karma Yöntem Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, 2019.

Turan, A. & Tabak, S. Sınıf Öğretmenlerinin İlkokul 4. Sınıf Matematik Dersi Öğretim Programına (2018) Yönelik Görüşleri: Bir Karma Yöntem Çalışması. *Milli Eğitim*, 50 (229), 463-491, 2021.

Uşun, S. *Eğitimde program değerlendirme süreçler-yaklaşımlar ve modeller*. Anı Yayıncılık, 2023.

Ünal, F. *Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Hak, Sorumluluk ve Katılımcılık Bağlamında Vatandaşlık Bilincine İlişkin Görüşlerinin Hammond Modeliyle Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, 2019.

Üredi, L. & Ulum, H. İlkokul Matematik Dersi Güncel Öğretim Programının Okul Matematiği Prensiplerine Göre İncelenmesi. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitim Dergisi, 13(2), 789-806, 2019.

Veneziano L., & Hooper J. A Method For Quantifying Content Validity Of Health-Related Questionnaires. *American Journal of Health Behavior*, 21(1), 67-70, 1997.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri [Qualitative research methods in the social sciences]* (7th Ed.). Seçkin Publishing, 2011.

Yin, R. K. *Case study research: Design and method* (4th ed.). Sage Publications, Inc, 2009.

Yurdugül, H. *Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği İçin Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması* [Using content validity indices for content validity in scale development studies]. In Proceedings of the 14th National Educational Sciences Congress 28-30 September 2005. <https://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf5>

ORTAOKUL 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KONUŞMA BECERİSİNE YÖNELİK TUTUM VE ÖZYETERLİKLERİ

ESRA BİRCAN MANAY

Dokuz Eylül Üniversitesi, gmesra84@gmail.com – 0000-0003-1238-5916

Doç. Dr. ALİ TÜRKEL

Dokuz Eylül Üniversitesi, ali.turkel@deu.edu.tr – 0000-0003-4743-8766

Doç. Dr. BEHSAT SAVAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi, behsat.savas@deu.edu.tr – 0000-0003-3164-9745

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 2023-2024 öğretim yılında ortaokulu 7. sınıf öğrencilerinin konuşma becerisine yönelik tutum ve özyeterlik düzeylerini belirlemektir. Konuşmaya yönelik tutum ve özyeterlik bireyin duyuşsal yönünü yansıtır. Araştırmada örnekleme dahil edilen 132 öğrenciden alınan veriler değerlendirilmiştir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın verileri “Ortaokul Öğrencileri İçin Konuşma Özyeterlik Ölçeği” ve “Ortaokul Öğrencileri İçin Konuşma Becerisi Tutum Ölçeği” ile elde edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde cinsiyetler arası karşılaştırmada t testi ve iki bağımlı değişkin arasındaki ilişkiyi test etmede Pearson Kolerasyon tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada cinsiyet değişkenine göre yapılan karşılaştırmada kadın öğrencilerin konuşma tutum puan ortalamalarının anlamlı ve orta etki düzeyinde erkek öğrencilere göre farklılaştığı, konuşma özyeterlik puanlarında ise farklılaşma olmadığı görülmüştür. Bireylerin konuşmaya yönelik olumlu tutum ve özyeterliğe sahip olması kendilerini daha doğru ve etkili ifade edebilmesine, konuşma ile ilgili etkinliklere katılım isteğinin artmasına yardımcı olabilir. Türkçe dersinin dört beceri alanından biri olan konuşma ile ilgili etkinliklerde farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasının, konuşma etkinliklerinin eğlenceli bir eyleme dönüştürülmesinin, bireyin konuşmasına ilişkin yapıcı dönütler verilmesinin konuşma tutum ve konuşma özyeterliğine olumlu bir etki edeceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Konuşma, konuşma tutumu, konuşma özyeterliği

ATTITUDES AND SELF-EFFICACY OF 7TH GRADE SECONDARY SCHOOL STUDENTS TOWARDS SPEAKING SKILLS

SUMMARY

The aim of this study is to determine the attitudes and self-efficacy levels of the 7th grade students of secondary school towards speaking skills in the 2023-2024 academic year. Attitude and self-efficacy towards speaking reflect the affective aspect of the individual. In the study, the data obtained from 132 students included in the sample were evaluated. Survey model, one of the quantitative research methods, was used in the study. The data of the study were obtained with “Speaking Self-Efficacy Scale for Secondary School Students” and “Speaking Skill Attitude Scale for Secondary School Students”. In analysing the data, t-test was used for comparison between genders and Pearson’s correlation technique was used to test the relationship between two dependent variables. In the comparison made according to the gender variable in the study, it was seen that the mean speaking attitude scores of female students differed significantly and at medium effect level compared to male students, while there was no difference in speaking self-efficacy scores. Having positive attitudes and self efficacy towards speaking can help individuals express themselves more accurately and effectively and increase their willingness to participate in activities related to speaking. It can be said that using different methods and techniques in activities related to speaking, which is one of the four skill areas of Turkish lesson, transforming speaking activities into an entertaining activity, giving constructive feedback about the individual’s speech will have a positive effect on speaking attitude and speaking self-efficacy.

Keywords: Speaking, speaking attitude, speaking self-efficacy.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca kendini var edebilmek için çevresini etkilemeye çalışmıştır. Çevresini etkilemeye çalışırken kendisi de çevresinden etkilenmiştir. Bu şekilde iletişim süreci başlamıştır. İletişim kurabilmek için en etkili ve önemli araçlardan biri dil olarak görülmektedir. Konuşma bireyin hem diğer bireylerle hem de ait olduğu toplumla kurduğu sözlü iletişim olarak ifade edilebilir (Özbay,2003). Bireylerin çevresiyle kurduğu iletişimin bir boyutu olan konuşma sözlü olarak duygu, düşünce, istek, hayal ve görüşlerin aktarılmasıdır. Konuşmacının amacı ile dinleyicinin çıkarımlarının bütünüdür (Ergenç, 1999). İnsanın etrafındaki bireylerle ilişkisini sürdürebilmesinde en çok ihtiyaç duyduğu ve yararlandığı bir etkinliktir (Aktaş, Gündüz; 2001). Bu doğrultuda konuşma bireyler arası yaşantıların sözlü olarak paylaşılması süreci

olarak da tanımlanabilir (İşcan,2017). Tanımlarda da görüldüğü gibi konuşma farklı kavramların bir araya gelerek bütün oluşturduğu kapsamlı bir eylemdir. Ses, sesletim, anlama, anlatma, uzlaşma, iletişim kurma gibi kavramları kapsayan önemli bir dil becerisidir.

Çeşitli araştırmalar sözlü iletişimin- konuşmanın günlük yaşamda önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bireyler iletişim kurma zamanlarının yaklaşık üçte birini konuşarak geçirmektedir. Yalçın (2000), konuşmanın etkisinin yazma ve okumadan daha fazla olduğuna değinmektedir. Bireylerin sosyal ya da iş yaşamlarında kendilerine ait rolleri doğru bir biçimde üstlenebilmesinde konuşma önemli bir araçtır (Hamzayı ve Dölek, 2017) .

Konuşma ses, solunum, soluk alma, soluk verme, çeşitli organların birlikte kullanımı gibi fiziksel; bellek, bellekte tutma, içerikleri düzenleme, anlamsal bağ kurma gibi bilişsel; tutum, özyeterlik, kaygı gibi duyuşsal unsurları bir araya getiren bütüncül bir beceridir. Nitelikli bir konuşma yapabilmek için konuşmanın bilişsel ve fiziksel unsurları tek başına yeterli olamamakta, konuşmanın duyuşsal unsurlarına da gereken önem verilmelidir (Dölek, 2021). Konuşmanın duyuşsal unsurları konuşma sürecini, konuşmanın öncesini ve sonrasını etkileyen ruhsal özellikler olarak tanımlayabiliriz. Tutum ve özyeterlik de bu özelliklerdendir.

Tutum; bireyin davranışlarını, bilgi işleme ve sosyalleşme sürecini etkileyen benlik algısının bir bölümüdür (Bohner ve Wänke, 2002). Bireyin inançlarını, duygularını ve davranışlarını etkileyen değerlendirme eğilimidir (Albarracín, Johnson, Zanna ve Kumkale; 2005). Çeşitli nesnelere, olaylar, durumlar için yapılan olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerdir (Fabrigar, MacDonald, Wegener; 2005).

Tutumlar bireylerin üstlendikleri çeşitli görevleri gerçekleştirebilmelerinde önemlidir. Her bireyin farklı özelliklere sahip olduğu göz önüne alındığında tutumun da bireyler için farklı işlevler üstlendiğini söyleyebiliriz.

Farklı şekillerde tutum edinilebilir. Bireyler olumlu ya da olumsuz geri bildirim aldıklarında, etkileşim içinde oldukları bireylerden sosyal öğrenmeyle, geçmiş öğrenmelerinden kalan deneyimlerle ya da sahip oldukları genetik kodlar ile tutum edinebilirler (Baron ve Byrne, 1994).

Tutumlar, bireylerin günlük yaşamlarını biçimlendirir. Öğrencilerin de okulda geçirdikleri süre önemli bir yer tutmaktadır. Buradan hareketle tutumların öğrencilerin öğrenim süreçlerini etkilediğini söyleyebiliriz.

Tutumlar dil öğrenme sürecindeki bireyin süreçte etkin olup olmadığını gösterir (Gardner,1985). Konuşma tutumu bireylerin konuşmaya yönelik olumlu-olumsuz duyuşsal eğilimlerinin konuşma ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını etkilemesi biçiminde açıklanabilir (Dölek,2021). Konuşma, bireyin daha nitelikli bir yaşama sahip olabilmesi için önemli bir beceri olarak görülmektedir. Bu nedenle konuşma tutumu da önem kazanmaktadır (Yangil ve Topçuoğlu Ünal, 2019). Konuşmaya yönelik olumlu tutuma sahip öğrencilerin konuşma etkinliklerine katılmada daha istekli oldukları, daha kolay öğrendikleri görülmektedir (Karatay ve Kartallıoğlu, 2016).

Duyuşsal unsurların birbirlerine etki ettikleri de bilinmektedir. Buna göre konuşmaya yönelik olumlu tutuma sahip olmayan öğrencilerin özyeterlik algısının yüksek olması beklenmez (Phillips, 1992).

Özyeterlik algısı farklı araştırmacılar tarafından bireyin bir eylemi gerçekleştirebilmesinde kendisine duyduğu inanç (Kotaman, 2008), karşılaşılabileceği sorunlarla başa çıkma ve doğru sonuçlar elde etme inancı (Senemoğlu, 2013), kendini yeterli görme düzeyi (Zimmerman, Bonner ve Kovach, 1996) biçiminde tanımlanmıştır.

Özyeterlik algısının oluşturulmasında bireyin edindiği deneyimler, yaptığı gözlemler, çevresindekilerin deneyimlerinden edindiği dolaylı öğrenmeler, hayali deneyimler (Maddux, 1995) ve sahip olduğu ruhsal- duygusal durum etkilidir (Bandura,1997). Birey çevresinden edindiği bilgileri işleyerek özyeterlik oluşturur. Üstlendikleri görevleri yerine getirirken gösterdikleri çaba, fiziksel ve duygusal hazırbulunuşluk, gerçekleştirme koşulları gibi durumlar bireyin özyeterliği hakkında önemli ipuçları vermektedir (Bandura, 1997).

Zaman ortaya çıkan başarı ya da başarısızlıkların özyeterliğe etkisini değiştirmektedir. Birey özyeterlik algısını oluştururken başarısızlığa uğramışsa bu durum onun özyeterliğini olumsuz etkiler. Ancak özyeterlik algısı daha önceden oluşmuşsa yaşanan başarısızlıklar karşısında pes etmez, başarısızlık karşısında güdülenmesi artar (Bandura, 1997).

Birey özyeterlik algısına sahip olduktan sonra bilişsel ve duygusal durumlarını belirler, bu durumların etkileşim içinde olduklarını fark ederek seçimlerini düzenler (Bandura, 1997).

Özyeterlik algısı daha düşük bireyler zor bir görevle karşılaştıklarında vazgeçerler, olumsuzlukları ön plana çıkarırlar, ortaya çıkan başarısızlıklardan etkilenirler. Bu nedenle kaygı düzeyleri yüksektir (Bandura, 1995).

Özyeterlik algısı yüksek bireyler zorluklarla mücadele eder, amaçları doğrultusunda hareket eder, vazgeçmek yerine çaba gösterir, başarısızlıktan etkilenmez, bilgi ya da beceri eksikliğini gidermeye çalışır, sakin kalarak çözüm odaklı düşünür (Bandura, 1995). Özyeterlik algısı gelişmiş bireylerin uğraştıkları işlerde ve elde ettikleri sonuçlarda daha mutlu başarılı buldukları etkinliklerde deneyimlerini artırma isteğindedir (Öcal ve Şenel, 2016).

Öğrenme sürecinde özyeterlik öğrencilerin değerlendirilmesinde önemli bir etkidir. Öğrencilerin güdülenmesine, bilgileri yapılandırmasına, kendilerini gerçekleştirebilmelerine katkı sağlar (Bandura, 1997). Öğrenmeye yönelik özyeterliği yüksek öğrencilerin ilk kez karşılaştıkları bir bilgiyi yapılandırma sürecinde dikkatli olmaları, var olan bilgileri ile ilişkilendirmeleri, bilgiyi kullanarak yeni durumlara uyarlayabilmeleri öğrenmenin kalıcı hale gelmesine yardımcı olmaktadır (Schunk, 1995).

Bireylerin gerek günlük gerek akademik yaşantılarında konuşmanın önemine daha önce de değinmiştik. Konuşma özyeterliği bireyin duygu ve düşüncelerini doğru ve etkili biçimde aktarabileceğine ilişkin algısı biçiminde tanımlanabilir (Hamzadayı,2019).

Duyuşsal unsurların konuşma becerisine etkisini belirlemek bu araştırmanın yapılma gerekçesidir. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi “Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Dersine Yönelik Tutum ve Öz Yeterlikleri Düzeyleri Nasıldır?” biçiminde belirlenmiştir. Alt problemler ise şu şekilde belirlenmiştir:

- 1- Cinsiyete göre tutum puanları arasında istatistiksel anlamlı farklılık var mıdır?
- 2- Cinsiyete göre öz yeterlik puanları arasında istatistiksel anlamlı farklılık var mıdır?
- 3- Tutum ve öz yeterlik puanları arasında istatistiksel anlamlı farklılık var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma, nicel bir çalışmadır. Nicel araştırma, “sayısal değişkenlerin ölçülmesi, bu ölçümlerin çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Zedeck, 2014, s. 284).

Nicel araştırma belirli durumu betimlemek amacıyla sayısal değerleri kullanır. Araştırmada kitlenin eğilimleri, tutumları veya görüşleri test edilebilir. İstatistiksel teknikler kullanılarak alt

problemler veya hipotezleri test etme amaçlanır bu nedenle de veri elde etmek için anket veya ölçme araçları (Jacobsen, 2020).

Araştırma verileri Mayıs 2024 tarihinde toplanmıştır.

Araştırmada kolay örnekleme tekniği uygulanmıştır. Kolay örnekleme; belirli bir zamanda mevcut gruptan veri toplanması ve popülasyonunun tamamını temsil etmeye çalışan olasılıksız örnekleme biçimidir (Heavey, 2019).

Araştırma, mevcut durumu betimlediğinden tarama modeline uygun olarak desenlenmiştir. Betimsel araştırmalar, verilen bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlar (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008: 21).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırma Balıkesir ilinde Altıeylül ilçesinde Şehit Jandarma Uzman Çavuş Okan Dinçer Ortaokulu'nda yürütülmüştür. Araştırmaya 132 yedinci sınıf öğrencisi katılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, Sevil Hasırcı Aksoy, Mehmet Ali Arıcı, Murat Kan (2021) tarafından geliştirilen "Ortaokul Öğrencileri İçin Konuşma Özyeterlik Ölçeği" ve Fulya Topçuoğlu Ünal, Deniz Özer (2017) tarafından geliştirilen "Ortaokul Öğrencileri İçin Konuşma Becerisi Tutum Ölçeği" ölçme araçları ile toplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi, SPSS 29.0 programı ile yapılmıştır. Her iki ölçekten elde edilen puanların Kolmogorov Smirnov testi sonuçlarına göre veri setinin normal dağılıma uygun olmasından parametrik testler kullanılmıştır. İki değişkenli sürekli verinin analizinde ise t-testinden, ilişkiyi test etmede ise Pearson korelasyon testinden yararlanılmıştır.

2.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının güvenirlilikleri; tutum ölçeğinin güvenirlilik katsayısı Cronbach's Alpha: $r=,753$ iken öz yeterlik ölçeğinin Cronbach's Alpha: $r=,911$ olarak hesaplanmıştır. Her iki ölçeğin güvenirlilik katsayılarının yeterli ve yüksek olduğu kabul edilebilir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Birinci alt problem olan cinsiyete göre tutum puanları karşılaştırılmış ve Çizelge 1 'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Cinsiyete göre tutum puanlarının karşılaştırılması

Cinsiyet	N	X	Sx	df	t	p	Cohen's d
Kadın	64	102,734	10,170	130	3,186	0,002	0,555
Erkek	68	95,588	11,868				

Cinsiyete göre karşılaştırma yapıldığında kadın öğrencilerin tutum puan ortalamaları anlamlı ve orta etki büyüklüğündedir ($t_{209}=-3,186$, $p<0,05$, Cohen's $d= 0,555$). Bu durum konuşma tutumunda cinsiyetin önemli bir değişken olması ile açıklanabilir. Toplumsal roller gereği kız

çocukları daha korumacı bir ortamda yetiştirilir. Kız çocuklarının aile denetimi dışında sosyal çevrelerinde geçirdikleri zaman kısıtlıdır. Örneğin sokakta oyun oynayan çocuklar gözlemlendiğinde erkek çocukların sayısı dikkat çeker. Aynı durum teknolojinin gelişmesiyle değişen oyun kültürü için de geçerlidir. Sanal oyunların çoğu erkek çocuklara hitap etmektedir. Özetle erkek çocukların seçenekleri kız çocuklarına göre daha fazladır. Kız çocukları ise dünyalarının dışına çıkabilmede okumayı önemli bir seçenek olarak görmektedir. Toplumumuzda kadınların okumaya erkeklerden daha yatkın oldukları bilinmektedir. Bu durum onların dil gelişimine katkı sağlamakta, zenginleşen sözcük dağarcıkları ile kendilerini daha rahat ifade edebilmektedir.

Kadınların dil gelişimi erkeklere göre daha erken yaşta başlamaktadır. Çevresel faktörlerde bu gelişimi desteklemektedir. Özellikle küçük yaşlarda aileler olumlu pekiştiricilerle kız çocuklarını konuşmaya yönlendirmektedir. Yaş ilerledikçe de konuşma becerisi kadınlarda toplumda kendini var etmede önemli bir beceri olarak görülmektedir. Etkili ve düzgün konuşan kadınların toplumda saygı görmesi, dikkat çekmesi konuşmaya yönelik tutuma etki edebilir.

Kadın ve erkeklerin sahip oldukları jargonların da konuşma tutumuna etkisinden bahsedilebilir. Erkeklerin doğal konuşma ortamında argo, kaba sayılan ifadelere yer vermesi onları hazırlıklı ya da hazırlıksız konuşma yaparken zorlayabilir. Çünkü bu konuşma durumlarında özdenetim yapmak zorunda hissederler. Kadımlar ise toplumsal baskılar nedeniyle doğal ortamlarında konuşma yaparken bile özdenetim yaparlar. Ayıplanmamak ya da dışlanmamak için konuşma kurallarına dikkat ederek nezaket sınırları içinde konuşmaya çalışırlar.

Kadınlar erkeklere göre duygularını daha rahat ifade ederler. Erkekler duyguları hakkında konuşurken kendilerini sınırlandırır. Böylece konuşma becerilerini geliştiren deneyimleri daha azdır. Ancak kadınlar duygularını ifade etmede zorlanmaz. Çevresine karşı daha duyarlı olan kadınların empati kurma becerileri de daha gelişmiştir. Sadece kendi duygularını değil başkalarının duygularının da farkındadır. Farkındalığının yüksek olduğu bir konuda sözlü iletişim kurmak kolaydır.

Toplumumuzda konuşma becerisinin kadınlarda daha çok geliştiği görüşü hakimdir. Ülkemizde haber spikerlerinin çoğu kadınlardan oluşmaktadır. Kadınların çok yönlü düşünebilmeleri, hazır cevap olabilmeleri, farklı durumlara daha kolay uyum sağlayabilmeleri de konuşma tutumuna etki edebilir.

İkinci alt problem olan cinsiyete göre öz yeterlik puanları karşılaştırılmış ve Çizelge 2 'de sunulmuştur.

Çizelge 2. Cinsiyete göre öz yeterlik puanlarının karşılaştırılması

Cinsiyet	N	X	Sx	df	t	p	Cohen's d
Kadın	64	72,875	13,175	130	-0,770	0,860	-0,031
Erkek	68	73,294	14,033				

Cinsiyete göre karşılaştırma yapıldığında kadın ve erkek öğrencilerin öz yeterlik puan ortalamaları birbirine oldukça yakındır ($t_{209}=-0,770$ $p>0,05$, Cohen's $d=-0,031$). Bu durum özyeterlikte cinsiyetin önemli bir değişken olmaması ile açıklanabilir. Özyeterlik başarılı olmak isteyen öğrencilerin eylemlerini bir plan doğrultusunda gerçekleştirmelerine yönelik algısı biçiminde ifade edilebilir. Öğrencilerin kendilerini yetkin gördükleri görevleri yerine

getirmelerinde belirleyicidir. Özyeterliğin öğrencinin kişisel inancı olması nedeniyle cinsiyet değişkeninin özyeterlik algısında etkili olmadığı söylenebilir.

Üçüncü alt problem olan tutum ve öz yeterlik puanları arasındaki ilişki karşılaştırılmış ve Çizelge 3 'te sunulmuştur

Çizelge 3. Öz yeterlik ve tutum puanları arasındaki ilişki

Değişken	Tutum	Anlamlılık
Öz yeterlik	0,430	P<0,001

Tutum ve öz yeterlik puanları arasından orta düzeyde ve anlamlı ilişki vardır. Olumlu tutum olumlu özgüvene neden olmaktadır. Diğer bir ifade ile tutum puanı düşük olanın öz güveni de düşüktür.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

İnsanlar duygu ve düşüncelerini paylaşabilmek için anlatma ihtiyacı hissederler. Anlatma ihtiyacını karşılayan konuşma iletişimin sağlanmasında önemli ve etkili bir araçtır.

Türkçe dersinin dört temel dil becerisinden biri olan konuşma öğrencilerin hem günlük hem akademik yaşantılarında başarıya ulaşmalarında önemli bir etkidir. Konuşma becerisi öğrencilerin sosyalleşmesinde özgüven kazanmasında, öğrenmeye yönelik güdülenmesinde çeşitli olanaklar yaratmaktadır. Okul yaşantısında öğrenciler konuşarak edindiği çeşitli bilgileri aktarır, bilgiler arasında bağ kurar, bir toplumun ya da grubun üyesi olmayı öğrenir.

“Anadilde iletişim” Türkçe Öğretim Programı’nda Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde yer alan anahtar yetkinliklerden biridir. Öğrencilerin duygu, düşünce ve görüşlerini yazılı ya da sözlü olarak ifade edebilme yetkinliğine ulaşması hedeflenmektedir..

Konuşma; fiziksel, bilişsel ve duyuşsal unsurları içermektedir. Fiziksel ve bilişsel unsurlar doğru ve etkili konuşma yapmak için yeterli değildir. Nitelikli konuşmaların ortaya çıkmasında konuşmanın duyuşsal unsurlarına da gereken önem verilmelidir.

Tutum ve özyeterlik konuşmaya yönelik duyuşsal unsurlara örnek olarak verilebilir.

Alanyazın incelenmesi yapıldığında ortaokul 7. Sınıf öğrencilerinin cinsiyete göre tutum ve özyeterlik düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırmaya rastlanmadığından bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Araştırma nicel bir araştırmadır. Araştırmanın verileri Mayıs 2024’te 7. Sınıf öğrencilerinden toplanmıştır. Kolay örnekleme tekniği kullanılarak tarama modeline uygun olarak

desenlenmiştir. Çalışmamızda “Ortaokul Öğrencileri İçin Konuşma Özyeterlik Ölçeği” ve “Ortaokul Öğrencileri İçin Konuşma Becerisi Tutum Ölçeği” ile veriler elde edilmiştir. Verilerin analizi SPSS 29.0 programı ile yapılmıştır. t-testi ile Pearson Kolerasyon testinden yararlanılmıştır. Ölçme araçlarının güvenirlik katsayılarının yeterli ve yüksek olduğu kabul edilmiştir.

Elde edilen bulgularda kadın öğrencilerin konuşmaya yönelik tutum puanlarının erkek öğrencilere göre anlamlı ve orta etki büyüklüğünde olduğu görülmüştür. Ortaya çıkan sonuçtan hareketle kadın öğrencilerin konuşmaya yönelik olumlu tutuma sahip olduğu söylenebilmektedir. Bu durum farklı sebeplere bağlanabilir. Toplumsal yapının kadın ve erkeğe biçtiği roller konuşma tutumuna etki etmektedir.

Kadınların dil gelişiminin erkeklere göre daha erken yaşta başlaması da tutum üzerindeki değişkenliğin sebebidir.

Kadın ve erkeğin kullandığı dil yapılarının da farklı olması tutumu etkilemektedir. Doğal konuşma ortamlarında sıkça kullandıkları dil yapıları bir grup önünde konuşma yaparken ya da karşılıklı konuşmalarda erkeklerde konuşmaya yönelik tutumu olumsuz etkileyebilmektedir.

Konuşmaya yönelik etkinliklerde kadın ve erkeklerin içinde bulunduğu ruhsal durum, çevrelerinden gelen dönütler konuşmaya yönelik tutumu değiştirmektedir.

Araştırmanın bir diğer verisinde kadın ve erkek öğrencilerin özyeterlik puanlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür. Özyeterlik bireyin kişisel algısıdır bu nedenle cinsiyetin özyeterlik algısı üzerinde etkili olmadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle cinsiyet değişkeni bireyin yeterliliğine ilişkin algısı üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Elde edilen üçüncü veride tutum ve özyeterlik arasında anlamlı bir ilişki olduğu yönündedir. Konuşmaya yönelik olumlu tutuma sahip öğrencilerin konuşma özyeterliğinin yüksek olduğu, olumsuz tutuma sahip öğrencilerin konuşma özyeterliğinin düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Ortaya çıkan bulgularla öğrencilerin konuşmaya yönelik olumlu bir tutum ve yüksek özyeterlik algısına sahip olması için demokratik bir sınıf ikliminin yaratılması, her öğrencinin eşit söz hakkı alabileceği farklı zeka türlerine yönelik etkinliklerin düzenlenmesi, konuşma etkinliklerine Türkçe derslerinde daha fazla zaman ayrılması, derslerin tekdüzelikten kurtarılması, farklı oturma düzenleri ile öğrenciler arası iletişimin güçlendirilmesi, öğretmenlerin konuşma yöntem ve teknikleri hakkında bilgilendirilmesi, konuşmaya yönelik ölçme araçlarının

çeşitlendirilmesi, sonuç odaklı yerine süreç odaklı değerlendirmelerin yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Albarracín D., Johnson, B. T., Zanna, M. P. & Kumkale, G. T. , Attitudes: introduction and scope. D. Albarracín, B. T. Johnson & M. P. Zanna (Ed.). The handbook of attitudes içinde (s. 3-19). Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2005.

Aktaş Ş. ve Gündüz O., Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı. Ankara: Akçağ Yayınları,2001.

Bandura, A., Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. A. Bandura (Ed.), Self-efficacy in changing societies (s. 1-45) içinde. Cambridge University Press, 1995.

Bandura, A. , Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. Psychological Review, 84(2), 191-215, 1997.

Baron, R. A. & Byrne, D., Social psychology: Understanding human interaction (7. Baskı). Allyn and Bacon, 1994.

Bohner G. & Wänke, M., Attitudes and attitude change. Taylor & Francis Group, 2002.

Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. , Bilimsel araştırma yöntemleri (14. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları, 2008.

Dölek, O., Konuşma başarımının ve konuşmanın duyuşsal niteliklerinin kültürel sermaye açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.

Ergenç, İ., Dilin beyindeki gerçekleşimi ve konuşma eylemi. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/30136/mod_resource/content/1/DB_B302%20-%20Dil%20ve%20Beyin%20-%203.%20Hafta%20-%20Dil%20Sistemi.pdf (Erişim Tarihi: 09.05.2024)

Fabrigar, L. R., MacDonald, T. K. & Wegener, D T. , The structure of attitudes. D. Albarracín, B. T. Johnson & M. P. Zanna (Ed.), The handbook of attitudes (s. 79-124) içinde. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2005.

Gardner, R. C. , Social psychology and second language learning: The role of attitudes and motivation. Edward Arnold, 1985.

Hamzadayı, E., Konuşmaya ilişkin duyuşsal nitelikler. Gökhan Çetinkaya (Ed.), Konuşma ve eğitiminde (ss. 89-104). Ankara, 2019.

Hamzadayı, E. ve Dölek, O., Konuşma becerisinin değerlendirilmesinde Türkçe öğretmenlerinin yaklaşımları. Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 3(3), 135-151, 2017.

Hasırcı-Aksoy, S., Arıcı, M. A. & Kan, M., Ortaokul öğrencileri için konuşma özyeterlik ölçeği geliştirme çalışması. OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18(41), 3631-3653. DOI:10.26466/opus.935427, 2021.

Heavey, E. , Statistics for nursing: A practical approach (3rd ed.). Jones & Bartlett Learning,2019.

Jacobsen, K. H. , Introduction to health research methods: A practical guide (3. ed.). Jones ve Bartlett Learning, 2020.

İşcan, A., Karagöz, B. & Almalı, M., Öğretmen adaylarının sözlü anlatım dersine ve sözlü anlatıma yönelik tutumları üzerine bir çalışma. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, (8), 42-63. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/goputeb/issue/34591/382004>

(Erişim Tarihi: 09.05.2024)

Karatay, H. & Kartallıoğlu, N., Yabancı dil olarak Türkçe öğrenme tutumu ile dil becerileri edimi arasındaki ilişki. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(4), 203-213. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.455421>

(Erişim Tarihi: 05.04.2024)

Kotaman, H. , Öz yeterlik inancı ve öğrenme performansının geliştirilmesine ilişkin yazın taraması. Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(1), 111-133.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16687/173408>

(Erişim Tarihi: 05.04.2024)

Maddux, J. E. , Self-efficacy theory an introduction. J. E. Maddux (Ed.), Self-efficacy, adaptation and adjusment: Theory, research and application (s. 3-33) içinde. Plenum Press, 1995.

Öcal, K. ve Şenel, E., Duygusal zekanın sosyal destek algısı üzerindeki etkisi: Öz yeterlik inancının aracı rolü. Sosyal ve Beceri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 17(36), 138-154, 2016.

Özbay, M., Türkçe Öğretiminde Hedef-Araç İlişkisinin Ders Kitabı Örneğinde Değerlendirilmesi. Türklük Bilimi Araştırmaları, 2003.

Phillips, E. M. ,The effects of language anxiety on students'oral test performance and attitudes. The Modern Language Journal, 76(1), 14-26. DOI: <https://doi.org/10.2307/329894>, 1992.

Schunk, D. H., Self-efficacy and education and instruction. J. E. Maddux (Ed.), Self-efficacy, adaptation and adjusment: Theory, research and application (s. 281-303) içinde. Plenum Press, 1995.

Senemoğlu, N., Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya (23. Baskı). Yargı Yayınevi, 2013.

Topçuoğlu-Ünal, F. & Özer, D., Ortaokul öğrencileri için konuşma becerisi tutum ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. International Journal of Language Academy, 5(6), 120-131. DOI: <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.3739>, 2017.

Yalçın, A. , Türkçe öğretim yöntemleri: Yeni yaklaşımlar (2. Baskı). Akçağ Yayınları, 2006.

Yangil, M. K. ve Topçuoğlu Ünal, F. , İkna etme tekniğinin konuşma tutumu üzerindeki etkisi. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 7(2), 321-336, 2019.

Zedeck, S. (Ed.). , APA dictionary of statistics and research methods. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14336-000>, 2014.

Zimmerman, B. J., Bonner, S. & Kovach, R. , Developing self-regulated learners: Beyond achievement to self efficacy. American Psychological Association, 1996.

YABANCI DİL ÖĞRETMENLERİNİN SINIF YÖNETİMİNDE YAŞADIKLARI PROBLEMLER VE ÖĞRENCİ MOTİVASYONU

GONCA ATMACA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,goncaatmaca44@gmail.com-0009-0000-2492-7132

Doç. Dr. SİNAN YALÇIN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, syalcin@erzincan.edu.tr- 0000-0002-2372-9035

Özet

Bu çalışmada yabancı dil öğretmenlerinin yabancı dil derslerinde sınıf yönetiminde yaşadıkları problemlerin neler olduğu, bu problemlerin çözümünde hangi yöntemleri kullandıkları, yabancı dil derslerinde öğrenci motivasyonunu nasıl sağladıkları ve bu konudaki önerilerinin neler olduğu araştırılmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemi ile yapılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'nin farklı il merkezinde görev yapan 10 yabancı dil öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma verileri içerik analiziyle analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmenlerin yabancı dil derslerinde sınıf yönetiminde genellikle problem yaşadıkları ve derste yaşanabilecek problemleri önlemek adına sınıfta önceden kurallar belirledikleri ve buna ek olarak sorunun kaynağını da önemsedikleri saptanmıştır. Öğretmenlerin anlamlı bir çoğunluğu öğrencilerin motivasyonunu yüksek tutmak için çok boyutlu etkinlikler kullandıkları ve öğrenciyi derste ne kadar aktif tutarlarsa öğrencinin öğrenmeye bir o kadar açık hale geldiğini ifade etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Yabancı Dil, Sınıf Yönetimi, Öğrenci Motivasyonu

Abstract

In this study, it was investigated what are the problems experienced by foreign language teachers in classroom management in foreign language classes, which methods they use in solving these problems, how they ensure student motivation in foreign language classes and what are their suggestions on this issue. The study was conducted with qualitative research method. The data were collected with a semi-structured interview form. The study group consisted of 10 foreign language teachers working in Erzincan city center. The research data were analyzed by content analysis. According to the results obtained from the research, it was determined that teachers generally have problems in classroom management in foreign language classes and that they set rules in advance in order to prevent problems that may occur in the class and in addition to this, they also care about the source of the problem. A significant majority of the teachers stated that they used multidimensional activities to keep students' motivation high and that the more active they kept the students in the lesson, the more open the students became to learning.

Key words: Foreign Language, Classroom Management, Student Motivation

Giriş

Günümüz dünyasında yabancı dil öğrenmek bireylerin bazı sosyal ihtiyaçlarını karşılamanın yanında bireylerin küreselleşen dünyaya ayak uydurmalarını da sağlamaktadır. Hayatımızı kolaylaştıracak bize milyonlarca farklı kapı açabilecek imkân sunuyorken neden yabancı dil öğrenmeyelim ki? Şüphesiz günümüz dünyasında herkes bunu ister. Teknolojik gelişmenin ve değişimin çok hızlı olduğu 21. yüzyılda yabancı dil bilmenin önemi su götürmez bir gerçektir. Özellikle Türkiye Avrupa Birliği üyesi yolunda hızla ilerlemek için yabancı dil bilen vatandaşlar yetiştirme vizyonunu sahiplenmesi gerekir. Hatta günümüzde bir yabancı dilin yeterliği olmadığı her geçen gün küçülen dünyayla birlikte birden fazla yabancı dil öğrenmenin de gerekli olduğu görülmüştür(Çelebi,2006)

Atmaca (2020)'a göre Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren başlayan yabancı dil öğretimi Fransızca, Almanca ve İngilizce dilleri etrafında şekillenmiş zaman içerisinde yabancı dil öğretimi konusunda farklı uygulamalara gidilmesine rağmen yabancı dil öğretimi devamlı hale gelmiştir.

Yaklaşık 2 asırdır Türkiye yabancı dil eğitimi üzerinde duruyor ve bu konuda gerekli çalışma ve araştırmalar yürütüyor. Ama sonuçlar gösteriyor ki ülkemizde yabancı dil öğretimi her zaman için içinden çıkılmaz bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda yabancı dil öğrenmek ve öğretmek üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biridir.

Türkiye çok uzun zamanlar yabancı dil öğretimine ilişkin farklı politikalar uygulamış fakat bütün bu çabalara rağmen yine de dil öğretiminde önemli bir adım atamamıştır. Dil öğretimindeki başarısızlıklar araştırılmış ve her araştırmada farklı bir neden öne sürmüştür. Özellikle yabancı dil derslerinin ders sayısının yetersiz olması, öğrencilerin kendi ana dillerine çok fazla hâkim olmaması, derslerde dört temel beceriyi uygulayan öğretmenlerin azlığı gibi etmenler bu başarısızlığa neden olarak gösterilmiştir. Yabancı dil öğretmenlerinin özellikle derslerde üzerinde durması gereken dört temel beceri için gerekli imkân ve koşullarında sağlanmadığı da görülmektedir. Özellikle yabancı dil öğrenirken öğrenenin motivasyonunun da öğrenmede çok büyük roller oynadığı yapılan araştırmada görülmüştür.(Suna& Durmuşçelebi,2013/2)

Heyecan, kararlılık ve süreklilik gibi yabancı dil öğrenmede başarının anahtarları olan motivasyon (Dörnyei,2001), bireyin yabancı dili öğrenme isteği ve o dili öğrenmek isteme seviyesi olarak tanımlamıştır (Gardner,1985:10)

Dil öğrenirken iletişimin çok boyutlu olması ve öğrencinin dersteki motivasyonun öğrenmeye katkılarının çok fazla olduğu aşikardır. Özellikle yabancı dil ediniminde anadile hakimiyet ve öğrencinin de dile ve derse karşı motivasyonu en önemli etmenlerden bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yabancı dil öğrenme sürecinde her bireyin öğrenmesinin parmak izi kadar farklı olduğu, her bireyin önemli olduğu ve öğrenmenin bir süreç olduğu bilinmektedir. Yabancı dil eğitimi için de aynı durum söz konusudur.

İlgi, tutum, yetenek, yaş, zekâ düzeyi ve duyuşsal değişkenler gibi pek çok etmen yabancı dil öğreniminde önemli rol oynamaktadır. Tüm bu değişkenlerin tam merkezinde ise motivasyon kavramı yer almaktadır. Eğitimciler bir yabancı dili öğrenenlerin sınıf ortamındaki motivasyonunu yükseltmek için olumlu bir sınıf ve öğrenme iklimi oluşturması, öğrencileri öğrenme sürecinin bir parçası haline getirmeleri, öğrenilen dilin kültürü ve değerleri ile

farkındalık yaratmaları gerekmektedir (Karakış,2014). İfade edilen hususlar sınıf yönetiminin konusudur. Öğretmenler etkili sınıf yönetimi becerileri ile öğrencilerin öğrenme motivasyonlarını arttırabilir, öğrencileri öğrenme sürecinin etkin bir üyesi yapabilir.

Sınıf yönetimi eğitim yönetimi zincirinin ilk parçasıdır. Sınıf öğretmen ve öğrencinin sosyalleştiği yerdir. Öğrencide istendik davranışların oluşturulması burada başlar. İstenilen davranışa ulaşmada etkili bir sınıf yönetiminin çok büyük etkisi vardır(Başar, 2001: 4). Sınıf yönetimini etkileyen birçok etmen söz konusudur. Öğrenci, öğretmen, veli, çevre, zaman gibi etmenler sınıf yönetiminde etkin rol oynamaktadır. İyi bir sınıf yönetimi hem öğrenci motivasyonunu artırırken hem de iyi bir zaman yönetimi sağlamaktadır. Aynı zamanda başarılı bir sınıf yönetimi ders kazanımlarına da ulaşma konusunda yol göstermektedir.

Bu anlamda bu çalışmada yabancı dil öğretmenlerinin sınıf yönetiminde yaşadıkları problemler, bu problemlere ilişkin çözüm yaklaşımları, problemin çözümüne yönelik olarak önerilerinin neler olduğu, sınıf yönetimi sürecinde öğrenci motivasyonunun bu durumdan nasıl etkilendiği sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Yabancı dil derslerinde öğretmenlerin sınıf yönetiminde yaşadığı problemleri belirlemeyi amaçlayan bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgu bilim deseninde tasarlanmıştır. Olgubilim deseni bireyin belli bir olguyu deneyimlemesi sonucu oluşturduğu anlamlara nitel olarak odaklanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Ayrıca algı ve olayların, sosyal bağlamda ve doğal ortamında ayrıntılı analizinin temel alındığı araştırma, çeşitli bilim dallarını birleştiren birbirini tamamlayan bir bakış açısına da sahiptir (Hatch, 2002; Merriam ve Grenier, 2019).

2.1 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Türkiye'nin farklı illerindeki Almanca, İngilizce ve Arapça öğretmeni olarak görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğretmenler 4-28 yıllık öğretmenlik tecrübelerine sahiptirler.

2.2 Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Çalışmada öğretmenlerden veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine başvurulmuştur. Görüşme tekniği ile elde ettiğimiz bulgular çalışmada tek bir genel geçer format haline dönüştürülüp kendine yer bulabilir. Böylece katılımcılar fikirlerini özgürce ifade edebilir ve diğer veri toplama tekniklerinde olmayan, bir ifade biçimi sunabilir. Bu durum çalışmanın güvenilirliğine önemli katkı sunmaktadır (Tekin, 2006).

Yarı yapılandırılmış görüşme türünde daha önceden sorulacak sorular hazırlanır. Görüşme esnasında eksik kalan ya da detaylandırılmak istenen konular ek sorularla birlikte bu forma eklenebilir (Karataş, 2017).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılar çalışmanın amacı hakkında bilgilendirilmiş ve katılımcılardan izin alınarak görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 30 dakika sürmüştür.

2.3 Verilerin Analizi

Araştırmaya katılanları ifade etmek için, çalışmada yer alan her bir öğretmene “Ö” ile başlayan bir kod numarası verilmiştir.

(Ekiz, 2003). Araştırmadan elde edilen veriler betimsel analiz yaklaşımı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler bu noktada belirlenmiş ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Sonuçlar son aşamada yorumlanmıştır (Karataş, 2015).

Bulgular ve Yorum

Araştırmanın **Sınıf yönetiminde problemler yaşıyor musunuz? Sorusuna öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki gibidir.**

Tablo 1. Öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Problemler Yaşama Durumu

Öğretmen Yanıtları	f
Zaman zaman problem yaşıyorum.	6
Sınıf yönetiminde problemler yaşıyorum.	3
Hayır	1

Tablo 1 incelendiğinde yabancı dil öğretmenlerinin çoğunun derslerinde her zaman olmasa da zaman zaman problemler yaşadığı görülmektedir. Araştırmaya katılan 10 öğretmenden 6'sının derslerinde zaman zaman sınıf yönetiminde problemler yaşadığı, 3 öğretmenin genellikle problem yaşadığı, 1 öğretmenin ise yabancı dil derslerinde sınıf yönetimi problemi yaşamadığı görülmektedir.

Tablo 2. Yabancı Dil Öğretmenlerinin Derslerinde Yaşadıkları Problemleri Çözme Stratejileri

Öğretmen Yanıtları	f
Öğrenci katılımını sağlayıcı etkinlikler planlama	3
Sınıf kurallarını hatırlatma	2
Pekiştireç kullanma	2
Öğrenme ortamlarını öğrenciye göre düzenleme	1
Öğrencilerle olumlu iletişim kurarak	1
Problemin kaynağını bulup ona dönük stratejiler izliyorum	1

Tablo 2 incelendiğinde yabancı dil öğretmenleri derslerinde yaşanan davranışsal problemlerin çözümünde genellikle bütün öğrencilerin katılımını sağlayacak etkinlik odaklı strateji izledikleri görülmektedir. Bunun yanında öğretmenlerin pekiştireç kullandıkları, sınıf kurallarından yararlandıkları ve öğrenci ile etkili iletişim dilini kullandıkları söylenebilir. Bu konu hakkında öğretmenlere ait görüşlerden bazıları aşağıdaki gibidir;

" Önce hep birlikte sınıf kurallarını belirliyorum. İstenmeyen davranışların ne olabileceğini soruyorum. İstenen davranışları olumlu ifadelerle dile getiriyorum. Kısa ve açık şekilde belirtiyorum."(Ö.1) "Problemin ne olduğunu soruyorum. Problemin çözümü için öğrencilerden görüş alıyorum. Bende çözüm önerilerinde bulunuyorum. Problemin kaynağına inmeye çalışıyorum. Gerekirse bire bir konuşarak."(Ö.2) " Öğrencilerin motivasyonunu yüksek tutarak derse olan ilgilerinde bir azalma olmaması için çalışıyorum. Derse ilgiyi artıracak etkinlikler yapıyorum. (Ö.5) " Dersleri öğrencilerimle etkileşimli olarak yapıyorum. Derste aktif olan öğrencilerde problem davranışları azalır."(Ö.8)

Tablo 3. Yabancı dil öğretmenlerinin sınıf yönetiminde dikkat edilmesi gereken hususlar konusundaki önerileri

Görüşler	f
Öğrencilerin derse aktif katılımını sağlayacak öğretim stratejileri kullanmak	4
Dersi eğlenceli hale getirmek	2
Öğrenci motivasyonunu arttırmak	2
İyi bir planlama yapmak	1
Öğrencilerin hazır bulunuşluklarını ve ön bilgilerini kontrol etmek	1

Öğretmenlerin görüşleri yabancı dil öğretmenlerinin sınıf yönetiminde aktif katılımın önemli olduğu, öğrencinin öğrendiği dilin neden gerekli olduğunu kavraması gerektiğini, görsel ve işitsel kaynakların sıklıkla kullanılması gibi görüşler belirtmişlerdir.

"Yabancı dilin önemini ve gerekliliğini kavrayabilmek için öncelikle neden öğrenmemiz gerektiğini anlatmak olduğunu düşünüyorum. Farklı bir dil öğretimi söz konusu olduğu için mümkün mertebe öğrencinin derste aktif katılım zorunluluğu var buluş ve proje yoluyla öğretim stratejisini daha yoğun kullanırım. (Ö.1) " Yabancı dil derslerinde aktif katılım önemlidir. Sınıf oturma düzeni vs. bunlar önemli sınıf düzenine dikkat edilmelidir. Sınıf hakimiyeti sağlanmalıdır."(Ö.4) " Öğrenciler derse ön yargılı olabileceği için daha ilgi çekici ve motivasyon artırıcı etkinlikler yapılabilir. Öğrenci motivasyonu yüksek olursa sınıf yönetimi açısından da daha az sorun yaşanacaktır. Dersi öğretmekten önce o derse sempati uyandırma: öğrencinin öğreneceği dile sempati ile bakması için dili eğlenceli hale getirme. Kişiye sempatik gelen dil, okul sonrasında da öğrenme isteği uyandıracak, kişi öğrenmeye devam etmek isteyecektir. Bu bakış açısı sınıf yönetiminde daha bütüncül ders işlenmesine yardımcı olacaktır. (Ö.5) " Yabancı dil öğretiminde derste direk düz anlatım yerine daha çok konuya göre uygulama boyutlu bir ders işlenmelidir ve bunu destekleyecek aşamalı basitten zora oyun, video, küme şeklinde çalışabileceği etkinlik kâğıdı olmalı. Ve çocukta başarı, yapabilme duygusunu ortaya çıkarmalı onu dönütleriyle pekiştirmelidir."(Ö.6)

Tablo.4 Yabancı Dil Derslerinde Öğrencinin ders motivasyonunu artırmak için neler yapılabilir?

Görüşler	f
Derse Katılım Sağlayan Öğrencileri Ödüllendirmek	3

Drama, Oyun vb. Gibi Etkinlikler Yapmak	3
Öğrencinin İlgi, İstek ve Seviyelerine Göre Etkinlikler Hazırlanabilir	2
İlgi ve Merak Duygusunu Uyandırmak Gerekir	1
Teknolojiden sık sık Yararlanmak Gerekir	1
Güncel Materyaller Kullanılabilir	1
Dil Öğrenmenin Gerekeçleri Kısa Açık ve Net Dile Getirilmeli	1
Öğrencilere Sorumluluklar Vermek	1
Görsel Araç Gereçleri Daha Sık Kullanmak	1
Öğrenci ile Etkili İletişim Kurmak	1

Tablo 4 incelendiğinde yabancı dil öğretmenlerinin yabancı dil derslerinde öğrenci motivasyonu arttırmak için en çok “Derse Katılım Sağlayan Öğrencileri Ödüllendirmek, Drama, Oyun vb. Gibi Etkinlikler Yapmak” görüşünde birleştikleri görülmektedir. Bununla birlikte öğretmenler “Öğrencinin İlgi, İstek ve Seviyelerine Göre Etkinlikler Hazırlanabilir, İlgi ve Merak Duygusunu Uyandırmak Gerekir, Teknolojiden sık sık Yararlanmak Gerekir, Güncel Materyaller Kullanılabilir, Dil Öğrenmenin Gerekeçleri Kısa Açık ve Net Dile Getirilmeli, Öğrencilere Sorumluluklar Vermek, Görsel Araç Gereçleri Daha Sık Kullanmak, Öğrenci ile Etkili İletişim Kurmak” görüşlerini de dile getirdikleri görülmektedir.

(Ö.4) " Öğrencinin ders motivasyonunu artırmak için merak ve ilgi hissini artırmak gerektiğine inanıyorum. Teknolojiden sık sık yararlanarak öğrencilerin ilgisi çekilebilir. Projeler, kısa filmler yapılabilir. Materyalin güncelliği derse olan ilgiyi artırabilir. Sürekli oturmak yerine daha aktif aktiviteler yapmak öğrencilerin ilgisini artırır. Konuya uyarlanan grup oyunları öğrencileri daha fazla güdüler.

(Ö.5) " Dil öğrenmenin gerekeçleri kısa açık ve net dile getirilmeli ve zaman zaman derslerde tekrar edilmelidir. Öğrencilerde yabancı dil öğreniyorum çünkü: başka kültürleri tanımak istiyorum, dünyayı gezmek istiyorum, Turizmde çalışmak istiyorum..... gibi cümleler işlenebilir. Dijital kaynaklardan yararlanılabilir."

(Ö.6) " Derse girdiğinde öncelikle direk konu değil günlük hayatından konuşulmalı. Nasılsınız neler yaptınız sorusu çocuk için değerli hissiyatı oluşturur ona önem verildiği düşüncesine sahip olur. Daha sonra herhangi bir konuda çocuğun başarması için ona ipuçları verilmeli ki çocuk ben zaten yapamıyorum modunu oluşturmak yerine ben biraz anlıyorum deyip kendine güveninin oluşturulması gerekir. Derste görselin ön planda olması gerekir öğretmenin anlattığı konularla bağlantı kurulması için.."

(Ö.8) " Yabancı dil dersleri etkinlik ve oyunlar yapmak için çok uygun derslerdir. Öğrencinin motivasyonu için ister grupta, sınıfla veya bireysel şekilde etkinlikler veya oyunlar hazırlanabilir. Öğrencilere çeşitli deneyimler sunulabilir. Pozitif davranılabilir. Çeşitli ödüller ve pekiştirmeçer verilebilir. Olumlu dönütlerle öğrenciler desteklenebilir. Öğrencilere sorumluluklar verilebilir çeşitli görevler verilebilir."

Sonuç

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre yabancı dil öğretmenleri yabancı dil derslerinde genel olarak sınıf yönetimi sürecinde problemler yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Cereci ve Yeşil (2020) yaptıkları araştırmada Almanca öğretmenlerinin sınıf yönetiminde problemler yaşadıkları ve bu problemlerin, derse karşı olan ön yargı, derse karşı olan ilgini azlığı ve

programın yetiştirilememesi vb. gibi nedenlerden ötürü sınıf yönetiminde problem yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca göre yabancı dil öğretmenleri sınıf yönetiminde yaşadıkları problemlerin çözümünde genel olarak öğrenci katılımını sağlayacak etkinlikler planladıklarını, sınıf kurallarını hatırlattıklarını ve pekiştireç kullanma stratejilerini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Cereci ve Yeşil (2020) yaptıkları araştırmada Almanca öğretmenlerinin sınıf yönetiminde yaşadıkları problemlerin çözümünde, oyunlaştırma, tekerleme ve popüler şarkılar ile dersi eğlenceli ve ilgi çekici hale getirerek, Almanca dilinin günlük yaşamda kullanım alanlarını vurgulayarak sorunu çözmeye çalıştıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Elde edilen bir başka sonuca göre yabancı dil öğretmenleri yabancı dil derslerinde sınıf yönetiminde, aktif katılımın önemli olduğu, öğrencinin öğrendiği dilin neden gerekli olduğunu kavraması gerektiğini, görsel ve işitsel kaynakların sıklıkla kullanılması gibi görüşler belirtmişlerdir. Cereci ve Yeşil (2020) yaptıkları araştırmada Almanca öğretmenleri Almanca derslerinde etkili bir sınıf yönetimi için ön yargıların kırılması ve azaltılmasının en önemli unsur olduğunu ifade ettikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmadan elde edilen bir başka sonuca göre yabancı dil öğretmenlerinin yabancı dil derslerinde öğrenci motivasyonunu arttırmak için, pekiştireçlerin önemli olduğunu ve ders işlenişinde eğlenceli (drama, oyun vb. gibi) etkinliklerin tercih edilmesinin önemli olduğunu ifade ettikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Yapılan araştırmada yabancı dil öğretiminde motivasyon kavramının ne kadar büyük önem taşıdığını da ilgili literatürde yapılmış olan çalışmalarla kanıtlanmış. Karakış (2020) ye göre sınıfta yapılan etkinliklerin öğrenci motivasyonunda artış sağlayarak akademik başarılarında önemli bir etmen olduğu görülmektedir; dolayısıyla öğretmenlerin öğrencilerinin başarı yönelimlerinin ve onları yabancı dil öğrenmeye motive eden faktörlerin farkında olmaları sağlanması gerekmektedir.

Breen ve Littlejohn (2000) yaptıkları araştırmada yabancı dil derslerinde öğrenci motivasyonunu arttırmak için, farklı etkinliklerin (film, drama, şarkı, proje vb. gibi) işe katılmasının, geniş kapsamlı ödev ve çalışmaların, sınıfta alınacak kararlara öğrenci katılımının sağlanmasının etkili olacağı önerisinde bulunmuşlardır. Göçerli ve Çoraklı (2019) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada öğrencilerin yabancı dil derslerinde daha çok görsel ve işitsel araçlar ile motive oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırma sonuçlarına göre şu öneriler getirilebilir; yabancı dil öğretmenleri derslerinde dikkat çekici ve eğlendirici etkinlikler planlayabilir. Yabancı dil derslerinde yabancı dilin önemi ve günlük yaşamda faydaları konusunda öğrenciler bilgilendirilebilir. Öğrencilerin derslere aktif katılımın sağlanması için grup etkinlikleri planlanabilir.

Kaynakça

Atmaca B. (2020). *Okul Öncesi ve İlkokul Öğrencilerinin Çift Yabancı Dil Öğreniminde Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine İnceleme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi

Başar, H. (2001). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: PEGEM Yayıncılık.

Breen, M.P. & Litlejohn, A.P. (2000). *Classroom decision making*. Cambridge University Press

Cereci, C., & Yeşil, C. (2020). Almanca öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin görüşleri. *Journal Of Continuous Vocational Education And Training*, 3(1), 51-62.

Çelebi, M. D. (2006). Türkiye’de anadili eğitimi ve yabancı dil öğretimi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 285-307.

Dörmyei, Zoltan (1999). Motivational Strategies in The Foreign Language Classroom, <http://www.linguanet.org.uk/research/resfor3/dornyei2.htm>

Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Gardner, R. C. (1985). *Language Learning Motivation: The Student, The Teacher, And The Researcher*, <Http://Publish.Uwo.Ca/-Gardner/>

Göçerler H., Çoraklı, Ş. (2019). Yabancı dil derslerinde motivasyon, öğrenme stilleri ve medya kullanımı konularında akıllı tahtaların yeri. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 2(4), 72-82. 2 (4) ; Pp: 72-82

Hatch, J. A. (2002). *Doing Qualitative Research In Education Settings*. Suny Press.

Karakış, Ö. (2020). Yabancı dil motivasyonu ve başarı yönelimi arasındaki ilişki. *On dokuz Mayıs University Journal Of Education Faculty*, 39(1), 240-266. <Https://Doi.Org/10.7822/Omuefd.650113>

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.

Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86. Erişim Adresi: <Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Tushad/Issue/31792/350444>

Suna, Y. Durmuşçelebi, M. (2013/2) Türkiye’de Yabancı Dil Öğrenme-Öğretme Problemine İlişkin Yapılan Çalışmaların Derlemesi. *Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 5, 13-17.

Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal Of Sociology*, 3(13), 101-116. Erişim Adresi: <Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/İusosyoloji/Issue/521/4777>

Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayıncılık

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KALİTE KÜLTÜRÜNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Ayşegül AYYILDIZ

Hakkari Üniversitesi

aysegulkadi@hakkari.edu.tr

Özet

Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin kalite kültürüne yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve olgu bilim deseni tercih edilmiştir. Araştırmada kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir. Veri analizi yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. Katılımcılar kaliteye ilişkin 8 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “ihtiyaçları karşılayabilme” dir. Katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünün bileşenlerine ilişkin 11 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “eğitimci niteliği”dir. Katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünü etkileyen faktörlere ilişkin 19 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “öğrenci düzeyi ” dir. Katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünün gelişiminin önündeki engellere ilişkin 11 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategoriler “ bütçe sorunları” dır. Katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünün gelişiminin paydaşlara etkisine ilişkin 9 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “toplumsal gelişme” dir.

Anahtar Kelimeler: kalite kültürü, görüş, öğrenci

Giriş

Bir organizasyondaki kalite kültürü, örgüt kültürünün alt boyutlarından biri olarak, o organizasyonun kalite ile ilgili inançlarına, sunduğu ürün ve hizmetlerine ilişkin kalite seviyesine, kalite felsefesine, kalite uygulamalarına, kalite hedeflerine, normlarına, alışkanlıklarına ve nihayet kalite algısının bütününe atıfta bulunur. Bir kurumdaki kalite kültürü, kalite yönetimi felsefesinin özünü oluşturan yapı taşıdır ve kaliteye ilişkin paylaşılmış değerlerin toplamını içerir (Gümüş, 2019). Ehlers (2008,2016, akt: Koyuncuoğlu, 2020)’e göre kalite kültürü, bilgi, beceri ve tutumlar ile süreçler, yönergeler ve düzenlemelerden

oluşmaktadır ve eğitim kurumlarındaki kalite gelişiminin özellikle ritüeller, varsayımlar, değerler ve günlük süreçlerin kültürel örgüt deseni ilgili olması gerektiğini savunmaktadır. Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin kalite kültürüne yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaca uygun olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Kaliteye ilişkin üniversite öğrencilerinin görüşleri nelerdir?
- Kalite kültürünün bileşenlerine ilişkin üniversite öğrencilerinin görüşleri nelerdir?
- Yükseköğretimde kalite kültürünün gelişiminin önündeki engellere ilişkin üniversite öğrencilerinin görüşleri nelerdir?
- Yükseköğretimde kalite kültürünü etkileyen faktörlere ilişkin üniversite öğrencilerinin görüşleri nelerdir?
- Yükseköğretimde kalite kültürünün gelişiminin paydaşlara etkilerine ilişkin üniversite öğrencilerinin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Desen

Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve olgu bilim deseni tercih edilmiştir. Bu desen bireylerin deneyimlerini anlamlandırma sürecini inceler (Tekindal, 2021; Swanborn, 2010).

Çalışma Grubu

Araştırmada kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2008) bu örneklem araştırma yapılacak birey ya da grupların araştırma sürecine dâhil edilmesinin daha kolay olmasıyla ilişkilidir. Araştırma Hakkâri Üniversitesi öğrencileri ile yürütülmüştür. Araştırmada 17 katılımcının görüşlerine başvurulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	15	88
	Erkek	2	12
	2.sınıf	11	64
	3.sınıf	6	36

Bölüm	Özel eğitim öğretmenliği	3	17
	Resim iş öğretmenliği	8	47
	RPD	6	36

Tablo incelendiğinde katılımcıların 15 (% 88)'i kadın, 2 (% 12)'si erkek, 11 (% 64)'ü 2. sınıf, 6 (% 36)'sı 3. sınıf, 3 (% 17)'ü özel eğitim öğretmenliği, 8 (% 47)'i resim iş öğretmenliği, 6 (% 36)'sı RPD' dir.

Veri toplama aracı

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir. Araştırmada nitel veriler alan yazına ve uzman görüşlerine göre oluşturulan bir yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Bu teknik sahip olduğu standartlık ve esneklik nedeniyle araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Türnüklü, 2000). Görüşme formu 2 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, katılımcıların demografik özelliklerinden, ikinci bölüm katılımcılara araştırma sorularından oluşmaktadır.

Geçerlik ve güvenilirlik

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla uzlaşma sağlanan kategoriler üzerinden analiz yapılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2008). İnanırcılığı artırmak ve sonuçlara nasıl ulaşıldığını göstermek için de doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Merriam, 2015). Katılımcılar demografik özelliklerine göre K1, K2,K15 gibi sembollerle temsil edilmiştir. Parantez içerisinde cinsiyet, sınıf ve bölüm değişkenleri kısaltılarak verilmiştir.

Veri analizi

Veri analizi yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, sözlü veya yazılı materyallerden anlamlar çıkarmayı amaçlayan metodolojik araç ve teknikler bütünüdür. (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

Bulgular

Aşağıda araştırma sorularına göre sırasıyla bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Kaliteye İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Yüksek standarda sahip olma	2
Güvenilir olma	1
Doğru olma	2
İhtiyaçları karşılayabilme	6
Nitelikli olma	1
Bireyin iyi davranışları	2
Kullanıma uygun olma	1
Eksikleri kapatma ölçüsü	1

Tablo incelendiğinde katılımcılar kaliteye ilişkin 8 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “ihtiyaçları karşılayabilme” dir. En az zikredilen kategoriler ise güvenilir olma, nitelikli olma, kullanıma uygun olma ve eksiklikleri kapatma ölçüsü” dür. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir.

Aşağıda katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir:

K11 (K, 2, RÖ): “ Kalite özellik olarak kullanıma uygun olma, ihtiyaçları karşılama ve eksikleri kapatma ölçüsüdür.”

K14 (K,2, RÖ): “ Kalite bir ürün ve hizmet ile ilgili özelliklerin belirlenen ihtiyaçları karşılama derecesidir.”

Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Yükseköğretimde Kalite Kültürünün Bileşenlerine İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Verilen eğitim	4
Eğitimci niteliği	8
Sosyal etkinlikler	3
Öğrenci niteliği	5
Süreklilik	1
Kültür öğeleri	2
Değerlendirme	2
Materyaller	3
Öğretim yöntemleri	2
Fiziki donanım	3
Üniversitenin bulunduğu şehir	1
Öğrenci memnuniyeti	2
Yönetimin niteliği	1
Araştırmalar	1
Toplumsal katılım	2
Kaynakların yönetimi	1
İşbirliği	2

Tablo incelendiğinde katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünün bileşenlerine ilişkin 11 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “eğitimci niteliği” dir. En az zikredilen kategoriler ise “süreklilik, üniversitenin bulunduğu şehir,

yönetimin niteliği, araştırmalar, kaynakların yönetimi” dir. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir.

Aşağıda katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir:

K7 (K,2, ÖÖ): “Kalite kültürü eğitimde kullanılan yöntemler, öğrenci niteliği, materyaller, sosyal etkinlikler, üniversitenin bulunduğu şehir öğelerinden oluşur.”

K8 (K,2,ÖÖ): “ Doğru ve etkili fiziki donanımdan, eğitimcinin niteliği, dersler için yeterli materyallerden, öğrenci niteliğinden oluşmaktadır.”

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin Yükseköğretimde Kalite Kültürünü Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Akademisyenin düzeyi	6
Öğrencinin düzeyi	7
Şehirdeki olanaklar	3
Zaman	1
Etkinlikler	2
Performans	2
Toplumun yaşayış biçimi	2
Teknoloji kullanımı	3
Yaratıcılık	1
Bütçe	5
Motivasyon	3
Üretkenlik	1
Değişime direnç	1
Adanmışlık	1

Beklenti düşüklüğü	1
İşbirliği	3
Stratejik planlama	1
Liderlik	3
Geri bildirim	1

Tablo incelendiğinde katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünü etkileyen faktörlere ilişkin 19 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “öğrenci düzeyi” dir. En az zikredilen kategoriler ise “zaman, yaratıcılık, üretkenlik, değişime direnç, adanmışlık, beklentiler, stratejik planlama, geribildirim” dir. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir.

Aşağıda katılımcı ifadesine yer verilmiştir:

K16 (K,2, RÖ): “ Kalite kültürünü çalışanların değişime dirençli olması, herkesin kendini kalite kültürüne adamaması, boş vermişlik, beklentilerin düşük olması, işbirliğinin olmaması etkiler.”

Tablo 5. Üniversite Öğrencilerinin Yükseköğretimde Kalite Kültürünün Gelişiminin Önündeki Engellere İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Bütçe sorunları	9
Coğrafi koşulların kötü olması	5
İletişim eksikliği	3
Bürokrasi	1
Hızlı değişimler	1
Hiyerarşi	1
Alt yapı sorunları	3
İsteksizlik	1

Liyakat sorunu	2
Yönetimde sorumluluk olmayışı	2
Geleceğe dair inancın olmaması	1
Boş vermişlik	1
Değişime açık olmama	1

Tablo incelendiğinde katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünün gelişiminin önündeki engellere ilişkin 11 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategoriler “ bütçe sorunları” dır. En az zikredilen kategoriler ise “bürokrasi, hızlı değişimler, hiyerarşi, isteksizlik, geleceğe dair inancın olmaması, boş vermişlik ve değişime açık olmama” dir. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir.

Aşağıda katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir:

K15 (K, 2, RÖ): “Kimsenin görevlerini layıkıyla yerine getirme çabasının olmaması ve coğrafi koşulların kötü olması diyebiliriz.”

K6 (E, 3, RPD): “ Üniversitenin bulunduğu coğrafi koşullar ve kurumun bütçesi engellerdir diyebiliriz.”

Tablo 6. Üniversite Öğrencilerinin Yükseköğretimde Kalite Kültürünün Gelişiminin Paydaşlara Etkisine İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Paydaşları ileriye taşıma	1
Mezun kalitesinde artış	2
Toplumsal gelişme	4
Yaşam standardında artış	1
Şehrin gelişmesi	1
Mutlu bireyler	1

Motivasyon artışı	1
Akademik başarı artışı	2
Sosyalleşmenin artması	1

Tablo incelendiğinde katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünün gelişiminin paydaşlara etkisine ilişkin 9 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “ toplumsal gelişme” dir. En az zikredilen kategoriler ise “paydaşları ileriye taşıma, yaşam standardında artış, şehrin gelişmesi, mutlu bireyler, motivasyon artışı, sosyalleşmenin artması” dır. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir.

Aşağıda katılımcı ifadesine yer verilmiştir:

K4 (K, 3, RPD): “ Eğitim paydaşları üzerinde olumlu etkiler yaratarak kurumun akademik başarısını artırabilir.”

Tartışma

Katılımcılar kaliteye ilişkin 8 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “ihtiyaçları karşılayabilme” dir. En az zikredilen kategoriler ise güvenilir olma, nitelikli olma, kullanıma uygun olma ve eksiklikleri kapatma ölçüsü” dür. Günay’ın (2011) çalışmasında, yükseköğretimde kalitenin; öğretim kadrosu ve yönetim (liderlik) konularındaki seçicilik olarak algılandığı görülmüştür.

Katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünün bileşenlerine ilişkin 11 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “eğitimci niteliği” dir. En az zikredilen kategoriler ise “süreklilik, üniversitenin bulunduğu şehir, yönetimin niteliği, araştırmalar, kaynakların yönetimi” dir. Ehlers (2008,2016, akt: Koyuncuoğlu, 2020)’e göre kalite kültürü, bilgi, beceri ve tutumlar ile süreçler, yönergeler ve düzenlemelerden oluşmaktadır.

Katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünü etkileyen faktörlere ilişkin 19 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “öğrenci düzeyi ” dir. En az zikredilen kategoriler ise “zaman, yaratıcılık, üretkenlik, değişime direnç, adanmışlık, beklentiler, stratejik planlama, geribildirim” dir. Mencet ve Akar’a (2022) göre

yükseköğretimde sürdürülebilir kalitenin ne olduğuna dair katılımcı görüşleri, kalite kültürünün içselleştirilmesi ve yaygınlaştırılması ana teması üzerinde yoğunlaşmıştır.

Katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünün gelişiminin önündeki engellere ilişkin 11 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategoriler “ bütçe sorunları” dır. En az zikredilen kategoriler ise “bürokrasi, hızlı değişimler, hiyerarşi, isteksizlik, geleceğe dair inancın olmaması, boş vermişlik ve değişime açık olmama” dir. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir. Sallan Gül ve Gül (2014) yükseköğretim kurumlarındaki kaynak ve imkân yetersizlikleri nedeniyle üniversitelerde nitelik sorunlarının oluştuğunun altını çizmişlerdir.

Katılımcılar yükseköğretimde kalite kültürünün gelişiminin paydaşlara etkisine ilişkin 9 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “ toplumsal gelişme” dir. En az zikredilen kategoriler ise “paydaşları ileriye taşıma, yaşam standardında artış, şehrin gelişmesi, mutlu bireyler, motivasyon artışı, sosyalleşmenin artması” dır. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir. Kopaleishvili'nin (2018) çalışmasında üniversitelerin iç kalite güvence sistemlerinin etkinliğini ve etkililiğini sağlayabilmeleri adına, amaçlarının ve değerlerinin kurum içinde uygulanabilmesi için sistematik bir yaklaşım izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Mencet ve Akar,2022). *Bu çalışma kapsamında aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:*

Üniversite yönetimleri, kalite süreçlerine öğrencilerin daha aktif katılımını teşvik edebilir. Öğrencilerden düzenli olarak geri bildirim alınacak anketler ve odak grup görüşmeleri düzenlenebilir. Üniversitenin kalite politikaları, hedefleri ve bu doğrultuda yapılan çalışmalar şeffaf bir şekilde paylaşılabilir. Kalite kültürü hakkında paydaşlara yönelik bilgilendirme seminerleri ve atölyeler düzenlenebilir. Akademik ve sosyal destek sistemlerinin kalitesi artırılıp bu konuda öğrencilerin beklentileri karşılanabilir. Öğrencilerin akademik ve kişisel gelişimlerini destekleyecek programlar ve etkinlikler düzenlenebilir. Üniversitenin kalite standartları net bir şekilde tanımlanıp tüm paydaşlara yaygınlaştırılabilir. Paydaş görüşleri dikkate alındığında, üniversite tarafından benimsenen ve sürekli iyileştirilen bir kalite kültürü oluşturulması mümkün olacaktır.

Kaynaklar

Ehlers, U. D. (2008a). Qualitätskultur für bessere Bildung. Hochschulen auf dem Weg von einer Kontroll- zu einer Qualitätskultur. *Bildungsforschung* 5(1), 1-39.

Ehlers, U. D. (2016). *Qualitätskultur an der Hochschule*. In U.-D. Ehlers, *AQ Austria - Agentur für Qualitätssicherung und Akkreditierung Austria* (Ed.), *AQ Austria Jahrestagung 2016* (pp. 22-34). Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG Facultas.

Gümüş, B. (2019). İşletmelerde kalite kültürü ve örgüt kültürü ilişkisi: Eskişehir’de faaliyet gösteren sanayi işletmeleri üzerine bir araştırma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Günay, D. (2011). Türk yükseköğretiminin yeniden yapılandırılması bağlamında sorunlar, eğilimler, ilkeler ve öneriler – I. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(3), 113-121.

Kopaleishvili, N. (2018). *Impact of quality assessment on organizational transformation of universities: Reimagining university’s organizational culture*. *Discussion Papers Des Zentrums Für Hochschulbildung Technische Universität Dortmund*.
https://www.academia.edu/37828132/Impact_of_Quality_Assessment_on_Organizational_Transformation_of_Universities_Reimagining_university_s_organizational_culture.

Koyuncuoğlu, Ö. (2020). Yükseköğretimde kalite kültürü. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6(18), 348-355.

Mencet, D. ve Akar, N. (2022). Kalite aktörlerinin yükseköğretimde sürdürülebilir kaliteye ilişkin görüşleri üzerine bir durum çalışması. *Erciyes Akademi*, 36(1), 103-123.

Sallan Gül, S., & Gül, H. (2014). Türkiye’de yükseköğretimin gelişimi, güncel durumu ve eleştirisi. *Toplum ve Demokrasi*, 8(17-18), 51-66.

Swanborn, P. (2010). *Case study research: What, Why and How?*. London: Sage.

Tavşancıl, E. ve Aslan, E. A. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon.

Tekindal, S. (2021). *Nitel, nitel, karma yöntem araştırma desenleri ve istatistik*. Ankara: Nobel.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24, 543-599.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

SANAL GERÇEKLİĞİN EĞİTİMDE KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Ayşegül AYYILDIZ

Hakkari Üniversitesi

aysegulkadi@hakkari.edu.tr

Özet

Araştırmanın amacı eğitimde sanal gerçekliğin kullanımına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve olgu bilim deseni tercih edilmiştir. Araştırmada kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir. Veri analizi yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre katılımcılar sanal gerçekliğe ilişkin 5 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “ kurgu ve gerçeğin birleşimi” dir. Katılımcılar eğitimde kullanılabilir sanal gerçeklik uygulamalarına ilişkin 8 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “cerrahi simülasyonlar” dır. Katılımcılar eğitimde sanal gerçeklik kullanımının olumsuz yönlerine ilişkin 9 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “sağlık sorunları yaratma” dır. Katılımcılar eğitimde sanal gerçeklik kullanımının olumlu yönlerine ilişkin 10 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “deneyim sağlama” dır. Katılımcılar eğitimde sanal gerçeklik kullanımının öğrenci başarısına olumlu etkilerine vurgu yapmış olup konuya ilişkin 6 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcıların çoğu sanal gerçekliğin kullanımının başarıyı artıracığını düşünmektedir.

Anahtar kelimeler: öğretmen adayı, sanal gerçeklik, nitel

Giriş

Genel olarak eğitim, faydacılık prensibine göre bireyin davranışlarında kendi yaşantısında veya kasıtlı olarak istendik yönde değişim meydana getirme sürecidir (Ertürk,1972). Sanal gerçeklik kavramı Kayabaşı'na (2005) göre, “bilgisayar ortamında oluşturulan 3 boyutlu resimlerin ve animasyonların teknolojik araçlarla insanların zihinlerinde gerçek bir ortamda bulunma hissini vermesinin yanı sıra, ortamda bulunan bu objelerle etkileşimde bulunmalarını sağlayan

teknoloji” olarak tanımlanmaktadır. Sanal gerçeklik yaşamın her alanında kullanılabilir. Eğitimde kullanılan sanal gerçeklik, öğrencilerin yaratıcılığını ve hayal gücünü geliştirebilir. Hem etkili hem de ilginç olan bu teknoloji sayesinde öğrencilerin motivasyonunun artması sağlanabilir. Araştırmanın amacı eğitimde sanal gerçekliğin kullanımına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaca uygun olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Sanal gerçekliğe ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?
- Eğitimde kullanılabilecek sanal gerçeklik uygulamalarına ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?
- Eğitimde sanal gerçeklik kullanımının olumsuz yönlerine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?
- Eğitimde sanal gerçeklik kullanımının olumlu yönlerine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?
- Eğitimde sanal gerçeklik kullanımının öğrenci başarısı üzerinde etkisine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?

Yöntem

Desen

Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve olgu bilim deseni tercih edilmiştir. Bu desen insan deneyimlerini, yaşamlarını anlamlandırmalarını, olaylar ile bunları anlamaları arasındaki ilişkileri ortaya koyan bir desendir (Tekindal, 2021; Swanborn, 2010).

Çalışma Grubu

Araştırmada kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2008) bu örnekleme araştırmaya dahil edilecek insanların sürece dâhil edilmesinin kolay olmasıyla ilişkilidir. Araştırma Hakkâri Üniversitesi eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adayları ile yürütülmüştür. Araştırmada 18 katılımcının görüşlerine başvurulmuştur.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Demografik Özellikleri

Değişken	Gruplar	n	%
----------	---------	---	---

Cinsiyet	Kadın	16	89
	Erkek	2	11
	2.sınıf	12	67
	3.sınıf	6	33
Bölüm	Özel eğitim öğretmenliği	3	17
	RPD	6	33
	Resim iş öğretmenliği	9	50

Tablo incelendiğinde katılımcıların 16 (% 89)'u kadın, 2 (% 11)'i erkek, 12 (% 67)' 2. sınıf, 6 (% 33)'si 3. sınıf, 3 (% 17)'ü özel eğitim öğretmenliği, 6 (% 33)'i RPD, 9 (% 6)'u resim iş öğretmenliği öğrencisidir.

Veri toplama aracı

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir. Bu teknik sahip olduğu standartlık ve esneklik nedeniyle araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Türnüklü, 2000). Görüşme formu 2 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, kişisel bilgi formu niteliğindedir. İkinci bölümde ise araştırma soruları yer almıştır.

Geçerlik ve güvenilirlik

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla uzlaşma sağlanan kategoriler üzerinden analiz yapılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2008). İnanırcılığı artırmak ve sonuçlara nasıl ulaşıldığını göstermek için de doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Merriam, 2015). Katılımcılar demografik özelliklerine göre K1, K2,K15 gibi sembollerle temsil edilmiştir. Parantez içerisinde cinsiyet, sınıf ve bölüm değişkenleri kısaltılarak verilmiştir.

Veri analizi

Veri analizi yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, sözlü veya yazılı materyallerden anlamlar çıkarmayı amaçlayan bir analiz yöntemidir (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

Bulgular

Aşağıda araştırma sorularına göre bulgular yer almaktadır:

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Sanal Gerçekliğe İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Kurgu ve gerçeğin birleşimi	7
Teknoloji	3
Platform	2
Bilgi kaynağı	1
Eğitim aracı	1

Tablo incelendiğinde katılımcılar sanal gerçekliğe ilişkin 5 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “ kurgu ve gerçeğin birleşimi” dir. En az zikredilen kategoriler ise “ bilgi kaynağı ve eğitim aracı ” dır. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir.

Aşağıda katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir:

K14 (K, 2, RÖ): “ Sanal gerçeklik kurgu ile gerçeğin birleştirildiği bir simülasyondur. ”

K13(K, 2, RÖ): “İçinde bulunduğumuz dünyayı taklit eden bir teknoloji olarak ifade edilebilir.”

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Eğitimde Kullanılabilecek Sanal Gerçeklik Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Sanal müzeler	1
Sanal gözlükler	2

Snapchat lensleri	1
Cerrahi simülasyonlar	5
Google uygulamaları	3
Uçuş simülasyonları	1
Sanal sergiler	1
Tarih simülasyonları	1

Tablo incelendiğinde katılımcılar eğitimde kullanılabilecek sanal gerçeklik uygulamalarına ilişkin 8 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “cerrahi simülasyonlar” dır. Diğer kategoriler daha az zikredilmiştir. Aşağıda katılımcı ifadesine yer verilmiştir:

K8 (K, 3, RPD): “Anatomik incelemeler için cerrahi simülasyonlar, tarih simülasyonları diyebiliriz.”

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının Eğitimde Sanal Gerçeklik Kullanımının Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Maliyet fazlalığı	7
Teknik sorunlar yaratması	1
Dikkat dağıtması	2
Sağlık sorunları yaratma	11
Sosyal etkileşimi azaltma	8
Teknolojiye bağımlılık yaratma	6
Güvenlik sorunları yaratma	2
Sanal ile gerçeği ayıramama	1
Deepfake yaratma	1

Tablo incelendiğinde katılımcılar eğitimde sanal gerçeklik kullanımının olumsuz yönlerine ilişkin 9 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “sağlık sorunları yaratma”dır. En az zikredilen kategoriler ise “sanal ile gerçeği ayıramama ve deepfake yaratma”dır. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir.

Aşağıda katılımcı ifadesine yer verilmiştir:

K6 (K, 2, ÖÖ): “Bağımlılık yapar. Sosyal etkileşimi olumsuz etkiler. Mide bulantısı, baş dönmesine neden olabilir.”

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Eğitimde Sanal Gerçeklik Kullanımının Olumlu Yönlerine İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Deneyim sağlama	6
Bilgiye kolay erişim sağlama	5
Dersi içselleştirmeyi sağlama	1
Motivasyon artırma	4
İçerik zenginleştirme	2
Öğrenmeyi kolaylaştırma	3
Öğrenmeyi eğlenceli hale getirme	2
Öğrenme sürecini hızlandırma	1

Tablo incelendiğinde katılımcılar eğitimde sanal gerçeklik kullanımının olumlu yönlerine ilişkin 10 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “deneyim sağlama”dır. En az zikredilen kategoriler ise “dersi içselleştirmeyi sağlama ve öğrenme sürecini hızlandırma”dır. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir.

Aşağıda katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir:

K12 (K, 2, RÖ): “İnsanların deneyim kazanmasını sağlar.”

K13 (K, 2, RÖ): “ Beş duyu organımızı kullanmamıza olanak sağladığından dolayı kalıcı öğrenmeler aynı zamanda deneyim yoluyla edinilmiş öğrenmeler sağlar.”

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının Eğitimde Sanal Gerçeklik Kullanımının Öğrenci Başarısına Etkilerine İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Başarıyı artırma	15
Başarıyı azaltma	3
Birçok alanda yol kat etmeyi sağlama	1
Çok boyutlu düşündürme	2
Kalıcı öğrenmeyi sağlama	4
Yaratıcılığı artırma	1

Tablo incelendiğinde katılımcılar eğitimde sanal gerçeklik kullanımının öğrenci başarısına olumlu etkilerine vurgu yapmış olup konuya ilişkin 6 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcıların çoğu sanal gerçekliğin kullanımının başarıyı artıracaklarını düşünmektedir ve başarıyı olumlu yönde etkileyecek yönleri de vurgu yapmışlardır. Aşağıda katılımcı ifadesine yer verilmiştir:

K9 (K, 3, PDR): “ Eğitimde sanal gerçekliğin kullanımının başarıyı olumlu etkileyeceğini düşünüyorum. Çünkü sanal gerçeklikle daha interaktif şekilde ders işlenebilir.”

Tartışma ve Öneriler

Katılımcılar sanal gerçekliğe ilişkin 5 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “ kurgu ve gerçeğin birleşimi” dir. En az zikredilen kategoriler ise “ bilgi kaynağı ve eğitim aracı ” dir. Bu kategoriler birer kez tekrar edilmiştir. Bostan’ın (2007) çalışmasında sanal gerçeklik, “kullanıcıların etkileşimli bir sanal dünya ile fiziksel olarak kuşatılmasını sağlayan sistemler” olarak tanımlanmıştır.

Katılımcılar eğitimde kullanılacak sanal gerçeklik uygulamalarına ilişkin 8 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “cerrahi simülasyonlar” dir. Diğer kategoriler daha az zikredilmiştir. Bayraktar ve Kaleli (2007) öncelikle, çeşitli

ülkelerde yapılan sanal gerçeklik uygulamalarına örnekler vermiştir. Çalışmada sanal gerçeklik teknolojisine dayanarak kurulmuş video oyunu salonlarına, “Canadian Rockies” ve Fransız devriminde yok edilen “The Abbey of Cluncy”e yapılan sanal turistik gezilere, Pekin’in tekrar yapılandırılmasında üç boyutlu sanal ortamların kullanılmasına değinilmiştir.

Katılımcılar eğitimde sanal gerçeklik kullanımının olumsuz yönlerine ilişkin 9 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “sağlık sorunları yaratma” dır. En az zikredilen kategoriler ise “ sanal ile gerçeği ayıramama ve deepfake yaratma” dır. Sanal gerçeklik uzun süre kullanıldığında hem ruhsal hem de fiziksek olarak bireyi etkilemektedir.

Katılımcılar eğitimde sanal gerçeklik kullanımının olumlu yönlerine ilişkin 10 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kategori “deneyim sağlama” dır. En az zikredilen kategoriler ise “dersi içselleştirmeyi sağlama ve öğrenme sürecini hızlandırma ” dır. Çavaş vd. (2004) tekerlekli sandalye kullanan engelli öğrencilere günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri tehlikeli durumların sanal ortam aracılığıyla yaşamalarını sağlayan uygulama, bir binada kullanılacak merdivenlerin engelliler için nasıl daha kullanışlı olacağını test etmek için tasarlanan sanal prototip, öğrencilerin sanal ortamlarda tarihi olaylara tanıklık edebildiği tarih odası, karmaşık moleküllerin tasarlanabildiği, yerçekimi olmayan bir ortamda fiziksel kuvvetlerin etkilerinin incelendiği ve matematik alanında anlaşılması zor denklemlerin bloklar aracılığıyla çözülebildiği uygulama; tıp eğitimini, ve askeri ve havayolu endüstrisi alt başlıklarıyla açıklamış, sanal gerçekliğin eğitimde kullanılmasının, motivasyonun artması, gerçekçi bir biçimde anlatım, uzun mesafelerden gözlem yapabilme olanağı, engelli öğrencilerin de katılabilmesi, yaratıcılığı teşvik etmesi, bilgisayar becerilerinin gelişmesi gibi yararlarından bahsetmiştir.

Katılımcılar eğitimde sanal gerçeklik kullanımının öğrenci başarısına olumlu etkilerine vurgu yapmış olup konuya ilişkin 6 tane kategori oluşturmuşlardır. Katılımcıların çoğu sanal gerçekliğin kullanımının başarıyı artıracaklarını düşünmektedir ve başarıyı olumlu yönde etkileyecek yönleri de vurgu yapmışlardır. Başaran’a (2010) göre öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu sanal gerçekliğin ilgi çekici olduğunu, öğrencileri aktif olmaya teşvik ettiğini, şematik ve görsel düşünme stiline sahip öğrenciler için uygun olduğunu, öğrencilerin konu hakkında genel bir fikir edinmelerini sağladığını, bilgilerin uygulamaya dökülmesini kolaylaştırdığını, hızlı öğrenmeyi sağladığını, kavramayı kolaylaştırdığını, öğrencilerin

çalıştıkları dersi hızlıca gözden geçirmelerini sağladığını ve konsantre olmayı gerektirdiğini düşünmektedir.

Araştırma bulgularına göre aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

Sanal gerçeklik teknolojilerinin derslerle bütünleşmesi sağlanabilir. Özellikle, mühendislik, tıp, sanat, tarih gibi uygulamalı ve görsel öğrenmenin önemli olduğu alanlarda kullanımına ağırlık verilebilir. Eğitimcilerin, sanal gerçeklik teknolojilerini etkili bir şekilde kullanabilmeleri için seminerler düzenlenebilir. Üniversitenin kütüphane veya laboratuvar gibi ortak kullanım alanlarında VR istasyonları oluşturulabilir. Paydaşların VR ile ilgili deneyimlerini ve geri bildirimlerini düzenli olarak toplayacak anketler ve odak grup çalışmaları yapılabilir. Paydaşlar ile VR tabanlı projeler geliştirilerek öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri desteklenebilir. VR teknolojilerinin eğitimde kullanılabilmesi için gerekli finansal destek ve kaynaklar sağlanabilir. *Üniversiteler, bu önerileri dikkate alarak eğitim kalitesini artırabilir ve öğrencilerin öğrenme deneyimleri zenginleştirilebilir.*

Kaynaklar

Başaran, F. (2010). Öğretmen adaylarının eğitimde sanal gerçeklik kullanımına ilişkin görüşleri (Sakarya Üniversitesi BÖTE Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Bayraktar, E. ve Kaleli, F. (31 Ocak-2 Şubat 2007). *Sanal gerçeklik ve uygulama alanları*, Akademik Bilişim, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Bostan, B. (2007), Sanal gerçeklikte etkileşim. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çavaş, B., Huyugüzel, P. Ve Çavaş, B. T. C. (2004). Eğitimde sanal gerçeklik. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(4),110-116.

Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe.

Kayabaşı, Y. (2005). Sanal gerçeklik ve eğitim amaçlı kullanılması. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4 (3),151-158.

Swanborn, P. (2010). *Case study research: What, Why and How?*. London: Sage.

Tavşancıl, E. ve Aslan, E. A. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon.

Tekindal, S. (2021). *Nitel, nitel, karma yöntem araştırma desenleri ve istatistik*. Ankara: Nobel.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilen nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24, 543-599.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

4. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ KAZANIMLARININ DEĞERLER AÇISINDAN CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF 4TH GRADE SOCIAL STUDIES COURSE ACHIEVEMENTS IN TERMS OF VALUES ACCORDING TO THE CIPP MODEL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Mevlüde Sümeyye POLAT

Cumhuriyet Üniversitesi, smyyplt58@gmail.com - ORCID ID: 0009-0001-9802-7812

Prof.Dr., Şenel ELALDI

Cumhuriyet Üniversitesi, selaldi@cumhuriyet.edu.tr - ORCID ID:0000-0003-1097-7811

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; 4. sınıf öğrencilerinin, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (SBÖP) yer alan kazanımların değerler açısından CIPP Modeline göre "Bağlam", "Girdi", "Süreç", "Ürün" boyutuna yönelik görüşlerini incelemektir. Araştırmanın örneklemini 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ilde görev yapan 4. sınıfa devam eden 125 öğrenci oluşturmuştur. Karma yöntem kullanılan bu çalışmada, hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılmıştır. Nicel boyutta tarama yöntemi kullanılmıştır. Nitel boyutta ise durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda SBÖP'de yer alan değerlerin kazanımlara program içine eşit olarak dağıtılmadığı, bazı değerlerin daha çok verildiği bazı değerlerin ise kazanımlar açısından yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Öğrenci görüşlerine göre programda en çok bahsedilen değerler "sorumluluk ve tasarruf" iken en az bahsedilen değerler "bağımsızlık ve bilimsellik" olmuştur. Öğrencilerin üzerinde durulmasını istediği değerler ise "sevgi, estetik, özgürlük" değerleridir. Bu doğrultuda okul dışında uyguladıkları beceriler ile okulda edindikleri değerler benzerlik göstermektedir. Bulgular ve sonuçlar çerçevesinde, SBÖP'de yer alan değerlerin kazanılmasında etkinliklere yer verilebilir ve değer ifadelerinin homojen dağılımı sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: CIPP, Değerler, 4.sınıf, Sosyal bilgiler öğretim programı

Abstract

This study aims to examine the opinions of 4th-grade students regarding the values in terms of the "Context", "Input", "Process", and "Product" dimensions according to the CIPP Model in the Social Studies Curriculum. The sample of the research consisted of 125 students attending the 4th grade in a province in the Central Anatolia Region during the 2023-2024 academic year. In this mixed-method study, both quantitative and qualitative methods were used. In terms of the quantitative dimension, a survey method developed by the researcher was used. In terms of the qualitative dimension, a case study design was used. The study results showed that the

values included in the Social Studies Curriculum were not equally distributed throughout the program in terms of achievements. Moreover, some values were more emphasized while some values were insufficient in terms of achievements. According to student views, the most mentioned values in the program were "responsibility and thrift", while the least mentioned values were "independence and scientificity". The values that students emphasized the importance of were "love, aesthetics, freedom". In this regard, the skills they applied outside of school were similar to the values they acquired in school. In light of the findings, activities can be included in the acquisition of values in the Social Studies Curriculum, and the homogeneous distribution of value expressions can be ensured.

Keywords: CIPP, Values, 4th grade, Social Studies Curriculum.

2. GİRİŞ

Program, öğrencileri hedefe ulaştırmayı amaçlayan öğrenme etkinliklerini gösteren öğretim planıdır (Smith, 2000). Aynı zamanda program, okul tarafından planlanan ve yönlendirilen, grup halinde veya bireysel olarak, okul içinde veya dışında gerçekleşen tüm öğrenme süreçlerini kapsar (Kelly, 2004). Uygulanan öğretim programlarının öğrenci, öğretmen ve öğretim-öğrenim süreci açısından etkili olması amaçlanmaktadır (Ocak ve Gündüz, 2006).

Donanımlı bireyleri yetiştirmek için eğitim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bireysel ve toplumsal yaşamın odağı olması nedeniyle Sosyal Bilgiler Öğretim Programı programlar arasında ön plana çıkmaktadır. Sosyal bilgiler dersi, okullarda değer kazandırmada önemli bir rol üstlenen derslerden biridir (Erbaş, 2021). Bir öğretim programının unsurları; hedef (kazanım), içerik, öğretme-öğrenme süreci, ölçme ve değerlendirmedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na (2023) göre; eğitim sistemi, değerleri kazandırma amacını, öğretim programlarını da içeren geniş bir eğitim programıyla yerine getirir. Eğitim programı; öğretim müfredatları, öğrenme-öğretme ortamları, eğitim araçları, ders dışı etkinlikler ve mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurlarını dikkate alarak oluşturulur. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler Öğretim Programında; adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri üzerinde durulmuştur.

Değerler, insanların davranışlarını yönlendiren ve yaşam tarzlarını şekillendiren önemli etmenlerdir (Yel ve Aladağ, 2015). Değerler, bireyler ve toplumlar arasında farklılık gösteren ve rehberlik eden unsurlardır. Çok çeşitli işlevleri olan bu değerler, bireyleri ve toplumları anlamak, değişimlerini izlemek ve eylemlerinin temellerini açıklamak için kullanılır (Schwartz, 2012; Akt: Çelik, 2016). Değerler, sadece toplumsal ilerleme için değil, aynı zamanda eğitim sürecinde de öğrencilere kazandırılması gereken önemli nitelikler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, değerlerin kazanımı, eğitimin öncelikli hedefleri arasında bulunmaktadır (Fırat ve Mocan, 2014).

Programın çağın gelişmelerine uyum sağlaması ve geride kalmaması için sürekli olarak değerlendirilmesi, etkililiğinin belirlenmesi ve eksik yönlerinin tespit edilerek düzeltmelerin yapılması gerekmektedir. Geçmişten günümüze görülmektedir ki; programda, ihtiyaçlara bağlı

olarak bazen köklü, bazen de yüzeysel değişiklikler yapılmaktadır (Uzunöz, 2021). Tüm bu değişikliklerin temelini program değerlendirme çalışmaları oluşturmaktadır.

Program değerlendirme, topladığı verileri uygun ölçütlerle karşılaştırarak programın etkililiği hakkında karar verme sürecini ifade eder (Ayan, 2018). Program değerlendirmesine ilişkin farklı yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlardan bir tanesi Stufflebeam'ın Bağlam, Girdi, Süreç ve Ürün (CIPP) Modelidir. Stufflebeam'ın program değerlendirme modeli (CIPP), dört bileşenden oluşur (Stufflebeam, 1971). Araştırmacılar, eğitsel değerlendirmelerde uzun yıllardır CIPP modelinin bir programa ne zaman ve nasıl uygulandığına bağlı olarak hem biçimlendirici hem de özetleyici değerlendirme sağlaması nedeniyle kullanılmaktadır (Aygören, 2020; Chien ve Cheng, 2007).

CIPP Modeli dört temel soruyu yanıtlayabilmek için geliştirilmiştir: bağlam değerlendirmede “Ne yapmalıyız?” sorusuna; girdi değerlendirmede “Nasıl yapmalıyız?” sorusuna; süreç değerlendirmede “Doğru yapıyor muyuz?” sorusuna; ürün değerlendirmede ise “Yapılanlar işe yaradı mı?” sorusuna cevap aranmaktadır (Stufflebeam, 1971). Bağlam değerlendirme, ihtiyaç ya da çevre değerlendirmesi olarak adlandırılır (Stufflebeam ve Coryn, 2014). Programın ilk basamağı olan bu aşamada mevcut durum değerlendirilir. Programın oluşturulduğu kurumun vizyonu ve misyonu, programın hedefleri, ilgili ortam, karşılanamayan ihtiyaçlar, kaçırılan fırsatlar ve mevcut sorunlar bağlamla ilişkilidir (Warju, 2016).

Girdi değerlendirme, modelin ikinci aşamasıdır. Programın hedeflerine ulaşmak için gereken kaynakları belirlemek, önerilen problem çözme stratejilerini değerlendirmek ve planlama süreciyle ilgili bilgi edinmek için girdi değerlendirmesi kullanılır (Uşun, 2012; Warju, 2016).

CIPP Modelinin üçüncü aşaması olan Süreç Değerlendirmede değerlendiriciler, programın uygulanma sürecini izler, değerlendirir ve raporlaştırır. Böylece uygulama süreci boyunca uygulayıcılara geri bildirim sağlar (Stufflebeam ve Coryn, 2014). Süreç değerlendirmesinin temel amacı performansı izlemektir (Guerra-López, 2008).

Modelin son basamağı olan Ürün Değerlendirme ise programın planlanan ya da planlanmayan sonuçlarının değerlendirilmesini içerir. Programın etkililiği, uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından karar verilebilmesi için değerlendiriciye en önemli bilgiyi ürün değerlendirme bulguları sağlar (Stufflebeam ve Coryn, 2014; Stufflebeam, 1971). Model, sadece programın işe yaradığını kanıtlamakla kalmaz, aynı zamanda iyileştirme yapılacak alanların belirlenmesi amacıyla da kullanılır (Burke ve Hennessy, 2021).

Alanyazında Sosyal Bilgiler Öğretim Programını (SBÖP) değerlendirmeye yönelik çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Kızılay'ın (2021) öğretmenlerle yaptığı çalışmaya göre katılımcıların %67 oranıyla en yüksek katılım gösterdiği madde “Program içeriği ile kazanımlar arasında bir tutarlılık vardır.” maddesi olmuştur. SBÖP değerlendirme çalışmasını CIPP modeline uyarlayarak öğretmenler ile çalışma yapan Medeni'nin (2022) araştırmasına göre; bağlam ve girdi boyutları programın hedeflerine uymakta iken, süreç ve ürün boyutları amacına kısmen ulaşmaktadır. Araştırmaların büyük çoğunluğunu öğretmen görüşleri oluşturmaktadır. SBÖP 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar için ortak bir plana sahip olup bir ayrım görülmemektedir. Öğretim

programının ortak hedefleri olsa da her kademeye değerler eşit olarak dağıtılmamıştır. Bu sebeple SBÖP’de işlenmesi gereken değerlerin 4. sınıflar için özel olarak değerlendirilmesi ihtiyacı hissedilmiştir.

Bu çalışma 4. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımlarının değerler açısından CIPP modeline göre öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

1. 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları kapsamında “Bağlam” boyutunda yer alan değerlere ilişkin öğrenci görüşleri nelerdir?
2. 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları kapsamında “Girdi” boyutunda yer alan değerlere ilişkin öğrenci görüşleri nelerdir?
3. “4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları kapsamında “Süreç” boyutunda yer alan değerlere ilişkin öğrenci görüşleri nelerdir?
4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları kapsamında “Ürün” boyutunda yer alan değerlere ilişkin öğrenci görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Karma yöntem kullanılan bu çalışmada, 4. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımları kapsamında bağlam, girdi, süreç ve ürün boyutlarında yer alan değerlere ilişkin öğrenci görüşlerini ortaya çıkarmak için hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılmıştır. Nicel boyutta “uygulanabilirliği ve temsil edilebilirliğinin yüksek olması” nedeniyle (Polit ve Beck 2004, s.50) tarama yöntemi kullanılmıştır. Nitel boyutta ise “bir olgunun derinlemesine ve gerçek hayatta bütüncül bir yaklaşımla araştırılmasına” olanak sağlayan durum çalışması tasarımı (Yin, 2009, s.18) kullanılmıştır.

2.1. Katılımcılar

Nicel boyutun katılımcıları, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle seçilen 4. Sınıfa devam eden 125 öğrenciden oluşmuştur (Bkz. Tablo 1). Bu öğrencilerden araştırmanın nitel boyutuna katılmaya gönüllü olan 4. sınıf öğrencilerinden 20 kişi amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme ile nitel boyutun çalışma grubunu oluşturmuştur.

Çizelge 1. Katılımcıların Betimsel Verileri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kız	76	%60.8
	Erkek	49	%39.2
Okul Türü	Devlet	60	%48.0
	Özel	65	%52.0

Çizelge 1'de görüldüğü gibi katılımcıların %60,8'i (n= 76) kız, % 39,2'si (n= 49) erkektir. Okul değişkenine göre araştırmaya dahil edilen öğrencilerin %48'inin (n= 60) 20-25 devlet okulunda olduğu; %52'sinin (n= 65) özel okulda olduğu görülmektedir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmacılar tarafından alanyazın taraması ve uzman görüşleri (1 profesör, 1 doçent ve 4 öğretmen) temel alınarak 28 maddelik “4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarının Değerler Açısından CIPP Modeline Göre Değerlendirme Anketi” geliştirilmiştir. Gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra küçük bir gönüllü grubu (N=8 öğretmen) üzerinde pilot çalışma yapılmıştır. Kendilerinden tüm maddeleri gözden geçirmeleri ve mümkünse beklendiği gibi yanıtlanamayacak tüm gereksiz, zor veya belirsiz maddeleri yeniden ifade etmeleri, kısaltmaları veya çıkarmaları istenmiştir. Pilot uygulama sonrasında anketin son hali “Bağlam” (N=4 madde), “Girdi” (N=5 madde), “Süreç” (N=10 madde) ve “Ürün” (N= 9 madde) olmak üzere dört boyutlu olarak elde edilmiştir. Maddelerin kapsam geçerlilik oranları (KGO) Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Anket Maddelerinin Kapsam Geçerlilik Oranları (KGO)

	Madde No		Nu	KGO	KGI
BAĞLAM	1	Market alışverişinde hangi ürünleri satın alacağımı belirlerken kendi isteklerimle ailemin ihtiyaçlarını göz önünde bulundururum	8	1.00	0.94
	2	Haftalık harçlığımı planlarken, isteklerim ve ihtiyaçlarım arasında denge kurarım, çünkü sınırlı bir miktar parayla yetinmek zorunda olduğumu bilirim.	8	1.00	
	3	Ülkemin tarihini araştırarak bağımsızlık sürecini anlamaya yönelik bir inceleme yaparım.	7	0.75	
	4	Bağımsızlık mücadelesinin toplum üzerindeki etkilerini araştırırım.	8	1.00	
GİRDİ	5	Aile albümlerini karıştırarak ailemin geçmişine dair ipuçları ararım.	8	1.00	0.95
	6	Aile büyüklerimden aile tarihini öğrenmek için sorular sorarım.	7	0.75	
	7	Ailemizden miras kalan nesnelere inceleyerek, ailemizin kültürel mirasını araştırırım.	8	1.00	
	8	Farklı ülkelerin kültürlerini araştırırım.	8	1.00	
	9	Ülkelerin bayrakları, coğrafi haritaları ve geleneksel kıyafetleri gibi görsel materyalleri sınıfta kullanırım.	8	1.00	
SÜREÇ	10	Alışveriş yaparken, ihtiyaçlarımı ve isteklerimi karşılaştırıp önceliklendiriyorum.	7	0.75	0.92
	11	Evimde ve okulumda afet hazırlık planı oluştururum..	8	1.00	
	12	Afet sırasında güvenliği sağlamak için alınacak önlemleri öğrenirim.	8	1.00	
	13	Evdeki veya okuldaki acil durum ekipmanlarını kontrol ederim.	8	1.00	
	14	Afet durumlarını simüle eden senaryoları uygulayırım	8	1.00	

ÜRÜN	15	Özgürlük kavramının etkilerini sınıf ortamında tartışabilirim	7	0.75
	16	Okul etkinliklerine katılarak gereken görevleri üstlenirim	7	0.75
	17	Başarılı girişimcilerin başarıya giden süreçlerini analiz ederim.	7	0.75
	18	Çevremdeki ihtiyaçları ve başarılı girişimcilerin öykülerini dikkate alarak, kendi kendime ürün fikirleri üzerinde beyin fırtınası yaparım	8	1.00
	19	Geliştirdiğim ürünleri sınıfta sunduktan sonra eksiklerimi gidermek için öğretmenimden veya arkadaşlarımdan geri bildirim almak isterim.	8	1.00
	20	Okulda verilen görevleri tam zamanında yerine getiririm	7	0.75
	21	Araştırdığım bir ülkenin önemli özelliklerini belirleyerek bir sunum hazırlarım.	8	1.00
	22	Kararlarımın ve eylemlerimin sonuçlarına katlanırım.	8	1.00
	23	Eylemlerim sonucunda gerekirse düzeltici adımlar atarım.	8	1.00
	24	Hak ve özgürlüklerimi kullanırım.	8	1.00
	25	Afet sonrası yardım çalışmalarına katılmak için gönüllü olurum.	8	1.00
	26	Çevremdeki doğal kaynakları korumak için sürdürülebilir ürünleri tercih ederim.	8	1.00
	27	Çöp ve atıkları geri dönüşüm kutularına atarım.	8	1.00
28	Enerji ve su tüketimimi azaltmak için çeşitli yöntemler uygularım.	8	1.00	

Uzman Sayısı: 8 Nu: *Gerekli* ifadesini kullanan uzman sayısı
Kapsam Geçerlik Oranı (KGO): **0.78** Kapsam Geçerlik İndeksi(KGI): **0.95**
[(0.95>0.78) KGI> KGO]

Lawshe (1975) tarafından geliştirilen Kapsam Geçerlilik Oranları (KGO), “bir ölçme aracının içeriğini veya yapı geçerliliğini ortaya koyan faktörlerdir” (aktaran Yurdugül, 2005, s.2). Araştırma kapsamında kullanılan anketteki her bir madde, hedeflenen yapıyı ölçüp ölçmediği veya gereksiz olup olmadığı açısından uzman görüşleri (N=8) doğrultusunda değerlendirilmiştir. Kapsam Geçerlilik Oranlarını hesaplamak için kullanılan formül $KGO = (Nu - N / 2) / (N / 2)$ dir. “Nu”, “gerekli”olduğunu belirten uzman sayısını, “N” ise toplam uzman sayısını göstermektedir. Veneziano ve Hooper'ın (1997) kapsam geçerlilik kriterleri tablosuna göre elde edilen KGO'ların istatistiksel anlamlılığı test edilmiştir. Tüm maddeler için hesaplanan Kapsam Geçerlilik İndeksi (0,95) bu tabloda yer alan 8 uzman görüşü için belirtilen minimum değer olan değerle (0,78) karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda anketin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır [(0,95>0,78) KGI>KGO].

Derecelendirme olarak 5’li Likert kullanılmıştır. Derecelendirme aralıkları şu şekildedir: 1-1,80 (Hiç Katılmıyorum); 1,81- 2,60 (Kısmen Katılmıyorum); 2,61- 3,40 (Kararsızım); 3,41-4,20 (Kısmen Katılıyorum); 4.21-5 (Tamamen Katılıyorum).

Nitel kısımda veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcıların sorulara istedikleri kadar geniş yanıt vermelerine ve araştırmayı derinlemesine incelemelerine olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Taslak form için 1 profesör ve 7 öğretmenin görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri alındıktan sonra 7 öğretmen ile pilot çalışma yapılmış ve pilot uygulama sonrasında son form geliştirilmiştir. Formda yer alan bazı sorular şu şekildedir:

- Sosyal Bilgiler dersinde okulda değerlere yönelik ne tür uygulamalar yapıyorsunuz?
- Sosyal Bilgiler dersinde edindiğiniz hangi becerileri okul dışında uyguluyorsunuz?
- Sizce Sosyal Bilgiler dersinde hangi değerlere ağırlık verilmeli? Neden?

Nitel boyutta Lincoln ve Guba'nın (1986) geçerlik ve güvenilirlik kriterleri esas alınmıştır. Bu bağlamda iç geçerlik için üye kontrolü stratejisi uygulanmıştır. Bunun için veri sağlanan veya görüşme yapılan bazı katılımcılarla ikinci kez iletişime geçilmiş ve çalışma bulgularının kendi düşüncelerini doğru şekilde yansıtmayı yansıtmadığı sorularak geri bildirim sağlanmıştır. Bu çalışmada dış geçerlik için Lincoln ve Guba'nın (1986) belirttiği gibi amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca sonuçların benzer katılımcı ve ortamlardaki durumlara aktarılabilirliği açısından katılımcıların doğrudan alıntılarında da yer verilmiştir. Aktarılabilirliğin amacı, katılımcıların deneyimlerini detaylı bir şekilde anlatarak, çalışmayı okuyanların sonuçları kendi çalışmalarında uygulamalarına yardımcı olmaktır (Lincoln ve Guba, 1986). Güvenilirlik için hem nicel hem de nitel veriler dahil edilmiştir. Ayrıca verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında iki araştırmacı görev almıştır. Doğrulanabilirlik açısından araştırmada kullanılan yöntem ve aşamalar açık ve detaylı bir şekilde tanımlanmış, araştırmanın ham verileri başkaları tarafından incelenebilecek şekilde saklanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Nicel ve nitel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Anketten elde edilen verilerin istatistiksel analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Araştırmanın nitel kısmında ise her katılımcının cevabı K1-ÖE (K: Katılımcı; 1: Katılımcı No; ÖE: Öğrenci Erkek) şeklinde kodlanmıştır. Verilerden elde edilen kodlar ve temalar, "benzer verilerin belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanması ve okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenmesini" içeren içerik analizi kullanılarak oluşturulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.227).

3.BULGULAR

3.1. Nicel Bulgular

Araştırmada kullanılan anket maddelerinin aritmetik ortalama, standart sapma, frekans ve yüzdeleri hesaplanarak aşağıda verilmiştir.

Çizelge 3. Anketin “Bağlam” Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

BAĞLAM								
Maddeler	\bar{x}	SS	HK f %	KK f %	KRS f %	KS f %	TK f %	
Market alışverişinde hangi ürünleri satın alacağımı belirlerken kendi isteklerimle ailemin ihtiyaçlarını göz önünde bulundururum.	4.30	1.03	5 4.0	3 2.4	14 11.2	31 24.8	72 57.6	
Haftalık harçlığımı planlarken, isteklerim ve ihtiyaçlarım arasında denge kurarım, çünkü sınırlı bir miktar parayla yetinmek zorunda olduğumu bilirim.	4.44	.88	4 3.2	-	9 7.2	36 28.8	76 60.8	
Ülkemin tarihini araştırarak bağımsızlık sürecini anlamaya yönelik bir inceleme yaparım.	3.61	1.23	12 9.6	10 8.0	26 20.8	44 35.2	33 26.4	
Bağımsızlık mücadelesinin toplum üzerindeki etkilerini araştırırım.	3.65	1.16	7 5.6	14 11.2	30 24.0	39 31.2	35 28.0	

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 3’te görüldüğü gibi “Tamamen Katılıyorum” aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde “Haftalık harçlığımı planlarken, isteklerim ve ihtiyaçlarım arasında denge kurarım, çünkü sınırlı bir miktar parayla yetinmek zorunda olduğumu bilirim” (f=76; %60,8) iken, en düşük yüzde ise “Ülkemin tarihini araştırarak bağımsızlık sürecini anlamaya yönelik bir inceleme yaparım” (f=33; %26,4) olmuştur.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler “Haftalık harçlığımı planlarken, isteklerim ve ihtiyaçlarım arasında denge kurarım, çünkü sınırlı bir miktar parayla yetinmek zorunda olduğumu bilirim.” (\bar{x} =4.44; SS=.88) maddesi olmuştur. “Market alışverişinde hangi ürünleri satın alacağımı belirlerken kendi isteklerimle ailemin ihtiyaçlarını göz önünde bulundururum.” (\bar{x} =4.30; SS=1.03), “Bağımsızlık mücadelesinin toplum üzerindeki etkilerini araştırırım.” (\bar{x} =3.65; SS=1.16) iken en düşük ortalamaya sahip madde “Ülkemin tarihini araştırarak bağımsızlık sürecini anlamaya yönelik bir inceleme yaparım.” (\bar{x} =3,61; SS=1.23) maddesidir.

Çizelge 4. Anketin “Girdi” Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

GİRDİ								
Maddeler	\bar{x}	SS	HK f %	KK f %	KRS f %	KS f %	TK f %	
Aile albümlerini karıştırarak ailemin geçmişine dair ipuçları ararım.	4.29	1.14	7 5.6	4 3.2	14 11.2	21 16.8	79 63.2	
Aile büyüklerimden aile tarihini öğrenmek için sorular sorarım.	3.98	1.28	11 8.8	7 5.6	17 13.6	28 22.4	62 49.6	
Ailemizden miras kalan nesnelere inceleyerek, ailemizin kültürel mirasını araştırırım.	3.54	1.45	21 16.8	11 8.8	13 10.4	39 31.2	41 32.8	
Farklı ülkelerin kültürlerini araştırırım.	3.54	1.42	16 12.8	18 14.4	17 13.6	30 24.0	44 35.2	
Ülkelerin bayrakları, coğrafi haritaları ve geleneksel kıyafetleri gibi görsel materyalleri sınıfta kullanırım.	2.65	1.44	40 32.0	20 16.0	29 23.2	16 12.8	20 16.0	

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 4'te yer alan "Tamamen Katılıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde "Aile albümlerini karıştırarak ailemin geçmişine dair ipuçları ararım." (f=79; %63,2) iken, en düşük yüzde ise "Ülkelerin bayrakları, coğrafi haritaları ve geleneksel kıyafetleri gibi görsel materyalleri sınıfta kullanırım." (f=20; %16,0) olmuştur.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler "Aile albümlerini karıştırarak ailemin geçmişine dair ipuçları ararım." (\bar{x} =4.29; SS=1.14), maddesi olmuştur. "Aile büyüklerimden aile tarihini öğrenmek için sorular sorarım." (\bar{x} =3.98; SS=1.28) ve aynı ortalamaya sahip "Ailemizden miras kalan nesnelere inceleyerek, ailemizin kültürel mirasını araştırırım." (\bar{x} = 3.54; SS=1.45), "Farklı ülkelerin kültürlerini araştırırım." (\bar{x} = 3.54; SS=1.42) maddeleri iken en düşük ortalamaya sahip madde "Ülkelerin bayrakları, coğrafi haritaları ve geleneksel kıyafetleri gibi görsel materyalleri sınıfta kullanırım." (\bar{x} =2.65; SS=1,44) maddesidir.

Çizelge 5. Anketin "Süreç" Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

		SÜREÇ					
Maddeler	\bar{x}	SS	HK	KK	KRS	KS	TK
			f	f	f	f	f
			%	%	%	%	%
Alışveriş yaparken, ihtiyaçlarımı ve isteklerimi karşılaştırıp önceliklendiriyorum.	4.34	1.07	5	6	9	26	79
Evimde ve okulumda afet hazırlık planı oluştururum..	3.94	1.31	13	4	22	25	61
Afet sırasında güvenliği sağlamak için alınacak önlemleri öğrenirim.	4.61	.76	1	1	12	18	93
Evdeki veya okuldaki acil durum ekipmanlarını kontrol ederim.	3.11	1.41	28	10	31	32	24
Afet durumlarını simüle eden senaryoları uygulayırım.	4.06	1.16	8	5	18	34	60
Afet durumlarını simüle eden senaryoları uygulayırım	3.50	1.42	20	7	32	22	44
Özgürlük kavramının etkilerini sınıf ortamında tartışabilirim.	4.38	1.01	2	9	10	22	82
Okul etkinliklerine katılarak gereken görevleri üstlenirim.	3.69	1.31	12	11	28	27	47
Çevremdeki ihtiyaçları ve başarılı girişimcilerin öykülerini dikkate alarak, kendi kendime ürün fikirleri üzerinde beyin fırtınası yaparım	3.94	1.34	14	6	13	32	60
Geliştirdiğim ürünleri sınıfta sunduktan sonra eksiklerimi gidermek için öğretmenimden veya arkadaşlarımdan geri bildirim almak isterim.	3.85	1.32	11	10	23	24	57

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 5'te yer alan "Tamamen Katılıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde "Afet sırasında güvenliği sağlamak için alınacak önlemleri öğrenirim." (f=93; %74,4) iken, en düşük yüzde ise "Evdeki veya okuldaki acil durum ekipmanlarını kontrol ederim." (f=24; %19,2) olmuştur.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler "Afet sırasında güvenliği sağlamak için alınacak önlemleri öğrenirim." (\bar{x} =4.61; SS=.76), "Özgürlük kavramının etkilerini sınıf ortamında tartışabilirim." (\bar{x} =4.38; SS=1.01) ve "Alışveriş yaparken, ihtiyaçlarımı ve isteklerimi karşılaştırıp önceliklendiriyorum." (\bar{x} =4.34; SS=1.07) maddeleri olmuştur. "Evimde ve

okulumda afet hazırlık planı oluştururum.” (\bar{x} =3.94; SS=1.31), “Çevremdeki ihtiyaçları ve başarılı girişimcilerin öykülerini dikkate alarak, kendi kendime ürün fikirleri üzerinde beyin fırtınası yaparım.” (\bar{x} =3.94; SS=1.34), “Geliştirdiğim ürünleri sınıfta sunduktan sonra eksiklerimi gidermek için öğretmenimden veya arkadaşarımdan geri bildirim almak isterim.” (\bar{x} =3.85; SS=1.32) iken “Afet durumlarını simüle eden senaryoları uygularım” (\bar{x} = 3.50; SS=1.42) ile “Evdeki veya okuldaki acil durum ekipmanlarını kontrol ederim.” (\bar{x} = 3.11; SS=1.41) maddeleri ise en düşük ortalamaya sahip maddelerdir.

Çizelge 6. Anketin “Ürün” Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

Maddeler	ÜRÜN						
	\bar{x}	SS	HK f %	KK f %	KRS f %	KS f %	TK f %
Okulda verilen görevleri tam zamanında yerine getiririm	4.46	.73	1 .8	1 .8	9 7.2	43 34.4	71 56.8
Araştırdığım bir ülkenin önemli özelliklerini belirleyerek bir sunum hazırlarım.	3.69	1.39	13 10.4	16 12.8	21 16.8	22 17.6	53 42.4
Kararlarımın ve eylemlerimin sonuçlarına katlanırım.	4.38	.94	4 3.2	2 1.6	10 8.0	35 28.0	75 59.2
Eylemlerim sonucunda gerekirse düzeltici adımlar atarım.	4.46	.83	1 .8	2 1.6	16 12.8	26 20.8	80 64.0
Hak ve özgürlüklerimi kullanırım.	4.71	.68	1 .8	2 1.6	4 3.2	18 14.4	100 80.0
Afet sonrası yardım çalışmalarına katılmak için gönüllü olurum.	3.64	1.34	15 12.0	9 7.2	26 20.8	31 24.8	44 35.2
Çevremdeki doğal kaynakları korumak için sürdürülebilir ürünleri tercih ederim.	4.33	1.00	4 3.2	2 1.6	19 15.2	24 19.2	76 60.8
Çöp ve atıkları geri dönüşüm kutularına atarım.	4.12	1.24	8 6.4	10 8.0	11 8.8	26 20.8	70 56.0
Enerji ve su tüketimimi azaltmak için çeşitli yöntemler uygularım.	4.22	1.08	4 3.2	8 6.4	14 11.2	30 24.0	69 55.2

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 6’da yer alan “Tamamen Katılıyorum” aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde “Hak ve özgürlüklerimi kullanırım.” (f=100; %80) iken, en düşük yüzde ise “Afet sonrası yardım çalışmalarına katılmak için gönüllü olurum.” (f=44; %35,2) olmuştur.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler “Hak ve özgürlüklerimi kullanırım.” (\bar{x} =4.71; SS=.68), “Okulda verilen görevleri tam zamanında yerine getiririm.” (\bar{x} =4.46; SS=.73) ve “Eylemlerim sonucunda gerekirse düzeltici adımlar atarım.” (\bar{x} =4.46; SS=.83) maddeleri olmuştur. “Kararlarımın ve eylemlerimin sonuçlarına katlanırım.” (\bar{x} =4.38; SS=.94), “Çevremdeki doğal kaynakları korumak için sürdürülebilir ürünleri tercih ederim.” (\bar{x} =4.33; SS=1.00), “Enerji ve su tüketimimi azaltmak için çeşitli yöntemler uygularım.” (\bar{x} =4.22; SS=1.08) ve “Çöp ve atıkları geri dönüşüm kutularına atarım.” (\bar{x} =4.12; SS=1.24) iken en düşük ortalamaya sahip maddeler ise sırasıyla “Araştırdığım bir ülkenin önemli özelliklerini belirleyerek bir sunum hazırlarım.” (\bar{x} =3.69; SS=1.39) ve “Afet sonrası yardım çalışmalarına katılmak için gönüllü olurum.” (\bar{x} = 3.64; SS=1.34) maddeleridir.

3.2. Nitel Bulgular

Nitel veriler elde etmek için katılımcılara aşağıda verilen açık uçlu görüşme soruları sorulmuştur.

- Sosyal Bilgiler dersinde değerlere yönelik okulda ne tür uygulamalar yapıyorsunuz?
- Sosyal Bilgiler dersinde edindiğiniz hangi becerileri okul dışında uyguluyorsunuz?
- Sizce Sosyal Bilgiler dersinde hangi değerlere ağırlık verilmelidir? Neden?

Katılımcıların sorulara verdiği cevaplar doğrultusunda elde edilen verilerin analizinden ortaya çıkan temalar “Değerlere Yönelik Uygulamalar”, “Edinilen Becerilerin Okul Dışı Kullanımı” ve “Ağırlık Verilmesi İstenen Değerler” olmuştur. Bu temalar altında ilgili kodlar yer almıştır.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre “Değerlere Yönelik Uygulamalar” teması ve bu temanın altındaki kodlar Görsel 1’de verilmiştir.

Görsel 1. Değerlere Yönelik Uygulamalar ve Alt Kodları

Görsel 1’de görüldüğü gibi katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde “Değerlere Yönelik Uygulamalar” temasında ortaya çıkan kodlar; “Grup çalışması”, “Sunum”, “Proje ve etkinlik”, “Materyal hazırlama” ve “Kitap okuma” şeklindedir. Aşağıda bazı katılımcıların doğrudan alıntılarına yer verilmiştir.

K1-ÖE: *Grup etkinlikleri yaparız ve sunum hazırlarız.*

K5-ÖK: *Grup çalışması, hayvanlara yardım, kitapla alıştırma, sunum gibi etkinlik ve uygulamalar yapıyoruz.*

K8-ÖK: *Hayvanlara yardım eder sunum hazırlarız. Kitaptan okuma yaparız.*

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre “Edinilen Becerilerin Okul Dışı Kullanımı” teması ve bu temanın altındaki kodlar Görsel 2’de verilmiştir.

Görsel 2. Edinilen Becerilerin Okul Dışı Kullanımı ve Alt Kodları

Görsel 2’de görüldüğü gibi katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde “Edinilen Becerilerin Okul Dışı Kullanımı” temasında ortaya çıkan kodlar; “Yardımseverlik”, “Aile birliği”, “Çalışkanlık”, “Adalet”, “Sorumluluk” ve “Saygı” şeklindedir. Aşağıda bazı katılımcıların doğrudan alıntılarına yer verilmiştir.

K2-ÖK: *Evde, saygı, yardımseverlik vb. uyguluyorum.*

K5-ÖK: *Dürüstlük, sevgi, saygı, aile birliği yardımseverlik, çalışkanlık, sorumluluk ve tasarruf gibi becerileri uyguluyorum*

K9-ÖE: *Canlılara yardım etmek, saygı duymak, tasarruf etmek ve çalışmak.*

K17-ÖK: *Çalışkanlık, yardımseverlik, insanlara saygı duymak, adalet, aile birliği ve barış. Bunları uyguluyorum.*

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre “Ağırlık Verilmesi İstenen Değerler” teması ve bu temanın altındaki kodlar Görsel 3’te verilmiştir.

Görsel 3. Ağırlık Verilmesi Gereken Konular ve Alt Kodları

Görsel 3’te görüldüğü gibi katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde “Ağırlık Verilmesi İstenen Değerler” temasında ortaya çıkan kodlar; “Bilimsellik”, “Özgürlük”, “Sevgi”, “Aile birliği” ve “Vatanseverlik” şeklindedir. Bu doğrultuda bazı katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır.

K1-ÖE: Bilimsellik. Çünkü sosyal bilgisi dersinde değil fen bilgisi dersinde çıkıyor.

K3-ÖK: Çalışkanlık, barış, sevgi, saygı ve estetik. Çünkü bunlara ihtiyacımız var ve estetikle ilgili bir şey öğrenmedik.

K13-ÖK: Aile birliğine ağırlık verilmeli, çünkü bu konu ailemize daha iyi davranabilmek ve tanıyabilmek için.

K17-ÖE: Özgürlük, çünkü az işledik.

K18-ÖE: Vatanseverlik, çünkü bütün insanlar vatanını sevmeli ve bilmeli.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

4. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda, “Öğretim Programlarının Perspektifi” başlığı altında “Değerlerimiz” adı altında on farklı kök değere yer verilmiştir. Toplamda ise on sekiz değer programda yer almaktadır (MEB, 2018). Araştırma sonucunda öğrencilerden elde edilen bulgulara göre; SBÖP’de kazandırılması istenen değerler arasında (adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik) en çok verilen “tasarruf” ile “sorumluluk” iken en az verilen “bağımsızlık”, “bilimsellik” olmuştur.

Köksal ve diğerlerinin 2022’de yaptıkları araştırmanın bulgularına göre sosyal bilgiler ders kitabında en fazla yer verilen kavramın sorumluluk olduğu, en az yer verilen kavramın ise adalet olduğu gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda öğrencilerin kitaplarda işlenen değerleri daha çok kavramış olması düşünülebilir. Bu durumun, Erbaş'ın (2021) çalışmasıyla ve Oğuz-Haçat ve Demir'in (2020) çalışmasıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Erbaş'ın (2021) çalışmasında, sabır gibi belirli değerlere daha az yer verildiği vurgulanırken; Oğuz-Haçat ve Demir'in (2020) çalışmasında ise adalet değerine en az, sorumluluk ve yardımlaşma değerlerine kitaplarda daha fazla vurgu yapıldığı belirtilmektedir. Nitekim araştırmanın nitel kısmında verilen cevaplar doğrultusunda öğrenciler okul dışında en çok yardımseverlik değerini uyguladıklarını dile getirmişlerdir.

SBÖP’de yer alan değerlerin bazılarının 4.sınıf kazanımlarında yetersiz olduğu öğrenciler tarafından dile getirilmiştir. Bu değerler; “estetik”, “bilimsellik” ve “sevgi” şeklindedir. Esemen (2020), yaptığı çalışmada program genelinde barış, eşitlik ve sanat değerleriyle ilişkilendirilmiş yeterli kazanım bulunmadığını, sevgi değerinin ise program kazanımlarıyla ilişkilendirilemediği sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte öğrenciler özellikle bilimsellik değerini fen bilimleri dersinde işlediklerini, sosyal bilgiler dersinde bu değer kapsamında herhangi bir çalışma yapmadıklarını belirtmişlerdir. Mindivanlı ve Aktaş (2011), ders kitaplarında değerlerin her zaman etkili bir şekilde yer almadığını ve değerlerin kazandırılmasına yönelik örnek metinler ile uygulamaların öğrenme alanının tamamına yayılmadığını vurgulamıştır. Bu doğrultuda bazı değerlerin öğrenciler tarafından daha önemli ya da daha önemsiz olduğu düşünülebilir. Değer önceliklerinin farklı algılanmasını önlemek amacıyla SBÖP’de yer alan değerler, program içeriğine eşit şekilde dağıtılabilir.

Anketten elde edilen bulgulardan bir diğeri ise “bağımsızlık” değerini içeren kazanımların en düşük puan ortalamalarına sahip olmasıdır. Yarı yapılandırılmış sorulardan elde edilen veriler de bunu desteklemekte olup öğrencilerin ağırlık verilmesini istediği değerler arasında “özgürlük” yer almaktadır. Şimşek ve Kolbasar (2020) yaptıkları çalışmada "Milli Mücadele" kavramının çocuklar tarafından sadece Atatürk'e bağlandığını, "milletçe bir başkaldırı" veya "milletçe bir bağımsızlık mücadelesi" olarak öğrenilmediğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda Milli değerlerimizi içeren kazanım sayısı kök değerlerle özdeşleştirilerek artırılabilir.

Araştırmada kullanılan anketten elde edilen bulgular incelendiğinde fiziksel uygulama gerektiren kazanımlar düşük puan ortalamalarına sahiptir. Ancak; nitel kısımdan elde edilen bulgular incelendiğinde öğrenciler değerleri kazanmak için en çok grup çalışması, sunum, proje veya materyal hazırlama gibi uygulama yaptıklarından bahsetmişlerdir. Uygulama yapan öğrencilerin daha yüksek puanlara sahip olduğu ve bu değerleri daha çok benimsediği görülmüştür. Her değerın öğretim programı kazanımlarıyla ilişkilendirilmesi gerekliliğine dair farklı görüşler olsa da öğretim programı kazanımlarıyla ilişkilendirilemeyen değerlerin, okuldaki imkanlar sağlanarak ve etkinlikler aracılığıyla öğrencilere kazandırılmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır (Ay, 2016). Bu bağlamda kök değerlerin etkili bir şekilde kazandırılabilmesi için okullar fiziki şartlar ve materyaller açısından iyileştirilebilir. Öğretmenler; öğrencileri grup çalışması gibi yardımlaşma, dayanışma ve sorumluluk gerektiren uygulamalara yönlendirebilir.

Bu araştırma İç Anadolu Bölgesinde yer alan bir ilde iki farklı ilkokula giden 124 katılımcıdan oluşan 4.sınıf öğrencileri ile yapılmıştır. Farklı niteliklere sahip ve daha geniş bir kitleyi içeren çalışmaların yanısıra farklı derslerin öğretim programlarına yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- [1] Ay, T. S., *Okulda Değerler Eğitimi. Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi İçinde*. Pegem Akademi. Ankara, 2016.
- [2] Burke. E. & Hennessy, M. (2021). Evaluation of an early career clinical academic training programme using the CIPP model. *BMJ Open*, 11 (11). <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-052965>
- [3] Chien M.F. & Cheng Y.P. (2007). The construction of Taiwan's educational indicator systems: Experiences and implications. *Educational Research for Policy and Practice*, 6 (3). <https://doi.org/10.1007/s10671-007-9026-x>
- [4] Çelik, Ö., *Disiplinler Arası Yaklaşımla Değer Öğretiminde Yaratıcı Drama Yönteminin Kullanılması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016. <https://doi.org/10.17556/erziefd.325878>
- [5] Erbaş, A. A., *Hayat Bilgisi Dersi Kapsamında Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Beklentiler, Uygulamalar ve Öneriler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Eğitim Fakültesi, İstanbul, 2020.
- [6] Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11 (1). <https://doi.org/10.48146/odusobiad.779737>
- [7] Esemem, A. (2020). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarında evrensel değerler. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 4 (2). <https://doi.org/10.32960/uead.743762>
- [8] Fırat, H., & Mocan, A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki hikayelerde yer alan değerler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3).
- [9] Guerra-López I. J., *Performance Evaluation: Proven Approaches for Improving Program and Organizational Performance* (Vol. 21). John Wiley & Sons, 2008.
- [10] Kelly, A. V., *The Curriculum: Theory and Practice*. Sage Publications, London, 2004.

- [11] Kızılay, G., *Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2021.
- [12] Köksal, K., Yaylacı, Z., Yel, Ü., Erbaş, S., & Kılcan, B. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5 (2). <https://doi.org/10.48174/buaad.52.1>
- [13] Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New Directions for Evaluation*, 30.
- [14] Medeni, F., & Kılınç, H. H., *4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Stufflebeam'ın Bağlam, Girdi, Süreç, Ürün (Cipp) Modeline Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, 2022.
- [15] Mindivanlı, E., & Aktaş, E. (2011). Sosyal bilgiler 6. sınıf müfredatında yer alan milli ve evrensel değerler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1).
- [16] Ocak, G. & Gündüz, M. (2006). 1998-2005 hayat bilgisi ders programlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Afyonkarahisar il örneği). *Millî Eğitim Dergisi*, 35 (172).
- [17] Oğuz Haçat, S. & Demir, F. B. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi. *Journal of History School*, 49. <http://dx.doi.org/605-618.10.17719/jisr.20164520640>
- [18] Polit, D.F., & Beck, C.T., *Nursing Research Principles and Methods*. Lippincott William S & Wilkins, 2004.
- [19] Schwartz, Shalom H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2 (1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- [20] Smith, M. K., 'Curriculum Theory and Practice.' *The Encyclopaedia of Informal Education*. 2000. <http://infed.org/mobi/curriculum-theory-andpractice/>
- [21] Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2023. https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2023428142532575-2023_sosyal_bilgiler.pdf
- [22] Stufflebeam, D. L., *The Relevance of the CIPP Evaluation Model for Educational Accountability*. 1971.
- [23] Stufflebeam, D. L., Coryn, C. L., *Evaluation Theory, Models, and Applications* (Vol. 50). John Wiley & Sons, 2014.
- [24] Şimşek, A., & Kolbasar, S. (2020). 4. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki "Milli Mücadele" konusunun kronoloji bilgi ve becerilerini kazandırması açısından öğretmen ve öğrenci

- görüşleri ile incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4 (2). <https://doi.org/10.38015/sbyy.842634>
- [25] Uşun, S., *Eğitimde Program Değerlendirme: Süreçler Yaklaşımlar ve Modeller*. Anı, Ankara, 2012.
- [26] Uzunöz, A., *Bilimsel Araştırma Becerileri Ve Araştırmada Güncel Desenler*. Pegem Akademi, Ankara, 2021.
- [27] Veneziano L., & Hooper J. (1997). A method for quantifying content validity of health-related questionnaires. *American Journal of Health Behavior*, 21 (1).
- [28] Warju W (2016). Educational program evaluation using CIPP model. Department of Mechanical Engineering, Faculty of Engineering, Universitas NegeriSurabaya, Indonesia 12 (1). <https://doi.org/10.17509/invotec.v12i1.4502>
- [29] Yel, S., & Aladağ, S., *Sosyal Bilgilerde Değerlerin Öğretimi*. Pegem Akademi, Ankara, 2015.
- [30] Yıldırım, A., & Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Qualitative Research Methods in the Social Sciences)* (7th ed.). Seçkin Publishing, 2011.
- [31] Yin, R. K., *Case Study Research: Design and Method* (4th ed.). Inc., Sage Publications, 2009.
- [32] Yurdugül, H., *Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması (Using content validity indices for content validity in scale development studies)*, In Proceedings of the 14th National Educational Sciences Congress, 28-30 September, 2005.

LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNDEN TÜRKİYE'DE ROMANLARI (GYPSY) KONU EDİNER AKADEMİK ÇALIŞMALARA AİT BİBLİYOGRAFİK BİR İNCELEME

Doktorant, Mahmut Sami KÖKTAŞ

Yalova Üniversitesi,

dr.mskoktas@gmail.com - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0595-1425>

Doç, Dr., Harun CEYLAN

Yalova Üniversitesi,

harun.ceylan@yalova.edu.tr - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9047-2316>

ÖZET

Romanlar, dünyaya Hindistan'dan yayılmışlardır. Kast sistemi nedeni ile Hindistan'dan ayrılan Romanlar gittikleri coğrafyalarda kendi kültür ve kimliklerini büyük oranda korumayı başarmışlar ve asimile olmamışlardır. Bununla beraber Romanların toplumsal bütünleşme konusunda birtakım zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Özellikle endogamik evlilikleri tercih etmeleri kimliklerini korumalarını sağlarken diğer toplum kesimleriyle bütünleşmelerine engel olan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Romanlar yaşadıkları toplumlarda sosyal, ekonomik, kültürel zorluklar yaşamış, eğitimden mahrum kalmış, meslekleşme sürecinde eğlence sektörü ve el emeği gerektiren işler dışında diğer mesleklere yeterince yönelememişlerdir. Dünyanın bütün bölgelerine yayılmış bir topluluk olmalarına rağmen Romanlarla ilgili akademik çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Romanları daha yakından tanıyabilmek ve yaşadıkları sorunları daha iyi analiz edebilmek için Romanlar konusunda yapılmış bilimsel çalışmalara daha yakından bakmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de Romanlarla ilgili akademik ilginin genel bir görünümünü ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi üzerinden erişilen tezler yıllara, konularına, türlerine, alanlarına ve hazırlandıkları üniversitelere göre analiz edilmiştir. Buna göre Türkiye'de Romanlar hakkında ilk tez çalışmasının 1996 yılında yapıldığı, çalışmaların daha çok sosyoloji, tarih ve müzik disiplinlerinde ve Marmara Bölgesindeki üniversitelerde (%32) gerçekleştirildiği, üniversitelerin %64'ünün ise Romanlar hakkında herhangi bir akademik tez çalışması yapmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Romanlar, Bibliyografya, Lisansüstü Tezler.

1. GİRİŞ

Dünya üzerindeki pek çok etnik gruptan birisi olan Romanların Anadolu'ya, Avrupa'ya ve dünyanın diğer yerlerine V. Yüzyılda Hindistan'dan yayıldıkları kabul edilmektedir (Altınöz, 2013: 1-25). Birlikte yaşadıkları toplumların içinde kendilerini korumayı başaran ender topluluklardan birisi olan Romanlar asimile olmadan kültürlerini sürdürmeyi başarmışlardır. Asimile olmamalarının temel nedenleri arasında içinde buldukları toplumla kaynaşma noktasında karşılaştıkları direnç kadar evlilik tiplerinin genellikle endogamik olmasının da etkili olduğu söylenebilir.

Yaşadıkları toplumla bütünleşme konusunda yaşadıkları zorluklar Romanları sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bir grup haline getirmektedir. Zira Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı'nın yayınladığı bir rapora göre Romanlar toplumdaki en yoksul, sağlık hizmetlerine erişemeyen, eğitime en az dahil edilen/olan ve ayrımcılığa maruz kalan kesim olarak ifade edilmektedir (Coşkun, 1998). Ekonomik faaliyetlere yeterince katılım sağlayamamaları ise marjinal kalmalarına ve kayıt dışı ekonominin doğal bir parçası haline gelmelerine neden olarak Romanların yoksulluğunu kronik hale getirmektedir (Bedir ve Armağan, 2022).

Roman toplumunda görülen yoksulluk pek çok sosyoekonomik sorunu beraberinde getirmiş olmasına rağmen Romanlar ve yaşadıkları sorunlarla ilgili yeterli bilimsel çalışmanın yapıldığını söylemek zordur. Ancak 1870 tarihinde İstanbul'da Fransızca olarak yayımlanan "*Études sur les Tchinghianés; ou, Bohémiens de l'Empire ottoman*" (Alexander G. Paspati) adlı eser ile 1926'da basılan "*The Dialect of the Gypsies of Wales*" (John Sampson) ve 1963'te yayımlanan "*The language of the Swedish Coppersmith Gipsy Johan Dimitri Taikon*" (O. Gjerdman ve E. Ljunberg) adlı çalışma bu alanda anılabilecek önemli eserler arasında yer almaktadır (Şafak, 2022:200).

Her ne kadar Osmanlı döneminde bir takım yasal düzenlemeler yapılsa da (Ersin, 2023) Romanlarla ilgili çalışmaların Türkiye'de de dünyadaki gelişmelere paralel olarak 20. Yüzyılın son çeyreği ve 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde artmaya başladığı görülmektedir. Bu anlamda Romanlarla ilgili küresel düzeyde yapılan ilk çalışma 8 Nisan 1971'de farklı ülkelerden gelen Roman delegelerle düzenlenen Dünya Roman Kongresi'dir. Kongreyle birlikte kurulan Uluslararası Roman Komitesi ise 1990 yılında 8 Nisan tarihini Dünya Roman Günü olarak belirlemiştir. Türkiye'de bugünü Roman Günü olarak kabul etmiş 8 Nisan 2021 tarihinde 2021/7 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile ilk kez Romanlar Günü etkinlikleri

gerçekleştirilmiştir. Romanların hayat standartlarının yükseltilmesi ve toplumla bütünleşme çabaları bir politika çerçevesinde belirlenmiş ve “Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2023-2030) ve I. Aşama Eylem Planı (2023-2025)” 21 Ocak 2023 tarih ve 32080 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 2024).

Bu süreç Türkiye’de Romanlar konusunda kapsamlı çalışmaların başladığı bir dönem olarak değerlendirildiğinden üniversitelerin de Romanlar konusunda yeni araştırmalar ve akademik çalışmalar gerçekleştirmesi öngörülmektedir. Bu anlamda Romanlar konusunda üniversitelerin yapmış olduğu çalışmaların genel görünümünü ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada Türkiye’de lisansüstü düzeyde Romanlar konusunda yapılan çalışmalar nelerdir? sorusuna cevap aranmaktadır. Buna göre Romanlar konusunda hazırlanan tezler yıllara, üniversitelere, düzeylerine ve disiplinlere göre tasnif edilerek analiz edilmiştir.

2. YÖNTEM VE ANALİZ

Bibliyografik olarak yapılan bu çalışmada, YÖK Ulusal Tez Merkezi tarafından yayımlanmış olan lisansüstü tezler Roman (Gypsy) anahtar kavramı ile taratılarak tezlerin künyeleri bir araya getirilmiş ve yayım tarihine göre listelenmiştir. Araştırma 09 Şubat 2024 tarihinde yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı tarihte 228 lisansüstü teze erişilmiş olup elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Araştırmada beş farklı değişken niceliksel olarak gruplandırılmıştır.

Bu değişkenler şunlardır;

- 1- Tezlerin yıllara göre dağılımı,
- 2- Tezlerin düzeyi (Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlilik),
- 3- Hazırlanmış oldukları üniversite,
- 4- Disiplinlere göre dağılımı,
- 5- Yazıldıkları dil.

Bu çalışmadaki veriler, 1974-2023 yılları arasındaki Ulusal Tez Merkezi İnternet sayfasında sunulan, anlık verilerle sınırlıdır. Araştırmanın sınırlılığı içindeki tarih aralığında olmasına rağmen, üniversiteler tarafından ulusal tez merkezine, herhangi bir nedenle yüklenmemiş tezler ile bu tezlerden araştırma yapılan tarih aralığında olmakla birlikte 09 Şubat 2024 günlü araştırma tarihinden sonra yüklenen tezler bir başka sınırlılıktır.

Konu alanı ile ilgili gruplandırma yapılırken, tez yazarının konu alanında seçtiği ilk alanın ana konu başlığı olduğu varsayılmıştır. Konu başlıkları, bu varsayıma göre sınıflandırılmıştır.

3. BULGULAR

Lisansüstü programlarda yazılmış olan tezler yıllara göre gruplandırılmıştır. Buna göre çizelgeler geliştirilmiş ve veriler gösterilmiştir.

3.1. Tezlerin Yıllara ve Tez Düzeyine Göre Dağılımı

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Web sayfası üzerinden yapılan sorgulama sonuçlarına göre 1996 ve 2023 yılları arasında yayımlanan tez sayısı 228'dir. 1996 yılından bu yana Romanlar hakkında yazılan tezler giderek artmakla birlikte, 2023 yılı sonuna göre, en fazla tezin yazıldığı dönem 2016-2020 yılları arasındadır. Üniversitelerde Romanlar konusunda daha fazla ve nitelikli tez yazılması toplumun Romanları daha yakından tanınması, anlaması ve yaşadıkları tespit edilerek çözüme kavuşturulmasına katkı sağlayacaktır.

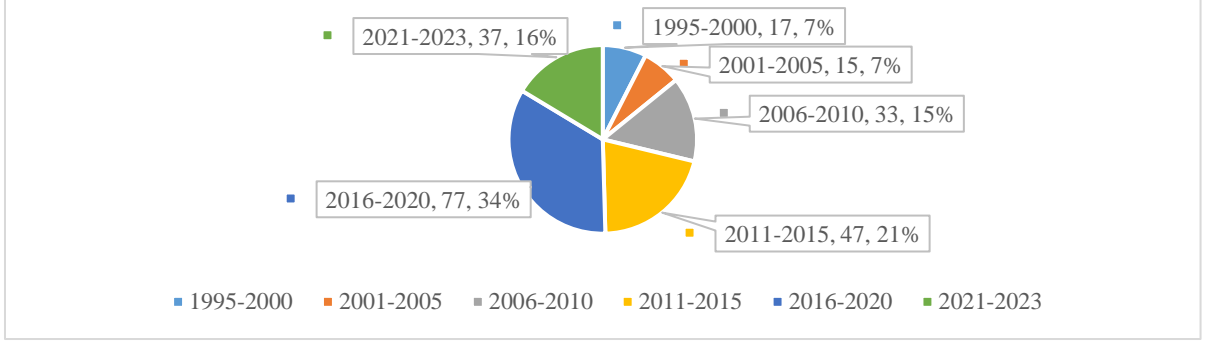
Çizelge 1: Tezlerin Yıllara ve Tez Düzeylerine Göre Dağılımı

Dönem Aralığı	Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Toplam
1996-2000	14	1	2	17
2001-2005	12		3	15
2006-2010	31		2	33
2011-2015	33		15	48
2016-2020	66	1	11	78
2021-2023	32		5	37
Toplam	188	2	38	228

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

3.1.1. Tezlerin Dönemsel Olarak Dağılımı

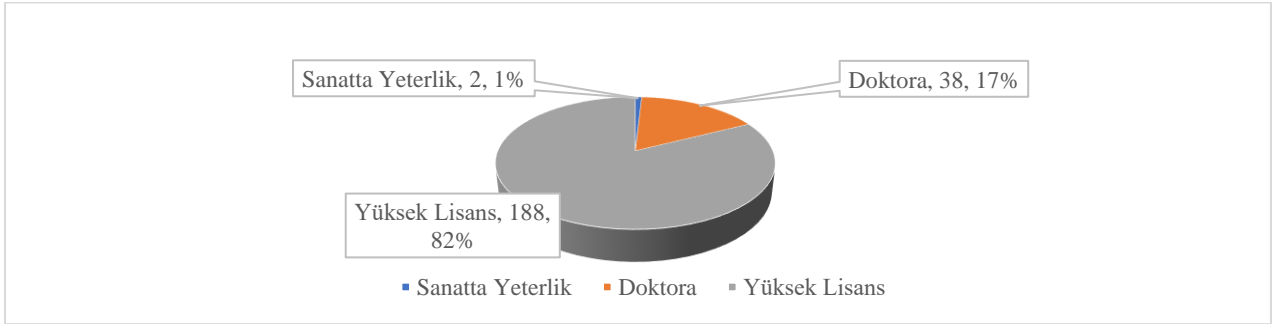
Romanlar hakkında yazılan tezler dünyadaki ivmeye paralel olarak 20. Yüzyılın son çeyreğinde artmaya başlamıştır. En düşük dağılım %7 ile 1995-2000 ve 2001-2005 yılları arasındadır. En yoğun tez yazılan dönem ise 2016-2020 yılları arasındadır. Tezlerin %34'ü bu dönemde yazılmıştır.

Görsel 1: Tezlerin Yıllara Göre Sayısal ve Oransal Dağılımı. Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

3.1.2. Tezlerin Düzeylerine Göre Dağılımı

1996 ve 2023 yılları arasında yazılan tezlerin %82'si yüksek lisans tezi, %17'si doktora tezi, %1'i ise Sanatta yeterlik tezidir.

Görsel 2: Tezlerin Düzeylerine Göre Sayısal ve Oransal Dağılımı. Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

3.2. Romanlar (Gypsy) Hakkında Tez Hazırlanmış Üniversiteler ve Tez Sayıları

Romanlar hakkında yazılan tezlerin genellikle büyükşehirlerde faaliyet gösteren üniversitelerde üretildiği görülmektedir. Bu yerleşim yerleri aynı zamanda Romanların yaşam alanı olarak görünür olduğu yerleşim yerleri arasındadır.

Çizelge 2: Romanlar (Gypsy) Hakkında Hazırlanmış Tezlerin Üniversitelere Göre Sayısı

Sıra No	Üniversite İsmi	Tez Sayısı	Sıra No	Üniversite İsmi	Tez Sayısı
1	İstanbul Üniversitesi	15	38	Kadir Has Üniversitesi	2

2	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	14	39	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	2
3	Hacettepe Üniversitesi	11	40	Mardin Artuklu Üniversitesi	2
4	Ankara Üniversitesi	10	41	McGill University	2
5	Trakya Üniversitesi	10	42	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	2
6	Dokuz Eylül Üniversitesi	9	43	Sabancı Üniversitesi	2
7	İstanbul Teknik Üniversitesi	9	44	Uludağ Üniversitesi	2
8	Gazi Üniversitesi	8	45	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	2
9	Sakarya Üniversitesi	8	46	American University of Beirut	1
10	Akdeniz Üniversitesi	7	47	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi	1
11	Marmara Üniversitesi	6	48	Beykent Üniversitesi	1
12	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	5	49	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	1
13	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	5	50	Bursa Teknik Üniversitesi	1
14	Boğaziçi Üniversitesi	4	51	Bursa Uludağ Üniversitesi	1
15	Ege Üniversitesi	4	52	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	1
16	Anadolu Üniversitesi	3	53	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	1
17	Atatürk Üniversitesi	3	54	Fatih Üniversitesi	1
18	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	3	55	Gaziantep Üniversitesi	1

19	Fırat Üniversitesi	3	56	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	1
20	Haliç Üniversitesi	3	57	İbn Haldun Üniversitesi	1
21	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	3	58	İnönü Üniversitesi	1
22	Kocaeli Üniversitesi	3	59	İstanbul Bilgi Üniversitesi	1
23	Necmettin Erbakan Üniversitesi	3	60	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	1
24	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	3	61	Kapadokya Üniversitesi	1
25	Pamukkale Üniversitesi	3	62	Karadeniz Teknik Üniversitesi	1
26	Selçuk Üniversitesi	3	63	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	1
27	Üsküdar Üniversitesi	3	64	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi	1
28	Yalova Üniversitesi	3	65	Kırıkkale Üniversitesi	1
29	Yıldız Teknik Üniversitesi	3	66	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	1
30	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	2	67	Muğla Üniversitesi	1
31	Balıkesir Üniversitesi	2	68	Niğde Üniversitesi	1
32	Başkent Üniversitesi	2	69	Nişantaşı Üniversitesi	1
33	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2	70	Polis Akademisi	1
34	Erciyes Üniversitesi	2	71	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	1

35	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	2	72	Süleyman Demirel Üniversitesi	1
36	İstanbul Aydın Üniversitesi	2	73	Uşak Üniversitesi	1
37	İstanbul Şehir Üniversitesi	2	74	Yeditepe Üniversitesi	1

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

3.2.1. Romanlar (Gypsy) Hakkında Hazırlanan Tez Sayılarının Gruplandırılması

Türkiye’de 2023 yılı verilerine göre 208 üniversite mevcuttur (Yüksek Öğretim Kurulu, 2024). Romanlar hakkında 11 ila 15 tez arasında çalışma yapan sadece 3 üniversite vardır ve bu tüm üniversitelerin yaklaşık %2’sini oluşturmaktadır. 4-14 arasında tez hazırlayan üniversite sayısı 12 (%6)’dır. 1-3 tez hazırlayan üniversite sayısı ise 59 (%28)’dur. 134 üniversitede ise Romanlar konusunda hiç tez hazırlanmamıştır. Bu oran Türkiye’deki üniversitelerin %64’ünde Romanlar hakkında herhangi bir akademik tez çalışması yapılmadığı anlamına gelmektedir. Romanlar hakkında en çok tez hazırlayan üniversiteler ise İstanbul Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi’dir.

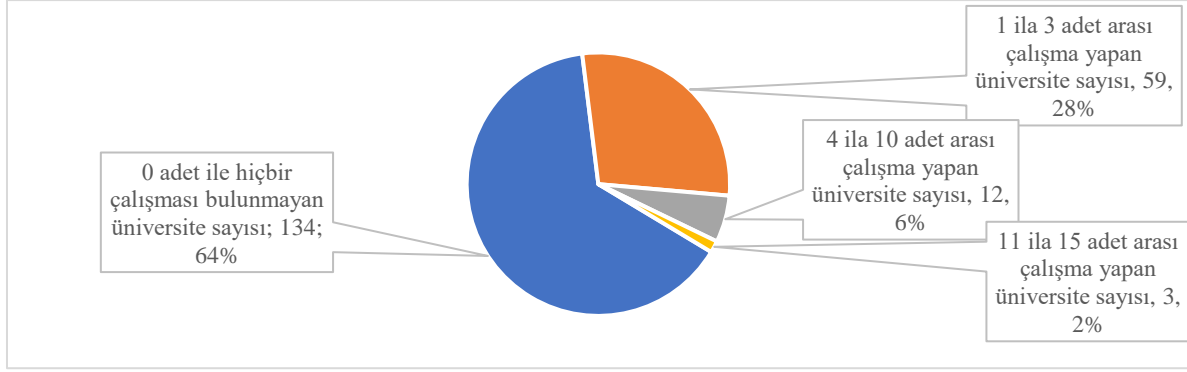
Çizelge 3: Romanlar Hakkında Hazırlanan Akademik Tez ve Üniversite Sayıları

Romanlar hakkında yapılan çalışma sayılarının üniversitelere göre gruplandırılması	Romanlar hakkında çalışma yapan üniversite sayısı	Romanlar hakkında çalışma yapan üniversitelerin oransal dağılımı
11 ila 15 adet arası çalışma yapan üniversite sayısı	3	%2
4 ila 10 adet arası çalışma yapan üniversite sayısı	12	%6
1 ila 3 adet arası çalışma yapan üniversite sayısı	59	%28

Hiçbir çalışması bulunmayan üniversite sayısı	134	%64
Toplam	208	%100

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

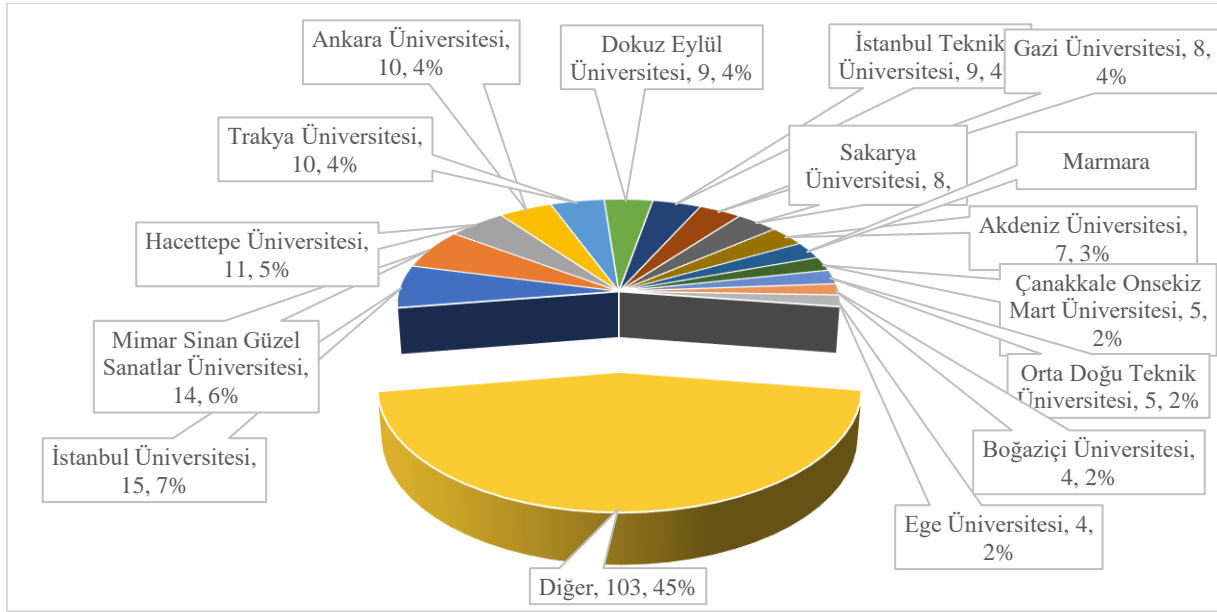
Romanlar hakkında yapılan araştırmaların sayısal ve oransal dağılımı aşağıdaki görselde sunulmuştur.

Görsel 3: Romanlar Hakkında Tez Hazırlanan Üniversite Sayıları ve Hazırlanan Tez Sayılarının Oransal Dağılımı. Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

3.2.2. Romanlar Hakkında Hazırlanmış Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Romanlar hakkında yazılan tezlerin %7'si İstanbul Üniversitesi, %6'sı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, %5'i Hacettepe Üniversitesi'nde hazırlanmıştır. İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar, Trakya, İstanbul Teknik, Sakarya, Marmara, Çanakkale ve Boğaziçi gibi üniversitelerin bulunduğu Marmara bölgesinde yazılan tezlerin oranı en az %32'dir.

Görsel 4: Romanlar Hakkında Hazırlanmış Tezlerin Üniversitelere Göre Sayısal ve Oransal Dağılımı. Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

Romanlar Türkiye'nin farklı illerinde yaşamaktadır. Bununla birlikte romanların demografik dağılımları illere göre farklılık göstermektedir. Romanların en yoğun yaşadığı bölgeler Marmara bölgesi ve Ege bölgesidir (Kolukırmık: 2008:149).

Görsel 5: Romanların Türkiye'de Demografik Dağılımı. Kaynak: Kolukırmık, 2008:148.

Akademik çalışmaların en yüksek oranda yürütüldüğü bölgeler ile Romanların en yoğun yaşadığı yerleşim yerleri arasında benzerlik görülmektedir. Romanların çok az sayıda buldukları veya hiç bulunmadıkları yerleşim yerlerinde akademik çalışmalar ya hiç yoktur ya da çok az sayıdadır. Romanların yaşamadıkları yerleşim yerlerinde yapılan Romanlarla ilgili akademik çalışmaların da Romanlara yönelik özel bir ilgi bağı ile yapılabileceği düşünülmektedir. En çok akademik çalışma gerçekleştiren üniversitelerin – İstanbul üniversitesi gibi - hem 2000 yılı öncesi kurulan köklü üniversiteler olduğu hem de Romanların

en yoğun yaşadığı yerleşim yerleri arasında bulunduğu görülmektedir. Buna göre Romanlar hakkında hazırlanan tezlerin yaklaşık üçte biri (%32) Roman nüfusun yoğun olarak yaşadığı Marmara Bölgesi'ndeki üniversitelerde gerçekleştirilmiştir

3.3. Tezlerin Hazırlandığı Disiplinler

Üniversitelerde Romanlar hakkından en fazla tez sırasıyla sosyoloji, tarih alanında ve müzik alanlarında gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 4: Tezlerin Hazırlandığı Disiplinler ve Bu Disiplinlerde Hazırlanan Tez Sayıları

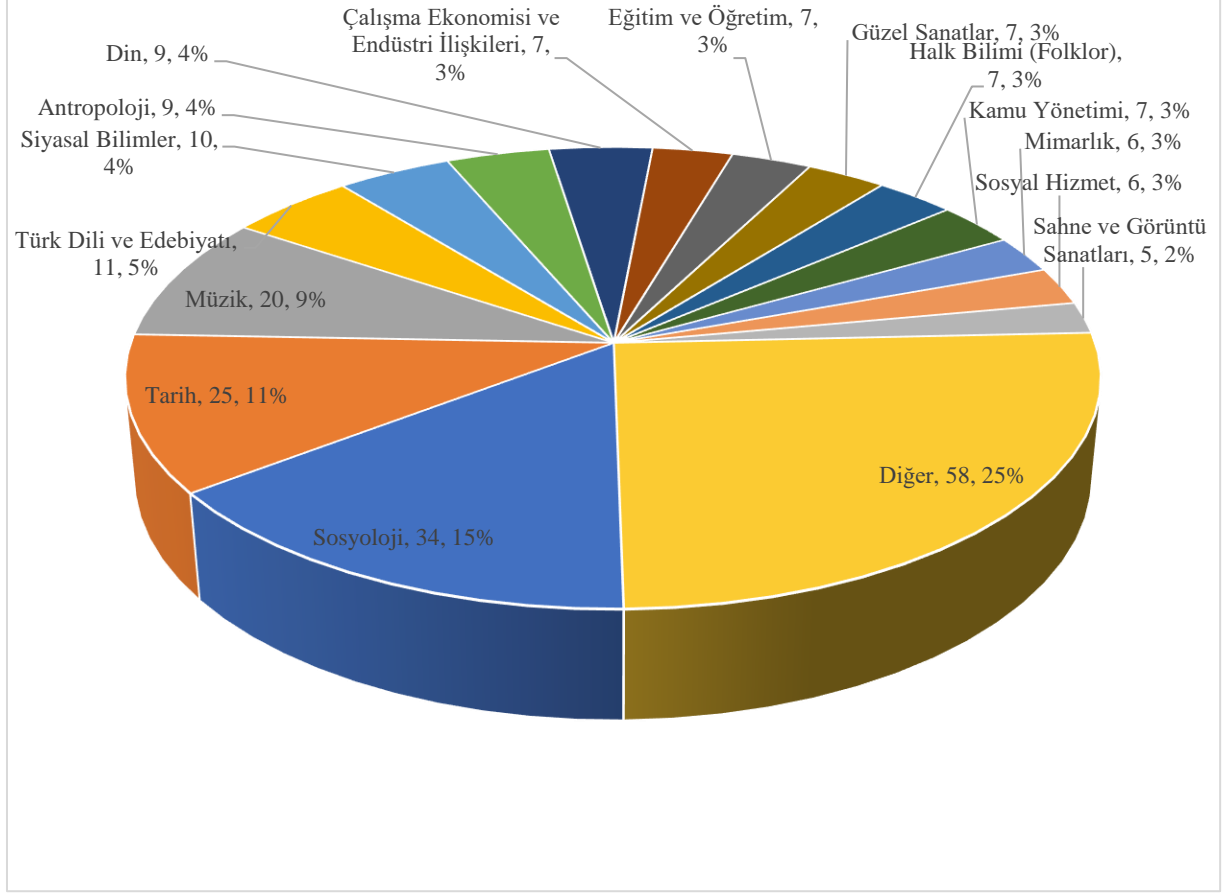
Sıra No	Ana Bilim Dalları	Tez Sayısı	Sıra No	Ana Bilim Dalları	Tez Sayısı
1	Sosyoloji	34	22	Biyoloji	3
2	Tarih	25	23	Coğrafya	3
3	Müzik	20	24	Genetik	3
4	Türk Dili ve Edebiyatı	11	25	İşletme	3
5	Siyasal Bilimler	10	26	Radyo-Televizyon	3
6	Antropoloji	9	27	Bale ve Dans	2
7	Din	9	28	Dilbilim	2
8	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	7	29	Gazetecilik	2
9	Eğitim ve Öğretim	7	30	Jeoloji Mühendisliği	2
10	Güzel Sanatlar	7	31	Şehircilik ve Bölge Planlama	2
11	Halk Bilimi (Folklor)	7	32	Amerikan Kültürü ve Edebiyatı	1
12	Kamu Yönetimi	7	33	Beslenme ve Diyetetik	1
13	Mimarlık	6	34	Demografi	1

14	Sosyal Hizmet	6	35	Fransız Dili ve Edebiyatı	1
15	Sahne ve Görüntü Sanatları	5	36	Halk Sağlığı	1
16	Batı Dilleri ve Edebiyatı	4	37	İç Mimari ve Dekorasyon	1
17	Ekonomi	4	38	İngiliz Dili ve Edebiyatı	1
18	Hukuk	4	39	Müzecilik	1
19	Psikoloji	4	40	Sanat Tarihi	1
20	Alman Dili ve Edebiyatı	3	41	Türk İnkılap Tarihi	1
21	Arkeoloji	3	42	Uluslararası İlişkiler	1

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi, 2024.

3.3.1. Tezlerin Disiplinlere Göre Dağılımı

Buna göre hazırlanan tezlerin %15'i Sosyoloji, %11'i tarih ve %9'u Müzik alanında gerçekleştirilmiştir. Bu üç alan toplam tezlerin % 35'ini hazırlamıştır.

Görsel 6: Tezlerin Disiplinlere Göre Sayısal ve Oransal Dağılımı. **Kaynak:** Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

3.4. Romanlar Konusundaki Tezlerin Üretildiği Diller

Romanlar hakkındaki tezlerin büyük çoğunluğu Türkçe olarak hazırlanmıştır. Bunun dışında İngilizce, Kırgızca ve Almanca dillerinde hazırlanan tezler de vardır.

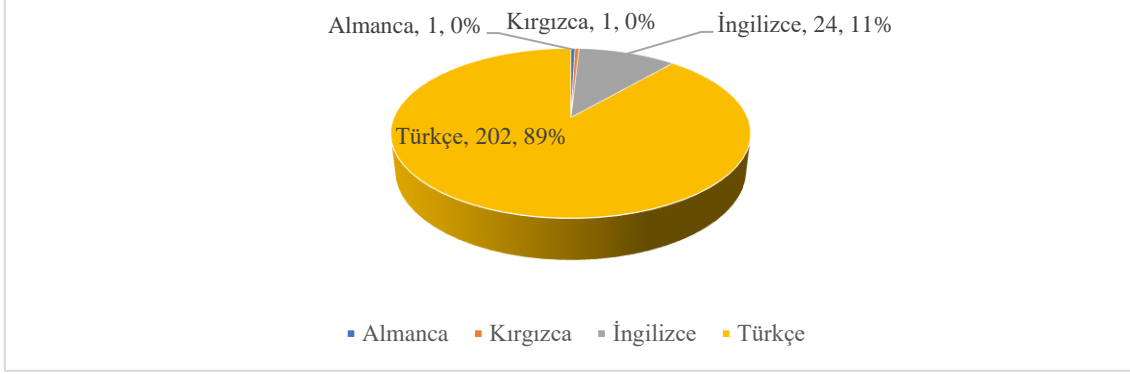
Çizelge 5: Romanlar Hakkında Yazılan Eserlerin Dilleri.

Romanlar Hakkındaki Tezlerin Üretildiği Diller	Tez Sayısı
Almanca	1
Kırgızca	1
İngilizce	24
Türkçe	202

Toplam	228
--------	-----

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

Aşağıdaki görselde Roman hakkındaki tezlerin yazıldıkları dillere ilişkin grafiği yer almaktadır. Sırasıyla en çok Türkçe, İngilizce ve Kırgızca ve Almanca dillerinde tez yazılmıştır.

Görsel 7: Romanlar Konusundaki Tezlerin Üretildiği Dillerin Oransal Dağılımı. Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024.

SONUÇ

Her ne kadar dünyayla paralel olarak Türkiye’de Roman’lara olan ilgi kamuoyunda artmış olsa da üniversitelerde Romanlar konusunun akademik düzeyde yeterince ele alınmadığı görülmektedir. Zira Türkiye’deki üniversitelerin %64’ü (134 üniversite) Romanlar konusunda hiçbir lisansüstü tez çalışması yapmamıştır. Romanlar konusunda hazırlanan 228 tezin yaklaşık %17’si (40 tez) İstanbul Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi’nde hazırlanmıştır. En fazla tezin hazırlandığı ilk üç disiplin olan sosyoloji, tarih ve müzik disiplinleri ise toplam tezlerin %35’ini üretmişlerdir. Başka bir ifade ile Türkiye’de Romanlar konusundaki akademik çalışmaların belirli üniversitelerde ve belirli alanlarda yoğunlaştığı, bazı üniversite ve alanlarda ise hiç çalışmanın yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar ise Türkiye’deki üniversitelerin Romanlar konusundaki akademik ilgisinin yeterli düzeyde olmadığını göstermesi bakımından anlamlıdır.

Kaynakça

- Bedir, Z., ve Armağan, A. (2022). İstanbul Romanlarının Çalışma Hayatındaki Kayıtdışı İstihdamı Üzerine Bir Alan Araştırması. *Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 38-51.
- Coşkun, N. (1998). Romanlar ve Antalya Zeytinköy romanlarının toplumsal bütünleşmeleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersin, Y. (2023). Osmanlı Devleti'nde Karaferye Kiptilerinin Sosyo-Demografik Yapısı. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(2), 147-157. <https://doi.org/10.59445/ijephss.1251655> (Erişim tarihi: 26.05.2024).
- Kolukırmık, S. (2008). Türkiye'de Rom, Dom ve Lom Gruplarının Görünümü. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD). (8), 145-154.
- Şafak, T. (2022). Bulgaristan Romanlarının toplum dil bilimsel durumları. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (2024). *8 Nisan Dünya Romanlar Gününe İlişkin Basın Açıklaması*. <https://www.tihk.gov.tr/8-nisan-dunya-romanlar-gunune-iliskin--basin-aciklamasi>
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (2024). Yükseköğretimde yeni istatistikler. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yuksekogretimde-yeni-istatistikler.aspx> (Erişim tarihi: 25.02.2024)
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi [YÖK TEZ]. (2024). <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yuksekogretimde-yeni-istatistikler.aspx> (Erişim tarihi: 25.02.2024)

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET ALANINDA HAZIRLANAN ÇOCUK TEMALİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK İNCELEMESİ

NİSA NUR ŞAHİN ¹,

Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı,
nnsahin96@gmail.com,- ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9320-0064>

Doç, Dr., HARUN CEYLAN ²

²Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
harun.ceylan@yalova.edu.tr.- ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9047-2316>

ÖZET

Araştırmanın temelini oluşturan çocukluk dönemi 0-18 yaş aralığındaki bireyleri kapsamaktadır. Sosyal Hizmet alanında hazırlanan çocuk temalı tezlerin bibliyografik bir derlemesini yaparak çocuk ve çocukluk konusundaki akademik birikimin genel görünümünü ortaya koymak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışma nitel yöntemle doküman analizi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi üzerinden 5 Mayıs 2024 tarihi itibarıyla erişime açık olan tezleri kapsamaktadır. Araştırmaya çocuk ve çocukluk konusundaki tüm tezler dahil edilmeyip konu filtrelemesinde “sosyal hizmet” anahtar kavramı geçen 83 tez dahil edilmiştir. Araştırma bulgularına göre Sosyal Hizmet alanında ilk tezin 1990 yılında hazırlandığı, tezlerin % 7'sinin doktora düzeyinde olduğu görülmektedir. Çocuk konusunu sosyal hizmet ekseninde ele alan tez hazırlayan üniversite sayısı 26'dır. Tezler büyük oranda (%96) Türkçe olarak hazırlanmıştır. En fazla tezin Hacettepe Üniversitesi'nde ve 5'er yıllık periyotlarda ise % 41'inin (35) 2015-2020 yılları arasında hazırlandığı, % 59'unun kurum bakımında kalan çocukları konu edindiği ve daha çok (%67) Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kapsamındaki kurumlardaki çalışmalardan oluştuğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Çocuk, Bibliyografya, Lisansüstü Tezler

1.GİRİŞ

Çocuk konusu pek çok farklı disiplinin kapsamına girmesi açısından oldukça farklı yönlerden ele alınan konu başlıkları arasında yer almaktadır. Bununla beraber çocuk konusunun ele alındığı disiplinler ve alt konu başlıkları ekseninde ele alınması konunun daha net olarak

anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Bu anlamda Türkiye’de sosyal hizmet alanında “çocuk” konu başlığında hangi çalışmaların yapıldığı, bu çalışmaların hangi yıllarda ve ne sıklıkla yapıldığı, çalışılan alanların neler olduğu ve konu başlıklarının hangi kurumları kapsadığı gibi soruların cevaplanması alanın gelişmesi açısından faydalı olabilir. Buna göre çalışma Türkiye’de sosyal hizmet alanında çocuk temasıyla hazırlanan lisansüstü tezlerin hangi üniversitelerde, hangi yıllarda, hangi konuları ve kurumları kapsadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu noktada bugüne kadar Türkiye’deki üniversitelerde çocuk konusunda hazırlanmış olan toplam 22.473 lisansüstü tezden sosyal hizmet alanında hazırlanmış olan 83 lisansüstü tez incelenmiştir. Tezlere çocuk teması anahtar kavramı taranarak, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi web sayfası üzerinden erişilmiştir. Erişim sağlanan tezler üretildikleri yıllar, düzeyler, üniversiteler, konular ve ilgili oldukları konular itibariyle dahil edilebilecekleri (örneklem ya da hizmet sunulan birim açısından) kurumlar/bakanlıklar dikkate alınarak gruplandırılarak analiz edilmiştir.

2.YÖNTEM VE ANALİZ

Bibliyografik olarak yapılan bu çalışmada, YÖK Ulusal Tez Merkezi tarafından yayımlanmış olan lisansüstü tezler içerisinde ‘çocuk’ anahtar kavramı taratılarak çocuk konulu tüm tezlere ulaşılmıştır. Bundan sonraki aşamada ise “konu” sekmesinde “sosyal hizmet geçen” tezler seçilerek bu tezler belirlenen kategorilerde analiz edilmek üzere tasnif edilmiştir. Araştırma Mayıs 2023 tarihinde yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı tarihte öncelikle çocuk alanında 22.473 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Sonrasında bu tezler sosyal hizmet alanına indirildiğinde 83 teze erişilmiş olup elde edilen verilerle betimsel olarak analiz edilmiştir. Araştırmada tezler beş farklı değişkene göre gruplandırılmıştır.

Bu değişkenler şunlardır;

- 1- Tezlerin yıllara göre dağılımı,
- 2- Tezlerin düzeyleri (Yüksek Lisans, Doktora),
- 3- Hazırlanmış oldukları üniversite,
- 4- Spesifik olarak konularına göre,
- 5- Çalışma olarak bakanlık dağılımına göre,

Bu çalışmadaki veriler, 1990-2023 yılları arasındaki Ulusal Tez Merkezi İnternet sayfasında sunulan, anlık verilerle sınırlıdır. Araştırmanın gerçekleştirildiği dönemden önce hazırlanmış olmalarına rağmen 5 Mayıs 2024 tarihine kadar YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında erişim bilgileri yer almayan tezler bu araştırmanın kapsamı içinde yer almamaktadır.

3.BULGULAR

Lisansüstü programlarda yazılmış olan tezler yıllara, tezlerin düzeylerine, akademik konularına ve hazırlandıkları üniversitelere, spesifik alanlarına ve tezlerin ilgili oldukları kurumlara göre gruplandırılmıştır. Buna göre elde edilen bulgular üzerinden çizelgeler geliştirilmiş ve veriler oransal dağılıma göre görsellerle ifade edilmiştir.

3.1. Tezlerin Yıllara ve Tez Düzeylerine Göre Dağılımı

Çizelge 1’de lisansüstü çalışmaların yıllara ve düzeylerine göre dağılımı yer almaktadır. Sosyal hizmet alanında çocuk temalı ilk çalışmanın 1990 yılında (Çizelge 1’de 1990-1995 arası gösterilmiştir.) Hacettepe Üniversitesi’nde yüksek lisans düzeyinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle 2005-2010 yıllarından itibaren sosyal hizmet ekseninde çocuk alanına olan ilginin arttığı, 2015-2020 yıllarını kapsayan dönemde ise en yüksek orana ulaştığı görülmektedir. Genel olarak Sosyal Hizmet alanında çocuk temalı çalışmalarda yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerine oranla daha fazla çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 1: Tezlerin Düzeylerine ve Dönemlere Göre Dağılımı

DÖNEM ARALIĞI	YÜKSEK LİSANS	DOKTORA	TOPLAM SAYI
1990-1995	3	0	3
1995-2000	0	0	0
2000-2005	2	0	1
2005-2010	8	1	12
2010-2015	12	3	15
2015-2020	33	2	35
2020-2024	19	0	19
TOPLAM	77	6	83

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024

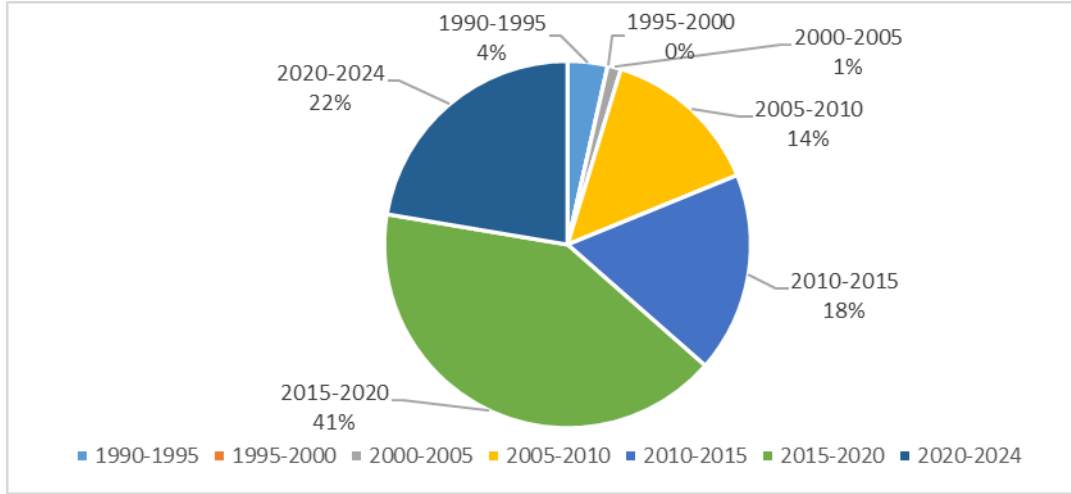
Bu araştırmanın yapıldığı dönemde elde edilen verilere göre; 1990-1995 yılları arasında yapılan tez çalışmaları, toplam tez çalışmaları içinde %3,5’i; 2000–2005 arasındaki tez çalışmaları ise %1 orana karşılık gelmektedir 2015- 2020 yılları ise en fazla tezin (%41) hazırlandığı dönem olmuştur.

Lisansüstü çalışmaların 1990-1995 yılları arası % 4, 2000-2005 yılları arası %1, 2005-2010 yılları arası %14, 2010-2015 yılları arası %18, 2015-2020 yılları arası %41 ve 2020-2024

yılları arası %22,'lik bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Tez sayılarına baktığımızda 1990-1995 arası 3; 2000-2005 yılları 1; 2005-2010 yılları arası 12; 2010-2015 yılları arası 15; 2015-2020 yılları arası 35 ve 2020- 2024 yılları arası 19 tezin hazırlandığı tespit edilmiştir. 1995-2000 yılları arası dönemde ise sosyal hizmet bağlamında çocuk konusunu ele alan teze rastlanmamıştır. 2000-2010 yılları arasında her yıl ortalama 1,3 tez yazılırken 2010-2020 yılları arasında her yıl 5 tez yazılmıştır. On yıl içerisinde meydana gelen aritmetik artış 3,8 kattır. 2020-2024 yılları arasına bakıldığında ise her yıl üretilen tez sayısı 4,75'tir.

3.1.1. Tezlerin Dönemsel Olarak Dağılımı

Ulusal Tez Merkezi üzerinden erişime açılan tezlerin dönemsel olarak dağılımı Görsel 1'de verilmiştir.

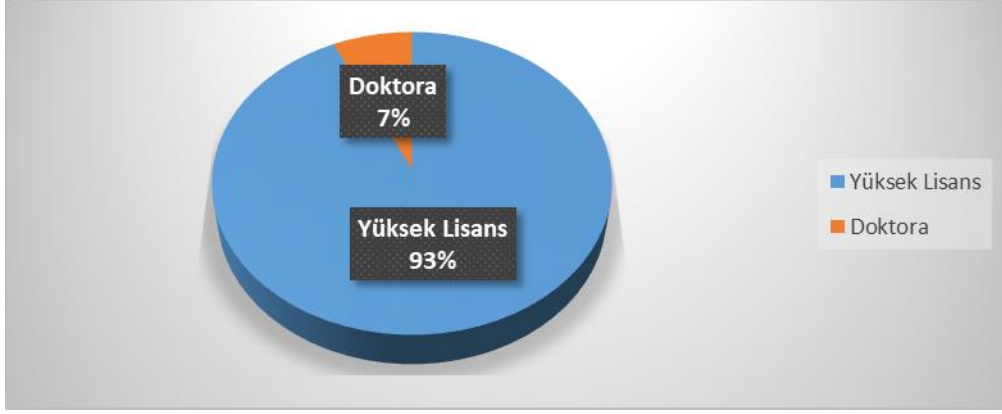

Görsel 1: Tezlerin Yıllara Göre Sayısal ve Oransal Dağılımı.

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024

3.2. Tezlerin Düzeylerine Göre Dağılımı

Görsel 2 incelendiğinde çocuk konusunda hazırlanmış olan tezlerin en fazla %93 oranı ile yüksek lisans düzeyinde yapıldığı görülmektedir.

Görsel 2: Tezlerin Düzyenlerine Göre Sayısal ve Oransal Dağılımı.

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024

3.3. Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusunda Tez Hazırlanmış Üniversiteler ve Tez Sayıları

Bilimsel çalışmaların merkezi olan üniversitelerde sosyal hizmet alanında çocuk konusunda üretilen akademik tezlerin hazırlandığı üniversiteler ve hazırlanan tezlerin sayıları Çizelge 2’de gösterilmiştir.

Çizelge 2: Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusunda Hazırlanmış Tezlerin Üniversitelere Göre Sayısı

Sıra No	Üniversite İsmi	Tez Sayısı	Sıra No	Üniversite İsmi	Tez Sayısı
1	Hacettepe Üniversitesi	24	14	Konya Karatay Üniversitesi	1
2	İstanbul Üniversitesi	10	15	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	1
3	Orta Doğu Üniversitesi	3	16	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	1
4	Dokuz Eylül Üniversitesi	1	17	Sakarya Üniversitesi	2
5	Selçuk Üniversitesi	5	18	Gazi Üniversitesi	6
6	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	2	19	Başkent Üniversitesi	1
7	Yalova Üniversitesi	3	20	Afyon Kocatepe Üniversitesi	2
8	İstanbul Bilgi Üniversitesi	1	21	Süleyman Demirel Üniversitesi	1
9	Maltepe Üniversitesi	1	22	Polis Akademisi	1
10	Üsküdar Üniversitesi	5	23	İstanbul Teknik Üniversitesi	1
11	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	2	24	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	1
12	Sağlık Bilimleri Üniversitesi	1	25	Ankara Üniversitesi	1

13	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	5	26	Kocaeli Üniversitesi	1
----	---	---	----	----------------------	---

3.3.1 Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusunda Hazırlanmış Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

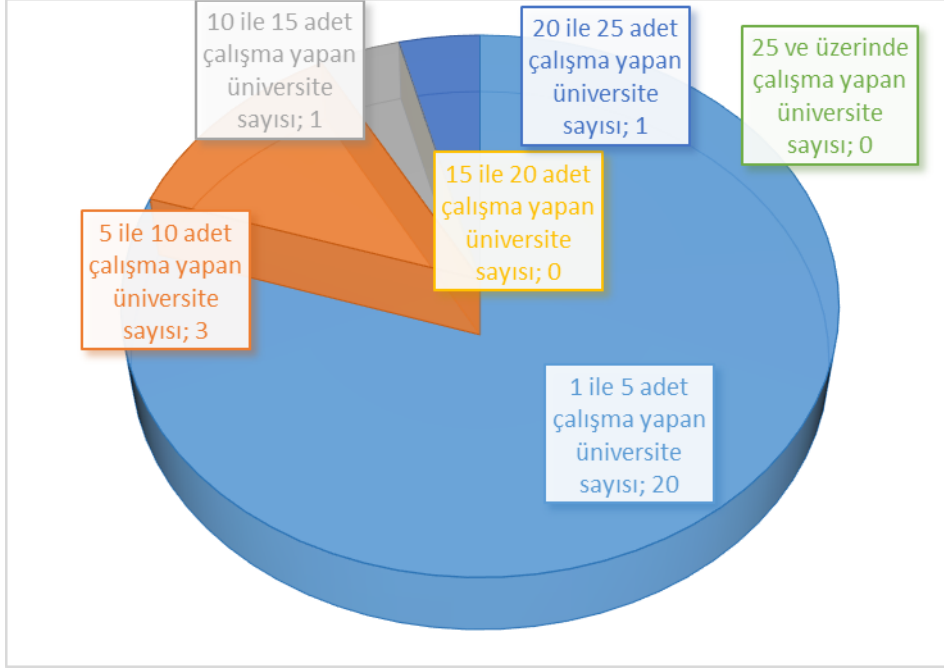
Türkiye’de bulunan 208 (Yükseköğretim Kurulu, 2024) üniversiteden 26’sı sosyal hizmet alanında “çocuk” konusunda akademik tez üretmiştir. Böylece Türkiye’deki üniversitelerin %8’nin çocuk alanında lisansüstü tez hazırladığı görülmektedir. En çok tez üreten ilk 3 üniversite Hacettepe Üniversitesi (24 tez), İstanbul Üniversitesi (10 Tez) ve Gazi Üniversitesi (6 Tez)’ dir. Çocuk konusunda yapılan tezlerde ilk 3 sırayı paylaşan üniversitelerden hepsinin 2000 yılı öncesi kurulduğu görülmektedir. 14 üniversitenin de sadece 1 akademik tez hazırladığı görülmüştür.

3.3.2. Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusunda Hazırlanan Tez Sayılarının Gruplandırılması

Çizelge 3: Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusunda Hazırlanan Akademik Tez Sayıları ve Üniversite Sayıları

Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusunda Yapılan Çalışma Sayısı	Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusundaki Tez Hazırlayan Üniversite Sayısı
1 ile 5 adet arası çalışma yapan üniversite sayısı	20
5 ile 15 adet arası çalışma yapan üniversite sayısı	4
15 ila 25 adet arası çalışma yapan üniversite sayısı	1

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024

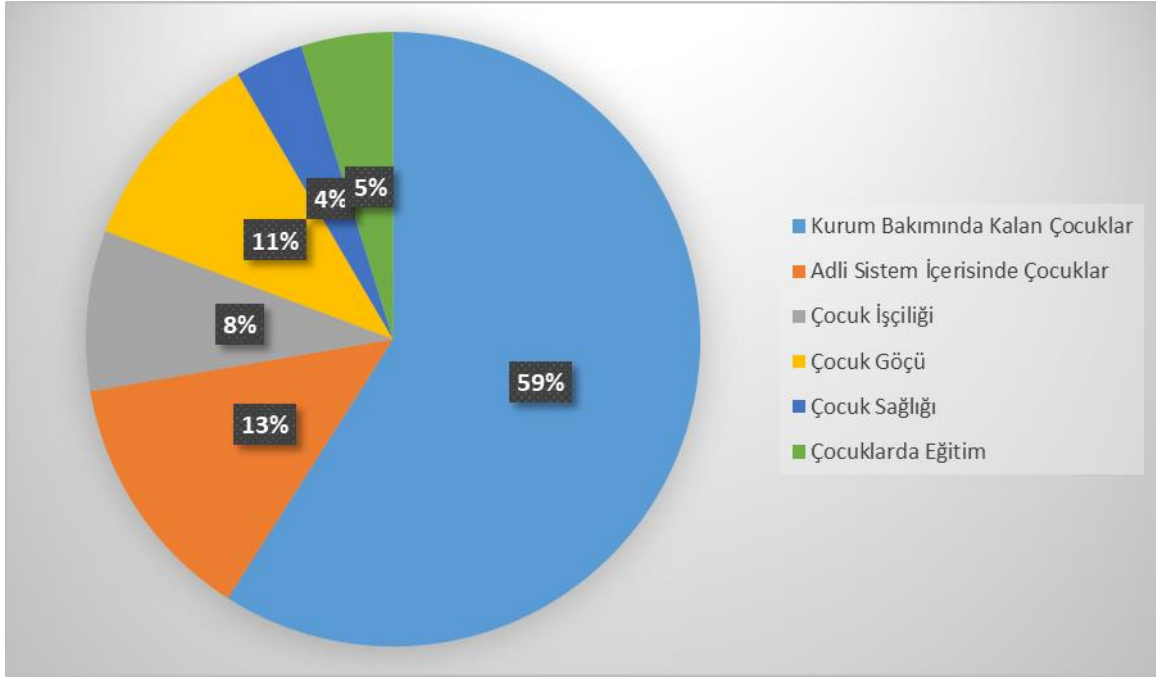

Görsel 3: Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusunda Tez Hazırlayan Üniversitelerdeki Lisansüstü Tezlerin Nicel ve Oransal Dağılımı.

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024

3.4 Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusunda Hazırlanan Tezlerin Spesifik Olarak Konularına Göre Sınıflandırması

Çalışmada ele alınan tezler konu olarak Sosyal Hizmet disiplini seçilen tezleri kapsamaktadır. Bununla beraber ele alınan tezler alt başlıklar olarak kategorize edilerek spesifik alanlar bakımından analiz edilmiştir. Buna göre ele alınan tezlerin alt başlıklar olarak kurum bakımında kalan çocuklar, adli sistem içerisinde bulunan çocuklar, çocuk işçiliği, çocuk göçü ya da çocuk sığınmacılar, çocuk sağlığı ve çocuklarda eğitim gibi konulara yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

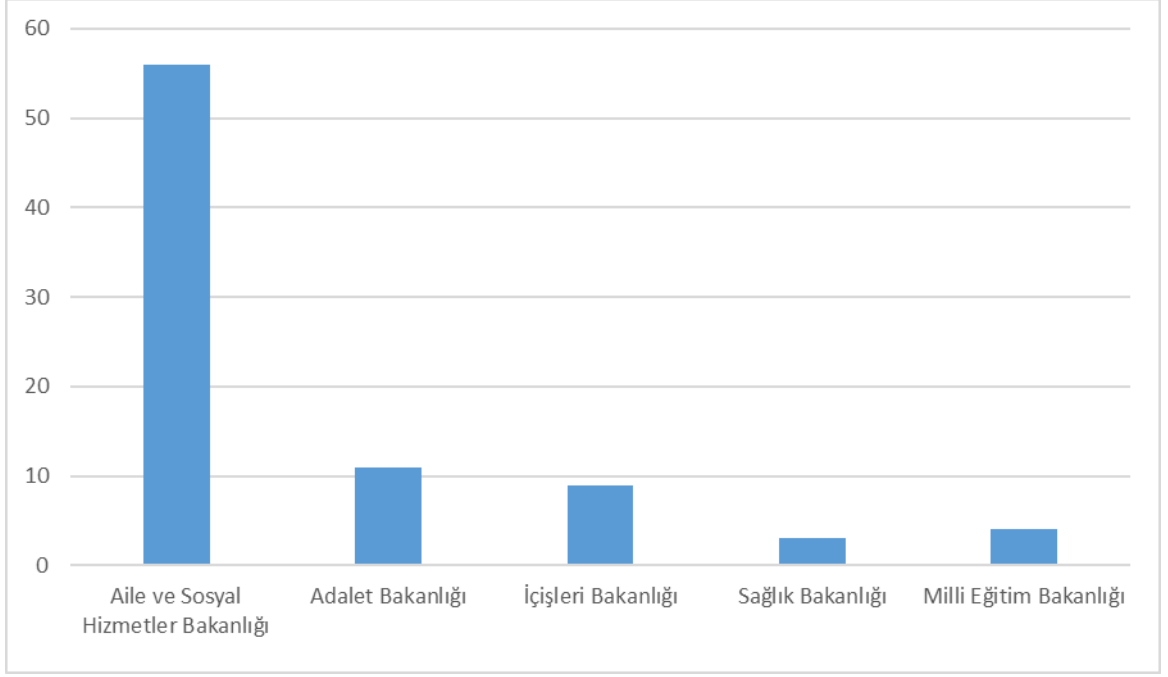
Görsel 4: Tezlerin Konu Başlıklarına Göre Oransal Dağılımı.

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024

Buna göre 6 konu başlığı altında değerlendirilen tezlerin %59'u kurum bakımında kalan çocukları, %13'ü adli sistem içerisine dahil olmuş çocukları, %11'i çocuk göçünü ya da çocuk mültecileri/sığınmacıları, %8'i çocuk işçiliğini, %5'i çocuk sağlığını, %4'ü ise çocuklarda eğitim konusunu ele almaktadır.

3.5 Sosyal Hizmet Alanında Çocuk Konusunda Hazırlanan Tezlerin Konu Olarak Bakanlık Dağılımına Göre Sınıflandırması

Türkiye'de üniversitelerde sosyal hizmet alanında çocuk konusunda yazılan tezler değerlendirildiğinde kurum bakımında kalan çocuklar, adli sistem içerisine dahil olan çocuklar, çocuk göçü, çocuk işçiliği, çocuk sağlığı, çocuklarda eğitim konularına yoğunlaştığı görülmektedir. Söz konusu tezlerin ele aldığı konunun örnekleme ya da kapsamı bazı bakanlıkların çalışma alanları içinde yer almaktadır. Buna göre ele alınan tezler değerlendirildiğinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı'nın çalışma alanındaki konuların işlendiği görülmektedir. Bu bağlamda tezlerin 56'sı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 11'i Adalet Bakanlığı, 9'u İçişleri Bakanlığı, 4'ü Milli Eğitim Bakanlığı, 3'ü ise Sağlık Bakanlığı kapsamında değerlendirilebilir. Bununla beraber çalışma konusu bakımından birkaç bakanlığın sunduğu hizmetler kapsamında değerlendirilebilecek tezler de vardır.

Görsel 5: Tezlerin Bakanlıklara Göre Oransal Dağılımı (Araştırmacılar tarafından tezlerin kapsamına göre oluşturulmuştur)

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, 2024

SONUC

Sosyal hizmet alanında çocuk temalı konuların ele alındığı bu bibliyografya çalışmasında Türkiye'deki üniversitelerde hazırlanan lisansüstü tezler belirli kategorilerde genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Buna göre Türkiye'de sosyal hizmet alanında çocuk konusunda hazırlanan tezlerin özellikle 2010 yılından sonra artmaya başladığı görülmektedir. Çocuk konusunda hazırlanan tezlerin büyük bir bölümü yüksek lisans düzeyindedir. Çocuk konusunda en fazla tez Hacettepe Üniversitesi'nde hazırlanmıştır. Spesifik olarak ele alındığında ise tezlerin yarısından fazlasının kurum bakımında kalan çocuklar konusunda ve yine en fazla tezin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki hizmet alanları kapsamında hazırlandığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (2024). Yükseköğretimde yeni istatistikler. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yuksekogretimde-yeni-istatistikler.aspx>

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi (2024). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

NATO'NUN ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİ : 75. YAŞINDA

Dr. Öğr. Üyesi, Seda Gozde TOKATLI

İzmir Demokrasi Üniversitesi, sedagozde.tokatli@idu.edu.tr .

Orchid ID: <https://orcid.org/0000-0002-1880-1338>

ÖZET

1949 yılında Batı ittifakının güvenlik şemsiyesi olarak Sovyetler Birliği karşısında inşa edilen askeri örgüt olan NATO bu yıl 75. yaşına girdi. NATO yıllar içerisinde kendisine çeşitli misyonlar ve stratejik planlar benimseyerek, uluslararası sistem içerisinde yaşanan değişimine ayak uydurmaya çalışmış bir örgüttür. Soğuk Savaş sonrası dönemde iki kutuplu yapının sona ermesiyle tek kutuplu düzeninde inşası sürecinde NATO'nun gerekliliği sorgulanmaya başlanmış, görev tanımında çeşitli revizyonlar gerçekleştirilmiştir. Bu yeni düzende güvenlik tehditlerin yön değiştirmesiyle bir diğer ifadeyle devlet odaklı güvenlik anlayışı yerine insani güvenliği ön plana çıkararak dış politika anlayışı hakim olmuştur. Yeni dünya düzeninde devletlerin düşmanlarını direk olarak tanımlayamadığı asimetrik tehditlerde (siber, yapay zeka, devlet dışı örgütler, göç, hibrit güvenlik) önemli artışlar meydana gelmiştir. NATO'nun değişen güvenlik ortamı içerisinde yeni stratejik planlar inşa ederek kolektif savunma ruhunu devam ettirmiş, üye devletlere yönelik gelebilecek herhangi bir saldırı karşısında çeşitli önlemleri almaya başlamıştır. NATO, 75 yıllık geçmişinde üyeler arasındaki iniş-çıkışlara ve görüş ayrılıklarına rağmen varlığını sürdürebilmiş bir ittifaktır. Küresel güvenliğin sağlanamadığı günümüzde NATO'nun bu denli çeşitli misyonlar üstlenmesi, bölge güvenliği için üye sayılarını her geçen gün arttırarak genişlemeye devam etmesi veya ülkelerin NATO bütçesine her yıl katkı sağlaması yadsınmaz. Kolektif savunma amacı ile kurulan NATO tarihin en başarılı savunma örgütüdür. Özellikle, 2001 siyasi krizi ve 2008 ekonomik krizi tek kutuplu yapısal düzende süper güç olarak tanımlanan ABD'nin gücünde büyük değişime yol açmıştır. Bu yaşanan güç boşluğunu ise sistem içerisindeki yükselişini devam ettiren Çin başarılı bir şekilde doldurmuştur. NATO üye devletleri arasında yaşanan mali krizler, transatlantik ilişkiler yaşanan inişli çıkışlı ilişkiler her ne kadar önemli konular arasında yer alsada örgüt yeni jeopolitik meydan okumalar ile karşı karşıya kalmaktadır. Günümüzde, Ukrayna'daki savaşın gidişatı, Ortadoğu'da yeniden şekillenecek dengeler ve ABD-Çin rekabetinin alacağı yön NATO'nun geleceğini de hiç kuşkusuz etkileyecektir. Bu çalışma, NATO'nun uzun yıllar içerisinde yaşadığı örgütsel değişimi ortaya koymayı, genişleme politikasına neden olan faktörleri ve değişen stratejik belgelerini ele alarak yıllar içerisinde yaşadığı bu değişimi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: NATO, Amerika Birleşik Devletleri, Uluslararası Örgütler

Giriş

Soğuk Savaş sonrası değişen koşullar ve artan ihtiyaçla beraber Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü(NATO) örgütü 1949 yılında kurulmuştur. Uluslararası politikada aktörler çıkarlarını değişen tehdit algılamaları sonucunda yenilemek zorunda kalmış, uluslararası güvenlik şemsiyene yönelik ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Güvenlik algısında yaşanan değişim kolektif savunma örgütü olan NATO'nun doğuşuna zemin hazırlamıştır. NATO güvenlik ortamındaki

değişime yönelik faaliyetlerini belirlerken, ittifak içerisindeki mevcut istikrarı sağlama konusunda farklı stratejik hedefler izlemiştir. NATO tarafından yayınlanan farklı stratejik konseptler, İttifak'ın güvenliğini, barışı korumayı ve kriz yönetimi gibi çeşitlik sorumluluklar içermektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde İttifak'ın sistem içerisinde kalıcılığını sağlamak , değişim süreçlerine uyum sağlamasını mümkün kılmak ve üye devletler arasındaki dayanışma ruhunu devam ettirebilmek için çeşitli politikalar inşa edilmiştir. NATO, ABD güvenliğinden ziyade Batı Avrupa ülkelerinin güvenliğini sağlama amacıyla kurulmuştur. Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin AB güvenliğini garanti altına alması AB ülkelerinin ekonomik ve sosyal bütünleşme süreçlerine daha fazla zaman ayırmasını sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde varlığını devam ettirmek için görev tanımını ve görev alanlarını bu kapsamda yeniden yenilemiştir. Bu bağlamda, savaş sonrası dönemde yapısal dönüşümün yaşanmasıyla uluslararası konjonktürde değişmiştir. Kolektif savunma örgütü olarak kurulan NATO'nun söylem ve faaliyetlerinde yeniliği ifade eden bir bakış açısı ortaya çıkmış, uluslararası örgüt kendi içerisinde bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. NATO'nun varlığını devam ettirmek için bir dönüşüm sürecine girmesi yıllar içerisinde daha belirgin bir hale gelmiştir. Uluslararası sistem içerisinde yapısal değişiklikler çerçevesinde şekillenen NATO stratejik misyon ve kapasitesine bu çalışma kapsamında yer verilecektir. Bu çalışmada, metodolojik çoğulculuk ve tarihsel karşılaştırmalı araştırma yöntemleri kullanılarak nitel araştırma teknikleri kullanılacaktır. Uluslararası toplumun en önemli araçları olan uluslararası örgütlerin güvenlik ve savunmaya yönelik izlediği stratejilerde yaşanan değişim uluslararası ilişkiler literatüründe daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. NATO'nun varlığını devam ettirmesi bu dönüşüm sürecine uyum sağlaması ile doğrudan ilintilidir. Bu çalışma, ulusal güvenlik unsurlarının devletlerin dış politikada davranışlarında dönüştürücü rol oynadığını, realist kuramın uluslararası literatürde hala etkisini koruduğunu ve devletlerin ulusal kimlik arayışlarının güvenlik ile olan doğrudan ilişkisini göstermeyi ve NATO'nun bu amaca yönelik ortaya koyduğu çalışmaları ve değişen stratejilerini ele almayı amaçlamaktadır.

1.Bölgesel Güvenlikten Küresel Güvenliğe :NATO'nun Değişimi

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenikleştirme politikalarının etkisi azalmış, devletlerarasındaki kutuplaşma sona ermiş ve askeri güvenliğin yerine insani güvenlik kavramı yer almaya başlamıştır. Güvenlik tehditlerin yön değiştirerek, devlet dışı güvenlik tehditlerinin ortaya çıktığı veya ana tehdidin direk olarak tanımlanmadığı yeni bir döneme geçiş yapılmıştır. Yapısal dönüşümün ve değişen uluslararası konjonktürün içerisinde NATO kurumsal yapısını yeniden yenilemek zorunda kalmıştır. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması sonucunda Sovyetler Birliği tehdidinin ortadan kalkmasıyla NATO'nun gerekliliği, sorumluluk alanları ve sistem içerisindeki fonksiyonları tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, NATO'nun en büyük rakibi olan Varşova Pakti'nin izleri silinmiş ve yeni bir döneme giriş yapılmıştır.

Uluslararası gelişmelere paralel olarak yenilenen NATO, etkili askeri kapasitesini koruyarak yeni koşullara uygun hale getirilmiştir. NATO üye ülkeler dışında ve diğer uluslararası kuruluşlar ile yakın ilişkiler kurmaya devam etmiştir. (Oğuzlu,2012:13). Örneğin, NATO, Afganistan operasyonunda kendi sınırları dışına çıkarak kolektif bir savunma gücü

oluşturmuştur. 1991, 1999 ve 2010 yılında yayınlanan NATO stratejik konsepti kolektif savunmaya ek olarak, NATO'nun küresel mücadele alanının genişletilmesi, NATO üyesi olmayan ülkeler ile ilişkilerin bir üst seviyeye çıkartılması ve kriz yönetimi hedefleri ön planda tutmuştur. 1991 yılında yayınladığı stratejik konsept savunma ve caydırıcılık misyonlarının sona erdiğini, "önleyici diplomasi" ve "kriz yönetimi" gibi yeni misyonları ön plana çıkartmıştır. NATO'nun, BM ile barış gücü operasyonlarında yer alabileceği de bu misyon içerisinde belirtilmiştir. (Purtaş, 2005). Balkanlarda yaşanan iç savaşlar sonucunda ortaya çıkan çatışmalar sonucunda "ittifakın güvenliğinin ittifaka komşu bölgelerin istikrarına bağlı olduğu anlayışı kabul görmüştür. (Ateşoğlu,2006:36). NATO stratejisinin önemli bir önceliği haline gelen genişleme politikasının ilk uygulamaları Balkanlarda görülmüştür. Soğuk Savaş döneminde askeri operasyonlarda yer almayan NATO, 1995 yılında Bosna Harekâtı içerisinde fiilen bulunarak sıcak çatışma içerisinde yer almıştır. NATO yönetimi, BM'nin pasif duruşu karşısında geç de olsa ilk kez kuvvet kullanma yetkisini kullanarak, 20 Aralık 1995 yılında Bosna Harekâtı'nda yer aldı ve sonrasında 60.000 mevcutlu Uygulama Gücünü (IFOR) ülkede konuşlandırdı. NATO, Balkan topraklarında yaşanan insan hakları ihlallerini sona erdirmek amacıyla 1999 yılında Kosova hava harekâtına katılmış ve bunun sonucunda yeni bir stratejik konsept yayınlanmıştır. 1999 yılında yayınlanan yeni stratejik konseptte, NATO'nun esas görevi olan üyelerinin güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün savunulması işlevinin yanı sıra eski stratejilere göre daha ağırlıklı olarak "kriz yönetimi" ve "barışın korunması operasyonlarına katılma" görevi büyük önem kazanmaktadır. (Demirtürk,1993:159). NATO'nun uluslararası yapı içerisinde diyalog arttırma, işbirliği olanakları inşa etme ve ortak hareket etme misyonlarının yanında çok uluslu kriz yönetimi de en önemli görevleri arasında yer almaya başlamıştır.

11 Eylül 2001 terör saldırısı sonrasında Bush yönetimi 5. maddeye, "herhangi bir NATO üyesine yapılacak saldırının tüm üyelere yapılmış bir saldırı olduğunu ve devletleri hemen harekete geçerek saldırılan taraf veya taraflara gerekli yardımı sağlamaları noktasında atıfta bulunarak NATO üye devletlerine bir takım sorumluluklar yüklemiştir. (NATO,2021). Buna karşın, ABD yönetiminin 11 Eylül terör saldırıları sonrasında müttefiklerine gereksinim duymadan aldığı tek taraflı operasyon kararları NATO içerisinde güven boşluğunun oluşmasına zemin hazırlamıştır.

11 Eylül terör saldırıları sonrasında NATO askeri ittifakı içerisinde yaşanan dönüşümün en belirgin olanı "alan dışı" kavramının ortaya çıkması ve NATO'nun üye ülkeler dışında ve diğer uluslararası kuruluşlar ile yakın ilişki kurması olmuştur (Oğuzlu, 2012). NATO'nun 11 Eylül terör saldırısı sonrasında "Mukabele Gücü" kurularak yürüttüğü ilk alan dışı operasyonunu Afganistan topraklarında gerçekleştirilmiştir.

2010 Lizbon zirvesi sonrasında güvenlik algılamalarında yaşanan değişim yeni bir stratejik konsepti gerekli hale getirmiştir. Ayrıca, İttifak'ın güvenliğini tehdit eden gelişmelerin yaşanması (Arap Baharı, Mülteci Krizi, Terörizm, Ukrayna Krizi) NATO'nun yeni bir stratejiye yönelmesine yol açmıştır. 2010 yılında yayınlanan son stratejik konsept ile NATO'nun küresel rolü ön plana çıkartılmış, Avrupa dışındaki bölgelere de yeni sorumluluk alanları tanımlanmıştır. Böylece, NATO 2010 konseptiyle birlikte artık Avrupa -Atlantik odaklı bir

ittifak olmaktan çıkmaya başlamıştır. (Jens. R. ve Sten,R.,2011).Yeni stratejik konsept içerisinde kitle imha silahlarının önlenmesi, silah kaçakçılığı, uyuşturucu ve ya göç gibi doğrudan tehditler yer alırken, yeni küresel tehditlerden olan siber güvenlik ve ya hibrit savaş kavramları da ilk kez yeni tehdit alanları içerisine dahil edilmiştir.NATO kendi içerisindeki kurumsal dönüşümünü gerçekleştirirken kolektif güvenlik mi yoksa kolektif savunma amacına mı hizmet etmesi noktasında farklı görüş ayrılıkları ile karşı karşıya kalmıştır. NATO ittifakının oluşumunda önemli rol oynayan ortak çıkar ve ortak değerler kavramı yerini ulusal çıkarlar ve ulusal değerler kavramlarına bırakmıştır.

2.Transatlantik İlişkilerde Yaşanan Kırılmanın NATO'ya Etkileri

ABD Başkanı Donald Trump'ın 2017 yılında başkanlık koltuğuna gelmesiyle Batı Atlantik kıtası içerisinde önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. ABD'nin artan izolasyonist politikaları, ulusal çıkar kavramına verdiği önem, fayda-maliyet ekseninde harekete geçmesi kolektif güvenlik içerisinde büyük bir güven boşluğu yaratmıştır. 2017 yılında Brüksel'de gerçekleşen NATO Liderler Zirvesi'nde, "Avrupa'ya güvenliğini NATO sağlayacaksa maliyetleri sadece ABD'ye yüklemeyin" mesajını veren Donald Trump transatlantik ilişkilerde yaşanan güven boşluğunun en temel sebeplerinden biri olmuştur (Pifer, 2017). Batı ittifakı içerisinde yer alan ortak sorunlar (iklim değişikliği, çevre güvenliği, insani güvenlik, terör, göç ve siber güvenlik) karşısında ABD yönetiminin benimsediği izolasyonist dış politika anlayışı Kuzey Atlantik Güvenlik İttifakı içerisinde üye devletleri tek başına hareket etmeye zorlamaktadır.

Donald Trump'ın transatlantik ittifak içerisinde artan izolasyonist politikaları, ulusal çıkar kavramının küresel çıkar kavramına göre daha fazla ön planda tutması ve fayda- maliyet hesaplaşmaları çerçevesinde artan dış politika uygulamaları NATO ittifakı içerisinde yer alan üye devletlerinin birlikte hareket etmesini zorlaştırmıştır. 2004 yılında gerçekleşen Galler Zirvesinde, NATO'ya sağladığı yüklü miktarda katkı payını azaltacağını dile getirerek diğer AB üyelerinin katkı payı oranlarını da ülke bazında GSYİH'lerinin %2 oranında çıkartmalarını talep etmiştir. Trump yönetimi transatlantik güvenlik için gerekli olan ekonomik katkı payının adil dağıtılmadığını ve bu konuda rahatsız olduğunu açıkça ifade etmiştir. 2017 yılında düzenlenen Münih Uluslararası Güvenlik Konferansı ABD hükümeti AB ülkeleri tarafından beklenen desteğin gelmemesi durumunda NATO bütçesine sağladığı katkı payını azaltacağını dile getirmiş ve sert eleştirilere maruz kalmıştır. (BBC News,2009).2017 yılında Brüksel'de gerçekleşen Zirve sırasında Donald Trump'ın, "Avrupa'ya güvenliği NATO sağlayacaksa maliyetleri sadece ABD'ye yüklemeyin" mesajını vermesi, transatlantik düzende yaşanan kırılmanın en belirgin göstergelerinden biridir. (Pifer, 2017). Donald Trump yönetimi ile artan kemer sıkma politikaları AB ülkelerinin kendi sorunları ile başa çıkmasını ve Avrupa'nın ABD'nin olmadığı bir dünya siyasetine ve güvenliğine hazırlanması gerektiğini ortaya konmuştur. ABD, QUAD ittifakı içerisinde yer alan ülkeler (Hindistan, Japonya ve Avustralya) ile hareket ederek Çin tehdidine karşı meydan okumayı amaçlamıştır. Örneğin, ABD, "AUKUS" anlaşması ile üye ülkeler (Avustralya, İngiltere ve ABD) arasında savunma ve güvenlik alanlarında iş birliğini geliştirmeyi, amaçlamıştır.

ABD, NATO'nun kurucu ve yönlendirici üyesi olmasına rağmen çeşitli paktların oluşumunda önemli rol oynaması ulusal çıkar merkezli dış politikalara daha fazla yöneldiğini göstermiştir.

3.NATO 2030: Yeni Bir Çağ için Birliktelik Raporu ve 2022 Stratejik Konsepti

2019 tarihinde Londra'da gerçekleşen liderler zirvesinde NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in talebi doğrultusunda hazırlanan değerlendirme raporu (NATO 2030: Yeni Bir Çağ için Birliktelik Raporu) uluslararası sistem içerisinde artan tehdit ve sınamaların varlığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Özellikle, Rusya'nın "stratejik zorluk" ve Çin'in ise "stratejik rakip" bir ülke olarak tanınması, Batı ittifakı içerisinde Rusya ve Çin'e yönelik artan güvenlik kaygılarını göstermektedir. (NATO 2030,2020). Yeni Bir Çağ için Birliktelik Raporunda, NATO ittifakı önleyici mekanizmalarını devreye sokarak müttefiklerinin yükselen tehditler karşısında yekpare bir duruş sergilemesinin gerekliliğini ortaya konmuştur. Örneğin, yükselen güç Çin "stratejik rakip", Rusya ise "stratejik tehdit" olarak tanımlanmıştır.

NATO 2022 Stratejik Konsepti, NATO'nun genişlemesinin ittifakı güçlendireceği düşüncesini ortaya koymakla beraber, üyeliğin sorumluluğunu üstlenmeye istekli olan ve güvenliğe ortak katkı sağlayabilecek tüm Avrupa demokrasilerini ittifaka kabul edeceğini vurgulamaktadır (Anadolu Ajansı, 2022). 2022 yılında yayınlanan NATO Stratejik Konsepti, değişen uluslararası ortam içerisinde ittifakın kendisine yeniden yeni bir yol haritası çizmesi gerekliliğini de ortaya çıkmıştır. 2010 yılındaki Stratejik Konsept'in uyarlandığı ortamdan çok farklı ve endişe yaratan bir ortamın varlığı, bu konseptte zemin hazırlamıştır. Örneğin, Rusya'nın 2022 yılında başlattığı Ukrayna Savaşı sonrasında Avrupa içerisinde barış ortamının olmaması, Rusya'nın saldırgan tutumunun devam ediyor olması ve üye devletlere yönelik doğrudan tehdidin varlığı NATO ittifak üyelerini yeniden bir araya getirmiştir.

Sonuç

NATO'nun dış güvenlik ortamında yaşanan değişim, değişen ulus ötesi tehditler veya riskler NATO ittifak üyeleri için büyük bir meydan okuma olarak yorumlanmaktadır. Günümüzde, devletlerin düşmanlarını direk olarak tanımlayamadığı, hibrit veya siber savaş araçlarının daha etkili kullanıldığı, istihbarat çalışmalarının hız kazandığı bir döneme giriş yapılmıştır. Küresel güç dengelemindeki transatlantik ittifak yapısı içerisindeki dönüşümü anlamak için sistem içerisinde değişen dengeleri, devletlerin ulusal çıkar kapsamında değişen dış politikalarını ve liderlerin yapı üzerinde artan etkisini öncelikle anlamak gereklidir.

Çin'in sistem içerisinde artan katılımcı rolü mevcut güç olan ABD'ye alternatif bir güç olma statüsü kazandırmıştır. NATO'nun, yeniçağın artan sınama ve zorlukları karşısında ihtiyacı olan ittifak ruhu, siyasi uyum ve diyalog geliştirme ilkelerine daha fazla önem vermesi gerektiği ortaya konmuştur. Devlet temelli rekabetin sert güç araçları ile yeniden ivme kazanması, saldırgan politikalara kaynaklar üzerinden başvurulması ve caydırıcılık politikalarının ittifaklar arasında daha önemli hale gelmesi mevcut güvenlik ortamında yeniden artan rekabet ilişkisinin varlığını göstermektedir. Örneğin, Rusya uzun yıllardır NATO'nun genişleme politikasına karşı en büyük tehdit olarak yer almakta, eski Sovyet toprakları

üzerindeki hegemonyasını devam ettirme isteği Rus saldırganlığını arttırmakta, NATO'ya üye olmak isteyen devletlerin de yolunu kesmektedir. Bu kapsamda, NATO'ya yeni katılan ve örgütün üye sayısını 31'e çıkararak en önemli gelişmelerden biri de uzun yıllardır tarafsızlığını koruyan İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üye olma yönündeki başvurusu olmuş ve ülkelerin güvenlik stratejilerinde yaşanan değişimi bir kez daha ortaya koymuştur. Rusya- Ukrayna Krizi, müttefik ülkeleri yeniden bir araya getirirken, ortak tehditler veya mücadele alanlarında üye devletlerin yeniden birlik olabileceğini göstermiştir. NATO üye devletlerinin ortak tehditler ve sorunlar karşısında yekpare duruş sergilemesi uzun yıllardır kaybolan güven boşluğunun doldurulmasına da önemli katkılar sağlamıştır. NATO tarafından farklı dönemlerde yayınlanan stratejik belge ve raporlar birlik içerisinde üye devletler için birleştirici bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma, NATO'nun, 75 yaşına girerken yaşadığı değişimin küresel değişimlerle paralel olarak ilerlediğini ortaya koyarken, 75 yıldır süregelen ittifak ağının hala günümüzde varlığını devam ettirdiğini, görev tanımını çeşitlendirdiğini, genişleme politikası kapsamında üyelerini arttırdığını, tehditler karşısında savunma mekanizmalarını aktif ettiğini ve güncel krizler ve ya düzeni bozan aktörler karşısında yekpare duruş sergilemeyi başardığını bir kez daha ortaya koymayı amaçlamıştır. NATO kolektif güvenlik stratejisinden küresel güvenliği sağlamasına doğru giden süreçte tamamlayıcı, savunmacı ve kapsayıcı bir rol oynayan önemli bir kuruluştur.

Kaynakça

- Ateşoğlu.N.(2006).“Güney, Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD”, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.36
- BBC News,(2019),” Münih Güvenlik Konferansı: ABD ve Avrupa'nın ayrışmasını ortaya koyan zirve”, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47333464>
- Demirtürk,Ü. Demirdöğen,(1993).“Soğuk Savaş Sonrasında Yeni NATO ve Yeni Stratejisi”,İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası, s.159
- Jens. R ve Sten,R. (2011).“Introduction: Taking Stock of NATO's New Strategic Concept,” Jens Ringsmose ve Sten Rynning (2001).“NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment”. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, s.8
- NATO, (2021), Collective Defense: Article-5. Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm
- NATO,(2020).“NATO 2030: United for a New Era Report.” Erişim Adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf. (Erişim Tarihi: 25.11.2020.)
- Oğuzlu, T. (2012).“NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği, Ortadoğu, Cilt: 4 - Sayı: 40,s.13.
- Pifer,S. (2017).“Is Trump Undoing Trans-Atlantic Relations?” Brookings Yayınları.
- Purtaş,F.(2005) “Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askerî İlişkileri”. Erişim

Adresi:<http://www.savunmasanayiidergilik.com/public/images/uploads/Makale/GSD-2-Art-1-122005.pdf>